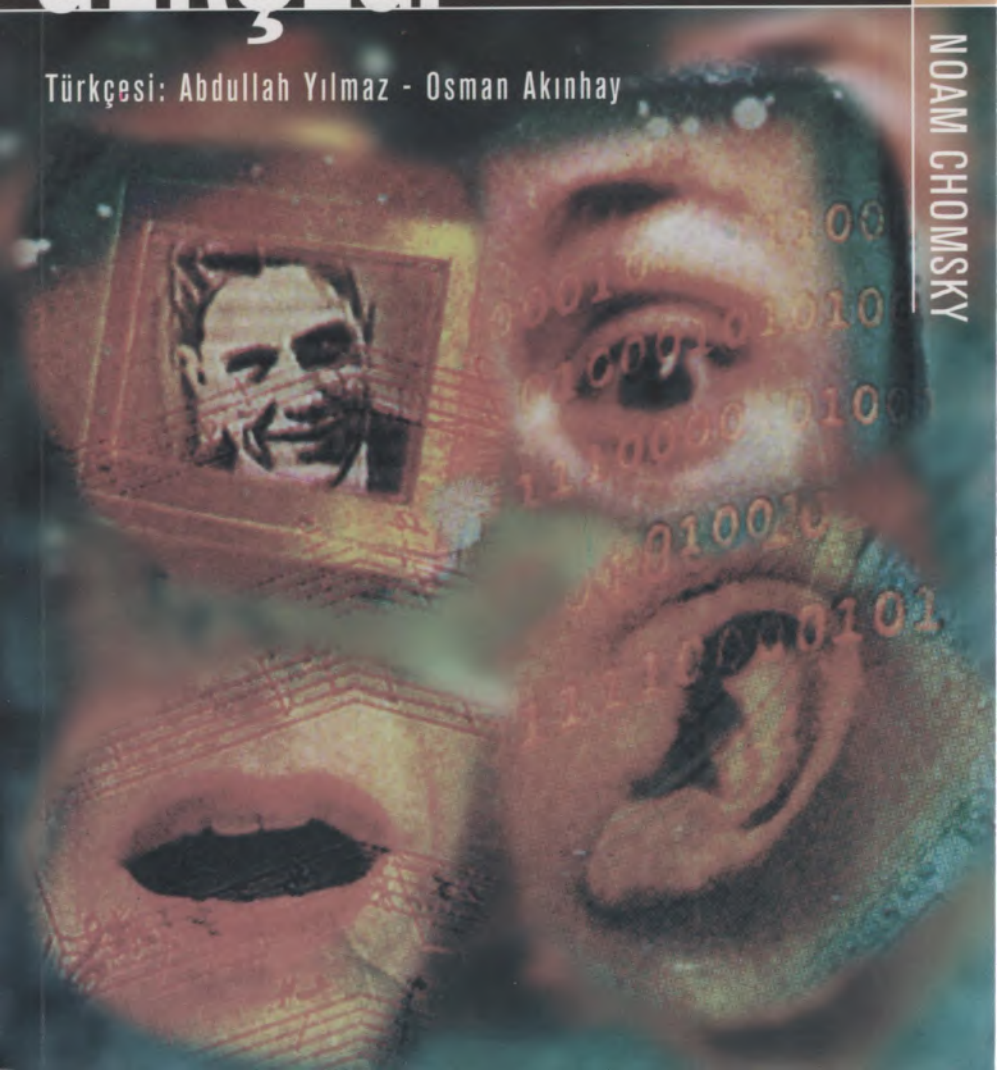
MEDYA GERÇEĞİ

Türkçesi: Abdullah Yılmaz - Osman Akınhay

NOAM CHOMSKY

EVEREST

NOAM CHOMSKY

1928, Philadelphia doğumlu. Halen Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde (MIT) Dilbilim ve Felsefe Bölümü'nde profesör olarak akademik çalışmalarını yürütmektedir. 11 Eylül saldırısından üç saat sonra kaleme aldığı, *Z Magazine* aracılığıyla bütün dünyada okunan yazısının da örneklediği gibi, dünyanın sayılı muhalif aydınlarından olan Noam Chomsky'nin Türkçe'de yayımlanan bazı eserleri şunlardır: *Kader Üçgeni* (İletişim, 1993), *Dünya Düzeni: Eskisi Yenisi* (Metis, 2000), *Yeni Dünya Düzeninde Yalanlar ve Gerçekler* (Mavi Ada, 2000), *Dil ve Zihin* (Ayraç, 2001), *Amerikan Müdahaleciliği* (Aram, 2001), *11 Eylül* (Om, 2002) ve *Batı'nın Yeni Standartları* (Everest, 2002).

ABDULLAH YILMAZ

1953, Giresun doğumlu. A.Ü. Fen Fakültesi Botanik Bölümü'ne üç yıl devam ettikten sonra Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde okudu. 1981 Şubat ayında hapse girdi, on yıl yattıktan sonra 1991'de tahliye oldu. Uzun yıllar Ayrıntı Yayınları'nda çevirmenlik ve editörlük yaptı; 30'u aşkın kitap çevirdi. Eserlerini Türkçe'ye kazandırdığı yazarlar arasında Noam Chomsky, Richard Sennet, Zygmunt Bauman, Philip Pettit, Ray Billington, Will Kymlicka, Alun Munslow, Tarık Ali ile Antonio Negri ve Michel Hardt sayılabilir.

OSMAN AKINHAY

1960 İzmir, Ödemiş doğumlu. 1976'da A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne başladı, Temmuz 1980'de hapse girdi, müebbet yattı ve 1991'de tahliye oldu. 1986'da çevirmenliğe başladı ve şimdiye kadar, Carr, Kagarlitsky, Miliband, Hobsbawm, Chomsky, Swingewood, Giddens, Foucault, Camus, el-Saadavi ve Ahmed Raşid gibi yazarların kitaplarını Türkçe'ye kazandırdı. 1988'de *Piyasa Sosyalizmi Tartışması* (Belge, 1991) başlığıyla bir derleme hazırladı. 2002 yılında *Gün Ağarmasa* adlı ilk romanı yayınlandı.

Noam Chomsky

MEDYA GERÇEĞİ

Türkçesi: Abdullah Yılmaz - Osman Akınhay

§

İnceleme 15

Medya Gerçeği
Noam Chomsky

Kitabın özgün adı
Necessary Illusions: Thought Control in Democratic Societies
South End Press, 1989

Kapak tasarım: Mithat Çınar
İngilizce'den çevirenler: Abdullah Yılmaz - Osman Akınhay

© 1992; Noam Chomsky
© 2002; bu kitabın Türkçe yayın hakları
Akçalı Ajans aracılığıyla Everest Yayınları'na aittir.

1-2 Basım: 1993, Tümzamanlar Yayıncılık
3. Basım: Ekim 2002, Everest Yayınları
4. Basım: Mart 2012, Everest Yayınları
ISBN: 975 - 297 - 037 - 7

EVEREST YAYINLARI
Ticarethane Sokak No: 53 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (212) 513 34 20-21 Faks: (212) 512 33 76
e-posta: info@everestyayinlari.com
www.everestyayinlari.com
www.twitter.com/everestkitap

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık
Matbaa Sertifika No: 12088
Tel: (212) 674 97 23
Faks: (212) 674 97 29

Everest, Alfa Yayınları'nın tescilli markasıdır.

Bu kitap, CBC Radyosu'ndaki 'Fikirler' dizisi içinde yayımlanan 1988 tarihli beş bölümlük Massey Dersleri'ne dayanmaktadır.

Eski Kanada Genel Valisi Vincent Massey onuruna verilen Massey Dersleri, seçkin otoritelerin genel ilgi alanlarındaki araştırma ve çalışmalarını duyurabilmeleri için 1961 yılında CBC tarafından başlatılmıştır.

İçindekiler

Önsöz

1) Demokrasi ve Medya 1
2) Düşmanı Kontrol Altına Almak 33
3) İfade Edilebilir Olanın Sınırları 67
4) Hükümetin Uzantıları 112
5) Yorumların Faydası 158

EKLER

Ek: 1 Propaganda Modeli: Bazı Metodolojik Etkenler 209
Ek: 2 Kontrol Doktrini 273
Ek: 3 Sınırların Kutsallığı 287
Ek: 4 "Tarih Mühendisliği" Zanaatı 294
Ek: 5 ABD ve Kostarika Demokrasisi 390

ÖNSÖZ

Bu kitabı oluşturan beş bölüm, Kasım 1988'de CBC (Canadian Broadcasting Corporation) radyosunda verdiğim 1988 Massey derslerinin değişik versiyonlarıdır. Bu dersler, modern çağın en ileri demokratik sistemlerinin işleyişiyle, özellikle de genel düşüncelerin ve anlayışın, ülke içindeki ayrıcalıklı kesimlerin çıkarları doğrultusunda şekillenişiyle ilgili belirli sonuçları ortaya koymaktadır. Bu beş bölümün arkasında, tartışmanın sürekliliğini bozmasın diye asıl metinden ayrılmış, aslında değinilen noktalardan bazılarını daha fazla açan uzun dipnotlar olarak tasarlanmış ekler yer almaktadır. Her bölüm için alt kısımlara ayrılmış bir ek vardır. Her alt kısım, metin içerisinde eklentisini oluşturduğu parçayla birlikte düşünülmüştür. Bu ekler yalnızca bir

örnek sayılmalıdır. Referansların gösterdiği gibi, metinde ve eklerde ele alınan bazı konular başka yerlerde daha ayrıntılı olarak irdelenmiştir ve bu konuların pek çoğu ciddi araştırma projelerini hak etmektedir.

Gündeme gelen sorunların kökleri Batı sanayi toplumlarının yapısında yatmaktadır ve doğdukları andan itibaren tartışmalara konu olmuşlardır. Kapitalist demokrasilerde iktidarın odağı konusunda belirli bir anlaşmazlık vardır. Bir demokraside ilke olarak yöneten halktır. Ne var ki, yaşamın temel alanlarında karar verme yetkisi özel ellerdedir ve bu durum bütün toplum düzeninde geniş kapsamlı etkiler doğurur. Söz konusu anlaşmazlığı çözmenin yollarından birisi, demokratik sistemi yatırımlara, çalışma yaşamının örgütlenmesine, vb. kadar genişletmek olacaktır. Bu da köklü bir toplumsal devrimi meydana getirecek ve en azından kanımca, daha önceki çağın politik devrimlerini tamamlayıp, bu devrimlerin dayandığı özgürlükçü ilkelerin bazılarını yaşama geçirecektir. İktidar odağı konusundaki anlaşmazlığı gidermenin başka bir yolu halkın, devletin ve özel kesimin yetkisine müdahale etmesine son vermek olabilir ve bazen böyle olmaktadır. İleri sanayi toplumlarında bu problem, tipik biçimde, somut içeriği olmayan sözde önlemlerle ve politik yapılara asla dokunulmadan çözülmeye kalkışılmaktadır. Bu görevin büyük bölümünü ise, düşünce ve tutumları kabul edilebilir sınırlar içerisinde kanalize eden, böylece yerleşik ayrıcalıklarla otoriteye her türlü meydan okuyuşu, şekillenip kuvvet toplayabilmesinden önce savuşturan ideolojik kurumlar üstlenmiştir. Bu görevi yürütmenin pek çok yönü ve unsuru vardır. Ben asıl olarak tek bir yönün, elit entelektüel kültürün ulusal medyayla ve bununla bağlantılı unsurlar aracılığıyla yürüttüğü düşünce denetiminin üzerinde duracağım.

Bu konularda çok az araştırma yapılmaktadır. Kanımca, demokratik toplumların yurttaşları kendilerini manipülasyon ve denetimden korumak, daha anlamlı bir demokrasinin temelleri-

ni atmak üzere bir entelektüel özsavunma biçimi geliştirmelidirler. Gerek bu kitabı, gerekse kitap boyunca değinilen diğer yapıtların büyük bölümünü motive eden kaygı budur.

MEDYA GERÇEĞİ

1
DEMOKRASİ VE MEDYA

Kilisenin desteklediği bir Güney Amerika gazetesinde çıkan "Brezilyalı piskoposlar medyayı demokratikleştirme planını destekliyor" manşeti, kurucu mecliste tartışılmakta olan, 'Brezilya'nın güçlü ve oldukça merkezileşmiş medyasını yurttaşların katılımına açma' önerisini yansıtmaktadır. Bu haberin devamında, "Brezilya'daki Katolik piskoposların, ülkenin iletişim medyasını demokratikleştirmeyi amaçlayan yasa önerisinin başlıca savunucuları arasında yer aldığı"ndan söz edilmekte, "bütün iletişim reklamcılığı sekiz dev çokuluslu şirketin ve çeşitli devlet kuruluşlarının denetimindeyken, Brezilya TV'sinin beş büyük şebekenin elinde olduğu" bildirilmektedir. Bu öneriyle, demokratik bir iletişim politikası geliştirip radyo ve televizyon faaliyetlerine

ruhsat verecek sivillerden ve hükümet temsilcilerinden oluşan bir Ulusal İletişim Konseyi kurulması tasarlanmaktadır. "Brezilyalı Katolik Piskoposlar Konferansı'nda iletişim medyasının önemi tekrar tekrar vurgulanmış ve ısrarla halkın bu medyaya katılması istenmiştir." Piskoposlar Konferansı'nın önayak olduğu ve bir yıl boyunca süren 'toplumsal bir sorun hakkında parish* düzeyinde düşünme kampanyası'nı oluşturan 1989 Lenten kampanyasının teması olarak da iletişim konusu seçilmiştir.[1]

Brezilyalı piskoposların gündeme getirdikleri sorunlar dünyanın pek çok köşesinde ciddi biçimde tartışılmakta; gerek Latin Amerika ülkelerinde gerekse başka yerlerde bu sorunları işleyen tasarılar üzerinde çalışılmaktadır. Bu tartışmalardan birisi, medyaya ulaşma olanaklarını genişletip, Batılı sanayi devletlerinin egemenliğinde bulunan global medya sistemine alternatiflerin çıkarılmasını cesaretlendirecek 'Yeni Dünya Enformasyon Düzeni' başlıklı tartışmaydı. UNESCO'nun medyaya ulaşma olanaklarıyla ilgili olarak yürüttüğü bir araştırma, Amerika Birleşik Devletleri'nde aşırı düşmanca tepkiyle karşılanmıştı.[2] ABD'deki tepki, sözümona basın özgürlüğü adına duyulan kaygıya dayanıyordu. Şimdi benim bu metin boyunca ortaya koymak istediğim bazı sorunlara geçebilirim: Bu kaygı ne kadar ciddidir ve somut içeriği nedir? Bunun arkaplanında yatan başka sorunların da demokratik bir iletişim politikasıyla ilintisi vardır. Demokratik bir iletişim politikası nasıl bir şey olabilir, bir dilek midir, yoksa başka bir şey midir, eğer dilekse yerine getirilebilir bir dilek midir? Daha genel kapsamıyla, ne tür bir demokratik düzenin özlemini duymaktayız?

'Medyayı demokratikleştirme' kavramının Amerika Birleşik Devletleri'nde geçerli olan politik söylem çerçevesinde hiçbir ger-

*) Parish: Kilise örgütlenmesinde bir papazın yönettiği bölgeye verilen ad. (ç.n.)
1) Jose Pedro S. Martins, *Latinamerica* Press (Lima), 17 Mart 1988.
2) Bkz. der. Philip Lee, *Communications for All* (Orbis, 1985); William Preston, Edward S. Herman ve Herbert Schiller, *Hope and Folly: the United States and UNESCO, 1945-1985* (University of Minnesota).

çek anlamı yoktur. Aslında bu deyiş, paradoksal, hatta belli belirsiz yıkıcı bir çağrışım bile uyandırmaktadır. Yurttaşların katılımı, basın özgürlüğünün ihlal edilmesi olarak görülecek, medyanın korkuya kapılmadan ya da hiçbir lütûf beklemeden üstlendiği kamuoyunu bilgilendirme görevini sekteye uğratan ve var olan medyanın bağımsızlığına indirilmiş bir darbe sayılacaktır. Bu tepki, üzerinde düşünülmeyi hak eden bir olgudur ve bu tepkinin arkasında, demokratik sistemimiz içerisinde medyanın nasıl işlediği ve nasıl işlemesi gerektiğiyle ilgili inançlar, ayrıca demokrasinin niteliğiyle ilgili belirli örtük anlayışlar yatmaktadır. Şimdi bu konuları sırayla ele alalım.

Yargıç Gurfein'in, hükümetin *Pentagon Papers*'ın yayımlanmasını engelleme çabalarını geçersiz sayan bir kararda ifade ettiği gibi, medyanın işleyişiyle ilgili yaygın izlenim şöyledir: Bizim "huysuz bir basınımız, inatçı bir basınımız, her yerde hazır ve nazır olan bir basınımız" vardır ve "yetkililer, daha değerli olan ifade özgürlüğü ve halkın bilme hakkı adına" bu halk kürsülerine "tahammül etmelidirler". Bu kararı yorumlayan *New York Times*'tan Anthony Lewis'in gözlemine göre ise, medya her zaman, bugünkü kadar bağımsız, uyanık ve otoriteye meydan okuyan bir yapıda olmamış, ancak Vietnam Savaşı ve Watergate dönemlerinde, gerek dış baskılara gerekse devletin ya da güçlü kişilerin dayatmalarına aldırmaksızın, "ifşa etme hakkını, ulusal yaşamımızı didikleme gücünü kullanması"nı öğrenmişti. Bu da yaygın olarak kabul edilen bir inançtır.[3]

Bu dönemde medyayla ilgili olarak pek çok şey tartışılmıştır, ancak bu tartışmaların 'medyayı demokratikleştirme' sorunuyla, medyayı devletin ve kudretli kişilerin kısıtlamalarından kurtarma sorunuyla hiçbir ilintisi yoktur. Tam tersine, tartışılmakta olan sorun, medyanın devletin ve kudretli kişilerin kısıtlamalarından kurtulmaya çalışarak, hatta otoriteye sorumsuzca mey-

3) "Freedom of the Press -Anthony Lewes Distinguishes between Britain and America", *London Review of Books*, 26 Kasım 1987.

dan okuyuşuyla demokratik kurumların varlığını tehdit ederek gerekli olan sınırları aşıp aşmadığıdır. Trilateral Commission'ın 'demokrasilerin yönetilebilirliği' üzerine 1975'de yaptığı bir incelemede, "medyanın, ulusal gücün yeni, dikkat çekici" bir kaynağı haline geldiği, içerde "hükümet otoritesinin azaltılması"na katkıda bulunan "demokrasinin aşırılıkları"nın bir boyutunu oluşturduğu, bunun sonucunda "dışarda da demokrasinin etkisinde bir gerileme"yi temsil ettiği sonucuna varılmıştı. Komisyonun savına göre, bu genel "demokrasi krizi", nüfusun eskiden marjinal durumda bırakılmış olan kesimlerinin örgütlenme ve kendi istemlerini dayatma, böylece demokratik sürecin düzgün biçimde işlemesini engelleyen bir külfet yaratma çabalarının ürünüydü. Amerikalı *raporteur*, Harward Üniversitesi'nden Samuel Huntington'a bakılırsa, ilk zamanlarda "Truman ülkeyi, görece az sayıda Wall Street avukatı ve bankerlerinin işbirliğiyle yönetebilmişti." O dönemde demokrasi krizde değildi, kriz ancak 1960'larda başgösterip gelişti ve ciddi boyutlara ulaştı. Bu yüzden söz konusu incelemede, demokrasinin aşırılıklarını hafifletmek ve krizi aşmak amacıyla "daha ölçülü demokrasi" üzerinde durulmaktaydı.[4]

Bunu daha açık bir dille şöyle ifade edebiliriz: Demokrasi yaşayacaksa, halk geleneksel ataleti ve itaatkârlığıyla baş başa bırakılmalı, politik tartışma ve eylem alanından çıkarılmalıdır.

Trilateral Commission'ın yaptığı inceleme, Carter yönetiminin önde gelen simaları dahil olmak üzere, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ve Japonya'nın liberal, elit kesimlerinin algı ve değerlerini yansıtmaktadır. Bu doğrultuda 'özel çıkarlar'ın örgütlü çabasının demokrasiyi tehdit ettiği düşünülmektedir; burada çağdaş politik söyleme ait bir kavram olan 'özel çıkarlar'la kastedilenler, tabii işçiler, çiftçiler, kadınlar, gençler, yaşlılar, özürlüler, etnik azınlıklar, vb.; kısacası genel halktır. ABD'nin 1980'lerdeki baş-

4) M.P. Crozier, S.J. Huntington ve J. Watanuki, *The Crisis of Democracy Report on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission* (New York Universtiy, 1975).

kanlık kampanyalarında, Demokratlar bu özel çıkarların aracı olmak, dolayısıyla 'ulusal çıkar'ı zayıflatmakla suçlanmışlardı ve bu 'ulusal çıkar'ı da, özel çıkarlar listesinde bilerek atlanan bir kesimin (korporasyonlar, finansal kurumlar ve iş dünyasının diğer elitleri) temsil ettiği varsayılmaktaydı.

Demokratlar'ın özel çıkarları temsil ettikleri suçlamasının pek elle tutulur bir yanı yoktur. Tam tersine, Demokratlar da 'ulusal çıkar'ın diğer unsurlarını temsil etmektedir ve Vietnam'dan sonraki dönemde elit gruplar sağa kayarken hemen yanı başlarında yerini almakta çok az tereddüt göstermişlerdir. Bu sağa kayış, yoksul ve muhtaç kimseleri korumak amacıyla tasarlanmış sınırlı devlet programlarının kaldırılması, kaynakların varlıklı kesimlere aktarılması, devletin eskisinden daha fazla ayrıcalıklı kesimlerin yararına bir refah devletine dönüştürülmesi, devlet iktidarının güçlendirilmesi ve askeri sistemle korunan devlet sektörünün (ülke içinde halkı yüksek teknoloji sanayisine yardımda bulunmaya zorlayan ve bu sanayinin atık ürünleri için devlet güvencesinde bir pazar sunan bir araç) büyütülmesi gibi maddeleri içermektedir. Sağa kayışın bir göstergesi de yıkıcı faaliyetler, uluslararası terörizm ve saldırganlıkla ABD'nin gücünü arttırmayı amaçlayan daha 'aktivist' bir dış politika izlenmesiydi: Medyanın, demokrasinin dünya çapında güçlü bir biçimde savunulması diye nitelediği ve bazen Reagancıları bu soylu davada aşırıya kaçtıkları için eleştirdiği Reagan Doktrini budur. Genel olarak Demokrat muhalefet Reagan yönetiminin programlarına koşullu bir destek sunuyordu. Oysa bu programlar büyük oranda Carter yıllarında başlatılan girişimlerin bir ürünüydü ve kamuoyu anketlerinin açıkça gösterdiği gibi, çok az istisnayla, halktan çok güçlü bir tepki görüyordu.[5]

5) Bkz. benim çalışmalarım, *Turning the Tide* (South End, 1985, 5. Bölüm) ve *On Power and Ideology* (South End, 1975, 5. Ders). Bu konuların ayrıntılı irdelenmesi için bkz. Thomas Ferguson ve Joel Rogers, *Right Turn* (Hill and Wang, 1986). Ülke içindeki sonuçların bir özeti için bkz. Emma Rothschild, "The Real Reagan Economy" ve "The Reagan Economic Legacy", *New York Review of Books*, 30 Haziran, 21 Temmuz 1988.

Temmuz 1988'deki Demokrat Parti Kurultayı'nda Michael Dukakis'ten 'aşırı liberal' diye söz eden ve gazetecilere meydan okuyan medya gözlem kuruluşu Fairness and Accuracy in Reporting (FAIR), Aralık 1987de yapılan bir *New York Times* /CBS ortak kamuoyu anketini aktarmaktaydı.[6] Bu ankete göre, hükümetin tam istihdamı, sağlık ve çocuk bakımı hizmetlerini güvence altına almasını ezici bir çoğunluk desteklerken, halkın bir değişiklik yapılmasını onaylayan yüzde 50'si arasında askeri harcamaların azaltılmasından yana olanların oranı üçte birdi. Ne var ki başkan yardımcısı olarak Reagan-tipinde bir Demokrat'ın seçilmesi, halkın büyük çoğunluğunun desteklediği politikaları savunan sol eğilimli aşırılara karşı koymakta Demokratlar'ın pragmatizmini gösterdiğinden, medyadan yalnızca övgü almıştı. Aslında halkın eğilimi 1980'ler boyunca New Deal tarzında bir tür liberalizme doğru kaymaya devam ederken, 'liberal' terimi politik söylemde ağza alınmaz bir sözcük haline gelmişti. Yapılan kamuoyu anketleri, halkın neredeyse yarısının ABD Anayasası'nın -kutsal bir belge- Marx'ın 'herkesten yeteneğine göre, herkese gereksinimi kadar' deyişinin kaynağı olduğuna inandığını gösteriyordu.

Reagan'ın 'ezici' seçim zaferleri bizi aldatmamalıdır. Reagan seçmenlerin üçte birinden daha azının oylarını almıştı; ona oy verenlerin açık bir çoğunluğu Reagan'ın yasa programlarının gerçekleşmeyeceğini umarken, halkın yarısı da hükümeti 'bir avuç büyük çıkar çevresi'nin yönettiğine inanmayı sürdürmektedir.[7] Bir yanda aşırı milliyetçilikle el ele Keynesçi büyümeyi temel alan Reagancı program ile öbür yanda "amaçlarınızı onaylıyor, ama maliyetin çok yüksek olmasından korkuyoruz" diyen, mali tutuculardan ibaret Demokrat alternatifi arasında seçim yapma durumuyla baş başa kalınca, oy kullanma zahmetine gi-

6) FAIR, Basın Açıklaması, 19 Temmuz 1988. Anayasa Anketi, Boston *Globe Magazine*, 13 Eylül 1987, akt. Julius Lobel, der. Julius Lobel, *A Less than Perfect Union* (Monthly Review, 1988, 3).
7) *New York* Times-CBS anketi; Adam Clymer, NYT, 19 Kasım 1985.

renler ilk seçeneği tercih ettiler (ve bu çok fazla şaşırtıcı değildir). Elit grupların görevi, mevcut kötü durumu iyi göstermek ve sistemimizin parlak başarılarını yüceltmektir. Bu sistem, Henry Kissinger ile Cyrus Vance'in Reagan'dan sonraki dönemde 'İki Taraflı Dış Politika Hedefleri'ni özetlerken ileri sürdükleri gibi, "yurttaşlarının gereksinimlerini olağanüstü derecede iyi karşılayan bir model demokrasi ve toplumdur". Ancak eğitimli elitlerin dışında, halkın büyük bölümü de hükümeti kendilerinin etkileme ve denetleme gücünün ötesindeki bir iktidar aracı sayar görünmektedir. Halkın kendi deneyimi yeterli gelmediği takdirde, karşılaştırmalı bir istatistiğe göz atmak, dünyanın en zengin toplumunun, kıyaslanmaz üstünlükleriyle, "yurttaşlarının gereksinimlerini ne kadar muazzam bir biçimde karşıladığı"nı gösterecektir.[8]

Aslında Reagan fenomeni, kapitalist demokrasinin, işçi sendikalarının, bağımsız medyanın, politik ittifakların ve daha genel kapsamda yoğunlaşmış özel sektör gücünün devlete egemen olmasına müdahale eden halk örgütlenmesinin kademeli olarak ortadan kaldırılması ile, hangi doğrultuya yöneldiğinin ön işaretlerini verebilir. Dış dünyanın büyük bölümü Reagan'ı (Toronto'daki *Globe and Mail*'in manşetlerinde yer alan sözlerle), diğer serüvenlerinin yanı sıra Nikaragua'ya saldırmak için 'katiller çetesi' kurmaya yönelerek 'delice' davranışlar sergileyen 'garip bir kovboy önder' diye görmüş olabilir,[9] ancak ABD kamuoyu onu bir ulusal birlik simgesi, bir bayrak ya da İngiltere Kraliçesi gibi bir simge sayıyordu. İngiltere Kraliçesi Parlamento'yu bir politik program okuyarak açar ama hiç kimse ona bu programa inanıp inanmadığını, hatta anlayıp anlamadığını sormaz. Amerikan hal-

8) Kissinger ve Vance, *Foreign Affairs*, Yaz 1988. Bir örnek verirsek; ABD, bebek ölümü oranında yirmi sanayileşmiş ülke arasında yirminci sıradadır ve Doğu Almanya, İrlanda, İspanya, vb. ülkelerden daha yüksek bir orana sahiptir. *Wall Street Journal*, 19 Ekim 1988. Özellikle Reagan döneminde yoksulluğun derinleşmesiyle ilgili olarak yapılan bir araştırma için bkz. Fred R. Harris ve Roger Wilkins, *Quiet Riots* (Pantheon, 1988).

9) *Globe and Mail*, 28 Mart 1986.

kı da. Başkan Reagan'ın kendi adına uygulamaya konan politikaları ancak belli belirsiz bir biçimde kavradığını, ya da ekibi doğru bir program yapmadığı zaman, ciddiye alınacaksa, kendisinin sıkıntı yaratacak kadar saçma açıklamalarla öne çıktığını gösteren (ve hasıraltı edilmesi zor olan) kanıtlara kayıtsız görünüyordu.[10] Halkın önemli konulara karışmasını engelleme süreci, seçimler halkın kendisi dışında hazırlanmış programlar arasında seçim yapmasını bile sağlayamadığı ve seçim yalnızca simgesel bir kişiliği seçme işleminden ibaret kaldığı zaman bir adım daha ileri gitmektedir. Dolayısıyla, Amerika Birleşik Devletleri'nin sekiz yıldan beri fiilen bir hükümet başkanı olmaksızın işlemesi dikkate değer bir noktadır.

Trilateral Commission bundan sonra yeniden, art niyetli olarak 'aşırı demokrasi'yi kışkırtmakla suçlanan medya konusuna dönerek, 'toplumun ve hükümetin genel çıkarları'nın şunu gerektirdiği sonucuna varmıştı: Gazeteciler 'profesyonelleşme ölçütleri'ni dayatmazlarsa, 'hükümet ile medya arasında bir denge kurma' amacının gerçekleşmesi 'alternatif bir hükümet düzenlemesi' olabilir. Benzer kaygılar üzerine kafa yoran Freedom House yürütme kurulu başkanı Leonard Sussman da şu soruyu soruyordu: "Özgür kurumlar, kalıcılaştırdıkları özgürlük nedeniyle yıkılmalı mıdır?" Johnson yönetiminin başkanlık danışmanlarından olan John Roche da, her ne kadar Kongre'nin bu acil görevi üstlenemeyecek kadar medyadan korktuğuna inansa da, 'Johnson-karşıtı' misyonlarına uygun olarak raporları büyük oranda çarpıtan "bu özel hükümetlerin işleyişleriyle ilgili Kongre araştırması yapılması"nı isteyerek karşılık vermişti.[11]

Susman ve Roche, Peter Braestrup'un Freedom House'un desteğiyle hazırladığı, medyanın 1968 Tet Saldırısı'na nasıl yer verdiğini inceleyen iki ciltlik çalışmasını yorumluyorlardı.[12]

10) Bir örnek olarak bkz. Mark Green ve Gail Maccoll, *Reagan 's Reign of Error* (Pantheon, 1987).
11) John P. Roche, *Washington Star*, 26 Ekim 1977.
12) Peter Braestrup, *Big* Story (Westview, 1977).

Braestrup'un incelemesi, 'ulusal gücün dikkat çekici yeni kaynağı'nın sorumsuzluğunu kesin kanıtlarla ortaya koyan, dönüm noktası niteliğinde bir katkı olarak değerlendirilmişti. Roche bu incelemeyi, "geçmiş çeyrek yüzyılın en önemli habercilik ve birinci sınıf bilimsel araştırma örneklerinden birisi" olarak, "medyanın kötü niyetliliğini değilse bile yetersizliğini gösteren titiz bir örnek olay incelemesi" olarak nitelemişti. Bu modern bilimsel araştırma klasiğinin, 1960'ların 'düşman kültürü'nü yansıtan yetersiz ve önyargılı yayınlarıyla medyanın gerçekte Vietnam'da savaşı kaybettiği, dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin uğruna boşu boşuna savaştığı demokrasi ve özgürlük davasına zarar verdiğini kanıtladığı varsayılmaktaydı. Freedom House'un incelemesi, bu başarısızlıkların "1960'ların sonlarından itibaren çok popüler hale gelmiş hafif bir gazetecilik tarzının -yöneticilerin övgüleriyle ya da göz yummayla teşvik edilen bir tarz- bir yansıması olduğu" sonucuna varıyordu. Bu yeni gazetecilik tarzı, "çelişki peşinde koşma, en kötü şeylere, hükümetin ya da genelde otoritenin yaptığına inanma ve bu temelde, herhangi bir sorundaki aktörleri 'iyi' ve 'kötü' diye ayırmaya genellikle düşüncesizce hazır olma" eğilimiyle el ele yürümektedir. Bu 'kötü' aktörler arasında Vietnam'daki ABD birlikleri, 'askeri-sanayi kompleks' ile genel olarak CIA ve ABD hükümeti bulunurken; incelemenin iddiasına bakılırsa, medyanın gözündeki 'iyi' aktörler, galiba, tutarlı biçimde aşırı oranda övülen ve korunan komünistlerdi. Freedom House incelemesi, "yöneticilerin kendileri harekete geçmezlerse, o zaman başkalarının -mahkemeler, Federal İletişim Komisyonu ya da Kongre'nin- onlar adına çare bulma yollarını arayacağı gibi kötü bir olasılığı daima akılda tutarak, şimdiki hafif yaklaşımların süreceği"ni öngörmekteydi.

"Amerikalılar olarak onaylamadığımız politika ve eylemlerimizin çeşitli yönleri hakkında kendimizi hırpalama eğilimi göstermemiz" ve Vietnam deneyiminin açığa çıkardığı gibi, "olaya geniş yer vermenin, özellikle televizyondaki genellikle kanlı gö-

rüntülerle dolu haberlerin, savaşa desteği zayıflatmasının neredeyse kaçınılmaz olması", şimdiye kadar yerleşik biçimde kabul gören bir doğrudur (Landrum Bolling bir konferansta, "totaliter bir hükümetin olumsuz savaş haberlerini denetleme ya da gizleme becerisinin getirdiği avantajlar ile özgür toplumun savaştaki her gelişmeyi olanca çıplaklığıyla yansıtmasının getirdiği dezavantajlar arasında bir tür denge kurmanın pratik bir yolunun bulunup bulunmadığı" konusunu ele almıştı).[13] Araştırmacı haberciliğin "bir Başkan'ı görevden ayrılmaya zorlamaya katkıda bulunduğu" (Anthony Lewis) Watergate olayı, İran-Kontra skandalı gibi, aşırı derecede rahat davranan, bağımsız ve hasımca bir tutum takınan medyanın demokrasiyi yok edeceği doğrultusundaki uğursuz imaları pekiştiren bir işlev görmüştü. Yargıç Gurfein'in ve Anthony Lewis'inki gibi ses getiren basın özgürlüğü savunuları, medyanın aşırılıklarını denetlemeye ve onlara sorumluluk ölçütleri kabul ettirmeye yönelik girişimlere verilmiş bir yanıttır.

Medya ve demokrasi hakkındaki bu etkili tartışmalarla bağlantılı olarak iki tür sorunla karşılaşılır: Gerçek sorunu ve değer sorunu. Temel bir sorun olan gerçek sorunu, medyanın belki de aşırı bir hevesle gerçekten düşmanca bir tutum benimseyip benimsemediğini; özellikle, savaş zamanında özgürlük davasını zayıflatıp zayıflatmadığını, iktidarda olanları ve 'kendimizi hırpalayarak' özgür kurumları tehdit edip etmediğini kapsamaktadır. Eğer durum böyleyse, o zaman, medyanın sorumluluk sınırlarına riayet etmesini sağlamak amacıyla bazı dışsal kısıtlamalar koymanın doğru olup olmayacağını, ya da Yargıç Holmes'un klasik bir karşı çıkışla ifade ettiği ilkeyi, "doğrunun en iyi sınavının, düşüncenin, özgür fikir alışverişi aracılığıyla pazardaki rekabette kendini kabul ettirme gücü olduğu" ilkesini benimsememizin gerekip gerekmediğini sorabiliriz.[14]

13) Der. Landrum Bolling, *Reporters under Fire: U.S. Media Coverage of Conflicts in Lebanon and Central America* (Westview, 1985, 35, 2-3).
14) Justice Holmes, *Abrams v. United States*, 1919'da buna karşı çıkmaktadır.

Gerçek sorunu çok ender olarak tartışılmakta, bunun kanıtlanmış olduğu varsayılmaktadır. Bununla birlikte, bazıları gerçeğe dayalı varsayımların yanlış olduğuna inanmaktadırlar. Burada, en genel iddialarla başlayarak, serbest fikirler piyasasının işleyişini ele alalım. Benjamin Ginsberg, devlet iktidarını güçlendirmek üzere kamuoyunun seferber edilmesiyle ilgili incelemesinde şunları söylemektedir:

> Batılı hükümetler halkın perspektif ve duygularını düzenlemek üzere piyasa mekanizmalarından yararlanmışlardır. On dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda inşa edilen 'fikirler pazarı', alt sınıfların ideolojik ve kültürel bağımsızlığını yok ederken, fiilen üst sınıfların inanç ve fikirlerini yaymaktadır. Batılı hükümetler bu fikirler pazarının kuruluşuyla sosyo-ekonomik konum ile ideolojik güç arasında sağlam ve kalıcı bağlar kurmaya zorlanmış, böylece üst sınıfların birini desteklemek üzere diğerini kullanmalarına olanak tanınmıştır... Özel olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde, üst ve üst-orta sınıfların fikirler pazarına egemen olma becerisi, genellikle bu katmanların bütün toplumun politik gerçekliği algılayışını ve gerçekçi politik ve toplumsal olanaklar yelpazesini şekillendirmesini sağlamıştır. Batılılar genelde piyasayı düşünce özgürlüğüyle eşitlerken, piyasanın gizli eli neredeyse devletin güçlü yumruğu kadar etkili bir denetim aracı olabilir.[15]

15) Benjamin Ginsberg, *The Captive Public* (Basic Books, 1986, s. 86, 89). Ginsberg'in incelemesi kanıtlardan yoksundur ve mantığı da genellikle zayıf kalmaktadır: Sözgelimi, Yıldız Savaşları'nın hem "Amerika Birleşik Devletleri'ni nükleer bir saldırıdan koruyamayacağını hem de böyle bir saldırının gerçekleşmesini arttırabileceği"ni savunmanın bir çelişki barındırdığına inanan Ginsberg'in argümanı, 'liberal politik güçler'in kendi davalarını savunmalarının alanda yatan nedenin 'politik çıkar' olduğu düşüncesini de içermektedir. Oysa, Ginsberg'in liberal politik güçlerle ilgili sonuçları ne kadar doğruluk payı taşırsa taşısın, açıkça görülebilen hiçbir çelişki yoktur. Ginsberg'in başka bir inancı da şu doğrultudadır: "Öğrenci göstericileri, vb. kendilerini ve davalarını olumlu bir biçimde tanıtmakta fazla zorlanmazlar"; özellikle Vietnam savaşına karşı çıkan protestocular bunda zorlanmamışlardır. Ginsberg, savunulamaz diğer varsayımların yanı sıra, "medyanın 1960'lı ve 1970'li yıllarda benimsediği düşmanca tutum"la ilgili, eleştirel olmayan benzer iddiaları kabul etmektedir.

Ginsberg'in sonucu, yönlendirilmiş bir serbest piyasanın özellikle tartışılmayan işleyişi hakkındaki varsayımlar temelinde, ilk başta akla yatkın görünmektedir. Medyanın önemli bir izleyici kitlesine ulaşabilen kesimleri büyük kuruluşlardır ve kendilerinden daha büyük holdinglerle sıkı sıkıya bütünleşmişlerdir. Diğer işyerleri gibi medya kuruluşları da alıcılara bir ürün satar. Onların piyasası reklamcılar, 'ürün' ise izleyicilerdir ve gözler reklam oranlarını büyüten daha zengin izleyicilere dikilmiş durumdadır.[16] Yüz yılı aşkın bir süre önce İngiliz Liberalleri, 'reklam veren kesimin tercihinden yararlanan' gazetelerin yükseleceğini gözlemlemişlerdi. Bugün de Paul Johnson, yeni bir sol gazetenin batışına dikkat çekerken, yumuşak bir ifadeyle gazetenin bu yazgıyı hak ettiği yorumunda bulunmaktadır: "Piyasa, büyük harfle yazılan bütün sorunları kabullenmeyi reddederek daha başından doğru bir hüküm verdi." Elbette doğru düşüncelere sahip olan hiç kimse piyasanın halkın iradesini temsil ettiğinden kuşku duyamaz.[17]

Kısacası, büyük medyalar (özellikle, başkalarının genellikle izlemekle yetindikleri gündemi belirleyen elit medyalar), ayrıcalıklı izleyicilerini diğer işyerlerine 'satan' kuruluşlardan oluşur. Bunların sundukları dünya tablosu satıcılarla alıcıların perspektif ve çıkarları ile ürünü yansıtıyorsa, buna pek şaşırılmaz. Gerçekten medyaların mülkiyetinin yoğunlaşması ileri boyutlardadır ve bu eğilim gün geçtikçe artmaktadır.[18] Bundan başka, med-

16) Bu noktayı biraz daha farklı biçimde ortaya koyan V.O. Key, "gazete çıkaranların, asıl olarak, gazete kâğıdında reklamcılara boş yer satan insanlar olduğu" gözleminde bulunmaktadır. Akt. Jerome A. Barron, "Access to the Press -a New Frist Amendment Right", *Harvard Law Review,* Cilt: 80 1977; Key, *Public Opinion and American Democracy.*

17) Sir George Lewis, akt. James Curran ve Jean Seaton, *Power without Responsibility* (Methuen, 1985, s. 31); Paul Johnson, *Spectator,* 28 Kasım 1987.

18) Yılın 'en çok sansür edilen on öyküsü'nü seçen Carl Jensen'in her yıl düzenlediği medya eleştirmenleri paneli, 1987 yılındaki ilk ödülü, kuşkusuz sözcüğün gerçek anlamıyla devlet sansürüne değil de, medyanın eleştirel sorunlardan kaçmasına ya da sorunları çarpıtmasına eğilen Ben Bagdikian'ın incelemesine vermişti.

yada yönetici konumunda bulunanlar ya da bu kesim içinde yorumcu statüsüne yükselenler aynı ayrıcalıklı elit kesime aittirler ve bu kesimin onların kendi sınıf çıkarlarını da yansıtarak ayrıcalıklı elitin algılamaları, özlemleri ve tutumlarını paylaşmaları beklenebilir. Sistem içine giren gazetecilerin, genel olarak değerleri içselleştirerek bu ideolojik baskılara uyum sağlamadıkları sürece başarılı olmaları olasılık dışıdır; bir şeye inanırken başka bir şey söylemek kolay değildir ve uyum sağlayamayanlar benzer mekanizmalarla eleneceklerdir.

Reklamcıların etkisi bazen çok daha doğrudandır. "Şirketlerin desteğini alamayacak projelerin daha dalındayken kuruyacağı" gözleminde bulunan *Economist*'te, ayrıca, "yayın istasyonlarının şirketlerin en ince zevklerine bile sempatiyle yaklaşmayı öğrendikleri" belirtilmektedir. Aynı gazetede, "Üçüncü Dünya'da muazzam büyüklükte toprak satın alan çokuluslu şirketler hakkında yayımladığı 'Kâr Açlığı' başlıklı bir belgesel programın sonucunda Gulf-Western şirketinin desteğini kaybeden" TV istasyonu WNET örneği aktarılmaktadır. Gulf'ın genel müdürü adı geçen TV istasyonuna, "Bu hareketler bir dosta yakışır hareketler değildi," diye bir yazı göndermiş ve belgeselin "Amerika aleyhinde değilse bile iş dünyasına düşmanlık besleyen bir belgesel" olduğunu eklemişti. *Economist* de, "Çoğu insan, WNET'in bugün aynı hatayı yapmayacağına inanıyor," sonucuna varmaktadır.[19] Aynı hatayı başka istasyonlar da yapmayacaktır. Yalnız bu uyarının üstü kapalı bir biçimde ima edilmesi gerekmektedir.

Medyayı devlet-şirket bağının gereksinimlerine uyum sağlamaya teşvik eden başka faktörler de vardır.[20] İktidarla kapışmaya girmek pahalıya mal olan ve zor bir iştir. Bunun için kanıtların ve savların çok kuvvetli olması gerekmektedir ve eleştirel bir çö-

19) *Economist*, 5 Aralık 1987.

20) Bu konuların daha kapsamlı bir incelenmesi için bkz. Edward S. Herman ve Noam Chomsky, *Manufacturing Consent: the Political Economy of the Mass Media* (Pantheon, 1988), 1. Bölüm.

zümlemeye kalkışmak doğallıkla, güçlü bir tepki gösterip ödülleri ve cezaları belirleyecek bir konumda olanlar tarafından hoş karşılanmaz. Buna karşılık 'yurtsever bir gündem'e uyum sağlamanın buna benzer hiçbir bedeli yoktur. Resmi düşmanlara yöneltilen suçlamaların kanıtlanması gerekmez; dahası, bu tür suçlamaların düzeltilmesi bile engellenir. Düzeltme girişimleri ya suçlulara bir gerekçe bulma çabası ya da ağaçlara bakmaktan ormanı görememe yanılgısı olarak dikkate alınmayacaktır. Sistem, güce hizmet etmek üzere aldatma hakkının kullanılmasına karşı çıkılması halinde kendisini büyük bir öfkeyle korumaktadır; ideolojik sistemi rasyonel bir biçimde irdeleme fikri, genellikle başka bir temelde gizlense bile, kavrayışsızlığı ya da öfkeyi açığa çıkarır.[21] Orta Doğu'da ve Orta Amerika'da "başarının bizden uzak durmaya devam etmesi"nin, ve "muazzam bir servete, güce ve iyi niyete sahip olan bir ülkenin amaçlarına daha çabuk ve daha etkili biçimde ulaşamaması"nın (Landrum Bolling)[22] nedenini sorduğumuz zamanki gibi, bir yandan belki başarısızlıktan ve beceriksizlikten yakınırken, öbür yandan ABD hükümetinin her zaman en iyi niyetlerle davrandığı iddiası bu açıdan hiçbir kanıt gerektirmez. 'İyi niyet'in devletlere has bir özellik olmadığını, Amerika Birleşik Devletleri'nin geçmişteki ve günümüzdeki diğer devletler gibi ülke içindeki güçleri sayesinde devleti denetleyenlerin çıkarlarını yansıtan politikalar izlediğini -ne kadar şaşırtıcı olursa olsun, geleneksel çerçevede pek dile getirilemeyen, ama doğruluğu tartışılmaz olan önermeler- gözlemlediğimiz zaman, ölçütler köklü bir biçimde farklılaşır.

Afganistan'a saldırdığı ya da Polonya'daki baskıları desteklediği için Sovyetler Birliği'ni mahkûm ederken kanıt göstermek gerekli değildir; ama konu ABD'nin Hindiçin'e saldırmasına ya da yıllardan beri Arap-İsrail çatışmasına politik çözüm bulunmasını engelleme çabalarına (çok kolayca belgelenen, ne var ki hoş

21) Bir tartışma için bkz. Ek 1, kısım 1.
22) Bolling, *a.g.y.*, s. 8.

karşılanmayan ve bu nedenle gerçekdışı sayılan bir durum) geldiğinde çok farklı bir tablo ortaya çıkar, İran'ın ya da Libya'nın devlet destekli terörizmlerini mahkûm etmek için hiçbir sav ortaya konması istenmez; Amerika Birleşik Devletleri'yle himayesindeki devletlerin modern çağın vebası sayılan terörizmi örgütleyip uygulamaya geçirmekteki önemli -hatta, başat- rollerinin tartışılması ise bu bakış açısıyla yalnızca dehşetle ve küçümsemeyle karşılanmakta, bu rolü destekleyici kanıtlar -ne kadar inandırıcı olursa olsun- ilgisiz görülerek yok sayılmaktadır. Doğal olarak medya ile entelektüel gazeteler ABD hükümetine ya Nikaragua'da demokrasi mücadelesine bağlılığı için övgüler yağdırmakta ya da, ABD'nin politikasının amacının gerçekten bu olduğuna ilişkin hiçbir kanıt göstermeden, bu övgüye değer hedefe ulaşmak için kullandığı araçları eleştirmektedirler. Bu politikanın temelinde yatan yurtsever sava meydan okunması geleneksel çerçevede fiilen akla bile getirilemez ve bir şekilde ifade edilmesine izin verilse bile, ne kadar çok kanıtla desteklenirse desteklensin -ki bu örnekte zor bir iş değildir- bir tür ideolojik fanatizm olarak, saçmalık olarak görülüp dikkate alınmaz.

Örnek olarak baktığımızda, uyum sağlamanın kolay, ayrıcalığa ve prestije çıkan en kestirme yol olduğunu görürüz; karşı çıkmak ise, ölüm mangaları, psikiyatri hapishaneleri ya da toplama kampları gibi denetim araçları bulunmayan bir toplumda bile, ağır olabilecek kişisel bedeller ödemeyi gerektirebilir. Medyanın yapısı da yerleşik öğretiye uyum sağlamayı özendirecek biçimde düzenlenmiştir. Ticari ilanlar arasındaki 3 dakikalık bir sürede ya da 700 sözcükle, inandırıcı olabilecek şekilde belirli bir savı ortaya koymayı ya da kanıtlar göstermeyi gerektiren sıradışı düşünceleri ya da şaşırtıcı sonuçları sunmak olanaksızdır. Hoşnutlukla karşılanan dindarlık gösterilerinin kusulmasında ise bu tür sorunların hiçbiri gündeme gelmez.

Medyanın önemli bölümünün ve diğer ideolojik kurumların genel olarak mevcut iktidarın algılamaları ve çıkarlarını yansıtması, tartışmaya gerek görülmeyen varsayımlar temelinde, doğal

bir beklentidir. Pek çok analist bu beklentinin yerine getirildiğini ileri sürmüştür. Edward Herman ile ben, ayrı ayrı ve ortaklaşa olarak, medyanın yaygın anlatımlardan ciddi ölçüde farklı biçimde işlediğine ilişkin bir anlayışı destekleyen geniş belgeler yayımladık.[23] Yukarıda kısaca değerlendirdiğimiz nedenlerden dolayı akla uygun görünen bu 'propaganda modeli'ne göre, medya, haberlerin ve çözümlemelerin çatısını yerleşik ayrıcalıkları destekleyen bir çerçevede kurarak ve bu doğrultuda her türlü tartışmayı sınırlayarak, birbiriyle sıkı sıkıya kaynaşmış olan devletin ve şirketlerin çıkarlarına hizmet etmektedir. Biz çok geniş kapsamlı örnekleri inceledik. Ele aldığımız örnekler arasında, bir propaganda modeli açısından en ağır sınav sayılan örnekler, yani medyanın sözümona yerleşik düzen karşıtı aşırılıklarını eleştirenlerin en çok güvendikleri örnekler (Hindiçin savaşlarının işlenmesi, Watergate olayı ve medyanın geçmişin konformizmini aşıp haçlı seferini başlatıcı bir rol üstlendiği söylenen dönemden alınan diğer örnekler) de vardır. Bir modeli adil bir sınavdan geçirmek için sistemli olarak, tarihin olanak tanıdığı kadarıyla birbiriyle çift sayılan örnekleri (Amerika Birleşik Devletleri'yle himayesindeki devletlerin sorumluluğunu taşıdıkları suçlar karşısında resmi düşmanların sırtına yıkılabilen suçlar; ABD'nin himaye ettiği devletlerde yapılan seçimler karşısında resmi düşmanların iyi uygulamaları, özellikle düzenledikleri seçimleri) seçtik. İncelememizde, ek kanıtları ortaya seren başka yöntemler de izledik.

Şimdiye kadar, propaganda modelinin sonuçları destekleyen binlerce sayfa belge ortaya konmuştur. Sosyal bilimlerin stan-

23) Herman ve Chomsky, *Manufacturing Consent;* Chomsky, *The Culture of Terrorism* (South End, 1988). Ayrıca bkz. bizim iki ciltlik, yayımcının bağlı olduğu holding hasıraltı ettiği daha eski bir incelememizin genişletilmiş hali olan *Political Economy of Human Rights* (South End, 1979); ayrıntılar için bkz. yazarın önsüzü. Ayrıca bkz. Herman, *The Real Terror Network* (South End, 1982); benim *Pirates and Emperors* (Cleremont, 1986, Amana, 1988). Bunların yanı sıra son yirmi yılı aşkın zamanda yapılmış pek çok çalışma vardır. Ayrıca James Aronson, *The Press and the Cold War* (Beacon, 1970); Michael Parenti, *Inventing Reality* (St. Martin's, 1986).

dartları bunu oldukça iyi bir biçimde doğrulamış ve bu modelin öngörülerinin genellikle bir hayli parlak olduğu gözlenmiştir. Bu sonuca karşı çıkan ciddi bir sav varsa bile, ben bilmiyorum. Konunun geleneksel çerçevede bile ele alınabildiği ender örneklerde, bu sava karşı ortaya çıkarılan argümanların niteliği, söz konusu modelin gerçekten dayanıklı olduğunu düşündürmektedir. Medyanın düşman niteliğinin ve demokrasiye oluşturduğu tehdidin kesin kanıtlarını sergilediğine inanılan ve oldukça kabul gören Freedom House'un incelemesi ise iyi *bir* çözümleme karşısında çökmekte ve sayısız hatalarla yanlış anlatımların düzeltilmesi halinde bile medyanın haklı bir davanın izlenmesinde fazla kötümser kaldığını gösteren bir şikayetten daha öteye gitmemektedir ve ben yine, bundan daha iyi olan başka bir inceleme bilmiyorum.[24]

Kuşkusuz medya gibi karmaşık toplumsal kurumların performansını etkileyen başka faktörler vardır ve propaganda modelinin öngördüğü genel kalıbın istisnaları olabilir. Bununla birlikte ben, akla uygun yakınlıktaki bir ilk bakış olarak medyanın ve daha genelde egemen entelektüel kültürün temel özelliklerinin yakalandığına inanıyorum.

Modelin öngörülerinden birisi, mevcut düzenin çıkarlarına en iyi hizmet edebilen, gerçeğe dayalı bir varsayımı (medyanın belki de aşırı derecede düşmanca ve geçimsiz bir yapıda olması) sorguladığı için modelimizin fiilen tartışmaların dışında tutulacağıdır. Bizim modelimiz ne kadar iyi bir biçimde doğrulanırsa doğrulansın kabul edilemez ve modelin öngördüğü gibi medyayla ilgili tartışmaların dışında kalmalıdır. Bu sonuç da ampirik temelde iyi bir biçimde doğrulanmıştır. Modelin oldukça rahatsız edici bir özelliğe sahip olduğunu unutmayın. Açıkçası, bu model ya geçerlidir ya da geçerli değildir. Eğer geçerli değilse bir kenara bırakılabilir; eğer geçerliyse, o zaman kesinlikle bir kenara *bırakılacaktır*. On sekizinci yüzyılın yıkıcı yayınlar hakkındaki öğ-

24) Bu konularda daha fazla yorum için, bir önceki dipnotun referanslarında daha geniş kapsamlı olarak yürütülen tartışmalara bakınız: Ek I, Kısım 1.

retisi örneğinde olduğu gibi, doğrunun savunması yoktur; tam tersine, doğru, otoriteye itibar kaybettiren ağır suç katına çıkarılır.

Propaganda modelinden çıkarılan sonuçlar doğruysa, o zaman düşmanca tutumundan dolayı medyaya yöneltilen eleştiriler, ancak, medyanın egemen elit kesimler arasındaki taktik sorunları bile yansıtmaması, buna karşılık yalnızca, belirli bir anda devleti yönetmekte olan kesimlere hizmet etmesi ve bu hizmeti, devlet iktidarının bağlandığı -tanımı gereği soylu- davalar hakkında coşku ve iyimserlik duyarak yürütmesi gerektiğine ilişkin bir talep olarak anlaşılabilir. Kendisine 'Freedom House' diyen bir örgütün medya eleştirisinin sonucunun bu olması, George Orwell'ı şaşırtmazdı.[25]

Gazeteciler genellikle, propaganda modelinin öngörülerine yakından bağlı kalan medyaya haber getirenlerin pek çoğu dahil olmak üzere, çalışmalarında cesaret, erdemlilik ve atılganlık sergileyerek ileri derecede bir profesyonellik tuttururlar. Bunda hiçbir çelişki yoktur. Burada sorun yaratan şey, ifade edilen düşüncelerin dürüstlüğü ya da gerçekleri arayanların erdemliliği değil, daha çok, konuların seçimi ve sorunlara ışık tutulması, di-

25) Hükümetin ve uluslararası sağ kanadın fiili bir propaganda aracı olarak Freedom House'un rolü üzerine bkz. Edward S. Herman ve Frank Brodhead, *Demonstration Elections* (South End, 1984, Ek I), ve *Manufacturing Consent*. NSC yetkilisi Walter Raymond'un bir memorandumuna gören Freedom House, Reagan yönetiminin propaganda aygıtının dağıttığı paranın alıcılarından biriydi (bkz. dipnot 45); Freedom House adına konuşan Sussman ise bu suçlamayı reddetmişti. Bkz. Robert Parry ve Peter Kornbluh, "Iran-Contra's Untold Story", *Foreign Policy*, Sonbahar 1988; mektup, Kış 1988-1989. Sussman, Freedom House'un tarafsızlığını ve iyi niyetini kanıtlamak amacıyla, "Şili ve Paraguay gibi başka ülkelerde insan haklarını çiğneyenleri teşhir ederken, Sandinistler'in insan haklarındaki berbat sicillerini de aktarmaktan geri kalmadık," demektedir. Nikaragua, Şili ve Paraguay, Reagan yönetiminin resmen insan haklarının çiğneyicileri olarak mahküm ettiği üç Latin Amerika ülkesidir ve Freedom House, izlediği çizgiyi yakından bilen hiç kimsenin şaşırmayacağı bir biçimde bu üç örneği seçmektedir. Bununla birlikte Sussman, insan hakları ihlallerinin Sandinistler'e atfedileni kat kat aştığı, ancak bundan büyük oranda sorumlu olan Reagan yönetiminin hiçbir zaman şikayetçi diye alınması, pratiği göz önüne alındığında şaşırtıcı bir durumdur.

le getirilmesine izin verilen düşünceler yelpazesi, haberciliğe ve yorumlara kılavuzluk eden tartışılmaz öncüller ile belirli bir dünya görüşünün sunulmasında zorunlu tutulan genel çerçevedir. Sırası gelmişken belirtelim, İsrail'in Lübnan'ı işgali sırasında *New Republic*'in kapağına yazılan aşağıdaki gibi açıklamalarla oyalanmamalıyız: "Gazetelerde ve haber dergilerinde Lübnan'daki savaş üzerine okuduklarınızın çoğu -hatta, televizyonda görüp işittiklerinizin büyük bölümü- kesinlikle doğru değildir."[26] Bu tür gösteriler, kayrılan diğer devletlerin gaddarlıklarına özür arayanların kasvetli arşivlerine bırakılabilir.

Ben propaganda modelinin işleyişini aydınlığa kavuşturacak örnekler sunarken, basılmış bulunan kapsamlı bir çalışmada inandırıcı bir biçimde ortaya konulan temel sava dayanacağım. Bu çalışma çok fazla öfke uyandırdığı ve çarpıtıldığı gibi (bunların bazılarını Herman'la birlikte *Manufacturing Consent*'te, bazılarını ise başka yerlerde değerlendirdik), şaşkınlıkla ve yanlış anlamayla karşılandığı da oldu. Ancak, bildiğim kadarıyla, bu ve benzer eleştirilere karşılık vermeyi amaçlayan ciddi bir çaba yoktur. Tam tersine, bu tür eleştiriler, propaganda modelinin öngörüleriyle uyum içerisinde dikkate değer bulunmamışlardır.[27] Geleneksel çerçevede medyanın performansıyla ilgili tartışmalar arasında, medyanın düşmanca tutumu ile medya savunucularının verdikleri yanıtlar yer alırken, propaganda modelinin öngörülerine bağlı kaldığı için medya hiçbir şekilde eleştirilmez ya da böylesi bir eleştirinin düşünülebilecek bir yaklaşım olduğu kabul edilmez. Sözgelimi Hindiçin savaşları örneğinde, ABD devlet televizyonunun, 1985'te geçmişe dönük bir dizi göstermesinin ardından sağ eğilimli medya gözlem kuruluşu Accuracy in Media bir suçlama kaleme almış ve dizinin sözümona düşmanca aşırılıklarını eleştirenler ve diziyi savunanlarla sınırlı

26) Martin Peretz, *New Pepublic*, 2 Ağustos 1982. Bu tuhaf belgeyle ve ona benzeyen diğer belgelerle ilgili daha fazla bilgi için bkz. benim *Fateful Triangle* (South End, 1983) başlıklı çalışmam ve Ek I, Kısım 2.
27) Bkz. bir yorum için Ek I, Kısım 1.

bir tartışma düzenlemişti. Hiç kimse dizinin propaganda modelinin beklentilerine uyduğunu ileri sürmemişti; oysa uymaktadır. Daha önce değinilen, medyanın Üçüncü Dünya'daki çatışmalara yer verişiyle ilgili inceleme de, her ne kadar halk medyayı çok konformist sayıyorsa da oldukça tutarlı olan benzer bir kalıbı izlemektedir.[28]

Medya, onların "nefes kesici bir denge, hatta makul bir düşünce kırıntısının yoksunluğu" ve "günümüzün dik başlı basınının hastalık ve tehlikeleri"yle ilgili suçlamalarını sevine sevine yayınlamaktadır.[29] Ancak, bu örnekte olduğu gibi, yalnızca eleştirmen medya elitini "liberal politik görüşlere ve insan doğasına esir olduğu" ve "liberallerin çoğunun solun en pervasız diktatörlüklerini tanımlarken bile diktatörlük sözcüğünü kullanmakta açıkça zorlanmaları"ndan dolayı mahkûm ettiği esnada, hiç kuşkunuz olmasın Fidel Castro'nun, komünizme hep yumuşak yaklaşmış olan ve kendi kendini hırpalamaya düşkün olan geleneksel basında bir diktatör olarak tanımlanmasına asla rastlanmaz.[30] Bu tür aşağılamaların en düşük standartlı kanıtlarla bile yanıt-

28) Vietnam Savaşı görüntüleri üzerine bkz. Bolling, *a.g.y.*, Ek I, Kısım 2 ve *Manufacturing Consent*. Halkın medyaya karşı tutumları, hükümeti yeterince eleştirememesi ve güçten genellikle çok kolayca etkilenmesi üzerine bkz. Mark Hertsgaard, *On Bended Knee* (Farrar Straus Giroux, 1988, s. 84-85).

29) Eski *Time* editörü Timothy Foote, bu gazetenin "her dikkatli okuru"nun önyargısının bazen "Mount Rushmore dağının görünüşü kadar ortada olduğu" iddiasındadır (William Rusher'ın *The Coming Battle for the Media*'sının değerlendirmesi, *WP Weekly*, 27 Haziran 1988). Rusher, 'medya eliti'ni suçlamaktadır. Aynı kitabı *New York Times Book Review* adına değerlendiren *Los Angeles Times*'dan basın eleştirmeni David Shaw, "gazetecilerin statükoya kafa tutmayı sevdiği", "gazetecilerin her şeyden şikayet eden eleştirmenler, küçük kusurlar arayan ve hiçbir şeyden tatmin olmayan insanlar" olduğu şeklinde aynı derecede basmakalıp görüşle karşılık vermektedir.

30) Medyadaki Küba yayınlarının ayrıntılı bir çözümlemesi için bkz. der. Tony Platt, *Tropical Gulag* (Global Options, 1987). Eskiden Havana'daki U.S. Interests Section'ın başında bulunan ve sayılı Küba uzmanlarından olan Wayne Smith, bu incelemenin Reagancı suçlamaları çürüten önemli kanıtlara yer verilmesini istemeyen ve buna ek olarak 'dengesizlik' örnekleri aktaran 'Dışişleri Bakanlığı versiyonu'yla uyum içinde, medyada Küba'nın 'çok büyük ağırlıkla olumsuz bir imaj'la işlenmesinin 'kapsamlı' bir doğrulanması olduğu görüşündedir; *Social Justice*, Yaz 1988. Ayrıca bkz. Ek I, Kısım 1.

lanmaları bekleniyor; burada belki gerçek olabilecek bir şeye gönderme, *New York Times*'ın, sanki olay her yönüyle açığa çıkarılmamış gibi, "Ronald Reagan'ın ilk döneminde faiz oranlarının düşüşünün engellenmesi için istatistiklerle oynadığı" iddiasına belli belirsiz bir dokundurma vardır. Birincisi, karşılığı ya basit ya da gereksiz olduğundan, ikincisi, bu konudaki tartışmalar medyanın ya oldukça profesyonel bir erdemlilik sergileyip mantıklı bütün görüşlere açık olmasıyla bağımsız ve nesnel bir yapıda olduğu ya da otoritenin modaya uygun biçimde soldan bir bakışla aşağılanmasına önyargıyla yaklaştığı inancının yerleşmesine yardım ettiğinden, bu tipte suçlamalar genellikle hoş karşılanmaz. Her iki sonuç da yerleşik düzenin güç ve ayrıcalık sahiplerince (hatta, Ortodoksluğa ve iktidara meydan okurken uzlaşmaz ve yaygaracı yollara sapmakta çok aşırıya gitmiş olabilecekleri suçlamasına karşı çıkmayan medya elitince) kesinlikle kabul edilemez görünmektedir. Tartışmanın kapsamı bir propaganda modelinin neyi öngöreceğini yansıtmaktadır: 'Liberal önyargı' mahkûm edilip bu suçlamaya karşı savunma yapılacaktır ama, 'liberal önyargı'nın dar ufuklu devlet-şirket ideolojisinin bir biçiminin ifadesi olabileceği (kaldı ki, böyle olduğu kanıtlanmıştır) ve 'bu kadar yeter, daha ileri gitmeyin' türünden örtük bir mesaj ileten özellikle yararlı bir biçimi olabileceği olasılığı hiçbir şekilde kabul edilmeyecektir.

Brezilyalı piskoposların önerilerine geri dönersek, bu önerilerin bizim politik bağlamımızın gündemine gelseler bile gereksiz ya da yanlış bulunacak olmalarının nedeni, medyanın, otoriteden bağımsızlıkta çok ileri gitmese bile, kamu yararına hizmet etmeye adanmış olduğu varsayımıdır. Böylece medya, Yüksek Mahkeme Yargıcı Powell'ın basın özgürlüğünü savunurken Anthony Lewis'in aktardığı gibi, aşağıdaki sözlerle açıkladığı doğru toplumsal rolünü yerine getirmektedir: "Hiç kimse politik sorumluluklarını akıllı biçimde yerine getirmesi için gerekli olan bilgiyi kendi başına edinemez... Basın, halkın politik süreç üzerinde anlamlı bir denetim kurmasını sağlayarak, anayasamızın

ilk maddesinin toplumsal amacını uygulamaya geçirmekte yaşamsal bir işlevi karşılamaktadır."

Benim geçerli olduğuna inandığım alternatif bir görüşe göre ise, medya gerçekten 'toplumsal bir amaca' hizmet etmektedir; ancak bu, oldukça farklı bir amaçtır. James Mill'in bu sistemin kuruluşunun ilk günlerinde tasarladığı biçimiyle devlet eğitiminin hizmet ettiği toplumsal amaç şudur: "İnsanların zihinlerini, hükümetlerine" ve daha genel kapsamda toplumsal, ekonomik ve politik düzenin düzenlemelerine "erdemli bir bağlılık gösterecek biçimde eğitmek."[31] Liberal düzenin korktuğu türde bir 'demokrasi krizi'ne katkıda bulunmayan medya, ayrıcalıklı kesimleri halkın kavrayışı ve katılımı tehdidinden koruyan uyanık bekçileri oluşturur. Eğer bu sonuçlar doğruysa, medyanın demokratikleşmesine yapılan ilk itiraz noktası gerçekler ve çözümleme ışığında apaçık ortaya çıkan bir yanlışa dayanmaktadır.

İkinci itiraz noktası ise daha sağlamdır ve temelsiz değildir: Medyayı demokratikleştirme çağrısı, politik kuramda iyi bilinen konulardan oluşan halkın baskılarıyla entelektüel bağımsızlığı sınırlamaya yönelik olumsuz çabaları maskeleyebilir. Bu sorun kolayca geçiştirilemez, ama medyayı demokratikleştirmenin doğasında varolan bir özellik de değildir.[32]

---

31) Akt. Ginsberg, *Captive Mind, s. 34.*

32) Demokrasiden hoşnutsuzluk bazen o kadar aşırı boyutlara varmaktadır ki, devlet denetimi, yoğunlaşmış özel servetin egemenliğine karşı düşünülebilecek tek alternatif olarak görülmektedir. Nicholas Lemann'ı (*New Republic,* 9 Ocak 1989), Herman'la benim *Manufacturing Consent* başlıklı kitabımızda medyada 'daha fazla devlet denetimi' kurulmasını savunduğumuzu iddia etmeye zorlayan, bu örtük varsayım olsa gerektir; Lemann bu iddiasını şu ifademize dayandırmaktadır: "Uzun vadede, demokratik bir politik düzen halkın medyaya daha kapsamlı olarak ulaşabilmesini ve çok daha geniş bir biçimde denetlemesini gerektirmektedir" (s. 307). Bu alıntının ardından, "yayın şebekesi oligopolünün gücünü zayıflatan" ve "giderek kuvvetlenen yerel grupların medyaya ulaşma potansiyeli"ni oluşturan, halkın ulaşabildiği TV kanallarının çoğalması, "kâr amacı gütmeyen yerel radyo ve televizyon istasyonları", "topluluk kurumları"nın mülkiyetindeki radyo istasyonları (buna örnek olarak Fransa'daki küçük bir kooperatif gösterilmektedir), yerel topluluklarda dinleyicilerin desteklediği radyolar vb. dahil olmak üzere, muhtemel biçimlerin bazıları değerlendirilmektedir. Gerçekten bu tür seçenekler, şirketlerin oligopolüne ve genelde zenginlerin ege-

Bence temel sorun daha farklıdır. Bizim politik kültürümüzde Brezilyalı piskoposlarınkinden daha farklı bir demokrasi anlayışı vardır. Brezilyalı piskoposlara göre, demokrasinin anlamı, yurttaşların bilgilenme, araştırma, tartışma ve politika oluşturmaya katılma ve politik eylem aracılığıyla kendi programlarını ortaya koyma fırsatına sahip olmalarıdır. Bize göre ise demokrasi daha dar bir kapsamda tasarlanmıştır: Yurttaş bir tüketicidir, bir gözlemcidir, ama bir katılımcı değildir. Halkın başka yerlerde hazırlanan politikaları onaylama hakkı vardır, gelgelelim bu sınırlar aşılırsa demokrasi kalmaz ve şöyle ya da böyle çözülmesi gereken "demokrasinin krizi"yle yüz yüze geliriz.

Bu anlayış, Founding Fathers'ın* öngördüğü öğretilere temellenmektedir. Tarihçi Joyce Appleby bu konuda şunları yazmıştır: "Federalistler, yeni Amerikan politik kurumlarının politik açıdan aktif bir elit kesim ile itaatkâr, uysal seçmenler gerektiren eski varsayımlar çerçevesinde işlemeye devam edeceğini beklemişlerdi" ve "George Washington, çok büyük olan prestijiyle ağır başlı, sağduyulu yurttaş politikacıların, kendi kendini yaratmış toplumların tehlikelerini anlamaya her zaman yatkın olmalarını sağlayacağını ummuştu."[33] Seçimlerdeki yenilgilerine

---

menliğine meydan okumaktadır. Bu yüzden, halkın kendi işlerine belli bir yön vermesi doğrultusunda bir adım olarak medyaya ulaşabilmesini ya da medyaya ulaşması gerekliliğini tamamen hayal sayan birisi, bu tür seçenekleri yalnızca "devlet denetimi"ndeki girişimler olarak yorumlayabilir.

*) 1787'deki Birleşik Devletler Anayasa Konvansiyonu'na katılıp imzalayan üyeler. (ç.n.)

33) Appleby, *Capitalism and a New Social Order* (NYU, 1984, s. 73). 'Yurttaşların ideolojik bağlılıklarının geliştirilmesi' ve böylece 'geçerli bir ulusallık' duygusu yaratılması çabalarının bir parçası olarak George Washington kültünün seçilmesinin saçmalığı üzerine; bkz. Lawrence J. Friedman, *Inventors of the Promised Land* (Knopf, 1975, Bölüm 2). Washington, "insanoğlu düzeyinin üstüne" çıkardan, "eşi benzeri görülmedik kusursuzluğa" sahip olan "mükemmel bir insan" vb. idi. Bu Kim Il Sung yanlısı entelektüeller arasında, örneğin *New York Review of Books*'da FDR'ye ve onun 'azametliliği', 'heybetliliği' (pek inanılamaz alıntılar için bkz. *Fateful Triange*, s. 175) Kennedy kültünde hâlâ görülmektedir. Bazen yabancı bir lider aynı yarı-ilahilik katına çıkarılarak yüceltilir ve Stalin çağının en gülünç anlarında ya da şimdiye kadarki alıntıların aktarıldığı Martin Peretz'in İsrail Başbakanı Golda Meir'e övgülerindeki gibi, 'dev kuvvet'e ve 'olağanüstü yetkiler'e sahip 'bir Prometheus kişiliği' olarak tanımlanabilir.

karşın Federalistlerin anlayışı egemen oldu; yalnız bu, sanayi kapitalizmi şekillendikçe farklı bir biçimde gerçekleşmişti. Kıta Kongresi'nin* başkanı ve ABD Yüksek Mahkemesi'nin ilk başyargıcı olan John Jay, biyografisinin yazarına göre, en çok beğendiği deyişle bunu şöyle ifade etmekteydi: "Ülkeyi, ona sahip olanlar yönetmelidir." Üstelik yönetim tarzlarının çok nazik olması da gerekmez. Artan hoşnutsuzluğa değinen Vali Morris 1783'te John Jay'e gönderdiği bir mektupta şöyle yazıyordu: "Sarsıntı büyük ölçüde sürebilecektir", ama gerçekten kaygılanmaya gerek yoktur: "Halk, Hükümet'in onsuz bir İsim'den ibaret kalacağı İktidar'ı üstlenmesine hazırdır... Savaş'tan bezmiş bulunan halkın Onayı mutlak Kesinliğe bağlı olabilir; sen ve ben, dostum, Deneyim'le biliyoruz ki yetenekli ve enerjik birkaç insan bir araya gelip kendilerinin Otorite olduklarını ilan ettikleri zaman, farklı düşünceler taşıyan bir avuç insan o güçlü yağlı urgan Argüman'ıyla Hata yaptıklarına kolayca inandırılabilir." Anayasa tarihçisi Richard Morris'in gözlemine göre, onun burada "Halk'la kastettiği, bir ad takamayacak kadar ihtiyatla yaklaştığı küçük bir milliyetçi elitti" (anayasal düzenin onlar adına kurulduğu mülk sahibi beyaz erkekler). "İngiliz hükümeti yanlılarıyla siyahların Kanada'ya ve başka yerlere topluca kaçışları" bir ölçüde onların bu gerçeklikleri kavradığının bir göstergesiydi.[34]

Morris başka bir yerde şu gözlemde bulunmaktadır: Devrim sonrası toplumda "gerçekleşen şey, bir elit kesimin manipüle ettiği bir politik demokrasiydi" ve "eşitlikçi demokrasi"nin egemen olduğunun görülebildiği eyaletlerde, (Virginia'daki gibi)

*) Devrim döneminde Amerikan sömürgelerinden gelen temsilcilerin katıldığı, 1774 ve 1775'te toplanan iki meclise verilen ad. (ç.n.)

34) Frank Monaghan, *John Jay* (Bobbs-Merrill, 1935); Richard B. Morris, *The Forging of the Union* (Harper and Row, 1987, s. 46-47, 173, n.12). Kış ortasında Nova Scotia adasında acı çekip ölmek üzere dünyanın belki de en zengin ülkesinden korku içinde kaçan kayık insanları dahil olmak üzere Amerika Devrimi'nden sonraki sığınmacıların kaçışı üzerine bkz. *Political Economy of Human Rights*, C.II, 41. Harabeye dönmüş Vietnam'dan kaçan sığınmacıların sayısıyla nüfusa oranlı bir karşılaştırma yapabilirsiniz. İngiliz hükümetine sadık kalan 80 bin-100 bin Loyalistle ilgili yeni bir tahmin için bkz. Morris, s. 13, 17.

gerçeklikte "aristokrasinin egemenliği örtük biçimde kabul ediliyordu". Aynı durum, halk demokrasisinin zaferini yansıttığına inanılan daha sonraki dönemlerde yükselen iş sahipleri sınıflarının egemenliği açısından da geçerlidir.[35]

John Jay'in düsturu, aslında, Cumhuriyet'in dayandığı ve sürekliliğini sağlayan ilkedir. Kapitalist demokrasi, doğası gereği, kolayca görülebilecek nedenlerden dolayı bu modelden fazla uzaklaşamaz.[36]

Bu ilke ülke içinde, Thomas Ferguson'un mantıklı bir biçimde ABD'nin politik tarihinin büyük bir bölümünü oluşturduğunu savunduğu ve 'yatırımcı politika kuramı' diye adlandırdığı çerçeveye bağlı olarak, politikanın pratikte devletin denetimini sağlamak için mücadele eden yatırım grupları arasındaki ilişkilere indirgenmesini gerektirmektedir.[37] Bize bağımlı devletlerde, aynı temel ilke, toplum yerel oligarşilerin, ABD'li yatırımcılarla ilişkileri olan iş çevrelerinin, denetimimiz altındaki ordunun, emirlere uyup ABD devletinin ve ayrıcalıklı kesimlerin çıkarlarına hizmet edebilecek profesyonellerin denetiminde olduğu zaman demokrasinin sağlandığını söyler. Onların egemenliğine halktan bir meydan okuma gelirse, Amerika Birleşik Devletleri (geleneksel olarak Nikaragua'daki Reagan Doktrini'ne atıf yaparken kullanılan terimi benimsersek) "demokrasiyi geri getirmek" üzere şiddete başvurma hakkına sahiptir. "Demokratlar"la "komünistler"i karşı karşıya koyan medyaya göre, "Demokratlar" ABD'nin çıkarlarına hizmet ederlerken, "komünistler" planlama belgeleriyle "ultra-milliyetçilik" denilen hastalığa yakalanmış olan kişilerdir. Bu durum, bizim çıkarlarımıza tehdidin, ABD'li yatırımcıların gereksinimlerine yeterince dikkat göstermeden yaşam standartlarının düzeltilmesi ve toplumsal reformların uy-

35) *The American Revolution Reconsidered* (Harper and Row, 1967, s. 57-58).
36) Derinlemesine bir çözümleme için bkz. Joshua Cohen ve Joel Rogers, *On Democracy* (Penguin, 1983).
37) Konunun tartışılması ve daha fazla referans için bkz. *Turning the Tide*, s. 232f.

gulamaya konmasına yönelik iç baskılara duyarlı davranan 'milliyetçi rejimler'den geldiğini açık bir dille ortaya koymaktadır.

Medya, ordunun ve iş çevrelerinin denetimindeki Orta Amerika'nın 'acemi demokrasileri'ni 'komünist Nikaragua'yla karşı karşıya getirdiği zaman yalnızca oyunun kurallarına uymaktadır. Biz de, El Salvador'da nüfusun ancak yüzde 10'unun 'şu anda ülkede bir demokrasi ve özgürlük süreci yaşandığı'na inandığını açığa çıkaran 1987 kamuoyu yoklamalarını niçin hasır altı ettiklerini anlayabiliriz. Bilinçsiz Salvadorlular kuşkusuz bizim demokrasi kavramımızı anlayamazlar. Aynı durum, Honduras'ın önde gelen gazetesi *El Tiempo*'nun editörleri için de geçerlidir. Honduraslı aydınlar kendi ülkelerinde demokratik sürecin bir karikatürü biçiminde 'işsizlik ve baskı' getiren bir 'demokrasi' görmekte; baskının ve yasadışı tutuklamaların sürüp, arka planda ordunun ölüm mangalarının uğursuz yüzlerinin sırıttığı, "yabancıların amaçlarına hizmet etmek üzere yaşamsal ulusal çıkarlardan vazgeçildiği, Kuzey Amerika birliklerinin ve Kontraların işgali" altında olan bir ülkede demokrasi olamayacağını yazmaktadırlar.[38]

ABD'de egemen olan anlayışlara bakılırsa, enformasyon sistemini birkaç korporasyonun denetlemesiyle demokrasi ihlal edilmiş olmaz; aslında bu, demokrasinin özüdür. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*'de halkla ilişkiler sanayiinin sayılı simalarından olan Edward Bernays, "demokratik sürecin özünün, ikna etme ve öneride bulunma özgürlüğü", kendi deyişiyle "rızanın üretilmesi" olduğunu açıklamaktadır. Yine Bernays'a göre, "Bir lider genellikle, halkın genel bir anlayış düzeyine kadar bile ulaşmasını bekleyemez... Demokratik liderler, insanların fikirleri ve programları desteklemesini sağlama görevi-

38) Başyazılar, *El Tiempo*, 5 ve 10 Mayıs; bunların çevirisi, öldürülme ve kaybedilme tehdidinden dolayı 'acemi demokrasi'ye geri dönmekten korkan Honduraslı sürgünlerin gazetesi olan *Hondupress*'in (Managua) 18 Mayıs 1988 tarihli sayısında yer akmıştır. Salvador'daki üzerine daha fazla bilgi için bkz. *Culture of Terrorism*, s. 102 ve Ek IV, kısım 5: ABD'nin vesayetindeki bu soylu demokrasi deneyinin kaydettiği ilerlemelerle ilgili olarak düzenli bir övgü kampanyasına rastlandığı halde, bu konuda medyada tek bir referans bile bulamadım.

ni yerine getirirken bilimsel ilkeleri ve sınanmış pratikleri uygulayarak, toplumsal düzeyde temel öneme sahip hedeflere ve değerlere rıza gösterilmesinin... üretilmesinde... rol oynamalıdırlar"; kaynakların denetimini ellerinde bulunduranların medya aracılığıyla rızanın üretilmesini ve buna uygun politikanın devlet mekanizmalarıyla uygulamaya geçirilmesini sağlamak amacıyla neyin 'toplumsal düzeyde temel önem taşıdığı'nı değerlendirebilecek bir konumda olacakları, henüz ifade edilmemiş olmakla birlikte, yeterince açıktır; ikna etme özgürlüğü eğer birkaç elde toplanıyorsa, özgür bir toplumun niteliğinin bu olduğunu kabul etmemiz gerekir. Halkla ilişkiler sanayisiyle, iş dünyası adına olumlu bir atmosfer yaratma amacına yönelik olarak 'Amerikan halkını yaşamın ekonomik gerçekleri konusunda eğitmek' doğrultusunda muazzam kaynaklar harcanmaktadır. AT&T şirketinin bir genel müdürünün seksen yıl önceki bir gözlemine kulak verirsek, bu sanayinin görevi, "şirketin önündeki biricik ciddi tehlikeyi oluşturan halkın düşüncesi"ni denetlemektir.[39]

Benzer fikirlere politik yelpazenin her kesiminde rastlanmaktadır. ABD'li gazetecilerin hocası olan Walter Lippmann, "kendinin bilincinde bir sanat ve halkın yönetiminin düzenli bir organı" haline gelmiş bulunan "rızanın üretilmesi"ni "demokrasi pratiği"nde bir "devrim" olarak tanımlamıştı. Bu, "Ortak çıkarlar, kamuoyunun büyük oranda göz ardı ettiği" ve ancak "kişisel çıkarı yöreselliğin sınırlarını aşan uzman bir sınıf tarafından yönetilebildiği" zaman, doğal bir gelişme halini alır. Lippmann, liberal entelektüel topluluğun, "bir Amerikalı başkanın şimdiye kadar giriştiği en büyük atılımlardan birisi olarak görünen adımın sadık ve yararlı yorumcuları" *(New Republic)* işlevini görmekteki başarısından çok fazla etkilendiği bir zamanda, I. Dünya Savaşı'ndan kısa süre sonra yazmıştı bu satırları. Söz konusu

39) Alex Carey, "Reshaping the Truth", *Meanjin Quarterly* (Avustralya), 35.4, 1976; Gabriel Kolko, *Main Currents in American History* (Pantheon, 1984, s. 284). Geniş kapsamlı bir tartışma için bkz. Alex Carey, "Managing Public Opinion: The Corporate Offensive", elyazması, University of New South Wales, 1986.

atılım, Woodrow Wilson'ın seçimi kazanmasını, liberallerin yardımıyla, barışsız zaferin arkasından gelen 'zafersiz barış' olarak yorumlamasıydı; liberal entelektüeler daha sonra kendilerini bilinen karalama taktikleri ve diğer araçları kullanarak ürettikleri propaganda ürünleri yardımıyla "iradelerini gönülsüz ya da kayıtsız bir çoğunluğa kabul ettirdikleri" için övüyorlardı.

On beş yıl sonra Harold Lasswel, *Encydopaedia of the Social Sciences*'de, "kendi çıkarlarının en iyi yargıçları olan insanlar hakkındaki demokratik dogmatizmlere" boyun eğmememiz gerektiğini bildirmekteydi. En iyi yargıçlar bu tür insanlar değildir; en iyi yargıçlar, ortak yarar adına kendi iradelerini dayatma aracına sahip olması gereken elitlerdir. Toplumsal düzenlemelerle elit kesimlerin itaati sağlayacak güce sahip olmaları engellendiği zaman, 'kitlelerin cehaleti ve boş inanları' nedeniyle 'büyük ölçüde propaganda sayesinde bütünüyle yeni bir denetim tekniği' geliştirmek zorunludur. Aynı yıllarda Reinhold Niebuhr, "proleter" "gerekli yanılsama"nın can alıcı bir unsuru temelinde aklı değil, inancı izlerken, "rasyonelliğin soğukkanlı gözlemcilere özgü olduğu"nu ileri sürüyordu. Böylesi gerekli bir yanılsama olmazsa sıradan insan 'atalet'e sürüklenir. Niebuhr, Marksist olduğu devirde, hitap ettiği kimselerin -bununla herhalde soğukkanlı gözlemcileri kastetmektedir- 'ortalama insanın aptallığı'nın farkında olup, proleteri yeni bir toplum yaratma yolunda tutmak için gerekli olan 'duygusal açıdan etkili aşırı basitleştirmeler' yaptıklarını belirtmekteydi. Niebuhr zamanla, 'iktidarın sorumluluklarıyla yüz yüze olanlar'a danışmanlığa soyunarak, 'resmi düzenin teoloğu' (Richard Rover) haline gelirken, temel anlayışlar çok az değişiklik geçirmişti.[40]

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, elit kesimlerin yeniden gündeme gelen global çatışma için seferber olma gerekliliğini anla-

40) Referanslar için bkz. benim *Towards a New Cold War* (Pantheon, 1982, Bölüm 1). Neibuhr, *Moral Man and Immoral Society* (Scribners, 1952, s. 221-223; 1932 basımının yeni baskısı); ayrıca Richard Fox, *Reinhold Niebuhr* (Pantheon, 1985, s. 138-139). Niebuhr'un fikirleri ve algılama tarzı üzerine daha fazla bilgi için bkz. Benim *Grand Street*, Kış 1987de Niebuhr ve onun kitapları üzerine değerlendirmem.

dıkları bir zamanda cahil halk tekrar tembel pasifizmine gömülürken, tarihçi Thomas Bailey, "kitleler dillere destan bir biçimde kısa görüşlü oldukları ve genel olarak bıçak kemiğe dayanana kadar tehlikeyi fark edemedikleri için, devlet adamlarımızın onları uzun vadeli çıkarlarının bilincine varmaları için kandırmak zorunda kaldıkları" gözleminde bulunmaktadır. Washington'daki liderlerimizin ellerini daha serbest bırakmaya istekli olmadığımız sürece, halkın aldatılması aslında gün geçtikçe daha zorunlu hale gelebilir. Aynı sorunu 1981'de başlatılan yeni bir haçlı seferi olarak yorumlayan Samuel Huntington da şu noktaya dikkat çekiyordu: "[müdahaleyi ya da diğer askeri eylemleri] Sovyetler Birliği'ne karşı savaştığınıza ilişkin yanıltıcı bir izlenim doğuracak şekilde göstermek zorunda kalabilirsiniz. Amerika Birleşik Devletleri'nin Truman Doktrini'nden beri yaptığı budur" (Soğuk Savaş'ın temel bir işlevini açıklayan keskin bir gözlem).[41]

Yelpazenin başka bir noktasında, muhafazakârların demokrasiyi aşağılamalarını özlü olarak ifade eden Sir Lewis Namier şunları yazıyordu: "Kitlelerin düşünme tarzları ve eylemlerindeki özgür irade, gezegenlerin dönüşünde, kuşların göçünde ve yaban faresi sürülerinin denize girişinde görülenden daha fazla değildir."[42] Kitlelerin karar verme alanına anlamlı bir şekilde girmelerine olanak tanınması yalnızca felaketle sonuçlanacaktır.

Bazıları bu doktrini savunurken hayranlık uyandıracak derecede açıksözlüdürler: Sözgelimi Hollanda Savunma Bakanı, "Rızanın üretilmesine karşı çıkan herkes, her türlü etkili otoriteye karşı koymaktadır," diye yazıyordu.[43] Her komiser buna takdir ve anlayışla baş sallayacaktır.

---

41) Bailey, akt. Jesse Lemisch, *On Active Service in War and Peace: Politics and Ideology in the American Historical Profession* (New Hogtown Press, Toronto, 1975). Huntington, *International Security*, Yaz 1981.

42) *England in the Age of the American Revolution* (Macmillan, 1961, s. 40); akt. Francis Jennings, *Empire of Fortune* (Norton, 1988, s. 471).

43) Savunma Bakanı Frits Bolkestein, *NRC Handelsblad*, 11 Ekim 1988. Bolkestein, 1977de Leiden'de Huizinga dersi olarak bu konuda sunduğum tebliği (ölkeyle) yorumlamaktadır: Yeniden basım için *Towards a New Cold* War, Bölüm I.

Derinine inilirse bu mantık, insanlara özgürlük verdiği ve böylece onları sefalete mahkûm ettiği için İsa'yı ağır bir dille suçlayan Engizisyon Mahkemesi Başkanı'nın mantığıdır: Kilise, sefil kitlelere en çok arzuladıkları ve gereksindikleri hediyeyi (mutlak itaat) vererek İsa'nın kötülüklerini düzeltmelidir. "İnsanların mutlu olması" için "özgürlük yok edilmeli" ve kitlelerin dört gözle bekledikleri "müminler cemaati" istekle yaratılmalıdır. Modern laik çağda bunun anlamı, devlet dinine imandır. Batı demokrasilerinde bu iman sosyal yardım ve özel girişim denen özel kâr sisteminin efendilerine itaat etme öğretisi biçimini alır. Halk kendi yararına cahil bırakılıp aşırı milliyetçi büyülere esir edilmelidir. "Kendi mutlulukları için bu zavallı asilerin vicdanını ebediyen fethetmek ve esir tutmak" ve o kadar çok korkup küçümsedikleri seçme özgürlüğünü onlara tanımamak için mucize, giz ve otoriteyi kullanan Engizisyon Mahkemesi Başkanı gibi, "soğukkanlı gözlemciler" de cahil ve aptal kitleleri disiplin altında tutup durumlarından hoşnut olmalarını sağlamak için "gerekli yanılsamalar" ve "duygusal açıdan etkili aşırı basitleştirmeler" yaratmalıdırlar.[44]

Halkı aldatma gerekliliğinin samimi bir biçimde kabul edilmesine karşın, bu sanatı icra edenlerin tipik biçimde *bilinçli* aldatma eylemlerine giriştiklerini düşünmek yanlış olur; Engizisyon Mahkemesi Başkanı'nın bilgisine erişen ya da bu tür anlayışları uzun süre koruyan insanların sayısı çok azdır. Tam tersine, entelektüeller zorlu ve kendilerinden çok şey isteyen meslekleri ni sürdürdükçe, kurumsal gereksinimlere hizmet eden inançları kolayca benimserler; benimsemeyenler ise başka yerde iş aramak zorunda kalırlar. Bir yönetim kurulu başkanı, uyanık olduğu her anın insanların gereksinimlerine hizmet etmeye adanmış olduğuna içtenlikle inanabilir.

Gelgelelim kârı ve pazardaki payı gözetmenin yerine bu tür aldatmacalara bakarak hareket edecek olursa, yönetim kurulu

44) Fyodor Dostoyevsky, *The Brothers Karamazov* (Random House, 1950).

başkanlığında kalamaz, insanlığa düşman canavarların çoğu, hatta Himmler'lerle Mengele'ler soylu ve cesurca işler yaptıklarına inanmış olabilirler. Liderlerin psikolojisi pek ilgiye değer olmayan bir konudur, eylemlerini sınırlayan kurumsal faktörlerse üzerinde ısrarla durulmayı hak eder.

Birbirine bağlı geniş bir düşünce yelpazesinde, demokratik toplumlarda halkın sesinin çıkması insanların ağızlarından doğru sözcüklerin çıkmasını sağlayarak çözülecek bir problem olarak görülmektedir. Genel anlayış, bizim liderleri değil, liderlerin bizi denetlediği şeklindedir. Eğer halk denetlenmez ve propaganda işe yaramazsa, o zaman devlet yeraltına inmeye, komplocu operasyonlar ve gizli savaşlar yürütmeye zorlanır. Reagan döneminde görüldüğü gibi, üstü kapalı operasyonların kapsamı genellikle halkın muhalefetinin iyi bir ölçütüdür. Kendini 'muhafazakârlar' olarak nitelendiren bu grup arasında yürütme gücünün engellenmemesine ve demokrasinin aşağılanmasına bağlı kalanlar olağanüstü güçlenmişti. Buna bağlı olarak kamuoyunu ve medyayı hedef alan propaganda kampanyaları da olağanüstü boyutlara ulaşmıştı: Sözgelimi, Doğru Operasyonu gibi projelerin yürütülmesinden sorumlu olan Dışişleri Bakanlığı Latin Amerika Kamu Diplomasisi Servisi'nin kurulması... Yüksek kademedeki bir hükümet yetkilisi söz konusu operasyonu, "Reddedilen ya da düşman bir bölgede yaşayan bir halkı etkilemek için askeri seferler yapılması türünde muazzam bir psikolojik operasyon," olarak tanımlamıştı.[45] Seçilen terimler açıkça doğru

45) Alfonso Chardy, *Miami Herald,* 19 Temmuz 1987. Dışişleri Bakanlığı Kamu Diplomasisi bölümü, Kontralara desteğin örgütlenmesi ve medyayla Kongre'nin korkutulup manipüle edilmesi amacıyla CIA-NSC yönetiminde çalışmaktaydı. GAO Genel Kontrolörü'nün Eylül 1987'de yasadışı bularak suçladığı bu servisin faaliyetleri üzerine bkz. Staff Report, *State Department and Intelligence Community Involvement in Demestic Activities Related the Iran/Contra Affair,* (Iran/Kontra Sorunuyla Ilgili Ülke Içi Faaliyetlerde Dışişleri ve Istihbarat Servislerinin Rolü) ABD Temsilciler Meclisi, Dışişleri Komitesi, 7 Eylül 1988; Parry ve Kornbluh, *a.g.y.* Ayrıca *Culture of Terrorism*, Bölüm 10'da Chardy'nin *Miami Herald*'da çıkan, dikkat çekici ama genellikle görmezlikten gelinmiş iki makalesindeki açıklamalarına da değinilmektedir.

yoldan sapmış olan, fethedilip boyun eğdirilmesi gereken bir düşman bölgesini anlatmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri kendisine bağlı ülkelerde 'demokrasiyi tesis etmek' için genellikle şiddete başvurmaktadır. Ülke içinde ise daha ince araçlar kullanılması gereklidir: Aptal kitleleri 'gerekli yanılsamalar'la aldatarak rızanın üretilmesi; medyanın ve Kongre'nin hasır altı edilemeyecek kadar açık bir hale gelene kadar görmezlikten geldiği üstü örtülü operasyonlar... Bu durumda, halkın dikkatinin, bu taahhütlerin devamlı ve somut içeriğini belirleyen kurumsal faktörler yerine, soylu taahhütlerimizden uzak kalmış liderlerin kişisel kusurlarına ya da aşırı hevesli yurtseverlere çekilmesini sağlamak üzere hasar tespiti aşamasına geçeriz. Böylesi koşullarda Özgür Basın'ın görevi gelişmeleri ciddiye almak ve onları, halkın gözlerinden dikkatle saklanan kendi kendini onaran kurumlarımızın sağlamlığına ödenmiş bir borç olarak görmektir.

Daha genel kapsamda medya ve eğitimli sınıflar 'toplumsal amaçlar'ını, egemen demokrasi anlayışıyla uyumlu olan zorunlu görevlerini yerine getirerek gerçekleştirmelidirler.

2
DÜŞMANI KONTROL ALTINA ALMAK

Birinci bölümde medya örgütlenmesinin üç modelinden söz ettim: 1) Şirket oligopolü; 2) devlet denetimi; 3) Brezilyalı piskoposların ortaya attığı biçimiyle demokratik bir iletişim politikası. İlk modelde medyaya demokratik katılım sıfıra indirilmekte, aynı biçimde diğer şirketler ilkesel olarak, çalışanlara ya da topluluğa dayanan halk denetiminin dışında tutulmaktadır. Devletin denetiminde olan medya örneğinde, demokratik katılım, politik sistemin nasıl işlediğine bağlı olarak değişiklik gösterebilir; pratikte devletin medyası, devlete egemen olacak kadar kuvvetli olan güçler ile bu güçlerin koyduğu sınırların dışına çıkamayan bir kültür yöneticileri aygıtı tarafından belli bir hizada tutulmaktadır. Üçüncü model ise, tıpkı halkın önemli ölçüde katı-

lımını gerektiren bir sosyo-politik sistemin geleceği ilgilendiren bir konu olarak (halkın kendi işlerini yönlendirme hakkını değerlendirmeye bağlı olarak, bir umut ya da bir korku şeklinde) kalması gibi, büyük ölçüde pratikte denenmemiştir.

Şirket oligopolü biçimindeki medya modeli, kapitalist demokrasinin doğal sistemidir. Dolayısıyla bu sistem en üst biçimine en ileri kapitalist toplumlarda özellikle, medyadaki yoğunlaşmanın ileri boyutlara vardığı, devlet radyo ve televizyonunun sınırlı kapsamda kaldığı, radikal demokratik modelin öğelerinin (toplumsal ve politik kültür üzerinde dikkate değer bir etkide bulunan, bu seçeneklerden yararlanan topluluklarda bir güçlenme duygusu yaratan dinleyici desteğine bağlı topluluk radyoları ile alternatif ya da yerel basın gibi olgularla) ancak toplumun kenarında var olduğu Amerika Birleşik Devletleri'nde ulaşmıştır.[1] Bu açıdan ABD, kapitalist demokrasinin hangi biçime doğru yöneldiğini göstermektedir. Özel sektörün gücüne müdahale eden sendikalarla diğer kitle örgütlerinin kademeli olarak kaldırılması, halkla ilişkiler uygulaması gibi giderek daha fazla devlet yönetiminde yapılan bir seçim sistemi, ayrıcalıklı kesimlerin önceliklerini olumsuz doğrultuda etkileyen ulusal sağlık sigortası gibi refahı sağlamaya yönelik önlemlerden kaçınılması; işte bunlar kapitalist demokrasinin eğilimleridir. Bu perspektiften bakıldığında, Cyrus Vance'le Henry Kissinger'ın 'model demokrasi' (gerek politik gerekse diğer belli başlı kurumları iş çevrelerinin denetlediği bir sistem olarak anlaşılan bir demokrasi) tanımlamaları akla yatkın gözükmektedir.

Diğer Batılı demokrasiler bu açılardan genellikle birkaç adım geride kalmaktadır. Diğer Batılı demokrasilerin çoğu, ABD'deki iş âleminin değişik kesimlerinin denetimindeki, iki kanadı bulunan tek bir politik partili sisteme henüz ulaşamamışlardır. Diğer

1) Bkz. Bölüm 1, not. 32. Sistemin en genel özelliklerinden en ince ayrıntılara ve en ufak etkilere geçtikçe kuşkusuz pek çok karmaşık yan ortaya çıkar ve bazı kayıtlar koymak gerekli olur. Bunların her karmaşık sistemle ilgili çözümlemelerin özellikleri olduğu kavranmalıdır.

Batılı demokrasilerde emekçilerle yoksullara dayanan ve bir ölçüde onların çıkarlarını temsil eden partilere hâlâ yer vardır. Gelgelelim, farklı değer ve kaygıların yaşamasını sağlayan kültürel kurumlar, tecrit edilmiş durumdaki bireylere, özel kesimin gücünün dayattığı çerçevenin dışında düşünüp hareket etme araçlarını sağlayan örgütsel biçimler gibi bu eğilim de bir gerileme sürecine girmiştir.

Joshua Cohen ile Joel Rogers'in 'kaynak kısıtlaması' ve 'talep kısıtlaması' diye niteledikleri[2] kısıtlamalardan dolayı, kapitalist demokraside olayların doğal akışı bu yönde gelişmektedir. 'Kaynak kısıtlaması'nın anlamı çok açıktır: Kaynakların denetimi dar bir kesimin ellerinde yoğunlaşmıştır ve bunun toplumsal ve politik yaşamın her yönü açısından önceden tahmin edilebilir sonuçları vardır. 'Talep kısıtlaması' ise daha ince bir denetim aracıdır ve bunun etkileri, örneğin, politik sistemin toplumsal reform programları dahil olmak üzere geniş kapsamlı seçeneklerin ortaya konmasına olanak tanıdığı Latin Amerika'da apaçık biçimde görülmekle birlikte, Amerika Birleşik Devletleri gibi düzgün biçimde işleyen kapitalist demokrasilerde çok ender olarak gözlemlenmektedir. Bu eğilimin sonuçları iyi bilinmektedir: Sermaye kaçışı, iş ve yatırımcı güveninin kaybedilmesi; 'ülke sahipleri' yönetme yeteneğini kaybettikçe genel bir toplumsal gerileme ya da tipik biçimde düzenin ve iyiliğin yarımküredeki bekçisinin desteğinde gerçekleşen bir askeri darbe... Reform programlarına daha ılımlı yaklaşmak, talep kısıtlamasının (toplumun işlemesi isteniyorsa, fiili güce sahip olanların çıkarlarının karşılanması gerekliliği) iyi bir örneğidir.

Kısacası, ülkenin sahiplerinin mutlu olmasını sağlamak zorunludur; yoksa hepimiz acı çekeriz. Çünkü yatırımları denetleyenler, üretime ve bölüşüme karar verenler, kendilerini olanak bulduklarında mülk sahiplerine kiralayan insanların nelerden yararlanacaklarını saptayanlar onlardır. Bu durumda sokaktaki

2) Bkz. Cahen ile Rogers'in daha geniş kapsamlı sonuçlar geliştirdikleri *On Democracy* başlıklı çalışmaları.

evsizler açısından ilk öncelik, malikânelerde oturanların makul biçimde hoşnut olmalarını sağlamak olmalıdır. Sistem içinde var olan seçenekler ve bunların beslediği kültürel değerler göz önüne alındığında, rasyonel çözüm hem uysallık, itaatkârlık ve kamu alanını terk etme hem de kısa vadeli bireysel kazancın azamiye çıkarılması olarak görünmektedir. Buna bağlı olarak politik eylemin belirli sınırları vardır. Kapitalist demokrasinin biçimleri, bir kez yerleşiklik kazanınca, ne tür acılar doğururlarsa doğursunlar istikrarlarını korurlar (ABD'li planlamacıların çoktandır kavramış oldukları bir olgu).

Kaynakların ve karar yetkisinin genel olarak toplumdaki dağılımının sonuçlarından birisi, politik sınıfın ve kültürel yöneticilerin tipik biçimde özel ekonomiye egemen olan kesimlere bağlı olmalarıdır; bunlar ya doğrudan, özel ekonomiye egemen kesimlerden gelmekte ya da onlara katılmayı beklemektedirler. On yedinci yüzyıl İngiliz devriminin radikal demokratlar, "yasalarımızı, korkuyla seçilmiş ve bizi ezmekten başka bir şey yapmayan, halkın acılarını bilmeyen şövalyelerle beyefendiler hazırladıkça asla iyi bir dünya olamayacağına" inanmaktaydılar. "Gereksinimlerimizi bilen, bizler gibi yurttaşların oluşturduğu bir Parlamento'muz olana kadar işlerimiz asla düzgün gitmeyecektir." Gelgelelim Parlamento'yla yandaşları daha değişik bir gözle bakıyorlar, "halktan söz ettiğimiz zaman, karmakarışık insanlar güruhunu kastetmediğimize" inanıyorlardı. Demokratlar'ın ezici bir bozguna uğramalarından sonra, bir *Düzleyici** broşüründeki anlatımla sorun artık, "yoksulların kimin köleleri olacaklarıydı",[3] Kral'ın mı yoksa Parlamento'nun mu?

Aynı tartışma Amerikan Devrimi'nin ilk günlerinde de patlak vermişti. Edward Countryman'in gözlemine göre, "Eyalet anaya-

*) *Levellers* (Düzleyiciler), 17. yüzyılda Radikal Parlamento yanlıları arasında yer alan, bütün toplumsal mevkilerin düzlenerek eşitlenmesini ve daha demokratik bir yönetim kurulmasını isteyen bir grup. (ç.n.)

3) Çağdaş yazarları da aktaran Christopher Hill, *The World Turned Upside Down* (Penguin, 1984, s. 60-71).

salarının çerçevesini çizenler, temsilciler meclislerinin eyalet halkını eğilimlerini yansıtması gerektiğinde ısrar etmişlerdi" ve kendini halktan yalıtlamış politik liderlerin "ayrı bir kast" oluşturmalarına karşı çıkıyorlardı. Ancak Federal Anayasa, "temsilciler, senatörler ve başkanın, kendi durumlarının istisna olduğunu bilecekleri" konusunda teminat vermekteydi. Konfederasyon döneminde zanaatkârlar, çiftçiler ve diğer sıradan insanlar, devrim deneyiminden "kendi yaşamlarındaki olumsuz yönleri saptamaya ve bu konuda adım atabilecek şekilde örgütlenmeye herkes kadar yetenekli" oldukları dersini çıkardıklarından, kendileri gibi insanlarca temsil edilmelerini istemişlerdi. Ancak bu arzu gerçekleşmedi. Topluluğa ve işbirliğine inanan Devrim'in ruhu son nefesini 1786'daki Shays isyanı* sırasında Massachusetts çiftçileriyle vermişti. "İsyandan bir iki yıl önceki eyalet komitelerinin bütün karar ve bildirilerinde, 1776'da her eğilimden insanın söyledikleri sözcüğü sözcüğüne yinelenmekteydi." Onların yenilgisi acı bir ders vermişti: "Eski usuller artık işe yaramıyordu ve halkın hizmetçileri olduklarını iddia eden yöneticilere yaltaklanıp af dilemek zorunda kaldıklarını görmüşlerdi." Bu durum hep aynı kalmıştır. Çok ender istisnaları saymazsak, halk temsilcileri işyerinden gelip işyerine dönenler arasından değil, tam tersine, iş çevrelerine, yönetim kurullarına ve diğer ayrıcalıklı kesimlere hizmet eden hukuk bürolarından çıkmışlardır.[4]

Medyaya gelirsek, İngiltere'de, en sonunda piyasanın kurallarına boyun eğip ortadan kalktıktan 1960'lara kadar emekçilerin yönettiği ve geniş okur kitlesine ulaşan canlı bir basın olagelmişti. *Daily Herald,* 1964'te kapandığı sırada, *The Times*'dan beş kat daha fazla okura sahipti. *Daily Herald*'ın okur sayısı, "*The Times, Financial Times ve Guardian*'ın toplam okurlarının neredeyse iki

*) Amerikalı devrimci asker Daniel Shays'ın adıyla anılan, Massachusetts'de 1786-1787 yüksek oranlı toprak vergilerini protesto etmek üzere gerçekleştirilen isyan. (ç.n.)

4) Edward Countryman, *The American Revolution* (Hill and Wang, 1985, s. 200, 224ff).

katına ulaşıyordu." Bu doğrultudaki ciddi bir araştırmayı aktaran James Curran, *Daily Herald* okurlarının "aynı zamanda gazetelerine olağanüstü derecede bağlı" olduklarını gözlemektedir. Ne var ki, yine Curran'a göre, kısmen sendikaların sahip olduğu ve izleyicileri ağırlıkla işçi sınıfından gelen bu gazete "yanlış insanlara hitap ediyordu". Aynı gözlem, aynı sıralarda batan sosyal demokrat basının diğer kesimlerini için de geçerlilik taşıyordu. Bu gazetelerin yaşayamaması, büyük ölçüde, "nitelikli basın"ı ayakta tutan özel sermaye ve reklam desteğinden "aynı düzeyde yararlanamamaları"ndan kaynaklanmaktaydı. Bu "nitelikli basın" ise "orta sınıftan gelen okurlarının değer ve çıkarlarını yansıtmakla yetinmiyor, aynı zamanda onlara güç, açıklık ve tutarlılık kazandırıp, egemen politik konsensüsün yaygınlaşıp yenilenmesinde önemli bir ideolojik rol üstleniyordu."[5]

Sonuçlar önemlidir. Curran'ın çıkardığı sonuca bakılırsa, medya açısından "reklamla bağlantılı yayınlarda dikkat çekici bir artış vardır" ve "ulusal gazete yönetimlerinin, reklamcıların" ve genelde iş dünyasının "isteklerine gün geçtikçe daha uygun davranmaları"nın bir yansıması olarak "yayınların ve reklamların içeriğinde giderek artan bir yakınlaşma" görülmektedir; aynı durum herhalde haber yayınlarıyla yorumlar için de geçerlidir. Curran sözlerini şöyle sürdürmektedir: Genelde toplum açısından, "güncel olaylarla ciddi biçimde ilgilenen geniş bir okur kitlesine sahip olan" ve bunun yanı sıra "işçi sınıfının çeşitli ekonomik ve politik sorunlara oldukça radikal biçimde yaklaşan kesimlerine de ulaşan sayılı sosyal-demokrat gazetelerin artık yayınlanmaz oluşu", "savaş sonrasındaki İngiltere'de halka dayalı bir radikal geleneğin zamanla erozyona uğraması"na, "ülkenin çoğu bölgelerinde artık bir kitle hareketi özelliğini kaybetmiş olan işçi hareketindeki aktif katılımın sürekliliğini sağlayan kültürel temel"in çökmesine katkıda bulunmuştu. Etkiler kolayca

5) James Curran, "Advertising and the Press", der. Curran, *The British Press: A Manifesto* (Londra: MacMillan, 1978).

görülebilmektedir. Haberlerin seçilmesi ve işlenmesinin, "işçi sınıfı içinde sosyal-demokrat bir alt-kültüre her gün can veren ayrıntılı politik yorum ve çözümlemeler"in ortadan kalkması, "emekçilerin bağımlılığının doğal ve kaçınılmaz sayıldığı bir dünya" tablosuna karşı açıkça ortaya konan bir alternatifin kalmaması demektir. Emekçilerin "ahlâki olarak, kendi yarattıkları zenginlikten daha büyük pay alma ve bu zenginliğin dağıtılmasında daha fazla söz sahibi olma haklarının bulunduğu" görüşü artık duyulmaz olur. Aynı eğilimlere diğer kapitalist sanayi toplumlarında da açıkça rastlanmaktadır.

Demek ki içeride 'düşman bölge'nin denetlenmesini kolaylaştıran doğal süreçler işlerliktedir. Aynı biçimde, ABD'nin elit kesimlerinin İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında hazırladıkları global planlarda da, liberal enternasyonalizmin ilkelerinin, genel olarak ABD'nin "gücüne karşı çıkılamayan bir devlet olmasının önerildiği bir dünya"da "ABD'nin çıkarları"[6] diye tanımlanan gereksinimleri karşılamaya hizmet edeceği varsayılmaktaydı. Bu global politika 'kontrol altına alma' adını taşımaktadır. Ülke içinde rızanın üretilmesi, 'kontrol altına alma' denilen bu global politikanın içerideki karşılığıdır. Hem maddi hem manevi açıdan ağır olabilecek olan 'kontrol altına alma' politikasının bedelinin içerdeki halka ödettirilmesi gerektiğinden, bu iki politika aslında birbiriyle sıkı sıkıya iç içe geçmiş durumdadır.

'Kontrol altına alma' söylemi global yönetim projesine savunmacı bir çehre kazandırmak amacıyla geliştirilmiştir ve dolayısıyla ülke içindeki düşünce denetimi sisteminin bir parçası işlevini görmektedir. Getirdiği sorunlar dikkate alındığında bu terminolojinin kolayca benimsenmesi ilgiye değer bir konudur. Daha yakından baktığımızda ise 'kontrol altına alma' kavramının altında pek çok şeyin gizli olduğunu fark ederiz.[7]

6) Lawrence Shoup ve William Minter, *Imperial Brain* (Monthly Review, 1977), s. 130. Dış İlişkiler Konseyi ve Dışişleri Bakanlığı Savaş ve Barış İncelemeleri Projesi'nin 1939-1945 yıllarını kapsayan bir incelemesi.

7) Daha fazla tartışma için bkz. Ek II, Kısım 1.

Temel varsayım, ABD'nin savunmak zorunda olduğu istikrarlı bir uluslararası düzenin bulunduğudur. Bu uluslararası düzenin genel dış çizgileri ise İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında ABD'nin plancıları tarafından çizilmişti. Ülkelerin gücünün olağanüstü boyutlara ulaştığının farkında olan ABD'li plancılar, ABD'nin egemen olacağı ve ABD'li işverenlerin çıkarlarının gözetileceği bir global sistem kurulmasını önermişlerdi. Dünyanın olabildiğince büyük bir bölümünde, ABD ekonomisine bağlı kalacak bir Büyük Alan *(Grand Area)* oluşturulacağı varsayılmaktaydı. Bu Büyük Alan içerisinde diğer kapitalist toplumların da gelişmesi özendirilecek, ama ABD'nin ayrıcalıklarını etkileyecek koruma araçlarına sahip olmalarına izin verilmeyecekti.[8] Özellikle, bölgesel sistemlerde yalnızca ABD'nin egemenlik kurmasına olanak tanınacaktı. Amerika Birleşik Devletleri dünyadaki enerji üretimini fiilen denetlemeye ve bir dünya sistemi kurmaya yönelmişti. Bu sistemin parçaları, (Henry Kissinger'ın daha sonra açıklayacağı gibi) ABD'nin yönetimindeki 'düzenin genel çatısı' altında kendi 'bölgesel çıkarları'nı kovalayan bağımlı devletler olarak, sanayi merkezleri, pazarlar ve hammadde kaynakları olarak rol oynayacaklardı.

Anlaşılabilir nedenlerle, planlanan bu uluslararası düzene en büyük tehdidin Sovyetler Birliği'nden geldiği düşünülmüştür. Bu düşünce, bir ölçüde Sovyetler Birliği'nin Büyük Alan içine katılamayacak kadar geniş emperyal bir sistemi denetleyen bir büyük devlet olmasının ürünüyken, öte yandan Sovyetler'in de kendi güç alanını, Afganistan örneğinde görüldüğü gibi, zaman zaman genişletmeye çalışmasından ve sözümona -dünyayı fethetmeye değilse bile- Batı Avrupa'yı işgal etmeye yönelik tehdidinden (daha ciddi analistlerin gerek kamuya açık belgelerde gerekse içe dönük belgelerde hiç değer vermedikleri bir olasılık) kaynaklanmaktadır. Gelgelelim, Sovyetler'in suçlarıyla ilgili değerlendirmeleri irdele-

8) Sanayi kapitalizminin merkezlerinin toparlanmasında eski sömürgelerin sömürülmesi özel bir yer işgal ettiği için ilk yıllarda istisnalara hoşgörüyle yaklaşılmıştı, ancak bu geçici bir çare olarak anlaşılıyordu. Ayrıntılar için bkz. William S. Borden, *The Pacific Alliance: United States Foreign Economic Policy and Japanese Trade Recover,* 1947-1955 (Wisconsin, 1984); Andrew J. Rotter, *The Path to Wietnam: Origins of the American Commitment to Southeast Asia* (Cornell, 1987).

mek istiyorsak, 'savunma' kavramının ne kadar geniş bir içerik taşıdığını anlamamız gerekmektedir. Demek ki, örneğin fedakâr Amerikalı savunucularına (Kennedy'nin liberalleri böyle diyorlardı) karşı 'iç saldırı'ya kalkışan Güney Vietnamlılar ya da ABD'nin yürüttüğü 'demokratik direniş'in yarattığı yoksunluğa karşı meşru olmayan bir savaş yürüten Nikaragualılar gibi ABD'nin tasarılarına karşı çıkan halkları destekliyorsa, Sovyetler Birliği dünya düzenine bir tehdit oluşturuyordur. Ağırbaşlı devlet adamları ve yorumcuların gözlemlerine göre, bu tür hareketler Sovyet liderlerinin *detant* (yumuşama) konusunda ciddi olmadıklarını ve onlara güvenilemeyeceğini kanıtlamaktadır. Bu yüzden, "Nikaragua, [Gorbaçov'un] Üçüncü Dünya'da tansiyonu düşürmekte olduğu şeklindeki tahminin sınanacağı başlıca yerdir"; yine *Washington Post* editörlerine göre, ABD'nin Nikaragua'ya saldırısının sorumluluğu Ruslara yıkılmakta, Sovyetler'in bu ileri karakolunun ABD'nin komşularını 'yıpratıp yıldırma' tehdidi konusunda uyarı yapılmaktadır.[9] Bu bakış açısı doğrultusunda, Sovyetler'in müdahalesi olmadan dünyanın geri kalan bölümünde kendi iradesini uygulamakta özgür kalacağı zaman, ABD 'Soğuk Savaş'ı kazanmış' olacaktır.

'Sovyetler Birliği'ni kontrol altına almak' ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekten global bir güç haline gelmesi sonucu ABD'nin dış politikasının egemen teması olmakla birlikte, Sovyetler Birliği'nin düzene karşı tahammül edilmez bir tehdit sayılması Bolşevik Devrimi'nden beri gündemdeydi. Buna bağlı olarak bağımsız medyanın ana düşmanı da Sovyetler Birliği'ydi.

1920'de Walter Lippmann ve Charles Merz, "profesyonel gazetecilik açısından... felaket derecesinde" diye niteleyerek (*New York Times*'ın) Bolşevik Devrimi'yle ilgili yayınları üzerine eleştirel bir inceleme hazırlamışlardı. Son derece düşman yayın politikası "haber sütunlarını derinden ve dangalakça etkiliyordu." *Times* kadrosu, "öznel nedenlerden dolayı" ABD hükümetiyle "eski rejimin ajanları ve yandaşları"nın "anlattıklarının çoğunu doğru kabul edip buna inanmaktaydı." *Times* kadrosu, Sovyet-

9) *WP Weekly*, 28 Aralık 1987.

ler'in barış önerilerini, Bolşeviklerin "enerjilerini dünya devrimi"ne ve yakın zamanda "Avrupa'daki Kızıl işgali gerçekleştirmeye yönelik yeni bir çabada yoğunlaşmaları"nı sağlayacak basit bir taktik olarak görüp ciddiye almıyordu. Lippmann ve Merz'e göre, "aynı zamanda hem kadavra hem de dünya çapında tehdit oluşturan" bir Bolşevikler portresi çizilirken, Kızıl Tehlike "Doğu Avrupa'da ve Asya'da barışın sağlanmasını sekteye uğratmak ve ekonomik yaşamın canlanmasını engellemek üzere her fırsatta boy gösteriyordu". Başkan Wilson müdahale edilmesini istediği zaman, *New York Times*, "Bolşevikleri Petrograd ve Moskova'dan çıkarmamız gerekiyor," diye yanıt vermişti.[10]

Bu hikâyede birkaç ismi ve tarihi değiştirin, ulusal medyanın dün Hindiçin'i, bugün Orta Amerika'yı nasıl işlediği hakkında oldukça doğru bir değerlendirme elde edersiniz. Sovyetler Birliği'yle ilgili benzer varsayımlar, alternatif bir toplumsal modelin geliştirilmesini başkalarının işlerine tahammül edilmez bir müdahale biçimi sayan, buna karşılık, Batı'nın, Bolşevik Devrimi'nden sonra Sovyetler Birliği'ne askeri müdahale dahil olmak üzere, misilleme eylemiyle kendini savunmasını tamamen bir hak olarak tanıyan çağdaş diplomasi tarihçilerince de yinelenmektedir.[11] Geniş bir kesim tarafından kabul edilip saygı gösterilen bu varsayımlarla hareket edildiğinde, saldırganlık kolayca meşru müdafaaya dönüşmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki politika ve ideolojiye geri dönersek, Sovyet liderlerinin bir yandan Arjantin'deki neo-Nazi generaller ya da Etyopya askeri cuntası gibi çağdaş canavarlara seve seve yardım ederken, öbür yandan iç imparatorluğuna ve sömürgelerine egemen olmakla sergiledikleri vahşete karşı çıkmak için nedenler *uydurmak* kuşkusuz gerekli değildir. Oysa dürüst bir değerlendirme yapılsa, baş düşmanların Büyük Alan içindeki yanlış fikirlere kapılan yerli halklar olduğu görülür. So-

10) Uppmann ve Merz, "A Test of the News", Supplement, *New Republic*, 4 Ağustos 1920. Buradaki alıntılar, Aronson, *The Press and the Cold War*, s.25'den aktarılmıştır.

11) Bkz. Ek II, Kısım I.

nuçta bu sapmaları ekonomik, ideolojik ya da askeri savaş yoluyla veya terör ve imhayla ortadan kaldırmak bir zorunluluk halini almaktadır. 'Komünizm'e karşı savunmada ülke içindeki nüfus, bu dava etrafında toparlanmalıdır.

Ülke dışında uygulamaya konan 'kontrol altına alma' politikasının ve bunun ülke içindeki karşılığının temel öğeleri bunlardır. Sovyetler Birliği açısından 'kontrol altına alma' kavramının yıllardır iki türü gözlemlenmiştir. Güvercinler, Sovyetler Birliği'nin kabaca Kızıl Ordu'nun Hitler'e karşı savaşta işgal ettiği bölgelerde egemen olacağı bir kontrol altına alma biçiminden yanaydılar. Şahinlerin ise Kore savaşından kısa süre önce Nisan 1950'deki NSC 68'de kaba hatlarıyla ortaya konulan 'püskürtme stratejisi'nde dile getirildiği gibi, çok daha geniş ufuklu özlemleri vardı. 1975'te kamuoyuna açıklanan bu önemli belgenin yorumuna bakılırsa, 'kontrol altına alma' politikasıyla amaçlanan, 'Sovyet sistemi içinde yıkım tohumlarını besleme' ve 'Sovyetler Birliği'yle (ya da onun yerini alacak devlet ya da devletlerle) bir anlaşmaya varma'yı sağlamaktı. Savaştan sonraki ilk yıllarda Amerika Birleşik Devletleri Hitler'in Ukrayna'da ve Doğu Avrupa'da kurduğu orduları desteklemiş ve bu politikasında, Doğu cephesindeki Nazi askeri istihbaratının başında bulunan, CIA'nın sıkı denetimi altında Sovyetler Birliği içinde savaşan güçlere yardımcı olmak üzere binlerce SS'in yer aldığı bir 'gizli ordu' kurmakla görevlendirilerek Batı Alman gizli servisinin sorumluluğuna getirilen Reinhard Gehlen gibi kişilerin yardımını görmüştü. Bu gerçekler geleneksel anlayışın o kadar uzağında bulunmaktadır ki, liberal *Boston Globe*'daki hayli bilgiç bir dışişleri uzmanı, aşağıdaki tamamen saçma benzetmeyle ABD'nin Kızıl Kmerler'e verdiği dolaylı desteği mahkûm edebiliyordu: "Sanki ABD, 1945'te Sovyetler'i hırpalaması için bir Nazi gerilla hareketine göz kırpmıştı." Oysa ABD'nin 1950'lerin başlarında, bırakın göz kırpmayı, fiilen yaptığı şey tam olarak buydu.[12]

12) H.D.S. Greenway, *Boston Globe*, 8 Temmuz 1988. Bunun arkaplanı üzerine bkz. *Turning the Tide*, s. 94. ve aktarılan kaynaklar: Christopher Simpson, *Blowback* (Weidenfeld and Nicolson, 1988).

Nikaragua düzenli ABD ihlallerine karşı hava sahasını korumak amacıyla jet uçakları alırsa, 'kontrol altına alma' doktrinine uygun olarak, güvenliğimize yönelik bu ciddi tehditten korunmak üzere ABD'nin askeri eylemlere girişmesi güvercinlerle şahinler tarafından aynı biçimde uygun görülürken; Türkiye'deki gibi ateşlenmeye hazır tutulan füzelerin bulunduğu büyük NATO üsleri anlamına gelmek üzere Sovyetler Birliği'nin düşman devletlerce kuşatılması da tamamen doğal sayılmaktadır.

Ülke dışında Büyük Alan ilkelerinin oturtulması, ülke içindeyse gerekli yanılsamaların oluşturulması piyasanın gizli elini bekleyemez. Liberal enternasyonalizm, periyodik biçimde zora dayalı müdahalelerle desteklenmelidir.[13] Ülke içinde devlet, muhalefetin başını ezmek için genellikle kuvvete başvurmuş, iş çevreleri de 'halkın düşüncesi'ni denetlemeye ve dolaylı denetimler yeterli gelmediği zaman özel kesimin gücüne karşı çıkışları bastırmaya yönelik düzenli ve tamamen bilinçli kampanyalar yürütmüşlerdir. Anti-komünizm ideolojisi, Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana zaman zaman rastlanan istisnaları saymazsak, hep bu amaca hizmet etmiştir. Daha eski devirlerde Amerika Birleşik Devletleri kendisini başka kötü güçlere (Almanlar, İngilizler, İspanyollar, Meksikalılar, Kanadalı Katolikler ve Bağımsızlık Bildirgesi'nde geçen 'acımasız Kızılderili vahşiler') karşı savunmaktaydı. Ne var ki Bolşevik Devrimi'nden ve özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın küllerinden doğan iki kutuplu süper güçler çağında, soylu çabalarımızı boşa çıkarmaya çalışan "monolitik ve acımasız komplo" (John F. Kennedy) ve "kötülük imparatorluğu" (Ronald Reagan) daha inanılır bir düşman olmuştur.

13) 1960'ların sonlarına gelindiğinde, bunların ABD'nin Güneydoğu Asya'ya müdahalesinin arkasındaki temel faktörler olduğu zaten açığa çıkmış durumdaydı. ABD'nin global planına göre, ABD egemenliğindeki Büyük Alan içerisinde Japonya'ya bir 'ortak refah alanı' sağlanacak, aynı zamanda Batı Avrupa kapitalizminin yeni baştan inşa edilmesi için geri dönen dolar ve hammadde kaynağı ve pazarı işlevi görecekti. Bkz. benim *At War with Asia* (Pantheon, 1970, sunuş bölümü); *For Reasons of State* (Pantheon, 1973); der. Chomsky ve Howard Zinn, *Critical Essays, Pentagon* Papers'ın (Beacon, 1972) 5. cildi; ayrıca o dönemle ilgili diğer çalışmalar. Ayrıca bkz. Borden, *Pacific Alliance;* Michael Schaller, *The American Occupation of Japan* (Oxford, 1985); Rotter, *Path to Vietnam.*

İlk Soğuk Savaş yıllarında Dean Acheson ile Paul Nitze, Acheson'ın NSC 68'e atıf yaparak belirttiği gibi, "en üst yönetimin toplu düşüncesini dürtme"yi planlamışlardı. Acheson ile Nitze, "kamuoyunun, iş çevrelerinin ve Kongre'nin barış, düşük vergi ve 'dengeli' mali politika isteklerini ertelemek" ve, William Borden'ın savaş sonrasındaki bir planlama incelemesinde gözlemlediği gibi, "komünist ideolojiyi ve Batı'nın ekonomik zayıflığını yenmek" için zorunlu saydıkları tam kapsamlı silahlanmayı halkın desteklemesini sağlamak amacıyla, "komünist tehdidin ürkütücü bir portresi"ni çiziyorlardı. Kore Savaşı bu amaçlara mükemmel biçimde hizmet etmişti. Savaşa neden olan belirsiz ve karmaşık etkenler, Kremlin'in dünyayı fethetme kampanyasına giriştiğini gösteren daha yararlı bir imajı güçlendirmek için görmezlikten geliniyordu. Bu arada Dean Acheson, Kore anlaşmazlığında "ciddi boyutlara ulaşan ve kamuoyunda belirli bir etki yapan... Sovyet barış taarruzunu boşa çıkarmak için mükemmel bir fırsat doğduğu"nu söylüyordu. Sonuçta, Kore Savaşı'ndan sonraki dönemin büyük bölümüne damgasını bu manipülasyonlar vurmuş ve bunun yanında daha sonraki uygulamalar adına bir ölçüt sağlanmıştı.[14]

Daha önceki yıllarda Woodrow Wilson'ın Kızıl Panik'i sayesinde sendikalarla diğer muhalif unsurlar susturulmuştu. Bunun belli başlı özelliklerinden birisi, devletin yanlış düşünceleri ve bunların dile getirilmesini önleme hakkına sahip olduğu ilkesine dayanarak, bağımsız politikanın ve özgür konuşma hakkının yok edilmesiydi. Genellikle pasifist olan insanlarda savaş tutkusu yaratmayı görev bilen Wilson'ın Creel Komisyonu, kendilerini 'tarihsel mühendislik' (ABD tarihçilerinin 'daha iyi kazanabileceğimiz savaş sorunlarına açıklık kazandırarak' devlete hizmet amacıyla oluşturdukları Ulusal Tarihsel Hizmet Kurulu'nun kurucularından olan tarihçi Frederic Paxon'ın geliştirdiği bir terim) gibi görevlere adayan entelektüeller ile sadık medyanın işbirliğiyle, örgütlü propagandanın ne kadar etkili olduğunu ka-

14) Acheson, *Present at the Creation* (Norton, 1964, s. 374, 489); Borden, *a.g.y.*, s. 44, 144.

nıtlamıştı. Yararlanacak bir konumda olanlar bu dersi öğrendiler. Ortaya çıkan iki kalıcı kurumsal sonuç, halkla ilişkiler sanayiinin gelişmesi (bu alanın belli başlı simalarından olan Edward Bernays savaş sırasında propaganda komisyonunda görev yapmıştı) ile pratikte ulusal siyasal polis gücü olan FBI'ın kurulmasıydı. Bu onun, sözgelimi 1960'larda yükselen 'demokrasi krizi'ni önlemeye yönelik suç niteliğindeki eylemleri ile yirmi yıl sonra ABD'nin Orta Amerika'ya müdahale etmesine halktan gelen karşı çıkışların denetlenmesi ve durdurulmasında görüldüğü biçimiyle, yürüttüğü başlıca işlevlerden birisidir.

Devlet-şirket propaganda sisteminin ne kadar etkili olduğunun bir örneği, Mayıs 1886'da ABD'li işçilerin sekiz saatlik işgünü mücadelelerine destek olarak düzenlenen bir uluslararası dayanışma kampanyasında gelişen Haymarket olayından sonra anarşistlerin yargılanarak idam edilmelerine bir tepkiden hareketle dünya çapında işçi bayramı olarak kutlanan 1 Mayıs'ın yazgısıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nde her şey unutulmuştur; 1 Mayıs, 'hukuk ile özgürlük arasındaki 200 yıllık ortaklığımız'ın aşırı milliyetçi bir kutlaması olan 'Hukuk Günü'ne dönüşmüştür. Ronald Reagan da, 1 Mayıs'ı 'Hukuk Günü 1984' olarak isimlendirirken, hukuksuzlukla yalnızca 'kaosa ve karışıklığa' sürüklenebileceğimizi bildirmekteydi. Ondan bir önceki gün ise Amerika Birleşik Devletleri'nin Uluslararası Adalet Divanı'nın çalışmalarını dikkate alamayacağını açıklamıştı Reagan. Oysa aynı Uluslararası Adalet Divanı daha sonra ABD hükümetini Nikaragua'ya saldırarak antlaşmaları çiğnediği ve 'hukuk dışı güç kullanma'ya başvurduğu için mahkûm edecekti. 'Hukuk Günü' ayrıca, Reagan'ın 1 Mayıs 1985'te "Nikaragua Hükümeti'nin Orta Amerika'daki saldırgan faaliyetlerinin yaratmış olduğu olağanüstü duruma tepki olarak" Nikaragua'ya ambargo konulduğunun ilan edilmesine vesile oluşturmuştu. Fiilen "ulusal çapta olağanüstü hal" ilan edilmiş ve "Nikaragua Hükümeti'nin politikalarıyla eylemlerinin ABD'nin ulusal güvenliğine ve dış politikasına alışılmadık ve olağanüstü bir tehdit oluşturduğu" gerekçesiyle bu "olağanüstü hal" her yıl yenilenmişti. Bütün bunlar Kongre'nin, medyanın ve genel olarak ente-

lektüel topluluğun onayıyla ya da bazı çevrelerin utangaç suskunluğuyla gerçekleşiyordu tabii.

Wilson'ın Kızıl Panik'i[15] sayesinde toplumun iş dünyasının egemenliğine boyun eğmesi, Büyük Depresyon sırasında çatırdamaya başladı. 1938'de şirketlerin ve hükümetin belgelerinin iç kayıtlarında yaygın biçimde rastlanan Marksist söylemi benimseyen Ulusal İmalatçılar Birliği yönetim kurulu, "kitlelerin yeni farkına vardıkları politik güç"ün "sanayicileri bir tehlikeyle yüz yüze getirdiği"ni saptamış, "kitlelerin düşünceleri yönlendirilmedikçe, kesinlikle içinden çıkılmaz bir duruma doğru sürükleniriz" uyarısında bulunmuştu. Ayrıca, kısmen de olsa, emek piyasalarını düzenlediği gerekçesiyle sanayicilerin desteklediği sendikal örgütlenmenin ilerlemesi tehlikeliydi. Ancak bu kadarı da fazlaydı. 1937 Johnstown çelik grevi üzerine bir akademik incelemede belirtildiği gibi, 'halkın işverence harekete geçirilmesi' yoluyla tehlikeyi savuşturmak üzere bütün iş âlemi kısa sürede bir araya toplanmıştı; iş çevrelerinin övgüler yağdırdıkları bu 'formül', 'işadamının umutlu olması, düş kurması ve dua etmesi' formülüydü. Daha sonraki yıllarda işçi hareketine fiilen boyun eğdirmek için, zor kullanma yöntemleriyle birlikte propaganda kampanyalarından yararlanılmıştı. La Follette Senato Komisyonu'nun şirket propagandasıyla ilgili incelemesinde gözlemlediği gibi, "halka hiçbir konuda yanlışlık yapılmadığını, sendikaların çözüm önerilerinin ciddi tehlikeler barındırdığını anlatmak" amacıyla bu kampanyalarda milyonlarca dolar harcanmıştı.[16]

Savaştan sonraki dönemde, serbest girişimin (bunun anlamı, yöneticilerin ayrıcalıklarına hiç dokunmadan, özel sektörün devletin yardımıyla kâr elde etmesidir) tehlikeli yıkıcı unsurların tehdit ettiği 'Amerikan tarzı' olarak gösterilmesinde medyanın ve diğer araçların kullanılmasıyla birlikte, halkla ilişkiler kampanyası iyice yoğunlaşmıştı. O zamanlar *Fortune* dergisinin editörlüğünü yapmakta olan Daniel Bell 1954'te şunları yazıyordu:

15) Bkz. Ek II, Kısım 2.
16) Carey, "Managing Public Opinion".

> Savaştan sonraki yıllarda sanayinin başlıca kaygısı, depresyonun önayak olduğu düşünce iklimini değiştirmek olmuştur. Bu 'serbest girişim' kampanyasının iki temel amacı bulunmaktadır: Artık sendikaya girmiş olan işçinin sadakatini yeniden kazanmak ve sessiz sedasız gelişen sosyalizmi durdurmak.

Burada sessiz sedasız gelişen sosyalizmle kastedilen, New Deal döneminin ılımlı reformist kapitalizmidir. Bell, basın ve radyo reklamlarıyla diğer araçlar sayesinde işadamlarının halkla ilişkiler kampanyasının kapsamının "inanılmaz boyutlara ulaştığını" da söylüyordu.[17] Bu kampanyanın sonuçları, sendika çalışmalarını kısıtlamaya yönelik yasalarda, genellikle yanlış biçimde McCarthizm diye anılan bağımsız düşünceye saldırılarda ve işadamlarının egemenliğine her türlü açık meydan okuyuşun saf dışı edilmesinde görülmekteydi. Bu süreçte medya ile entelektüel camia coşkuyla işbirliğine girmişti. Özellikle üniversitelerde tasfiyelere gidildi ve 'demokrasi krizi' baş gösterip öğrencilerle genç öğretim üyeleri yanlış sorular sormaya başlayana kadar bu durum değişmedi. Bu gelişme daha az etkili olmakla birlikte yeni bir tasfiyeye yol açarken, başka bir 'gerekli yanılsama' yaratma çabasıyla üniversitelerin fiilen solcu totaliterlerin eline geçtiği (Ortodoksların egemenliğinin bir ölçüde gevşemesi anlamında) iddia ediliyordu. Bu iddia halen geçerliliğini korumaktadır.[18]

Daha 1947'de Dışişleri Bakanlığı'ndaki bir halkla ilişkiler yetkilisi "önceden olduğu gibi bedeli gösterişli halkla ilişkiler ödemiştir ve gelecekte yine o ödeyecektir" diyordu. Kamuoyu "şimdi sağa kaymıyordu, zaten-akıllıca-sağa kaymıştı." "Dünyanın diğer ülkeleri sola kaymış, işçilerini hükümete almış ve liberalleşmiş yasaları kabul etmiş durumdayken, Amerika Birleşik Devletleri top-

17) *A.g.y.*, akt. Bell, "Industrial Conflict and Public Opinion", der. A.R. Dubin ve A. Ross, *Industrial Conflict* (McGraw-Hill 1954).
18) Bkz. Ek II, Kısım 2.

luma, ekonomiye ve emeğe düşman bir dönüşüme uğramıştır."[19]

O sırada 'dünyanın diğer bölümü' de, iş dünyasının kaygılarını yansıtan Truman yönetimi, aşırı şiddete başvurmaktan, yoğun biçimde gereksinimi duyulan yiyecek maddelerinin denetlenmesine ve diplomatik baskılardan, çok çeşitli başka yöntemlere uzanan her türlü araçtan yararlanarak, Avrupa, Japonya ve başka yerlerde rastlanan türden eğilimleri durdurmakta büyük çaba harcadığından, benzer baskılar altındaydı.[20]

Bütün bunlar pek az anlaşılabilmiştir, ne var ki ben burada ayrıntıya inemeyeceğim. Modern çağda, global sistemdeki 'müdahale'nin ülke içindeki karşılığı olan 'serbest piyasa'nın doğal baskılarını arttırmak amacıyla 'halkın düşüncesi'ni denetleyici önlemlere başvurulmuştur.

Liberal serbest ticaret politikalarıyla ilgili bütün konuşmalarda, ABD ekonomisinin dünya ticaretinde hâlâ rekabet edecek güçteki iki büyük sektörünün -yüksek teknoloji sanayii ile sermaye-yoğun tarım- ikisinin de ağırlıkla devletin yardımlarına ve devletin güvencesindeki bir pazara dayanması dikkate değer bir noktadır.[21] Diğer sanayi toplumları gibi ABD ekonomisi de daha

19) Carey, "Managing Public Opinion". 1950'lerde üniversitelerin tasfiyesi üzerine bkz. Ellen Schrecker, *No Ivory Tower* (Oxford, 1986). Daha sonraki tasfiyenin küçük bir örneği için bkz. Philip J. Meranto, Oneida J. Meranto ve Matthew R. Lippmann, *Guardindg the Ivory Tower*'daki (Lucha Publications, Denver, 1985) çeşitli denemeler.

20) Bu konunun tartışılması için bkz. benim makalem, "Democracy in the Industrial Societies", Z *Magazine*, Ocak 1989.

21) Barış İçin Yiyecek Programı (PL 480) dikkat çekici bir örnektir. Ronald Reagan'ın "bir ulusun başka bir ulusun yoksulluğu adına giriştiği en büyük insani eylemlerden birisi" diye nitelediği PL 480, fiilen tasarlandığı şu amaçlara hizmet etmiştir: ABD'nin tarım alanındaki ticaretine katkıda bulunmak; halkı "yiyeceği için bize bağımlı hale getirmek " (bunun mimarlarından olan Senatör Hubert Humprey, kendisinin Minnesota'daki çiftçi seçmenlerinin çıkarlarına hizmet etmektedir böylece); Kontra gerilla operasyonlarına destek olmak; yerel para karşılığı fonların yeniden silahlanma için kullanılmasını (William Borden) zorunlu kılarak, aynı zamanda ABD silah üreticilerine dolaylı bir yardım sağlayarak "Batı ve Üçüncü Dünya kapitalist hükümetlerinin dayanacağı global bir askeri ağ kurulması"nı finanse etmek (ABD bu tür ihracat yardımlarını herkes tarafından 'adil olmayan' bir ticaret olarak değerlendirmekte), başka şeylerin yanı sıra dev Japon pazarını korumak amacıyla' kullanmaktadır. (Borden). Bu ticaretin Üçüncü Dünya'daki tarım ve yaşam üzerindeki etkisi genellikle oldukça yıkıcı olmuştur. Bkz. Tom Barry ve Deb Preusch, *The Soft War* (Grove, 1988, 67); Borden, *Pacific Alliance*, 182; ve diğer kaynaklar.

önceki yıllarda korumacı önlemlere dayanarak gelişmişti. Savaştan sonraki dönemde ABD, kendi yatırımcılarının her türlü rekabetten galip olarak çıkacağı (devrin ekonomik gerçeklikleri ışığında bakıldığında akla uygun görülen bir beklenti) varsayımıyla liberal ilkelerin savunuculuğunu üstlenmiş ve bu politika uzun yıllar uygulanmıştır. Benzer nedenlerle İngiltere de, Japonya'nın rekabetine dayanamadığı iki savaş arasındaki dönemde bu öğretileri ve beraberinde gelen mağrur söylemi terk etse bile, kendi hegemonyasının sürdüğü dönemde serbest ticareti hararetle savunmuştu. ABD, fiilen Vietnam Savaşı'na kadar, kırk yıl önce pek tahmin edilmeyen benzer karşı çıkışlar karşısında bugün de aynı yolda ilerlemektedir. Vietnam Savaşı'nın önceden kestirilemeyen maliyeti bir yandan ABD ekonomisini zayıflatırken, öbür yandan Hindiçin'in yağmalanmasına katılmaları sayesinde zenginleşen, sınai alandaki rakiplerini kuvvetlendiriyordu. Güney Kore, ekonomik atağını, Japon ekonomisi için de önemli bir itki sağlayan bu fırsatlara borçludur. Aynı biçimde Kore Savaşı da Japonya'nın ekonomik açıdan toparlanmasına yol açmış ve Avrupa'nın gelişmesine önemli bir katkıda bulunmuştu. Başka bir örnek Kanada'dır. Vietnam Savaşı yıllarında dünyanın en büyük kişi başına savaş malzemeleri ihracatçısı haline gelen Kanada, aynı zamanda, kendisinin coşkuyla katkıda bulunduğu ABD savaşının ahlâkdışılığını eleştirmekteydi.

Ülke içindeki düşünce denetimi operasyonlarına ise yaygın biçimde savaşların ve diğer krizlerin peşinden girişilmiştir. Savaş ve kriz gibi kargaşalar, ayrıcalıklı elit kesimlerin sürekli korkusu olan 'demokrasi krizi'ne zemin hazırlar ve mevcut iktidarı tehdit eden halk demokrasisine yönelişi tersine çevirecek önlemleri gerektirir. Wilson'ın Kızıl Panik'i Birinci Dünya Savaşı'nın ardından bu amaca hizmet etmiş ve aynı model İkinci Dünya Savaşı bitince yeniden yürürlüğe konmuştu. Yalnızca Büyük Depresyon sırasında kıpırdanan halkın hareketliliğinin üstesinden gelmek için değil, ayrıca 'halkı, her araçla yürütülen savaşın bitmediğinin farkına vardırmak' için de zorunluydu bu. 1947'de

Truman Doktrini'nin ilan edildiği günlerde başkanlık danışmanı Clark Clifford'in gözlemlediği gibi, "[bu] kampanyayı başlatan silah"tı.

Vietnam Savaşı'yla 1960'ların halk hareketleri de benzer kaygılar uyandırmıştı. ABD şirketlerinin reel ücretleri ve refah yardımlarını düşürüp işçi sınıfının örgütlenmesini zayıflatarak çeşitli dünya pazarlarında rekabet etme yeteneğini tekrar kazandırmak için, içerdeki 'düşman bölge'de yaşayanların denetlenip susturulmaları gerekiyordu. Özellikle gençler, 'narsisizm kültürü'nde yalnızca kendi başlarının çaresine bakmak zorunda olduklarına ikna edilmeliydiler; varsayımların kendileri için geçerli olmadığını her insan bilebilir, ancak insan, kişisel kimliğinin ve toplumsal mevkiinin güvenli olmadığı bir döneminde, propaganda sisteminin dayattığı normlara adapte olmayı çok cazip bulabilir. 'Özel çıkarlar'ın yeni hareketlenen diğer kesimleri de susturulup dağıtılmalıydı ve bu görevlerin yerine getirilmesi bazen bir ölçüde zor kullanılmasını gerekli kılıyordu. FBI'ın şiddet kışkırtıcılığı yaparak ya da doğrudan şiddet uygulayarak, diğer aşağılama ve taciz etme araçlarını kullanıp etnik hareketler ile yükselen muhalif kültürün diğer unsurlarını yok etme programları buna örnektir. Başka bir görev de, bağımlı ülkeleri denetlemekte zora dayalı araçlara başvurmayı engelleyen ürkütücü 'Vietnam sendromu'nu aşmaktı; *Commentary* editörü Norman Podhoretz'in açıkladığı gibi, görev, Hindiçin savaşlarında birdenbire gelişen, "askeri kuvvet kullanılması aleyhindeki hastalıklı çekingenlikler"i gidermekti.[22] Podhoretz bu problemin şanlı Granada fethiyle çözüldüğünü umuyordu. 6 bin seçkin askerin bir avuç Kübalı ve Grenadalı milisin direnişini kırmayı başardığı bu olaydan sonra, işgale katılan askerlere cesaretlerinden ötürü 8 bin onur madalyası dağıtılmıştı.

Vietnam sendromunu kırmak için Amerika Birleşik Devletleri'ni mazlum taraf, Vietnamlıları ise saldırgan olarak göstermek

22) *NYT*, 30 Ekim 1985.

zorunluydu; oysa bu, ancak kamuoyunun düşüncesini denetlemekte uygulanan önlemleri iyi bilmeyenlerin düşünebilecekleri ve pratiğe geçirilmesi hiç de kolay olmayan bir işti. Savaşın son aşamalarında sıradan halk kontrolden çıkmıştı. Anketlerin bugüne kadar açığa çıkardığı gibi, büyük çoğunluk 'bir hata' demekle yetinmeyip savaşı 'temelden yanlış ve ahlâkdışı' buluyordu. Buna karşılık eğitimli elit kesimler ciddi bir sorun yaratmıyorlardı. Şimdi kendilerini 'savaşın ilk karşıtları' olarak niteleyenlerin beslediği geçmişe dönük gerekli yanılsamanın tersine, başarı olasılıklarından ve yükselen maliyetlerden kaygı duymanın dışında, savaşa en cılız karşı çıkış bu çevrelerden gelmişti. Geleneksel çerçeve içindeki en ağır savaş eleştirileri bile, ters sonuçlar doğurmuş iyi niyetlerden yakınmanın ötesine geçmezken, bu düzeyde bir muhalefete bile hemen tepki gösteren Amerikan şirketler dünyası bu girişimlerin çok pahalıya mal olduğuna ve tasfiye edilmeleri gerektiğine karar vermişti. Bu konuyu başka bir yerde belgeleriyle gösterdim.

Tarihin daha tatmin edici bir versiyonunu oluşturan mekanizmalar başka yerlerde değerlendirilmiştir,[23] ancak bunların dikkat çekici başarılarını belirtmek için birkaç söz söylemek uygun düşer. 1977 yılında Başkan Carter, bir basın toplantısında, Amerikalıların "özür dilemeye, kendini kınamaya ya da kabahatli olduklarını düşünme"ye gereksinimleri olmadığını ve "bir borç duymadıkları"nı, çünkü niyetimizin "Güney Vietnamlıların özgürlüğünü savunmak" (onların ülkelerini harabeye çevirerek ve halkını katlederek) olduğunu ve "yıkımın karşılıklı olduğu"nu açıklayabiliyordu (bildiğim kadarıyla yorumsuz aktarılan ve anlaşılan oldukça mantıklı görülen bir açıklama).[24] Yeri gelmişken belirtelim, bu tür nesnel yargılar insan haklarının duyarlı savunucularıyla sınırlı değildir. Böylesi yargılara hep rastlanır ve hiçbir yoruma yol açmaz. Yakın bir örnek seçersek, ABD savaş gemisi *Vincennes*'in İran karasularında bir İran sivil yolcu

23) Bkz. *Political Economy of Human Rights* ve *Manufacturing Consent*.
24) *NYT*, 25 Mart 1977; basın konferansının metni.

uçağını vurmasından sonra, *Boston Globe*'da, Duke Üniversitesi ve Brooking Enstitüsü'nden siyaset bilimci Jerry Hough'un şu açıklaması yer almıştı:

> İran uçağının düşürülmesi felaketi bu ülkeyi sembolik nükleer silah denetimi saplantısından kurtarıp savaşın sorunları, geleneksel silahlarda (kesinlikle donanma da dahil olmak üzere) sınırlamalar ve ordunun komuta ve denetimi üzerinde yoğunlaşmaya yöneltirse, 290 kişi boşuna ölmemiş olacaktır.

Bu, KAL 007'nin düşürülmesinden sonraki medyanın saldırısından biraz farklı olan bir değerlendirmedir. Birkaç ay sonra, *Vincennes* Amerika'daki kendi limanına döndüğünde, "balonlarla ve canlı parçalar çalan bir Donanma bandosuyla tamamlanan... görkemli bir bayraklı karşılama" düzenlenirken, geminin "hoparlöründen 'Ateş Arabaları' filminin müziği yükseliyor, yakındaki diğer Donanma gemileri onu top atışıyla selamlıyorlardı". Bir subayın söylediğine göre, Donanma yetkilileri geminin "limana girmesi"ni istememişlerdi.[25] 290 İranlı için bu kadarı da fazla olurdu.

New York Times'ta çıkan bir başyazıda Başkan Carter'ın ilginç ahlâki yargısı üstü kapalı olarak eleştirilmişti. Editörler, "Uzayan Hindiçin Borcu" başlıklı yazıda, komünist canavarlardan "kaçanların pek çoğunun" (o sırada, ABD'nin desteklediği Latin Amerika'daki terör devletlerinden kaçan on binlerce kişiyi saymazsak, 1977'de Filipinler'den kaçan 100 binin üzerindeki kayık insanları ve Timor'da ABD'nin desteklediği terörden kaçan binlerce kişi dahil olmak üzere Asya'da yurtlarını terk eden yüz binlerce kişiden yalnızca küçük bir kesimi) "yaşadıkları dehşet verici duruma" değinerek, "Güneydoğu Asya'ya bulaşmamızın... en berbat sonuçlarını gizlemeye ne kadar izin verilebileceğinden kimin sorumlu olduğu konusunda hiçbir tartışma yapılmadı-

25) Los *Angeles Times*, 25 Ekim 1988; Robert Reinhold, *NYT*, aynı gün tarihli.

ğı"nı gözlemlemişlerdi. Bu olayların hiçbiri, eğer yer veriliyorsa bile, haber sütunlarındaki gelişigüzel bir ilandan daha fazla ilgiyi hak etmiyordu.[26] Yine Hindiçin enkazının diğer korkunç yönlerine değinilmiyordu ve elbette uzayıp bugüne kadar gelen bir borç söz konusu değildi.

Birkaç yıl sonra "Hindiçin'de kaybeden tarafın yanında olmamız" nedeniyle üstümüze düşen "ahlâki borç"a atıfta bulunan *Times*'in bir manşetindeki "Hindiçinlilere Borcumuz Mali Bir Külfete Dönüştü" saptaması kaygıların arttığını göstermekteydi; aynı mantığa göre, Afganistan'daki savaşı kazanmış olsalardı Ruslar hiçbir borç duymayacaklardı. Oysa şimdi, bir Dışişleri Bakanlığı yetkilisinin açıklamasına bakarsak, borcumuz tamamen "ödenmiş" durumdadır. ABD Mülteciler Komitesi direktörü Roger Winter'a göre "tarihteki en büyük, en dramatik insani çabalardan birisi" olan, bizim yakıp yıktığımız topraklardan kaçan Vietnamlıların sığınmalarına izin vererek ahlâki hesabımızı kapatmış bulunuyoruz. *Times*'ın diplomasi muhabiri Bernard Gwertzman şöyle devam etmektedir: "Ancak bu gururlu çabamıza karşın, Reagan yönetimi içinde ve Kongre'de duyulan bazı sesler hâlâ savaş borcumuzun ödenip ödenmediğini sormaktadırlar."[27]

Toplu katliam ve yıkımdan dolayı suçlu olabileceğimiz, sakatlanmış ve yetim kalmış milyonlarca kişiye ya da ABD saldırısından geriye kalan silahların patlaması sonucu hâlâ yaşamlarını kaybetmekte olan köylülere borçlu olabileceğimiz düşüncesi sorumlu çevrelerin aklına bile gelmezken; Pentagon, Laos'taki, Jars Ovası gibi bölgelerde bugün bile çocukları öldüren yüz binlerce bombayı temizlemenin bir yolu bulunup bulunmadığı sorulduğunda şöyle yanıt vermektedir: "O bölgelerde insan yaşamamalı. Onlar problemi biliyorlar." Amerika Birleşik Devletleri, sivil mayın temizleme ekiplerine Hindiçin'deki mayın haritalarını vermeyi bile kabul etmemiştir. 1989'da kendi yerleştirdikleri ma-

26) O günlerdeki karşılaştırmalı tahminler için bkz. *Political Economy of Human Rights*, II, Bölüm 3.
27) *NYT*, 3 Mart 1985.

yınların temizlenmesine yardımcı olmak üzere Vietnam'a gelen eski denizcilerin bildirdiğine göre, pek çok mayın insanların sürüp ağaç ekmeye çalıştıkları bölgelerde kalmıştı ve Ocak 1989'da bile bu mayınlar yüzünden hâlâ birçok insan yaralanıp ölmekteydi.[28] Bu gerçeklerin hiçbiri üzerine ne bir yorum yapılmakta, ne de ilgi gösterilmektedir.

Sovyetler'in kurduğu rejimin mayın haritalarını teslim *etmiş olduğu* Afganistan'a geldiğimizde ise tutumlar elbette bir hayli farklılaşır. Afganistan'la ilgili başlıklar şöyledir: "Sovyetler Afganlara Ölümü Miras Bıraktı", "Mayınlar Afganlıların Dönüşünde Tehlike Yaratıyor", "ABD, Mayın Temizleme Konusunda Sovyetler'i Kınadı", "ABD, Afganistan'daki Mayınları Temizleyecek Mültecileri Yetiştirmeye Yardımcı Olacak", "Çekip Giden Sovyetler'in Bıraktıkları Mayınlar Afganlıları Sakatlıyor", vb. Farklılık şuradadır ki, bunlar Sovyet mayınlarıdır ve dolayısıyla "mültecilerin mayınları yok edip parçalamasını sağlayacak biçimde yetiştirilip donatılması yönünde uluslararası çapta çaba harcanması"nı istemek ve bu değerli girişimde işbirliğine girmedikleri için Rusları suçlamak ABD için çok doğaldır. "Sovyetler kendi yarattıkları sorunu kabul etmeyecek ya da çözülmesine yardım etmeyeceklerdir." Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Williamson üzgün bir ifadeyle, "Hayal kırıklığına uğradık," diyordu. Basın da olağan seçmeci insancıl coşkusuyla aynı doğrultuda tepki göstermektedir.[29]

---

28) T. Hunter Wilson, *Indochina Newsletter* (Asya Kaynak Merkezi), Kasım-Aralık 1987. Marry Williams Walsh, *Wall Street Journal*, 3 Ocak; George Esper, AP, 18 Ocak; Boston *Globe*, manşetteki resim, 20 Ocak 1989.

29) Walsh, *Wall Street Journal*, 3 Ocak 1989. Robert Pear, *NYT*, 14 Ağustos; Baine Sciolino, *NYT*, 17 Ağustos; Paul Lewis, *NYT*, 8 Ekim; Mary Williams Walsh, *Wall Street Journal*, 1 Eylül 1988. Walsh, 3 Ocak 1989 tarihli makalesinde, pişmanlık getiren bir dille "Afgan haritalarının yayınının Kabil rejimi adına küçük bir propaganda zaferi bile sayılabileceğini, çünkü onun Washington'daki düşmanlarının Vietnam'dan ayrılmalarından sonraki on dört yılda hâlâ pek bir şey yapamadıkları"nı söylemiştir. Propaganda zaferi çok küçük kalacaktır, çünkü ABD ne bu bilgiyi vermediğini, ne de bunda bir sorumluluğu olduğunu kabul etmiştir.

Medya, büyük savaş suçlarından sorumlu olan herkesi işin içine katan 'karşılıklı yıkım' saptamasından tatmin olmaz. Tam tersine, suçun yükü kurbanların omuzlarına yıkılmalıdır. *Times* Asya muhabiri Barbara Crossette, "Vietnam Hoş Görünmeye Çalışıyor, Ama Daha Bir Hayli Yol Alması Gerek" başlığıyla, "Vietnamlıların iyi niyet gösterisinde bulunmasının zamanı geldi" diyen İnsan Hakları Savunucuları Enternasyonali'nden Charles Printz'i aktarmaktadır. Printz burada, Hindiçin'deki ABD saldırısının kurbanlarının çok küçük bir kesimini oluşturan *Amerasian** çocukların ele alındığı görüşmelere değiniyordu. Crossette, Vietnamlıların davranışlarında ilerleme görülebilmekle birlikte (kayıp Amerikalılar konusunda yavaş da olsa ilerleme vardır.) Amerikalı askerlerin cesetleri konusunda yeterince bilgi vermediklerini eklemektedir. Gelgelelim Vietnamlılar henüz bize borçlarını ödemediklerinden, savaşın bıraktığı insani kaygılar henüz çözülmemiş durumdadır.[30]

Aynı konuya dönersek, Crossette'in açıklamasına göre, hâlâ önemli olan ahlâki sorunların (özellikle, "savaşın bitiminden beri kayıp olan Amerikalı askerler sorununda" Vietnamlıların uzlaşmaz tutumları) dışında, Vietnamlılar Amerikalılarla "alıp verecekleri bir şey bulunmadığı"nı anlamıyorlar. ABD'nin ilişkilerin düzelmesine istekli olmamasından yakınan Vietnamlıların feryatlarına aldırış etmeyen Crossette, "Hanoi'li liderler ülkelerini inşa etmekte ciddiyseler, Vietnamlılar Amerika Birleşik Devletleri'yle adil ilişkiler kurmak zorunda kalacaklardır" diyen 'Asyalı bir yetkili'yi aktarmaktadır. Crossette bunun yanında Pentagon'un bir açıklamasına da değinmektedir. Buna göre Pentagon, kötü komünistlerin Kuzey Vietnam'da vurdukları ABD'li askerlerin cesetleriyle ilgili olarak "uzun süredir varolan bu insani sorunu çözmek" için Hanoi'nin harekete geçeceğini ummaktadır. Bu sorun, anlaşılan, Hindiçin'de milyonlarca ölü ve yaralıya mal

*) Özellikle ABD'li bir askerle Asyalı bir anneden olan çocuklara verilen isim. (ç.n.)

30) Barbara Crossette, *NYT*, 10 Kasım 1985.

olan ve üç ülkeyi baştan sona harabeye çeviren bir savaşın mirasından söz ettiğimizde akla gelen tek insani sorun olmaktadır nedense. Başka bir haberde Vietnamlıların 'önemli insani alanlarda' işbirliğini girmeyi kabul etmemesinden yakınılmakta ve buna dayanak olarak da, liberal Kongre üyelerinin Hanoi'nin 'korkunç ve zalim' davranışlarıyla ilgili, insani sorunlarda (yani, 'Vietnam savaşından beri hâlâ kayıp olan' ABD'li askerler konusu) ilerleme kaydedilememesinin sorumluluğunu Hanoi'nin taşıdığı doğrultusundaki sözleri gösterilmektedir. Hanoi'nin inatçılığını sürdürmesi, "ıstırap çeken Amerikalıların zihinlerindeki hâlâ acı veren Vietnam anılarını canlandırmıştı."[31]

Görev yaparken kaybolan Amerikalı askerlerle ilgili "bu uzun süredir varolan insani sorunu çözme" kaygısının derinliği, tarihçi (ve Vietnam gazisi) Terry Anderson'ın aktardığı istatistiklerle aydınlığa kavuşmaktadır:

> Fransızların Hindiçin'deki savaşta kayıp olan hâlâ 20 bin askerleri varken, Vietnamlıların kayıp askerlerinin sayısı 200 bini aşkındır. Dahası, ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'ndaki kayıp askerlerinin sayısı 80 bin, Kore Savaşı'nda kaybettiklerinin sayısı ise 8 bindir ve bu sayılar o çatışmalarda öldüğü doğrulananların sırayla yüzde 20'si ve 15'ine tekabül etmektedir; Vietnam Savaşı'ndaki oran ise yalnızca yüzde 4'tür.[32]

Nasıl Amerikalılar Almanya ve Japonya'yla diplomatik ilişkiler kurmuşlarsa, Fransızlar da Vietnam'la diplomatik ilişkiler kurmuşlardır. Anderson'ın başka bir gözlemine göre, "Biz 1945'te kazanan taraftık, elbette kayıp askerler sorunu yalnızca ABD kaybeden taraf olduğu zaman önem kazanır. [Reagan] yönetimi için asıl 'soylu dava' geçmişteki savaş değil, bulunabilecek bütün cesetleri getirmek için açtığı duygusal ve gerçekleş-

31) Crossette, *NYT*, 28 Şubat; E.W. Wayne, *Christian Science Monitor*, 24 Ağustos 1988.
32) Anderson, "The Light at the End of the Tunnel", *Diplomatic History*, Sonbahar 1988.

mesi olanaksız haçlı seferidir." Daha kesin bir anlatımla, "soylu dava" politik amaçlar uğruna kişisel trajedileri sömürmek, yani içerde Vietnam sendromunu kırmak ve "Vietnam kanını akıtmak"tır.

Temsilciler Meclisi'nin etkili Demokrat üyelerinden Lee Hamilton, "Vietnam Savaşı'nın üzerinden neredeyse on beş yıl geçtiği halde, Güneydoğu Asya hâlâ ABD'nin insani, stratejik ve ekonomik açılardan en fazla dikkatini çeken bölgelerden birisidir" demektedir. İnsani kaygı iki maddeyi içermektedir: "1) Hindiçin'de kaybolan yaklaşık 2.400 Amerikan askeri; 2) Pol Pot'un merhametsiz Kızıl Kmer rejiminde ölen 1 milyonu aşkın Kamboçyalı." Washington'ın acımasız saldırılarında ölmüş ve hâlâ ölmekte olan çok daha fazla sayıdaki Hindiçin'li ise konu bile edilmemektedir. Hamilton sözlerini şöyle sürdürmektedir: "Vietnam'la ilişkilerimizi yeniden değerlendirmeli ve insani kaygılarımızdan vazgeçmemekle birlikte yeni bir ilişki kurmanın yollarını aramalıyız: Kamboçya'daki diplomatik ödünler ve kayıp ABD askerleri konusunda ilerleme kaydedilmesinin ödüllendirilmesi ile baskının sürdürülmesinin iç içe geçtiği politikalara yönelmenin uygun bir fırsatı olabilir." Yelpazenin sol liberal ucuna geldiğimizde, Uluslararası Politika Merkezi'nin yayınında yer alan bir Barış Fonu projesinde, Carnegie Uluslararası Barış Vakfı'nın kıdemli bir üyesinin, "Vietnam deneyiminin acıları"nın ve "geçmişin yaraları"nın unutularak Vietnam'la ilişkilerin yumuşamasını, "savaştan kalan insani sorunları (kayıp askerler, ABD'ye göç etme hakkı kazananlar, yeniden eğitim kamplarında kalan esirler) unutmamamız gerekmekle birlikte Vietnamlıların neden olduğu kin, öfke ve hayal kırıklığı duygularının kırılması"nı istediğini görürüz. Bu köklü ahlâk toplumunu yönlendiren insani etkiler o kadar derindir ki, sağ eğilimli Senatör John McCain bile artık Vietnam'la diplomatik ilişkiler kurulmasını istemektedir. McCain, "kendisi Hanoi Hilton'da gönülsüz bir misafir olarak 5.5 yıl geçiren eski bir donanma pilotu" olduğu halde Vietnamlılar için "hiçbir kin" duymadığını söylemektedir. *Boston Globe* editörü

David Greenway de kendi yorumunda "McCain acılarını unutabiliyorsa, hepimiz unutabiliriz" diye bir not düşmekten geri kalmamıştır.[33] Greenway, savaş muhabiri olarak parlak bir performans gösterdiği Vietnam'ı iyi bilmektedir. Ne var ki egemen olan ahlâki iklimde, Greenway'in hitap ettiği eğitimli insanlar, Vietnamlılara bize yaptıkları şeylerden dolayı duyduğumuz doğal nefretimizi kırmamızın ısrarla istenmesini tuhaf bulmayacaklardır.

Francis Jenninges'e göre, "Tarihte, fiyakalı gömlekler ve altın kordonlu yelekler yiyen birçok insan, şu ya da bu biçimde, kirli elli astlarına dökmesini emrettiği kanın üstünde yükselmektedir."[34]

Bu örnekler, en azından propagandanın baş hedefleri olan eğitimli elitler arasında, gerekli yanılsamaları üreten sistemin gücünü açığa çıkarmaktadır. Bir yandan ulusun kendi kendini hırpalamadaki aşırılıkları üzerinde düşünürken, öbür yandan Vietnam'ın masum kurbanı durumundaki bir ABD portresi çizebilen beyin yıkama mekanizmalarının kapsamını aşabilecek bir başarı hayal edebilmek zordur.

Aynı etkilere ve zorunluluklara bağlı olmayan gazetecilerin gözünde ise bir parça daha farklı bir tablo vardır, İsrail'in tirajı bir hayli fazla olan bir günlük gazetesinde Amnon Kapeliouk, 1988'de Vietnam'a yaptığı ziyaretle ilgili olarak bir dizi dikkatli ve sempatiyle dolu makale kaleme almıştı. Yazıların birinin başlığı, "Amerika'nın kimyasal savaşının etkileri sonucunda hâlâ binlerce Vietnamlı ölüyor" şeklindeydi. Kapeliouk, patlamamış silahlardan ölen binlerce kişiye (yalnızca Danang bölgesinde 1975'ten bu yana 3.700 kişi ölmüştür) ek olarak, Güney Vietnam'daki kurbanların sayısının çeyrek milyon kadar olduğunun tahmin edildiğini bildirmektedir. Kapeliouk, güneyde kanserden

33) Lee H. Hamilton, "Time for a New American Relationship with Vietnam", *Christian Science Monitor*, 12 Aralık 1988; Frederick Z. Brown, *Indochina Issues* 85, Kasım 1988; *Boston Globe*, 8 Temmuz 1988.
34) Jennings, *Empire of Fortune*, s. 215.

ve korkunç doğum sakatlıklarından ölen çocukların görüldüğü hastanelerdeki "dehşet verici" manzaraları anlatmaktadır; onun bildirdiğine göre, kimyasal savaşın hedefi bu sonuçların görülmediği Kuzey değil, elbette Güney Vietnam'dı. Vietnamlı doktorlar gelecek yıllardaki iyileşme umudunun çok az olmasından korkmaktadırlar. Milyonlarca kişinin ölüp milyonlarcasının dul ve yetim kaldığı; "Amerikan halkına karşı hiçbir kin duymadığı"nı söyleyen kurbanların ağzından, "bize Eichmann ve Demjanjuk yargılamaları sırasında işittiğimiz şeyleri" hatırlatan tüyler ürpertici hikâyelerin dinlendiği bu "mahrum bırakılmış ülke"nin yakıp yıkılan güney bölgesinde etkilerin uzun bir süreye yayıldığı bildirilmektedir. Bu örnekte suç işleyenler elbette yargılanmamakta, dahası, işledikleri suçlardan ötürü uygar Batı dünyasında saygı görmektedirler.[35]

Güney Vietnam'da Massachusetts büyüklüğünde, Laos ve Kamboçya'da ise daha geniş bir alanda milyonlarca galon Agent Orange ve diğer zehirli kimyasal maddeleri yayan kimyasal savaşın sonuçları üzerinde durulmuştur. Maryland Tıp Okulu'nda ders veren kimyasal etkiler ve hastalıklar uzmanı Dr. Grace Ziem, 1960'larda doktor olarak görev yaptığı Vietnam'a iki haftalık yeni bir ziyaretinden sonra bu konuyu ele almıştı. Dr. Ziem güney bölgesindeki hastanelere yaptığı ziyaretleri anlatıyor, normal kabul edilebilecek oranın çok üstündeki sakat çocuklar, son derece ender rastlanan habis tümörlerin bulunduğu kadınlar, kimyasal maddelerden ağır biçimde etkilenen bölgelerdeki hastalar ve korkunç derecede sakat bebeklerin doldurulduğu mühürlü camlı bölmelerle ilgili gözlemlerini aktarıyordu. Ne var ki Dr. Ziem'in anlattıkları geleneksel çerçevenin sınırlarını aştığından, kendi hikâyesi bu çevrelerde oldukça farklı bir biçimde algılanıyordu. Böylece, Japonların İkinci Dünya Savaşı'ndaki suçlarını nasıl gizlemeye çalıştıklarının anlatıldığı bir makalede, özür arayan bir Japonun helikopterle zehirli bomba atan ABD askerleri-

35) Kapeliouk, *Yediot Ahronot*, 7 Nisan 1988; ayrıca I, 15 Nisan 1998.

ne değindiğini okuruz; haberi kaleme alanın açıklamasına bakılırsa, burada değinilen, "herhalde, Amerikalı görevlilerin çocuklarıyla Vietnamlılar arasında sakat doğumlara yol açtığından kuşkulanılan bir zehir olan Agent Orange"dı. Bu bağlamda daha fazla düşünceye rastlanmamıştır. Ve yine, "Agent Orange kurbanlarına (burada kastedilen, acıları korkunç derecede daha fazla olan Vietnamlı siviller değil, ABD askerleridir) kimya şirketlerinin 180 milyon dolar tazminat ödediği"ni okuyabiliriz. Ne olursa olsun, bu konularda Libya'nın sözümona kimyasal silahlar geliştirme planlarının 1988'de uyandırdığı öfkeye pek rastlanmadığını söyleyebiliriz.[36]

Elit kesimlerin sağa kayışı politik olarak Carter yönetiminin son yıllarında ve önerilen politikaların uygulamaya konup iki tarafın da onayıyla genişletildiği Reagan yıllarında şekillenmişti. Ancak, Reagancı yöneticilerin farkına vardıkları gibi, 'Vietnam sendromu'nun, kırılması kolay bir saplantı olmadığı görülmüştü; iç düşman devleti yeraltına çektikçe gizli operasyonlarda muazzam bir artış olmasının nedeni buydu.

1980'lerin ortasında Reagan'ın askeri Keynesçi politikalarının maliyetini (dev bütçe ve ticaret açıkları ile dış borçlar buna dahildi) karşılama zorunluluğu ortaya çıkarken, 'Kötülük İmparatorluğu'nun daha az tehdit edici bir duruma düşeceği, uluslararası vebanın (dünyanın tamamen değişmesinden daha çok, devlet yönetiminin önüne çıkan yeni problemler nedeniyle) azalacağı öngörülebilirdi ve öngörülmüştü. Birkaç yıl sonra sonuçlar açıkça ortaya çıkmıştır. Sovyet barbarlarıyla dalkavukların kökü kazınamayan kötülüklerinden dem vurup duran ideologlar arasında, zirvelerin ve silahlanma görüşmelerinin yanı sıra akıllı ve dikkatli bir yaklaşım göstermek artık zorunlu hale gelmektedir.

36) Ziem, *Indochina Newsletter* (Asya Kaynak Merkezi), Temmuz-Ağustos 1988; Susan Chira, *NYT*, 5 Ekim 1988; *Wall Street Journal*, 4 Nisan 1985. Onuncu yıldönümü nedeniyle hazırlanan belgesel dizilerin (1985), savaşın, ABD saldırısının asıl kurbanları olan Güney Vietnamlılar üzerindeki etkisini nasıl görmezlikten geldiği konusunda bkz. *Manufacturing Consent*.

Ancak uzun vadeli temel sorunlar hâlâ gündemdedir ve ileride ele alınacaktır.

Göklere çıkarılan retorik bir yana, ABD'nin global hegemonyasını oturttuğu bütün bu dönem boyunca, gizli belgelerde, 'kitlelerin düşük yaşam standartlarının yükseltilmesi' ve iç gereksinimlerin üretilmesi taleplerine duyarlı olan, kendi kaynaklarını denetlemenin yollarını arayan 'milliyetçi rejimler'in yarattığı tehlikenin ABD'nin elit kesimlerinin refahını tehdit etmesi halinde kaba güce başvurmakta hiçbir duraksama gösterilmemiştir. Üst kademedeki planlama belgelerine göre ABD, bu tür tehditleri etkisizleştirmek için, "kâr elde etme ve yabancı sermaye söz konusu olduğunda akla uygun miktarda bir geliri ülkeye geri getirme fırsatı dahil olmak üzere, hem dış hem iç sermayenin özel yatırımlarına uygun bir politik ve ekonomik atmosfer yaratılması"nı cesaretlendirmelidir.[37] Samimi bir dille, kullanılacak aracın son kertede kaba kuvvet olması gerektiği, çünkü bu tür politikaların halkın desteğini fazla alamayacağı ve hep 'komünist' denilen yıkıcı unsurların desteğinde olacağı varsayılmaktadır.

Üçüncü Dünya'da "hammaddelerimizin korunması"nı (George Kennan'ın belirttiği gibi) güven altına almalı ve (en azından ABD'li yatırımcıların çıkarlarına hizmet ettiği sürece) liberal enternasyonalizm çerçevesine bağlı kalarak ihracata yönelik üretimi teşvik etmeliyiz; içeride olduğu gibi uluslararası alanda da, serbest piyasa, eğer sonucu ülke içindeki güç ve ayrıcalık sahiplerinin gereksinimlerine uygun düşüyorsa, övülecek bir idealdir; uygun düşmediği hallerde de piyasaya, devlet gücünün etkili biçimde kullanılmasıyla yön verilmelidir.

Eğer medya ile genel olarak saygın entelektüel camia 'toplumsal amaçları'na hizmet edeceklerse, bu tür konular toplum düzenine aykırı bulunarak halkın ilgi alanına sokulmamalı, bel-

37) NSC 144/1, 1953; NSC 5432, 1954 ve diğerleri. Daha ayrıntılı bir tartışma için bkz. *On Power and Ideology*. Temel ilkeler genellikle aynı sözcüklerle durmadan yinelenmektedir.

gesel çalışmaların ve evrilen tarihin sunduğu dev kanıtlar tozlu arşivlere ya da marjinal yayınlara bırakılmalıdır. Geriye dönüp baktığımızda komünist tehdidin abartılması, yanlış yorumlamalar, büyük gaflar, kişisel başarısızlıklar, hatta liderlerin yozlaşması ve aldatmanın liderleri yanlış yola saptırdığından söz edebiliriz; gelgelelim kurumlarla ve kurumların işleyişleriyle ilgili incelemeler, toplumun kenarında kalan unsurların ya da pek az kişinin izlediği bilimsel yayınların dışında, titizlikle göz ardı edilmelidir. Bu sonuçlara ulaşmada oldukça tatmin edici başarılar kaydedilmiştir.

Üçüncü Dünya'nın kapitalist demokrasilerinde durum genellikle aynıdır. Örneğin Kostarika, haklı olarak, Latin Amerika'nın model demokrasisi sayılmaktadır. Basın kesinlikle aşırı sağın elinde olduğundan, Kostarika'da basın özgürlüğünden kaygılanmaya ve bunun ifade edilmesine gerek yoktur. Bu örnekte elde edilen sonuca kaba kuvvet kullanarak değil, daha çok, 'komünistler'i denetleyen yasal önlemlerle ve anlaşılan 1960'lardaki Kuzey Amerika sermayesinin akışının desteğinde gelişen serbest piyasa sayesinde ulaşılmıştır.

Demokrasinin ve basın özgürlüğünün icazet alabilecek bir biçiminin yürürlüğe konmasına bu tür araçların yeterli gelmediği yerlerde, başarılı bulunduktan sürece doğru ve uygun görülen başka yöntemler kolayca uygulanabilmektedir. Geçen on yılda El Salvador bunun dramatik bir örneği olmuştur. 1970'li yıllarda, çoğunu Kilise'nin desteklediği 'halk örgütleri', köylü birlikleri, kendi kendine yeterli gruplar, sendikalar, vb. bir çığ gibi büyümüştü. Buna tepki olarak, çift taraflı desteğin ve genel medya desteğinin yardımıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin örgütlediği devlet teröründe korkunç bir artış görüldü. Halkın yeterince hırpalandığının saptandığı, işkence, cinayet, sakat bırakma ve kaybetme haberlerinin para yardımı ve hâlâ zorunlu sayılan daha alt düzeydeki devlet terörüne desteği tehlikeye sokabileceğinden korkulduğu zaman Reagan yönetimi açık vahşetin azaltılmasını emrederken, iç cephenin yararına düzenlenen 'gös-

termelik seçimler'den sonra hâlâ duyulan kuşkular da iyice silinmişti.[38]

El Salvador'da bağımsız bir basın olmuştu: *La Cronica del Pueblo* ve *El Independiente* adlı iki küçük gazete. Bunların ikisi de 1980-1981'de güvenlik güçleri tarafından yok edilmişti. Bir dizi bombalamanın ardından, *La Cronica*'nın bir editörüyle bir fotoğrafçısı San Salvardor'daki bir kafeden alınıp palayla parça parça edilmişlerdi; ölüm mangaları gazete bürolarına baskınlar düzenlemiş, bombalamış ve yakıp yıkmışlar, bunun üzerine gazetenin yayımcısı ABD'ye kaçmıştı. *El Independiente* gazetesinin yayımcısı Jorge Pinto da gazetenin binaları saldırıya uğrayıp bütün araç gereçleri askerler tarafından kırılıp parçalandıktan sonra çareyi Meksika'ya kaçmakta bulmuştu. ABD'de bu konulara o kadar büyük bir ilgi duyuluyordu ki, *New York Times* haber sütunlarında tek bir sözcükle bile yer almamış, bu gazetelerin saldırıya uğramasıyla ilgili tek bir yorum yazısı yazılmamış ve bu konuda yıllarca hiçbir haber çıkmamıştı. Çünkü Pinto, her nasılsa düşünce sayfasında yapmasına izin verilen bir açıklamada, her türlü muhalif düşünceyi bastırmaktaki başarısından dolayı 'Duarte cuntası'nı mahkûm etmiş ve ölüm mangalarının ordudan fazla ya da eksik yanlarının bulunmadığına (Kilise'nin ve uluslararası insan haklarını gözlemcilerinin onayladıkları bir sonuç) inandığını belirtmişti.

El Independiente'nin kesin olarak imha edilmesinden önceki yılda, büroları iki kere bombalanmış, matbaanın makineli tüfekle tarandığı sırada bir genç ölmüş, Pinto'nun arabası yaylım ateşe tutulmuş, iki defa öldürme girişimine maruz kalmış ve gazetenin nihayet harabeye çevrilmesinden iki gün önce kendisini aramak üzere bürosuna tanklarla ve zırhlı araçlarla gelen askeri birliklerin baskınına uğramıştı. Kapanışından kısa süre önce *La Cronica* da altı ayda dört kere bombalanmış ve bu bombalamaların sonuncusu *New York Times*'da 40 sözcükle yer almıştı.[39]

38) Hedefi iç cephe olan bu propaganda aracı üzerine bkz. Herman ve Brodhead, *Demonstration Elections*.

39) Jorge Pinto, *NYT* Op-Ed, 6 Mayıs 1981; Ricardo Castaneda, Salvador'daki bir hukuk bürosunun asli ortağı, posta kartında Edward Mason Fellow, Kennedy

ABD medyası Orta Amerika'daki basın özgürlüğüne karşı kayıtsız değildir. Nikaragua'daki muhalif gazete *La Prensa* örneği, iki Salvador gazetesinin akıbetinin suskunlukla geçiştirilmesiyle keskin bir zıtlık oluşturmaktadır. Medya eleştirmeni Francisco Goldman, *New York Times*'da dört yılda *La Prensa*'nın karşılaştığı zorluklara 263 defa yer verildiğini saptamıştı.[40] Buradaki geçerli kıstas gizli değildir: Salvador gazeteleri ABD'nin himayesindeki devletlerin caniyane vahşetleriyle susturulan bağımsız sesler iken, *La Prensa* ABD'nin Nikaragua hükümetini devirme kampanyasının bir aracı, dolayısıyla ona yönelik baskıların üzüntü ve öfke uyandırdığı 'değerli bir kurban'dır. Geçerli kıstasın gerçekten bu olduğuna ilişkin başka kanıtları da ortaya koyacağız burada.

La Cronica gazetesinin yayımcısı Dr. Jorge Napoleon Gonzales, gazetesinin tahrip edilmesinden birkaç ay önce "teröristlerin gazetesini yok etmelerini önlemek" üzere uluslararası baskı yapılması çağrısında bulunmuştu. New York'u ziyaret etmiş ve Gonzales'in aktardığı sağcı tehditler ve "hükümet baskıları", *Times*'da dikkatli bir ifadeyle yer almıştı. Gonzales, "kuşkusuz ordudan destek alan" bir ölüm mangasından tehditler aldığını, evinde iki bomba bulunduğunu, gazetesinin bürolarının makineli tüfekle taranıp ateşe verildiğini, askerlerin evini kuşattıklarını bildirmişti. Gonzales'in anlatımına göre, bu sorunlar gazetesinin "egemen sınıflar"ı öfkelendirerek "toprak reformu yapılmasını istemeye başlaması"yla birlikte gelmişti başına. Ama uluslararası düzeyde hiçbir baskı gelmiş ve güvenlik güçleri sonunda işlerini tamamlamışlardı.[41]

Aynı yıllarda El Salvador'daki Kilise radyo'istasyonu da tek-

---

School, Harvard University yazmaktadır; "Salvador Groups Attack Paper and U.S. Plant, World News Briefs", *NYT*, 19 Nisan 1980. *Times* yayınları üzerine bilgiler, FAIR'den Chris Burke'ün *Times* dizininde yaptığı taramaya dayanmaktadır.

40) "Sad Tales of La Libertad de Prensa", *Harper's Magazine*, Ağustos 1988.

41) Deirdre Carmod, *NYT*, 14 Şubat 1980. Yukarıda aktarılan 19 Nisan tarihli kısa ilanı belki Gonzales'in çağrısına bir yanıt olarak düşünebiliriz.

rar tekrar bombalanmış, askeri birlikler radyo istasyonunu harabeye çevirip gazete bürolarını yağmalayarak Başpiskopos'un binasını işgal etmişlerdi. Yine bu olay da medyada hiçbir tepki uyandırmadı.

Bu konular El Salvador'un 1982 ve 1984'teki 'özgür seçimler'le ilgili coşkulu haberlerde sorun olmuyordu. *Times* Orta Amerika muhabiri James LeMoyne daha sonra düzenli olarak, ülkenin, Salvador'daki vahşetle uzaktan yakından benzerlik taşıyabilecek hiçbir olayın olmadığı ve ABD hükümetinin finanse ettiği medya ve muhalefet liderlerinin terör ve cinayetlere varmayan korkutmalardan rahatsızlık duydukları düşman Nikaragua'dan daha fazla özgürlüğe sahip olduğunu yazacaktı. *Times*'ın Orta Amerikalı muhabirleri, El Salvador'dan kaçan önde gelen Kilise yetkililerinin (suikasta kurban giden Başpiskopos Comero'nun yakın bir arkadaşı da vardı bunların arasında), tanınmış Salvadorlu yazarların ve politik eylemci olmaları hayal bile edilemeyecek ve *Times* muhabirlerinin yakından tanıdıktan diğer insanların, öldürülme korkusundan, kendilerinin o kadar çok övüp kolladıkları ölüm mangası demokrasisine dönemeyeceklerini söylediklerini ise tabii ki bildirmeyeceklerdi. *Times* editörleri de Reagan yönetiminden, "hükümetin özgürce konuşma... hakkını kullanacak cesareti bulanları taciz etmekte ürkütücü bir sicile sahip olduğu" ve "özgür rekabete dayalı bir seçim"e asla tanık olmamış "Nikaragua'da barış ve çoğulculuk adına baskı uygulaması"nı istiyorlardı.[42] Oysa El Salvador'a bu tür hiçbir eleştiri yöneltilmemektedir.

Özgür Basın bu yollarla, iç düşmanı kontrol altına almakta gerekli yanılsamaları yaratmak için büyük çaba harcamaktadır.

42) *NYT*, Başyazı, 25 Mart 1988.

3
İFADE EDİLEBİLİR OLANIN SINIRLARI

Güneşin altında pek yeni bir şey görülmediğini kabul etmekle birlikte, geleneksel fikirlerin yeniden şekillendiği, yeni bir bilincin kristalize olduğu, önümüzdeki fırsatların yeni bir ışıkta göründüğü bazı anları saptayabiliriz. Toplumun yönetilmesi için gerekli yanılsamaların uydurulması tarih kadar eski olmakla birlikte 1917 yılı modern dönemde bir geçiş noktası olarak görülebilir. Bolşevik Devrimi, devlet iktidarını ele geçirmek ve Bakunin'in önsezileri doğrultusunda, 'Kızıl bürokrasinin egemenliğini dayatmak için halkın yürüttüğü mücadelelerden yararlanarak' radikal entelijensiyayı toplumsal ilerlemenin öncüsü gören Leninist anlayışa somut bir ifade kazandırmıştı. Bolşevikler fabrika konseylerini, sovyetleri ve diğer halk örgütlenmesi biçimlerini

ortadan kaldırarak bu yönde adımlar atmaya başladılar ve böylece halk fiilen, toplumu ileriye götürecek (tabii, en iyi niyetleri taşıyarak) uzak görüşlü liderlerin denetiminde bir 'emek ordusu'na dönüştürülebildi. Bu hedefin gerçekleştirilmesinin temel aracı, Ajitprop mekanizmalarıydı; Hitler ya da Stalin türündeki totaliter bir devlet bile kitlelerin seferber edilmesine ve gönüllü biçimde boyun eğen tutumlar sergilemelerine dayanmaktadır çünkü.

Sovyet propagandasının çarpıcı öğretilerinden birisine göre, Lenin'le Troçki'nin üreticilerin üretim üzerindeki denetimlerinin her türlü kalıntısına ve halkın toplumsal politikaların belirlenmesine katılmasına son vermeleri sosyalizmin bir zaferidir. Demagojiye dayalı bu Yenikonuş* pratiğinin amacı, başarıyla yıkılan ideallerin ahlâki cazibelerinden yararlanmaktır. Batı propagandası bu fırsatı kaçırmayarak sosyalist biçimlerin parçalanmasını sosyalizmin yerleşmesi olarak göstermiş ve böylece onları zalim Kızıl bürokrasinin uygulamalarıyla özdeşleştirerek sol-özgürlükçü idealleri zayıflatmayı amaçlamıştı. Bugüne kadar her iki propaganda sistemi de, farklı amaçlarla olmakla birlikte, aynı terminolojiyi benimsemiştir. Dünya çapındaki iki büyük propaganda sistemi birbiriyle uyum içinde olduğu zaman, bireyin onların kıskacından kurtulması olağanüstü derecede zordur. Dünyanın her köşesinde özgürlüğe ve demokrasiye indirilen darbe çok ağır olmuştur.

Aynı yılda, 1917'de, John Dewey'in liberal pragmatistler çevresi, onlara göre, "savaş yararına etkin ve belirleyici bir iş başarmış olan" "genellikle ve belirsiz bir biçimde 'entelektüeller' denebilecek bir sınıf... toplumun daha düşünceli üyeleri tarafından en ince ayrıntılarına kadar incelendikten sonra varılan ahlâki bir kararın peşinden" pasifist bir kitleyi savaşa sevk etmeleri nedeniyle övgü toplamıştı.[1] Bu başarının, en azından beraberinde getirdiği kavrayışın, geniş sonuçları olmuştu. Entelektüel akıl ho-

*) *Newspeak*, Orwell'ın 1984'ünden alınan bir terim. (ç.n.)
1) *New Republic*, 7 Nisan 1917.

cası Dewey, bu "psikolojik ve eğitim dersi"nin "insanoğlunun kendini ilgilendiren olaylara hâkim olup onları yönlendirebileceği"ni kanıtladığını açıklıyordu. Bu dersi öğrenmiş olan 'insanlar', 'topluluğun zeki insanları', Lippmann'ın 'uzmanlaşmış sınıfı', Niebuhr'un 'soğukkanlı gözlemcileri'ydi. Bu 'insanlar', planlamayla, ikna etmeyle ya da gerekli olursa kaba güçle kendi yetenek ve kavrayışlarını, 'daha iyi biçimde yeniden düzenlenmiş bir toplumsal düzen' kurma doğrultusunda kullanmalıdırlar; yalnız burada söz konusu olan, Dewey'in ısrarla belirttiği gibi, bilginin gelişmesinden önce kullanılan 'kaba, açık ve doğrudan yöntemler' değil, 'gücünün daha rafine, ince ve dolaylı biçimlerde kullanılması'ydı. Yürürlükte olan karşılaştırmalı etkinlik ve ekonominin gerekliliklerini karşılıyorsa, sofistike güce başvurmak haklı gösterilir. Yeni ifade edilen 'rızanın üretilmesi' öğretisi bunun doğal bir sonucuydu; nitekim daha sonraki yıllarda, ideolojiyi aşan, gündemdeki toplumsal sorunları bilimsel ilkeleri rasyonel biçimde uygulayarak çözecek olan 'teknokratik ve politik entelektüeller'den söz edildiğini sık sık duyacaktık.[2]

O zamandan beri, kendini rahatça ifade edebilen entelektüellerin önemli bölümü bu kutupların biri ya da diğerine yönelmişler, kendi çıkarlarının nerede yattığını kavrayıp 'ortalama insanın aptallığından ve ortalama insanın, üstlerinin onun adına planladığı daha iyi dünyaya götürülmesi gereksiniminden haberdar olan insanları ilgilendiren' demokratik dogmatizmlerden uzak durmuşlardır. Temelde hiçbir öğreti ya da değer değişikliği söz konusu olmadığından bu kutuplardan herhangi birine yöneliş oldukça hızlı ve sancısız gerçekleşebilir. Söz konusu olan, halkın mücadelesinin damgasını vurduğu bir dalganın üzerine oturarak ya da yerleşik otoriteye toplumsal ya da ideolojik yönlendirici olarak hizmet ederek güç ve ayrıcalık sahibi olmanın fırsatlarının değerlendirilmesidir çünkü. Geleneksel 'başarısız Tanrı' düşünce-

2) Alıntılar, referanslar ve konunun arkaplanı için bkz. benim, *Towards a New Cold War*, Bölüm 1 ile aktarılan kaynaklar.

sinden devlet kapitalizmine coşkuyla hizmet eden Leninist fanatiklere geçiş, eminim, önemli ölçüde bu çerçevede açıklanabilir. İlk aşamalarda inandırıcı öğelere rastlanmakla birlikte uzun süreden beri ritüelleşmiş bir farsa dönüşerek yozlaşmıştır bu geçiş süreci. Başarı yolunda giden özellikle hoş ve emin bir bilet, kötü bir geçmiş uydurmakla elde edilir. Demek ki suçlarını itiraf eden günahkâr, Prag sokaklarındaki tankları nasıl alkışladığını, Kim il Sung'u nasıl desteklediğini, Martin Luther King'i nasıl hain olarak suçladığını, vb. anlatabilir; öyle ki, henüz ışığı seçemeyenler katrana boyanırlar.[3] Geçişin tamamlanmasıyla birlikte prestij ve ayrıcalık kazanmaya giden yol açılır, çünkü sistem, yanlışlarını gören ve Stalinist özür arayıcılar gibi boşa harcanmış gençlikte edinilen üstün kavrayış gücü sayesinde bağımsız düşünebilen insanları mahkûm edebilenlere büyük değer vermektedir. Bazıları, Henry Kissinger'ın samimi bir dille ifade ettiği biçimde 'uzman' olmayı da tercih edebilirler. Kissinger, 'uzman'ı, "kendi seçmenlerinin... konsensüsünü... geliştirip belirlemekte" ustalaşmış insanlar, "ortak biçimde savunulan düşüncelerde çıkarı olan (konsensüsü yüksek bir düzeyde geliştirip belirlemek öncelikle onu bir uzman yapmıştır)" insanlar olarak tanımlıyordu.[4]

Bir kuşak geçtikten sonra, ABD ile Sovyetler Birliği, güçleri asla karşılaştırılabilir boyutlarda olmasa ve etkileyip baskı uygulama yetenekleri birkaç yıldan beri gerileme kaydetse bile, Aleksandr Herzen'le diğer insanların yüzyıl önceki beklentilerini gerçekleştirerek, ilk hakiki global sistemin süper güçleri haline gelmişlerdi. Benzer kökenlere sahip olan, entelektüellerin rolüyle ilgili iki model de, iki egemen hiyerarşi ve egemenlik sistemine adapte olmuş biçimde varlıklarını korumaktadırlar. Bu doğrultuda devletin baskı uygulama yeteneğine ve fiili denetim modellerine bağlı olarak beyin yıkama sistemleri değişiklik göstermektedir. Uyumluluğu yerleştirip 'özel çıkarlar'ı marjinalleştirmek amacıyla serbest piyasaya (gerekli olduğu durumlarda doğrudan

3) Bazı örnekler için bkz. *Munufacturing Consent*, 343.
4) *American Foreign Policy* (Norton, 1969).

müdahalenin öngörülmesiyle birlikte) dayanan kapitalist demokrasinin sistemi, bunların içinde daha ilginç olan sistemdir.

'Rızanın üretilmesi'nin baş hedefleri, kendilerini 'topluluğun daha düşünceli üyeleri', 'entelektüeller', "kanaat önderleri' sayılan kişilerdir. Truman yönetiminin bir yetkilisi şunları söylüyordu: "Bir programın ayrıntıları sıradan insanları pek fazla ilgilendirmez. Önemli olan, topluluğun liderlerinin planı nasıl değerlendirdiğidir"; bilimsel bir kamuoyu incelemesinin sonucuna göre, "elit kesimi seferber eden, halkı harekete geçiren" onlardır. Truman'la danışmanlarının ciddiye aldıkları ve büyük bir gayretle yönlendirmeye çalıştıktan 'kamuoyu', diplomasi tarihçisi Thomas Paterson'ın gözlemlerine göre, "kanaat önderleri"yle "dış politika kamusu"nun elit kesiminden oluşmaktadır;[5] 'demokrasi krizi'nin üstesinden gelinmesinin gerektiği ve halkı asıl yerine oturtmak için kuvvetli önlemlere gerek duyulduğu zamanlar dışında, bu durum her zaman geçerliliğini korumaktadır. Diğer zamanlarda ise, liderleri tehditlere karşı dikilmedikçe, yaşamlarını ve yurtlarını tehlikeye atan çeşitli düşmanlara okunan lanetlerle, oyalamalarla ve düzenli bir dozda sürdürülen yurtsever propagandayla yetinebilirler.

Demokratik sistemde gerekli yanılsamalar zorla dayatılamaz. Tersine, halkın zihnine daha ince araçlarla kazınmalıdırlar. Totaliter bir devlet, gerekli doğrulara daha az bağlı kalmakla yetinebilir. Halkın itaat etmesi yeterlidir; onların ne düşündükleri, ikincil düzeydeki bir kaygıdır. Ancak demokratik bir politik düzende her zaman bağımsız düşüncenin politik eyleme dönüştürülebilmesi tehlikesi vardır, dolayısıyla bu tehdidi kökünden kazımak büyük önem taşımaktadır.

Tartışma yasaklanamaz; kaldı ki düzgün biçimde işleyen bir propaganda sisteminde yasaklanmamalıdır, çünkü doğru sınırlar çerçevesinde yapılan tartışmaların sistemi pekiştiren bir niteliği var-

5) Thomas Paterson, *Meeting the Communist Threat* (Oxford, 1988, s. 82-83), Truman döneminin bir yetkilisi ve siyaset bilimci olan Gabriel Almond'u aktarmaktadır.

dır. Önemli olan, sınırları kesin çizgilerle belirlemektir. Elit kesimlerin konsensüsünü belirleyen önvarsayımlara bağlı kalındığı sürece tartışmalar hararetli olabilirdi ve bu sınırlar çerçevesinde daha da teşvik edilmeli, böylece bu öğretilerin, bir yandan özgürlüğün egemen olduğu inancını pekiştirirken, öbür yandan düşünülebilir düşüncenin koşulu olarak kabul ettirilmesine yardım edilmeliydi.

Kısacası önemli olan, gündemi belirleme gücüne sahip olmaktır. Soğuk Savaş tartışması Sovyetler Birliği'nin (kaba kuvvetin, diplomasinin ve diğer önlemlerin bir arada kullanılmasıyla) kontrol altına alınmasında yoğunlaştırılabilirse o zaman propaganda sistemi -ne tür sonuçlara varılırsa varılsın- amacına ulaşmış demektir. Şu temel varsayım herkese kabul ettirilmiştir: Soğuk Savaş, birisi saldırgan ve yayılmacı olup, diğeri statükoyu ve uygar değerleri savunan iki süper güç arasındaki bir kapışmadır. Amerika-Birleşik Devletleri'ni kontrol altına alma sorunu yoktur gündemde. Sorunun doğru biçimde formüle edilip edilmemesi, Soğuk Savaş'ın süper güçlerin kendilerini egemen olup denetleyebilecekleri uluslararası sistemlerle (zenginlik ve güçteki korkunç farklılıklara bağlı olarak kapsamı da büyük oranda değişen sistemler) güven altına alma çabalarından kaynaklanıp kaynaklanmadığı sorunu da gündemde değildir. Sovyetler'in Yalta ve Potsdam anlaşmalarını çeşitli yollarla ihlal etmesi çok geniş yayınlara konu edilir ve halkın bilincine iyice kazınır; ondan sonra da söz konusu Sovyet ihlallerinin kapsamı ve önemini tartışmaya koyuluruz. Oysa ABD'nin savaş zamanında yapılmış olan anlaşmaları ihlal etmesine ve bunların sonuçlarına ilişkin tartışmalara rastlamak için büyük bir çaba harcamak zorunda kalırız. Gene de yıllar sonra yapılan en iyi güncel araştırmaların yargısı şu doğrultudadır: "Aslında Sovyetler'in [Yalta, Potsdam ve diğer savaş anlaşmalarına] gösterdiği bağlılığın biçimi, Amerika'nın gösterdiği bağlılığa göre niteliksel bir farklılık taşımıyordu."[6] Eğer gündem Arafat'ın kararsızlıkları, Sandinistler'in suistimalleri ve

6) Melvyn Leffler, "Adherence to Agreements: Yalta and the Experiences of the Early Cold War", *International Security*, Yaz 1986.

başarısızlıkları, İran'la Libya'nın terörizmi ve çerçevesi uygun bir biçimde çizilen diğer sorunlarla kısıtlanabilirse, o zaman oyun özünde sona erer. Bu suçları hafifletebilecek ya da son verebilecek bir konumda olan Amerika yurttaşları açısından ahlâki bakımdan karşılaştırılmaz derecede daha büyük ve bunun yanında kapsamı da çok daha geniş olan, ABD'yle himayesindeki devletlerin terörizmi ve diğer suçları ile ABD ve İsrail'in kesinlikle reddiyetçi tutumları tartışmaları dışında tutulmaktadır. Hangi sorunu ele alırsak alalım, aynı etkenler geçerliliğini korumuştur.

Tarih boyunca revaçta kalan önemli bir öğreti de, devletin düzene ve düzenin soylu ilkelerine her türlü meydan okuyuşa karşı direnerek savunmacı bir tutum benimsediğidir. Yani ABD, durmadan saldırganlığa, bazen de 'iç saldırganlığa' karşı koymaktadır. Önde gelen bilim adamları, Vietnam savaşına "komünist saldırıya karşı direnen özgür bir halkı savunmak amacıyla girişildiği", çünkü ABD'nin Güney Vietnam'a 1960'ların başlarında, Güney Vietnamlı saldırganların yıkmak üzere oldukları kendi himayesindeki diktatörlüğü savunmak için saldırdığı konusunda bize teminat verip dururlar ve böylesine açık bir gerçeğin kabul ettirilmesi için hiçbir gerekçe göstermiş değillerdir. Bazıları ise yumuşak bir ifadeyle, 1954'te Hindiçin'deki "Eisenhower yönetiminin nükleer silahların kullanılması tehdidiyle saldırıları caydırma stratejisi"ne bile değinmektedirler. Orada, Hindiçin'i (kendi halkına karşı) savunan Fransız müttefiklerimize saldıran taraf olan 'komünist Viet Minh'i Dienbienphu'da Fransız güçlerini yenilgiye uğratmak üzereydiler.[7] Eğitimli insanlar bu tutumu genellikle içselleştirmişlerdir. Dolayısıyla,

7) Robert W. Tucker, "Reagan's Foreign Policy", *Foreign Affairs*, "America and the World 1988/89", Kış 1989, üzerinde bir hayli konuşulan başmakale. John Lewis Gaddis, *The Long Peace* (Oxford, 1987, s. 129). Hindiçin'i ABD'nin desteklediği Fransız birliklerinden kurtarma çabası, yabancı işgaline ve sömürge egemenliğine karşı girişilen mücadelelerin genelgeçer bir özelliği olarak (örneğin, Amerikan Devrimi'ndeki gibi) kısmen bir iç savaş anlamına geliyordu. Bu olgunun, ABD'nin Fransızların Hindiçin'i yeniden fethetme çabalarına yardım ederek, hatta bu amaçla nükleer silahların kullanılmasını düşünerek 'saldırganlığı caydırıcı' bir rol oynadığı şeklindeki tuhaf nosyona inandırıcılık kazandırabilecek hiçbir yönünün bulunmadığı açık olsa gerektir.

ABD saldırganlığına (bu kategoriden söz bile edilemez) karşı çıkılması mantık açısından olanaksızdır. Bunu eleştirenler hangi gerekçeye sarılırsa sarılsınlar, 'saldırganlar'ı savunan, belki onların gizli gündemlerini saklamaya kalkışan 'Hanoi yandaşları', 'komünizmin özür arayıcıları' olsalar gerektir.[8]

Bununla bağlantılı başka bir öğreti, *New York Times* diplomasi muhabirinin, ABD'nin desteklediği askeri hükümetin Haiti seçimlerini zorla geçersiz saymasından -ABD'nin cuntaya verdiği desteğin muhtemel sonucunun bu olacağı belliydi- sonra açıkladığı gibi, "Amerikan tarzı demokrasinin dünyanın her köşesinde taklit edildiğini görme özleminin Amerikan dış politikasında kalıcı bir tema oluşu"dur. Aynı muhabirin gözlemlerine göre, bu üzücü gelişmeler, Amerikalı politikacıların kendi iradelerini -ne kadar iyi niyetli biçimde olursa olsun- başka uluslara kabul ettirmeye çalışırken karşılaştıkları güçlüklerin en yeni göstergeleridir.[9] Aleyhinde yığınla kanıtın bulunduğu bu öğretilerin doğruluğunu göstermek için hiçbir sav ortaya atılması gerekmez. Zaman zaman da, gerekçeler apaçık saçmalıkları nedeniyle kendiliğinden çürürler. O zaman da geçmişte, bugün olduğu gibi demokrasiye derinden bağlı kalmadığımızın itiraf edilmesine izin verilebilir. Yıllardan beri bu elverişli 'yön değişikliği' tekniğine başvurmak komik değil, tersine yeni bir 'demokrasiyi savunma' kampanyasına girişmemiz gibi yorulmak bilmeyen iyilikseverliğimize methiyedir.

Çoğu insan Afgan gerillalarını "demokratik direniş güçleri" (*New Republic* editörü Andrew Sullivan) olarak tanımlamakta duraksayacaktır, ama bu, Sovyetler'in Afganistan'ı işgal etmesini vahşi bir saldırganlık olarak algılamamızı engellemez.[10] Oysa, ABD desteğiyle ayakta duran Latin Amerika tipi terör devletinin ülke içi nüfusu şiddet yoluyla denetleyemez hale geldiği 1960'ların başlarında ABD'nin Güney Vietnam'ı işgal etmesi aynı biçim-

8) Gerçi normu aşmakla birlikte, bir örnek için bkz. Ek V, Kısım 8.
9) Neil Lewis, *NYT*, 6 Aralık 1987.
10) *Daily Telegraph* (Londra), 28 Ocak 1988.

de algılanamayacaktır. Gerçi ABD birlikleri, halkı, sözümona isteyerek destekledikleri düşmandan 'korunabilecekleri' toplama kamplarına doğru sürme çabasıyla geniş çaplı bombalamalara ve ormanların bütün bütün kesilmesine girişmişti. Gerçi oldukça büyük bir ABD işgal gücü, kitle desteğine sahip tek politik gücü yok etme ve bütün tarafların istediği politik bir anlaşma tehlikesini ortadan kaldırma amacıyla, daha sonra bu ülkeyi ve komşularını işgal etmiş ve yakıp yıkmıştı. Ama bütün bu eylemlerinde Amerika Birleşik Devletleri, demokrasi özlemiyle yanıp tutuşarak saldırganlığa karşı koymuştu. ABD, Cenevre anlaşmalarını geçersiz kılma ve yanlış tarafın kazanması beklendiği için yapılacak seçimi engelleme amacının bir parçası olarak, katil Diem diktatörlüğünü kurduğu zaman da demokrasiyi savunmaktaydı. "Ülkenin kuzeyde komünist rejim, güneyde demokratik bir hükümet olmak üzere bölündüğü"nü bildiren *New York Times*, "komünist Vietnam'ı tehdit etmeye yönelerek 'en çıplak biçimiyle' Çin'den silah ve asker yardımı almakta olduğu" iddiasına yer veriyordu.[11] Daha sonraki yıllarda, 'demokrasinin savunulması' istenen biçimde yürümedikçe, düşmanın yenilebileceğine inanan şahinler ile soylu amaçlarımıza ulaşmak için şiddete başvurmanın çok pahalıya mal olabileceğinden korkan güvercinler arasında kuvvetli bir tartışma patlak vermişti; bazıları ise iki uçtan da uzak durarak baykuş olmayı tercih ediyorlardı.

Savaş boyunca geleneksel çerçevede düşünenler ABD'nin Güney Vietnam'ı savunmakta olduğunu tartışma konusu bile etmemişlerdi; üstelik güvercinler bile aptalca buna inanmaya başlamışlardı. Yıllar sonra bu öğretiye hâlâ karşı çıkılmamaktadır. Bu durum yalnızca işlenen vahşet ayyuka çıktıkça en aşağılık komiserleri alaya alanlar için geçerli değildir. Böyle insanlar, nüfusu yoğun olan bölgelerin bombalanmasında, "Güney Vietnamlıların

11) *NYT*, 2 Haziran 1956. Suçlamayı yapan Dışişleri Sekreter Yardımcısı Walter Robertson'dı. Bugün bile hâlâ, ABD'nin şiddet kullanarak dayattığı askeri diktatörlüklerle 'güneyin demokrasi belleği' (Clayton Jones, *Christian Science Monitor*, 19 Ocak 1989) deyişinden söz edildiğini okuyabiliriz.

Kuzey Vietnam'ın ve Kuzeyli partizanların saldırılarını püskürtmelerine yardım eden Amerikan askeri birliklerinin neden oldukları talihsiz can kayıpları"ndan başka bir şey görmemektedirler. Sözgelimi, ABD'nin saldırılarını Kuzey Vietnam'a genişletmesinden çok sonraları bile tek bir Kuzey Vietnamlıya rastlanmayan, ABD işgalcileriyle himaye ettiği güçlere karşı direnenlerin açıkça 'Güney Vietnamlı' sayılmadığı Mekong Deltası'nda böyle pek çok can kaybı olmuştu. Bu tür kaynaklarda bugün bile, artık her şey açığa çıktığı halde, "Güney Vietnam halkının kuzey sınırlarındaki komünist yönetimin egemenliğinden kurtulmayı istedikleri"ni, "ABD'nin Vietnam'a... Asya'daki değişikliklerin dış güçlerce hızlandırılmaması ilkesini kabul ettirmek için müdahale ettiği"ni okumak herhalde şaşırtıcı değildir.[12] Büyük çaplı vahşet eylemlerine bahane uyduranların kabalığı pek çok kişiye itici geleceği halde, birçok eğitimli insanın tarihin bu şekilde değerlendirilmesini pek şaşırtıcı bulmaması (demokratik sistemlerin düşünce denetimlerinin ne kadar etkili olduğunun en çarpıcı kanıtlarından birisi) çok daha ilginç bir durumdur.

Aynı biçimde bugünkü Orta Amerika'da ABD, kendini 'acemi demokrasiler'de özgürlüğü savunmaya ve Nikaragua'da 'demokrasiyi geri getirme'ye (sözcüklerin bir anlamı varsa, bununla kastedilen Somoza dönemidir herhalde) adamıştır; ifade edilebilir muhalif görüşlerin en ucunda yer alan *Atlantic Monthly* editörü Jack Beatty, Nuremberg duruşmalarını çağrıştıracak kadar aşırı bir dil kullanarak ABD'nin Nikaragua'ya saldırmasını ağır biçimde mahkûm ederken şöyle yazıyordu: "Nikaragua'daki amacımız demokrasiydi ve bu amacımıza ulaşmak için binlerce Nikaragualının öldürülmesini destekledik. Oysa demokrasi uğruna adam öldürmek -hatta demokrasi adına vekaleten adam öldürmek- bir

12) Sidney Hook, "Lord Russell and the War Crimes Trial", *New Leader*, 24 Ekim 1966; "Politics Tests Philosopy's Meaning", Alan Ryan'ın *Bertrand Russell: A Political Life, Insight* adlı çalışmasıyla (yayımlayan: *Washington Times)* ilgili bir değerlendirme, 3 Ekim 1988. Hook'un Russell üzerine yorumunu, Stalinist yıllarda Komünist Parti basınında muhaliflere yönelik saldırıları yakından izleyen herkes bilir.

savaşın sürdürülmesi için geçerli bir neden değildir."[13] Şirketlerin egemen olduğu medyada, Reagan Doktrini'nin Nikaragua'ya uygulanmasını "ABD'nin diğer ülkelere demokrasi götürmek için ne tarihten ne de Tanrı'dan aldığı bir hak bulunmadığı" için mahkûm eden *New York Times* köşe yazarlarından Tom Wicker'dan daha tutarlı bir eleştirmen bulmak zordur.[14] Eleştirmenler, üzerinde hiç kafa yormadan, ABD'nin himayesindeki Somoza'nın esrarengiz bir süreçle devrildiği 19 Temmuz 1979'dan beri ABD'nin Nikaragua politikasına gerçekte bizim geleneksel 'demokrasi özlemimiz'in yön verdiği varsayımını benimsemektedirler. Bütün medyayı içine alarak yapılacak dikkatli bir araştırma bu kalıbın yer yer istisnalarının görüleceğini ortaya çıkarır, ne var ki bu tür istisnalara ender olarak rastlanır. Bu da beyin yıkamanın ne kadar etkili olduğunun başka bir göstergesidir.[15]

"Orta Amerika'nın, demokratikleşme vaatlerini gerçekleştirmeleri için Sandinistler'i teşvik etmesi açıkça kendi çıkarınadır"; "başkalarını tekrar tekrar 'barışa bir şans vermeye' zorlayan Amerikalılar şimdi dikkatleri ve tutkularını demokrasiyi gerçekleştirmenin bir şansa dönüşmesine hasretmekle yükümlüdürler": *Washington Post* editörleri, gururla övündükleri "Bağımsız Bir Gazete" yazısının hemen altında bu tür nasihatlere yer veriyorlardı.[16] Küçücük bir sivil kesimin arkasında ordunun kesin egemenliğinin bulunduğu ABD desteğindeki terör devletlerinde 'demokrasiyi gerçekleştirme' gibi bir sorun yoktur.

Aynı başyazı, "Honduras'a yönelik Nikaragua tehditlerinin ne olduğu [Mart 1988'de] Honduras'a yapılan baskınlarda açıkça görülmektedir" uyarısında bulunuyordu. Burada sözü edilen baskınlar, Kontra işgalcilerinin peşinden sıcak takip uygulayan Nikaragua birliklerinin, çoktandır ABD 'vekil gücü'ne (Kontralar adına lobi çalışması yürütenlerin Beyaz Saray'da dağıttıkları iç

13) *Boston Globe*, 15 Ocak 1988.
14) *NYT*, 6 Ağustos 1987.
15) Apaçık bir istisna için bkz. "Talk of the Town", *New Yorker*, 1 Şubat 1988.
16) Başyazı, *WP Weekly*, 4 Nisan 1988.

belgelerde ve kendi resmi sözcülerinin ifadelerinde bu adla anılmaktadır) bırakılmış olan bölgelere birkaç kilometre girdiği, ayrım çizgileri belirsiz olan sınırın yakınlarında, Kuzey Nikaragua'da girişilen askeri operasyonlardır.[17] Bu eylemler ABD'de, Sandinistler'in Sovyet efendilerine hizmet etmek üzere kendi komşularını istila etme tehdidine karşı yeni bir öfke dalgasına yol açmıştı.

Tek yönlü bir aynaya benzeyen tuhaf bir sınır anlayışıyla bir ölçüde lekelenmiş olmasına karşın, sınırların kutsallığı konusundaki bu samimi kaygı çok etkileyicidir. Öyle ki, CIA'nın Honduras'taki üslerinden kalkıp Nikaragua'yı işgal eden vekil güçlere malzeme taşıyan uçaklar ya da ABD'nin onlara yol gösterip yönlendirmek üzere Nikaragua topraklarında gerçekleştirdiği denetim uçuşları, nedense bu kutsallığı bozmazlar. Bu konuları bir kenara bırakırsak, tarihin incelikle oluşturduğu kontrollü bir deneyin sonuçlarına bakarak bu kaygının ne kadar ciddi olduğunu değerlendirebiliriz. Tam da Özgür Basın'ın kötü komünist totaliterlerin saldırganlığının en yeni kanıtlarıyla öfkeden çılgına döndüğü bir zamanda (bu konuda bir sürü hikâye anlatılıp kızgın yorumlar aktarılıyordu), ABD himayesindeki İsrail devleti Lübnan'daki periyodik operasyonlarına yeniden başlamıştı. Bu operasyonlar, İsrail'in bir 'güvenlik bölgesi' olarak 'fiilen işgal ettiği' Güney Lübnan'ın kuzey kesimine yönelikti. Yapılan operasyonlarla bu bölgenin İsrail ekonomisine dahil edilmesi ve çeşitli cezalarla teşvik edici önlemlerden yararlanarak bu bölgede oturan 200 bin Lübnanlının "Güney Lübnan Ordusu'na asker sağlaması" amaçlanıyordu.[18] İsrail'in operasyonlarında büyük çaplı tahribata yol açacak biçimde Filistin mülteci kampla-

17) Bruce Cameron ve Penn Kemble, "From a Proxy Force to a National Liberation Movement", elyazması, Şubat 1986, ABD'nin bu geçişi nasıl gerçekleştirmesi gerektiğini ana hatlarıyla ortaya koymaktadırlar. Edgar Chamorro, *Packaging the Contras: A Case of CIA Disinformation,* Institute for Media Analysis Monograph Series, No: 2 (New York, 1987, s. 49); Chamorro, Aralık 1982'den Aralık 1984'te örgütten ayrılana kadar Kontra yönetimi adına CIA'nın seçmiş olduğu sözcüydü.
18) *Davar,* 8 Temmuz 1988. Bu operasyonlarla ilgili haberlerin ayrıntılı bir dökümü için bkz. Ek III.

rıyla Lübnan şehir ve köyleri bombalanmış, onlarca insan öldürülmüş, çoğu sivil olmak üzere bir o kadarı da yaralanmıştı. Bu operasyonlara medyada pek yer verilmemiş ve tabii kayda değer hiçbir tepki uyandırmamıştı.

Bundan çıkarılacak tek akılcı sonuç, korkunç derecede daha dar kapsamlı ve haklılık payı çok daha fazla olan Nikaragua baskınlarıyla ilgili olarak koparılan yaygaranın tamamen ilkesiz, ikiyüzlüce bir tepkiye dayandığıdır.

ABD hükümeti İsrail'in Lübnan içlerindeki şiddet eylemlerini niçin desteklediğini açıklamaktan çekinmektedir: Gerekçe, ABD'nin ve onun himaye ettiği devletlerin oldukça geniş bir yorumla meşru görebilecekleri (ama elbette başkalarının, özellikle ABD terörünün kurbanlarının meşru görmedikleri) kutsal nefsi müdafaa hakkıdır. Aralık 1988'de, Yaser Arafat'ın her hareketi ABD'nin terörizmdeki kesin standartlarına uyup uymadığına (bu konuya tekrar döneceğiz) karar vermek için çok yakından takip edilirken, İsrail, Beyrut yakınlarındaki Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nin bir üssüne saldırarak, Lübnan'a karşı yılın yirmi altıncı baskınını gerçekleştirmişti. Her zaman olduğu gibi, bu saldırıya akla uygun bir gerekçe göstermeye bile kalkışılmamıştı. *Guardian*'ın haberine göre, "İsrailliler teröristlerin sıcak takibinde değildiler". "Alışılmış öç alma gerekçesine de sarılmamışlardı." "Sadece yumruğun hâlâ işlediğini kanıtlamak için saldırmışlar ve bir gösteri yapmışlardı." "Paraşütçülerin, helikopterlerin ve gambotların desteğindeki bu görkemli gösteri, askeri açıdan haksız (ve dolayısıyla politik nedenlerle gerçekleştirilen) bir kombine operasyondu." Politik motivasyonun göstergesi operasyonun zamanlamasıdır: Baskın, "genel grevi engellemek amacıyla İsrail'in korkunç bir askeri kuvvet bulundurduğu, sokağa çıkma yasağı getirip ağır bir sansür uyguladığı" işgal altındaki topraklarda Filistin ayaklanmasının patlak verişinin birinci yıldönümünde gerçekleştirilmişti. Bu açık politik motivasyona ek olarak, FKÖ içindeki militanları kuvvetlendirerek, "Mr. Arafat'ı ve onun politik uzlaşma doğrultusundaki hoş karşılanmayan

adımlarını zayıflatmaya yönelik bilinçli bir çaba da görülebilmektedir."[19]

İsrail saldırısı, 'şiddetle kınama' kararı alınması için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin gündemine getirilmiş ve l'e karşı 14 oy almıştı (hiç çekimser yoktu). Büyükelçi Patricia Byrne, ABD'nin bu tasarıyı veto etme gerekçesi olarak, "bu kararla, sınırın öbür tarafından gelen saldırı ve misillemelere karşı İsrail'in doğal savunma hakkının ortadan kaldırılacak olması"nı göstermişti. Nikaragua'nın Honduras içinde toplu ve düzenli saldırılar gerçekleştirme, daha doğrusu bombalarını Washington'a yollama hakkı daha fazladır. Provokasyon düzeylerinin karşılaştırılmasında açıkça görüleceği gibi, bu tür eylemler, ABD'nin kendi himayesindeki devletlerden birinde savunduğu tür eylemlere göre çok daha haklı gerekçelere dayanmaktadır. Söylemeye gerek yok ki, bu gerçek ifade edilemez, hatta akla bile getirilemez. Bu yüzden medyadaki Nikaragua üzerine çıkan yorumların, onlardan hiçbir şey beklenemeyecek olan devlet yetkililerinin bahaneleri kadar ikiyüzlüce olduğu sonucunu çıkarmaktayız.[20]

---

19) *Manchester Guardian Weekly* (Londra), 18 Aralık 1988. Julie Flint, aynı sayıda Lübnan'dan, bu "garip ve herhalde acemice düzenlenen operasyon"un "patlayıcılara sarılmış iki köpek leşi"nin ve insan vücutlarının kalıntıları dışında gözle görülür hiçbir etki bırakmadığını bildirmektedir. İsrailli bir subay ölmüş, seçkin komandoların teçhizatlarını ve silahlarını (oysa bunları Lübnan'da hep gururla sergilerlerdi) bıraktıktan sonra helikopterlerden sarkıtılan iplere tutunarak kaçırılmaları gerekmişti. İsraillilerin tek bir cephaneliği -oysa bu tepeler cephanelik kaynıyordu- olsun yok ettiğine ya da saldırı birliğinin büyüklüğünü haklı çıkaracak kadar yaralı bıraktığına ilişkin hiçbir kanıt bulunmamaktadır. Baskının başarısızlığı İsrail birliklerinin savaş yeteneğinin azalmasının bir yansıması olabilir, oysa onların savaş yeteneği yıllardan beri askeri çevrelerde büyük bir kaygı yaratıyordu ve savunmasız sivilleri korkutup yıldırma görevi askeri birliklere verildikçe bu yetenek herhalde bir hayli artmıştı.

20) *AP*, 14 Aralık; *NYT*, 15 Aralık 1988. *Times*'ın kısa haberinde Lübnan büyükelçisinin, "İsrail, İsrailli olmayan halklardan hiçbir kaygı duymamakta ya da onlara hiçbir önem atfetmemektedir" dediği aktarılmaktadır. Büyükelçinin sözlerinin gerçek anlamı, İsrailli olmayan halklara hiçbir önem atfedilmediği dikkate alınırsa, İsrail'in 'hayvanlara asla merhamet gösteremeyeceği'ydi. Lübnan büyükelçisi, İsrail birliklerinin yeraltı sığınıklarına saklanmış insanlara saldırmak için patlayıcı sarılı köpekler kullanıp benzin tenekelerinin boşaltıldığı suçlamasını yinelemiş, daha sonra bununla ilgili kısa bir yorumun basında çıktığını eklemişti. Gerillalar, vücutlarına patlayıcı sarılı olan ölü Dobermanları sergilemişlerdi (William Tuohy, *Los Angeles Times*, 10 Aralık 1988; bkz. bir önceki not).

İsrail'in eylemleri üzerine yorum yapılmayışı, hatta ciddi haber bile verilmemesi herhalde anlaşılabilir bir durumdur. Bu operasyonlar İsrail'in standartlarına göre oldukça yumuşaktı. Yani, 1985'de Lübnan'da gerçekleştirilen caniyane 'Demir Yumruk' operasyonlarıyla, Ocak 1984'te bir baskında çoğu sivil olmak üzere 100 kişinin ölüp 400 kişinin yaralandığı (bunlar içinde bombayla harabeye dönen bir okul evinde bulunan 150 çocuk da yer alıyordu) Bekaa vadisindeki köylerin bombalanmasıyla, Mayıs 1979'da bir okula yapılan saldırıda bir İsrail F-16 uçağının bombalarıyla 41 çocuğun ölmesi ya da yaralanmasıyla karşılaştırılmazdı. Bunlar haber olarak yer alıyor ama İsrail'in 'insan soyunun simgesi olan küçük ulus' statüsünü etkilemiyordu. *New York Times* editörleri İsrail'i dayaklar, cinayetler, gaz bombası atmalar ve toplu cezalandırmalarla Filistin ayaklanmasının bastırılmasının en yoğun günlerinde bile böyle tanımlarken, *Washington Post* editörleri Demir Yumruk operasyonundaki gaddarlıkların ardından İsrail için "insan yaşamına özen gösteren bir ülke" demekteydi.[21] İsrail'in kendi desteğindeki paralı terörist ordunun denetlediği Güney Lübnan'da bir 'güvenlik bölgesi'ni muhafaza etmesi, İsrail'in uluslararası sulardaki gemilere durmadan yollarını değiştirtmesi ve yine pek haber konusu edilmeyen diğer eylemleri gibi, basında yer verilmeden geçiştirilebilir ve belki 'değerli kurbanlar' olursa bir fısıltı protestosuna yol açabilir.[22] Sovyet Yahudileri Araplara düzenli olarak reva görülen uygulamalara maruz kalsalardı, ya da Nikaragua gibi resmi bir düşman 'insan soyunun simgesi' olan İsrail'dekilere yaklaşan baskı önlemleri uygulayacak olsaydı, koparılan feryatlar herhalde kulakları sağır ederdi.

Medyanın bir yandan İsrail'i olağanüstü derecede kollarken,

21) *NYT*, 19 Şubat 1988; *WP*, 30 Haziran 1985. Damour'daki okula saldırıyla ilgili olarak bkz. Liston Pope, *City Sun*, 1-7 Haziran 1988; bu okulda İngilizce öğretmenliği yapmakta olan Liston Pope, daha defalarcasının görüldüğü bu saldırının *New York Times*'ta ancak yirmi sözcükle geçiştirildiğini yazmaktadır. Bkz. benim *Pirates and Emperors*, Bölüm 2, Demir Yumruk operasyonları ve Bekaa Vadisi'ndeki bombalamalar üzerine.

22) Bkz. Bölüm 5 ve daha fazla ayrıntı için *Pirates and Emperors*, Bölüm 2.

öbür yandan İsrail'in düşmanlarını, özellikle FKÖ'yü, yalnızca terörü ve yok etmeyi düşünen Şeytan'ın ta kendisi olarak nitelemesiyle ilgili başka gözlemlere, gerekli imajı korumak için her yıl gerçekleştirilen görkemli 'tarihsel mühendislik' başarılarına daha sonra döneceğim.[23]

İsrail'in Mart 1988 operasyonlarında sıcak takip söz konusu değildi; kaldı ki İsrail de süper bir gücün terörist saldırılarına, onun ölümcül ekonomik taarruzuna karşı direnmeye çalışan yoksul bir ülke değildir. Gelgelelim İsrail, ABD'nin himaye ettiği bir ülkedir ve bu yüzden saldırgan olma hakkına doğal olarak sahiptir. Buna karşılık Nikaragua'ya saldırgan güçleri kendi topraklarından çıkarma hakkı bile tanınmamakta ve bunun altında, üstü kapalı biçimde, hiçbir devletin kendisini ABD saldırısına karşı savunma hakkının bulunmadığı (sorumlu tartışmaların temelini oluşturan başka bir önemli doktrin) varsayımı yatmaktadır.

Bu doktrinin ne kadar kök saldığını anlamak ilgi çekici olacaktır. ABD'de, Nikaragua'nın MIG savaş uçakları almayı planladığı haberlerinden daha fazla histeriyle karşılanabilecek bir olay düşünülemez. Reagancılar, Kasım 1984'teki, yapılması istenmeyen Nikaragua seçimleriyle ilgili dürüst bilgilerin aktarılması tehlikesini tamamen engelleme kampanyasının bir parçası olarak bu tür haberleri ortaya attıklarında, en samimi güvercinler bile ABD'nin yeni geliştirilen MIG'leri yok etmek için Nikaragua'yı bombalamak zorunda kalacağı, çünkü "MIG'lerin ABD'ye karşı bir güç oluşturdukları", bunun güvenliğimize yönelik korkunç bir tehdit anlamına geldiği (Massachusetts Senatörü Paul Tsongas) uyarısında bulunmuştu.[24] Aralık 1987'deki başka bir propaganda fırtınasında, Sandinistler'in niyetleriyle ilgili açıkla-

23) *A.g.y.*, Bölüm 1, 2, ve *Fateful Triangle*, medyanın İsrail'i koruması üzerine. Düzeltme ve eklemeler için bkz. benim *Z Magazine* dergisindeki makalelerim, Mayıs, Haziran 1988, ile Nisan 1988'de Tel Aviv Üniversitesi'nde yaptığım ve der. Zachary Lockman ve Joel Beinin, *Intifada: the Palestinian Uprising against Israeli Occupation*'da (South End, 1989) yayımlanan, "The US. and the Middle East" başlıklı konuşmam.

24) *Boston Globe*, 9 Kasım 1984.

malarıyla medyada büyük gürültü kopartan bir Sandinist dönek sürülmüştü piyasaya. Bu kişinin en şaşırtıcı açıklamalarından birisi, Nikaragua'nın kendi topraklarını ABD saldırısına karşı savunmak için jet uçakları almayı umut ettiğiydi. Kuşkusuz, Nikaragua'nın CIA'nın Nikaragua içinde yönlendirdiği birliklere malzeme sağlanmasını önlemesinin, bu birliklere, Pentagon'un ve Dışişleri Bakanlığı'nın direktifleri doğrultusunda güvenli biçimde 'yumuşak hedefler'e (yani, savunmasız durumdaki sivil hedeflere) saldırabilsinler diye Nikaragua birliklerinin hareketiyle ilgili dakika dakika bilgi aktaran ABD keşif uçuşlarına müdahale etmesinin başka bir yolunun bulunmadığı anlaşılmıştır. Ne var ki böylesi etkenler, komünist saldırganlığın en yeni kanıtının yol açtığı öfke nöbetlerini hiçbir şekilde etkilemiyordu.[25]

Mantık açıktır: Nikaragua'nın meşru müdafaa hakkı yoktur. Nikaragua'nın kendi hava sahasını korumayı düşünerek ya da kendi halkını ABD vekil güçlerine -yaygın söylemle 'demokratik direniş'e karşı savunarak ABD'nin şiddetine ve terörüne müdahale etmesi katlanılmaz bir durumdur, neredeyse saldırganlığa eştir. Aynı nedenle, aynı Sandinist döneğin Nikaragua'nın bir yandan muhtemel bir ABD işgaline karşı kendini savunmak için halka hafif silahlar dağıtırken, öbür yandan askeri gücünü azaltmaya niyetli olduğunu bildirmesi ve Özgür Basın'ın bu bilgiyi çarpıtarak yarımküreyi fethetmeyi amaçlayan bir tehdide dönüştürmesiyle daha büyük öfkeli tepkilere yol açmıştı.

Elit kesimin konsensüsüne dayalı bu doktrin, anlamı algılanamamakla birlikte, oldukça açıklayıcı bir içerik taşımaktadır. Sovyetler Birliği, kendi güvenliğine Danimarka ya da Lüksemburg'dan gelen çok daha ciddi tehditlere benzer bir şekilde karşılık verecek olsa, nasıl bir tepkinin doğacağını hayal edebiliriz.

Sandinistler'in kendilerini savunacak araçlar bulma planları üzerine koparılan yaygaranın ortasında, ABD'nin 15 Aralık 1987'de Honduras'a gelişkin F-5 jet uçakları göndermeye başla-

25) Ayrıntılar için bkz. Z *Magazine*, Mart 1988'deki makalem.

ması (*New York Times* bu haberi aktarmıştır) ilginçtir.[26] Yalnızca ABD'yle müttefiklerinin kendi güvenliklerinden kaygı duyma hakları olduğu için, Nikaragua'nın bu gelişmeye meşru bir temelde karşı çıkması olanaksızdır. Kuşkusuz, "ABD'nin -askeri yöneticileri memnun etse bile- aç insanlarımızı doyurmaya en ufak katkısı olmayan F-5 savaş uçaklarının faturasını bize ödetmeye yönelik baskılarla sırtımıza haksız biçimde yüklenen borçlar" konusunda Honduras basınında yer alan protestoları haber yapmaya da gerek yoktur.[27]

Nikaragua'nın *Sovyet* uçakları almaya niçin bu kadar istekli olduğu sorulabilir? Sovyet uçakları yerine niçin Fransız Mirage jet uçakları almayı düşünmüyordu? Aslında Sandinistler, Fransa'dan avcı uçakları almaktan oldukça memnun kalacaklardı ve bunu açık bir dille ifade etmişlerdi. Ama bu gerçekleşmedi, çünkü ABD'nin baskısı komünist olmayan kaynaklardan malzeme bulabilmelerini engelliyordu. Oyunun içyüzünü ortaya dökeceğinden bu bilgiler de haber yapılamaz. Bunun için *New York Times*'dan Stephen Kinzer ile James LeMoyne, bu tür haberleri aktararak Sandinist tehdidin yarattığı histeriyi kışkırtma çabalarına sekte vurmayacakları gibi, Sandinistler'in avcı uçakları almaya çalışmasının nedenleri üzerinde kafa yorma zahmeti de duymayacaklardı.[28] Çünkü bu tür irdelemeler, ABD saldırganlığı ve terörünü meşru müdafaa olarak gösterme kampanyasını zayıflatacağından, uygun görülen icazet sınırlarını aşmaktadır.

Sorun daha genel boyutludur. 'Komünistler' denen tarafa yönelik saldırılar, özellikle ABD, kendi müttefikleriyle uluslararası borç kurumlarına çağdaş Nikaragua örneğinde olduğu gibi her türlü yardımı kesmeleri için baskı yaptığı zamanlarda, söz konusu ülkeleri normal olarak, kendilerini savunmaları için Sovyetler

26) Ayrıntılar için *a.g.y.* Buna, başka konularla ilgili makalelerde yer alan, Ortega ve Arias'dan alıntılara değinmeler de dahildir.
27) Başyazı, *El Tiempo*, 5 Mayıs 1988; yeniden basımı, *Hondupress*, 18 Mayıs 1988.
28) Kuşkusuz -çıkarılan bir satırdan anlaşıldığı gibi- bunu biliyorlar.

Birliği'ne bel bağlamaya itecektir. 1981'in başlarında açıkça yazıldığı gibi, "Nikaragua er geç Sovyetler'in himayesine girecektir ve bu yüzden ABD, 1940'larda ve 1975'den sonra Vietnam'da, Allende Şilisi'nde, Arbenz Guatemalası'nda, Çin'de ve Küba'da olduğu gibi, Nikaragua'nın kendini yeniden inşa etmesini ve gelişmesini boğmaya kalkacak, dürüst ilişkiler kurma çabalarını engelleyecek ve ona yönelik her türlü taciz eylemi ve müdahaleyi destekleyecektir."[29] ABD'nin izlediği politikanın bu öngörülebilir sonucu, Kremlin'in dünyayı fethetme tasarılarına karşı kendimizi gerçekten savunuyor oluşumuzun geçmişe dönük kanıtları olarak gösterilebilir ve terbiyeli gazeteciler, hep yapageldikleri gibi, nedenleri ortaya koymaktan dikkatle kaçınırken 'Sovyetler'in malzeme sağladığı Sandinistler'den ürkütücü ifadelerle söz edebilirler. Bunun başka bir yararı, biz Kontralara yapılan yardımı azaltırsak onların da Nikaragua'ya yardımı durdurup durdurmayacaklarını sorarak, Sovyetler Birliği'nin *detant* konusundaki açıklamalarında içten olup olmadığını sınamamızı sağlamasıdır. ABD'nin içtenliğinin de Türkiye'ye ya da El Salvador'a yardımı durdurarak sınanabileceği fikri ise tartışmaya değer bulunmayacak kadar saçma görünmektedir.

Resmi düşmanların meşru müdafaa haklarının bulunmaması ilkesinin doğal bir sonucu, Nikaragua, görüşmeleri kesip atmalarından sonra kendi toprakları içinde Kontralara saldırırsa, ABD'nin açıkça oradaki vekillerine daha fazla askeri yardım yapma hakkına sahip olmasıdır. Ağustos 1988'de belli başlı güvercin senatörlerin de coşkulu desteğiyle kabul edilen 'Nikaragua Direnişine Yardım' üzerine Byrd Değişiklik Tasarısı'yla, "Sandinistler'in Nikaragua direniş güçlerine karşı kışkırtılmamış bir askeri saldırıya ve diğer düşmanca eylemlere girişmesi" ya da (bütün diğer kaynaklar tıkandığı ve ABD yetkilileri "kabul edilebilir" olanı saptama hakkına kendileri sahip olduktan halde) "Küba dahil olmak üzere Sovyet bloku ülkelerinden kabul edilemez dü-

29) *Towards a New Cold War*, s. 51.

zeyde sürekli yardım alması" durumunda Nikaragua içindeki vekil güçlere askeri yardımda bulunulmasına izin verilmekteydi.[30] Medya, Nikaragua ordusu kendi ülkesi içindeki terörist güçlere saldıracak olursa, komünist uzlaşmazlığın bu yeni kanıtının öfkeyle karşılanacağını tartışma konusu bile yapmamıştı. Aylar önce basında, Temsilciler Meclisi'ndeki Demokrat üyelerin Başkan Ortega'ya yazdıkları ve "direniş güçlerine askeri yardımın yeniden başlaması"nın düşünülmesine yol açacak olan, Kontralara karşı askeri bir taarruza geçilmesi olasılığından "ciddi kaygı duydukları"nı ifade eden bir mektup yer almıştı.[31] ABD'nin himayesindeki devletler son dakikalarda masaya getirdikleri taleplerle görüşmeleri sekteye uğrattıktan sonra, meşru müdafaa hakkının tanınmaması geçerliliğini koruyordu (bu konuya daha sonra döneceğiz).

Times'ın Kontraları ve hükümeti tanımlayışında olduğu gibi, Nikaragua içinde desteklediği 'direniş' ve politik muhalefetin, "Nikaragua'daki iki kanattan daha meşru olanı olduğu şeklindeki geleneksel varsayımla hareket edildiği"nde, medyanın tepkisi anlaşılabilir bir tepkidir.[32] Kongre'nin samimi güvercinlerini kapsayacak şekilde bu konularda iki taraflı bir konsensüse varılması, Nikaragua'nın kendi topraklarına mevzilenen ABD terörist güçlerine karşı direnme ya da bu güce ülke dışından saldırma hakkının bulunmadığı anlayışının bir yansımasıdır; ABD'nin himayesindeki güçler bu tür kısıtlamalara mazur kalmazlar, hatta 'haklı meşru müdafaa' haklarını kullanarak başka ülkelerde gemilerin rotalarını bile değiştirebilir, sivil hedefleri bombalayabilirler.

5 Ağustos'ta Senato'da Byrd'in değişiklik önergesi üzerine patlak veren tartışma, zamanlaması nedeniyle büyük önem kazanmaktadır. Ondan üç gün önce 'direniş güçleri', orduya ait bir

30) *Congressional Record*, Senato, 5 Ağustos 1988, S 11002; Susan Rasky, *NYT*, 11 Ağustos 1988.
31) Robert Pear, *NVT*, 25 Mayıs 1988.
32) Bkz. Ek IV, Kısım 4; Kısım 5, halkın politik muhalefete verdiği destek üzerine. Kontraları destekleyen muhalefetle ilgili olarak bkz. Ek V, Kısım 6.

devriye gemisinin geçmesine izin verdikten sonra, bir hayli kalabalık olan yolcu gemisi *Mission of Peace*'e saldırmışlar, bu saldırıda iki kişi ölmüş, yirmi yedi kişi de yaralanmıştı. Bunların içinde, ABD'den gelen bir dinsel heyetin başkanlığını yapan New Jersey'li Baptist bakan Rahip Lucius Walker da bulunuyordu. Bütün kurbanlar sivildi. Guatemala, El Salvador ve Honduras'ın 'Demokratik başkanlarının 'yürekli liderlikleri'ne övgüler yağdırırken Sandinistler'i ağır bir dille mahkûm eden Senatör Byrd ve Dodd ile diğer güvercinler bu olay karşısında hiç ağızlarını açmamışlar, herhalde *New York Times*'ta, önceki gün, tartışmaları aktaran bir sütuna sıkıştırılmış olan küçük duyuruyu görmemişlerdi.[33] Daha sonra da bir yorum yapılmadı. Buradaki mantık da açıktır. Sandinistler saldırıyı gerçekleştiren ABD yönetimindeki teröristleri yakalamaya çalışırlarsa, kendilerinin komünist totaliter olduklarını kanıtlayacaklar, böylece ABD, görevlerini daha etkili biçimde yerine getirebilsinler diye 'direniş güçleri'ne hem askeri hem de 'insani' yardım gönderme hakkını bulacaktır. Senato'daki önde gelen liberal sözcülerin (Harikin, Kennedy, Kefry, Mitchell, Pell ve diğerleri) Senato'nun çalışmalarını coşkuyla destekledikleri göz önüne getirilirse, onların bu ilkeleri coşkuyla benimsediklerini varsayabiliriz.

ABD'nin şiddetini haklı çıkarmaya yarayan ve samimi bir dille itiraf edilen temel sav şöyledir: "Uzayan yıpratma savaşı, rejimi büyük ölçüde zayıflatacak, baskının aşırı derecede ağırlaştırılmasını kışkırtacak ve halk isyanıyla, iç darbelerle ya da liderlikteki bölünmelerden yararlanarak er geç rejimi yıkacak olan hoşnutsuz Nikaragua halkının desteğini kazanabilecektir." Carter yönetiminin Amerika ülkeleriyle ilişkilerinden sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Viron Vaky'nin dile getirdiği bu formülasyon, basitçe, CIA analisti David MacMichael'ın Uluslararası Adalet Divanı'nda

33) *Congressional Record*, 5 Ağustos 1988, S 10969f.; AP, *NYT*, 4 Ağustos; Bryna Brennan, *AP*, *WP*, 4 Ağustos, çok daha eksiksiz bir anlatım; *Barricada* (Managua), 3 Ağustos; Julie Light, *Guardian* (New York), 17 Ağustos 1988. *Boston Globe*'da Kontraların bir tekzibinin yer aldığı kısa bir not çıkmıştı; 4 Ağustos.

tanıklık yaparken ana hatlarıyla ortaya koyduğu 1981 CIA programının ana temasını yinelemektedir. Güvercinler arasında yer alan Viron Vaky senaryoyu "eksik", stratejiyi ise işe yaramaz bulmaktadır, çünkü Kontralar, ne "Nikaragua içinde kayda değer bir politik destek toplama"yı ne de destekçilerinin sağladığı olağanüstü üstünlüklere karşın askeri zafer kazanmayı başarabileceklerdir. ABD'nin, Sandinistler'in iktidarı politik destekten yoksun olan ABD yanlılarına devretme talebi, "ne kadar akla uygun" ya da idealistçe olursa olsun", ulaşamayacağımız bir amaçtır. Vaky bu yüzden, "Nikaragua'nın ABD'ye askeri bir tehdit oluşturması"nı engellemek ve onu insan haklarına daha saygılı davranışlara ve "daha zararsız bir iç sistem"e zorlamak için, püskürtme stratejisinin yerine "olumlu biçimde kontrol altına alma stratejisi"nin izlenmesinde ısrar eder. ABD, güç kullanamadığından, idealist biçimde savunduğu "Nikaragua'nın kendi kaderini tayin etmesini sağlama amacı" doğrultusunda "başka stratejiler" aramalıdır. ABD, Nikaragua'nın yedi yıldan beri istediği (hiç değinilmeyen bir olgu) "sınır teftişleri," tarafsız gözlemciler ve diğer araçlarla diplomatik bir anlaşmaya varmanın yollarını aramalıdır. Ve tabii böyle bir anlaşmanın "uygulanmasında içtenlikle önemli bir rol üstlenmek zorunda kalacaktır." ABD bir yandan Nikaragua'nın yıkıcı ve saldırgan faaliyetlerinin tehdidi altındaki "Orta Amerika demokrasileri"ne yardımı sürdürürken, öbür yandan anlaşmanın ihlal edildiğini saptadığı an zor kullanmaya hazır olmalıdır.[34]

Bu anlattıklarımızın önde gelen güvercinlerden birinin düşünceleri olduğunu, liberal Amerikan kamuoyunda ilginç bulunmadığını ve dolayısıyla politik kültürle ilgili önemli olguları yansıttığını unutmayın. Bu düşünceler, Carter yönetiminin başka bir Latin Amerika uzmanı olan, politik ve ideolojik yelpazenin güvercinleri temsil eden en ucunda yer alan (şimdiye kadar belki daha da ileriye gitmiş bulunan) Robert Pastor'ın ortaya koyduğu ABD politik anlayışının çerçevesi içinde kalmaktadır. Yıl-

34) Vaky, *Freign Policy,* Sonbahar 1987. Nikaragua içinde politik muhalefete verilen destek üzerine bkz. Ek IV, Kısım 5.

larca ABD politikasını savunan Robert Pastor'ın yazdıkları şöyledir: "Amerika Birleşik Devletleri Nikaragua'yı ya da bölgedeki diğer ülkeleri denetlemek istemiyor ama aynı zamanda gelişmelerin kontrolden çıkmasını da istemiyordu. Nikaragualıların, ABD'nin çıkarlarını olumsuz yönde etkilememeleri *koşuluyla*, bağımsız biçimde hareket etmelerini istiyordu.[35] Özetle Nikaragua ile diğer ülkeler, tercihleri bizim çıkarlarımızla uyuştuğu sürece, özgür olmalı -yapmak istediklerini yapmalı- ve izleyecekleri yönü bağımsız olarak seçmeliydiler. Bu özgürlüğü bizim akıllıca bulmadığımız bir yönde kullanırlarsa, o zaman doğal olarak bizim meşru müdafaaya geçme hakkımız doğar. Bu fikirlerin, halkın denetlenmesinin bir biçimi olarak kavranan iç demokrasi anlayışıyla çok yakından benzerlik taşıdığına dikkat edin.

Bu söylemin temel önvarsayımları arasında şu tür değerlendirmeler de vardır: ABD dış politikasına 'demokrasi özlemi' ile genelde iyi niyetli davranma çabası yön vermektedir; tarihe ve gizli planlama kayıtlarına bakıldığında oldukça farklı bir hikâyeyle karşılaşılabilir, ancak bunlar medya gündeminin dışında tutulmalıdır. Dolayısıyla, güce başvurulması yalnızca meşru müdafaa hakkının kullanılmasıyla söz konusu olabilir; buna karşı koymaya çalışanlar kendi ülkelerinde olsalar bile saldırgan olarak görülmelidirler. Bundan başka, hiçbir ülkenin ABD saldırısına karşı meşru müdafaa hakkı yoktur. Oysa kendi iradesini gerekli olduğu ve uygulayabildiği hallerde kaba güçle bile olsa başkalarına kabul ettirmek ABD'nin doğal bir hakkıdır. Amacımızın soyluluğuna periyodik biçimde övgüler düzülmesi dışında, bu öğretilerin ifade edilmesi gerekmez. Tam tersine, bu öğretiler doğru söylemin sınırlarını belirleyerek verili sayılırlar ve eğitim görmüş kesim içinde düşünülebilir düşüncenin sınırlarını oluştururlar.

Birinci bölümde medyanın incelenmesinin ve medyanın işleyişiyle ilgili modellerin değerlendirilmesinin bazı yollarına işaret etmiştim. Doğru görülen yöntemlerden birisi, ifade edilmesine

35) Pastor, *Condemned to Refetilünt* (Princeton, 1987, s. 32), vurguyu kendisi yapmıştır.

izin verilen düşünce yelpazesini ele almaktır. Propaganda modeline göre, bu düşünce yelpazesinin bir yandan güçlü elit kesimlerin konsensüsüyle sınırlı kalması, öbür yandan bu sınırlar içerisinde taktik tartışmaları cesaretlendirmesi beklenecekti. Bu model bir kere daha iyi bir biçimde doğrulanmış olmaktadır.

Geçmiş yıllarda herhalde en fazla tartışmaya ve iddialı bir söyleme yol açmış bir konuyu oluşturan Nikaragua konusundaki ABD politikasını düşünün. Şahinlerle güvercinler arasında bu konuda tartışma vardır. Aralık 1986'da dışişleri ve savunma bakanlıklarının Uluslararası İnsan Hakları Günü'nde yaptıkları ortak bir açıklama şahinlerin konumunu yansıtmaktadır: "Amerika kıtasında Sandinist rejiminden daha barbar ve kanlı bir rejim, insan haklarını daha ısrarlı ve düzenli biçimde ihlal eden bir rejim yoktur." Benzer duygular medyada ve politik sistem içinde de ifade edilmektedir. Demek ki komünist teröre karşı 'demokratik direniş'i desteklememiz gerekmektedir. Yelpazenin diğer ucunda yer alan güvercinler de, genel olarak, komünistlere ve Üçüncü Dünya'nın patolojik anti-Amerikancılığına yaltaklanan Uluslararası Adalet Divanı'nı, Birleşmiş Milletler'i ve diğer 'düşman forumlar'ı dikkate almamamız gerektiğinde anlaşmaktadırlar. Güvercinler Reagan yönetiminin "soylu amacı"na ("Nikaragua'yı bir şekilde demokratikleştirme") destek sunmakta, ama Kontraların "bu amaca ulaşmayı sağlayacak araç olmadığı"nı hissetmektedirler (Kontra seçeneğini en açık dille eleştiren kişilerden birisi olan Temsilciler Meclisi üyesi Michael Barnes).[36] Önde gelen güvercin

36) Barnes ve benzer örneklere değinmeler için bkz. *Culture of Terrorism*. Barnes, Reagan yönetiminin ülke içinde propaganda yapmayı ve Kontra terörünü desteklemeyi öngören yasadışı programlarına karşı çıktığı için kongredeki muhalefetin 'elebaşısı' sayılmaktaydı. Bu operasyonların (Kontraların silahlanması için vergiden muaf para toplanmasında bir kanal işlemi gördüğü suçlamasını kabul eden Cari Channell'ın yönettiği operasyonlar) 'özel' mensuplarından birinin notlarına göre, "başkalarına örnek oluşturacak bir ders" olarak politik anlamda "yok edilmek" zorundaydı Barnes. Barnes, onu bir Sandinist sempatizanı olarak tanımlayan (Kongre'de etki bırakan bir mesaj) Channell'ın yürüttüğü bir teşhir kampanyasının ardından bozguna uğramıştı. Bkz. Perry ve Kombluh, *a.g.y.*

senatörlerden Alan Cranston da, "Kontraların çabalarının ne yazık ki Nikaragua'ya demokrasi getirmekte yetersiz kaldığı"nı, bunun için Managua'daki "suçlu" hükümeti "izole edecek" ve hem Sandinistler'in "şiddet yoluyla devrim ihraç etme" çabalarına set çekerken hem de "kendi kaderleriyle baş başa bırakacak" başka araçlar bulmamız gerektiğini belirtmektedir.[37]

Medyadaki güvercinlere göre, "Mr. Reagan'ın [Kontraları] destekleme politikası açıkça fiyaskoyla sonuçlanmıştır", bu nedenle "Nikaragua'nın komşularının uygulamaya koyacakları, görüşmeler yoluyla sağlanacak bir bölgesel anlaşmaya razı olmamız" gerekmektedir (Tom Wicker).[38] Aynı düşünceyi dile getiren *Washington Post* editörleri de Kontraları "kusurlu bir araç" olarak görmekte, bu yüzden "Nikaragua'yı yeniden Orta Amerika kalıbına uyduracak" ve "akla uygun biçimde bölgesel bir standardı kabul ettiricek" başka araçlar bulmamız gerektiği kanısına varmaktadırlar. Bunun yanında "Sandinist'lerin Küba ya da Sovyet okulundan komünistler olduklarını", "Nikaragua'da sivil barış ve demokrasiye, bölgede ise istikrar ve güvenliğe ciddi bir tehdit oluşturdukları"nı kabul etmemiz de gerekmektedir. "Sandinistler'in saldırı hamlelerini kontrol altına almalı" ve "Sandinistler'in El Salvador gerillalarına verdikleri desteğin azaldığını gösteren güvenilir kanıtlar" istemeliyiz.[39] Editörler, bunların hiçbirinin tartışma konusu olmadığını, bunun 'verili bir durum, bir gerçek' olduğunu iddia etmektedirler. Buna bağlı olarak, örneğin Reagan yönetiminin Nikaragua'nın El Salvador gerillalarını desteklediği suçlamalarına temel olarak gösterdiği kanıtların Uluslararası Adalet Divanı'nda kayda değer bulunmamasının, aslında alay edilecek kadar gülünç kanıtlar olmasının bu konuyla bir ilgisi yoktur. Muhalefetin dış sınırlarında yer alan *Nation* köşe yazarlarından Jefferson Morley de *New York Ti-*

37) *ABD* Senatosu, Dış İlişkiler Komitesi, 27 Şubat 1986.
38) *NYT*, 14 Mart 1986.
39) Başyazı, *WP Weekly*, 1 Mart 1986.

mes'da, Nikaragua'ya "iyi niyetimizin yetmeyebileceği"ni kabul etmek zorunda olduğumuzu yazıyordu.[40]

Diğer güvercinler, Dışişleri Bakanlığı'nın tarın kooperatiflerinin Kontra saldırılarının meşru hedefleri olduğu savını çok çabuk reddetmemekten yanadırlar, çünkü "savaşa göre ayarlanmış Marksist bir toplumda resmi yetkilileri askerleri ve sivilleri ayıran açık sınırlar yoktur"; gerekli olan, dikkatli bir "maliyet-kazanç analizi"nin yapılarak, "dökülecek kanın ve sefaletin miktarı"nın saptanması ve "öteki uçta demokrasinin doğması olasılığı"nın göz önünde tutulmasıdır (*New Rebuplic* editörü Michael Kinsly).[41] Ancak Kinsley olsun Dışişleri Bakanlığı yetkilileri olsun, kıyaslanmaz derecede daha az bir tehdide karşı çok daha iyi biçimde savunulan İsrail kibbutz'larına yönelik Ebu Nidal saldırılarında niçin benzer argümanların geçerli olmadığını açıklamaya yanaşmamaktadırlar. Bir maliyet-kazanç analizi yapmak ve sonuçta 'demokrasi' olasılığını yüksek bulursak kan döküp sefalet doğurmak, dünyanın egemenleri olarak, bizim doğal hakkımız sayılmaktadır.

Bu dönemde belki 150 bin kişiyi boğazlayan Salvador ve Guatemala'daki dostlarımıza ya da tarımsal işletmelerin kâr etmesi için yiyecek maddelerinin ihraç edildiği bir ülkede, belki çok daha az insan öldürmekle birlikte yüz binlerce insanı açlıktan ölmeye terk eden Honduras'ta himayemiz altında bulunan çevrelere 'bölgesel anlaşmalar' dayatmanın zorunlu olmadığının güvercinlerin gözünde yorum gerektirmeyecek kadar açık olduğunun altını çizmeliyiz. Bu hayran olunası simaları 'izole etmemiz' ya da 'onları kendi kaderleriyle baş başa bırakmamız' gerekmemektedir nedense. Onların ülkeleri, ABD'nin isteklerine ('demokrasi') razı olan ayrıcalıklı unsurların baskısı, sömürüsü ve egemenliğine dayalı 'Orta Amerika modeli'ne uyum gösterdiklerinden, işledikleri korkunç cinayetler bile göz ardı edilmektedir. Bu ülkeler yardımı ve coşkulu desteği hak etmekte ve bu geri toplumlarda,

40) *New York Times Book Review*, 12 Nisan 1987. Bkz. mektuplar, Z *Magazine*, Ocak 1989, Morley'in aktarılan bu deyişe ilişkin yorumu için.
41) *Wall Street Journal*, 26 Mart 1987.

bizim örgütleyip arka çıktığımız terör, işkence ve sakat bırakma yöntemleri görmezlikten gelinemeyecek kadar açıkça yapılır ya da yanlış hedeflere yönelirse (örneğin, sendika ve köylü örgütlerinden ziyade Hıristiyan Demokrat politikacıları hedef alırsa), söz konusu şiddet eğilimlerinden iç çekerek yakınılmakla yetinilmektedir.

1986'ya gelindiğinde kamuoyu anketleri 'liderler'in yüzde 80'inin Kontra seçeneğine karşı olduğunu göstermekteydi.[42] Bu yüzden propaganda modeline göre Kontralara yardım konusunun tartışılması öngörülecek, ama hemen hemen ittifakla Sandinistler'e karşı çıkılacaktır. Bu hipotezi sınamak için, Nikaragua politikasının en yoğun tartışmalara sahne olduğu, dikkatlerin Kontralara yardım konusunda odaklandığı 1986 yılının ilk üç ayını getirin aklınıza. Bu aylarda *New York Times* ile *Washington Post,* Nikaragua politikası konusuna (düzenli köşe yazarlarının yanı sıra) en az 85 köşe yazısıyla yer vermişlerdi. Beklendiği üzere Kontralara yardım konusunda bir bölünme çıkmıştı. Ne var ki 85 köşe yazısından 85'i de Sandinistler'i eleştirmekten geri kalmıyordu; yani temel sorundaki uzlaşma yüzde 100'e yakındı.

Geleneksel çerçevede olaya daha sempatiyle yaklaşan sesler çıkmıyor değildir. Söyleyecek doğru sözleri olsa tartışmaya kolayca dahil edilecek pek çok kişi vardır.[43] Tebliğleri düzenli olarak reddedilen Latin Amerikalı araştırmacılar ya da bölgede uzun yıllardan beri faaliyet gösteren, 'halkın yaşam koşullarını düzeltmeyi ve kalkınma sürecine aktif biçimde katılmalarını teşvik etmeyi' taahhüt eden politik liderlerle birlikte çalıştıkları 76 gelişmekte olan ülke içinde Nikaragua'nın uygulamalarını 'istisnai' bulan hayır kurumu Oxfam, bunlar arasında yer almaktadır.

---

42) Der. Joh E. Rielly, *American Public Opinion and U.S. Foreign Policy 1987.* Chicago Dış İlişkiler Konseyi, Mart 1987. Liderler, Amerika Birleşik Devletleri'nde hükümetten, iş dünyasından, çalışma alanından, akademilerden, kitle iletişim araçlarından, dinsel kurumlardan, özel dış politika örgütlerinden ve özel çıkar gruplarından gelen seçkin bireyler olarak tanımlanmaktadır.

43) Bir örnek olarak bkz. *Culture of Terrorism,* Bölüm 11.

Ya da Kostarika demokrasisinin kurucusu Jose Figueres'i düşünün. Figueres aynı sıralarda, kendisini bir görüşmede 'Sandinist yanlısı' olarak nitelemiş, Sandinistler'e oldukça dostça yaklaştığını açıklamıştı. Oysa Kostarika'nın genel tutumu böyle değildi, çünkü kamuoyu, 'gazeteleri ve radyo istasyonlarını elinde bulunduran' 'Kostarika oligarşisi'nden 'ağır biçimde etkilenmekteydi.' Bir gözlemci olarak kendi gözleriyle tanık olduğu 1984 seçimlerinde "kuşkusuz sokağa da yansıyan" Sandinistler'in ezici üstünlüğünü kaydeden Figueres, Sandinistler'i ezmeye yönelik inanılmaz politikaları, "Kostarika'nın toplumsal kurumlarını işlemez hale getirme, bütün ekonomimizi işadamlarının çıkarlarına, yerel oligarşiye, ABD ya da Avrupa şirketlerine göre ayarlama" çabalarını mahkûm ediyordu. ABD'nin sadık yandaşı olarak da bu çabaları kuşkusuz "iyi niyetli çabalar" olarak görmekteydi. Ona göre, ABD, Nikaragua'ya saldırırken "çoğu Orta Amerikalıyı paralı askere çeviriyordu." "Ömrüm boyunca Nikaragua'yla yakın ilişkilerim oldu ve daha önce hiçbir zaman, kendi halkına şimdiki kadar ilgi gösteren bir Nikaragua hükümetine tanık olmadım," diyen Figueres, kendisiyle yapılan başka bir söyleşide de, "Nikaragua'nın ilk defa halkına ilgi gösteren bir hükümeti oluyor," demişti. Yeni yaptığı bir ziyaret üzerine yorumlarını aktarırken, "işgal altındaki bu ülkede hükümetin şaşırtıcı derecede desteklendiği"ni gözlemlediğini belirtiyor, ABD'nin Sandinistler'in "barış içinde başladıkları işi bitirmeleri"ne izin vermesi gerektiğini, "Nikaragualıların bunu hak ettiği"ni ekliyordu.[44]

Figueres'in, Kostarika Somoza saldırılarına maruz kalırken kendisi de basım sansür ettiğinden, *La Prensa*'nın kapatılmasının 'nedenini anladığı' açıklaması türünden yorumlar ideolojik açıdan yararlı değillerdir. Dolayısıyla Orta Amerika'nın önde gelen demokratik simalarından olan bu kişi, ismi hâlâ Sandinist-karşıtı kampanyayla birlikte anılıyor olmakla birlikte, medyada san-

44) Andrew Reding, Figueresk'le görüşme, *World Policy Review*, Yaz 1986; COHA, Washington Report on the Hemisphere, 1 Ekim 1986'da yayımlanan bir görüşmeden daha uzun alıntılar için *Culture of Terrorism*, s. 206-207.

sür edilmeliydi. Bu doğrultuda *New York Times* Orta Amerika muhabiri James LeMoyne, Sandinistler'i aşağıladığı alaycı yazılarından birinde, Figueres'ten 'yaygın biçimde Kostarika demokrasisinin babası olan adam' diye söz etmekte, gelgelelim Figueres'in Sandinistler hakkında söylediklerini bize aktarmamaktadır.[45]

New York Times'ın ön sayfalarında, James LeMoyne'nin gözleriyle görülen bir Nikaragua resmi çıkar: Bu devlet, bölgedeki diğer devletlerin ve başka yerlerdeki çoğu devletin çabucak boyun eğeceği bir dış saldırıya her nasılsa karşı koymakla birlikte 'sokaklarda şişman afacan çocuklar'ın gezdiği devlet güvenlik ajanlarıyla ordunun 'her yerde hazır ve nazır olduğu', Sandinist baskıya karşı mücadele eden 'köylü ordusu'na desteğin büyüdüğü, halkın acılara ve atalete sürüklendiği, 'tek parti yönetimi'ndeki zalim ve baskıcı bir devlettir. Bu gazetelerde, Figueres'in ya da CIA'nın atadığı Kontra basın sözcüsü Edgar Chamorro'nun LeMoyne'un ziyaretinden önce yaptıkları üç haftalık bir geziden sonra çizdikleri tablolar yer almaz. Sandinist bir toplantıdan sonra sokaklardaki 'onlarca insan'la konuşan Chamorro, onları "çok bilinçli, politik olarak çok bilgili ve inançlı" bulmuştu. "Kendi adlarına düşünüyorlardı; orada bulunmak istedikleri için oradaydılar." "Bir diktatörün kürsüye çıkıp uzun nutuklar atabildiği günler geçmişte kalmıştı." "Burada çok çok olumlu şeyler gördüm; insanlar." Somoza döneminde kaybettikleri "onuru ve milliyetçiliği" yeniden kazanarak "kendi ayakları üzerinde yürüyorlardı." Kontralar ise "imparatorluk adına savaşanlar"ın "sömürge anlayışı"na sahip "Hindistan'daki Gurkhalar'a benziyorlardı." "Ne düşünürsem düşüneyim" diyerek, Marksizm-Leninizmi eleştirerek Managua'da radyo ve televizyonda konuşmuştu Chamorro. "Militarizasyona çok az" rastlamış, "devrimin kazanmalarından biri olan derin bir eşitlik duygusu" gözlemlemişti. "İnsanların acıktığını görmedim"; "insanların çoğu çok sağlıklı, kuvvetli, canlı görünüyor." Honduras'tan

45) *NYT Magazine*. 10 Ocak 1988.

ya da "ABD şehirlerinin sokaklarında görülenden" farklı olarak çok az dilenciye rastlamıştı. Muhalefeti oluşturanlar, "ABD'ye bel bağlayan" eski oligarşidir. Savaş, askere alınan gençlerde "milliyetçilik, yurtseverlik" duyguları doğurmuştur. Sandinistler, "birçok insana esin kaynağı olan" taahhütleri ve amaçlarıyla, "halkın partisi" olmayı sürdürmektedirler. Sandinistler, "daha eşitlikçi bir modelden yana olan, çoğunluğun yaşam koşullarını iyileştirmek isteyen Nikaragua milliyetçileri, devrimciler"dir. Seçimler "iyi geçmişti", hükümet "meşru"ydu ve biz "içerden değiştirmeyi denemeli"ydik. Chamorro Kontralardan ayrıldıktan sonra, başka bir yerde, medyaya Kontraların içinde olduğu günlerdeki kadar rahat ulaşamadığını da eklemektedir.[46]

New York Times okurları, devletin gereksinimleriyle çakışanların dışında, bu tür olgulardan haberdar olmazlar.

Bu ziyaretlerden bir yıl sonra, açık jeopolotik ve tarihsel nedenlerle ekonomik ilişkileri tamamen ABD'ye bağımlı olan ve yoksulluğun etkileyici biçimde kol gezdiği bir ülkede ABD terörü ve ekonomik savaşı giderek sertleşerek sürerken, Managua'da ve ülkenin pek çok köşesinde gıda sıkıntısı büyük boyutlara ulaşmıştı. George Schultz, Elliott Abrams ve işbirlikçileri belki hükümeti deviremediler ama halk çoğunluğunu ilk defa umutlandıran kalkınma, önleyici tıbbi bakım ve refah programlarını boşa çıkartmakla gururlanabilirler. Onların başarıları, ölen bebeklerle, yayılan salgın hastalıklarla ve Nikaragua'nın ABD'nin hayırseverliğiyle 'geri döndürüleceği' 'Orta Amerika modeli'nin

46) James LeMoyne, "Bitterness and Apathy in Nicaragua", *NYT*, 29 Aralık 1987. Chamorro, *Update*, Orta Amerika Tarih Enstitüsü, Georgetown Üniversitesi, 13 Kasım 1987, *Extra!* (FAIR), Ekim/Kasım 1987. Tam LeMoyne'nin kısa süreliliğine alıkonulduğu sırada Managua'da bulunduğum için, onun yorumunun ne kadar çarpıtıldığını kişisel olarak fark ediyorum. Kişisel deneyimi olan başka insanlar da kendi sonuçlarını çıkaracaklardır. Oysa önemli olan, diğer tepkiler değil, genel kamuoyuna ulaşabilen LeMoyne'nin versiyonudur. Çok ender rastlanan istisnaları saymazsak, medyanın süzgecinden yalnızca belirli türde -aslında propaganda modelinin koşullarına uyan- çözümler geçebilir.

özellikleriyle ölçülebilir.[47] Bugün propaganda sistemiyle bunların izleri gizlenebilir, ancak tarihin yargısı bambaşka olacaktır.

New York Times'ta ve *Washington Post*'ta çıkan 85 köşe yazısına geri dönersek, bunlardaki konu seçimi, Sandinistler'e ortak düşmanlıktan çok daha ilginç görünüyordu. 'Bölgesel standartlar'a bağlılığını koruyan ABD yanlıları ile Sandinistler arasında çok çarpıcı olan iki farklılık vardır. Farklılıklardan ilki, Sandinistler'in, hangi günahları işlemiş olurlarsa olsunlar, halkı yıldırmak için toplu katliam, işkence, sakat bırakma ve genel terör kampanyasına girişmemiş olmalarıdır. Çıkan 85 köşe yazısında bu konuya tek bir kere bile değinilmez ve bu gerçek, konunun Amerikan politik kültüründeki öneminin iyi bir örneğidir. İkinci büyük farklılık, Sandinistler'in kaynakları yoksul çoğunluğa aktarmaları ve anlamlı toplumsal reform önlemlerini uygulamaya koymalarıdır (aslında bu önlemler, ABD'nin yürüttüğü ekonomik ve askeri savaş, sağlık ve refah koşulları, okur yazarlık ve kalkınma alanlarında görülen hoşa gitmeyen gelişmeyi durdurmayı başarana kadar bir hayli etkili olmuşlardı). Bu gerekçeler de 85 köşe yazısında yalnızca iki kere satır arasında geçiştirilir ve bu yazıların bile ana teması 'baskıcı toplumun genellikle kötülenen liderleri'nin mahkûm edilmesidir. ABD'nin himayesindeki diğer devletlerden farklı olarak, Sandinistler'in yoksulları açlıktan ölmekten kurtar-

47) Mary Speck, "Nikaragua's Economic Decline Takes Toll on Health", *Miami Herald,* 15 Eylül 1988; William Branigin, "Let Them Eat Fruit Rinds", *Washington Post Weekly,* 10-16 Ekim 1988. Branigin, medyanın ABD'nin içerisinde, Haziran 1988'de yapılan bir anketin, Managua'da oturanların yalnızca yüzde 19'unun "ABD'nin saldırganlığını ekonomik problemlerin ana nedeni" saydığını iddia etmektedir. Ne var ki ikinci elden bir kaynağa dayanan Branigin anket sonuçlarını yanlış yorumlamaktadır (bkz. Ek IV, Kısım 5). Ankette sorulan soru, 'ülkenin temel ekonomik problemleri'nin sıralanmasıydı. Anketi yanıtlayanların üçte ikisi enflasyon, yiyecek darlığı, düşük ücretler, hatalı üretim ve 'diğer nedenler'i, yüzde 8'i 'kötü yönetim', yüzde 19'u ise 'savaş', 'ekonomik abluka'ya da 'saldırganlığı' gerekçe göstermişti. Açık ki verilen yanıtlar birbirini tutmuyordu. Kuşkusuz özgül ekonomik sorunlara dikkat çeken yüzde 67'lik dilimin büyük bölümü, bu sorunların ABD müdahalesine ve ekonomik savaşa bağlanabileceğinde hemfikir olurlardı; bu konuda sağcı Somoza yanlısı işadamlarının bile pek tereddüdü yoktur.

malarına tek bir sözcükle bile değinilmez. Bunun için Sandinistler'in ekonomideki kötü yönetimleri ağır suçlamalara hedef olur. Fakat bu suçlamaların çok daha hafifi, bir yandan ABD'ye uzmanlaştığı ürünlerle sığır eti ihraç ederken öbür yandan köylüleri topluca açlıktan ölmeye terk eden Honduras'tan ya da Orta Amerika'ya istatistiki büyüme (bu ülkelerin kendi kendilerini kutlayıp durmalarına yol açarak) ve açlıktan ölme tehlikesi (bu konuda ise çok az şey duymaktayız) doğuran kalkınma politikaları uygulamaya zorlayan ABD'li politikacılardan esirgenir. Sandinistler'in tarafsız tutumlarını sürdürme çabalarına da değinilmez. Oysa Sandinistler, örneğin, ABD ambargosunun özel sektörü fiilen sahneden sildiği ve ekonominin kıt kanaat kendine yetmesine neden olduğu zaman bile ticaret dengesini gözetmekten geri kalmamışlardı: O dönemde Nikaragua'nın Sovyet bloğuyla yaptığı ticaretin miktarı ABD'nin bu ülkelerle ticaretiyle aynı düzeyde, Avrupa'nın ve çoğu Üçüncü Dünya ülkesinin Sovyet bloğu ülkeleriyle ticaretinin ise oldukça altındaydı.[48] Bu tür konuların korunması gerekli olan öğretiye bir yararı dokunmadığı için, görmezlikten gelinmeleri daha hayırlı olmaktadır.

Daha genel olarak bakıldığında, 85 köşe yazısının hepsi de resmen onaylanan sınırların dışına taşmamaktadır. Başka alanlarda bağımsız tutum takınmış olan çok az sayıdaki yazar bile bu konuda aynı bağımsız tutumunu sürdürmeye yanaşmamıştır.[49]

Times güvercinlerinden Tom Wicker köşe yazılarından biri-

48) Thomas W. Walker, *Nicaragua* (Westview, 1986, s. 67).

49) Bkz. Morris Morley ve James Petras, *The Reagan Administration and Nicaragua*, Medya Analiz Enstitüsü, Monograf Dizisi No: l'ye (New York, 1987) sunuş yazım. Burada marjinal istisnalara ve nüanslara dikkat çekilerek ayrıntılı bir araştırma yapılmakta, bunun yanında, daha tuhaf katkılardan birisi olan Ronald Radosh'un yaklaşımı tartışılmaktadır. 'Başarısız Tanrı' aşamasındaki Radosh, önceden ulaşamadığı medyaya artık kolayca ulaşabilmektedir. Ayrıca der. Thomas Walker, *Reagan versus the Sandinistas* (Westview, 1987) içinde benim yazdığım bölüm olan, "U.S. Polity and Society: the Lessons of Nicaragua".

nin bir bölümünü, bir okurun dikkat çektiği, ifade edilebilir düşünce yelpazesini inceleyen bir çalışmaya ayırmıştı.[50] Wicker bu incelemeyi neden önemsemediğini iki nedenle açıklamıştı. Birincisi, "Sandinistler'i övmek için hiçbir neden görmüyordu", ki bu oldukça doğrudur ama konuyla hiçbir ilişkisi yoktur. Açıkça görüldüğü üzere, söz konusu olan bireysel yazılar değil, izin verilen görüşler yelpazesiydi; sorun, Wicker'a bir 'bölgesel anlaşma'nın ABD'nin himaye ettiği terör devletlerince yürütülmesi ve yalnızca Nikaragua'ya zorla kabul ettirilmesi gerektiği yolundaki düşüncesini ifade etme fırsatının tanınıp tanınmaması değil; özgür bir basında, hükümetin izlediği politika karşısında izin verilen muhalefetin en uç noktası olarak bu konumun, ifade edilebilir düşünce yelpazesinin sınırlarını aşıp aşmadığıydı. Wicker'ın ikinci nedeni, "ölçü ve hesap cetveliyle yapılan eleştirinin genellikle ölçmeyi amaçladığı haber kadar basitçi olduğu"ydu. Wicker'ın bu yargıyı destekleyen metodolojik ya da başka eleştirileri olup olmadığını öğrenme merakıyla ona bir dizi mektup yazdım, ama hiçbir yanıt alamadım. Tek çıkarabildiğim sonuç, Wicker'ın itirazının medyanın işleyişinin akılcı bir temelde irdelenmesi fikrine yönelik olduğudur. Wicker'ın tepkisinin ve genel olarak propaganda modelini destekleyen kapsamlı belgelerin dikkate alınmamasının bu modelin öngörüleriyle uyum içerisinde olduğunu aklınızdan çıkarmayın.[51]

Oysa belki de tartışmanın en yoğun döneminde büyük gazetelerin sergiledikleri örnek yanıltıcıdır. Şimdi, bir yıl sonraki başka bir örneğe dönelim. 1987'nin ilk altı ayında aynı iki gazetede ABD'nin Nikaragua politikasıyla ilgili olarak 61 köşe yazısı çıkmıştı. Bu 61 yazıdan 13'ü, Sandinistler'den hiç söz etmeden, Kontra yardımlarına diplomatik önlemler getirilmesini savunuyordu. Bir düşüncenin ifade edildiği 48 yazıdan 46'sı çok ağır biçimde Sandinist aleyhtarıydı. Bunlardan 18'i Kontra yanlısıyken,

50) *NYT*, 31 Aralık 1987.
51) Bu tahminlerin tartışılması için bkz. Ek. 1.

28'i asıl olarak Kontraların yetersiz kaldığı ve savaşı kazanamayacağı, ya da ABD'nin "Sandinist devrimini Amerikan demokrasi modeline uydurma" hedefinin getirdiği "risk"e değer olmayabileceği (aşırı muhalefette yer alan *New York Times*'dan John Oakes) gerekçesiyle Kontralara karşıydı.[52] Sandinistler'den sempatiyle söz eden 2 köşe yazısından biri Nikaragua Büyükelçisi Carlos Tunnerman'ın, diğeri ise New York'taki Lenox Hill Hastanesi tropikal hastalıklar merkezi başkanı, Nikaragua'daki ve Üçüncü Dünya'nın diğer bölgelerindeki kişisel deneyiminden yararlanabilecek Nikaragualı olmayan tek yorumcu Dr. Kevin Cahill'indi.[53] Cahill ayrıca, Nikaragua'nın sağlık ve okuma yazma alanlarındaki başarılı önlemlerine, ABD terörünün ve ekonomik savaşının neden olduğu olağanüstü olumsuz koşullarda 'baskıya ve rüşvete karşı yürüttüğü mücadele'ye dikkat çeken tek köşe yazarıydı. 61 köşe yazısı arasında Uluslararası Adalet Divanı'na ve uluslararası hukuka değinen 2 yazıdan birisi Cahill'indir; Tunnerman'ın kaleminden çıkan diğer yazıda ise bu kurumlara dolaylı olarak değinilmektedir. Bu veriler egemen entelektüel kültürde hukukun egemenliğine nasıl yaklaşıldığını gösterir. Medyada, ABD'nin "Kontralarla, Nikaragua'da demokrasiyi geri getirmek ve Sandinistler'in Küba ve Sovyetler'le olan bağlarını koparmak için işbirliği yaptığı"nı, Washington'ın rolünün "Sandinist devrimin Nikaragua sınırlarını aşmasını kontrol altına almaya yardımcı olmaktan öteye gitmediği"ni okuruz. (*Washington Post* editörleri, ABD'nin, Latin Amerikalıların "askeri saldırı yerine politik kuşatmayı tercih etmek, Sandinistler'in dizginlenmesi için daha iyi bir şanstır" şeklindeki konsensüsünü sınadığını düşünmektedirler). Böylece Miskito Kızılderililerine yönelik 'Jenosid' suçlamalarıyla yüz yüze geliriz (Sandinistler'in açıkça o yönde ilerlemekle birlikte henüz Pol Pot düzeyine ulaşmadıklarını da kabul eder William Buckley). Ne var ki Cahill'inkinin dı-

52) *NYT*, 10 Şubat.
53) *NYT*, 14 Şubat.

şındaki yazılarda, başarıyla izlenen ve reel dünyada 'Sandinistler'i dizginlemek' (ifade edilemeyen başka bir düşünce) için ABD terörünü doğuran, ülkeyi inşa etme politikaları hakkında tek bir sözcüğe bile rastlayamayız.[54]

Aynı biçimde, ABD'nin himayesindeki 'acemi demokrasiler'den farklı olarak, Sandinistler'in kendi halkını yıldırmak için terör ve kıyım kampanyası başlatmamasına da tek bir sözcükle değinilmez. Tersine, genellikle görmezlikten gelinen yığınla kanıtın gösterdiği gibi, bu görev ABD'nin vekil güçlerine verilmiştir; eski *Times* baş editörü A.M. Rosenthal bu olumsuz olguyu düzeltmektedir: "James LeMoyne'nin dikkatle gözlemlediği, *Times*'da çıkan Nikaragua içindeki isyancı güçlerle ilgili duyarlı bilgiler özgüvenin ve becerinin giderek arttığını göstermektedir." Totaliter Sandinistler, "Orta Amerika'nın mücadele eden demokrasileri"yle karşı karşıya getirilir: Guatemala, Honduras ve El Salvador'daki "eksik olan ama işleyen demokrasiler", "Komünist gerilla kuşatmasında" olmakla birlikte, "eksik ama seçimle gelen hükümeti olan bir demokrasi"dir (*Washington Post* köşe yazarı Stephen Rosenfeld). Oysa Nikaragua'da hiç seçim yapılmamıştır. Washington böyle buyurmaktadır.[55]

İfade edilebilir düşüncenin bu örneklerinde görülen varsayımlar, egemen söylemin tartışma götürmez temellerini oluştururlar.

ABD'nin himaye ettiği terör devletlerinin tersine Nikaragua'da hiç seçim yapılmadığı şeklindeki devlet öğretisinin etkili olması geleceğin komiserlerine yararlı dersler sağlamaktadır. Bu öğreti, Woodrow Wilson'ın Halkı Bilgilendirme Komitesi'nin (Creel Komisyonu) aşağıdaki değerlendirmesini doğrulamaktadır: "Haberleri denetlemenin en iyi araçlarından birisi, resmi bilgilendirmeyle aynı kapıya çıkacak şekilde, haber kanallarına, gerçeklerin akıtılmasıydı."[56] Medyanın Washing-

54) Baş yazılar, *WP*, 9 Ocak 11 Mart; Buckley, *WP*, 21 Mayıs 1987.
55) Rosenthal, *NYT*, 8 Mart; Rosenfeld, *WP*, 24 Nisan 1987.

ton'ın istekleri doğrultusunda verdiği seçim haberlerinin bitmez tükenmez biçimde yinelenmesiyle, gerekli öğreti yerleşik bir doğru halini almıştır. Bu öğretiden neredeyse hiçbir sapmaya rastlanmayacaktır. Devlet-medya propagandasının etkileyici başarıları, adil bir çizgi izlenmesi için gerçekten çaba harcayan insan hakları gruplarını bile tuzağa düşürür. Nitekim İnsan Hakları İzleme Komitesi başkan yardımcısı dahi Reagancıları şu tutarsızlıkla eleştirmektedir: "Seçimle gelmiş olan hükümetlerin [El Salvador'la Guatemala'yı kastetmektedir] suistimallerini... ortaya dökmeye yanaşmazlar, ama yarımküredeki sol rejimlerin (Küba ve Nikaragua) insan hakları ihlallerini mahkûm etme fırsatını kaçırmazlar." Bir tarafta El Salvador ve Guatemala'nın 'seçimle gelen hükümetleri', öbür tarafta sol eğilimli olan, dolayısıyla 'seçimle gelen bir hükümeti bulunmayan' Nikaragua vardır. Medyada muhalefet halkasının en dış cephesinde yer alan liberal *Boston Globe,* El Salvador, Guatemala ve Honduras ('istikrarsız demokrasiler') ile Küba, Nikaragua, Guyana ve Surinam'ı ('sosyalistler') karşı karşıya getirmektedir. "Demokratik" hükümetlerin, her ne kadar "politik denetimi sağlamak için orduyla kapışıyor" olsalar bile, "seçimle gelmiş olan" "sivil başkanlar"ı vardır; oysa Nikaragua'da, "1979 devriminden beri iktidarda olan sosyalist bir cunta" vardır yalnızca; ABD'nin himayesindeki devletlerde yapılan seçimlerden de, "demokrasi"den de eser yoktur orada.[57]

56) Stephen Vaughn, *Holding Fast the Inner Lines* (University of North Carolina, 1980, s. 194).

57) Kenneth Roth, mektup, *NYT,* 17 Ağustos 1988; BG, 26 Aralık 1988. ABD şiddetinin savunucuları, dikkatli ve akıllı habercileriyle devlet öğretisine sadık kalmadığı için Americas Watch'u mahkûm etmektedirler. *New Republic* editörü Morton Kondracke, Americas Watch ile Dışişleri Bakanlığı propagandistlerini, biri Nikaragua'yı öteki ABD'nin himayesindeki ülkeleri koruyarak taraf tutma kaygısıyla haberleri abartıp çarpıttıkları için ikisini de 'birbirine layık olmak'la suçlamaktadır. ("Broken Watch", *The New Republic,* 22 Ağustos 1988; Kondracke'nin başarılı şiddet değerlendirmesiyle diğer görüşlerinin bazı örnekleri için bkz. *Culture of Terrorism;* ayrıca Ek 1, Kısım 2). Aslında Americas Waltch, karşılaştırılmalı verilerden çok daha fazla önem vererek, Nikaragua'nın suistimal-

Bir yandan istenmeyen olguların ve muhalefetin önüne set çekerken, öbür yandan izin verilen sınırlar içerisinde canlı tartışmaları destekleyen, düzgün işleyen bir propaganda sisteminin etkisinden kurtulmak oldukça zordur.

Fikirlerin özgürce dile getirilmesini önlemenin ne kadar önem taşıdığının farkında olan ABD hükümeti, uzun süreden beri, himayesinde olan devletlere her türlü yolculuğu ve basılı malzemeleri izleyip denetleme zorunluluğunu kabul ettirmenin yollarını aramıştır. Bu doğrultuda Başkan Kennedy Mart 1963'de Kostarika'da San Jose'de yedi Orta Amerika ülkesinin başkanlarıyla bir toplantı yapmış, burada hemen sonraki Nisan ayında, Somoza'nın Nikaragua'sında 'Küba'dan gelip giden yıkıcı unsurların hareketini, bu ülkeden malzeme, propaganda ve fon akışını kısıtlamaya yönelik ortak önlemlerin geliştirilmesi ve derhal yürürlüğe konması' amacıyla bir toplantı yapılmasında anlaşmaya varılmıştır. Kennedy Liberalleri, gizli iç belgelerde, Latin Amerika rejimlerinin aşırı liberalizmlerinden kaygı duyduklarını, özellikle "bu hükümetler"in, ABD'de varolan ve yaygın biçimde uygulanılan türde, "yolcuların denetimine yönelik iki ya da çok taraflı anlaşmalar yapmaya yanaşmamaları"nın endişe yarattığını belirtiyorlardı.[58] Benzer nedenlerle, ABD'ye bağımlı ülkelerde bağımsız medya şiddet yoluyla susturulduğu, güvenilir sağcı unsurların ellerinde bulunduğu ya da hükümet terörü, cinayetler veya gazetecilerin hapse atılması gibi yollarla sansür uygulandığı zaman ise kaygılar ortadan kalkmaktadır. Ülke içinde

---

lerini saptayıp suçlamak amacıyla dikkatini geçmişe yöneltmiştir. Americas Watch, ABD'nin El Salvador'a yardımı kesmesini önermiş olmakla birlikte, sorun o olsaydı suistimallerinden dolayı Nikaragua'nın desteklenmesine karşı çıkacağını söyleyecek kadar aşırıya bile gitmiştir. Watch grupları İsrail'e ve insan haklarını en çok çiğneyen diğer ülkelere yardımın sona erdirilmesini de istememişlerdir (bkz. Americas Watch, *Human Rights in Nicaragua,* Mart 1986). Ancak Americas Watch, çeşitli komiserlerin kirli çamaşırlarını ortaya dökerek ayyuka çıkmış olayların peşine takılmıştır.

58) Bernard Diederich, *Somoza* (E.P. Dutton, 1981, s. 74). Savunma Bakanı McNamara'dan McGeorge Bund'ye memorandum, 11 Hizaran 1965; başka ayrıntılar için bkz. *On Power and Ideology, 221* ve kaynakça.

bu tür önlemleri uygulamak açıkça yanlış olur. Ülke içinde daha hassas yöntemler, rıza üretilmesi açısından daha sofistike yollar geliştirmek gerekmektedir.

Fikirlerin özgürce ifade edilmesini engelleme çabaları daha derinlere uzanan kaygıların bir yansımasıdır. Global plancılara göre Üçüncü Dünya'nın büyük bölümü kapitalist sanayi merkezlerine hizmet etme rolüne soyunmuştur. Üçüncü Dünya'nın çeşitli bölgeleri hammadde kaynağı ve pazar olma 'işlevlerini yerine getirmeli', gizli belgelerde samimi bir dille açıklandığı gibi Batı kapitalizminin yeniden yapılanması ve gelişmesinde kendilerini 'sömürtmelidirler'. Kuşkusuz bu tür politikaların ABD'yi 'askeri açıdan güçlü' kılmakla birlikte 'politik açıdan zayıflatması' anlaşılabilir bir durumdur. Hükümet uzmanlarıyla diğer yorumcuların sürekli yakındıkları bu durum, Latin Amerika, Güneydoğu Asya ve başka yerlerdeki kurbanların da farkında oldukları bir olgudur. Yanlış düşüncelerin yasaklanması, serbest seyahat özgürlüğünün kısıtlanması ve 'yıkıcı unsurlar'ın kontrol altında tutulması belki ABD'nin ve himaye ettiği ülkelerin politik zayıflığını bir ölçüde dengeleyebilir; ancak plancılar, ABD'nin muhalefeti ve halk hareketlerini kontrol altında tutmak için eninde sonunda güce, eğer olanaklıysa yerel güvenlik güçlerine dayanmak zorunda kalacağını açıkça kabul etmişlerdir. ABD'nin belli başlı vaatleri yalnızca ordu ve devlet terörüne kalıcı bağlılığı değil, aynı zamanda demokrasiye (halkın kamusal işlere katılması anlamında) düşmanlığı da açığa çıkarmaktadır ve bu, ABD'nin Üçüncü Dünya'daki politikasının (Reagan yönetiminde bazen gerçek bir tutkuya dönüşen) çarpıcı bir özelliğidir.

Aynı nedenlerle Kennedy yönetimi Latin Amerika'daki askeri misyonu 'yarımküre savunması'ndan 'iç güvenliğe' kaydırmış, Amerika Birleşik Devletleri sonraki yıllarda bütün bölgeye yayılan Ulusal Güvenlik Devletleri'ne (National Security States) destek vermişti. Latin Amerikacı Lars Schoultz, bu yeni "askeri otoriterizm" biçimlerinin "halkın gün geçtikçe artan politik katılımı"na tepki olarak geliştiği, amacının ise "sayısal çoğunluğun,

asıl olarak da emekçi ya da (daha geniş kapsamlı, daha doğru bir terimi kullanırsak) halk sınıflarının politik katılımına son vererek varolan sosyo-ekonomik ayrıcalıklar yapısına yönelik kalıcı tehdidi yok etmek" olduğunu gözlemlemişti.[59] Halkın katılımı tehdidi ancak demokratik biçimlerin yerine emin biçimde başkaları konabildiği zaman ortadan kaldırılabilir.

Aynı etkenler, tehlikeli fikirleri ve 'ABD aleyhindeki yıkıcılığı' (aslında, politik sistemden dışlanması gereken 'halk sınıfları'na yüklenebilecek olan bir eğilim) önlemenin niçin zorunlu olduğunu da açıklamaktadır. Dışişleri Bakanlığı'nın Guatemala hükümetini 1950'lerin başlarında, Komünist Partisi'ni 'dünya çapındaki Sovyet komünist komplolarının bir parçası olmak yerine, sahici bir yerli politik parti olarak'[60] görmesi nedeniyle fazla demokratik bulmasında yansıyan kaygılarının altında, politik zayıflıkla askeri kuvvetin bu bileşimi yatmaktadır. Yine aynı etkenlerle, ABD'nin, savaştan sonraki dönemin hemen başında, Japonya'da, Avrupa'da ve Üçüncü Dünya'nın büyük bölümünde arzu edilen sonuçlar alınana kadar demokratik politikalar uygulanmasını engelleyerek ve sendikalarla diğer halk örgütlenmelerini susturarak anti-faşist direnişi bastırmak için dünya çapında bir kampanyaya girişmesinin, global yönetimdeki yeni partnerinin kendi dar nüfuz alanında katı bir egemenlik kurmasının nedenleri de açıklanabilir.[61]

Amerika'nın Latin Amerika'daki gibi himayesinde tuttuğu devletlerde istikrarın korunmasının temellerinden birisi, askeri egemenliğe bir dış görünüş sağlayan bağımlı ülkelerdeki politik simalar ile ülke içindeki liberalizm arasındaki sembiyotik bir ilişkidir. Bu ilişkinin koşulları, Orta Amerika'daki 'demokratlar' ayrıcalıkları ve ABD çıkarlarını savunma görevlerini yerine geti-

59) Schoultz, *Human Rights and United States Policy toward Latin America* (Princeton, 1981, s. 7).

60) Akt. F. Parkinson, *Latin America, The Cold War, and The World Powers* (Londra, 1974), s. 40.

61) Bkz. tartışma ve referanslar için Z *Magazine*, Ocak 1989'da çıkan benim makalem: "Democracy in the Industrial Societies."

rirlerken, Amerikan liberallerinin narin demokrasi bitkisinin cesaret verici biçimde büyümesini övmeleridir. Amerikalı liberaller bir yandan da, devlet güvenlik güçlerinin ve onlarla sıkı sıkıya bağlı olan ölüm mangalarının halka karşı sürekli terörist saldırılarına zemin hazırlamaktadırlar.

Özgür Basın'ın alkışları arasında El Salvador'a 'demokrasi' getiren 1984 seçimlerinden epey sonra, San Salvador Başpiskoposu'nun koruması altında faaliyet gösteren insan hakları kuruluşu Socorro Juridico şu gözlemde bulunmaktaydı:

> Süregelen terör, hâlâ, silahlı kuvvetlerin resmi onaydan yararlanan ve toplu zulüm eylemlerini gerçekleştirecek biçimde eğitilen aynı üyeleri tarafından yürütülmektedir... Asgari insan haklarının sürekli ihlal edilmesinin sonucu olarak terörden ve panikten etkilenen Salvador toplumu şu özellikleri sergilemektedir: Bir yanda kolektif yılgınlık ve genelleşmiş korku, öbür yanda şiddet araçlarının her gün ve sık sık kullanılmasından dolayı terörün kabullenilmesinin içselleştirilmesi.
>
> Genelde toplum, temel haklar, yaşama hakkı toplum adına kesinlikle önemli bir değer olarak görülmediğinden, sık sık işkence edilmiş vücutlara rastlanmasını sineye çeker.[62]

George Shultz'un tam ABD Libya'yı bombalarken terörizmi lanetleyen bir konuşmasında altını çizdiği gibi, aynı yorum bu operasyonları denetleyenler için de geçerlidir. El Salvador'daki "sonuçlardan bütün Amerikalılar", en azından işkence edilen vücutları, terörü, paniği ve genelleşmiş korkuyu gören bütün Amerikalılar "gururlanabilirler". James LeMoyne da 'dikkatle ve hassas biçimde hazırladığı haberler'inden birinde, "Amerika'nın [El Salvador, Guatemala ve Honduras'ta] seçimle gelen hükümetleri desteklemesinin göreli bir başarı olduğu" sonucunu çı-

62) "Torture in Latin America," LADOC (Latin Amerika Belgeleri), Lima.

karmaktadır. Bazı ölçütlerle değerlendirildiğinde kuşkusuz doğru bir saptamadır bu.[63]

Socorro Juridico'nun 'demokrasi'yle yönetilen Salvador toplumu üzerine gözlemleri, Aralık 1985'te Buenos Aires'te toplanan, Latin Amerika'daki İşkence konulu Birinci Uluslararası Seminer'de bir tebliğle sunulmuştu. Bu konferans, 'Ulusal Güvenlik Doktrini'nden esinlenen devlet terörizmi'nin kullanılmasıyla 'bireylerin *ve* halkların sömürülmesi, baskı altında tutulması ve bağımlı hale getirilmesi yöntemlerini yetkinleştirmek amacıyla uzman merkezlerde geliştirilen, çokuluslu terör teknolojisini ve bilgilerini elinde bulunduran baskı sistemi'ne ayrılmıştı. Bu doktrinin kökeni, Kennedy yönetiminin Latin Amerika'daki askeri misyonun 'iç güvenliğe' kaydırılması (bunun sonuçları iyi bilinmekte ya da iyi bilinmesi gerekmektedir) yönündeki tarihsel kararına kadar götürülebilir.

Bu konferans ABD medyasının dikkatini çekmemişti. Bunların hiçbiri uygar dünyada kavranan biçimiyle terörizm kategorisine girmediği gibi, ABD'nin, eksiklikleri olan ama giderek gelişen demokrasileri savunma ve Nikaragua'da 'demokrasiyi geri getirme' yönündeki soylu çabalarına en ufak bir etki yapmazlar. Aynı biçimde, çeşitli incelemelerde belgelenen dünya çapındaki işkence ile ABD yardımı arasında çarpıcı bir korelasyon bulunduğundan söz etmek, ABD'nin insan haklarına tutkuyla bağlanmasına düzülen övgüleri lekeleyemeyecektir. Özellikle Latin Amerika kapsamında, bölgedeki insan hakları sorununda uzman olan sayılı akademisyenler, 'ABD yardımının, yarımkürenin temel insan haklarını çok ağır biçimde ihlal eden ülkelerine, kendi yurttaşlarına işkence eden Latin Amerika ülkelerine akıtıldığı' sonucunu çıkarmaktadırlar. Üstelik bu gözlem, teröre ve işkenceye aşırı derecede başvuran Reagan yönetiminden daha önce yapılmıştı.

63) Dışişleri Bakanı Shultz, "Moral Principles and Strategic Interests: The Worldwide Movement Toward Democracy", Dışişleri Bakanlığı, Kamu İşleri Bürosu, *Current Policy*, No: 820, Kansas Eyalet Üniversitesi'nde yapılan konuşma, 14 Nisan 1986; LeMoyne, *NYT* 7 Şubat 1988.

Times editörleri, değerlendirmekte olduğumuz dönemdeki yorumlarından birinde, "komşularının ve Washington'ın iç ve dış davranışlar arasında haklı olarak bir bağ gördükleri"ni Sandinistler'in anlamak zorunda olduklarını bildirmişlerdi.[65] Demek ki, 'Sandinistler'in komşularıyla Washington'ın davranışlarının insan haklarına derinden bağlılığın örneğini temsil ettiğini düşünmemiz gerekmektedir. *Times* editörleri, bundan başka, Reagan yönetiminin, "acemi demokrasilerde ya da onların destekçilerinde zorunlu sayılmayan taahhütlerden bahsederek, anlaşmalar ve taahhütlerle temel insan haklarına bağlı kalırsa Marksist bir komşuya hoşgörü gösterip gösteremeyeceğini, [akılda tutulan bir politik anlaşma riskini] dikkate almaya zorlanıp zorlanmayacağı"nı da soruyorlardı. Onlara göre, ABD, "Sandinistler'i Sovyet ve Küba üsleri, danışmanları ve füzelerini Nikaragua'dan çıkarmaya razı etme" olasılığını denemeli, "Nikaragua sınırlarından devrim ihracı"nı ise kabul etmemeliydi. Bu ifadeye Sovyet ve Küba üslerinin katılması herhalde dramatik bir etki yapsın diye eklenmiştir, çünkü ne Nikaragua'nın yabancı danışmanlarla üslerin kaldırılması yönündeki art arda yapılan önerilerine, ne de 1988 başlarında Küba Dışişleri Bakanı'nın "Sandinist hükümeti aleyhindeki ABD'nin desteklediği Kontra kampanyası sona ererse, kendi ülkesinin Nikaragua'dan askeri danışmanlarını çekme önerisini yinelemesi"ne[66] değinilmektedir. Sorun, "Sandinistler'i dizginleyecek" ve "onların saldırganlıklarını kontrol altında tutacak" *(Washington Post)*, Nikaragua'yı "kendi devrimci ordusunu dizginleme"ye zorlayacak (Demokrat Senatör Terry Stanford) bir yol bulmaktır. Yani bu ordu, ülkesini ABD saldırısından korumaya çalışırken Nikaragua'da

64) Bkz. *The Political Ecomony of Human Rights*, Cilt I; Lars Schoultz, *Comparative Politics*, Ocak 1981. Ayrıca bkz. Schoultz, *Human Rights and United States Policy towards Latin America*.
65) *NYT*, 15 Mart 1987.
66) *AP*, 1 Şubat 1988.

haksız saldırılara kalkışan bir ordudur.[67] Nikaragua'nın bir güvenlik problemiyle yüz yüze gelebileceği ise hayal dahi edilmeyen bir olasılıktır.

Daha sonra değineceğim gibi, Sandinistler'in Salvador gerillalarına yardım ettiği şeklindeki temelsiz iddiaların dışında, Sandinistler'in yarımküreye tehditleriyle ilgili korkuların ilan edilen temeli, kumandan Tomas Borgen'in bir konuşmasına dayanarak yürütülen başka bir komplodur. Tomas Borge, bu konuşmasında, Nikaragua'nın diğerlerinin takip edeceği bir örnek oluşturacağını umduğunu ifade etmişti. Ona göre, Nikaragua "devrimimizi ihraç edemez", yalnızca "örneğimizi ihraç edebilir" ve "bu ülkelerin halkları kendi devrimlerini yapmalıdır"; bu anlamıyla Nikaragua devrimi "ulusal sınırları aşmaktadır". Dışişleri Bakanlığı Psikolojik Operasyonlar Dairesi bilinçli ve maksatlı bir sahtekârlıkla bu sözleri çarpıtarak, 'sınır tanımayan bir devrim'in getirdiği askeri fetih tehdidine dönüştürmüştü. Dışişleri Bakanlığı'nın Eylül 1985'de sözümona Nikaragua'nın yıkıcı faaliyetleriyle ilgili olarak hazırladığı Beyaz Rapor'un başlığında kullanılan bu deyiş,[68] daha sonra çeşitli defalar aktarılmış, bazen de George Schultz'un Kongre'ye uyarısında olduğu gibi Sandinist *Mein Kampf*'ı (Kavgam) olarak aktarılmıştı. Uluslararası Adalet Divanı'nın ABD'yi saldırılarına son vermeye çağırdığı bir zamanda Reagan'ın vekil ordusu için Kongre'den 100 milyon dolar ödenek koparma kampanyasının en yoğun anında da işe yarayan bu sahtekârlık, başka bir yerde geniş biçimde irdelediğim gibi, haber yazılarında ve yorumlarında medyanın durmadan yararlandığı bir malzemedir. Bu hile Yarımküre İşleri Konseyi tarafından hemen açığa çıkarılmış ve hatta *Washington Post*'ta çıkan Dışişleri Bakanlığı'nın 'kamu diplomasisi'yle ilgili bir değerlendirme yazısında kısaca değinilmişti. Gelgelelim bu etkenlerin hiç birisi medyanın Ajitprop servisinin 'Sandinist yönetimi demokratik-

67) Başyazı, *WP Weekly*, 31 Mart 1986; Pamelo Constable, *BG*, 15 Mart 1987.
68) Ayrıntılı bir analiz için bkz. Morley ve Petras, *a.g.y.*

leştirme' ve Reagan yönetiminin yetkililerinden birinin deyişiyle 'Amerikan halkının zihninde gerçek bir düşmana ve tehdide dönüştürme' projesine hizmet etmekten alıkoymamıştı.[69] Bunlar, ABD'nin çaresiz bir durumda dikilirken Nikaragua'nın bir saldırı tehdidi oluşturabileceğine ilişkin saçma görüşler karşısında şaşırmış 'kavrayış idaresi'nin uygulamaları da değildi. Seferber edilmiş bir bağımsız basının neler başarabileceğinin en çarpıcı göstergelerinden biri yine karşımızdaydı.

Elbette Nikaragua'nın tehdit oluşturmasının bir temeli vardı. Asıl korku, Borge'nin umutlarının gerçekleşebilecek olmasıydı. Oxfam'ın gözlemlediği gibi, Nikaragua 'iyi bir örneğin tehdidi'ni oluşturuyordu. Guatemala'da Arevalo ve Arbenz, Şili'de Allende dönemleri ve diğer benzer yönetimler gibi Nikaragua'da 'fıçıyı bozabilecek çürük bir elma', başkalarına bulaşabilecek bir 'virüs', yayılabilecek bir 'kanser' olarak algılanıyordu: İç gereksinimlere göre ayarlanan ürkütücü bağımsız gelişme olasılığını akıllarına getirdiklerinde plancıların durmadan başvurdukları terminoloji buydu. Asıl korkuyu Dışişleri Bakanı Shultz, Mart 1986'da, Sandinistler "iktidarlarını pekiştirmeyi başarırlarsa" o zaman "Latin Amerika'daki *bütün* ülkeler, ciddi iç ekonomik problemlerle karşı karşıya kalan *bütün* ülkeler, radikal güçlerin bu problemlerden yararlanarak güçlendiklerini görecekleri" uyarısıyla dile getirmişti.[70] Dolayısıyla virüsü yok etmek ve terör yoluyla çevre bölgelere bulaşmasını önlemek zorunludur. Bu, Amerikan demokrasisinin uygar dünyayı tehdit etmesi düşünüldüğünde, Metternich ile Çar'ı harekete geçiren türden kaygılara temellenen ABD dış politikasının kalıcı bir özelliğidir. Ancak bu gerçekler de ifade edilebilecek ya da hayal edilebilecek şeylerin sınırlarını bir hayli aşmaktadır.

---

69) Bkz. benim makalem, Walker, *Reagan vs. the Sandinistas; Culture of Terrorism*, 219f; *WP*, 15 Ekim 1985; Peter Kornbluh, *Nicaragua* (Instute for Policy Studies, Washington, 1987).
70) *A.g.y.*

İfade edilebilen düşünceler yelpazesine geri dönersek, köşe yazılarının ikinci örneği, ilki gibi, propaganda modelinin beklentilerini onaylamaktadır. Habercilik, pek çok araştırmayla belgelendiği gibi, kamuoyunun, en azından hesaba katılan kesimlerinin makul sınırlar dışına taşmayacağını temin eden aynı koşullara uygun biçimde yürütülmektedir.

4
HÜKÜMETİN UZANTILARI

Senatör William Fulbright 1966'da Senato'da hükümet ve medya üzerine yapılan oturumlarda şu gözlemde bulunmaktaydı: "Çok ilginçtir ki önde gelen gazetelerimizin çoğu hükümetin neredeyse ajanları ya da uzantıları haline gelmişlerdir; hükümet politikasına karşı çıkmamakta, onunla ilgili soru bile sormamaktadırlar."[1] Bu sözler tam anlamıyla doğru değildir: Medya, hükümet politikasını sorgular ve karşı çıkar, ama bunu, hemen hemen yalnızca, devlet-şirket iktidarının özünde ortak olan çıkarlarıyla belirlenen çerçevesi içinde kalarak yapar. Elit kesimler

1) Senato Dış İlişkiler Komitesi'nin oturumları, 31 Ağustos 1966; akt. Aranson, *The Press and the Cold War*, s. 226.

arasındaki ayrılıklar medyadaki tartışmalara yansır.[2] Ne var ki elitlerin dar kapsamlı konsensüslerinin dışına çıkılmasına çok ender olarak rastlanır. Medyanın gündemini daha çok görevli devlet yöneticilerinin belirledikleri doğrudur. Ancak politika başarısızlığa uğrarsa ya da güç sahiplerinin çıkarlarına zararlı bulunursa, o zaman medya genellikle 'hükümet politikasına karşı çıkacak' ve tartışma konusu edilmeyen, hatta pek farkında bile olunmayan hedeflere ulaşmanın farklı araçlarını önerecektir.

Buna bir örnek olması için, medyanın bir yandan ABD'nin bölgede desteklediği ya da doğrudan üs sağladığı şiddet yanlısı terör devletlerine övgüler yağdırırken, öbür yandan 'Sandinistler'i şeytan gibi gösterme'yi amaçlayan hükümet projesine katkıda bulunmasının birkaç örneğini inceledim. Yıllardan beri medyanın uygulamalarını inceleyerek geliştirdiğim bütün kuşkuculuğumla, bu meydan okumaya karşılık vereceklerini ummamıştım. 1985'te Reagan'ın Orta Amerika'yla ilgili olarak yanlış haber aktarma programları üzerine yazarken, suçlamaların (düpedüz yalan olmadıkları durumlarda) ikiyüzlülüğünü kanıtlamak üzere Nikaragua'yla El Salvador ve Guatemala arasında bir karşılaştırma yapmamıştım; bu, okurun zekâsına hakaret etmek gibi görünüyordu bana. Bunun yerine, Nikaragua'yla ilgili iddiaları, İsrail'in "model demokrasisinin aynı dönemdeki davranışları ve ABD'nin kendisinin savaş koşullarındaki eylemleriyle karşılaştırmış, böylece Sandinistler'in sicilinin bu ölçütler karşısında saygıyla karşılanması gerektiği"ni kanıtlamıştım.[3] Ancak benim medya değerlendirmem naifti. Oysa medya, bir yıl içerisinde, ABD'nin himaye ettiği katil devletleri 'iyilik timsali' olarak sunmayı; Washington'ın gözdesi olan bu devletlerin yaptıklarına uzaktan yakından benze-

2) Dış faktörler sistemin işleyişini çarpıttığı zaman istisnalarla karşılaşılmaktadır. Şirketler dünyasının en güçlü kesimleri bile kamusal forumlara kolayca ulaşamayabilirler; bir örnek için bkz. bir sonraki bölüm.

3) *Turning the Tide*, s. 72, ve benim makalem, Walker, *Reagan versus the Sandinistas*. Ayrıca bkz. Michael Parenti, "Afterword", Morley ve Petras, *The Reagan Administration in Nicaragua*, ve Michael Linfield, *Human Rights in Times of War*, elyazması, 1988.

tilebilecek hiçbir suç işlemeyen Nikaragua'yı ise 'kötülüğün cisimleşmiş hali' olarak resmetmeyi başarmıştı.

Son bölümdeki ABD'nin Nikaragua politikasının yoğun biçimde tartışıldığı iki dönemle ilgili değerlendirme, ifade edilebilir düşünce yelpazesine uygundu. Aktarılan haberler de aynı örtük öncüllere uyum göstermektedir. Başka bir yerde ayrıntılı olarak incelendiği gibi, El Salvador ve Nikaragua seçimlerinin iki ayrı biçimde değerlendirilmesi buna bir örnektir. Son bölümde değerlendirilen dönemler ise başka bir örnektir. Siyaset bilimci Jack Spence, *New York Times*'da 1986'nın ilk altı ayında Nikaragua üzerine çıkan 181 makaleyi incelemişti; elde ettiği sonuçlar, başyazılarda ve köşe yazılarında çıkarılan sonuçlarla büyük benzerlik göstermektedir.[4]

Spence, ABD'nin denetimi 1978'de bir meydan okumayla karşı karşıya gelene kadar, Orta Amerika'nın tamamen hiçe sayıldığını saptamıştı. 1969'dan 1977'ye kadar TV kanallarında Nikaragua'ya toplam olarak yalnızca 1 saat ayrılmıştı ve hepsi de 1972 depremiyle ilgiliydi. El Salvador'daki 1972 seçimini ise görmemeyi tercih etmişlerdi. Oysa bu seçimde, Duarte-Ungo reformist adaylarının açık zaferi, askeri yönetimin günümüze kadar sürmesinin güvencesi olan Nikaragua ve Guatemala'daki ABD himayesindeki yönetimlerin düpedüz sahtekârlığı ve müdahalesiyle geçersiz sayılmıştı. Nasıl 1984'te, Panama'da o zamanlar hâlâ ABD yanlısı olan ünlü uyuşturucu kaçakçısı General Noriega seçimlere hile karıştırdığında bir sorun çıkmadıysa, ABD'nin egemenliğine kafa tutulmadığı zaman 'demokrasi'yi yerleştirme hileli seçimle, başkanın göreve başlama törenine George Shultz'un katılmasıyla meşrulaştırılmıştı. George Shultz, CIA ile ABD Büyükelçisi'nin ortaklaşa verdikleri brifingle, "Noriega'nın kendi adaylarının seçilmesini garantiye almak için 50 binden fazla seçim sandığını çalmış olduğu"nu öğrendiğinde bile "bu seçimi

4) Spence, "The U.S. Media: Covering (Over) Nicaragua", Walker, *Reagan vs. the Sandinistas*. Seçim yayınlan üzerine bkz. Ek I, Kısım I, ve aktarılan kaynaklar.

demokrasinin zaferi olarak övüyor, alaycı bir dille Nikaragua'nın da aynısını yapmasını istiyordu."[5]

Medya, 1970'li yıllarda, bugünkü kargaşanın köklerinin yattığı Orta Amerika'daki büyüyen topraksızlık krizini görmezlikten gelmişti.[6] Spence'e göre, 1986'nın ilk altı ayında, Nikaragua'da 'temel bir sorun' olan 'toprak edinme ve toprak mülkiyeti biçimleri' sorunu 181 makalede 1 cümleyle yer almış; tarım politikası ise El Salvador'la ilgili yayınlarda (zaman zaman, ciddi bir çözümleme yapılmaksızın El Salvador'un 'ilerici' reformlarından söz etmenin dışında) fiilen yok sayılmıştı. Aynı şekilde, "Nikaragua'nın savaşın etkileri, Sandinist programlar, popülarite ve destek gibi sorunları haber gündemine giremiyordu". Açıklamaların çoğu "Washington'dan çıkıyor" ve hiçbir itiraza ya da çözümlemeye kalkışılmaksızın Reagan yönetiminin doktrinini yineliyordu. Bu haberler, gelişkin Sovyet silahları ile Kübalı pilotların kullandığı helikopterlere karşı yalnızca "çizmeler ve sargılar" la savaşmaya zorlanan özgürlük savaşçıları hakkında koparılan feryatlar, "anakaramızın göbeğindeki bu ur"un kökünden sökülmesi (George Shultz), Şili'den Guatemala'ya kadar yıkıcılık yayan Kolombiya teröristlerine taşınan silahlar, Teksas'tan arabayla iki günlük mesafede olan bu terörizm mabedinde -ikinci bir Libya- "gruplar halinde Managua sokaklarını arşınlayan" Kübalı askerler ve bilinen nakaratlardan oluşuyordu. Spence, haber sütununda, *"Times*'ın örtük biçimde başka görüşlere aldırmadan [Reagancı] görüşleri kabul ettiği, böylece kamuoyundaki tartışmaların kapsamının önemli ölçüde daraltılmasına katkıda bulunduğu"nu gözlemlemektedir. "*Times*'da Sandinistler'e yöneltilen suçlamalara ilişkin olarak hemen hemen hiç-

5) Yarımküre İşleri Konseyi (COHA), "News and Analysis", 29 Şubat 1988.

6) Daha genel kapsamıyla medyada; İlerleme İttifakı'nın, hem GSMH'yı hem de insanların acılarını arttıran (örneğin, üretimin geçimlik ürünlerden ihraç sığır etine kaydırılmasıyla), ekolojiye ciddi zarar veren ve genelde istatistiki bir başarıya işaret ettiklerinde insanlık açısından bir felaket olan kalkınma programlarına ağırlık vererek, krizin şiddetlenmesine yaptığı etkinin tartışıldığına çok zor rastlanmaktadır.

bir aykırı görüş yayınlanamaz [ve]... destekleyici kanıtlara da hiçbir zaman yer verilmemiştir." "Nikaragua Büyükelçiliği'ne satır aralarında bir iki kere değinilmiş," birkaç anlatımda da "muhabir kendi yorumuyla tabloyu dengelemişti": "Sanki *Times*'ın elinde hikâyenin yarısına gelindiğinde, ender olarak ve tuhaf durumlarda, dengeyi sağlamak üzere otomatikman devreye giren bir bilgisayar programı vardı." Reagancı *taktikleri* eleştirenlerden söz ediliyor, ama fiilen bu sınırı aşan hiçbir yorum aktarılmıyordu.

İyi bilindiği üzere, kaynak seçimi bir nesnellik görüntüsünün arkasında yatan aşırı önyargıları kapatabilir. Washington Üniversitesi'nden medya uzmanı Lance Bennett'in düzenlediği bir araştırmada, *New York Times*'da ve Seattle basınında Eylül 1985 ayındaki haber kaynaklarının dağılımı incelenmişti. *Times*'daki El Salvador'la ilgili yayınlarda kaynakların yüzde 80'inden fazlası El Salvador hükümetinin destekçileriydi, yüzde 10'u ise muhalif kaynaklardan alınmıştı. *Times*'daki Nikaragua'yla ilgili yayınlarda bu kalıp tersine dönüyordu: Seçilen kaynakların üçte ikisinden fazlası Nikaragua hükümetine düşman çevrelerden gelirken, hükümet çıkışlı haberler yüzde 20'nin altına düşüyordu. Yerel medyanın durumu da aynıydı. Aslında, görünüşteki farklılığa karşın, iki kalıp da kaynak seçiminde aynı kriteri yansıtmaktadır: İki durumda da başlıca kaynaklar ABD hükümetiyle onun müttefikleri ve güdümünde olan devletlerdi (El Salvador hükümeti, Nikaragua'daki politik muhalefet ve Kontralar). Bu incelemenin gözlemlerine göre, her iki ülkedeki "Orta Amerikalıların, sıradan köylülerin, şehirlilerin, işçilerin ve tüccarların büyük çoğunluğu kendi yaşamları konusunda ABD'de çıkan haberlerde fiilen sessizliğe gömülmüşlerdir." Haber kaynaklarının yüzde 9'unu oluşturan bu kesimin üçte biri de ABD'lidir.

Bu inceleme, yukarıda değinilen apaçık farklılığın nedenlerinin, haberlerin derlenmesinde "kolayca ulaşılabilen 'resmi' kaynaklar"a ve bu tür başka "kurumsal faktörler"e güvenme eğiliminde yatabileceğini düşündürür. Bu mantıklı bir düşüncedir,

ne var ki bizi yanıltmamalıdır. Nikaragua'da hükümetin koyduğu kısıtlamalara karşın açık biçimde ve özgürce faaliyet gösteren muhalif kaynaklara ulaşmak kolaydır, oysa El Salvador ve Gutemala'da muhalif unsurlar ya ABD'nin desteğindeki güvenlik güçlerince öldürülmüş ya da kaçmak zorunda kalmışlardı; medyanın geçiştirmek, daha doğrusu tam tersini iddia etmek durumunda kaldığı, önemsiz olmayan bir ayrımdır bu. Afganistan'la ilgili yayınlarda Kremlin, dağlardaki gerillalardan daha 'kolayca ulaşılabilen' bir kaynaktır, ama o zaman da yayınlar zıt yönde (öyle olması gerektiği gibi) güçlü önyargılarla dolu olur. Aynı şekilde Nikaragua'daki savaşı Kontraların bakış açısından aktarmak için de büyük çaba harcanmıştır. Salvador ya da Guatemala gerillalarının veya Vietkong'un bakış açısıyla hemen hiçbir habere yer verilmez ve varolan önemli kaynaklar da genellikle geçiştirilir.[7] Aynı durum, tipik biçimde politik öncelikleri yansıtan sığınmacıların incelemeleriyle ilgili yayınlar için de geçerlidir.[8]

---

7) Örneğin, Katsuichi Honda Japon basınında ABD saldırılarına maruz kalan ve Güney Vietnam direniş güçlerinin denetlediği köylerdeki yaşamla ilgili geniş incelemeler yayımlamış, ancak bunlar İngilizce çeviriden çıkarılmıştı. Kamboçya uzmanı Serge Thion 1972'de Kamboçya gerillaları arasına yaptığı ziyareti *Le Monde*'da aktarmış, ne var ki *Washington Post* bunu basmayı reddetmişti. *Le Monde* Güneydoğu Asya uzmanı Jacques Decorney ABD'nin 1968'de Laos'u bombalamasının yol açtığı yıkımlar üzerine ilk elden haberlere yer vermiş, gelgelelim, ısrarlı çabalara karşın, hiçbir ABD gazetesi Decomoy'un makalelerini basmaya ya da bu gerçeklerden söz etmeye yanaşmamıştı. Yabancı gazetecilerin ABD desteğindeki Salvador birliklerinin işledikleri vahşetlerle ilgili haberleri, hatta Temsilciler Meclisi üyelerinin doğrudan tanıklıkları bile görmezlikten geliniyordu. Bu ve benzer örnekler üzerine bkz. *For Reasons of State, Towards a New Cold War, Manufacturing Consent.*

8) 1970'lerin sonlarında Tayland sınırındaki Kamboçyalı sığınmacılar, birkaç yıl önce Phnom Penh'teki Kamboçyalı sığınmacılara göre daha kolay ulaşılabilir bir durumda değillerdi, gene de Tayland sınırındakilerin anlatacak bir hikâyeleri varken, diğerlerinin yoktu ve bu yüzden yokmuş gibi davranılıyordu onlara. Tayland sınır kamplarına da gazetecilerin kesinlikle daha iyi haber aldıklarını iddia etmelerine karşın Lizbon'dan ya da Avustralya'dan daha kolay ulaşılamıyordu, ne var ki Timorlu sığınmacıların söyleyecekleri, Pol Pot'un vahşetinden kaçanların söylediklerinden ayrı olarak, ABD'nin çıkarlarıyla çelişmekteydi. *Political Ecanamy of Human Rights* ve *Manufacturing Consent*'da bu ve diğer konular ayrıntılı biçimde tartışılmaktadır.

'Kurumsal faktörler'in gerçekten etkili olduğunda kuşku yoktur, ama her durumda doktriner gereksinimlerden gelen bilinçli tercihler söz konusudur.[9]

Spence, 1986 başında Nikaragua üzerine çıkan haberlerle ilgili incelemesinde aynı eğilimleri saptamıştı; ilk öncelik ABD hükümetine verilmekteydi, ikinci sırada ise ABD yanlısı güçler geliyordu. Nikaragua hükümetine ayrılan 417 sütuna karşılık Kontralara 727 sütun ayrılmıştı ve ABD hükümetinin istediği gibi 1984 seçimlerine katılmayı reddedenlerin oluşturduğu, Nikaragua içindeki ABD'nin desteklediği muhalefete ayrılan 109 sütunla bu fark iyice artıyordu. İşadamlarının kuruluşu CO-SEP'in kaygıları, ABD'nin finanse ettiği *La Prensa* gazetesine yönelik baskılar (ki bu gazetenin sahiplerinden birisi o sırada Washington'da Kontralara yardım edilmesi için pek gizlemeye çalışmadığı çağrılarda bulunuyordu) ve diğer kötü uygulamalarla ilgili geniş haberler çıkıyordu. Bu yayınlarda ABD'nin güdümündeki devletler çoğunlukla kayırılmaktaydı; Kontralar hakkındaki 33 haberden yalnızca 1'i insan hakları ihlalleriyle ilgiliydi ve o sıralarda dikkat çekici boyutlara ulaşmış olan vahşet eylemlerine tek tük değiniliyordu. Dışişleri Bakanlığı ile Kongre gibi medya da insan hakları savunucularının 'kasıtlı göz yumma' dedikleri tavrı tercih ediyordu.[10]

Yine El Salvador'a dönersek, yukarıda değindiğimiz modelin tam tersi bir durumla karşılaşırız. Burada gerillalara Marksist teröristler diye saldırılıyordu ve resmi çizgi, *New York Times*'ın başyazılarında ortaya konulduğu gibi, "dürüst, reformcu Hıristiyan Demokrat, onurlu Mr. Duarte'nin demokratik yönetiminde durumun düzelmekte olduğu" yönündeydi. Bay Duarte, "ölüm

9) Seattle Central America Media Project, *Out of Balance*, tarihsiz. Ayrıca, *Times*'ın Nikaragua içindeki kaynakları nasıl seçtiği konusunda, bkz. Ek V, Bölüm 6.

10) Donald Fox ve Michael J. Glennon, "Report to the International Human Rights Law Group and the Washington Office on Latin America", Washington D.C., 21 Nisan 1985, burada Dışişleri Bakanlığı'nın Kontraların vahşet eylemlerinin açığa çıkarılmasına duyduğu tepkiye değinilmektedir. Bunun gibi araştırmaların çoğu ya görmezlikten gelinmiş ya da hiç dikkate alınmamıştır.

mangalarını mahkeme önüne çıkarmaya pek yanaşmadığı" halde, "aman vermeyen aşırı uçlar tarafından kuşatılmışken halkını daha iyi yaşatmak için umutsuzca çaba harcayan" bir liderdi (bunu şöyle çevirebiliriz: Duarte "halkın yanında yıkıcılığa karşı cesurca hizmetleri" nedeniyle övgüler yağdırdığı güvenlik güçlerini hizaya getirmek doğrultusunda hiçbir adım atmazken, halka karşı savaşın temsilcisi rolüne soyunduğu zaman "kitlelerin gerillalarla birlik olduğu" birlik olduğu düşüncesini sessiz sedasız itiraf etmekteydi). Hazırlanan haberlerin üslûbu da birbirine benziyordu. Büyük medyalarda, haberlerin altındaki devlet teröristlerine Kongre'den yeterli fon sağlamaya çalışan istekli ajan olarak değil, bir kurban olarak resmediliyordu: Duarte. Mart 1984'ten Ekim 1985'e kadar büyük günlük gazetelerde çıkan 800'ün üzerindeki makaleyi analiz eden gazeteci Marc Coopes, kitlesel zulüm eylemlerinin geçiştirilip "Yönetim'in politikasının durmadan övüldüğü" istikrarlı bir eğilim gözlemişti. Duarte'nin kendi himayesindeki şaha kalkmış olan devlet terörünü sona erdirme *vaatlerini* öven yüzlerce sütun yazı çıkıyor ama devlet terörüne bahane yaratan ve ona hizmet eden icraatına ilişkin fiilen hiçbir tepki görülmüyor, "Duarte'nin, ülkenin fiili hâkimleri olan orduyla ittifakının niteliğini çözümleyen" tek bir makaleye dahi rastlanmıyordu.[11]

Altı buçuk yılda çıkan başyazıların incelenmesine göre, *Times*, Başpiskopos Romero'nun öldürülmesi ya da güvenlik güçlerinin bu suikastta parmakları olduğu yolundaki kanıtları yok etmek amacıyla başpiskoposluğun adli yardım bürosuna baskın düzenlemesi gibi konulara asla aldırış etmiyordu. Yine, pek çok kişinin öldürülerek ordu tarafından üniversitenin yerle bir edilip

11) 1980'den 1986 ortasına kadar El Salvador ve Nikaragua'yla ilgili *New York Times* başyazılarının bir değerlendirmesi için bkz. Walker, *Reagan vs. the Sandinistas*'daki benim makalem. Burada ve El Salvador dahil olmak üzere Latin Amerika'daki Duarte imajının karşılaştırılması için bkz. *Culture of Terrorism*. Duarte'nin icraatı ve medyanın bunları nasıl değerlendirdiği konusunda bkz. *Turning the Tide*, Bölüm 3, kısım 5.2; Cooper, "White-washing Duarte", U.S. Reporting on El Salvador, *NACLA Report on the Americas*, Ocak/Mart 1986.

kapatılması, bağımsız medyanın fiilen ortadan kaldırılarak editörleriyle yayımcılarının katledilmesi ve ülkeden kovulması ya da Duarte'nin cuntaya girdiği, onun desteği ve sürekli bahaneleriyle aralıksız baskı uygulanmaya başlanan Mart 1980'den itibaren Salvador'da fiilen yaşanan olağanüstü hal gibi olaylarla da hiç ilgilenilmiyordu. Buna karşılık, Nikaragua'nın "demokrasi ve insan haklarına gösterdiği saygısızlığı" sert bir dille mahkûm ediliyor, "Başkan Ortega'nın, sıkı önlemleri 'Kuzey Amerika'yla onun içerdeki müttefiklerinin vahşi saldırıları'na bağlaması"ndan küçümsemeyle söz ediyordu; iki gün sonra El Salvador'daki çok daha katı olağanüstü halin *yinelenmesi* ise haber bile yapılmamıştı. Başyazılarda görmezlikten gelinen olaylar haber sütunlarında da ağırlıkla suskunlukla geçiştiriliyor ya da çarpıtılıyordu.

"Salvador basınının 1981'den beri hükümeti ya desteklediği ya da sağcı bir perspektifle eleştirdiği" konusunda başyazılarda hiçbir dokundurma ya da kaygı yer almaz ve haber sütunlarında ise (eğer yer veriliyorsa) çok az değinilirken, hükümet güçlerini insan hakları açısından eleştiren açıklamalardan bilhassa kaçınılıyordu. Politik muhalif güçler Duarte'nin güvenlik kuvvetlerince ya öldürülmüş ya da yurt dışına kaçmak zorunda bırakılmış olduğundan, onların sorunlarını haber yapmaya ya da herhangi bir yorumda bulunmaya gerek yoktu.[12] Aynı biçimde, sayılı katillerden birinin Ulusal Muhafızlar başkanı olarak hizmetini tamamlamasının ardından Duarte'nin Savunma Bakanı yapılması üzerine de hiçbir fikir ileri sürülmemişti. Bu kişi daha önceleri soğukkanlı bir biçimde komünistlerin "güvenlik güçlerinin ilerlemesini engellemek için gerekirse 200 bin-300 bin insanı öldürmeye hazırlandığı"nı açıklamış, nitekim kendi emrindeki Ulusal Muhafızlar 'terör pedagojisi' dedikleri eylemlerle bu doğrultuda hareket etmişlerdi. Savunma Bakanlığı'na atandığında *New York Times* bu kitle katili ve işkencecisini, "mükemmel bir yönetici olarak ün yapmış bulunan tatlı dilli, dost canlısı bir

12) Açık referanslar ve daha fazla ayrıntı için bkz. yukarıda aktarılan kaynaklar; Orta Amerika medyası üzerine, Ek V, Kısım 6.

adam" diye tanımlamıştı. Ulusal Muhafızlar'ın onun kumandasında dört Amerikalı rahibenin ırzına geçilip öldürülmesi ve iki ABD'li sendika danışmanın katledilmesi dahil olmak üzere korkunç vahşet eylemlerinden sorumlu olduğunu itiraf eden *Times*'da şu açıklamaya da yer verilmektedir: "Onu savunan diğer insanlar, Ulusal Muhafızlar'ın onun komutasındayken artık Salvador'un üç güvenlik biriminden en kötüsü sayılmayacak kadar düzeldiğini kabul etmektedirler" –kuşkusuz etkileyici bir başarıydı bu.[13]

Nikaragua'ya gelince, devlet propaganda servislerinin uydurduğu suçlamaları medyanın öncelikle ve hiçbir eleştirel süzgeçten geçirmeden aktarmaları gibi tipik bir durum söz konusuydu. Suçlamaların çok garip olduğu fark edildiği zamanlarda iç sayfalarda küçük bir yalanlamayla yetinilirdi. Ancak genelde temelsiz, hatta tamamen uydurma olduklarının kabullenildiği durumlarda bile suçlamalardan vazgeçilmiyordu; bu, diğer resmi düşmanlar örneğinde de çok iyi belgelenebilecek bir durumdur.[14]

Çifte standardı tam olarak değerlendirebilmek için o yıllarda Nikaragua ve El Salvador'daki gelişmeleri (iyi bilindiğini varsaydığımdan burada üzerinde durmaya gerek görmediğim olaylar) aklımıza getirmeliyiz.[15] Özgür Basın'ın utanç verici durumu ancak bu kadar dramatik olabilirdi.

---

13) Lydia Chavez, *NYT*, 24 Nisan 1983. Savunma Bakanı Gen. Vides Casanova, akt. Ray Bonner, *Weakness and Deceit* (Times Books, 1984, s.106).

14) Pek çok örnekten birkaç tanesi için bkz. Ek IV, Kısım 1. Başka örnekler için bkz. *Political Ecoonomy of Human Rights* ile daha önce aktarılan diğer kaynaklar.

15) Terör 1980'de ve 1981 başında tırmanırken medyanın El Salvador'daki faaliyetlerinin bir değerlendirilmesi için bkz. *Towards a New Cold War*, giriş bölümü; kısmen yeniden basımı için, *The Chomsky Reader*. Medyanın hükümetin vahşi uygulamalarını aktarmayı reddetmesi konusunda bkz. Ed Harriman, *Hack: Home Truths about Foreign News* (Zed, 1987); Harriman, Salvador'u İngiliz medyası adına izliyordu. Zulüm aşırı boyutlara ulaştıkça kısa süren bir ciddi habercilik dönemi yaşanmıştı, ama ABD'nin örgütlediği terörün başarılı olabilmesi ve göstermelik seçimlerin yapılmasıyla birlikte tekrar eski bahane arama ve görmezlikten gelme -yer yer istisnalarla karşılaşılsa bile- politikasına dönülmüştü. *Times*'ın Ray Bonner'ı geri çekmesi de önemliydi. "ABD büyükelçiliği yetkilileri 1982'de, Salvador hükümetiyle ilgili olumsuz ve doğru haberciliğinden dolayı Bonner'ı ülke dışına çıkmaya zorlamalarıyla övünüyorlardı", Parry ve Konbluh *(a.g.y.)*.

Buradaki sorunun görevin yerine getirilmemesi, beceriksizlik ya da iktidara hizmet etme sorununu aştığını vurgulamak gerekmektedir. 'Acemi demokrasiler'de devlet teröristlerinin korunması, devlet güçlerinin ABD'nin vazgeçilmez desteğiyle en ağır baskıları uygulayabilmelerini sağlayan bir örtü işlevi görürken; Nikaragua'daki çok daha önemsiz istismarların öne çıkarılması, Nikaragua'daki toplumsal ve ekonomik ilerlemeyi batağa sokan ve ekonomiyi bir enkaza çeviren Reagancı terör ve ekonomik savaş programlarının etkili olmasını kolaylaştırmıştır. Böylece medya, 'Sandinistler'in beceriksizliği' ve kötü niyetliliği üzerine yaygara koparmaktan büyük zevk duymuştur. Medya, şiddet ve baskı uygulamalarının had safhaya varmasının gönüllü suç ortaklığını üstlenmişti.

Sorun daha geneldir. ABD hükümeti medyanın gerçekleri araştırmayı ya da bildiklerini aktarmayı reddetmesi sayesinde Endonezya'daki himayesi altındaki devletin (diğer Batılı devletlerin yardımıyla) Timor'da toplu kıyımlara girişmesine çok önemli destek sağlayabilmiştir. Aynı duruma, Kuzey Laos, Kamboçya ve Güney Vietnam'ın köylü topluluklarının yerle bir edilmesinde de rastlanmıştı. Yalnızca güncel bir örneği aktarırsak, İsrail, yapacağı her şeyin ABD'deki koruyucularınca (*New York Times* yazı kurulu, ABD sendika bürokrasisi ya da birçok devletin arasında sevgi duyduğu bir devletin zulmü karşısında sessiz kalma gerekliliğinin başlıca savunucusu Elie Wiesel ile diğerleri) üzücü istisnalar diye açıklanacağından emin olarak, aynı müsamahadan güç alıp işgal etttiği bölgelerde pogromlara yeltenecek cesareti bulmuştur.[16]

1986 başlarındaki kritik dönemde, halkın Orta Amerika'daki olayları kavrama düzeyini yükseltmek amacıyla *Times, Pazar* ekindeki kapak öyküsünü James LeMoyne'nin 'gerilla ağı'nın genişleyip büyümesinin altındaki nedenlerle ilgili bir analizine ayırmıştı.[17] Şöyle demekteydi LeMoyne: "Bölgede yapılan hemen her incelemede... Orta Amerika devrimlerine esas olarak on yıllardır süregelen yoksulluk, kanlı baskılar ve hayal kırıklığı uyan-

16) Bkz. Ek IV, Kısım 2.
17) *NYT Magazine*, 6 Nisan 1986.

dıran politik reform girişimlerinin neden olduğu sonucuna varılmıştır." Dahası, her ciddi inceleme, ABD'nin bu durumdan, dolayısıyla 'gerilla ağı'nın büyümesinden kesin bir sorumluluğu olduğu sonucuna ulaşmıştır, ne var ki LeMoyne'nin anlatımında bu doğrultuda en ufak bir düşünce bile ima edilmeyecektir. LeMoyne bölgede Küba, Sovyetler Birliği, Kuzey Kore, FKÖ ve Vietnam'ın oynadığı rolü değerlendirir, ama, "ABD'nin El Salvador'da Salvador ordusunu beslediği, seçimlerin yapılmasında ısrar ettiği ve bazı reformların uygulanması için çağrıda bulunduğu" açıklamasının dışında bu oyuna katılan aktörlerden birine hiç değinmez. LeMoyne, bizim "beslediğimiz" ordunun, (Başkan Carter'dan "halka baskı yapmaktan ve Salvador oligarşisinin çıkarlarını savunmaktan başka bir şey bilmeyen" bu güçleri "beslememesi" için boşuna ricada bulunan Başpiskopos Romero'nun katledilmesinden kısa süre önceki sözlerini ödünç alırsak) "en temel insan haklarını savunmak için mücadele eden halk örgütleri"ni yok etmek amacıya bir katliam ve işkence programını yürürlüğe koyduğu gerçeğine de kapatmıştır gözlerini.

Bizim iyi niyetliliğimizin övülmesi ile tarihsel gelişmeleri gözardı etmenin bir arada yürütülmesi medyanın ve diğer yorumcuların tipik tavrını yansıtmaktadır. Başka bir örneği aktarırsak, daha eski bir *Times Magazine*'in kapak öyküsünde Tad Szulc, "Karayip sorunlarının köklerinin bütünüyle Küba'da yatmadığı"na dikkat çekerek "Karayip'teki radikal rüzgârlar"ı tartışmıştı; Avrupa devletlerinin "Sümürgeci açgözlülüğü ve kötü yönetimi" nin sonuçlarının yanı sıra "Sovyet taarruzu" da suçlanmaktaydı. ABD ise yalnızca patlak veren sorunlara karşı "kayıtsız davranmak"tan sorumluydu. Eski Kostarika başkanı Daniel Oduber'ın "Orta Amerikalıların ve onların ailelerinin yaşamalarını tehdit eden haydutların... Leninist komiserler değil, ABD'de eğitilen ordu görevlileri olduğu[18] şeklindeki gözlemlerinin anlamını kavramaya niyetli olanların sayısı çok az görünmektedir.

18) *NYT Magazine*, 25 Mayıs 1980. Oduber, der. Kenneth M. Coleman ve George C. Herring, *The Central American Crisis* (Scholarly Resources Inc., 1985, s. 196).

Spence'e göre, "açıkça ilgili olan Uluslararası Adalet Divanı karar tasarısı, 27 Haziran 1986'da alınan Uluslararası Adalet Divanı kararından önce çıkan 171 [haber] açıklamasında hiç anılmamıştı." Uluslararası Adalet Divanı bu kararla ABD'yi Kontraları ve yasadışı ekonomik savaşı desteklediği için suçlu bulmuş ve ABD'nin uluslararası hukuk ihlallerinden vazgeçip antlaşmalara uymasını ve gerekli düzeltmelere girişmesini öngörmüştü. Bu karar haber olarak aktarıldı, ama ufak bir kızgınlık gösterisiymiş gibi es geçildi. Kararın içeriği ya suskunlukla geçiştirilir ya da çarpıtılırken, Uluslararası Adalet Divanı -ABD değil- suçlu olarak resmediliyor, hukukun egemenliğinin ABD'de uygulanamayacağına inanılıyordu.

Times 1 Temmuz tarihli başyazısında verdiği yanıtla mahkemeyi 'düşman bir forum' olarak nitelemişti; oysa, aynı 'düşman forum' İran rehine krizi olayında Amerika Birleşik Devletleri'nden yana tavır koyduğu zaman bu editörlerden hiçbir eleştiri gelmemişti. "Çoğunluğun [mahkemedeki] bile, Nikaragua'dan El Salvador'a yönelen saldırıların 'kollektif savunma'yı ABD'nin misillemeye girişmesi için muhtemel bir gerekçe durumuna getirdiğini kabullendiği"ne işaret eden editörler, ABD'nin Nikaragua'nın saldırganlığına karşı "misillemede bulunduğu"nu üzerinde hiçbir yorum yapmadan kabul ediyor, mahkemenin "kollektif savunma"nın bahane olarak gösterilmesini kesin olarak *reddetmesine* ise hiç atıfta bulunmuyorlardı. Öyle ki ABD, mahkemenin ABD hükümetinin resmi belgelerini inceleyerek temelsiz bulmasından sonra bile Nikaragua aleyhinde suçlamalarda bulunabiliyordu. Mahkemenin alaycı bir dille dikkat çektiği başka bir nokta, El Salvador'un Ağustos 1984'e kadar (Nikaragua'nın bu iddiayla Uluslararası Adalet Divanı'na başvurmasından dört ay sonraya kadar) 'silahlı saldırı' suçlamasında bulunmamış olmasıydı. 17 Temmuz tarihli sayının tartışma sütunlarında New York Üniversitesi Hukuk Kürsüsü'nden Thomas Franck (dünya düzeninin hararetli bir savunucusu), ABD'nin Uluslararası Adalet Divanı'nın otoritesini tanımaması gerektiği-

ni, çünkü "Amerika'nın -tek başına ya da müttefikleriyle birlikte hareket ederek- hâlâ özgürlüğü korumak için özgür kalmaya ihtiyaç duyduğunu -örneğin, Nikaragua'da olduğu gibi-" öne sürmekteydi.[19]

Resmi düşmanların ihlalleri gündeme geldiği zaman, şiddet kullanılması yerine hukukun egemenliğine saygı gösterilmesi ve diplomatik çözüm çağrısı yapmakta hiç kimse ABD hükümetiyle medyasını geçemez. Bundan dolayı 1986 yazındaki olaylarda dikkatli bir 'anlayış düzenlemesi' gerekmişti. Haziran'a kadar, Nikaragua'nın Contadora barış antlaşması taslağını kabul etmemesine çok geniş yer verilmişti. Mayıs'ta *New York Times*, Stephen Kinzer imzasıyla, Ortega'yı ABD'nin taahhüdü olmadan anlaşmayı imzalamaya yanaşmaması yüzünden eleştiren ve "Nikaragua Latin Barış Anlaşmasını Engelliyor" başlığını taşıyan uzunca bir haber yayımlamıştı. Kinzer, "Öyle görünüyor ki anlaşma taslağını imzalamakta gönülsüz olan tek Orta Amerika ülkesi, Nikaragua" diye yazıyordu.[20] Aradan birkaç hafta geçince Contadora zaten gündemden çıkmıştı. Haziran ortasında ABD'nin güdümündeki devletler ABD'nin baskısıyla anlaşma taslağını reddettiler. Ülke dışında dikkat çeken bu gelişmeye de ulusal basın aldırış etmemişti. Oysa Nikaragua 21 Haziran'da anlaşmayı imzalamaya hazır olduğunu bildirirken, *Washington Post* hoşa gitmeyen bu gelişmeyi görmezlikten geliyor, yalnızca *New York Times*'da iki küçük haberde üstü kapalı olarak ima ediliyordu. "Nikaragua Bazı Silahların Sınırlanmasını Öneriyor" ve "ABD, Nikaragua'nın Anlaşma Önerisini Kabul Etmiyor" (22, 23 Haziran)

19) İstisnalar vardı, ama medyanın tepkisi genellikle birbirine benziyor, bazen şaşırtıcı derecede uç boyutlara varıyordu. Bunun için *Washington Post;* "mahkemeyi Sovyetler Birliği'yle yakın bağlarının 'arttığının gözlemlenmesi' sonucu kötü duruma düştüğü için suçlayan" Kontra lobicisi Robert Leiken'in yorumuna başvurmuştu; Sovyet yargıç davadan çekilmişti, ama onun astları kendine verilen görevleri yerine getirdiler (Jonathan Karp, *WP*, 28 Haziran 1986). Leiken'in Maocu çizgisi ve Latin Amerika uzmanları davaya katılmayı ağırlıkla reddettiklerinde medyada oynadığı ilginç rolle ilgili daha fazla bilgi için bkz. *Culture of Terrorism*, s. 205f.

20) *NYT*, 12 Mayıs 1986.

başlıklı bu haberlerde daha çok Reagan yönetiminin bu adımı 'propagandist amaçlı' bularak reddetmesine ağırlık veriliyordu. Her iki haber de 'Dünyadan' başlıklı küçük haberler sütununda çıkmıştı. Hükümetin uzantıları açısından haber değerini belirleyen şey ideolojik savaşa yararlı olup olmamasıydı.

Amerika Birleşik Devletleri'yle himayesindeki devletlerin engellediği anlaşma taslağını Nikaragua'nın kabul etmesinden birkaç gün sonra, Uluslararası Adalet Divanı ABD'yi 'hukuk dışı güç kullanması' nedeniyle suçlu bulmuş ve Kontralara ABD yardımının kesilmesini istemişti. Kongre bu karara hukuk dışı güç kullanımının sürdürülmesi için 100 milyon dolarlık askeri yardımı onaylayarak yanıt verirken, hükümet yetkilileri neşe içinde, "Bu yardım gerçek bir savaş içindir," yorumunda bulunmaktadırlar.[21]

Bütün devletlerin uluslararası hukuka (ve ABD kanunlarına) göre izlemekle yükümlü oldukları barışçıl araçlarla hareket etmeyi sürdüren Nikaragua, bu olayı, ABD'nin bütün devletlerin uluslararası hukuka uymasını isteyerek veto ettiği (3 çekimser, l'e karşı 11 oyla kabul edilen) bir kararın alındığı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne getirmişti. Nikaragua bunun üzerine Genel Kurul'a başvurdu ve Genel Kurul'da da 3'e karşı 94 oyla Uluslararası Adalet Divanı kararlarının bağlayıcılığını kabul eden bir karar tasarısı benimsendi. Bu tasarıya karşı çıkan ABD'nin yanındaki devletler İsrail ile El Salvador'du. Güvenlik Konseyi'ndeki oylamaya haber özetleri derlemesinde kısaca yer verilirken, Genel Kurul'un bunu onaylayan doğrultudaki kararından söz bile edilmiyordu; *Times* Birleşmiş Milletler muhabiri o gün için Birleşmiş Milletler görevlilerinin aşırı derecedeki yüksek aylıklarıyla ilgili bir haber geçmeyi tercih etmişti. Nikaragua aynı oturumda Birleşmiş Milletler'in bir çatışmadan sonra sınır bölgesine bağımsız bir araştırma misyonu göndermesini istemişti ve bu öneri de ABD'nin desteklediği

21) *NYT*, 29 Haziran 1986.

Honduras tarafından reddedildi; tabii haber olarak aktarılmadı. Nikaragua'nın sınırların uluslararası gözlemcilerce denetlenmesini sağlama yönündeki çabaların genel yazgısıydı bu. Bir yıl sonra, 12 Kasım 1987'de, Genel Kurul bir kez daha Uluslararası Adalet Divanı kararına 'tamamen ve derhal uyulması' çağrısında bulunuyordu. Bu defa uluslararası hukuka bağlı kalmaya karşı çıkan ABD'nin yanında yalnızca İsrail yer almıştı; bu tutum, Washington'da büyük rahatsızlık yaratarak Ağustos'ta imzalanmış olan Orta Amerika uzlaşmasına indirilmiş başka bir darbeydi. Bu oylama sonucu da *New York Times, Washington Post* ya da üç TV kanalında haber olmamıştı. Uluslararası Adalet Divanı'nın ABD'nin işlediği suçlardan dolayı Nikaragua'ya tazminat ödenmesi konusundaki daha sonraki çalışmaları da bu eşikten çok ender olarak geçebilmiştir; dolayısıyla Uluslararası Adalet Divanı'nın Ağustos 1988'deki, ABD'nin mahkemenin koyduğu, savaş tazminatlarının belirlenmesi için saptadığı son tarihe kadar üzerine düşeni yapmaması konusuna fiilen hiç yer verilmemişti.[22]

Tabii bütün Birleşmiş Milletler kararları görmezlikten geliniyor değildir. ABD'nin bir kez daha uluslararası hukuka uymasını isteyen ve haber olarak aktarılmayan 1987 Genel Kurul kararından önceki gün, *Times*'da "Birleşmiş Milletler Sovyetler'den Kuvvetlerini Afganistan'dan Çekmesini istiyor" başlıklı önemli bir haber yer almıştı. Bu habere göre, Genel Kurul, "Moskova'nın yıllık kararda Birleşmiş Milletler tarafından eleştirilmek için ilk ciddi girişimini dikkate almayarak, bugün ezici bir çoğunlukla Sovyet birliklerinin Afganistan'dan hemen çekilmesi"ni kararlaştırmıştı. Genel Kurul'un 26 Aralık tarihli oturumuyla ilgili *Times*'da çıkan bir değerlendirmenin başlığı "Genel Kurul ABD'yle Sovyetler'e Ek Süre Tanıyor", alt başlığı ise "Washington Bütçe, Moskova Afganistan ve Kamboçya Sorunlarında Kay-

22) *Extra!*, basın gözleme kuruluşu FAIR'in yayını, Aralık 1987. Uluslararası Adalet Divanı açıklaması, *AP*, *WP*, 4 Ağustos 1988, kısa bir madde; *Boston Globe*, 29 sözcük.

bediyor" şeklindeydi. Değinilen haberde 2'ye karşı 94 oyla alınan Uluslararası Adalet Divanı kararına hiç değinilmemişti ve bu çoğunluğa ABD'nin müttefikleri, Avustralya, Kanada, Danimarka, İzlanda, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç ve İspanya'nın yanı sıra belli başlı Latin Amerika ülkeleri olan Arjantin, Brezilya, Kolombiya, Ekvator, Meksika, Peru, Uruguay ve Venezüella ile İsveç, Finlandiya ve diğerleri de dahildi.[23]

ABD hükümetiyle medyasının uluslararası kurumlar aracılığıyla dile getirilen dünya kamuoyuna karşı tepkileri daha yakından incelenmeyi hak eden bir konudur. Aynı Birleşmiş Milletler oturumu çeşitli ilginç örneklerle doludur. Bütün gözler Washington Zirvesi, INF Antlaşması ve barışın kurucusu olarak Reagan'ın başarılarına çevrilmişken,[24] Birleşmiş Milletler bir dizi silahsızlanma kararını kabul etmişti. Genel Kurul uzayda silah yerleştirilmesine karşı çıkan bir kararı, hiç çekimser olmadan, l'e karşı 154 oyla kabul etmişti (açıkça Reagan'ın Stratejik Savunma İnsiyatifi -Yıldız Savaşları- projesini hedefleyen bir karar). Yeni kitlesel imha silahlarının geliştirilmesi aleyhindeki bir karar da yine l'e karşı 135 oyla kabul edilmişti. Her iki oylamada da karşı çıkan tek ülke Amerika Birleşik Devletleri'ydi. Denemelerin geniş biçimde yasaklanmasını öneren, 2'ye karşı 143 oyla kabul edilen bir karar tasarısına karşı çıktığında ise ABD'nin yanında Fransa yer almıştı. Bütün nükleer denemelerin durdurulmasını öngören başka bir tasarı 3'e karşı 137 oyla kabul edilirken, ABD'nin yanında saf tutan diğer iki ülke Fransa ile İngiltere'ydi. Bir hafta sonra *New York Times Magazine*'de muhabir William Broad imzasıyla Yıldız Savaşları programı üzerine bir değerlendirme yazısı çıkmıştı. William Broad, "Uzay çağının başlamasından beri pek çok kişi, insanın son sınırı olan evrenin yalnızca barışçı amaçlara ayrılması gerektiği kanısında olduğu"na dikkat çe-

23) BM Basın Açıklaması, *Ga/7572*, 12 Kasım; *AP*, 12 Kasım; Paul Lewis *NYT*, 11,13 Kasım, 26 Aralık 1987.
24) Aralık 1987 ve Haziran 1988 zirve toplantılarına nasıl yer verildiğini konusunda bkz. Ek IV, Kısım 3.

kiyor ve uzayın "silahlandırılıp silahlandırılmaması" sorununu gündeme getiriyordu. Oysa dünya kamuoyunun bu konudaki düşüncesi üzerine hiçbir yorumda bulunulmuyordu. Yukarıdaki oylamaların hiçbiri aktarılmıyor, Birleşmiş Milletler'de "ABD'yle Sovyetler'e ek süre verilmesi" bile değerlendirmede kendisine yer bulamıyordu.[25]

Aynı BM oturumu üzerine *New York Times*'da çıkan diğer haberler de dünya kamuoyunun nasıl yansıtılacağını kavramamızı kolaylaştırmaktadır. ABD'nin fiilen tek başına karşı çıktığı ve haber olarak geçilmeyen silahsızlanma kararlarını onaylayan BM'deki oylamalardan iki gün sonra, *Times*, "Birleşmiş Milletler'in her türlü biçimiyle uluslararası terörizmi şiddetle mahkûm ettiğini bir kez daha doğrulayan", "bütün ülkeleri terörizmin kökünün kazınmasında işbirliği yapma"ya çağıran ve "Genel Sekreter'i üye devletlerin terörizm üzerindeki ve terörizmle savaşmanın 'yol ve araçları' konusundaki düşüncelerini araştırmaya davet eden" bir tasarının oylanması haberi çıkmıştı; 1'e karşı 128 oyla kabul edilen bu karara yalnızca İsrail karşı çıkmış, "katılan diğer 128 üye lehte oy verirken" Amerika Birleşik Devletleri çekimser kalmıştı. Başlık ise şöyleydi: "Birleşmiş Milletler'de Yalnız Kalan Suriye Terörizm Planına Boyun Eğdi."[26]

Beş gün sonra Genel Kurul'da "Nereden ve Kimden Gelirse Gelsin Her Türlü Terörizmi" mahkûm eden bir karar daha kabul edilmişti. 2'ye karşı 153 oyla kabul edilen bu kararda da İsrail ile ABD aleyhte oy kullanmışlar, Honduras ise tek başına çekimser kalmıştı. Özellikle bütün NATO ülkeleri olumlu oy vermişlerdi. 26 Aralık tarihli oturum haberinde bu oylamaya hiç değinilmemişti. ABD-İsrail muhalefeti şu sözlerle açıklanıyordu: "Bu kararda, özellikle sömürge ya da ırkçı rejimlerle yönetilen veya yabancı işgali altında ya da diğer egemenlik biçimleriyle yaşayan halkların kendi kaderlerini tayin etme, özgürlük ve bağımsızlık

25) BM Basın Açıklaması, GA/7591, 30 Kasım; AP, 30 Kasım; William Broad, "Star Wars is Coming, but Where is it Going?", *NYT Magazine*, 6 Aralık 1987.
26) Paul Lewis, *NYT*, 2 Aralık 1987.

için mücadele etme ve bu mücadelelerinde kendilerine destek arayıp toplama haklarından hiç söz edilmemektedir."[27]

Medyanın ABD'yle İsrail'in bu konularda yalnız kaldığını haber yapmayı reddetmesinin en ufak bir önemi yoktur. Buna örnek olarak, bir yıl sonra, Kasım 1988'de Cezayir'de toplanan Filistin Ulusal Konseyi'nin 15 Kasım'da açıklanan Filistin'in bağımsızlığı deklarasyonunda odaklanan önemli bir politik karar almasını verebiliriz. Karar, "[Filistin Ulusal Konseyi'nin] bu oturumunun Filistin topraklarında bir Filistin devletinin kurulduğunun ilan edilmesiyle taçlandığı"nı belirterek başlıyordu. Ancak bu, ABD'li politikacıların hoşuna giden bir gelişme olmadığından çok kısa sürede medya gündeminin en alt sıralarına düşmüştü. Konsey'in kararı, Filistinliler için bağımsız bir ulusal devleti ve "bölgedeki bütün devletlerin yararına güvenlik ve barış düzenlemeleri"ni kapsayacak şekilde bir politik anlaşma sağlanmasının koşullarını ortaya atarak devam ediyordu. Böylece yine ABD hükümetinin üzerinde durmak istediği alanlara girdiğimizden, bu sorunlar hemen medyanın dikkatini üzerine toplamayı başarıyordu.[28]

Filistin Ulusal Konseyi kararında, "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararları temelinde ve Filistin halkının meşru ulusal haklarının, öncelikle de kendi kaderini tayin etme hakkının güven altına alınması için" bir uluslararası konferans toplanması çağrısında bulunuluyordu. Konsey bu açıklamasıyla, "devlet terörü dahil olmak üzere bütün biçimleriyle terörü reddettiğini bir kez daha ilan etmekte" ve "halkların yabancı işgaline, sömürgeciliğe ve ırk ayrımcılığına karşı direnme hakkını, bağımsızlıkları için mücadele etme hakkını onaylayan Birleşmiş Milletler kararlarına bağlılığı"nı yinelemektedir. Son cümle, Genel Kurul'un haber olarak geçilmeyen terörizm üzerine kararının içeriği ve anlatımının bir tekrarıdır. Teröriz-

27) BM Basın Açıklaması, GA/7603, 7 Aralık 1987.
28) ABD Hükümeti'nin yaptığı çeviriden alıntılar *New York Times*, 17 Kasım 1988'de yer almaktadır.

min reddedilmesi ve mahkûm edilmesi yeni bir şey değildi. FKÖ yayını *Shu'un Filastiniyya,* Mayıs-Haziran 1986 sayısında, İsrail Hükümeti'ni de kapsayan, Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararları dahil olmak üzere Birleşmiş Milletler'in ilgili kararları temelinde Filistin sorununa barışçı bir çözüm bulunmasını amaçlayan FKÖ önerisinin metnine yer verilmektedir. Metin şöyle devam etmektedir: "FKÖ, Kasım 1985'deki Kahire Deklarasyonu'nda öngörüldüğü biçimde terörizmi reddettiğini ve mahkûm ettiğini açıklamaktadır."[29]

ABD hükümeti ise Filistin Ulusal Konseyi'nin açıklamasının kabul edilemez olduğunu bildirmişti. 'Taçlanan' başarı elbette yok sayılıyordu. Washington'ın ciddiye almak istediği konulara dönersek, ilkin, Konsey'in Birleşmiş Milletler'in 242 sayılı kararını kabul etmesi çok 'muğlak' bulunuyordu, çünkü bu tavır, İsraillilerin yanı sıra Filistinlilerin de haklarının tanınması çağrısıyla el ele yürüyor ve dolayısıyla iki ülkeyi de büyük ölçüde yalnız bırakan ABD-İsrail reddiyeciliğinin taleplerine denk düşmüyordu;[30] ikincisi, Filistin Ulusal Konseyi terörden vazgeçilmesi konusunda ABD'nin koyduğu koşullara uymuyordu; yani Konsey, Amerika Birleşik Devletleri'yle İsrail'in tek başlarına karşı çıktıkları uluslararası topluluğun tavrını benimsemekteydi.

Bu olayların medyada sunulmasıyla ilgili iki yol akla getirilebilir. Birinci yol, Filistin'in en yüksek kurumunun, paylaşma ilkesini resmen kabul eden bir bağımsızlık deklarasyonu yayınlandığından söz etmek olacaktır. Dahası Konsey, her zamankinden daha açık biçimde, FKÖ, İsrail'in ve Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin etme ve güvenlik haklarını tanıyan bir politik anlaşmadan yana olan geniş uluslararası konsensüsü desteklediğini ifade etmiş ve ulusulararası topluluğun -NATO devletleri de dahildir buna- terörizm konusundaki tutumunu desteklediğini resmi olarak bir kez daha teyit etmiş olmaktadır. Bu arada ABD

29) Yehoshafat Harkabi, *Israel's Fateful Hour* (Harper and Row, 1988, s. 31).
30) Bkz. Ek IV, Kısım 4.

ile İsrail de reddiyeci tutumlarını sürdürerek ve barış sürecini engelleyerek ilk sorunda büyük ölçüde hâlâ yalnız kalıp, halkların ırkçı ve sömürgeci rejimlerle yabancı işgaline karşı özgürlük uğruna ve kendi kaderini tayin etmek için mücadele etme haklarına karşı çıkmalarıyla bütünüyle tecrit olma durumuna düşmüşlerdir. İsrail, Birleşmiş Milletler'in 242 sayılı kararını da tek başına reddetmeye devam etmektedir; bu konuya daha sonra eğileceğiz.

Medyanın ikinci alternatifi, ABD'yle İsrail'in diğer konularda tamamen tecrit olmasını görmezlikten gelmek ve ABD'nin tutumunu tanımı gereği doğru kabul etmek, 'ılımlı bir tutum' saymak ve her türlü tartışmanın temeli olarak sunmak amacıyla bağımsızlık deklarasyonunu gündem dışında tutmak olacaktır. Demek ki Filistinlilerin bizim vasiyetimiz altında bu tereddütlü adımları almalarıyla ılımlılığa daha fazla kaymaya cesaretlendirilmesi mi, yoksa sert akıl hocalarının bu adımları yok sayıp FKÖ'yü ya ciddi olmaya ya da kendini feshetmeye çağırmaları mı gerektiği üzerine bir tartışma yürütüyoruz.

Bir gerçeklik payı taşıyabilecek olan ilk versiyona ABD medyasında rastlanmayacaktır. ABD medyasında ikinci alternatif egemendi ve hemen hemen istisnasız uygulanıyordu. *New York Times*'da terörizm üzerine açıklamayı aktaran editörler, bunu 'eski bir Arafat hilesi' olarak nitelemekten çekinmiyor ve böylece ABD'yle İsrail'in tek başlarına karşı çıktıkları Birleşmiş Milletler kararlarının yinelenmesinden başka bir şey yapılmadığını es geçiyorlardı. Geleneksel çerçevede bu sorunlardaki doğmaların sınırlarını zorlamanın neredeyse tek örneği sayılan Anthony Lewis bile FKÖ'nün ABD'nin tutumuna yaklaşmasını değerlendirmeyi başaramamıştı ve hâlâ FKÖ'nün politik açıklamalarında daha 'net' olması gerektiğini, "ABD'nin FKÖ'nün görüşmelere katılabilmesinden önce hiçbir yanlış anlamaya meydan bırakmayacak şekilde her türlü terörizmden vazgeçmesini şart koştuğu"nu söylüyordu. Anthony Lewis, ABD'nin reddiyeci tutumunun 'açıklığı'nı sorgulamaya kalkmadığı gibi, ABD'nin 'eski Arafat hilesi'ne,

yani ABD'yle İsrail'in (ve elbette Güney Afrika'nın) dışında bütün dünya topluluğunun benimsediği çözüme kanmamakta haklı olduğuna inanmaktadır. Arafat dünya kamuoyundan ayrılıp bizim görüşlerimizi benimsemezse açıkça ciddiye alınamaz. Başka örneklerde de aynı sınırlar, hatta çok daha daraltılarak, korunuyordu.[31]

Kısacası, dünya bizimle aynı görüşte değilse, o zaman bütün dünya yanılıyordur. Başka hiçbir ihtimal tartışılamaz, hatta akla bile getirilemez. Daha da çarpıcı olanı, dünyanın bizimle aynı görüşte olmaması bile kabul edilemez. Bunu anlayamadığı için de bizim sınırlarımız dışındaki dünya (İsrail hariç tabii) yoktur. Burada, öğretinin Orta Çağ Kilisesi'ni ya da bugün Kum şehrindeki mollaları bile derinden etkileyecek bir şekilde kavranmasına tanık olmaktayız.

Bir kere daha, bizim vardığımız sonuçlar yabana atılmamalıdır. Medyanın yıllardan beri uygulayageldiği oto-sansür Amerika Birleşik Devletleri ile İsrail'in, dünyanın en patlayıcı ve tehdit edici sorunlarından birini çoktandır çözebileceği düşünülen bir politik anlaşma yolunu tıkamalarını sağlamıştır. ABD hükümeti FKÖ'yle tartışmalarda ikiyüzlüce bir bahaneyle gittikçe savunulmaz tutumunu değiştirirken, barış sürecini engelleme çabalarına da bağlı kaldığı için bu uygulamalar aynen sürmektedir.[32] Senatör Fulbright'ın gözlemi bu konuda hem etkili hem de büyük önem taşıyan bir yaklaşımdır.

---

31) Başyazı, *NYT,* 16 Kasım; Lewis *NYT,* 1 Aralık 1988. Örneğin liberal *Boston Globe*'da, ABD hükümeti taleplerinin yerine getirildiği bahanesiyle FKÖ'yle görüşmeyi kabul ettiği zaman, "Bir Yanıt İçin Arafat'tan 'Evet' Almak" başlığı altında bu konudaki düşünce farklılıklarını göstermeye iki sütun ayrılmıştı (*BG,* 24 Aralık 1988). Şahinleri, Arafat'ın aldatmacalarına ve ikiyüzlülüğüne dikkat çekerek uyarıda bulunan Boston Yahudi topluluğunun liderlerinden Philip Perlmutter temsil ediyordu; güvercinleri temsil eden ise, "Ben bir barışçı değilim," deyip "Breira", "Yeni Gündem" ve "Şimdi Barış"tan iğrenen eski İsrail Büyükelçisi Benno Weiser'di. Oysa İsrail'in çıkarları gerçekliğin tanınmasını gerektirmektedir (Breira ile Yeni Yahudi Gündemi, Siyonist güvercin gruplardır; Şimdi Barış ise bir İsrail barış grubu olarak muğlak bir kimliğe sahiptir). Daha fazla ayrıntı için bkz. bir sonraki bölüm ile Ek IV, Kısım 4.

32) Daha fazla yorum için, bkz. Ek IV, Kısım 4.

Birleşmiş Milletler'le ilgili yayınlara dönersek, "Birleşmiş Milletler Küba'daki Hak İhlallerini İnceletecek: ABD Diplomatik Zafer Peşinde" başlığıyla Mart 1988'de çıkan bir haberde, Küba'nın, ABD'nin Küba'yı suçlayan bir karar aldırmasının önünü kesmek amacıyla, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nu yerinde araştırmalar yapmak üzere ülkesine davet ettiği bildirilmekteydi. İlk on üç paragrafta Washington'ın bakış açısı özetlenmekte, başarısızlık ABD diplomasisi adına büyük bir zafermiş gibi gösterilmektedir; son paragrafta ise ABD'nin çabalarını reddederek ulaşılan "sonuç, kıtamızın politik birliğinin giderek geliştiğini göstermekte" diyen bir Küba yetkilisinin sözleri aktarılmaktadır. *Times*'da çıkan başka bir makalede de, Amerikan insan hakları uzmanlarının Küba hapishanelerine yaptığı ziyaret aktarılmakta; tıpkı Reagan'ın Moskova'da insan hakları kampanyası başlatması gibi, Dışişleri Bakanlığı'nın Küba yetkililerine ABD hapishanelerini ziyaret etmeleri için vize vermemesine ise son paragrafta ve hiçbir yorumda bulunulmadan değinilmektedir.[33]

ABD'nin Küba'daki girişiminin kabul edilmesiyle aynı gün İnsan Hakları Komisyonu'nda kabul edilen Orta Doğu üzerine bir karara da yer verilmemektedir. Bir tek ABD'nin karşı çıkmasıyla l'e karşı 26 oyla kabul edilen bu kararda "uluslararası hukukun apaçık biçimde ihlal edilmesi anlamına gelen güney Lübnan'daki İsrail işgal kuvvetlerinin keyfi uygulamaları ve saldırgan eylemlerin sürdürülmesi"nden ciddi kaygı duyulduğu ifade edilmekte ve İsrail'in müttefiklerine "Güney Lübnan'da saldırgan ve genişlemeci politikası"na son vermesi için baskı yapma çağrısında bulunulmaktadır.[34]

Dünya kamuoyu, ülke içinde saygınlık sınırlarını belirleyen aynı süzgeçlerden geçmelidir. Bu standartlara uymayanlar ya

33) Paul Lewis, *NYT*, 11 Mart; Joseph Treaster, *NYT*, 31 Mayıs 1988. Birleşmiş Milletler'deki Küba tartışması konusunda farklı bir görüş için bkz. Karen Wald, *Z Magazine*, Temmuz-Ağustos 1988.
34) AP, 11 Mart 1988.

görmezlikten gelinir ya da dünyanın niçin ayak uyduramadığını ortaya çıkarmaya yönelik karmaşık araştırmalar yürütülür. Bilinen kalıp burada da egemendir.[35]

Hükümet-medyanın 'Sandinistler'i şeytan gibi gösterme' kampanyası, Orta Amerika ülkelerinin başkanları Ağustos 1987'de bir barış anlaşmasına vardıkları zaman yeni bir meydan okumayla yüz yüze gelmişti. Reagan yönetimi uzun zamandır diplomatik girişimleri baltalamanın yollarını aramaktaydı. Sandinistler'i 1984'teki Contadora taslağını imzalamayı reddettikleri için ağır bir dille suçladıktan sonra Reagan yönetimi, Nikaragua'nın beklenmedik biçimde anlaşmayı imzalayacağını açıklamasından sonra ağız değiştirmiş; bu noktada anlaşma taslağı ansızın bir kandırmaca ve ikiyüzlülük halini alınca, ABD hain Sandinistler'i yeni suçlamalar yönelterek konumunu kuvvetlendirmeye çalışmıştı. Kostarika Dışişleri Bakan Yardımcısı Gerardo Trejos Salas, yayınlanmayan bir röportajda, ABD'nin 'ilk elden tanık' olduğu 1985-1986 yıllarında Kostarika'yla himayesindeki devletlere ne kadar 'güçlü baskılarda bulunduğu'nu değerlendirerek, "Washington'ın elindeki her araçla Contadora Barış Antlaşması'nın imzalanmasını engellemeye çalıştığı"nı bildiriyordu.[36] Gördüğümüz gibi, olaylar Haziran 1986'da da aynı yönde seyretmiştir.

1987'deki Arias girişimleri de Reagan yönetimi tarafından hiç hoş karşılanmamıştı. Haziran'da 'barış elçisi' Philip Habib 'ileri gelen senatörler'e şu bilgiyi veriyordu: "Yönetim, bölgesel anlaşmalarda kendi görüşleri ve çıkarlarının yansıtılmadığını hissedecek olursa, [Orta Amerikalı] liderlerin yaptığı anlaşmalara rağmen Nikaragua'daki Kontra asilerine para yardımında

35) Daha fazla yorum için bkz. Ek IV, Kısım 4.

36) Daha uzun bir alıntı ile diplomatik manevralarla barış planı konusunda daha geniş ayrıntılar için bkz. *Culture of Terrorism*. Şubat 1988'deki gelişmelerle medyanın Ekim 1987'deki hizmetlerinin tartışılması için bkz. Z *Magazine*, Ocak ve Mart 1988'deki benim makalelerim. Aşağıda aktarılmayan yerlerdeki referanslar için bu kaynaklara bakınız.

bulunmaya devam edecektir" (bu, fazla dikkat çekmeyen bir ön uyarıyı işaret ediyordu). Aynı ay içinde Reagan yönetimi Başkan Duarte'ye yönettiği baskılarla Orta Amerikalı başkanların Guatemala'da yapmaları tasarlanan zirve toplantısını engellemeye çalışmıştı. Guatemalalı bir yetkilinin bildirdiğine göre, Duarte, "erteleme istemesinin nedeninin Habib tarafından aktarılan ABD'nin baskısı olduğunu Guatemala başkanına şahsen aktarmıştı."[37] Salvador yetkililerinin Guatemala hükümetine (o zamanki Guatemala Kongresi'ne) bildirdikleri gibi, Habib ile Duarte arasındaki diyalog Guatemala ve Honduras basınında yayınlanmıştı. Bu görüşmelerde Habib, El Salvador'daki demokrasiyi ortadan kaldıracağını bildirerek Duarte'ye Arias barış planını reddetmesi yönünde baskı yapmıştı. Duarte baskıya boyun eğdi ve Haziran zirvesinin ertelenmesi isteğinden vazgeçmedi.[38]

Washington, barış anlaşmasını engellemeye yönelik son çare olarak, 5 Ağustos'ta Nikaragua'da politik sistemin yıkılmasını, Nikaragua'ya silah yardımına son verilmesini ve Sandinist birliklerin dağıtılmasını öngören Reagan-Wright planını ortaya attı. Buna karşılık ABD de Kontralara silah göndermeyi durdurmaya söz verecekti. Medya adil ve haklı bulduğu bu öneriyi alkışlarla karşıladı; iki gün önce sonuçlanan İran-Kontra oturumları, beraberinde getirdiği ABD'nin verdiği sözün altın kadar değeri olmadığı düşüncesiyle birlikte, tarihin derinliklerine mal olmuştu. Gene de Orta Amerika ülkelerinin başkanları, Reagan yönetimini büyük bir şaşkınlığa uğratıp kızdırarak 7 Ağustos'ta bir anlaşmaya varmayı başardılar.

Bu durumda hükümet propagandasının içeriği önceden kestirilebilecek biçimde değişerek, kabul edilemez görülen bu anlaşmanın geçersiz kılınması gerektiği vurgulanmaya başlandı.

37) Dennis Volman, *Christian Science Monitor*, 26 Haziran 1987.
38) *El Tiempo*, 3 Temmuz 1987; aktarıldığı yer, Guatemala Latin Amerika Özel Enformasyon Servisi Ajansı (ALASEI) yayını.

Medya tam bir sadakatle hükümetin arkasındaydı. Ben burada bu konudaki ayrıntıları sadece özetlemekle yetineceğim.[39]

Ele alınan sorun yakından bilinen bir sorundu: Büyük bir devlet kendi isteğini kabul ettirememiş ve kabullenmek istemediği koşullar ve etkenlerle yüz yüze gelmişti. Amerika Birleşik Devletleri gibi olağanüstü derecede güçlü olan bir devletin bir problemin üzerine gitmesinin çeşitli yolları vardır. Bunlardan birisi, düşmanın ABD'nin tutumunu kabul ederek teslim bayrağını çektiği izlenimi vermektir. Bu yolun seçilmesinin tek koşulu, enformasyon sisteminin, ABD hükümetinin yorumunun -gerekçesi ne kadar tuhaf olursa olsun- doğruymuş gibi gösterilecek şekilde hizaya sokulabilmesidir. Medya sorumluluklarını bu şekilde yerine getirirse, o zaman düşman da ABD'nin koşullarını kabul etmeli, ya da taahhüdünü -sanki bir taahhütte bulunmuş gibi- çiğnediği için cezaya katlanmalıdır.

Bu yöntemin çarpıcı örneklerinden birisi, ABD'nin sivil halkın yaşadığı bölgelerde Christmas'da B-52 bombalarıyla Kuzey Vietnam'a boyun eğdirme girişimleri başarısız kaldıktan sonra imzalamaya zorlandığı, Ocak 1973'deki Paris barış antlaşmasının işlenişiydi. ABD hükümeti hemen her önemli maddesinde anlaşmanın koşullarıyla taban tabana zıt olan bir anlaşma versiyonu üretmişti. Medyanın da eksiksiz biçimde kabul edip yayınlarına yansıttığı bu versiyona göre, anlaşmanın gerçek hükümleri birkaç gün içerisinde sözcüğün tam anlamıyla bellek kuyusuna atılmıştı. Amerika Birleşik Devletleri ile onun Güney Vietnam'daki kolu, uzun zamandır peşinde koşturduğu amaçlara bu sefer şiddet kullanarak ulaşma çabasıyla gerçek anlaşmayı toptan ihlal etmeye başlamışlardı. Vietnamlı düşmanlar sonunda aynı şekilde karşılık verdiklerinde ise, anlaşmayı bozdukları için

39) Başka belgeler ve referanslar için krş. Ek IV, Kısım 5. Yer sorunları nedeniyle ağırlıkla haber özetleri derlemesine bağlı kalacağım. Daha fazla ayrıntı için bkz. 36. nottaki referanslar. Bu genel kalıbın bazı istisnaları vardır, asıl olarak *Cristian Science Monitor* ile *Los Angeles Times*'daki yazılarla *Boston Globe*'daki başyazılar.

suçlanıyor ve suçlarının cezasına katlanmak zorunda bırakılıyorlardı.[40] Orta Amerika barış anlaşmasında da benzer bir durum söz konusuydu. Bu anlaşmanın koşullarını ABD'nin isteklerine göre yeniden düzenlemek gerekiyordu ve bu görev (her ne kadar uzun sürse de) medyanın kendisinden beklenen işbirliğiyle yerine getirilmişti (herhalde, medyanın aslında geçmişte-kinden daha fazla 'düşmanca' tutum takınmasının bir göstergesiydi bu).

Çarpıtma kampanyasının ilk koşulu, Sandinistler'i görüşme masasına oturmaya zorlayan etkenin ABD'nin Kontralara sağladığı destek olduğunu kabul ettirmekti. Daha sonradan silahlı güce ve teröre başvurmayı haklı çıkarmakta kullanılabileceği için daima önemli bir doktrin olmuştur bu. Ancak bu tez tarihsel kanıtlar karşısında pek dayanıklı değildir: Nikaragua'nın Uluslararası Adalet Divanı, Birleşmiş Milletler ve Kontadora süreciyle uluslararası hukukun gerektirdiği barışçı araçlara bağlı kalma çabası ve Washington'ın bu inisiyatifler 'kozunu oynamak'taki başarısı.[41] Gerçeklerin bellek kuyusuna atılmasıyla bu tür problemler kolayca hallediliyordu. Bu durumda zorunlu doktrinler gerçek, en basit klişeye dönüşmüş oluyordu. Bu doğrultuda *New York Times* editörleri, Michael Dukakis'i 1988 seçim kampanyası sırasında "Sandinistler'i pazarlık masasına oturtmakta güç kullanmanın rolünü küçümsemesi" nedeniyle kolayca eleştirebili-

40) Bkz. *Manufacturing Consent*, Bölüm 5 ile aktarılan kaynaklar. Bu diplomatik stratejinin bir biçimine, Kennedy entelektüellerinin Küba füze krizi sırasında, Kruşçev'in krizi sona erdirmenin mantıklı bir yolu sayılabilecek bir önerisini geçiştirmeye çalışırlarken 'Trollope hilesi' adı verilmişti; 'hile'yle kastedilen, tıpkı bir Trollope romanındaki kadın kahramanın anlamsız bir jestini evlilik önerisi olarak yorumlaması gibi, Kruşçev'e farklı bir kabul edilebilir bir tavrın atfedilmesiydi. Aralık 1988'de FKÖ'yle görüşmelerin kesilmesi başka bir örnektir; bkz. Ek IV, Kısım 4.

41) ABD'nin 1984'teki fırsatları suya düşürmesinden sonra Ulusal Güvenlik Konseyi için dosyalanmış olan bir arkaplan çalışmasında, "tatmin edici olmayan bir Contadora anlaşmasını alelacele imzalatmaya yönelik en sonuncu Nikaragua/Meksika girişimi kozunun oynanması" övülmüştü. Nikaragua destekleyene kadar ABD'nin kuvvetle savunduğu bir anlaşmaydı bu. Bkz. Kornbluh, *Nicaragua*, s.181f.

yorlardı.[42] Barışı sağlamanın zorunlu aracı olarak hep şiddete bel bağlamaya olanak tanıyan bir ilkenin önünde sorun yaratan gerçeklerin dayanıklı olabileceğini beklemek mantıksızlık olacaktır. Daha genel bir sözle; yararlı olan, Doğru'dur. Devir böyle!

İlk görev yazışmayla yerine getirildi. Sonraki sorun, anlaşmanın kendisini bozmaktı. Anlaşmanın ilk aşaması, Ağustos 1987'deki imza tarihinden, anlaşma hükümlerinin uygulanmasını gözetmekle görevlendirilen Uluslararası Soruşturma Komisyonu'nun (CIVS) Orta Amerika ülkelerinin başkanlarına rapor sunacakları Ocak 1988'e kadar olan dönemi kapsıyordu. Reagan yönetiminin amacı, bütün dikkatleri Sandinistler'in üzerine toplayarak, ABD'nin güdümlü güçleri aracılığıyla saldırısını sürdürmesi ve ABD himayesindeki devletlerin anlaşma hükümleriyle bağlı kalmamalarını sağlamaktı. Medya bu yeni görevlere hevesle sarılmıştı. Ocak ayında asıl anlaşmanın son kırıntısı da görünmez oldu ve anlaşmanın yerini ilk baştaki ABD koşulları aldı. Artık güncellikle ilgisi bulunmayan gerçekler yalnızca arşivcilerin dikkatini çekebilecekti. Egemen olan, gerekli yanılsamalardı.

Barış planında barış adına 'vazgeçilmez bir unsur' olan, 'düzensiz birliklere' (Kontralar) ya da 'isyancı hareketlere' (yerli gerillalar) her türlü ('askeri, lojistik, mali, propagandif') açık ya da gizli yardıma son verilmesi öngörülmekteydi. Buna karşılık ABD de hemen CIA aracılığıyla yasadışı malzeme sevkiyatını arttırdı; zaten bölgedeki vekil güçlerini oldukları yerde tutmak amacıyla günde bir uçuş yapma düzeyine ulaşılmış durumdaydı. Eylül ayında bu uçuşlar iki katına çıkarken, sonraki aylarda fiilen üç katını buldu. Denetim uçuşlarının yoğunluğu iki katına çıktığına göre yardımın başarılı olduğu apaçık ortadaydı.[43] CIA, barış

42) Dukakis'in başka bir eksikliği, "Nikaragualı asilere ekonomik yardımı bile reddetmesiydi" (1987 barış anlaşmalarının gerektirdiği gibi, editörler bunu eklemeyi ihmal ederler; oysa bu anlaşmaları, anti-Sandinist bir silah olarak kullanabildiği zaman hep alkış tutuyorlardı). Başyazı, *NYT*, 28 Ağustos 1988.

43) AP, 29 Ocak 1988, bir Barış Tanığı'nın yaptığı araştırma aktarılmaktadır. Burada sözü edilen, Julia Preston'ın 4 Şubat tarihli *Washington Post*'taki yazısıdır.

sürecine katılmalarını engellemek için Miskito Kızılderililerine de rüşvet önermişti.

Böylece barış anlaşmaları fiilen ölü doğdu. Anlaşmanın Ağustos-Ocak aşamasındaki en kayda değer gelişmeler besbelli bunlardı. Medya, kabul edilemez görülen bu gerekçelere onları yok sayarak karşılık verdi. ABD hiç kuşkusuz anlaşmaya imza koyan bir taraf olmadığından, teknik anlamda anlaşmayı 'ihlal etmesi' söz konusu olamazdı. Oysa dürüst bir muhasebe yapılsa, ABD'nin hemen anlaşmayı hükümsüz kılmak için çaba harcamaya başladığı belirtilir, daha doğrusu vurgulanırdı. Ne var ki bu durumu yansıtan tek bir haber bile göremezsiniz. Disipline uymayan ve alternatif medyaya ulaşabilen marjinal gruplar dışında, en haşarı medya bile bu can alıcı gerçeklerin farkındaymış gibi davranamazdı. Gerçekleri büyük bir dikkatle yok saymanın yanında düpedüz çarpıtmalara da yer veren *New York Times*'ın tavrı ise bu açıdan özellikle dikkat çekiciydi.

ABD'nin malzeme sevkiyatıyla ilgili kanıtların yok edilmesi, anlaşmanın nihayet Ocak 1988'de bozulmasından sonra da devam etti. Geçmişteki doğru ve görmezlikten gelinmiş Nikaragua haberlerinin medya tarafından dikkate alınmaması sürüyordu ve bu, medyanın sunmak istediği imaja aykırı düşen bir durumdu. Aralık 1988'de Savunma Bakanı Humberto Ortega, Reagan yönetiminin Kongre'nin koyduğu yasağı (iyice unutulmuş barış anlaşmasıyla uluslararası hukukun koyduğu sınırlamalardan söz etmeye bile gerek yok) ihlal ederek Nikaragua sınırları içerisinde Kontralara malzeme taşımaktan vazgeçmediğini ileri sürmekteydi. Humberto Ortega'ya göre, Kasım ayında San Salvador yakınlarındaki Ilopango hava üssünden 'Hasenfus rotası'yla kalkıp Nikaragua'ya malzeme taşıyan on gizli uçuş saptamıştı Nikaragua radarları. Ortega, "Bizim sözünü ettiğimiz CIA'nın denetimindeki uçuşlar; Salvador hükümetinin onayını alıp almadıklarını bilmiyoruz," diye ekliyordu. Mucizevi bir 'yön değişikliği' olabileceğine inananların dışında, bu haberin doğruluğundan kuşkulanmak için çok az neden vardı. Ama her zamanki gibi bu

haber de es geçilip hiçbir araştırma ya da yoruma gerek duyulmadı. İngilizce yayınlanan *Barricada Internacional* (Managua) okurları Nikaragua'daki oldukça önemli haberleri öğrenebiliyorlar, ama *New York Times* okurları ya da benim bildiğim kadarıyla başka yerlerde yaşayanlar öğrenemiyorlardı. ABD'nin yönettiği terörist güçlerin sivillere saldırısı da devam ederken, bu tür saldırılar yine yıllardır uygulanan genel kalıp uyarınca haber konusu bile edilmiyordu.[44]

Barış anlaşması, 'adalet, özgürlük ve demokrasi'nin sağlanmasını, 'her türlü yaşam biçimi ve özgürlüğün ihlal edilmemesi'nin ve 'halkın güvenliği'nin güvence altına alınmasını, 'toplumsal adaleti geliştirmek üzere gerçekten çoğulcu ve katılımcı bir demokratik süreç yaşanması'nı ve 'insan haklarına saygı gösterilmesi'ni istiyordu. ABD için bu koşullar da kabul edilemezdi, çünkü bu tür koşulların ABD'nin güdümündeki devletlerde yerine getirilebilmesi, hatta buna yakın bir ortam sağlanabilmesi için, silahlı kuvvetler ile güvenlik servislerinin egemen olduğu yönetim yapısının baştan aşağı parçalanması gerekiyordu. ABD için geçerli olan hükümleri ortadan kaldıran medya bunun üzerine ikinci bir görevle karşı karşıya gelmişti: Himaye edilen devletlerdeki uygulamaları da gündemden kaldırmak. Aynı araçla, gerçeklerin ya hiç aktarılmaması ya da hiç dikkate alınmayacak kadar önemsiz bir şekilde aktarılarak marjinalleştirilip çarpıtılması yöntemiyle bu sorun da kolayca halledildi. ABD'nin güdümündeki devletlerde devlet terörü hızla tırmanıyordu, ama bunun önemi yoktu. Medyanın bütün dikkati Nikaragua üzerinde

44) Ortega, *Barricada International*, 22 Aralık 1988, "1988 Değerlendirmesi" (POB 410150, San Francisco CA 94103); ayrıca AP, 15 Aralık 1988 (bilgi telgrafla geldiğinden, medyanın her kesiminde kolayca bulunabilirdi). Kasım ayındaki bir Kontra saldırısı üzerine bkz. Ellen V.P. Wells, mektup, *NYT*, 31 Aralık 1988. Kontraları tarihe geçiren bir *Times* haberini yorumlayan Wells, Jinotega eyaletinde çiftçilerle yan yana yaşayan bir Barış Tanığı gözlemcisi olarak deneyimini aktarmaktadır. 18 Kasım'da Kontralar onların kooperatifine baskın düzenlemişler; iki kişiyi öldürdükleri gibi evleri, malzemeleri, toplanmış olan kahveleri ve bir sağlık kliniğini (yıllardır başlıca hedeflerden birisiydi bu klinik) yakıp yıkmışlardı. 17 Ağustos'taki başka bir baskında da dört çocuk öldürülmüştü.

toplanmıştı. Diğer ülkelere ayrılan toplam yerden bile daha fazla yer ayrılan Nikaragua haberlerinin hemen hepsi, Washington'da yorumlandığı şekliyle, anlaşma maddelerinden uzaklaşılmasında yoğunlaşmaktaydı tabii.

Anlaşmanın kabul edilemez bulunan başka bir hükmü, uluslararası gözlemcilere (CIVS) atfedilen roldü. ABD kendi nüfuz alanına karşılamasına hiçbir şekilde tahammül edememektedir; ABD'nin Latin Amerika demokrasilerinin barış çabalarına ve bu olayda da CIVS'in müdahalesine ısrarla karşı çıkmasının nedeni budur. Dahası CIVS'in varlığı, anlaşmanın ihlal edilmesini önleyecek, böylece ABD'nin amaçlarına sekte vuracaktır. Anlaşmanın ilk aşamasının Ocak'ta sona ermesiyle CIVS'in hazırladığı rapora göre, Nikargua'nın attığı adımlar övülürken ABD'yle onun himayesindeki devletler ağır bir dille suçlanmaktaydı. Açıkçası CIVS bölgeden gitmek zorundaydı. Nitekim *Times* da her zamanki işbirlikçi tavrıyla CIVS raporunu fiilen hasıraltı etti ve sonuçta ABD'nin yoğun baskıları sonucunda uluslararası komisyon lağvedildi.

Zafer tamdı: Asıl anlaşmadan tek bir iz bile kalmamıştı geriye. Nikaragua, anlaşmanın denetlenmesini yalnızca uluslararası gözlemcilere bırakarak ilk anlaşma hükümlerine harfi harfine uyacağını bildirerek karşılık verdi bu tavra. Bunun üzerine sadık medya da, kuşkusuz komünistlere güvenilememekle birlikte, Nikaragua'nın sonunda barış anlaşmasına uymayı kabul ettiğini ilan ediyordu.

ABD'nin himaye ettiği devletlerde terör tırmanmasını sürdürürken, anlaşmanın ihlal edilmesinin asıl sorumluluğunun Nikaragua'da olduğu yargısı da değişmiyordu; ABD'yle güdümündeki devletlerin artık elleri serbest kaldığına göre, doğru yanıt Washington-medyanın dikte ettirdiği yanıttı. *Times*'da, El Salvador'daki *gerilla* terörünün (James LeMoyne üzülerek hükümetin bazen 'karşılık verdiği'ne dikkat çekiyordu) dışında terörden hemen hiç bahsedilmiyordu. Ekim 1988'de Uluslararası Af Örgütü, ölüm mangalarının cinayetlerinin, kaçırma, işkence ve sakat bı-

rakma olaylarının ciddi ölçüde arttığını belirterek terörün köklerinin hükümetin güvenlik güçlerine kadar uzandığını gözler önüne seren bir rapor yayımlamıştı. *Times* bu yorumu da görmezlikten gelirken, Senato, Nikaragua'yı, *Sandinistler* barış anlaşmasını ihlal etmeyi sürdürürlerse Kontralara yeni askeri yardım yapılacak olmasıyla uyaran bir karar tasarısını kabul ediyordu.[45]

Anlaşmanın artık Nikaragua'nın Washington'ın dayatmalarına boyun eğmesi sorunuyla sınırlı olduğu Ocak 1988'e dönersek, belirleyici olan nokta Sandinistler'in, Washington'ın bölgedeki yedek güçleri adına CIA'nın oluşturduğu sivil cepheyle görüşme masasına oturmadaki istekliliğiydi. Aslında, yer yer küçük puntolarla belirtildiği gibi, anlaşmanın kendisinde bu tür görüşmeleri öngören bir hüküm yoktu, ama anlaşma çoktandır unutulmaya terk edilmemiş miydi? 1988 yılı başlarında Nikaragua, Kontralarla beklenmedik bir ateşkes anlaşması yaparak ABD'nin bu koşulunu kabul etti. Bu arada El Salvador ve Guatemala'daki yerli gerillaların görüşmelere geçilmesi çabaları durmadan geri çevriliyordu tabii, ama Washington-medyanın ortak anlaşma yorumuna göre bu olguların konuyla hiçbir ilgisi olmadığından üzerinde durmaya gerek yoktu. Bu olgular suskunlukla geçiştirilmedikleri yerlerde de tek kelimeyle yadsınıyorlardı. Jeane Kirkpatrick Haziran ayında, "Duarte'nin cömertçe af çıkarılması ve görüşme masasına oturulması önerileri FMLN [gerillaları] tarafından birer birer reddedilmiştir," diye yazabilmişti. Bu açıklamanın arkasından, FMLN, politik muhalefet ve Kilise'nin görüşmeler yapılmasına yönelik çabaları Duarte tarafından kesin olarak reddedildi; cömertçe af önerisi ise, Kirkpatrick'in eksiksiz biçimde anladığı gibi, Duarte hükümetinin -Sandinistlerden farklı olarak- gerilla liderlerini affetmeyi kabul etmemesinin dışında, ölüm mangaları tarafından katledilme önerisi olacaktı.[46]

45) Bu konularda daha fazla ayrıntı için, bkz. Ek IV, Kısım 5.
46) Kirkpatrick, *WP*, 6 Haziran 1988. Ayrıntılar için bkz. Ek IV, Kısım 5.

Nikaragua'daki ateşkes 23 Mart'ta imzalandı. Ateşkes anlaşmasında, "Ağustos 1987 anlaşmasının 5. maddesi uyarınca, tarafsız örgütler aracılığıyla yalnızca insani yardım konusunun görüşülüp kabul edilebileceği" belirtiliyordu. Tarafların anlaşmaya uyup uymadıklarının denetlenmesi, Amerikan Devletler Örgütü (OAS) Genel Sekreteri Joao Clemente Baena Soares'e bırakılmıştı. Kongre ise ezici bir çoğunlukla ateşkes hükümlerini ihlal edip Kontralara 47.9 milyon dolarlık yardım yapılmasını onaylayarak karşılık vermişti. Bu yardımın gönderilmesine ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (AID) aracılığıyla Dışişleri Bakanlığı nezaret edecekti. Kontra lideri Alfredo Cesar'ı aktaran James LeMoyne'nin bildirdiğine göre, yardım Honduras'ta ve Nikaragua içinde 'özel bir şirket' tarafından teslim edilecekti; 'özel şirket' deyişi CIA için kullanılır ve AID de geçmişte bu yönde paravan işlevi görmüştür. Kontra lideri Aldolfo Clero ateşkes anlaşmasının yardımı CIA'nın Nikaragua sınırında iletmesine olanak tanıdığını belirtirken, Kongre'nin Demokrat üyelerinden David Bonior, asillerin 'özel taşıyıcı'yı seçeceklerini ekliyordu. Aklımızı ne kadar zorlarsak zorlayalım, AID'i 'tarafsız bir örgüt' olarak düşünemeyiz.[47]

Kongre'den çıkarılan yasa, bütün yardımın 23 Mart ateşkes anlaşmasıyla tutarlı bir şekilde ve bu anlaşmanın öngördüğü, sorumluluğunun Genel Sekreter Soares'e verildiği Soruşturma Komisyonu'nun kararlarıyla uyum içinde yürütülmesini şart koşuyordu. Soares, 25 Nisan'da George Shultz'a gönderdiği bir mektupta Kongre'de kabul edilen yasanın bu hükmünü hatırlatmış ve AID'den yararlanmanın ateşkes anlaşmasının açıkça ihlal edilmesi anlamına geleceğini, "durumdan genel olarak büyük bir kaygı duyduğu"nu ifade etmişti. Soares bunun yanında, ateşkes anlaşması uyarınca ne kadar yardım yapılacağını belirleyen barış anlaşmasının 5. maddesinin, ülkeye geri dönme ya da yeniden yerleşme durumu dışında Kontralara yapılacak her türlü yardımı

47) LeMoyne, *NYT*, 26 Mart; Susan Rasky, *NYT*, 29, 30 Mart 1988.

kesinlikle yasakladığını vurguluyordu. Kontralara yardım Nikaragua içinden ve her iki tarafın da onayladığı araçlarla, yalnızca 'normal yaşama yeniden uyum sağlamaları' amacıyla gönderilebilirdi. Tabii anlaşmanın denetlenmesiyle görevlendirilen yetkilinin itirazları dikkate alınmadı (bana kalırsa tamamen es geçildi) ve yasadışı operasyonlar aralıksız devam etti.[48]

ABD'deki medyada 'insani yardımla ilgili Uluslararası Adalet Divanı kararı'na (paragraf 243) hiç değinilip değinilmediğini ortaya çıkarmak ilginç olacaktır sanırım. Bu tür yardımlar yasadışı bir müdahale olarak 'mahkûm edilmeyecekse', o zaman, mahkemenin bildirdiği gibi, "yalnızca Kızıl Haç pratiğinde kutsal sayılan amaçlarla, yani insanların acı çekmesinin önlenip çektikleri acının hafifletilmesi, yaşamın ve sağlığın korunup insana saygı gösterilmesini sağlamak amacıyla sınırlanmamalı, aynı zamanda ve öncelikle Nikaragua'da hiçbir ayrım gözetmeden ihtiyacı olan herkese -sadece Kontralara ve ailelerine değil- verilmelidir". "Gerçekten insani bir yardımın olmazsa olmaz koşulu, 'ayrımsız' herkese dağıtılmasıdır." Hayal gücü en geniş yorumcular bile bu yargıyı Kongre kararıyla uyumlu bir hale getirmekte büyük güçlük çekecektir. Bu durumda en iyisi olayı örtbas etmektir ve hukukun egemenliğini (kendimize uygulandığı zaman) çocukça bir saçmalık olarak küçümseyen ve bir refleks olarak güçlü olanın ihtiyaçlarına göre davranan bir entelektüel kültür ortamında bundan daha kolay bir şey yoktur. *Times*'ın Kongre'nin ateşkes anlaşmasını, barış anlaşmasını ve uluslararası hukuku ihlal ederek Kontralara para yardımında bulunma kararıyla ilgili haberinde, Kontraların ihanetini "ABD tarihinde bir kara leke olarak" mahkûm eden şahinlerden (Senatör John McCain), yardım önerisine aleyhte oy veren Senatör Brock Adams'a kadar uzanan bütün görüşler aktarılıyordu. Senatör Adams'ın gerekçesi şuydu: "ABD'nin Kontralarla bir hükümet kurma girişimi, Güneydoğu Asya'da bir hükümet kurmayı denememiz gibi tarihsel bir yanıl-

48) OAS Genel Sekreteri'nden George Shultz'a mektup, 25 Nisan 1988.

gıdır. Yine zafer kazanamayan bir askeri gücü destekleme konumuna sürükleniyoruz." Bu iki alıntı da 'Günün Sözleri'nde yer alıyordu.[49] Dikkat çekici olan bu düşünceler uygun biçimde basit taktik uzlaşmazlıkların kabul edilebilir sınırları içerisinde kalmaktadır.

AID Başkanı Alan Woods, yardımın 'özel Amerikan uçağı'yla teslim edilmesinin gerekeceğini, Sandinistler'in Nikaragua içinde (Genel Sekreter Soares'in saptadığı gibi, ateşkes anlaşmasını ihlal ederek) Kontralara havadan yardım gönderilmesine izin verecekleri konusunda hiçbir güvence bulunmadığını belirtiyordu. Bu haberi aktaran *Times* makalesindeki başlıkta ise 'Yetkililer Kontra Yardımından Endişeli: En Büyük Engel Sandinist Güvensizlik' diye yazmaktaydı. Sonuçta AID, yardımın hepsi de Nikaragua sınırlarında kalan 'ateşkes bölgeleri'nde teslim edilmesini şart koşan Kongre yasasını çiğneyerek ve daha önce belirtilen nedenlerden dolayı ateşkes anlaşmasını ihlal ederek Kontralara yardımı Honduras'ta teslim etmeye başladı. "Bir ABD kuruluşu olan AID'in... tarafsız [bir] örgüt olmadığı"na değinen Yarımküre İşleri Konseyi, Soares'in protestosuna ve Nikaragua'nın, "Honduras'a ait Swan Adası'ndaki CIA üssünden gelen silahlar mühürlü sandıklarda gizlenmişti" şeklindeki yakınmasına dikkat çekmekteydi. Ajanslar Nikaragua'nın Kızıl Haç ya da diğer tarafsız kuruluşlar aracılığıyla Kontralara yardım gönderilmesini sağlamayı önerdiği ve isyana Kızılderili grupların temsilcilerinin "Uluslararası Kızıl Haç'ın insani yardımın dağıtılması görevini kendilerine vermesi konusunda hükümetle anlaştıkları"nı bildiriyordu; ne var ki iki öneri de ABD hükümeti ve onun yedek güçlerince reddedildi.[50]

Kongre'nin Demokratik Çalışma Grubu, yönetimi, ateşkes anlaşması ile Kongre'nin çıkardığı yasayı çeşitli kereler ihlal etmek-

49) *NYT*, 1 Nisan. Susan Rasky, Adams'ın ayrıca, "isyancılara verilecek insani yardımın bile bir savaş gücünü desteklemek anlamına geldiğini söylediği"ni aktarmıştı (herhalde Uluslararası Adalet Divanı kararı için yapılan bir dokundurmaydı bu).

50) Robert Pear, *NYT*, 6 Nisan; COHA, *Washington Report on the Hemisphere*, 11 Mayıs; AP, 12,11 Mayıs; Reuters, *BG*, 13 Mayıs 1988.

le suçlayan bir rapor hazırlamıştı. Bu raporda, Sandinistler'in yardımı teslim edecek kuruluşlar olarak Kızıl Haç, UNICEF ve diğer tanınan yardım kuruluşlarını önerdiği, ancak sağcı politik örgütlerle bağları olan ve Latin Amerika'da hiçbir deneyimi bulunmayan AID'in bunların birisi dışında hepsini reddettiği belirtiliyordu. Yine Demokratik Çalışma Grubu'nun raporuna göre, Sandinistler 'Kontraları başka bir kuruluş önermeye çağırmışlar', ama onlardan hiçbir yanıt alamamışlardı (Kontraların ateşkes anlaşmasını çiğneyerek malzeme yardımı aldıklarından bu çağrılara yanıt vermemeleri şaşırtıcı bir durum değildir). Demokratik Çalışma Grubu, bunun yanında, yönetimin bir yandan Kontralara yasadışı yollarla yardım gönderirken, öbür yandan Kızılderili asilerin ailelerine yardım yapmayı reddettiklerine, malzemeleri Kontralara taşıyan bir şirketten yararlanarak yalnızca Honduras'ta üslenen savaşçılara ulaşılacağına dikkat çekmişti.[51]

Farklı bir yorum ortaya atan *Times*, bu olguları büyük oranda görmezlikten geliyordu. James LeMoyne, "Sandinistler'in, ateşkes koşullarında öngörüldüğü gibi isyancılara yerden malzeme sağlama çabalarını engellemeyi başardıkları için, ateşkes bittiği zaman en zayıf anlarında saldırıya geçebilecekleri"ni bildiriyordu. Robert Pear da, Başkan Ortega'nın "teslimatın ateşkes anlaşmasını ihlal edeceği" gerekçesiyle Kongre'nin izin verdiği yardım "malzemelerinin teslim edilmesini engellediği"ni iddia ediyordu. Üzerinde durulmayan gerçek ise, bunun, aynı zamanda, anlaşmanın denetlenmesiyle görevli olan yetkili gözlemcinin vardığı sonuç olduğuydu. Bu görevlinin ismi makalede geçiyordu, ama yalnızca Reagan yönetiminin kararından söz ederken. Ateşkes anlaşmasına uyulmasını denetleyecek komisyon için Kongre'nin ayırdığı 10 milyon dolar ödenmemişti ve bu, ABD hükümetinin medyanın koruması altında anlaşmaları ve uluslararası hukuku ihlal etmeye niyetli olduğu zaman soruşturma mekanizmalarına karşı gösterdiği anlaşılabilir bir tepkiydi.[52]

51) "Special Report", *DSG*, 16 Mayıs 1988.
52) LeMoyne, *NYT*, 12 Mayıs; Pear, *NYT*, 10 Mayıs 1988.

Reagan yönetimi, hem ateşkes anlaşmasını hem de Kongre'nin yasasını ihlal eden başka bir uygulamaya, Kontralara istedikleri kadar harcama yapma olanağı sağlayan fonlar göndermişti. Kongre üyesi Tony Coelho'nun alaycı bir yorumla ifade ettiği gibi, 'AID'in hesaplı saydığı' bir yöntemdi bu. AID yetkilileri, yiyecek yardımına ek olarak, "1 milyon doları aşkın değerde malzeme -askeri teçhizat ve diğer- teslim edildiği"ni de bildiriyorlardı; ama, *Washington Times*'ın haberine göre, bu malzemeler arasında silah ve cephane yoktu. Kongre, Nikaragualı çocuklara da yardım yapılmasını, tıbbi olanaklara ve hastanelerin çoğuna sahip olan 'Nikaragua hükümetine ya da hükümet aracılığıyla yardım gönderilmemesi' koşuluna bağlıyordu. Tahmin edilebileceği üzere AID bu koşulu en dar biçimiyle yorumluyor ve Nikaragua'ya karşı 'yasadışı yollarla güç kullanımı'nı finanse edenlerin bu oldukça sinik jestlerini bile fiilen aşırı derecede kısıtlamış oluyordu. AID, tarafsız insani yardım örgütlerinin Nikaragualı çocuklara yardım götürmesi tekliflerini de reddetmişti. Brown Üniversitesi Tıp Okulu'ndan bu yardımın dağıtılması için ayrıntılı teklif getiren bir mektup kabul bile edilmemişti. Nikaragua hükümeti daha sonra ABD Kontralarını desteklemeyi sürdürdükçe böylesi bütün yardımları reddetti. Büyükelçilik basın sözcüsünün söylediği gibi, "çünkü, onların yaralanmasından sorumlu olan aynı organdan çocuklara yardım kabul etmenin hiçbir anlamı yoktu." "Bu, sizi döven birisinin, daha sonra vicdanını rahatlatmak amacıyla sizin için bir yardım konseri vermesine benzer. Tabii daha sonra sizi bir daha döver."[53]

Ulusal medya, ABD'nin bütün yasalar ya da uluslararası anlaşmaların üstünde durduğu (söylemeye gerek yok ki, her türlü ahlâki ilkenin de üstünde durduğu) doktrinine uygun olarak bu gelişmeler karşısında hiçbir rahatsızlık duymamıştır.

---

53) John Goshko, *WP*, 14 Mayıs; John McCaslin, *WP*, 14 Haziran 1988; COHA Basın Açıklaması, 12 Mayıs 1988; Don Podesta, *WP*, 21 Eylül 1988.

Bu arada ABD Hazine Bakanlığı, 'Nikaragua kimliği yeterince silinmiş sayılmayacağı' için üçüncü bir ülkede işlenmiş dahi olsa Nikaragua kahvesinin ithalini yasaklayan yeni bir genelge çıkarmıştı. Bu genelgenin tarihin hangi dönemine denk düştüğünü ortaya koymak için, 'Nikaragua' yerine 'Yahudi' sözcüğünü geçirmeniz yeterlidir. *Boston Globe*'a göre, "Bu dil Üçüncü Reich'ın etnik azınlık tanımlarını akla getirmektedir."[54]

Aynı aylarda, Kontraların, kuşkusuz Dışişleri Bakanlığı'nın senaryosuna bağlı kalarak, taleplerini sürekli arttırmaları nedeniyle politik bir anlaşma sağlama görüşmeleri kesilmişti. Çoktandır unutulmaya terk edilmiş barış anlaşmasının koşullarının çok ötesinde olan talepleri hükümetin her kabul edişiyle yeni talepler ortaya çıkıyordu. Kontralar, bir anlaşma sağlanmasını engellemeye yönelik son bir çabayla, 9 Haziran 1988'de yeni bir talepler listesi sundular. Bu liste şu maddeleri içeriyordu: Politik ya da onunla bağlantılı adi suçlardan dolayı hapse atılan herkesin derhal serbest bırakılması; mecburi askerliğini yapanların isterlerse ordudan ayrılma hakkı; Yüksek Mahkeme yargıçlarının görevlerine son verilmesi (ve onların yerine Kontraların, muhalefetin ve hükümetin ortak kararıyla, Washington'ın güdümündeki güçlerin 1'e karşı 2 üstünlük sağlayacakları biçimde atanan yargıçların alması); Kontralardan alınıp küçük toprak sahiplerine ve kooperatiflere dağıtılan mülklerin geri verilmesi ya da kendilerine tazminat ödenmesi (asıl olarak Somoza yandaşlarının işine yarayacak olan bir talep); hükümetin orduya asker alma uygulamasının kaldırılması; Managua'da Kontra bürolarının açılması ve 'bağımsız' televizyon istasyonlarına ruhsat verilmesi (bunun anlamı, pratikte, kaynak sağlayabilmesi nedeniyle çok çabuk biçimde frekanslara egemen olacak olan ABD'nin denetimindeki istasyonların kurulmasıydı). Bazısı anayasaya aykırı olan maddelerin hepsini hükümet uygulayacakken, Kontra güçleri silahlı ve cephede kalacaklardı. Bu belgeyi değerlendiren

54) *NYT*, Peter Kilbom, 5 Nisan; başyazı, *BG*, 17 Nisan 1988.

Uluslararası Politika Merkezi, buradaki amacın yalnızca 'görüşmeleri baltalamak ve sorunu bir kere daha bölünmüş bir ABD Kongresi'ne havale etmek' olabileceğini gözlemliyordu. Julia Preston da şunları söylemişti: "Kontraların altı sayfalık önerisi, görüşmelerin olanaklı hale gelmesinden önce Managua'dan ayrılır ayrılmaz ortaya attıkları kapsamlı yeni taleplerle, bir görüşmeye çağrı belgesinden ziyade bir veda jestine benziyordu."[55]

Nikaragua hükümeti, yeni talepler ekleyen Kontralardan ya da Washington'dan hiç karşılık alamadığı halde görüşmelerin yeniden başlamasında ısrarlıydı. Kontralara duyduğu sempatiyi pek gizlemeye gerek duymayan Kardinal Obando bile, Kontraların tekrar görüşme masasına oturmalarını istemişti; oysa bütün çabalar boşunaydı. Bunun ardından, Yarımküre İşleri Konseyi'nin tanımlamasıyla, Kongre'nin Kontralara yeni bir yardım göndermesini sağlayan 'sahte bir kriz atmosferi doğuran, Nikaragua içinde karışıklık çıkarmayı amaçlayan CIA yönetimindeki bir provokasyon kampanyası' başladı. Kongre'deki güvercinler, Kontralara yeni yardım sağlayan yasaları onaylarken, Sandinistler'i de, Nikaragua, görüşmelere başlamayı reddeden ve ülke içinde kıyıma girişen Kontra güçlerine saldırmayı ya da barışı ve demokrasiyi tek başına engellemeyi sürdürürse askeri yardıma devam edileceği konusunda uyarıyorlardı.[56] Medya da memnuniyetle onların peşine takılmıştı.

Reagan yönetiminin sonuna doğru, Nikaragua'yı kaynakları yoksul çoğunluğa kaydırma, sağlık ve refah standartlarını yükseltme ve bağımsız gelişme ve tarafsızlık yolunda ilerleme çabalarından dolayı cezalandırmanın bir aracı olarak Kontra terörüne bel bağlamanın gerçekçiliği ve zorunluluğu giderek azalıyordu. Nikaragua'nın geniş bölgelerinde ABD propagandasının ege-

55) Uluslararası Politika Merkezi, "The Nicaraguan Cease-Fire Talks: a Documentary Survey", 13 Haziran 1988; ayrıca bkz. *Cease-Fire Primer, International Policy Report*, CIP; Julia Preston, *WP*, 10 Haziran 1988.

56) COHA, "A Critique of the Dole Amendment", 1 Ağustos 1988, Temmuz olaylarına değinilmektedir; bkz. Ek IV, Kısım 5, ayrıca Bölüm 3.

men olmasına ve gerçek ayaklanmalarda bile duyulmamış ölçüde askeri desteğe rağmen, Amerika Birleşik Devletleri ayakta kalan bir gerilla gücü yaratamamıştı (oldukça çarpıcı bir olguydu bu). İtaatsizliği çıplak terörle cezalandırmaya daha az eğilimli olan bir yeni yönetim muhtemelen önceki yıllarda var olan elit kesimin konsensüsünü birleştirirken, böylece hayatta kalmanın ABD'yle ilişkilere bağlı olduğu bir bölgedeki küçük bir ülkeyi boğup yok etmenin başka yolları da olduğu yeniden düşünülmeye başlanırdı. Yaptığı incelemelerden sonra, eğer Nikaragua Somoza'nın son yıllarındaki yıkımın ve soygunun etkilerini gidermek üzere geniş kapsamlı dış yardım almazsa bir ekonomik felaketin patlak verebileceği sonucuna varan, Dünya Bankası Heyeti'nin Ekim 1980'deki değerlendirmesini anlayabilecek durumdadırlar: "En iyi koşullarla bile 1990 yılına kadar, 1977 yılındaki kişi başına gelir düzeyine erişilemeyecektir."[57] ABD'nin ekonomik savaşı sonucunda ekonominin onarılamayacak kadar bozulması ve özel girişimin yok olmasıyla, şiddete başvurma - dünya kamuoyu karşısında ABD'ye pahalıya mal olan, içerde ise rahatsızlık yaratan bir yoldu bu- acı ve ıstırap çektirmeyi başlı başına bir amaç olarak görmeyenlerin gözünde eski cazibesinden çok şey yitirmişti. Zayıf ve ufak bir ülkede başarılı bir bağımsız gelişme tehlikesini ortadan kaldırmanın elbette başka ve daha etkili yolları da vardır. Demek ki amaçlarımıza ulaşmak için daha 'pragmatik' politikalar izleyen 'daha müşfik, daha nazik bir ülke' olabiliriz.

Bundan başka, hükümet-medya kampanyası 1987 barış anlaşmasını çıkmaza sokmayı başardığı zaman bile, yönetimin denetleyemediği güçler hareket halindeydi. İran-Kontra olayındaki kısmi açıklamaların ardından Kontralara yasadışı yollardan gizli destek sağlamak daha çok güçleşmişti; Kongre'den Kontralara onları cephede tutmak için gerekli görülen olağanüstü boyutlar-

57) Akt. Michael Conroy, der. Thomas Walker, *Nicaragua: The First Years* (Praeger, 1985, 232f).

daki açık desteği almak artık mümkün değildi. Resmi yardımın yenilenmesi beklentisiyle 1988 başlarında malzeme getiren uçuşların sayısı azaltıldığı için, ABD'nin vekil güçleri Honduras'a kaçmıştı ve seçkin ABD birlikleri sevk edilmeseydi (ABD'nin Honduras'ı 'işgal'i; oradaki büyük medyanın tanımladığı gibi, Honduras'ın ABD söylemine uygun olarak Sandinist saldırganlığa karşı savunulması) tamamen sahneden silinebilirlerdi.

Nikaragua'nın ordusunu terhis edememesini ve acınacak derecede kısıtlı kaynaklarını Somoza'yla Reagan'ın bıraktıkları yıkıntıları yeniden inşa etmeye ayıramamasını sağlamak amacıyla, Kontralar bir terörist güç olarak Nikaragua içinde tutulabilirler ve büyük ihtimalle de tutulacaktır. Kalıcı bir ABD işgali tehdidi de Nikaragua'nın büyük bedellerle savunmasını güçlü tutmasına neden olurken, Jeane Kirkpatrick gibi yorumcuların Sandinist paranoyayla alay etmesini sağlayabilir. Ama artık Kontraları birleşmiş, işkencecilerine karşı ayağa kalkan bir halk olarak, medyanın gözde uzmanlarının ciddi tavırlarla açıkladıkları gibi Sovyet 'hegemonyasına karşı mücadele eden azimli köylüler' olarak tanımlamak zorunlu değildir. Nitekim 1989 başlarında, 'Kontraların Nikaragualılar arasında yeni güven kazanan ABD'li paralı askerler oldukları yönündeki Sandinist iddialar'a rastlarız. "Kontralar, ABD'den iyi ücret ve iş güvencesi alacaklarını sanan, ama bunda yanılan bir Nikaragualılar ordusu olarak görülmektedir."[58] Düşük dozda terör, 'anlayış düzenlemesi' ve 'kontrol altına alma' yöntemi, Nikaragua hükümetini yüksek düzeyde bir askeri hazırlığı ve iç denetimi sürdürmek zorunda bırakacaktır. Tabii bu, ekonomik ve ideolojik savaşla birlikte yürütüldüğün-

58) Julia Preston, *WP Weekly, 2-8* Ocak 1989; son yorumla uzak kuzeydeki Jalapa'ya değinilmektedir. 1980'lerin başlarında, Latin Amerika uzmanları hükümetin ve medyanın kendilerinden bekledikleri hizmetleri yapmayı reddettikleri sırada Maoculukla aşırı sağcı milliyetçiliğin tuhaf biçimde iç içe geçmesi konusunda bkz. *Culture of Terrorism*, s. 205. Kirkpatrick'in ABD politikalarıyla ilgili kuyruklu yalanlar uyduran Sandinist paranoya üzerine psikiyatrik görüşleri konusunda bkz. Holly Sklar, *Washington's War on Nicaragua* (South End, 1988, s. 114).

de, Nikaragua'yı 'Orta Amerika modeli'ne uydurma amacı ne yazık ki terk edilmek zorunda kalınsa bile, Reagancı şiddetin kazanımlarını korumaya yetecektir. Amerika Birleşik Devletleri halkı izin verirse, gelecekteki durum bu olacaktır. Medyanın görevi de ABD halkının buna izin vermesini sağlamaktır.

Kitlesel açlığa ve ekolojik açıdan uzun vadeli zarara yol açması beklenen Ekim 1988'deki dehşetli kasırga, bu anlayışı pekiştiren bir etki yapmıştı. ABD doğal olarak her türlü yardımı reddetti. ABD'yle köklü bağlara sahip olan ve Nikaragua'nın bölgedeki egemenliğini genişletmesi nedeniyle Sandinist yöntemlere büyük öfke duyan Atlantik kıyısındaki yerle bir olmuş Bluefields kasabası halkı bile geçim araçları veya inşaat malzemelerinden mahrum bırakılmış; Sandinistler'i cezalandırmak uğruna, kendilerini yağmurdan koruyacak bir çatı bulamadan açlıktan ölüme terk edilmişti. Reagan yönetiminin politikacılarını eleştiren geleneksel medyanın en ucunda yer alan *Boston Globe*, bir Christmas mesajında, ABD'nin kasırgadan sonra yardım göndermemesinin nedenini Daniel Ortega'nın bir resminin altındaki başlıkta şöyle açıklamıştı: "Nikaragua, Başkan Daniel Ortega'nın politikaları yüzünden ABD insani yardımından çok az yararlanmıştır."[59] ABD propagandasından inanmak istediklerinden çok daha fazla etkilenen ABD'nin müttefikleri de çok sınırlı yardımdan daha fazlasını göndermeyi kabul etmemişlerdi. Bazıları Sandinist baskılardan hoşnut olmadıklarını ifade ediyorlardı. Oysa, El Salvador ile Guatemala'daki çok daha vahşi rejimlerin duygularını incitmemesinden hemen anlayacağımız gibi, düpedüz ikiyüzlülüktü bu.

Bu koşullarda medyanın görevi açıkça ortadadır. Birincisi, ABD politikalarının ve bu politikaların etkilerinin bütün izlerini silen, standart tarihsel hafıza kaybı ve 'yön değişikliği' tekniğini uygulamalıdırlar. Neredeyse bir refleks gibi anında uygulamaya geçirilebilirdi bu değişiklik. ABD ekonomik savaşının her zaman tamamen önemsizmiş gibi gösterilen niteliğiyle sonuçlarının ya-

59) *BG*, 25 Aralık 1988.

nı sıra ABD'nin uyguladığı şiddetin etkileri ve kaydının da silinmesiyle birlikte, bir sonraki aşamaya geçeriz. Çekilen bütün acılar, hoşnutsuzluklar ve rahatsızlıklar şimdi gönül ferahlığıyla kötü ruhlu Sandinistler'e yüklenebilirdi.

Örneğin dikkatli bir kaynak seçimi ya da anketlerin yanlış yorumlanmasıyla, Nikaragualıların da olaya aynı şekilde baktıklarını ima etmenin de yararlı işlevleri vardır.[60] Buna uygun bir model, Edward Sheehan'ın liberal *Boston Globe*'da Nikaragua üzerine hazırladığı, "Hâlâ Istırap Çeken Bir Ülke" başlıklı üç bölümlük dizisidir. Sandinistler'i baştan aşağı ağır bir dille suçlayan üç uzunca makalede, satır arasında "Nikaragua'nın acıları ve harap olmuş ekonomisinden kısmen ABD'nin sorumlu olduğu"nu belirten yalnızca *tek bir ifade* yer almaktadır.[61] Nikaragua'nın acılarından ise Sandinistler sorumludur. Bütün bunların dışında, plak ne kadar sık yeniden çalınırsa çalınsın, ahlâki korkaklık hâlâ şaşırtıcı boyutlardadır.

Zeki ABD plancıları açısından, liberal kamuoyunun tercih ettiği gibi Nikaragua'nın tamamen yok olmasından, hatta onun 'Orta Amerika modeli' içine yeniden katılmasından kaçınmak akıllıca bir yaklaşım olur. Yani, (CIA, İran'daki parlamenter rejimi yıkmayı başardığı zaman *New York Times* editörlerinin ateş püskürdükleri gibi), 'fanatik milliyetçilikle çığırdan çıkmaya' kandırılabilecek olan yoksul ülkelere bir 'ibret' olarak kalabilir.[62] İç muhalefetin çok sınırlı olmasından dolayı rahatça şiddete başvurabilen bir süper güç, bir Üçüncü Dünya ülkesiyle girdiği bir çatışmada her türlü umudu yok etme amacına kolayca ulaşabilir.

60) Bkz. Bölüm 3, not 47.

61) *BG*, 30, 31 Ekim, 1 Kasım 1988. Bu dizide çok sayıda çarpıtmaya ve düpedüz yalanlara da rastlanmaktadır. Aralık 1987'deki Savunma Bakanı Ortega'nın "1995 yılına kadar 600 bin kişilik bir askeri gücü hedeflediklerini"ni açıklaması ve bunlara "hiçbir şey üretmeyen lejiyon birlikleri ekleneceği"ni söylemesi buna bir örnektir. Sheehan ile editörlerin çok iyi bildikleri gibi, Ortega, hafif silahların emekçilere dağıtılmasıyla birlikte, askeri birliklerde planlı bir *azaltma* yapılacağını açıklamıştı. İşe yarayan propagandif uydurmalardan kolay kolay vazgeçilmez.

62) Referanslar ve arkaplan için bkz. Ek V, Kısım 3.

ABD'nin geçen on yılda Orta Amerika'da elde ettiği kazanımlar büyük bir trajedidir. Bunun nedeni, yalnızca korkunç sayıda insanın hayatına mal olması değil, aynı zamanda, on yıl önce bütün bölgede halk örgütlenmesi ve temel insan ihtiyaçlarının karşılanması yönünde ilk umutlu adımların atılması ve benzer sorunlarla uğraşan başkalarının yararlı dersler çıkarabileceği ilk başarıların gözle görülür hale gelmesiydi –ABD plancılarının korkusu tam da budur. Bu adımlar daha sonucuna ulaşmadan kesintiye uğratıldığı için bir daha yeniden denenebilmeleri mümkün değildir.

Reagan yönetiminin ölümler, kötü beslenme, yaygın çocuk hastalıkları gibi göstergelerde yansıyan Nikaragua'daki başarıları, kurbanların yaşamlarına üstünkörü bakıldığında daha insani bir kalıba dökülür. Julia Preston şu başlıkla ana eğilimi belirleyen medyadaki ender örneklerden birini sunmaktadır: "Jalapa'da Savaşın Yol Açtığı Zorluklar, Sandinist Davayı Destekliyor." Preston'un yazdığına göre, Jalapa, "düşman Honduras'a giren hassas bir ince parmak" şeklindeki ufak bir kasaba; Honduras'ta üslenmiş Reagan'ın Oğulları'nın kolayca ulaşabilecekleri ve büyük ölçüde Honduras'ta ABD'nin çalıştırdığı güçlü radyo istasyonlarından yapılan düşmanca propagandanın etkilediği bir bölgedir. Kontralar hiç değilse burada CIA eğitmenlerinden aldıkları dersleri uygulayabilir ve A.M. Rosenthal'in "James LeMoyne'nin dikkatlice hazırlanmış, duyarlı anlatımları"nı okurken edindiği izlenimlere uygun olarak "gittikçe artan özgüven ve ustalık" sergileyebilirler."[63]

Preston'ın bildirdiğine göre, Kontralar Jalapa'da bir aşağılanma nesnesi, ABD'den alacakları "iyi ücret ve iş güvencesi" hakkında "yanlış tahminde bulunan" paralı askerler konumundadırlar. Gelgelelim "Kontra savaşı, Jalapalıları daha önce hiç görmedikleri kadar aşırı yoksulluğa sürüklemiştir." Açlık her tarafta

63) Preston, *WP Weekly*, 2-8 Ocak 1989. ABD'nin Nikaragua'nın büyük bölgelerine enformasyon sistemindeki egemenliği konusunda bkz. Howard Frederick, "Electronic Penetration", Wallker, *Reagan vs. the Sandinistas.*

kol gezmektedir. 1982'de "Sandinistler'in toplumsal koşulların iyileştirilmesi vaadinin bir simgesi olarak" inşa edilmiş olan hastane, kaynakların savaşa aktarılması ve "bu tür toplumsal projelerden uzaklaşma" nedeniyle (ABD yurttaşlarının gurur duyabilecekleri bir başarı) insanların "kendilerini iyileştirecek araç olup olmadığından" kuşku duymaları yüzünden fiilen boştur. Gene de "muazzam sıkıntılar Jalapa halkını Sandinist devrime sırt çevirtmemiştir." Sandinistler'e karşı olan insanlar bile "savaşı, ABD'nin Nikaragualıları daima ezdiği tarihin (Somoza ailesinin hanedanlığı bunun hafızalardan silinmeyen bir örneğiydi) yeni bir aşaması olarak görmektedirler." ABD şiddetinin gölgesinde kalan okuma yazma kampanyaları ve "eğitim patlaması", totalitarizmin bir aracı olarak alaya alındığı ABD'de değilse bile, Jalapa'da "kalıcı bir sadakat doğurmaktadır". Kasabada oturan pek çok insan "bugün daha gayri resmi, daha eşitlikçi bir toplum" görmektedir. Somoza rejiminde ve genel olarak ABD modelinde olduğu gibi, artık köylüler "köle", toprak sahipleri "efendi" değildir. "Sandinistler ilk defa küçük çiftçilerin banka kredisi almalarını sağladılar" ve bugün, "cılız bir çiftçi köylünün dediği gibi", Reagan'ın "devrimi geciktirmek"teki başarısı "hüsran çığlıkları"na neden olduysa da "herkes aynı yoksulluğu paylaşmaktadır".

Reagan yönetiminin Orta Amerika'daki uzun vadeli amaçları başından beri belliydi. Shultz, Abrams, Kirkpatrick ve şürekası terörü ve şiddeti hararetle desteklemeleriyle politik yelpazede aşırı bir konumda yer alırlarken, genel politik amaçlar uzlaşımsal nitelikte olup ABD geleneği, politika planlaması ve kurumlarında derin kökler salmıştır; bu yüzden ana eğilimi belirleyen medyada ayrıntılı olarak işlenmelerine ya da eleştirilmelerine çok az rastlanır. Aynı nedenlerle, kalıcı olmaları beklenebilir. "En temel insan haklarını savunmak amacıyla mücadele eden halk örgütlerini" (Başpiskopos Romero) dağıtmak ve 'acemi demokrasiler'deki her türlü 'aşırı milliyetçilik' tehdidini ortadan kaldırmak zorunludur. Nikaragua'ya gelince, baskı ve sömürüye

dayalı "Orta Amerika modeli"ne şiddet yoluyla tekrar sokulamazsa, o zaman en azından Amerika Birleşik Devletleri 1981'de Dışişleri Bakanlığı'ndaki bir görevlinin böbürlendiği gibi "Nikaragua'yı Orta Amerika'nın Arnavutluk'u yapma, yani yoksul, yalnız ve radikal bir ülke haline getirme" görevini yerine getirmelidir. ABD hükümeti, Nikaragua'nın "bir tür Latin Amerika Arnavutluk'u haline gelmesi"ni sağlamalı, böylece "Sandinistler'in Latin Amerika için yeni, örnek bir politik model yaratma rüyası" boşa çıkarılmalıdır (İngiliz gazeteci John Carlin).[64]

Bu amaçlara çoğunlukla ulaşılmıştır. Hükümetin uzantısı olarak hareket eden bağımsız medya, bu başarıda büyük pay sahibidir.

64) Thomas Walker; Coleman ve Herring, *The Central American Crisis* içinde. Carlin, *Indepenedent* (Londra), 1 Şubat 1988.

5
YORUMLARIN FAYDASI

Milton, "İkiyüzlülük yalnızca Tanrı'nın görebileceği bir kötülüktür," diye yazıyordu. Buna karşılık kötülüğü 'ne İnsan'ın ne de Melek'in fark edebileceği' bir hale getirmek yorucu bir zanaata benzer. Pascal, "ahlâkçıların kendi inançları ile papaların, konseylerin ve Kitabı Mukaddes'in emirleri arasındaki zıtlıkları nasıl birbirine uydurdukları"na dikkat çekerken birkaç yıl önce bu konuyu tartışmıştı. Pascal'ın ahlâkçı muhatabına göre, "Bu çelişkili gerçekleri birbirine uydurmamızın yöntemlerinden birisi, bir ifadenin yorumlanmasıdır." Yani, İncili Şerif'in buyurduğu gibi, "fazlalılığınızı sadaka verin" denecekse ve görev "en zenginleri sadaka verme yükümlülüğünden kurtarmak"sa, *'fazlalık'* sözcüğünü, böyle bir buyruğa pek ya da hiç sorun çıkartmaya-

cak biçimde yorumlayarak kolayca her şey rayına oturtulur. Bilginler, "dünya insanlarının kendilerinin ya da akrabalarının durumunu iyileştirmek amacıyla biriktirdiklerine *fazlalık* denemeyeceğini; bu doğrultuda, fazlalık türünden bir şeyin dünya insanları arasında -krallar bile istisna değildir bunda- bulunamayacağı"nı (şimdilerde, vergi reformu dediğimiz şey) kanıtlarlar. Demek ki, "pratikte zorunlu bir yükümlülük olmayacaksa, zenginlerin fazlalıklarını sadaka vermek zorunda oldukları" şeklindeki İncili Şerif buyruklarına büyük bir sadakatle bağlanabiliriz". Pascal, "işte bu gördüğünüz, yorumların faydası"dır sonucuna varmaktadır.[1]

Bizim çağımızda hileye, Orwell sayesinde, yenikonuş *(newspeak)* denmektedir; ahlâkçılar uygulama konusunda Pascal'in keşişine oranla daha az hazır olsalar da, az şeyler başarmamışlardı.

Son iki bölümde, liberal entelektüellerin 'bilginin gelişmesi'yle toplumsal denetimi sağlamakta 'kaba, net ve doğrudan yöntemler'den kaçınarak 'ince' ve 'rafine' yöntemlere yönelmemiz gerektiği tavsiyesi üzerinde dururken, demokratik toplumlarda geliştirilen düşünce denetimi modellerinden bazılarını tartışmıştım. En etkili hile, tartışmalara hoşgörüyle yaklaşarak, hatta makul sınırlar içinde cesaretlendirerek, düşünülebilir olanın sınırlanmasıdır. Ne var ki demokratik sistemler, çarpıcı bir araç olarak 'bir ifadenin yorumlanması' yöntemi gibi daha kaba araçlara da başvururlar. Böylece Üçüncü Dünya'daki saldırganlık ve devlet terörü 'demokrasi ve insan haklarının savunulması'na dönüşürken; 'demokrasi', Winston Churchill'in dünya düzeni reçetesinde görüldüğü gibi, "yönetim gücü evlerinin içinde sessiz

1) Milton, *Paradise Lost,* III, 682-684; Pascal, *Provindal Letters,* Defter VI. Zenginlerin ve işadamları topluluğunun 'kamuoyunu şaşırtma' yönteminden yararlanarak vergi reformunu kendi yararlarına değiştirmeleri, 'ama tam tersi bir görünüm ortaya koymaları'nın derinlikli bir anlatımı için, bkz. Linda McQuaig, *Behind Closed Doors: How the Rich Won Control of Canada's Tax System* (Penguin, 1987). McQuaig'in incelemesi özellikle Kanada'yı ele almakta, ne var ki daha genel sonuçlara varılmaktadır.

sessiz oturan zengin insanların emin ellerinde olduğu zaman gerçekten sağlanabilir."[2] Ülke içinde ayrıcalıklı kesimin egemenliği güven altına alınmalı ve halk edilgen gözlemciler statüsüne indirilmeliyken, bağımlı ülkelerde doğal egemenlere karşı her türlü meydan okuyuşu ortadan kaldırmak için katı önlemlere başvurmak gerekli olabilirdi. *Times* muhabiri Neil Lewis'in açıkça belirttiği gibi, ifadenin doğru biçimde yorumlanmasıyla, "Amerikan tipi demokrasinin dünyanın her tarafında örnek alındığını görme özleminin Amerikan dış politikasının kalıcı bir teması olduğu" gerçekten doğrudur.[3]

Bu doğrultuda, biz Güney Vietnam için demokrasi ve bağımsızlık özlemiyle yanıp tutuşurken, Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (NLF) kökünün kazınması ve ülkenin yerle bir edilmesinde ve daha sonra devletin yönetiminde 'seçimler'in yapılmasına izin vermeden önce politik düzeyde örgütlenmiş Budistlerin de yok edilmesinde bir 'zıtlık' yoktur. Ahlâkçılar bu yönde ilerlememize olanak tanırlarken, öbür yandan, ABD terörü karşısında 'hayatta kalmak için karşı-güç kullanmak' zorunda kalan yerli düşman ise, ABD'yle ve onun himayesindeki güçlerle mücadelenin 'politik düzeyde yürütülmesi gerektiği'nde ve 'kitlelere yönelik askeri güç kullanımının başlı başına gayri meşru olduğu'nda ısrar ediyordu. Bizim askeri gücü tercih ederek politik çözümleri reddetmemiz doğaldır, çünkü biz, NLF'nin "Güney Vietnam'daki gerçekten kitle tabanına sahip biricik politik parti olduğu"nu, hiç kimsenin, "herhalde Budistler dışında, kendisini büyüklük ve güç bakımından, büyük balığın küçük balığı yutacağı korkusuyla bir koalisyona girecek konumda düşünmediğini" de kabul ediyorduk.[4] Aynı akıl yürütmeyle, yanlış insanlar kazandığı için Laos tarihindeki ilk ve son özgür seçimi geçersiz saymak, Guatemala, Brezilya, Dominik Cumhuriyeti, Filipinler, Şili ve Nikaragua'da seçimle gelen hükümetlerin devrilmesini

2) Churchill, *The Second World War* (Houghton Mifflin, 1951, s. 382).
3) Bkz. s. 49.
4) ABD hükümeti yanlısı araştırmacı Douglas Pike, *Viet Cong* (MIT, 1966).

örgütlemek ya da desteklemek, 1980'lerde Orta Amerika'daki demokrasi, toplumsal reform ve bağımsızlık tehdidini savuşturmak amacıyla geniş çaplı terör eylemlerini desteklemek ya da doğrudan örgütlemek ve savaştan sonraki dünyanın doğru ellere emanet edilmesi için güçlü önlemlere başvurmak da doğru oluyordu. Bütün bunlar 'demokrasi özlemimiz'e uygun düşmekteydi.

Aynı perspektiften bakıldığında, Aralık 1965'te *New York Times* editörlerinin, Endonezya'daki 'son karışıklıklarda akıllıca arka planda kaldıkları' için Washington'a övgüler yağdırmasının nedenini anlayabiliriz. Bu "son karışıklıklarda Endonezya ordusu, şu ya da bu şekilde Endonezya Komünist Partisi'nin (EKP) hemen hemen bütün üst ve ikinci düzey liderleri"ni ortadan kaldırarak (ve yeri gelmişken belirtelim, editörlerin inanmayı tercih ettikleri gibi Washington 'akıllıca' sessiz gözlemci rolünü oynarken, yüz binlerce insanın, çoğunlukla topraksız köylülerin katledilmesiyle) "ülkenin politik saatli bombasının, yani güçlü EKP'nin fitilini ateşlemişti."[5] Editörler her ne kadar EKP'nin 14 milyon insanı örgütlemesini sağlayan toplumsal koşulların hâlâ egemen olduğuna dikkat çekiyorlarsa da, özgürlük adına bu güzel zaferin nasıl kazanıldığına hiç yer verilmiyordu. *New York Times* editörleri, ABD'nin dostlarıyla müttefiklerinin Yahudi katliamından beri en büyük kıyımı gerçekleştirmekteki cesaret verici başarılarına rağmen, milliyetçi lider Sukarno'yla EKP'den kalanların yararlanabileceği korkusuyla katliamın faillerine yardım

5) Başyazı, *NYT*, 22 Aralık 1965. Washington askeri darbeye zemin hazırlamaya yardımcı olmayı üstlenmişti ve ABD'nin gerek darbede gerekse darbeden sonra daha doğrudan bir rol üstlenmiş olması pek mümkün değildir; bkz. *Culture of Terrorism*, s. 181, ve önemli bir inceleme olarak, Peter Dale Scott, "The United States and the Overthrow of Sukarno, 1965-1967", *Pacific Affairs*, Yaz 1985. Lyndon Johnson'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı McGeorge Bundy, geçmişe baktığında, Vietnam'daki 'çabamız'ın bölgede Vietnam'dan esinlenen milliyetçilik karşıtı düşünceler aşılamaya yardımcı olan Endonezya'daki bu gelişmelerden sonra aşırıya kaçtığı yorumunda bulunmuştu: Vietnam savaşının arka planına ilişkin başka kanıtlarla da desteklenen derinlikli bir kavrayıştır bu; *Manufacturing Consent*, s. 174.

sağlama konusunda Washington'ın ihtiyatı elden bırakmamasını da istemişlerdi.

Aynı şekilde, *New York Times*'ın, "yıkıcı unsurlara karşı oldukça başarılı bir kampanya yürütmesi" ve "demokrasiye zarar vermeksizin yıkıcılığa boyun eğdirmekte uzun zamandır kazandığı başarılar" nedeniyle CIA'nın tekrar iktidara getirdiği İran'daki Şah hükümetine övgüler yağdırılması da doğaldı. Demokrasiye zarar vermeksizin hakkından gelinen yıkıcılar arasında, eskiden "gerçek bir tehdit" sayılan, ama "artık tamamen temizlendiği düşünülen" "Sovyet yanlısı Tudeh partisi" ile neredeyse komünistler kadar yıkıcı olan "aşırı milliyetçiler" de vardır.[6] Filipinler'de "Aquino Kararnamesi Komünist Parti'yi Yasaklıyor" başlığıyla "tam demokrasinin dönüşü"nü müjdeleyen sevinçli bir haber okumak anlaşılan çok az kişiye garip gelecektir. Bu yazının ilk paragrafında, Marcos diktatörlüğünde yasallaşmış olan parti üyeliğine hapis cezası öngören bir başkanlık kararnamesinden söz edilmektedir.[7] Marcos henüz uzak olmayan bir geçmişte bir model demokrat, Ronald Reagan'ın açıkladığı gibi "demokrasi vaat eden" birisiydi; Başkan Yardımcısı George Bush Manila'dayken, Marcos için, "Demokrasi ilkesine ve demokratik süreçlere bağlılığınızı, özgürlüğe yaptığınız hizmetleri beğeniyoruz," diyordu.[8] Ancak bu sözler, Marcos'un denetimi ve onunla birlikte özgürlük âşığı bir demokrat kimliğini kaybetmesinden önce söylemişti.

Aynı *ilkeler* temelinde *Güney Vietnam*'da Diem ve Thieu-Ky diktatörlükleri dönemindeki 'demokrasi' günlerini (bkz. Bölüm 3) nostaljiyle hatırlayabiliriz. Geçmiş on yılların deneyimi refaha ve kalkınmaya giden yol olduğunu gösterdiği için 'demokrasinin ideolojik atakta' olduğunu gözlemlemek son derece doğal

6) Sam Pope Brown, "Iran is Reported Subversion Free", *NYT*, 2 Aralık 1956; *NYT*, 30 Ağustos 1960. Akt. William Al Dorman ve Mansur Farhang, *The U.S. Press and Iran* (Kaliforniya, 1987, s. 77, 72).
7) *UPI, BG*, 27 Temmuz 1987.
8) Bkz. *Turning the Tide*, s. 161.

görünmektedir: "Ekonomik bir mekanizma olarak demokrasi her yanıyla işlemektedir," diye yazıyordu James Markham, *Times Week in Review*'daki başmakalesinde. Yeni sanayileşen ülkelerde gerçekten bir ekonomik büyüme görülmüştü ve bunun çarpıcı örnekleri Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ile Singapur'du. Sonuçta, buradaki 'demokrasi'nin, devletin ülke içindeki holdingler ve uluslararası korporasyonlarla koordineli hareketiyle ekonomi üzerinde denetim kurduğu, eksik tüketimi ve aşırı sömürüyü kolaylaştırmak amacıyla demokratik biçimleri reddeden bir sistem olduğunu (demokrasiden ziyade geleneksel faşizme yakın olan bir model) anlayacağız. Oysa bütün bunların anlamı, 'demokrasi' terimini, korporasyonların ve ABD hükümetinin ihtiyaçlarına karşı doğru bir duyarlılık gösteren yerli unsurların ekonomik ve toplumsal yaşama egemen olmaları anlamında kullandığımız zaman ortaya çıkar.[9]

Medyanın ve politik sistemin daha genel normları yansıtan sürekli temaları bunlardır. 'Demokrasi' terimini doğru biçimde yorumladığımız sürece, burada hiçbir zıtlık görünmez.

Bütün bunlar, 'gelişmeler denetimden çıkmadıkça' ve 'ABD'nin çıkarlarını olumsuz yönde etkilemedikçe' diğer ülkelerin kendi kaderlerini kendilerinin denetlemeleri gerektiği doktriniyle uyum içerisindedir. Mantık, 1955 yılında bir Ulusal İstihbarat Araştırması'nda, demokratik kapitalist rejimin başarıyla yıkılmasından sonra ABD'nin Guatemala'da nasıl bir şüpheyle karşılaştığının tartışıldığı zaman da aynıdır. "Çok sayıda Guatemalalı 1944 devriminin demokratik-milliyetçi ideallerine," özellikle de CIA darbesiyle devrilen rejimin "toplumsal ve ekonomik programları"na "tutkuyla bağlıdır"; söz konusu araştırmanın üzüntüyle saptadığı bu

9) *NYT*, 25 Eylül 1988. Ekonomik başarılar, yarı-faşist önlemlerin etkili olmasının dışında, Amerika'nın Asya savaşlarının baş döndürücü etkisini ve sömürgelerini Batı'dan farklı tarzda sömüren Japon sömürgeciliğinin uzayan etkisini yansıtmaktadır. Bruce Cumings'in gözlemine göre, Japon emperyalizminin devlet-şirket önderliğinde başlatılan sınai kalkınmasında bir canlılık söz konusudur ("The Origins and Development of the Northeast Asian Political Economy", *International Organization*, 38 (Kış 1984).

gerçek karşısında, "az sayıda Guatemalalının demokrasisinin süreçleri ve sorumluluklarını anlaması" nedeniyle "sorumlu demokratik bir hükümetin kurulması kolay değildir."[10] Bu görünürdeki çelişki 'demokrasi'yi doğru biçimde yorumlayınca giderilmiş olur. İkiyüzlülüğün 'yalnızca Tanrı'nın görebileceği bir kötülük' olmasını sağlamak medyanın ve genelde uzmanlaşmış sınıfın görevidir.

Bu ve benzer örneklerden anladığımız gibi, demokrasiye ve insan haklarına gösterilen dikkatli ilgi, büyük çaplı kıyımlara hoşgörüyle yaklaşmakla ya da doğrudan içinde yer almakla el ele yürüyebilir. *Christian Science Monitor,* General Suharto'nun Endonezya'daki politik tehdidi kitlesel katliamlarla ortadan kaldırmaktaki etkileyici başarısının ardından, "Batı'daki pek çok insanın Jakarta'nın yeni ılımlı lideri Suharto'yu kazanmaya can attığı"nı onaylayarak -ve doğru biçimde- gözlemlemekteydi; burada da 'ılımlı' terimi çıkarcı bir yorumla kullanılmaktadır. Suharto'nun bundan sonraki başarıları arasında, Kanada, İngiltere, Fransa ve diğer ahlâk bekçilerinin fiili desteğiyle birlikte ABD'nin de coşkulu desteğini arkasına alarak, aynı yıllarda Pol Pot'la karşılaştırılabilecek boyutlardaki Doğu Timor katliamlarını ve ülke içinde insan haklarını olağanüstü boyutlarda ihlal etmesini sayabiliriz. Medya da sorunu yok sayarak işbirliğine katkıda bulunuyordu; örneğin, ABD'nin katılımıyla birlikte zulüm arttıkça *New York Times*'ta bu olaylara verilen yer gittikçe azalıyor, 1978'de vahşetin en ağır biçimde uygulandığı günlerde neredeyse sıfır noktasına iniyordu. Tanınmış Güneydoğu Asya muhabiri Henry Kamm'ın Endonezyalı genarallere dayanarak aktardığı çok az sayıdaki haberde de, ordunun gerillaların denetiminden kaçan insanları korumakta olduğu bildiriliyordu. Sığınmacıların, Kilise yetkililerinin ve Yahudi katliamından beri görülen en büyük kitle katliamında halkın düşüncesini etkileyebilecek

10) FRUS, 1955-57, Cilt VII, s. 88f., NIE 82-85. en ileri düzeyde zekice bir çözümlemeyi yansıtan bu aydınlatıcı belge üzerine daha fazla bilgi için bkz. benim "Agenda of the Doves", *Z Magazine,* Eylül 1988.

diğer çevrelerin tanıklıkları ise büyük bir titizlikle görmezlikten gelinmekteydi. *Economist* geçmişi değerlendirirken, General Suharto yönetimine övgüler düzerek, herhalde onun uluslararası korporasyonlara karşı müşfikliğini göz önüne getirerek onu 'iyi yürekli' diye tanımlamaktadır.[11]

Aynı ilkeler doğrultusunda, Pol Pot rejiminin terörü büyük bir öfke doğururken, Kamboçya'nın kırsal bölgelerinde sivil halka yönelik ABD bombardımanın en yoğun biçimde sürdüğü 1973 yılında, Phnom Penh'teki muhabirlerin yüz binlerce sığınmacının kendi gözleriyle gördüklerini es geçmeleri de doğaldır.[12] Böylesi bir seçmecilik ABD vahşetinin kapsamı ve niteliği hakkında çok az şey bilinmesini sağlar. Ama aynı zamanda, ABD vahşetinin. Batı'nın 1977'de derin öfke patlamasıyla sarsıldığı zaman Kızıl Kmerlere atfedilebilen vahşetle karşılaştırılabilmesine ve Kızıl Kmerlerin ciddi bir güç haline gelmesine katkıda bulunmasına da olanak tanımaktadır.[13]

'Tarihsel mühendislik'in bu başarıları, *New York Times* editörlerinin, "Amerika'nın 1975'te Hindiçin'den uzaklaşmasının ardından, Kızıl Kmerlerin iğrenç barbarlıkları ve Vietnam'ın işgaliyle -tabii Kızıl Kmerleri kovarak- Kamboçya'nın sıkıntılarının daha yeni başladığı"nı gözlemesine zemin hazırlamıştır. "Washington uzun süren kayıtsızlıktan sonra dürüst simsar olarak önemli bir rol oynayabilir ve Kamboçya'daki çoktandır görmezlikten gelinen yarayı iyileştirebilir." Kamboçya'nın çektiği acılar

11) John Murray Brown, CSM, 6 Şubat 1977; *Economist*, 15 Ağustos 1987. Medyadaki Doğu Timor yayınları üzerine, bkz. *Political Economy of Human Rights, Towards a New Cold War* ve *The Chomsky Reader*. *The Chomsky Reader*'da Batılı gazetecilerin çarpıcı bahaneleri de tartışılmaktadır. Batılı gazetecilerin bu tatsız durumu gizleme çabaları hakkında söylenecek çok söz vardır, ama ben buna girmeyeceğim. Daha az bir kapsamda olmakla birlikte terör ve baskıya yine çok az yer verilmektedir.

12) Bir aktarma için bkz. *Manufacturing Consent*, Bölüm 6. Kısa süre önce Laos'un kırsal kesiminde gerçekleştirilen ABD bombardımanları da en kötü dönemde suskunlukla geçiştirilmişti; *a.g.y.* ve aktarılan kaynaklar.

13) *A.g.y.* ve aktarılan kaynaklar; Ben Kiernan, "The American Bombardment of Kampuchea", *Vietnam Generation* 1.1, Kış 1989.

1975'te -daha önce değil- 'Amerika'nın gözleri önünde' başlarken, editörler bize, Washington'ın 'kayıtsızlık' döneminde Kızıl Kmerlere dolaylı destek verdiğini, Pol Pot rejiminin 'sürekliliği'nin başlıca etkeni olan koalisyona arka çıktığını hatırlatmaya gerek duymazlar.[14] ABD'nin Kızıl Kmerlerle ilişkileri dikkatli manevraları gerektirmektedir. Kızıl Kmerler, herhalde Jean Paul Sartre'ın solcu Paris çevrelerinde yetiştiklerinden dolayı, komünist tehditle ilişkilendirilebilecekleri kadarıyla, son derece kötüydü ve hep öyle kalmıştı. Ama açıkçası, Kamboçya'yı işgal ederek ve katliamlarına son vermek üzere Kızıl Kmerleri ülkeden sürerek, vahşi ve caniyane sınır olaylarına sonunda tepki gösteren Vietnamlılar çok daha kötüdür. Bu yüzden biz de Pol Pot'u destekleyen Taylandlı ve Çinli müttefiklerimizi desteklemeliyiz. *New York Times*'da, Washington'ın (Çinli müttefiklerimizin açıksözlülükle dile getirdikleri gibi, Vietnam'ı kana bulamak amacıyla) Çin'e Pol Pot rejimini desteklemekten vazgeçmesi için baskı yapmakta fazla istekli görünmediği bildirilmekteydi. Dışişleri Bakanlığı Doğu Asya İlişkileri Danışmanı, durumun 'hassas' olmasından ötürü Pol Pot'a yardımın kesilmesini öngören bir Kongre çağrısına olumsuz yanıt vermişti. *Times* açıklamasına göre, ABD'nin Çin'e baskı yapması "ilişkileri gereksiz yere zedeleyebilirdi". Bu etken, Kızıl Kmer terörüne maruz kalan Kamboçyalıların yazgısından duyduğumuz kaygıdan daha üstündür. Basındaki başka açıklamalarla da doğrulandığı gibi, Amerika Birleşik Devletleri doğallıkla Kızıl Kmerlerin geri dönüşünden en çok kaygı duyan ülkelerden biriyken, "ABD'yle müttefikleri, Vietnam'dan bir politik çözümde anlaşılması [ABD'nin koşullarıyla] yönünde bir uzlaşma belirtisi gelmezse, Kızıl Kmer birliklerinin, geçmiş icraatlarına (ve halkın Kızıl Kmerlerin geri dönüşünü nasıl karşılayabileceğine) bakmadan Vietnam'a askeri baskı yapmak amacıyla kullanılabileceğini kararlaştırmıştı." Bu zor koşul-

14) Başyazı, *NYT*, 16 Temmuz 1988. ABD'nin "kayıtsızlık" dönemindeki rolü konusunda bkz. *Manufacturing Consent*, Bölüm 6.

larda yalnızca Çin'le ilişkiler değil, propagandistlerin görevleri de 'hassas' bir hal almaktadır.[15]

Demokrasi kavramının ahlâkçı biçimde yorumlanması sorunun ancak yansını çözer; bunun yanında, demokrasiyi yerleştirme ya da koruma isteğini duyduğumuz bir ülkede demokrasi düşmanları gibi bir ifadeye de ihtiyacımız vardır. Bu durumda bir refleks gibi kendini gösteren hile, yerli düşmana (toplumsal amaçları ve politik bağlılıkları ne olursa olsun) 'komünist' yaftasını yapıştırmaktadır. 'Komünistler', 'kontrolden çıkmayan demokratlar' lehine ortadan kaldırılmalıdır. Dolayısıyla, Jose Napoleon Duarte ile Savunma Bakanı Vides Casanova, Mayıs 1980'de Rio Sumpul'dan Honduras'a kaçmaya çalışan yüzlerce kişi güvenlik güçleri tarafından öldürülürken, 'komünistler'e karşı uygarlığı savunan 'demokratlar'dır. Duarte'nin açıklamasına bakılırsa, herhalde palayla lime lime doğranan çocuklar dahil olmak üzere, öldürülen insanların hepsi de 'komünist gerillalar'dı; ABD medyası daha basit bir yolla, Duarte'nin meşrutiyetini sağladığı terörist kampanyanın ilk adımlarından birini oluşturan bu katliamı suskunlukla geçiştirmeyi tercih etmişti.[16]

ABD'nin 'Amerikan tipi' demokrasilere karşı tavrı, egemen olan anlayışı daha ince biçimleriyle ortaya koymaktadır. Avrupa

15) Elaine Sciolino, *NYT*, 16 Ekim; Clayton Jones, *CSM*, 24 Ağustos 1988. Batı'nın bu konudaki tavrını doğru biçimde 'ikiyüzlülük' diye nitelemesi üzerine bkz. Peter Carey, *Far Eastern Economic Review*, 22 Aralık 1988. Carey, "Çin silahları ve parasıyla gelen cömertçe yardımlar" ve BM kanalıyla gönderilen "Batı yiyecek yardımı" nedeniyle, Kamboçya'nın çeşitli bölgelerinde yerleşen "Kızıl Kmerlerin dev bir savaş gücü haline geldiği"ne işaret etmektedir. Tayland askeri yetkilileri Kızıl Kmer üslerine ve Tayland içinde faaliyet gösteren 'terör odakları'na göz yumarak belirleyici bir rol oynamaktadırlar. Savaş, önemli ölçüde. Kızıl Kmerler ile komünist-olmayan koalisyon ortakları arasında geçmişti. ABD'nin desteklediğini iddia ettiği bu güçlerden birisi 'neredeyse fiilen silinmiş' olan Son Sann'ın KPNLF'si iken, diğeri 'kötü biçimde hırpalanan' Sihanuk'un ordusuydu. ABD'nin Taylan ve Çin müttefiklerinin yardımıyla, Kızıl Kmerler, ABD politikasının amacı olduğu iddia edilen Vietnamlıların çekilmesinden sonra başa geçebilirler. Bu gelişmeler yıllardan beri çok açık biçimde izlenmiştir, bkz. *Manufacturing Consent*.

16) Referanslar için bkz. *Turning the Tide*, Bölüm 3, Kısım 5.2.

ile Japonya, özellikle geleneksel elit kesimleri yeniden iktidara getirmenin ve anti-faşist direnişle yandaşlarını güçsüz bırakmanın (bu eğilimdeki insanların pek çoğu kabul edilemez bulunan radikal demokratik amaçlara sahipti) gerekli görüldüğü savaştan hemen sonraki yıllarda oldukça ilginç örnekleri oluşturuyorlardı.[17]

Yanlış fikirler taşıyan insanların şiddete başvurularak denetlendiği ya da 'demokrasiyi zedelemeksizin' temizlendiği Üçüncü Dünya'da buna benzer örnekler az değildir. Orta Amerika'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde işlerlikli bir parlamenter demokrasiye sahip olan Kostarika'yı düşünün. Bilgileri daha iyi olması gereken araştırmacılar bile, ABD'nin Kostarika'ya sağladığı desteğin, başlıca politik amacın iş çevrelerinin hakları için yeterli güvenceleri sunmayan 'milliyetçi rejimler'i engellemek olduğu tezini[18] (belgeler ve tarihsel kayıtlarla oldukça desteklenen bir tez) çürüttüğünü savunmaktadırlar bazen. Bu argüman ciddi bir yanlış anlamayı yansıtmaktadır. ABD'nin, iş ilişkilerine uygun bir ortam muhafaza edildiği sürece, demokratik biçimlere ilkeli bir karşı çıkışı yoktur. Gordon Connell-Smith'in Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü adına yaptığı Amerika ülkeleri arası sistem üzerine incelemesinde doğru biçimde gözlemlediği gibi,[19] ABD'deki 'demokrasi kavramı' 'özel, kapitalist girişimle yakından ilişkilidir' ve ancak düzenli olarak 'komünizm' denen akım bu anlayışı tehdit ettiği zamandır ki 'demokrasiyi restore etmek' doğrultusunda eyleme geçilir. 'ABD'nin [başka yerlerde olduğu gibi] Latin Amerika'da temsili demokrasiye ilgisi onun anti-komünist politikasının', daha doğru bir anlatımla, ABD'nin ekonomik yayılması ve politik denetimine yönelik her türlü tehdide karşı çıkma politikasının 'bir özelliğidir.'

17) Bkz. benim makalem, "Democracy in the Industrial Societies", Z *Magazine*, Ocak 1989.
18) Bkz. Victor Bulmer-Thomas, *On Power and Ideology, Thirld World Quarterly*. Ocak 1988.
19) Connell-Smith, *The Inter-American System* (Oxford, 1966).

ABD'nin çıkarları korunduğu zaman, yalnızca halkla ilişkileri korumak adına bile olsa demokratik biçimlere hem hoşgörüyle yaklaşılır hem de onaylanır. Bu modele yakından uyan Kostarika, ABD dış politikasına yön verdiği iddia edilen 'demokrasi özlemi'nin içyüzünü kavramamızı sağlayan ilginç bir örnektir.

Kostarika'da 1948 darbesinin ardından Jose (Don Pepe) Figueres liderliğinde kurulan sistem halen yürürlüktedir. Kostarika dış yatırımlara karşı daima güleryüzlü davranmış ve Don Pepe'nin biyografi yazarının gözlemlediği gibi "işçi haklarını feda eden" bir sınıf işbirliği biçiminden yana olmuşken,[20] dünyadaki en yüksek kişi başına borç oranıyla, ABD yardımları sayesinde işlemeye devam eden bir refah sistemini oturtmayı başarmıştır. Don Pepe'nin 1949 anayasası, komünizmi yasadışı ilan ediyordu. Çoğu militan sendikanın da kapatılmasıyla işçi hakları en alt düzeyine inmişti. "Asgari ücret yasaları yürürlüğe girmedi" ve işçiler "muz işçilerini kapsayan bir kesim dışında her türlü kollektif pazarlık yapma şanslarını kaybettiler". Walter LaFeber'in dikkat çektiği gibi, 1960'lı yıllara gelindiğinde, bir akademik inceleme sonuçlarının açığa çıkardığı gibi, "sanki bütün işçi hareketi yok olmuştu". The United Fruit Company hiçbir kamulaştırma tehdidiyle karşılaşmadan kârlarını neredeyse üç katına çıkararak muazzam kârlar elde etti. Bu arada Figueres 1953'te, "ABD'yi davamızın lideri sayıyoruz," diyebiliyordu.[21] ABD, Latin Amerika devletlerini Guatemala hükümetini devirme planlarının arkasında toplamaya çalışırken, Dışişleri Bakanlığı'nın karar taslağına tam destek veren Latin Amerika diktatörlüklerinin yanında, seçimle gelen yalnızca iki hükümet vardı (Kostarika ve Bolivya). Bu taslak, ABD'ye, "Uluslararası Komünizm'in ajanlarının gelmesi"ni ve beklenen ABD saldırısına karşı Guatemala'nın savunması için silah gönderilmesini önlemek üzere, "Guatemala Cum-

20) Charles Ameringer, *Don Pepe* (University of New Mexico, 1978).
21) LaFeber, *Inevitable Revolutions* (Norton 1983, s. 187, 105); Charles F. Denton ve Preston Lee Lawrence, *Latin American Politics: A Functional Approach* (San Francisco, 1972), akt. LaFeber; Ameringer, *a.g.y.*, s. 105.

huriyeti'ne gelip giden gemi, uçak ve her türlü nakil aracı"nı engelleyip teftiş ederek uluslararası hukuku ihlal etme yetkisini tanıyordu.[22]

Kayıtsız şartsız ABD'nin yanında saf tutan, yabancı yatırımları destekleyen, ülke içinde iş çevrelerinin çıkarlarını güvence altına alan ve sendikalarla politik muhalefetin bastırılması zeminini koruyan demokratik hükümet, ABD'nin istediği temel koşulları yerine getirdi. Bu doğrultuda bir ölçüde ABD'den yardım da aldı. Böylece 1955'te, küçük bir Kostarika birliği Nikaragua'dan sınır bölgelerine saldırdığı zaman, Figueres kişisel haklar ile anayasal güvenceleri askıya almış, saldırıyı ABD yardımıyla savuşturmuştu (böylece kendi uyguladığı, ABD'nin himayesindeki devletler için izin verdiği baskıcı önlemler yüzünden demokratik kimliğini kaybetmemiş oluyordu).

Gelgelelim Kostarika'nın yarattığı endişeler hafiflemiyordu. Dışişleri Bakanlığı istihbarat servisi 1953'te, Figueres'in ülkesini "diktatörlüklerden kaçan sürgünler sığınağı"na çevirdiği, "geniş bir dış yatırımları denetleme ve ekonomik kalkınma programı" öngören fikirlerle oynamakta olduğu uyarısında bulunmuştu. Figueres gelişmeyi "tercihen iç sermayeyle" finanse etmeyi umuyordu ve "bireysel ya da aile sınırlarını aşan sermayelere olumlu gözle bakmıyordu." "ABD'deki gibi büyük özel korporasyonlar

22) *FRUS*, 1952-1954, Cilt IV, s.1170, Dışişleri Bakanlığı'nda Guatemala'nın silah arayışında Sovyet bloğuna dönmeye zorlanacağı umuluyordu. Guatemala City büyükelçilik yetkilisi John Hill'in açıkladığı gibi, uluslararası sulardaki gemileri durdurmak "Guatemala ekonomisini sekteye uğratabilir". Bu da "Ordu'yu ya da diğer bazı komünist-olmayan unsurları iktidarı ele geçirmeye cesaretlendirecek", aksi takdirde "komünistler durumdan kendi denetimlerini genişletmek üzere yararlanacak" ve "Amerikan topluluğunun, ya da birlikte davranamazlarsa, ABD'nin güçlü önlemler almasını haklı göstereceketir" (Bryce Wood, *The Dismantling of the Good Neighbor Policy*, Teksas 1985, s. 177.) Böylece Guatemala'yı bizim saldırı tehdidimize karşı kendini savunmaya zorlar, sonuçta kendi güvenliğimize yönelik bir tehdit yaratır ve bundan yararlanarak, meşru müdafaa hakkımızla sert biçimde karşılık vermemizi haklı çıkaracak bir askeri darbeyi veya fiili bir komünist iktidarını kışkırtmak üzere Guatemala ekonomisini yok ederiz. Burada, oldukça derin bir anlam yüküyle ifade edilen "güvenlik tehdidi" deyişinin asıl anlamını görmüş oluyoruz.

Figueres'e göre aforoz edilmişti." Ayrıca "küçük, azgelişmiş ülkelerin büyük imalatçı ülkeler karşısında pazarlık güçlerini arttırma"ya çalıştığından tehlikeliydi. Yine LaFeber'e göre, "hükümet güçlerinden Kostarika'nın iç gelişmesini yabancı denetiminden olabildiğince kurtarmakta yararlanma"yı, böylece "iyi komşuluk politikasının Latin Amerika'nın yalnızca ekonomik baskıyla hizada tutulabileceği varsayımını çökertme"yi umuyordu.[23]

ABD hükümeti Kostarika anayasasından özellikle kaygı duymaktaydı. Kostarika anayasası, bir yandan komünizmi yasadışı ilan ederken, öbür yandan iyi işleyen bir demokraside zorunluluk haline gelen muhaliflere baskı uygulanmasını engelleyen sivil özgürlükçü güvenceler getiriyordu. Ve Don Pepe, ABD korporasyonlarıyla ve CIA'yla işbirliğine girmesine, bölgedeki ABD müdahalelerine arka çıkmasına ve yıllardan beri ABD'ye genel olarak sadık kalmasına karşın, kabul edilemez derecede bir bağımsızlık sergilemeyi de sürdürmüştür: O kadar ki, daha önce gördüğümüz gibi, kapitalist demokrasinin Orta Amerika'daki öncü temsilcisinin medyadan tamamen dışlanması gerekmiştir.[24]

Demokrasinin düşmanları eğer 'komünist' değillerse, o zaman 'terörist', daha iyisi 'komünist terörist' yani Uluslararası Komünizm'in desteklediği teröristlerdir. Uluslararası terörizmin 1980'li yıllardaki yükselişi ve düşüşü 'yorumların faydası'nı kavramamız açısından önemli bir örnektir.[25]

Reagan yönetiminin ilgi odağına, 'modern çağda barbarlığa dönüş'ü amaçlayan 'uygarlığın yoldan çıkmış karşıtları'nın yaydıkları bir veba olan, Ronald Reagan'la George Shultz'un deyişleriyle 'terörizm musibeti' yerleşmişti. Reagan yönetimi ilk gün-

23) LaFeber, *a.g.y.*, s. 105-106.

24) Krş. s. 63. Daha fazla ayrıntı için bkz. Ek V, Kısım I.

25) Bu propaganda kampanyasının kökenleri ve gelişmesinin bir anlatımı için bkz. diğerlerinin yanı sıra, Herman, *The Real Terror Network*, ve benim, *Towards a New Cold War* (giriş bölümü), *Fateful Tiangle* ve *Pirates and Emperors;* aşağıda aktarılmayan yerlerde referans olarak bu kaynaklara bakınız.

lerinden itibaren, 'dış politikamızın ruhu' olarak Carter'ın insan hakları kampanyasının yerini 'uluslararası terörizm kampanyası'nın alacağını ilan etmişti. Reagancılar, en çarpıcı biçimde Claire Sterling'in etkili kitabı *The Terror Network*'de ortaya konan uluslararası terörizm programına karşı uygar dünyanın savunulmasına adayacaklardı kendilerini. Bu kitapta Sovyetler Birliği 'vebanın kaynağı' olarak gösteriliyordu. Walter Laqueur'ün Sterling'in kitabı hakkındaki bir değerlendirmesinde ifade ettiği gibi, terörizmin "hemen hemen yalnızca demokratik ya da görece demokratik ülkelerde" ortaya çıkması bunun kesin kanıtıydı. 1985'te Associated Press ajansının editörlerle radyo-televizyon yayıncıları arasında yaptığı bir ankette yılın en önemli olayı olarak Orta Doğu/Akdeniz'deki terörizm gösterilmişti. Daha sonraki aylarda bu kaygı en üst boyutlarına ulaştı. ABD'nin 1986'da Libya'yı bombalaması canavarı büyük ölçüde evcilleştirmişti ve daha sonraki yıllarda, Sovyetler Birliği'yle himayesindeki devletler, tercih edilen açıklama biçimine göre, Amerikan cesareti ve kararlılığının karşısında geri çekilirken veba geriletilerek kontrol edilebilir bir hal almıştı.

Vebanın yükselişiyle düşüşünün, tek bir istisnayla, dünyadaki gelişmelerle ilgisi çok azdı. O istisna da şuydu: Vebanın yükselişi, ABD halkının Reagan'ın *devlet iktidarı* ve şiddete bel bağlayışını desteklemek üzere harekete geçirilmesi gerekliliğiyle çakışırken; düşüşü de, Reagancı askeri Keynesçiliğin aşırı uygulamalarının bedelini yılda 200 milyon dolarlık 'karşılıksız çek' yazma tekniğiyle karşılama gerekliliğinin doğurduğu kaygıların büyümesiyle denk düşüyordu (bununla amaçlanan, Başkan Yardımcısı adayı Lloyd Bentsen'in 1988 Demokrat kurultayında muhafazakâr iş çevreleri temsilcilerinin görüşünü ifade edişindeki gibi, refah yanılsamasını yaratmaktı).

Halkla ilişkiler aygıtı -Reagan yönetiminin kesinlikle en karmaşık olan unsuru-1981'de ikili bir görevi yürütmekle karşı karşıyaydı: İç düşmanı (ve genelde ülke halkını), karşı çıktıkları programların maliyetini yüklenecekleri kadar ürkütmek ve bi-

zim açımızdan çok tehlikeli olacağından Kötülük İmparatorluğu'yla doğrudan kapışmaktan kaçınmak. Bu ikilemin çözümü, bizi yok etmeyi amaçlayan Büyük Şeytan'ın uzantıları olan, ama bozguna uğramadan saldırmayı düşünebileceğimiz kadar da zayıf ve savunmasız bir dizi küçük Şeytan (kısacası, Kremlin'in yönetimindeki 'uluslararası terörizm') yaratmaktı. Görevi, kurbanların esas olarak Batı'nın demokratik ülkeleri olduğu doktrinine bağlı kalarak 'terörizm' terimini doğru biçimde yorumlamaktan ibaret olan ahlâkçıların da yardımıyla, bu maskaralık son derece mükemmel sahnelenmekteydi.

İdeolojik savaş kampanyasını başarıyla yürütebilmek için, ABD'nin devlet terörünün örgütlenip yönlendirilmesinde oynadığı temel rolü gözlerden saklamak ve daha önceki yıllardaki uluslararası terörizmle geniş bağlarını (1960'ların başından itibaren 'terörizm musibeti'nin başlıca örneği olan Küba'ya yönelik saldırıların örneklediği gibi) gizlemek bir zorunluluktu. Propaganda faaliyetlerinin başlıca ilgi odağını oluşturan Orta Doğu/Akdeniz bölgesindeki terörizmde de aynı 'tarihsel mühendislik'e ihtiyaç duyulmuştu. Bu bölgede de ABD'nin ve onun himayesindeki İsrail'in rolünü suskunlukla geçiştirmek bir zorunluluk halini almıştı.

Bu görevler medya ile terörologların beceri alanına giriyordu.[26] ABD'nin oynadığı rol kolayca silinebilirdi; öncelikle 'ABD terörizmi' deyişi 'cehennem sessizliği' ya da 'ABD saldırganlığı'na eş anlamda bir deyiştir, İsrail'in devlet terörizmi de, her ne kadar uzak ve unutulmuş bir geçmişte Yahudi teröristlerinin yaşamış olduğu kabul ediliyorsa da, şimdi himaye alandaki bir devlet olduğundan aynı edebi yakıştırmalardan kurtulmaktadır. Bilimsel denemelerden oluşan bir derleme yayımlayan bir editörün, sivillere yönelik 'ahlâki açıdan kabul edilemez terörist saldırılar' ile otoritenin ve zulmün sorumlularına yönelik daha muğlak saldırılar arasında akla uygun bir ayrım yapılmasını düşündüren

26) Bkz. Ek V, Kısım 2.

önermesini izlersek, bu gerçeği doğru bir perspektife oturtabiliriz. "Bu yüzden, Irgun Zvai Leumi'nin İngiliz askerlerine saldırıları ile Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nin İsrail'e yolcu taşıyan yolcu uçaklarına yönelik şiddet eylemleri arasında kalın çizgilerle bir ayrım yapacağız."[27]

Örneğin, 'teröristler' denen Arapların İsrail ve ABD askerlerini hedefleyen saldırıları ile Irgun Zvai Leumi'nin ve son yıllarda İsrail ordusunun Arap sivillere yönelik cinayetleri arasında keskin bir ayrım çizgisinin çekildiği başka bir formülasyon da düşünülebilir. Ancak bu formülasyonla, 'politik şiddetin sonuçları'na ilişkin sağlam ve mantıklı bir çözümlemeye uygun doğru bir imaj ortaya koymak kolay olmaz.

Uluslararası terörizmin ideolojik bir araç olarak büyük önem taşımasının bir örneği, ABD'nin ve onun himayesindeki devletlerin uluslararası terörizmi bizzat uygulamak, örgütlemek ve desteklemekte oynadıkları rolü belgeleyecek cüretin sergilendiği zaman gösterilen tepkidir. Eğer bu tür çalışmaların basitçe görmezlikten gelinmesi yeterli olmazsa, o zaman gözü dönmüş saldırılarla karşılık verilir: 'Dengesizlik', 'saçmalık', 'fanteziler' gibi deyişler 1988 yılındaki yorumlarda büyük yer tutmuştur. Bu tür tepkiler ilgiyle karşılandığından üzerinde biraz düşünülmeyi hak ederler.

Terörizm konusunda takınılabilecek üç tutum vardır: 1) Terörizmi, gerçekler ne olursa olsun, resmi düşmanın üzerine atabiliriz. 2) Terörizm konulu bütün tartışmaları, dikkate alınmayı hak etmeyen, ideolojik güdülerle ortaya atılmış saçmalıklar diye hiçe sayabiliriz. 3) Terörizm olgusunu ciddiye alabilir, terörizmin üzerinde durulup mahkûm edilmesi gereken bir şey olduğunu kabul edilebilir, iyice inceleyebilir ve nerede ortaya çıkarsa çıksın teşhir edebiliriz. Akılcı varsayımlarla hareket edersek ilk tavrı bir kenara koyup üçüncüsünü kabul ederiz. İkinci tavır ise

27) Der. Martha Crenshaw, sunuş, *Terrorism, Legitimacy and Power: Consequences of Political Violence* (Wesleyan, 1983).

bence yanlış olmakla birlikte en azından tartışılabilir bir yaklaşımdır; bence terörizmi ciddiye almak için bütün nedenler mevcuttur ve terörizm kavramı politik söyleme dahil olan çoğu kavram kadar belirgindir. Ne var ki rasyonellik etkenleri burada geçerli değildir. Medyada ve teröroloji literatüründe ilk ve tamamen irrasyonel olan tavır egemendir. İkinci tavra ise az çok hoşgörüyle yaklaşılabilmekte, çünkü ABD'yle güdümündeki devletleri ideolojik manipülasyon denemeleri dışındaki suçlardan kurtarmaktadır. Buna karşılık üçüncü tavır kesinlikle benimsenemez; çünkü bu tavrı benimsersek, hemen örneğin Miami ile Washington'ın Kennedy döneminden günümüze kadar her türlü terörizm tanımı (ister ABD yasalarının, ister uluslararası kuruluşların, ister askeri yönetmeliklerin ya da başka tanımlar) uyarınca dünyanın belli başlı terörizm merkezleri arasında yer aldığını ortaya koymak gibi hiçbir şekilde kabul edilemez sonuçlara varmak durumunda kalırız.

En saf biçiminden daha az olmakla birlikte hâlâ hoşgörüyle karşılanabilen ilk tavrın bir biçimi, onları bu suçları işlemeye iten faktörleri hesaba katmadan Filistinlileri, Lübnanlı adam kaçırıcılarını, vb. mahkûm etmenin haksızlık olduğunu ileri sürmektir. Bu tavır, vebanın kökenleri konusunda genel kabul gören öncüllerin üstü kapalı biçimde benimsenmesine -böylece pekiştirilmesine- katkıda bulunur; ikinci tavır, Batı'nın terörizm saplantısının psiko-kültürel bir çözümlemesiyle sınırlanarak ve 1980'li yılların olağanüstü derecede etkili halkla ilişkiler aracının seçilmesine yol açan kurumsal faktörlerden uzak durarak daha göze hoş bir hale getirilebilir. Kolayca fark edilebilecek olan söz konusu kurumsal faktörlerin bir çözümlemesi de 'komplo teorisi' yaftası yapıştırılarak kolayca görmezlikten gelinebilir (düşünceyi önlemenin ve kurumları incelemeden korumanın gerekli olduğu zamanlar için bilinen bir reflekstir bu). Terörizmden söz etmenin karışıklığa yol açtığı fikri de ABD'nin rolünün gözler önüne serilmesi halinde işe yarayan bir tavır olarak geri çekilmeyi sağlar. Özetle, kabul edilemez bulunan üçüncü tavrı

seçenleri 'çaresiz fanatikler' ve 'komplo teorisyenleri' sıfatıyla saf dışı bırakmakta ve daha sonra süre giden olayların yorumlanmasında ilk tavra çark etmekte bu yoldan yararlanılabilir.

Basit ve kaba olan birinci tavır kamuoyundaki tartışmalara, medyaya ve bilimsel yayın kabul edilen çalışmalara tamamen egemendir. Bu tavrın egemenliği ve yararı her fırsatta açıkça görülmektedir. 1988 sonlarından bir örnek seçersek, Dışişleri Bakanlığı'nın Yaser Arafat'ın Kasım ayında Birleşmiş Milletler'de konuşma yapmaya izin vermemesini düşünün. Resmi gerekçelere bakılırsa Arafat'ın ziyareti ABD'nin güvenliğine tehdit oluşturuyordu, oysa bunu ciddiye alan kimse yoktu; George Shultz bile Arafat'ın koruyucularının New York'ta bir taksi çalacaklarını ya da Pentagon'u ele geçireceklerine inanmıyordu (resmi dayanağın çürütülecek değerde bile görülmemesine kimsenin aldırış etmemesi herhalde ilginç bir konudur, ama bunu bir kenara bırakalım). Ciddiye alınan şey, gösterilen düzmece nedenlerin yanı sıra aktarılan açıklamalardı: Arafat'ın ABD topraklarına ayak basmasına izin verilmemesinin nedeni, Kontra savaşını, El Salvador ve Guatemala'daki hükümetin yönettiği ölüm mangalarını, Trablus bombardımanını ve diğer dikkat çekici şiddet eylemlerini örgütleyen ya da destekleyenlerin terörizmden nefret etmeleriydi. Oysa, terörizm konusundaki üçüncü tavrı, yani dürüst, rasyonel ve buna bağlı olarak tamamen düşünülebilecek tavrı benimseyecek olsak eylemlerin hepsi de uluslararası terörizm, hatta bundan da kötü suçlar kategorisine girer.

Arafat'ın davet edilmesi konusu gündemdeyken, Senatör Christopher Dodd, Arafat'ın Genel Kurul'da konuşmasına izin verilirse ABD'nin Kongre'nin Birleşmiş Milletler'e ayırdığı fonu keseceği uyarısında bulunmuştu. "Sanırım bu ülkede terörizm aleyhindeki güçlü duyguları önemsememezlik edemezsiniz", Dodd basına böyle demeç veriyordu. Önde gelen güvercinler arasında yer alan Dodd'un Orta Amerika'dan ve oradaki terörden yeterince bilgisi vardı. "Shultz'dan Arafat'a 'Hayır'" manşetiyle kaplanan *New York Times*'ın ön sayfasında şu yazılar da okunu-

yordu: "Bakan'ın FKO'yü geri çevirme kararının kökünde terörizme duyulan kişisel nefret yatıyor." Bu makale Shultz'un 'terörizme karşı içten gelen bir nefret' duyduğunu aktararak devam ediyordu. *Times* Washington muhabiri R.W. Apple, Mr. Shultz'un "kendisi için daima can alıcı bir önem taşıyan terörizme karşı kişisel haçlı seferine benzer bir mücadele yürüttüğü"nü ekliyordu.[28] Basın, televizyon ve radyo kuruluşları da ya terörizm vebasına karşı kararlı bir tutum takındığı için Shultz'a hayranlıklarını ifade ediyor, ya da anlaşılabilir ve övgüye değer hiddetinin devlet adamı ihtiyatlılığını yenmesine izin verdiği için onu eleştiriyorlardı.

Haber ve yorumlarda, Nikaragua, El Salvador, Guatemala, Angola, Güney Lübnan, Gazze ve başka yerlerdeki tanıkların Shultz'un 'terörizme içten nefreti'ni ve Kongre'nin şiddet konusundaki 'güçlü duyguları'nı paylaşan anlatımlarına ise hiç başvurulmuyordu. Tam tersine medya ciddi bir yaklaşımla şu uyarıyı yapmaktaydı: "Yaser Arafat'ın vize başvurusu politik açıdan değerlendirilen sıradan örneklerden değil: Onun grubu insanları öldürüyor.[29] Yani Arafat; "insanları öldürmedikleri" (öyle varsaymamız gerekir) için karşılamaktan memnuniyet duyduğumuz Adolfo Clero, Jose Napoleon Duarte ve işbirlikçileri ile Izak Şamir'e hiç benzememektedir.

Medyanın George Shultz'un terörizmi savunan ve destekleyen icraatlarını değerlendirme (belki de 'kişisel açıklamaları'nda ya da medyanın yorumunda bir ikiyüzlülük okunup okunamayacağı sorusunu ortaya atma) fırsatını kaçırmayacağını bekleyebilenler derin bir hayal kırıklığına uğrayacaklardı. Oysa totaliter devletlerde olduğu gibi karikatürcülere geniş malzeme çıkmıştı ve onlar da Shultz'un "insanlar uluslararası terörizmin nasıl bir

28) Dodd, AP, 25 Kasım; Shultz, Robert Pear, *NYT* 28 Kasım 1988. Alan Cowell'ın bunu tamamlayan bir makalesinde, Arafat'ın dışlanmasından sonra Arap ülkelerinin 'öfkeli protestolan'na değinilmektedir. Shultz gerçekten 'içten öfke' duymaktadır; Araplar ise herhalde yalnızca gösteri olsun diye 'protesto' etmektedirler. Apple, 15 Aralık 1988.

29) Başyazı, *WP Weekly*, 5-11 Aralık 1988.

tehdit olduğunu unuttular" diye yakınırken kastetmiş olabileceği liderleri ("Greenpeace gemisini batırdığımızı unutan" Fransa'nın Mitterand'ı; "IRA'lıları Cebelitarık'ta öldürdüğümüzü unutan" İngiltere'nin Thatcher'ı; "Afganistan'da bütün çocukları nasıl mayınladığımızı unutan" SSCB'nin Gorbaçov'u ve "dostlarımızın, Kontraların Nikaragua'da katlettikleri bütün sivilleri unutan" Amerika Birleşik Devlitieri'nin Shultz'u) resmedebilmişlerdi.[30]

Buna kolayca başka örnekler de eklenebilir. Arafat ile FKÖ'nün terörist eylemlere karıştıklarına şüphe yoktur; ama onların uluslararası terörizm arenasında küçük aktörler olduklarına da şüphe yoktur.[31]

FKÖ'nün Dışişleri Bakanı'nı, onun Kongre'deki hayranlarını ve medyayı en çok öfkelendiren terör eylemlerinden birisi, *Achille Lauro* gemisinin kaçırılması ve Leon Klinghoffer'in öldürülmesiydi (kuşkusuz alçakça bir terörist eylemdi bu). Oysa bir hafta önce İsrail, Tunus'u bombalayıp, orada bulunan İsrailli gazeteci Amnon Kapeliouk'un anlattığı diğer dehşet manzaralarının yanı sıra, insanları tanınamayacak kadar paramparça eden akıllı bombalarla 20 Tunuslu ve 55 Filistinliyi öldürdüğü zaman kılları bile kıpırdamamıştı. Kurbanlar Arap, katiller ABD'nin himaye ettiği kimseler olunca ABD gazeteleri olaya pek ilgi göstermiyorlardı. ABD, müttefiki Tunus'a bombardıman uçaklarının hareket ettiğini bildirmeyerek katliamda suç ortaklığı yapmıştı. Shultz da 1940'ların başlarından beri sivrilmiş bir terörist olan İsrail Dışişleri Bakanı Izak Şamir'i telefonla arayarak, basının bildirdiğine göre, ABD yönetiminin "İsrail'in eylemine büyük sempati duyduğu"nu aktarmıştı. Birleşmiş Milletler Güvenlik, Konseyi oybirliğiyle bu bombalamayı 'silahlı bir saldırı eylemi'

30) Szep, *BG*, 4 Aralık 1988. *Globe* editörü Randelph Ryan'ın, 2 Aralık, bir sütunda aynı konuya ilişkin değinmelerinde bence yalnızca sorgulayıcı bir içerik vardır.

31) Bazı karşılaştırmalı değerlendirmeler için bkz. 25. notta aktarılan kaynaklar.

olarak suçlayınca (ABD çekimser kalmıştı) Shultz da açık onaylama sözlerini geri aldı. Birkaç gün sonra Dışişleri Bakanı Simon Perez Washington'da barışçı bir insan olarak karşılanırken, basın Perez'in 'terörizm musibeti' ve teröre karşı ne yapılabileceği konusunda Başkan Reagan'la görüşmelerini ciddiye alıp tartışıyordu.[32]

Kaçırma eylemlerine duyulan öfke, *İsrail*'in uluslararası sularda uzun yıllardan beri sürdürdüğü kaçırma eylemlerini (100'den fazla insana ek olarak halen yargılanmaksızın İsrail hapishanelerinde tutulan çok sayıda insanın kaçırıldığı -pek çoğu da, hapishanede sağ kalanların anlatımlarına göre, gemileri battıktan sonra su yüzünde kalmaya çalışırken İsrail avcı uçaklarından açılan ateşle öldürülmüştü- Kıbrıs'tan Lübnan'a giden sivil feribotlar da dahildi buna) kapsamıyordu. Kongre'nin ve medyanın güçlü duyguları, Temmuz 1987de Batı Şeria'dan sürgün edilen Nail Emin Fatayir örneğinde de ayağa kalkmamıştı. Fatayir, gizli bir örgüte üye olmak suçundan on sekiz ay hapis yattıktan sonra serbest bırakılmış ve Nablus'daki evine geri dönmüştü. Kısa süre sonra hükümet Fatayir'e sürgün edildiğini bildirdi. Fatayir mahkemeye başvurunca da, savcı, sürgünün haklı olduğunu, çünkü Fatayir'in ülkeye yasadışı yollarla girdiğini (Temmuz 1985'te *Hamdullah* gemisiyle Lübnan'dan Kıbrıs'a giderken İsrail donanması tarafından kaçırılmıştı) iddia etti. Yüksek Mahkeme de savcının bu parlak iddiasını geçerli saydı.[33] Terörizme karşı içten nefret, çok açık olan bir kriter uyarınca yalnızca değerli kurbanlarla kısıtlı kalmaktadır.

Achille Lauro gemisinin kaçırılması Tunus'un bombalanmasına misillemeydi, ne var ki Batı, kendisi için doğru olanı yaparak, terörist bir eylem için bu gerekçeyi kabul etmiyordu. Oysa Tu-

32) Bkz. *Pirates and Emperors*, Bölüm 2.

33) A.g.y., s. 87f; *Al-Fajr*, 2 Ağustos 1987; Danny Rubinstein, *Ha'aretz*, 29 Ağustos 1987; Denizlerdeki Devlet Terörü Aleyhindeki Komite, *State Terrorism at Sea* (Kudüs, tarihsiz); Joseph Schechla, "Israel's Piracy on the High Seas", *The Return* (Eylül 1988); Joost Hiltermann, *Middle East International*, 10 Ekim 1987.

nus'un bombalanması da, İsrail'in iddiasına göre, Şam'la muhtemel bağları bulunan, ancak (savunmasız olduğu için Şam yerine hedef olarak seçilen) Tunus'la hiçbir ilişkisi olmayan bir grubun Kıbrıs'ta üç İsrailliyi öldürmesine bir misilleme olarak gerçekleştirilmişti; Reagan yönetimi birkaç ay sonra da kısmen aynı nedenle Libya şehirlerini bombardıman hedefi olarak seçecekti. Pek çok sivil kayıpla sonuçlanan Tunus'un bombalanması, Dışişleri Bakanı Shultz tarafından, "terörist saldırılara karşı meşru bir yanıt" olarak tanımlanmıştı. Kıbrıs'taki terörist cinayetler ise daha önceki on yılda İsrail'in düzenlediği kaçırma eylemlerine misilleme olarak gerçekleştirilmişti. Böylesi bir savunma dinlenseydi bile, kesinlikle dikkate alınmazdı. Pek çok ahlâkçının anlayacağı gibi, 'misilleme' teriminin de doğru bir yorumunun yapılması gerekmektedir.

Aynı saptama başka terimler için de geçerlidir. Örneğin, şiddeti 'önleme' ya da 'azaltma' nosyonunu alalım. "Filistin'in kayıpları iki katına çıktı" başlıklı bir haberde söze İsrail Genelkurmay'ının şu açıklamasıyla girilmektedir: "İşgal altındaki Batı Şeria ve Gazze'de yaralanan Filistinlilerin sayısı son haftalarda hemen hemen iki katına çıktı, ne var ki ordu işgal altındaki bölgelerde şiddeti azaltmayı henüz başaramamıştır." Bu açıklamanın hiçbir anlamı yok gibi görünmektedir, oysa arka plana bir göz attığımızda ne kastedildiği ortaya çıkar. Kısa süre önce Savunma Bakanı Izak Rabin, "kesinlikle daha fazla kayıp vermeyi amaçladığımız" için plastik mermiler kullanılmasını emretmiştir: "Bizim amacımız, şiddet eylemlerine katılanlar arasında (yaralı) sayısını arttırmaktır." Rabin ayrıca, 'şiddet eylemleri' nosyonuna da bir açıklık getiriyordu: "Uzak köylerde yaşayan bazı insanları kendilerini kurtardıkları yanılsamasından kurtarmayı istiyoruz". Ordu birliklerinin baskınları "yaşadıkları yerlerde onlara bunu açıkça gösterecekti". Filistinliler "çözüme özyönetim safsatalarıyla değil, ancak barışçıl araçlarla varılabileceği"ni anlamalıdırlar. Bu yüzden ordu, 'kurtarılmış bölge' ilan edilen uzak köylere baskınlarını yoğunlaştırmakta ve bunun sonucunda yaralı sayısı

artmaktadır. Tipik bir örnek olarak şunu aktarabiliriz: "İsrail birlikleri dün onu aşkın Batı Şeria köyüne baskın düzenleyip 22 Filistinliyi yaralamıştır"; ordu mensubu bir kadın sözcünün açıklamasına göre, bir grev çağrısı yapılmış ve ordu "ağırlığını arttırıp daha fazla sayıda insanı tutuklayarak şiddeti önleme"yi istemişti.[34]

Şimdi yeniden ilk baştaki *Yenikonuş*'a dönebiliriz: "İşgal altındaki Batı Kıyısı ile Gazze Şeridi'nde yaralanan Filistinlilerin sayısı son haftalarda hemen hemen iki katına çıkmış, ne var ki... ordu işgal alandaki bölgelerde henüz şiddeti azaltamamıştır." Bunu anlaşılabilir bir İngilizce'ye çevirdiğimizde şöyle okuyabiliriz: Ordu, kayıpları arttırmak niyetiyle saldırgan eylemlere girişerek ve şiddet eylemlerini kendi işlerini yürütmeye çalışan uzak ve barışçı köylere kadar genişleterek, işgal altındaki bölgelerde şiddeti iki katına çıkarmıştır. Ama şimdiye kadar halkı kendi kendini yönetme yanılsamasından kurtaramamıştır. İsrailli yetkililere ve ABD medyasına göre, köylülerin kendi kendilerini yönetmeye kalkışmaları 'şiddet', onlara kimin yönettiğini öğretmek için vahşice saldırıya girişmek ise 'şiddeti önlemek'tir. Bu yorumdan Orwell bile derinden etkilenirdi.

Birkaç gün sonra "İsrailliler Batı Şeria ve Gazze'deki Çatışmalarda Üç Kişiyi Öldürdü" başlığıyla çıkan bir haberde, "askerlerin çok ender uğradıkları ve ordunun genelde ihmal ettiği uzak bir kasaba"da üç Filistinliye nasıl ateş edip yaraladıkları anlatılmaktadır. Savunma Bakanı Izak Rabin iki hafta önce, ordunun halka nerede yaşadıklarını ve denetimin kimde olduğunu hatırlatmak amacıyla bu tür köylerdeki eylemlerine hız vereceğini söylemişti. Haber şöyle devam ediyordu: "Şiddeti önlemeyi hedefleyen bir saldırı"yla baskına uğrayan otuz köyden birisiydi bu. Sorun açıkça görülebilmektedir; İsrail askerleri "şiddeti önlemeyi hedefleyen saldırıları"yla üç Filistinliye ateş ettikten *son-*

34) Ajans haberleri, *BG*, 5 Ekim; Joel Greenberg, *Jerusalem Post*, 28 Eylül; Mary Curtius, *BG*, 28 Eylül 1988.

ra, "kızgın halk, bölgedeki araçları taşa tutmuştur." Bunun yanındaki bir haber ise Rabin'in İşçi Partisi'nin yetkilileri ile başka isimlerin inanmayan görüşleriyle birlikte FKÖ'nün gerçekten 'terörden vazgeçip vazgeçmeyeceği' sorununa ayrılmıştır.[35]

Demek ki doğru yorumlarla ele aldığımızda, ABD'yle onun himayesindeki devletlerin komünistlere, teröristlere ve her türlü şiddet unsuruna karşı demokrasiyi, toplumsal reformları ve kendi kaderini tayin hakkını savunduklarını düşünebiliriz. 'Demokratlar'ı övüp resmi düşmanı (Sandinistler, FKÖ ya da kim rahatsızlık yaratıyorsa) şeytan gibi göstermek medyanın sorumluluğudur. Bu görev bazen hayali çalımlar atmayı da gerektirmektedir, ancak genelde başarıyla yerine getirilmiştir.[36]

Bizim 'demokrasi özlemi'miz barışa duyulan en az aynı ölçüde derin bir özlemle el ele gelmektedir ve medya da bu gerekli doğruyu yerleştirmek yönünde 'tarihsel mühendislik' görevini yerine getirmek durumundadır. Bunlar, 'barış heyetleri' ve 'barış süreci' dediğimiz olgular; ABD'nin belirli bir anda yaptığı ya da savunduklarına verilen isimlerdir. Dolayısıyla medyada ya da sorumlu bilimsel incelemelerde "ABD barış sürecine karşı çıkıyor" veya "Washington barış sürecine katılmaya ikna edilmeli" gibi açıklamalara rastlanmaz. Çünkü bu tür açıklamalar mantıki çelişkiler doğuracaktır. ABD'nin Orta Amerika barış görüşmelerini baltalayarak ve Orta Doğu'da barış tehdidini sürdürerek Kontadora süreci 'kozunu oynadığı' yıllarda, kabul edilebilir çerçevedeki yorumlarla barış sürecine asla karşı çıkmamış, tersine daima desteklemiş ve ilerletmeye çalışmıştı. Tahayyül edilemez derecede büyük bir devletin bile belki yanlış anlamadan ya da hatalı yargılardan dolayı bazen barış sürecini engelleyebilmesi düşünülebilir, ama bu, doğası gereği, Amerika Birleşik Devletleri olamaz.

Los *Angeles Times* 'da Ocak 1988 sonlarında şu haber okunuyordu: "Shultz'un Planladığı Latin Barışı Gezisi". Alt başlıkta da

35) *BG*, 10 Ekim 1988.
36) Öğretici bir örnek için bkz. Ek V, Kısım 3.

'barış gezisi'nin içeriği açıklanmaktadır: "Heyet, Kontra Yardımına Muhalefeti Azaltmak İçin Son Çare Olacak."[37] Makalede, "barış heyeti"ni "Kongre'deki büyüyen muhalefet" karşısında Kontra yardımını "kurtarmanın biricik yolu" olarak tanımlayan yetkililerin görüşleri aktarılmaktadır. Sade İngilizce'yle bunun anlamı şuydu: "Barış heyeti" barışı engellemek ve Kongre'yi "yasadışı güç kullanması" için harekete geçirmek adına başvurulan son çabaydı. Öyle ki, Washington'la ona sadık medya istenmeyen Orta Amerika barış planını tamamen baltalamayı başarmış ve Ortega da barış planının hükümlerinin yalnızca Nikaragua'ya uygulanmasını kabul etmişti. Ortega böylece, Nikaragua'nın ABD'nin bu koşullarını reddederek bozguncu olarak nitelendirilme umudunu suya düşürmüş oluyordu.

Makaleye göre, "barış heyeti"nin başka bir amacı, ABD'nin kumandayı ele almasıyla, "Nikaragua'nın dört demokratik komşusunu barış görüşmelerinde saf dışı bırakmak"tı; "demokrasiler", ne kadar uysal da olsalar, hâlâ kızdırıcı bir bağımsızlık sergileyebilirlerdi. Birkaç ay sonra *New York Times*, yönetimin "Kontralara desteği sürdürecek 'baskıyı devam ettirme'ye" yönelik yeni çabalarından söz ediyordu. Kontralara "daha fazla askeri yardım yapılması"nın yanı sıra, ABD'nin müttefiklerinden "ABD'nin Nikragua'yı diplomatik açıdan yalnız bırakma ve barış sürecini canlandırma girişimlerine omuz vermeleri" isteniyordu; George Shultz'un belki "barış sürecine daha erken katılmış olabileceği"ni düşündüğü de aktarılmaktadır. *Los Angeles Times*'da da "Shultz Latin Barış Sürecini Canlandırmaya Çalışacak" başlığıyla yeni yönetimin "ABD'nin Nikaragua'daki Kontralara askeri yardımı yeniden başlatması için destek toplama" çabaları anlatılıyordu.[38]

Özetle, Savaş Barıştır.

'Tarihsel mühendislik' görevi Arap-İsrail çatışmasında da aynı etkililikle yerine getirilmiştir. Buradaki sorun, ABD'yi ve İs-

37) Michael Wines ve James Gerstenzang, *LAT*, 26 Ocak 1988.
38) Robert Pear, *NYT*, 3 Temmuz 1988; *LAT*, 17 Temmuz 1988.

rail'i barış özleyen ve barış sürecine bağlı kalan ülkeler olarak göstermekti; oysa bu ülkeler, 1970'lerin başlarından beri, reddiyeci kampın başını çekmişler ve geniş uluslararası ve bölgesel desteğe sahip olan barış inisiyatiflerini engellemekte öncülük yapmışlardı. Kullanılan teknik bilinen bir teknikti: 'Barış süreci' doğası gereği ABD'nin önerdiği şeydir. Gerçekler ne olursa olsun, arzu edilen sonuca ulaşılması buna bağlıdır. ABD politikası ayrıca yine tanımı gereği 'ılımlı'dır ve ona karşı çıkanlar 'aşırı' ve 'uzlaşmaz' olarak adlandırılır. Başka bir yerde belgeleriyle ortaya koyduğum gibi, tarih en entrikacı tarzda kendi yolunu bulmuştur.[39]

'Barış', 'terörizm' ve Orta Doğu'da bununla ilintili konular üzerine çarpıtmaların üretilmesinde etkili olan iki faktör vardır. Bunlardan birisi, medyanın ABD elit kesiminin çıkarlarına hizmet etmekteki toplumsal işlevi; diğeri, değerli bir stratejik varlık olmasını sağlayan 1967'deki ezici askeri zaferiyle 'insan dürüstlüğünün simgesi' haline gelen İsrail'in kollanmasıydı.

Bu faktörlerin etkili olması medyanın olağan modelinden bir uzaklaşma doğurmuştur. Tartışageldiğimiz üzere, medya tipik bir durum olarak elit kesimin amaçlar ve strateji üzerine konsensüsünün genel çerçevesi içinde taktik sorunların tartışılmasını cesaretlendirmektedir. Gelgelelim Arap-İsrail çatışması örneğinde bu alan bir hayli daralmıştır. Orta Doğu'da çıkarları olan büyük korporasyonlar dahil olmak üzere elit kesimin önemli bir kısmı, ABD'yle İsrail'in yıllardan beri engelleyebildikleri politik çözümden yana dünyanın çoğunluğuyla görüş birliği içindedir. Ama onların yaklaşımları, İşçi Partisi'nin reddiyeciliğini 'barış seçeneği' olarak göstererek İsrail'in iki büyük politik grubunun konsensüsüne bağlı kalan medyada kendisine çok az yer bulabilmektedir.

ABD'nin ve İsrail'in konumları farklılaştığı zaman ise problem çıkar. Ekim 1977de, gerek İsrail ile komşuları arasında 'savaş durumunun sona erdirip normal barışçı ilişkilerin kurulma-

39) Daha fazla yorum için bkz. Ek V, Kısım 4.

sı'nı gerekse sınır güvenliğinin ve askersizleştirilmiş bölgelerin uluslararası güvencelere bağlanmasını öngören bir Sovyet-Amerikan ortak açıklaması yayınlandığı zaman böyle bir durumla karşılaşılmıştı. Bu açıklamayı FKÖ de onaylamış, ancak İsrail ile ABD içindeki İsrail lobisi ağır bir dille suçlamıştı. Medyanın tepkisi de öğreticiydi. Medya normal koşullarda yabancı bir devletle uzlaşmazlık durumunda Beyaz Saray'daki liderinin tavrını benimser. Sorunların çerçevesini yönetim çizer ve en büyük yayınlarda öncelik yönetime tanınırken, düşmanlara bazen, nesnellik ve adil olma hatırına bir iki satırda ve görüşlerini çürütmek üzere yer verilir. Ancak bu örnekte tersi bir tablo görünüyordu. Montaque Kern'in TV yayınlarıyla ilgili ayrıntılı çözümlemesinde belirtildiği gibi, medya Carter yönetiminin yaklaşımını resmi bir düşmanın görüşleriymiş gibi işlerken İsrail'in tavrını öne çıkarmıştı. Haberlerin çerçevesini İsrail'in bakışı çiziyordu ve yayınlarla yorumlara genelde İsrail kaynakları egemendi. Arap kaynakları, özellikle FKÖ, ya büyük oranda görmezlikten geliniyor ya da aşağılamayla söz ediliyordu. Kern'in sonucuna göre, "İsrail görüşlerini televizyonda savunabilmişken", medyaya ulaşma ve etki bakımından "bütün göstergelerde İsraillileri geride bırakan ABD yönetimi bu fırsatı bulamamıştı."[40] Carter hemen çark etti. Barışçıl bir anlaşmaya varma tehdidinin savuşrurulmasıyla "barış süreci" yeniden reddiyeci yönüne oturtulabilirdi.

Gene de medya, 'FKÖ yanlısı' diye ve İsrail'e karşı haksız bir 'çifte standart' uyguladığı için sert suçlamalara maruz kalmaktadır. Bu tuhaf yanılgının kaynaklarını daha sonra tartışacağız. Başka örneklerde görüldüğü gibi, özellikle medyaya egemen olma ve aykırı görüşlerin dışlanması, her türlü eleştiriye -ne kadar beğenilmezse beğenilmesin- saygıyla yaklaşmaya olanak tanıyacak bir düzeye geldiği zaman, en iyi savunma saldırıdır.[41]

40) Montague Kern, *Television and Middle East Diplomacy: President Carter's Fail 1977 Peace Initiative* (Çağdaş Arap İncelemeleri Merkezi, Georgetown, Occasional Papers Series, 1983).
41) Bkz. Ek V, Kısım 5.

Remhold Niebuhr bir keresinde, "bir ülkenin herhalde en kayda değer ahlâki özelliğinin ikiyüzlülüğü" olduğunu söylemişti.[42] Yeri geldiğinde düşmanlarımıza atfettiğimiz ikiyüzlülüğün basit bir ölçüsü vardır. Barış grupları, hükümet yetkilileri, medya ve Sovyet alanındaki sadık entelektüeller, ABD'yle onun himayesindeki devletlerin zulüm ve baskılarından yakındıkları zaman, onların içtenliklerini kendi sorumlulukları hakkında ne düşündüklerini sorarak sınarız. Yanıtı öğrenince de yakındıkları, ne kadar doğru olursa olsun, tam bir ikiyüzlülük etiketini yapıştırırız. Dürüstlüğün asgari ölçüsü bile aynı standartları kendimize de uygulamamızı gerektirir oysa.

Örneğin basın özgürlüğü; medyanın ve entelektüel kesimin başlıca ilgi odaklarından birisini oluşturur. 1980'lerde basın özgürlüğünün temel sorunu elbette Nikaragua'da *La Prensa*'ya yönelik baskılardı. *La Prensa*'nın çektiği sıkınlarla ilgili yayınlar herhalde bütün dünyada basın özgürlüğü hakkındaki bütün haberleri ve yorumları geride bırakır ve hararetle savunulması bakımından da eşsiz bir yer tutar. Sandinistler'in işledikleri hiçbir suç, *La Prensa*'yı sansür etmesi ve 1986'da, Kongre'nin Kontralara 100 milyon dolar gönderilmesini kabul etmesinden (Reagancıların sevine sevine ilan ettikleri gibi, ABD'nin fiilen savaş deklarasyonu yayımlaması anlamına gelen ve Uluslararası Adalet Divanı'nın şiddetle kınadığı bir oylama) hemen sonra kapatmasından daha büyük öfke doğurmamıştır. *La Prensa*'yı çıkaran Violeta Chamorro bir zamanlar basın özgürlüğü uğruna cesurca mücadele etmesi nedeniyle Harvard'da Nieman Gazetecilik Vakfı tarafından ödüllendirilmişti. *New York Review of Books*'ta da Murray Kempton, düşüncelerin özgürce ifade edilmesinden yana olan herkese, gazete sahipleriyle editörlerinin kadrosunu ve araç gereçleri korumak için yürüttükleri cesurca mücadelelerine mali yardımda bulunma çağrısında bulunmuştu; bu tür yardımlar, Başkan Carter'ın CIA'ya *La Prensa*'yı ve Sandinist-karşıtı muha-

42) Niebuhr, *Moral Man and Immoral Society*, s. 95.

lefeti destekleme yetkisi tanıdığı, Sandinist zaferin hemen sonrasında başlayan ABD hükümeti yardımlarını tamamlayıcı bir rol oynayacaktı. *Washington Post,* "Mertlik Gazetesi" başlığıyla, kendisinin ve gazetesinin "on ödülü hak ettiği"ni söyleyen Violeta Chamorro'ya övgüler yağdırmıştı. Medyadaki diğer yorumlarda da Chamorro göklere çıkarılırken, Sandinistler bu Halk Kürsüsü'ne baskı uyguladıkları ya da susturdukları için ağır bir dille mahkûm ediliyorlardı.[43]

Şimdi, içtenlik testini uygulayarak, bu duyguların özgürlükçü değerleri mi yoksa iktidara hizmet etme güdüsünü mü yansıttığını sorabiliriz. Sözgelimi, bizim desteklediğimiz Duarte hükümetinin güvenlik güçleri ABD'nin himayesindeki El Salvador'da bağımsız medyayı (zaman zaman sansür etme ve kapatma yöntemleriyle değil, cinayetle, sakatlamayla ve maddi olarak yok ederek) ortadan kaldırdığı zaman aynı insanlar ve kurumlar nasıl tepki göstermişlerdi? Yanıtı daha önceden biliyoruz. Tam bir suskunluk egemendi. *New York Times*'ın, gerek o zaman gerekse o zamandan beri haber sütunları ya da baş yazılarında bu vahşetle ilgili olarak söyleyecek tek sözü yoktu. El Salvador'a 'demokrasi' götürmekteki başarılarınıza alkış tutarken basın özgürlüğüne aşırı bir küçümsemeyle yaklaşılması tavrı hâlâ yürürlüktedir.

Buradan, sağlam düşünceli entelektüeler arasında basın özgürlüğüne inananların her yerde bulunabileceğini, ama hem özgürlükçü değerleri savunduğunu ilan eden hem de devletin düşmanına saldırmaktan geri kalmayan çok az kişiye rastlanacağı sonucunu çıkarabiliriz.

---

43) Kempton, *NYRB,* 26 Kasım 1986; Bob Woodward, *Veil* (Simon and Schuster, 1987, s. 113); başyazı, *WP,* 29 Mart 1987). Bkz. John Spicer Nichols, *Columbia Journalism Review,* Temmuz/Ağustos 1988, ABD hükümeti, Kuzey şebekesi ve ABD hükümetiyle Kontralarla ilişkili diğer kaynakların *La Prensa*'yı finanse etmeleri üzerine; ayrıca mektuplar, *C/R,* Eylül/Ekim. Yarımküre İşleri Konseyi'nin bildirdiği kaynaklara göre, CIA, Violeta Chamorro'ya aylık bağlamıştı ve gazete de CIA ile diğer ABD kaynaklarından en az 500 bin dolar alıyordu; *Washington Report on the Hemisphere,* 16 Mart 1988.

Bu sonucun başka bir denek taşı olarak Guatemala'ya geçebiliriz. ABD, doruğuna çıkmış olan terörü desteklerken Guatemala'da sansür uygulamak gerekli değildi; onlarca gazetecinin öldürülmesi buna yetiyordu. Tabii ABD'de pek üzerinde durulmamıştı bunun. Gururla selamladığımız 'demokratik yenilenme'yle birlikte, herhalde bunun açmış olduğu 'politik alan'ı incelemeye yönelik bazı tereddütlü çabalar göze çarpıyordu. Şubat 1988'de sürgünden dönmüş olan iki gazeteci, Guatemala 'demokrasi'sini sınayarak haftalık merkez-sol *La Epoca* gazetesini kurdular. Gizli Anti-Komünist Ordu (ESA) bir bildiriyle geri dönen gazetecileri uyarmıştı: "Ya ülkeyi terk edecekler ya da burada öldüreceğiz onları."[44] ABD'de bu bildiri de haber konusu yapılmadı.

Nisan'da *La Prensa*'nın gazete kâğıdı bulamaması yüzünden yayımlanamaması büyük bir öfke uyandırmıştı. *Washington Post*'a bakılırsa, "*La Prensa*'ya gazete kâğıdı ayırmayarak keyfi yetki kullanmanın başka bir örneği sergilenmiş oluyordu." *La Prensa* Temmuz ayında, gösterilerde şiddet kullanıldığına ilişkin uydurma ve abartılı haberler yayınlandıktan sonra iki haftalığına kapatıldığı sırada da yeniden öfkeli çığlıklar işitilmişti.[45]

Bu arada, 10 Haziran'da, on beş kadar ağır silahlı adam *La Epoca* bürosuna kapıyı kırarak girmiş, değerli malzemeleri çalmış, geri kalanı da yangın bombası atarak tahrip etmişlerdi. Ayrıca gece bekçisini de kaçırmışlar, ertesi gün saldırı hakkında konuşacak olurlarsa öldürecekleri tehdidiyle serbest bırakmışlardı. Görgü tanıklarıyla diğer kaynakların anlatımları incelendiğinde bunun güvenlik güçlerinin bir operasyonu olduğuna hiç kuşku yoktu. Editör bunun üzerine 14 Haziran'da bir basın toplantısı düzenleyerek, "ülkede özgür ve bağımsız gazetecilik yapılmasını güvence altına alan koşullar bulunmadığı"ndan gazetenin kapanacağını açıkladı. Sürgünden dönenler ve komünistlerle birlikte

44) *South*, Ekim 1988.
45) Başyazı, *WP*, 25 Nisan 1988. Bkz. Bölüm 4 ve Ek IV, Kısım 5.

'hain gazetecileri' de tehdit eden, ya ülkeyi terk etmelerini ya da kendilerini 'ülke içinde ölü' bulacakları uyarısında bulunan bir bildiri dağıtılmasının ardından editör, bir Batılı diplomat tarafından havaalanına kadar getirilerek sürgüne geri dönmek zorunda kalmıştı. Onunla beraber gelen gazeteci de ayrıldı ülkeden. *La Epoca*'nın susturulması "yalnızca Guatemala'da medyanın bağımsız bir sözcüsünün ortadan kaldırılmasına işaret etmekle kalmıyor, aynı zamanda hükümetin ya da güvenlik güçlerinin bağımsız basına gelecekte de hoşgörülü davranılmayacağı uyarısında bulunmaları işlevi görüyordu": Americas Watch'un yorumu böyleydi.[46]

Bu gelişmeler özgür basının bekçilerinde hiçbir tepki uyandırmadı. Hatta *Washington Post* ya da *New York Times*'da haber olarak bile aktarılmadı (tabii bunun nedeni olaylardan haberlerinin olmaması değildi).[47] Bunun basit yorumu şuydu: ABD'nin desteklediği 'acemi demokrasiler'den birinde gerçekleştiği zaman bağımsız medyanın susturulması bir önem taşımıyordu. Ama, NACLA'nın bildirdiğine göre, Kongre hiç tepkisiz de değildi: "Washington'da Liberal Demokrat Senatörler, yönetimin askeri yardım isteğine 4 milyon dolar daha ekleyerek karşılık verdiler. Başını Senatör Inouye'nin çektiği bu eski basın özgürlüğü düşkünleri 80 milyonu nakit olan 137 milyon dolarlık ekonomik yardıma 9 milyon dolar daha para eklemeyi -bunların hepsi or-

46) *Central America Report* (Guatemala City), 10, 17 Haziran 1988; der. Jean-Marie Simon, *Guatemala News in Brief*, No: 23, 11 Mayıs, 11 Temmuz 1988, Americas Watch; Human Rights Watch, *The Persecution of Human Rights Monitors*, Aralık 1988.

47) Bir ay sonra Stephen Kinzer'ın hazırladığı Guatemala üzerine bir haberin on yedinci paragrafında, "bazı diplomatların güvenlik güçlerine atfettikleri" *La Epoca*'nın bombalanmasına değinilmektedir. Bu konuya Ağustos ayında *Times*'daki bir kitap değerlendirmesinde Orta Amerikalı yazarlar konferansıyla ilgili bir haberde de değiniliyordu. Kinzer, *NYT*, 6 Temmuz 1988; David Unger, *NYT Weekly Book Review*, 7 Ağustos 1988. *La Epoca*'nın tahrip edilmesinden kısa süre önce *TASS* muhabirinin evine yangın bombası atılmış, *TASS* ve Küba *Prensa Latina* muhabirleri de ölüm tehditleri sonucunda ülkeden ayrılmaya zorlanmışlardı; güvenlik güçleriyle bağlı olan iki geleneksel ölüm mangası da onay alıyorlardı.

dunun kasasını şişirmeye gidiyordu- önerirlerken", *La Epoca* editörü Bryan Barrera "yine Meksika'ya dönmek zorunda kalmış" ve "Guatemala basını bir kez daha sağcı iftiralara ve ordu propagandasına mahkûm olmuştu."[48] Basın özgürlüğünün uyanık bekçileri bu durumu sessiz sedasız seyrediyorlardı.

Birkaç hafta sonra, İsrail güvenlik güçleri, önde gelen günlük Kudüs gazetelerinden *El-Fecr*'in bürosuna baskın düzenleyip editörü Hatem Abdül-Kadir'i tutukladılar ve belirtilmeyen güvenlik gerekçeleriyle, yargılamaksızın altı aylığına hapse attılar.[49] Tabii bunları suçlayan ya da cezalandırılmalarını isteyen hiçbir yazı çıkmadı: Aslında bu tür ufak tefek şeylere *New York Times* ya da *Washington Post*'ta haber olarak bile değinilmiyordu. Buna benzer hiçbir sıkıntıyla karşılaşmayan Violeta Chamorro'dan farklı olarak, Abdül-Kadir bırakın 'on ödül'ü, bir ödülü, hatta tek bir satırı bile hak etmez. Durum yine açıktır: Nikaragua'da basın özgürlüğünden kaygı duyulduğu iddiaları baştan sona saçmalıktır.

La Prensa'nın sansür edilmesinin, ABD'nin desteğindeki güvenlik güçlerinin bir editörü öldürmesinden ve ordunun ya da terörist birliklerinin büroları yerle bir etmesinden daha önemli olduğu iddia edilebilir belki, çünkü *La Prensa,* 1978'de diktatörün suikastına kurban giden Pedro Joaquin Chamorro'nun liderliğinde müttefikimiz Somoza'ya cesaretle kafa tutan önemli bir gazetedir. Bu, olsa olsa, zayıf bir argüman olur; basın özgürlüğü sadece güçlü kurumlara hizmet ediyorsa pek bir şey ifade etmez. Ama başka pürüzler de vardır, ilkin, 1980'den sonraki *La Prensa*'nın, Somoza'ya kafa tutan gazeteyle fiilen hiçbir ilgisi kalmamıştır. Pedro Joaquin Chamorro'nun katledilmesinden sonra editörlüğü onun kardeşi Xavier devralmış ve bu görevi gazetenin sahipleri 1980'de onu kovana kadar yürütmüştü; gazetenin personelinin yüzde 80'i Xavier'le beraber ayrıldı ve hep

48) "Freedom of Press", *NACLA Report on the Americas,* Mayıs/Haziran 1988.
49) Ajans haberleri, *Boston Globe,* 5 Eylül 1988.

birlikte, sahipleriyle araç gereçlerine değil, editörüyle kadrosuna bakıp değerlendirirsek eski *La Prensa*'nın devamı sayabileceğimiz *El Nuevo Diario*'ya kurdular. *La* Prensa'nın yeni editörlüğünü üstlenen kişi ise -suikasta kurban giden eski editörün oğluydu- bir zamanlar reklam pazarlamacılığı yapan biriydi; daha sonra ClA'nın yönettiği Kontra liderlerinden olmuş, açıkça kendi tavrını destekleyen gazetenin editörleri arasında yer almıştı.[50]

Medyanın cesur *La Prensa* geleneğine yağdırdığı övgülerde bu gerçeklere hiç değinilmez; medyadaki haberlerde bu 'mertlik gazetesi'nin kaderi için yakılan ağıtlar arasında bu gerçekler ya tamamen es geçilir ya da Stephen Kinzer'ınki gibi yorumlarla yer verilir: *El Nuevo Diario,* "La *Prensa* çalışanları arasında Sandinist davaya sempati duyan küçük bir grup tarafından kurulmuştu". Oysa bu 'küçük grup', ClA'nın desteklediği gazetenin yeni çizgisine karşı çıkan editör ile bütün kadronun yüzde 80'ini kapsıyordu.[51]

'Mertlik gazetesi'ni daha yakından incelediğimizde ikiyüzlülüğün kapsamı bütün çıplaklığıyla gözler önüne serilir. Bu gazete Nikaragua'ya yapılan saldırıyı açıkça desteklemiştir. Nisan 1986'da, Kontralara askeri yardım sağlama kampanyası bütün hızıyla sürerken, gazetenin sahiplerinden Jaime Chamorro, *Washington Post*'un değişik düşünceler sayfasında, 'demokrasi uğruna savaşan Nikaragualılar'a (ABD'nin vekili sayılan güçler için kullanılan bir deyiş) yardım isteyen bir yazı kaleme almıştı. Kongre'nin yaz oturumlarından önceki haftalarda "beş ayrı *La*

50) Bkz. Ek V, Kısım 6.

51) Kinzer, *NYT*, 20 Nisan 1987. Kinzer başka bir yerde de şunları yazar: "1980'de *La Prensa,* bir grup çalışan Sandinist-karşıtı çizginin gittikçe daha fazla derinleşmesine karşı çıktığı zaman iç çatışmayla sarsılmıştı. Gazeteyi çıkaran kişinin kardeşi olan Xavier Chamorro Cardenal'in başını çektiği muhalif çalışanlar gazeteden ayrılıp *Nuevo Diario* adlı kendi yayınlarını kurdular" (*NYT,* 2 Ekim 1987). Tabii burada, Xavier Chamorro'nun gazetenin editörlüğünü yaptığı ve 'muhalif çalışanlar'ın da personelin yüzde 80'ini oluşturduğu gerçeği bilerek atlanmıştır.

Prensa kadrosunun bir alay makalesiyle ABD'nin belli başlı gazetelerinde Sandinistler'i mahkûm eden" yazıları çıkmıştı. John Spicer Nichols'un aktardığı gibi, "Kontraya fon sağlayan örgütlerin kanatları altında ABD'ye gidip geldikçe *La Prensa* editörlerinin imzalarıyla *Washington Post*'ta başka yazılar da çıkıyordu". *La Prensa* yeni yönetimiyle bir gazeteden çok, yabancı bir devletin Nikaragua'ya saldırmasını destekleyen ve hükümeti yıkmayı amaç bilen bir propaganda broşürüdür. Ekim 1987'de yeniden faaliyete geçmesinden sonra hedefleri çok açık ve bellidir.[52] Benim bildiğim kadarıyla, bırakın ABD'yi herhangi bir Batı demokrasisinde yaşanan bir kriz döneminde buna benzer bir gazetenin ayakta kalması ve sürekli yayınlanmasının tek bir örneği yoktur.[53]

Bununla birlikte, özgürlükçü değerlerin savunucuları, Nikaragua'nın karşılaştığı korkunç sıkıntılara karşın bu bölgedeki düzeni parçaladığında ısrarlı olmalı ve bu yoldaki başarısızlıklarından üzüntü duymalıydı. Oysa daha önce belirtilen en temel içtenlik testlerinin kanıtladığı gibi, bu tür savunuları bulmak her zaman kolay değildir.

Ancak, ABD'nin berbat sicili göz önüne alındığında, ABD'yle karşılaştırma yapmanın yeterli gelmeyeceği ileri sürülebilir. Yüksek Mahkeme Yargıcı Aralık 1987'de Hebrew Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde yaptığı bir konuşmada şu gözlemde bulunmuştu: "ABD'nin ulusal güvenliğinin tehdit altında olduğunu algıladığı zaman sivil özgürlükleri korumaktaki başarısızlığının köklü bir tarihi vardır." En ufak bir tehdidin bile söz konusu olmadığı Birinci Dünya Savaşı bunun bir göstergesiydi. "Ulusal güvenlik taleplerine karşı sivil özgürlükleri koruyabilecek bir hukuk geliştirme konusunda en çok umut vadeden, ABD değil, İsrail olabilir," diyen Brennan sözlerini şöyle sürdürüyordu: "Kendi güvenliğine yönelik ani tehditlerle yüz yüze gelen dünya ulus-

52) Chamorro, *WP*, 3 Nisan 1986; Nichols, *a.g.y.*; bkz. Ek V, Kısım 6.
53) Nikaragua'daki uygulamaların ABD ve İsrail'deki uygulamalarla karşılaştırılması için bkz. Bölüm 4, 3. dipnottaki referanslar.

ları süregiden güvenlik krizine çözüm bulmakta İsrail'in deneyiminden yararlanabilir ve bu deneyimde, İsrail'in kendi güvenliğine zarar vermeden koruduğu sivil özgürlükleri muhafaza etme cesaretinin ve temelsiz olduğunu ortaya koyduğu güvenlik iddialarını reddetme ustalığının bir örneğini görebilir." İsrail'in sicilinden bazı sonuçlar çıkarabilirsek, "demek ki düşmanlık özgürlüğün beslemesi olabilir."[54]

'İnsan dürüstlüğünün simgesine' takılan bu övgü madalyalarına bakarak, *La Prensa*'ya ve politik muhalefete karşı yaklaşımları nedeniyle totaliter Sandinistler'i ağır bir dille suçlayanların içtenliğine ilişkin başka testler yapabiliriz. Şimdi bunu uygulamaya geçirelim.

Tam da *La Prensa*'nın 1986'da, ABD'nin Nikaragua'ya karşı fiilen savaş ilan ettiği günlerde yayımına ara verildiği bir sırada, İsrail, "ifade özgürlüğünü tanıdığımız halde, onların bu özgürlüğü İsrail Devleti'ne zarar vermek amacıyla istismar etmelerinin yasak olduğu" gerekçesiyle iki Kudüs gazetesini, *El-Mithak* ve *El-Ahd,* süresiz olarak kapatmıştı. İçişleri Bakanı da "devlet güvenliği ve kamu refahının çıkarına" hareket etmek zorunda kalındığını açıklıyordu. Bakan, "Biz basın özgürlüğüne inanıyoruz," diyordu, ama "ifade özgürlüğü ile devletin refahı arasında doğru bir denge kurulmalıydı." Yüksek Mahkeme bu gazetelerin kapatılmasını şu gerekçeyle onayladı: "İsrail Devleti'nin kendi topraklarında ne kadar meşru olursa olsun işyerleri kurarak kendisini yıkmaya çalışan terörist örgütlere izin vermesi akla bile getirilemez." Hükümet bu iki Arap gazetesini düşman gruplardan destek almakla suçlamıştı.[55] Benim bildiğim kadarıyla, bu gerçeklerin bir ABD gazetesinde haber yapılmasının tek örneği *Boston Globe*'a benim gönderdiğim bir mektuptu.

La Prensa 1987de yeniden faaliyetine başlarken, İsrail basını, 'aşırı milliyetçi yayın çizgisi'nden ötürü Nasıra'da (asıl İsrail top-

54) *AP,* 22 Aralık 1987; Al Thomas, *BG,* 3 Ocak 1988.
55) *Al-Hamishmar,* 25 Temmuz, 13 Ağustos; *Jerusalem Post,* 12, 24 Ağustos; *Al-Hamishmar,* 25 Temmuz, 13 Ağustos 1986.

raklarında) çıkan bir politik derginin kapatıldığını ve Nablus'ta Arapların sahip olduğu bir haber ajansının iki yıllığına faaliyetten men edildiğini bildiriyordu. Büronun sahibi 'yasadışı örgüt üyeliği' suçlamasıyla yargılanmaksızın altı ay hapse atılırken, askeri bir bildiriyle karısının da FKÖ'yle bağları sürdürdüğü açıklanıyordu. Bu tür eylemler, devlet 1948'de kurulalı beri yürürlükte bulunan olağanüstü hal uyarınca 'yasal'dır. Yüksek Mahkeme, Nasıra'daki derginin kapatılmasını, güvenlik güçlerinin dergi ile 'terörist örgütler' arasında bir bağ bulunduğunu gösteren yeterli kanıtları ortaya koyduklarına dayanarak ve dergiyi çıkaranın yayınladıkları her şeyin İsrail sansüründen geçtiği şeklindeki savunmasını geçersiz sayarak kapatılma kararını onaylamıştı.[56] Bu gerçeklerin hiçbiri burada haber konusu bile edilmemiştir; *New York Times* muhabiri Thomas Friedman, Nablus'daki büronun kapatıldığı gün, İsrail'de basın özgürlüğüne ne kadar saygı gösterildiğini belirten her zamanki övgülerinden birini haber yapmayı seçmişti.[57] Nikaragua'da ABD'nin finanse ettiği ve hükümetin yıkılmasını açıkça destekleyen bir gazetenin baskıya uğraması ve geçici olarak faaliyetine ara verilmesini çok aşan bu eylemler konusunda Amerikalı sivil özgürlükçülerden ne bir protesto çığlığı, ne bir suçlama, hatta bir yorum gelmişti. Nasıra'daki haftalık *Al-Raia* İçişleri Bakanlığı'nın emriyle kapatılıp editörü yargılanmaksızın üç aylığına hapse atıldığında da yine sessizlik egemendi.[58]

Tarih bir kere daha kendilerini sivil özgürlükçü olarak ilan edenlerin ifade özgürlüğünü böylesine ayaklar altına almalarını kanıtlayan kontrollü bir deney geliştirmiştir. En temel içtenlik sınavını vererek Nikaragua'nın basın özgürlüğü ihlallerini eleşti-

56) *Yediot Ahronot*, 16 Ağustos 1987, *The Other Israel* (İsrail-Filistin Barışı İçin İsrail Konseyi), Eylül 1987; *Ha'aretz*, 1 Ocak 1988; AP, 25, 26 Ekim. Olağanüstü hal üzerine bkz. Avigdor Feldman, B. Michael, *Hadashot*, 14 Ağustos 1987.
57) *NYT*, 26 Ekim 1987.
58) Simon Edge, *Middle East International*, 20 Ocak 1989.

renler gerçekten çok küçük bir oturma odasına, hatta bir telefon kulübesine sığacak kadardır ancak.[59]

Yargıç Brennan'ı çok fazla etkileyen hukuksal düzenlemelere gelince, İbranice basın, "İsrail gazeteciliğinin özgür olmasına karşın en ufak bir güvenceden dahi yoksun olduğu"nu aktarmaktadır. Devlet, İsrail devleti kurulur kurulmaz yeniden uygulamaya konan İngiltere'nin sömürgeci düzenlemelerinden hareketle "dünyanın hiçbir demokratik ülkesinde benzerine rastlanmayan silahlarla donatılmıştır". Bu çok katı düzenlemeler arasında, "ülke sakinleri arasında itaatsizlik ya da hoşnutsuzluk yayabilecek ya da "otoritelere karşı gelme"yi cesaretlendirebilecek yayınları yasaklayıp cezalandırmayı öngören tedbirler de yer alıyordu. Yasa, İçişleri Bakanı'na, "kendi kanısına göre panik ya da umutsuzluk yayabilecek yalanlara ya da uydurma söylentilere yer veren bir gazeteyi, uygun göreceği dönemlerle kapatma" yetkisi tanımaktadır. Bu tedbirler el altında tutulur, bazen uygulanır ve editörlerin normal olarak uyguladıktan oto-sansürü arttıran bir 'McCarthycilik atmosferi' yaratmaya katkıda bulunurlar. İsrailli hukuk analisti Moshe Negbi, gönüllü oto-sansürün hükümetin elindeki "basın özgürlüğünü ezmeye yarayan zengin ve olağanüstü araçlar"a önemli bir katkı olduğunu yazmaktadır. "Kendi görüşünce ülke savunması, kamu güvenliği ve kamu düzenine zarar verebilecek" bilgileri yasaklamak sansür görevlisinin yasal yetki alanına girmektedir. Askeri sansür görevlisi "kamu denetiminden muaf"tır. "Yasa", İsrail'in en saygın gazetesi *Ha 'aretz*'de başyazının boş yayınlanması örneğinde olduğu gibi, "basında, sansürün herhangi bir değişiklik, ekleme ya da çıkartma yapılmasını emrettiğini ima eden haberler çıkmasını yasaklamaktadır". Sansür görevlisinin, kendi emirlerini çiğnediğini dü-

59) Bizim bilmediğimiz çağrılar, medyanın dünyayı olduğu gibi gösterdiğine inanan edilgen tüketiciler açısından geçerlidir; ideolojik kurumlara yakın olan ya da onlarda yer alan, dolayısıyla önemli ve hoş karşılanmayan olguları öğrenmenin çaba ve girişimcilik gerektirdiğini kesinlikle bilmesi gerekenler için ise geçerli değildir.

şündüğü her gazeteyi yargılamaksızın cezalandırma yetkisi de vardır. Negbi şunları da yazmaktadır: "İsrail'in özgürlük ve sivil haklar konusundaki yükümlülüklerini sıralayan 1948 Bağımsızlık Deklarasyonu'nda ifade özgürlüğünden hiç söz edilmez"; üstelik bu, rastgele meydana gelmiş bir unutma değil, Başbakan David Ben-Gurion'un düşüncelerini yansıtan bir durumdur. Ben-Gurion, yakın çevresiyle birlikte, devletin doğru saydığı eylemlerin eleştirilmesine katlanmaması gerektiği şeklindeki 'Leninist öğreti'ye bağlı kalarak, 'bu haklara değinilmesine kesin olarak karşı'ydı. Devlet bir gazetenin sicile kaydolmasını reddetme (yani, çıkartmama) ya da yayımına son verme yetkisine de sahiptir.[60]

Bu yetki, örneğin, 1982'de Hebrew Üniversitesi'nde ders veren bir İsrailli Arabın editörlüğünü üstlendiği Arapça bir toplumsal ve politik gazetenin İsrail'de çıkarılmasını engellemekte (Yüksek Mahkeme'nin belirtmediği 'güvenlik nedenleri'yle onayladığı bir karar), ya da, Nasıra'lı bir Arabın birkaç ay sonra "izinsiz gazete yayımlamaktan, yani dört enformasyon broşürü çıkarmak"tan tutuklanmasında kullanılmıştır. Devlet sihirli 'güvenlik' sözcüğünü ortaya attığı zaman mahkemelerin hiçbir koruyucu özelliği kalmaz.[61]

Arap yurttaşlar olağan hedefler olmayı sürdürürken, Yahudilerin de bu hukuk ilkeleri karşısında dokunulmazlığı yoktur. Güvercinlerin İlerici Listesi (ki onların liderlerinden birisi Emekli General Matti Peled'dir) Birleşmiş Milletler'in 242 ve 238 sayılı kararlarını kabul ettiğini açıklayan bir söyleşiyi gösteren bir reklam filmini yayınlamaya çalıştığı zaman Yüksek Mahkeme Yargıcı Goldberg bunu yasadışı bulmuştu: "Hükümet FKÖ'nün

60) Leah Enbal, *Koteret Rashit*, 8 Haziran 1988, ayrıca İsrail Yahudileriyle ilgili bir dizi yeni baskı örneği aktarılmaktadır. Moshe Negbi, *Politika*, Eylül 1986; "Press in Chains", *Shomer Hanitzotz*, Mayıs 1988 (İbranice gazete *Derech Hanitzotz'un* kapatılması ve editörlerinin tutuklanmasını protesto etmek amacıyla yayınlanmıştır); "Paper Tiger: The Struggle for Press Freedom in Israel", *Jerusalem Quarterly, No-39*,1986. *Ha'aretz*, 29 Eylül 1986.
61) *Fateful Triangle*, s. 139.

bir terörist örgüt olduğunu iddia ettiğinden itibaren, televizyonda yalnızca bu deklarasyona uygun düşen ve FKÖ'yü olumsuz anlamda terörist bir örgüt olarak sunan yayınlar gösterilebilir. Bu deklarasyonla çelişen ve FKÖ'yü bir politik örgüt olarak gösteren her türlü yayın yasaktır." Avukat Avigdor Feldman yargıcın açıklamasını şöyle yorumluyordu: "Mantık katıdır. Devlet televizyonu [zaten başka yoktur] hükümetin kararıyla uyuşmayan bir gerçekliği yayınlayamaz. Gerçekler hükümetin tavrıyla çelişiyorsa, o zaman, lütfen bizim okulumuzda okutulmasın."[62]

ABD'de İsrail'de özgür ifade hakkına yıllardan beri uygulanan ağır kısıtlamalara çok az değinildiği görülecektir. Aralık 1987den sonra Filistin ayaklanmasına gösterilen şiddetli tepkiye kadar, gelişigüzel haberlerde bile bu kural sıkı sıkıya gözetiliyordu. *New York Times*'da hemen hemen hiçbir haber çıkmazdı; eski baş editör A.M. Rosenthal'e göre, Mayıs 1988'de İsrail'deki sansürün "Batı'nın eleştirisini hak ettiğini ve nitekim eleştirildiğini" iddia etmek büyük bir cesareti gerektiriyordu.[63] Dahası, ender istisnalarda[64] bile, yüce ideallerden sapmaların mahkûm edilmesine rastlanmadığı gibi, İsrail'in başlıca patronunun harekete geçmesi de istenmezdi.

ABD medyası ile Amerikalı entelektüeller camiasının İsrail hukuku ve uygulamalarına gösterdikleri tepkiler, Nikaragua'da sivil özgürlükler ve insan haklarından kaygı duymanın başka amaçlara hizmet eden bahaneler olduğunun dramatik kanıtlarını da ortaya koymaktadır.

İçtenlik testini uygulamak kafamızı çevirdiğimiz her yerde benzer sonuçlar doğurmaktadır. Bu sonuçlar, gerçeği ve nedeni ele almaya istekli insanlarda ciddi soru işaretlerine yol açarak şimdiye kadar iyi bir biçimde belgelenmiştir. Bu soruların yanıtlarıyla yüz yüze gelmek hoş olmayacağından, bu soruların soru-

62) Avigdor Feldman, *Hadashot*, 18 Kasım 1988. bkz. Ek V, Kısım 7.
63) Rosenthal, *NYT*, 27 Mayıs 1988.
64) Örneğin, Dan Fisher, *Los Angeles Times*, 5 Ekim 1985.

lamayacağından, emin olabiliriz. Yarım yüzyıl önce 'özgür olmayan basınımız'ı ele alan John Dewey 'özgül suiistimaller' eleştirisinin ancak sınırlı bir değere sahip olduğunu gözlemliyordu:

> Bu soruna karşı tek gerçek temel yaklaşım, bugünkü ekonomik sistemin bütün tanıtım sistemine zorunlu etkisi, yayımlanan konuların seçilip elenmesi ve haberlerin hem başyazılar hem de haber sütunlarında nasıl işlendiği üzerine araştırma yapmaktır. Bu yaklaşım biçimine göre sorun, kaç tane özgül suiistimal olduğu ve bunlara nasıl çözüm bulunabileceği değil, mevcut ekonomik rejimde gerçek entelektüel özgürlüğün ve toplumsal sorumluluğun ne kadar geniş olduğudur.

Dewey, yayıncılarla editörlerin, en çok kendi çıkarlarına olan "kamu ve toplum düzeni"ne bağlılıklarıyla, gerçek "basın özgürlüğü"nün "baş düşmanları" arasında yer aldıklarının görüleceğini bildiriyordu. (Bu iş alanının yöneticilerinin) "büyük iş çevrelerinin liderleri ve uşaklarından başka türlü davranmalarını" beklemek ve *onların* mallarını bu çerçevenin "dışına almak" ve ona göre işlem yapmak pek akıllıca bir yaklaşım değildir. Eninde sonunda ideoloji yöneticileri, "entelektüel vurdumduymazlık ve edilgenlik üreten, oyalanma ve eğlenme yönünde bir talep ile neredeyse karşılığını ödediği sürece suça karşı bir tutku yaratan mevcut ekonomik sistemin, kimseye hissettirmeden yapabileceği her şeyi yapma ideali ile baştan çıkarılmış bir toplum üzerindeki etkileri yüzünden kamuya istediği bir şeyi veriyor."[65]

Bu yerinde saptamalara, özel kesimin gücü ile devlet iktidarı arasındaki yakın ilişkileri, temel toplumsal kararları denetleyenlerin çıkarlarıyla uyumlu olma gerekliliğinin kurumsal yollarla belirlenmesi, hırs, kişisel kazanç ve otoriteye boyun eğmenin dışındaki değerleri besleyen her türlü bağımsız kültürü ve bağım-

65) Der. Jo Ann Boydston, *John Dewey: The Later Works*, Cilt II, *Common Sense*, Kasım 1935.

sız düşünce ve eylemi ayakta tutan halka dayalı yapılan sürekli olarak dağıtmada mevcut düzenin başarısını ekleyebiliriz. Biçimsel konuşma özgürlüğü hakkının bile ancak halkın varolan toplumsal düzenlemelere aralıksız karşı çıkma mücadelesiyle kazanılması, bu faktörlerin önemine ışık tutmaktaydı.[66]

Egemen olan toplumsal düzen çerçevesinde, sıradan insanlar düşünce, tartışma ve karar sürecine katılan unsurlar olarak değil, bir manipülasyon nesnesi olarak kalmalıdırlar. Ayrıcalıklı kesimin çoktandır kavradığı gibi, durmadan yinelenen 'demokrasi krizleri'ni savuşturmak zorunludur. Daha önceki bölümlerde modern çağda bu ilkelerin hangi yollarla ifade edildiğini tartışmıştım, ancak kaygı duyulması doğaldır ve bunun kaynağı modern demokratik atılımın kökenleridir. On yedinci yüzyıldaki İngiliz devrimi sırasında 'dünyanın altını üstüne getirme' tehdidini savuran radikal demokratları mahkûm eden tarihçi Clement Walker 1661'de şunları söyleyebiliyordu:

> Hükûmetin bütün esrarları ve sırlarını... halkın önüne attılar (domuzun önündeki inciler gibi) ve hem askerlere hem de insanlara, bütün hükûmetleri en ince ayrıntılarına kadar didiklemeyi öğrettiler... Böylece insanları o kadar meraklı, o kadar kibirli hale getirdiler ki, sivil bir yönetime boyun eğecek alçakgönüllülüğü asla bulamayacaklardır.[67]

Christopher Hill'in gözlemlerine bakarsak, düzenli bir dünyanın kurulması ve demokratların "topyekûn ve kesin" politik yenilgileriyle Walker'ın kaygıları kısa sürede giderildi. 1695'de sansürden vazgeçilebilirdi, ama "radikallerin özgürlükçü ilkeleri nedeniyle değil, sansür artık gereksiz hale geldiği, kamuoyunu oluşturanlar artık kendileri oto-sansür uyguladıkları ve mülk sahiplerini korkutan hiçbir şey basılamadığı için". Aynı yılda John Locke da, "emekçilere, tüccarlara, evde kalmış kızlarla sütçü kız-

66) Bkz. Ek V, Kısım 8.
67) Akt. Hill, *The World Turned Upside Down*, s. 72.

lara" inanacakları şeyin anlatılması gerektiğini yazıyordu. "En büyük çoğunluk neyin ne olduğunu bilemez, onun için inanmak zorundadır." "Ama en azından," diye yorumlamaktadır Hill, "Locke'un niyeti rahiplerin gerçeği söylemeleri gerektiğini söylemek değildi: Tanrı'nın işiydi."[68] Modern dönemde dinsel otoritenin zayıflatılmasıyla beraber bu görev, daha önce ele aldığımız gibi, sorumluluklarını açık biçimde kavrayan 'laik rahipler'in omzuna yıkılmıştı.

Buna karşın, manipülasyon sanatında uzmanlaşanların alayla karşıladığı 'demokratik dogmatizmlerin çekiciliğine kapılanlara' hâlâ rastlanmaktadır. John Stuart Mili şunları yazıyordu: "En büyük kötülük, hakikat parçaları arasındaki şiddetli çarpışmalarda değil, hakikatin yansının sessiz sedasız yok edilmesinde yatmaktadır, insanlar iki tarafı da dinlemek zorunda bırakıldıklarında daima umut vardır." Günümüze gelirsek, İngiliz Ulusal Gazeteciler Sendikası Profesyonel Davranış Yasası, gazeteciye, "çarpıtmaları ortadan kaldırma"yı ve "yaydığı bilginin adil ve doğru olması için uğraşmayı, yorumları ve konjonktürü çarpıtma, seçicilik ya da yanlış anlatımlarla genelgeçer bir doğru olarak ifade etmekten ve çarpıtmaktan kaçınmayı" emretmektedir.[69] 1960'lı yıllarda kamuoyunun istendiği gibi yönlendirilmesi, 1966'da Senatör Fulbright'ın ifade ettiği, daha önce aktarılmış olan kaygıları uyandırmıştı. Bir yıl sonra Jerome Barron da, "hükümetin yetkilerinin kısıtlanmasında odaklanan anayasa yorumu, bu kısıtlama fiilen özel grupların işine yarıyorsa, yani iletişim medyasına bağlıysa, özgürce konuşmanın güven altına alınmasına hiçbir katkıda bulunamayacağı" fikrini savunuyordu; çünkü yalnızca onlar "duyguları kamuoyunun önüne serebilirler. Bir fikrin kabul ettirilme koşullarını ortadan kaldırarak ifade özgürlüğünü en etkili biçimde yok edenler hükümetlerden

68) *A.g.y.*, s. 385, 353.
69) Bkz. Mark Hollingsvvorth, *The Press and Political Dissent* (Pluto, Londra 1986), Mill'in açıklamasını epigraf olarak kullanmaktadır.

çok, onlardır. Medya özel kesimin denetiminde olduğu zaman, anayasal fikirlerin iletişimi kuramı olarak *laissez-faire* açıkça güncelliğini yitirmektedir."[70]

Çoğu insan bu tür fikirleri dehşetle karşılamıştı. Yıllardan beri yerel basının daha bağımsız kesimi arasında yer alan *St. Louis Post-Dispatch* editörleri, bir gazetenin "içinde yayınlandığı topluma karşı, bir sorunun hem popüler hem de popüler olmayan yönlerini adil biçimde yansıtmakla yükümlü olduğu"nu, ancak "bu yükümlülüğün" yasayla dayanılmaması gerektiğinde anlaşıyorlardı. "Pratik bir konu olarak farklı bakış açılarını dile getirmeyi durmadan reddeden bir gazetenin başarılı olması mümkün değildir ve üstelik başarılı olmayı da hak etmez."[71]

Yasal yükümlülükler hakkındaki karamsarlıkları kolayca yabana atılamazsa da, bu editörler olgulara dayalı değerlendirmelerinde yaralıyorlardı. Gerçeklikte, yalnızca 'her iki tarafı da' güç sahiplerinin dar konsensüsüne uymaya zorlayan medya, yönlendirilen serbest piyasada başarılı olma şansına kavuşacaktır.

Hangi haberlerin araştırılmaması, hangi kaynaklardan uzak durulması gerektiğini anlamak özellikle önem taşımaktadır. Timor sığınmacılarının ya da ABD'nin Laos ve Kamboçya'daki bombardımanlarından kaçanların anlatacak yararlı hikâyeleri olamaz. Ayrıca, sığınmacıların "istisnasız olarak hepsinin, bizim desteklediğimiz ordudan kaçan insanlar oldukları", "herkesin hükümet güçlerinin vahşeti konusunda anlatacak bir hikâyesi olduğu" Honduras sınırındaki kamplardan uzak durmak da önemlidir. "Bu hükümet güçleri, cinayet, işkence, ırza geçme, insanlar açlıktan kırılsın diye ürünleri yakma ve benzer vahşet eylemleriyle terörizme karşı sistemli bir kampanya yürütürken bizim her türlü silahla donattığımız birliklerdir." 1981 başların-

70) Barron, "Access to the Press", s. 1656.

71) *St.Louis Post-Dispatch*, 24 Ağustos 1967, akt. Jerome A. Barron, "An Emerging First Amendment Right of Access to the Media?", *George Washington Law Review* (Mart 1969), s. 498. Bkz. Aronson, *The Press and the Cold War*, s. 273-274, tartışma için.

da ilk elden yaptıkları araştırmalarla bu sonuçları çıkaran bir Kongre heyetinin hazırladığı rapor, kırsal El Salvador'la ilgili kanıtları ortaya koyan bu kaynağa soğuk davranan medya tarafından haber konusu bile yapılmamıştı.[72] ABD baskısıyla bu ülkeye yardımda bulunması engellenen Inter-American Development Bank'ın hazırladığı bir rapor doğrultusunda, "uzun dönemli sosyo-ekonomik gelişmesi için sağlam temeller atan Nikaragua'nın toplumsal sektör alanındaki kayda değer ilerlemeleri"ni halkın öğrenmesi pek iyi olmazdı.[73] Buna bağlı olarak, ülke bağımsız gelişmenin bedelini ödeyip sıfır yaşam düzeyine sürüklenirken, Reagan yönetiminin ilk başarılara darbe vurarak hastalık, kötü beslenme, cehalet ve bebek ölümlerinin yeniden palazlanmasını sağlayarak elde ettiği kazanımları bütün açıklığıyla göstermek de doğru olmayacaktır. Buna karşılık, Sandinistler'i Managua'da görülen 'katılık ve atalet'ten dolayı suçlamak James LeMoyne'nin sorumlu gazetecilik anlayışına uygun düşmektedir.[74] Sistem içine girmeyi ümit edenler, kökleri FKÖ, Kaddafi ya da Humeyni'ye uzanan terörün geride merhamete ve ilgiye değer kurbanlar bıraktığını öğrenmelidirler; ne var ki ABD'nin ve müttefiklerinin hedefi durumundaki kişiler bu kategoriye giremeyecektir. Sorumlu gazeteciler, İsrail askerleriyle ailelerine yönelik bir kişinin ölümüne, pek çok kişinin yaralanmasına neden olan bir bombalı saldırının kurbanlarının ve olayın ön sayfada fotoğrafla verilmeyi hak ettiğini, ancak ondan önceki gün Kontraların bir yolcu otobüsüne düzenledikleri, iki kişinin ölümü, iki kişinin kaçırılması ve pek çok kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan bir saldırının haber değerinde bile olmadığı gerçeğini anlamalıdırlar.[75] Aynı dersler her kategori için geçerlidir.

72) Bkz. *Towards a New Cold War*, s. 36-37, 228, daha fazla ayrıntı ve bazı çok marjinal istisnalar için.
73) Dianna Melrose, *Nicaragua: The Threat of a Good Example?* (Oxfam, Londra, 1985).
74) *NYT*, 29 Aralık 1987.
75) Thomas Friedman, *NYT*, 16 Ekim; fotoğraf, s. 1. *AP*, 15 Ekim 1986

Aslında, saygınlık ve ayrıcalık kazanabilmeyi isteyenler için hazır bir ortak payda bulma yolu vardır. Bunu anlamak için yalnızca daha önce ele aldığımız içtenlik sınavının akla getirilmesi ve her olayda bu sınavı veremediklerini açıklığa kavuşturmamız yeterlidir. Aynı basit mantıkla, açıkça bilinen nedenlerden dolayı, bağımsız medyanın ve genelde eğitimli sınıfların karakteristik davranışları da açıklanabilir.

Ben düşünce denetimi yöntemlerini ve bu yöntemlerin sıradan halkın politik arenadan zorla çıkarılamayacağı demokratik toplumlarda ön plana çıkmasının nedenlerini tartışmaktayım. Bu tartışma sistemin her bakımdan güçlü olduğu izlenimini doğurabilir, oysa doğru değildir bu. İnsanların direnme yeteneği vardır ve bu yeteneği bazen büyük bir güçle sergilerler.

Timor'da Batı'nın desteğiyle gerçekleştirilen katliam örneğini ele alalım. Medya korkunç olayları ve kendi hükümetlerinin suç ortaklığını bütün gözlerden saklamış, ama olup bitenler gene de kamuoyunun ve Kongre'nin bazı kesimlerine ulaşarak sonunda engel aşılabilmişti. Bu sonuç, dünyanın ileriye gitmesini sağlayan eylemleri gerçekleştirenlerde genellikle olduğu gibi, tarihte isimleri geçmeyecek olan birkaç kendini adamış genç insanın başarısıydı. Bu gençlerin çabaları tabii Endonezya'daki terörü ya da ABD'nin sağladığı desteği sona erdiremedi, ancak şiddetin hafiflemesine katkıda bulundu. Nihayet yine onların çabaları sonucunda, Kızıl Haç'ın sınırlı bir ölçüde olsa oraya gitmesine izin verildi. Bu ve buna benzer yollarla on binlerce insanın hayatı kurtarılmıştır; insani sonuçları bakımından eylemlerinin böylesine etkili olduğunu iddia edebilenlerin sayısı gerçekten çok azdır. Aynı durum başka örneklerde de geçerlidir. Güçlü bir devletin ülke içinde uygulamaya koyduğu kısıtlamalar kurbanlarına da kıyıda köşede yaşayabilecekleri bir yer sunar (asla unutulmaması gereken bir olgudur bu).

Amerika Birleşik Devletleri yirmi beş yıl öncesine göre çok daha uygar bir yerdir. Elit kesimlere korku salan demokrasinin krizi ve entelektüel bağımsızlık gerçekten toplumu derinden et-

kileyecek (genellikle sağlıklı bir etkiydi bu) ölçüdeydi. Bu etki ırkçılık, çevre, feminizm, kaba kuvvetle müdahale gibi eğilimlerde kolayca görülebilmektedir; son yıllarda, muhalif düşüncelere ve eleştirel haberlere 1960'ların en yoğun günlerinde (bırakın daha öncesini) bile akla hayale getirilemeyecek ölçüde yer veren medyada da bu etkinin izleri görülmektedir. Moral ve kültür düzeyindeki yükselmenin bir örneği, kıtanın fethi sırasında Amerika yerlilerine yapılanların ciddi bir biçimde gözler önüne serilmesinin ilk defa mümkün hale gelişidir; bunun yanı sıra, Ortodoksluğa ve otoriteye meydan okuyuşlarla birlikte, başka gerekli yanılsamalar da sorgulanıp derinden irdelemelere konu olmuştur. Gençlerin entelektüel bağımsızlığı ve ahlâki dürüstlüğüyle umutsuzluğa, hatta dehşete kapılan ayrıcalıklı gözlemcilerin düşüncelerinde 1960'lı yılların bir korku, kaos ve yıkım dönemi olarak yansımasında pek şaşılacak bir yan yoktur.

Aynı gelişmeler devletin politikasını da etkilemiştir. John F. Kennedy'in Güney Vietnam'daki kırsal topluma saldırmak üzere ABD Hava Kuvvetleri'ni seferber etmesi hiçbir protestoya yol açmamıştı. Yirmi yıl sonra ise Reagan yönetimi yeraltından hareket etmeye zorlanarak Orta Amerika'da terörü ancak gizli yollarla uygulamak durumunda kalıyordu. Elit çevrelerin dışında, düşünce iklimi ve ilgi değişmiş ve devletin şiddet uygulama kapasitesi buna bağlı olarak bir hayli azalmıştı. Reagancı terörün bilançosu (işkence edilip sakat bırakılmış on binlerce vücut, açlıktan toplu ölümler, hastalıklar, yıkımlar ve sefil durumdaki yüz binlerce sığınmacı) korkunçtu. Beyin yıkama sisteminin etkisinden kurtulmanın, cesaretle ve dürüstçe davranmanın yollarını bulmuş olan insanların çabalarıyla kısıtlanmasa bu tablo çok daha ağır olurdu. Bu zorlamalar da (yine, tarihte isimleri geçmeyecek olanlar adına) küçük başarılar sayılamaz.

Uygun biçimde hareket etme yolunu seçersek, daha insancıl ve temiz bir dünya yaratmaya katkıda bulunabilecek yeterince fırsatımız vardır.

Ben yazdıklarıma, Brezilyalı psikoposların demokrasinin ve medyanın sorunlarıyla ilgili olarak gündeme getirdikleri sorularla başlamıştım. Herhalde bu kitabı bu konulardaki kendi sonuçlarımı sıralayarak bitirebilirim. ABD'nin güdümündeki devletlerde özgürce konuşma hakkının en aşırı biçimlerde ihlal edilmesinin bile kolayca görmezlikten gelinmesi ve medyanın bir manipülasyon, beyin yıkama ve denetim kurma aracı olarak güçlü ve ayrıcalıklı kesimlerin çıkarlarına hizmet etmekteki gerçek performansı ışığında, Batı'da basın özgürlüğü konusunda dile getirilen kaygıların hiçbir inandırıcılığı yoktur. Oysa 'demokratik bir iletişim politikası' genel halkın çıkarları ve kaygılarını yansıtan ifade ve etkileşim araçlarını geliştirmenin, halkı kendi kendini eğitip bireysel ve kolektif eylemlere geçmeye cesaretlendirmenin yollarını bulmak durumundadır. Bu çerçevede tasarlanan bir politika (küçümsenmemesi gereken tuzakları ve tehlikeleriyle birlikte) arzu edilir bir politika olacaktır. Ancak sorun, genel toplumsal manzaranın dışında değerlendirildiğinde, daha çok akademiktir. Fiili gücün belli başlı toplumsal kurumların izleyeceği yönü ve işleyiş biçimini belirleyecek şekilde dağılması, kaçınılmaz olarak demokratik bir iletişim politikası perspektifini kısıtlayan bir faktördür. Bu nedenle amaca ancak, toplumsal düzenin daha fazla demokratikleşmesinin ayrılmaz bir parçası olarak yaklaşılabilir. Bu süreç de, vazgeçilmez katkısıyla temel bir öğe durumunda olan demokratik bir iletişim politikasını gerektirir. Daha anlamlı bir demokrasi yönünde atılan ciddi adımlar, bizim toplumlarımızda esas olarak devlet-şirket bağının elinde olan karar yetkisinin dağıtılmasını amaçlayacaktır. Böyle bir demokrasi anlayışı (oldukça aşağılayıcı bir anlamda kullanılan 'muhafazakâr' terimini hak edebilecek daha önceki yıllardan iyi bildiğimiz bir anlayıştır) kamuoyuna egemen olan anlayışlardan çok uzaktır ve bu durumda, yerleşik ayrıcalıklara bir tehdit oluşturduğu dikkate alınırsa, anlaşılmayacak bir yan yoktur.

İnsanoğlu tarihi olan biricik canlı türüdür, insanların bir geleceğinin de olup olmadığı ise çok açık değildir. Bu sorunun yanıtı, mevcut toplumsal ve politik düzenin bastırdığı ya da kenara ittiği değerlere (cemaat, dayanışma, gelecek kuşakların yaşaması gereken hassas bir çevreye duyulan ilgi, gönüllü denetimle yürütülen yaratıcı çalışma, bağımsız düşünme ve yaşamın değişik yönlerinde gerçek demokratik katılım) sadık halk kesimlerinde sağlam kökler salmış olan halk hareketlerinin doğmasında yatmaktadır.

EKLER

EK: 1

1) PROPAGANDA MODELİ: BAZI METODOLOJİK ETKENLER[1]

Medyanın propaganda modelini test etmenin bazı yöntemlerine Bölüm 1'de değinilmişti. Bu yöntemler arasında çiftler halinde örnek verdiğimiz suçlar ve üzerinde durulmayan eylemlerin incelenmesi de vardır. En ağır test ise şudur: Medyanın düşmanca tavır aldığını iddia ederek karşı çıkışlar sergileyenlerin en güçlü gerekçeler olarak seçtikleri örneklerin incelenmesi. Propaganda modeli bu ve buna benzer meydan okuyuşlara karşı bir hayli dayanıklıdır.[2]

---

1) Elinizdeki kitabın 17. sayfası ve sonrasında ele alınan konular için yapılan ektir.
2) Burada özel bir referans yapılmaksızın aktarılan örneklerin geniş biçimde tartışılması için bkz. Bölüm 1, not 23'teki referanslar.

Örneklerin çifter çifter incelenmesi, önceden tahmin edilen yönde, tutarlı bir ikili yaklaşım kalıbını göstermektedir. Düşmanın işlediği suçlarda, öfkeyle; uydurma olduğu kabul edilen durumlarda bile genellikle icat edilen ve doğrulanmayan, en dayanıksız kanıtlara dayanan suçlamalarla; bir yandan yararlı olabilecek şeyleri açığa çıkarırken öbür yandan aykırı kanıtları ortadan kaldıracak tanıklıkların dikkatle süzgeçten geçirilmesiyle; yanlış bir tablo sunmadıkça (Pol Pot dönemindeki Kamboçya buna bir örnektir) resmi ABD kaynaklarına dayanılmasıyla; canlı ayrıntılarla; yeterli kanıt ya da inandırıcı argümanlar olmasa dahi işlenen suçlann en yüksek kademede planlandığında ısrar edilmesiyle, vb. karşılaşırız. Sorumluluğun kendi ülkemizde odaklandığı örneklerde ise tam tersi bir durum söz konusudur: Suskunluk ya da bahane aramalar; kişisel anlatımlardan ve özel ayrıntılardan kaçınılması; anlayamadığımız yabancı kültürlerin ve tarihin karmaşıklığı konusunda ömrünü tüketmiş bilgelikler; suçun planlandığı yerin en alt düzeye kadar indirilmesi ve başka kaçamaklı sözler.

Polonya'da 1984'te hemen tutuklanan, yargılanan ve hapsedilen bir rahibin polislerce öldürülmesi, medyada, Latin Amerika'daki yüz kadar önde gelen din adamının öldürülmesi ile ABD'nin desteklediği güvenlik güçlerinin San Salvador Başpiskoposu'nu ve ırzına geçtikleri dört Amerikalı rahibeyi öldürmelerinden daha fazla yer almayı hak ediyordu. Dahası, sorumluluğun paylaştırılmasında olduğu gibi bu yayınların üslûbu da birbirinden çok farklıydı (ilkinde tekrar tekrar vurgulanan kanlı ayrıntılar, diğerinde kaçamaklı açıklamalar). Polonya'da, hatta Sovyetler Birliği'nde sorumluluk en yüksek kademelere yıkılırken, diğer örnekte ortacı hükümetin, büyük oranda suskunlukla geçiştirilen kanıtları tamamen hiçe sayarak, solun ve sağın şiddetiyle başa çıkamadığı ima ediliyordu.

Başka bir örneğe bakarsak, serbest bırakılan Kübalı tutuklu Armondo Valladares'in hapishane anıları Mayıs 1986'da yayınlanır yayınlanmaz medyada sansasyona yol açmıştı. 'Castro'nun

politik muhalefeti cezalandırıp kökünü kazımasını sağlayan muazzam işkence ve hapis sisteminin bu eksiksiz öyküsü' çok çeşitli değerlendirmeler, söyleşiler ve yorumlarla selamlanıyordu. "Küba'da yaşanan cehennem"de [Valladares] "işkenceyi bir toplumsal denetim mekanizması olarak kurumsallaştıran yeni bir despotizm yaratmış olan" *(New York Times)* "bu yüzyılın yeni toplu kıyımlar gerçekleştirmiş insanların elindeki devletin uyguladığı şiddetin, insanlık dışı işkencelerin ve korkunç hapishanelerin esinlendirici ve unutulmaz bir öyküsüydü bu" *(Washington Post)*. "Diktatör katil" Fidel Castro'yu *(Time)* ve onun zulmünü mahkûm eden başka canlı ve öfkeli açıklamalar da vardı ve "tiranı savunmaya ancak en sersem ve merhametsiz Batılı entelektüeller kalkışabilirlerdi" *(Washington Post)*. Ronald Reagan Aralık ayında Beyaz Saray'da İnsan Hakları Günü nedeniyle düzenlenen törende Valladares'i, kanlı Küba tiranının 'dehşeti ve sadizmi'ne dayanmaktaki cesaretinden ötürü kutlamıştı. Sonraki yayınlar da hemen hemen aynı düzeydeydi.[3]

Mayıs 1986'da Valladares'in büyük nefret uyandıran anıları yayınlanırken, El Salvador'daki hükümet-dışı insan hakları komisyonu (COHES) üyelerinin çoğunluğu, başkan Herbert Anaya'yla birlikte, tutuklanıp işkenceye uğramıştı. 'La Esperanza' (Umut) hapishanesinde, ABD desteğindeki güvenlik güçlerinin yaptıkları işkencelerin kesin ve ayrıntılı anlatımlarını içeren 430 politik tutuklunun tanıklıklarıyla 160 sayfalık bir rapor hazırla-

3) Bkz. 1986'da medyadaki Küba yayınları değerlendirmesi, Platt, *Tropical Gulag* (Bölüm I, n. 30). Alıntılar için, *WP*, Stephen Rosenfeld (18 Temmuz), Stephen Cohen (26 Temmuz), Charles Krauthammer (14 Aralık); *NYT*, Ronald Radosh, 8 Haziran; *Time*, 30 Haziran; *Miami Herald*, "President hails Valladares, raps Cuba on Prisons", Valladares'in suçlamalarını hiçbir kayıt koymadan ya da araştırmaya gerek görmeden kabul ediyor, Küba hükümetinin açıklamalarını ve bu açıklamayı desteklemek üzere ortaya attığı belgeleri, biri dışında, tamamen görmezlikten geliyordu (Tad Szulc, *WP*, 4 Ağustos 1986, kitapta "yanlışlar" olduğuna, "Küba yetkililerinin güvenilmez ve kötü bir [Valladares] portresi çizdikleri"ne kısaca dikkat çekmektedir). Yalnızca *San Francisco Examiner*'da (29 Temmuz 1986) "iyi [R. Emmett Tyrell] ve kötü [Warren Hindde] Valladares'e uzun sütunlar ayırarak sorunun profesyonelce işlendiği"ni saptamışlardı.

mışlardı (bunlardan birinde, Kuzey Amerikalı üniformalı bir binbaşının nasıl elektrik şoku verdiği ayrıntılı olarak anlatılıyordu). Alışılmadık derecede açık ve kapsamlı olan bu rapor hapishaneden tam da Valladares'in anılarının uyandırdığı öfkenin ortasında bir video kasetle kaçırıldı ve ABD medyasına ulaştırıldı. Ama medyadan hiçbir ilgi görmedi. Bu kaset, çok sayıda 'sersem ve merhametsiz Batılı entelektüel'in Jose Napoleon Duarte ile Ronald Reagan'a övgüler düzdükleri ulusal medyada tek bir sözcükle bile yer verilmeden bütünüyle görmezlikten gelinmişti. Herbert Anaya, İnsan Hakları Günü'nde övgü alamadı. Tam tersine, Anaya'nın kaderi, büyük olasılıkla ABD'nin desteklediği güvenlik güçleri tarafından bir mahkûm değiştokuşuyla serbest bırakılmak ve daha sonra suikasta kurban gitmek oldu. Anaya'nın katledilmesinin kanıtlarından ulusal ABD medyasında hiç söz edilmediği gibi, medyanın açıklamalarıyla onun ABD himayesindeki bu terör devletinde korunup korunamayacağını da çok az kişi sormuştu.[4] Daha önce tartışılan içtenlik testini uygularsak, Valladares'in anılarının uyandırdığı öfkeli yorumların nasıl değerlendirileceğini tam olarak gözler önüne serebiliriz.

En azından, hayret uyandıran çifte standart kadar dikkate değer olan şey bu çifte standardı görememektir. Aşırı örneklerde, bir yandan Valladares'in su yüzüne çıkardığı Küba'daki insan hakları ihlallerini görmezlikten gelirken, öbür yandan El Salvador'daki insan hakları ihlalleri üzerinde durarak 'çifte standart' uygulaması ve Castro'yu bir diktatör olarak tanımlamaya bile yanaşmaması yüzünden 'liberal medya'nın ağır suçlamalara maruz kaldığını okuruz.[5]

Üzerinde araştırma yapılmış başka örnekler de aynı kalıbı doğrular. Kuşkusuz başka yerlerde de benzer örneklere rastlanmaktadır. Sovyet bloğunun devlet denetimindeki medyası ve in-

4) Bkz. s. 228f. CDHES'in incelemesinin yok sayılmasının *Nation*'daki Alexander Cockburn dışındaki tek istisnası yine *San Francisco Examiner*'dı. Bkz. CDHES, "Torture in El Salvador", 24 Eylül 1986; daha fazla ayrıntı için bkz. *Culture of Terrorism*, s. 227f.

5) Bkz. s. 12-13; Mona Charen, "A Double Standard on Human Rights", *Boston Globe*, 2 Ocak 1989.

san hakları örgütleri düşmanların işledikleri suçlara büyük tepki gösterirken, kendi bölgelerine geldikçe gözlerini kapatmaları nedeniyle haklı alaylara konu olmuştur. Bence asgari bir ahlâki dürüstlükle bile bu kalıbın tersine çevrilmesi gerektiği açıkça ortadadır: insanın kendi sorumlulukları esas ilgi odağı olmalı, insanın eylemlerine büyük oranda bu eylemlerin acı çeken insanları nasıl etkileyeceği değerlendirmesi yön vermeli ve gerçek insan hakları örgütleri gerçeklere dayalı kapsamlı bir bilanço çıkarma görevini üstlenmelidirler. Bu doğrultudaki bir ahlâki akıl yürütme kuşkusuz resmi düşmanlar söz konusu olduğu zaman bizim entelektüel kültürümüzde de geçerlidir; yalnız ülke içine döndüğümüzde kendini gösteren aşırı ahlâki korkaklıklar çok ağır bir pranga haline gelirler.

Çeşitli incelemelerin kanıtladığı gibi, düşman Nikaragua ile himaye altındaki Guatemala ve El Salvador'da yapılan seçimlerin karşılaştırılması benzer sonuçlar doğuracaktır. Bir yaklaşım, ABD'de bu iki örneğe ilişkin yayınları karşılaştırmak; diğer bir yaklaşım ise aynı örnekte ABD ve Avrupa'da yapılan yayınları karşılaştırmaktır. Elde ettiğimiz tablo, ABD medyasının devlet otoritelerinin saptadığı amaçlara bağımlı olduğunu bütün çıplaklığıyla ortaya koyar.[6]

Akla uygun kriterlerle bakıldığında, Nikaragua'da yapılan seçimler ortam, koşullar ve prosedür bakımından El Salvador'da düzenlenen seçimlerden daha üstündür; medya ise iki örnekte çok farklı biçimde olan ABD hükümetinin gündemini benimseyerek bu gerçeği hasıraltı etmişti. Güdümlü devletlerde yapılan seçimlerde basın, toplantı ve örgütlenme özgürlüğü ile kitlesel devlet terörü hiç dikkate alınmazken, Nikaragua için bütün dikkatler hasta seçmenlerin oluşturdukları uzun kuyruklarda (seçimlere katılmak zorunluydu ve katılmayanlara ağır cezalar öngörülebiliyordu), gerillaların sözde tehditlerinde (genellikle uy-

6) İlk yöntemin ayrıntılı bir irdelenmesi için bkz. *Manufacturing Consent*, Bölüm 3; ayrıca Spence, *a.g.y.* ikinci yöntem üzerine bkz. 7 ve 8. notlardaki referanslar.

durulmuş iddialardı bunlar) vb. toplanıyordu. El Salvador'da seçimlerin mücadelenin sürdüğü koşullarda gerçekleştirilmesi demokrasinin bir zaferi sayılırken, Nikaragua'daki gündem bunun tam tersiydi: ABD'nin yönetimindeki güçlerin, adil bir işleyişiyle, güdümlü devletlerde görülenden çok daha az baskıyla ve zorlamaya bağlı olmayan bir genel katılımla gerçekleşen seçimleri geçersiz kılmaya yönelik terörist eylemleri gündeme bile giremiyordu. ABD'nin, kendi desteklediği adayları, seçimleri 'gerçek bir seçme şansından yoksun' olarak gözden düşürmek amacıyla adaylıktan çekilmeye zorlayan baskıları dışında, çok geniş bir yelpazeye yayılan seçme şansını kısıtlayan hiçbir ciddi müdahale yoktu. İleri sanayi demokrasilerinin barış koşullarındaki uygulamalarından her türlü sapma her yönüyle elekten geçirilir ve kızgınlık doğururken; aslında demokrasinin ölçüsü sayılacak tek ciddi sorun, ABD'nin desteklediği başkan adayının kaderinin ne olacağıydı. Nikaragua konusunda ABD hükümetinin dışındaki başlıca haber kaynakları, ABD'nin desteklediği muhalefet ile CIA'nın kurup her açıdan desteklediği Kontra 'sivil direktörlük'tü. ABD adaylarının halktan pek destek görmemesi ile bilindiği kadarıyla demokrasi sicillerinin parlak olmaması da gündem dışıydı.[7] Güdümlü devletlerde ise iç muhalefetle ilgili haber yapmaya gerek duyulmuyordu, çünkü onlar ABD tipindeki demokrasi koşullarında zaten yaşama şansı bulamıyorlardı. Yayınların yakından incelenmesi bu ve bununla ilintili kalıpların nasıl uygulandığını çok dramatik biçimde gözler önüne serer.

Nikaragua'daki 1984 seçimleri ya alayla karşılanır ya da görmezlikten gelinirken; oldukça nitelikli gözlemcilerin yaptıkları incelemeler, tutarlı biçimde hep yanlış sonuçlara ulaştıklarından aykırı bulunuyordu ve halen de aykırı bulunmaktadır: Latin Amerikalı araştırmacıların mesleki birliğinin (LASA) oluşturduğu bir heyetin ayrıntılı incelemesi (herhalde bir Üçüncü Dünya ülkesindeki seçimle ilgili en titiz incelemedir bu) ile İrlandalı

7) Savaş ve sıkıntı yıllarından sonra bile halkın muhalefet partilerine verdiği destek üzerine bkz. Ek IV, Kısım 5.

parlamenterler heyetinin ağırlıkla merkez-sağ kaynaklara dayanarak vardıkları destekleyici sonuçlar bu incelemelere birer örnektir.

Medya da kendisinin, besbelli bir sahtekârlıkla, yani MIG savaş uçaklarının Nikaragua'ya sevk edildiğinin tam zamanında 'keşfedilmesi'yle kandırılmasına izin veriyordu. Bu iddianın hayal ürünü olduğu ortaya çıkacak ve daha sonra Oliver North'un kurnazlıklarına bağlanacaktı, ama doğrusu istenmeyen Nikaragua seçimlerini etkisizleştirme amacına mükemmel derecede hizmet etmişti. Tek bir MIG'in bile yola çıkmadığı öğrenilince yeni bir yalan haber aşamasına geçildi. Bu sefer dikkatler, Dışişleri Bakanı Shultz'un 'suç' saydığı gizli bilgilerin sızdırılmasında (yani, uydurma haberlerin planlı biçimde yayılmasında) yoğunlaşmıştı. Basın yine tam bir umursamazlıkla kendisinin de içinde yer aldığı propagandalarla değil, bilgi sızdırma haberlerine ilgi gösteriyor, hatta MIG yalanının ABD'ye ve anti-Sandinist gruplara zarar verdiğini bile iddia edebiliyordu. Gerçekte ise bu propagandayla beklenen her amaca ulaşılmış; LASA raporunda gözlemlendiği gibi, 'çığ gibi artan ürkütücü haberler arasında' seçim sonuçlarına gölge düşürülmesine katkıda bulunulmuştu. Medya, dürüst bir çözümleme yapmak üzere bu konuya asla geri dönmedi. MIG yalanında işbirliğine girmesi, kuşkusuz, istenmeyen seçimlerin resmi tarihten silinmesine yardımcı olan bir hileydi, ama yararlı bir rol de oynamıştı.[8]

8) Alfonso Chardy, *Miami Herald,* 19 Temmuz 1987, daha sonra tam anlamıyla açığa çıktığı gibi Reagan yönetiminin temel propaganda aracı olan Latin Amerika Kamu Diplomasisi Bürosu'yla "North'un ilişkisine benzer bir istihbarat kaynağı'nı aktarmaktadır. Daha fazla yorum için bkz. *Manufacturing Consent,* s. 37f. Ayrıca bkz. Walter LaFeber'in kitap değerlendirmesi, *NYT Weekly Book Review,* 6 Kasım 1988 ve Edward Herman'la yazışma, 11 Aralık. LaFeber daha sonraki yalan haber aşamasını propaganda modeline yakından uyarlar. LaFeber, sonraki bir *Newsweek* makalesinde (26 Kasım) "MIG yalanının sorgulandığı"na (hükümetin en üst kademelerinden başlayarak tek bir MIG olmadığının kabul edilmesinden sonra) dikkat çekmektedir. Hükümetin açıkça sahte olduğunu itiraf ettiği bir şeyi medyanın sorgulaması, medyanın iktidardan bağımsızlığının çok inandırıcı bir kanıtı değildir.

Buna karşılık, El Salvador'daki terör devletinde aynı zamanda yapılan seçimler, demokrasi doğrultusunda kararlı ve cesurca bir adım olarak bir övgü seliyle selamlanmıştı. Bu övgülerin temelini, ABD hükümetinin gündemini ve inceleme yapma zahmetine bile katlanmayan resmi gözlemcilere bel bağlamasını yansıtan utanç verici önyargılarla ve yüzeysel saptamalarla dolu haberler oluşturuyordu. ABD'nin örgütlediği güvenlik güçlerinin politik muhalifleri öldürmeleri ve bağımsız medyayı fiilen ortadan kaldırmaları ile halkın olağanüstü boyutlardaki terörle yıldırılması hiçbir kaygıya yol açmıyor; elbette, İngiliz Parlementosu İnsan Hakları Grubu gözlemcilerinin, seçimlerin 'terör, umutsuzluk, uğursuz söylentiler ve ürpertici gerçeklik atmosferi'nde yapıldığı saptamalarına ya da bu sonucu doğrulayan kanıtlara tek bir sözcükle bile değinilmiyordu. Aynı tablo, devlet terörünün ABD'nin aralıksız desteğiyle daha da aşırı boyutlara ulaştığı Guatemala seçimleri için de geçerliydi. *New York Times* muhabiri Stephen Kinzer, Guatemala seçimlerinin Nikaragua için bir model oluşturduğunu bile öne sürmüştü.[9]

Daha sonraki, hemen hemen istisnasız biçimde medyanın ana eğilimi çerçevesinde kalan yorumlarda da, güdümlü devletlerin ve onların 'seçimle gelmiş başkanları'nın 'acemi demokrasileri', düzmece bir seçimle, yani seçilmeden iktidara gelen diktatör Ortega'nın yönetimindeki totaliter Nikaragua'yla karşı karşıya konmaktadır. Bu yayınlar totaliter devletlerin resmi medyasının performansıyla karşılaştırılabilir ancak.

1982 Salvador seçimleriyle ilgili yayınlar karşılaştırılabilir veriler sunuyordu. ABD'deki üç TV kanalında Salvador'a ilişkin olarak iki saati aşkın iyimser ve coşkulu yayın yapılmıştı (buna karşılık Nikaragua'daki 1984 seçimlerine kuşkuculuk ya da alaycılık dolu on beş dakika yer ayrılmıştı), İngiliz kanallarında yapılan seksen dakikalık yayının ise niteliği çok farklıydı. ABD kanalları, dikkatsizce bir gözlemden sonra düzenledikleri bir basın

9) *NYT*, 27 Aralık 1985.

toplantısında bu ülkede demokrasiye gösterilen heyecandan hayrete düştüklerini belirten resmi ABD hükümeti gözlemcilerinin vardıktan sonuçları büyük tantanayla aktarırken; BBC'den Martin Bell, özet haberinde, BBC'nin gözlediği devlet terörü koşullarında adil bir seçim yapılmasının kesinlikle söz konusu olmadığı yorumunda bulunuyor, ticari ITN kanalı ise lüks bir otel yerine Salvador'daki bir gecekondu mahallesinden haber aktaran, egemen olan gizli baskı ve karışıklık koşullarında gözlemcilerin ordunun kanatları altında gördüklerinin değer verilecek haberler olmayacağını belirten İngiliz Parlementerler İnsan Hakları Grubu'ndan Lord Chitnis'i öne çıkarmayı tercih ediyordu.[10]

Daha genel kapsamda ABD ve Avrupa medyasında Salvador seçimleriyle ilgili oldukça farklı haberler çıkıyordu. Karşılaştırmalı yayınları analiz eden Jennifer Schirmer, coşkuyla dolu ABD yayınlarının Avrupa basınının tepkisinden 'çarpıcı derecede farklı' olduğu, Avrupa basınının seçimi anlamsız hale getiren terör koşulları, oy kullanmaya yönelik baskılar ve ABD'deki yorumlarda suskunlukla geçiştirilen diğer can alıcı faktörler üzerinde durduğu sonucuna varmaktadır: "Başlıca farklılık, Avrupa basınının tutarlı biçimde seçimlerin yapıldığı resmi terör atmosferini ve politik korku ortamını vurgulaması, ABD basınının ise ağırlıklı olarak seçim mekaniğinde odaklanıp, ABD ve Salvadorlu yetkililerin yasal ve fiziksel açıdan yarış dışı bırakılmış olanlara Marksist, anti-demokrat ve şiddet yanlısı yaftasını yapıştırmalarını yineliyor olmasıydı". *New York Times* Paris bürosu şefi John Vinocur, Avrupa'nın tepkisini çarpıtıp iyimser ABD tepkisiyle aynı çizgiye getirerek ortaya konan aldatmacaya katkıda bulunmaktaydı. Schirmer'in sonucu şöyle özetlenebilir: Avrupa medyasının sunduğu tablo, doğru olmanın dışında, ABD'de fiilen yanısıtılmazken, "ABD basınının yaratıp varsaydığı 'gerçeklik' o kadar tek yanlı ve taraflıdır ki, ABD hükümetinin gelecek-

10) Bkz. bu ve diğer önemli örneklerdeki ABD medyası ile dış medyanın karşılaştırmalı bir çözümlemesi için, Hukuk Fakültesi, University College, Gateway, Ireland'daki Dennis Driscoll'un yakında çıkacak olan bir incelemesi.

teki Üçüncü Dünya yayınlarında kendi basınını sansür etmesine dahi gerek kalmayacaktır."[11]

Medya ve Hindiçin ilişkisine gelince, bu konuda da gerçekler yaygın iddialarda sunulandan çok farklıdır. Savaşın her aşamasında, dürüst ve cesur habercilik yapan ve hükümet bildirileriyle resmi öncüllere dayalı geleneksel yorumların dışına çıkmakta bazen ciddi başarılar sergileyen tek tek gazeteciler çıkmış, ne var ki medyanın sunduğu genel tablo resmi versiyonla büyük ölçüde uyumlu olmuştur.

İlk aşamalarda bazı genç gazeteciler (David Halberstam ve diğerleri), Washington'ın söylemini doğrulamayan cephe subaylarına dayanmışlardı. Şimdi herkesçe kabul edildiği gibi, bunun başlıca örneği Albay John Paul Vann'dı. Bu yüzden ABD'nin çabalarını zayıflattıkları gerekçesiyle ağır saldırılara maruz kalmışlardı. Bu gerçekler düşman bir basın resmi çizmeye yardımcı oluyordu ama oldukça yanlış bir biçimde. Albay Vann'dan askeri gerçekleri değerlendirmesini isteyen muhabirler, okurlarına, Vann'ın, desteklediklerı hükümetin politik tabanı bulunmadığı, kırsal nüfusun NLF'yi desteklediği saptamasını aktarmıyorlardı.[12] Onların haberciliği yurtsever gündem çerçevesinde kalıyordu; Güney Vietnamlı gerillalar "bu ülkeyi yıkmaya çalışıyorlardı" ve ABD'nin bu halkı "komünist saldırganlığa" karşı savunması, onları "mümkün olduğunca insanca yollarla" ufak köylere sürerek köylüleri "komünistlere karşı koruması" doğruydu (David Halberstam, E.W. Kenworthy, Homer Bigart).[13] Adil olmak gerekirse tek sorun, kokuşmanın ve sahtekârlığın muhtemel bir ABD zaferine zarar verip vermeyeceğiydi. Genel kanının tersine bu tavrın dışına çok az çıkılıyordu. Haberlerin ABD devletinin

11) Jennifer G. Schirmer, "What You See Is What You Get: Comparing Realities of the U.S. and European Press Coverage of the 1982 and 1984 Elections in El Salvador", *Creating Reality: Media Coverage of International Affairs*. Bu, Dennis Driscoll'un yönettiği Harward, Uluslararası İşler Merkezi'ndeki yaz seminerı tebliğlerine dayanmaktadır (CFIA Publishers, Cambridge Mass., 1989).
12) Bkz. *For Reasons of State*, s. 232-223; *Manufacturing Consent*, s. 181.
13) *A.g.y.*, s. 177, 191.

çıkarları doğrultusunda baştan aşağı çarpıtılıp değiştirilmesi kabul edilebilir sınırlardaki yorum haberciliğinin değişmez bir özelliğiydi ve gerçekte o zamandan beri hâlâ uygulanmaktadır. Muhabirler savaşı ve onun arkaplanındaki toplumsal ve politik çelişkileri yerli halkın, yani gerillaların bakış açısıyla yansıtmayı hiç denemiyorlardı; oysa Sovyet işgaline karşı Afganlıların direnişinde bütün haberler değişmez biçimde bu perpektifle aktarılmaktaydı. Medya, 'Güney Vietnam'ın savunulması' iddiasını onayladığından ABD'nin saldırısını ya coşkuyla desteklemiş ya da en fazla sonuçları açısından kuşkuyla yaklaşmıştı. Yine ortak kanının tersine, Landrum Bolling ile diğerlerinin değindikleri "genellikle kanlı resimlerle dolu televizyon haberciliği" büyük ölçüde hayali bir nitelik taşımaktadır. Televizyon bu tür görüntüleri azaltıyordu; medya, özellikle televizyon kamuoyunu halkın savaşa verdiği desteği çoğaltma yönünde etkiliyordu. Bu etki bilhassa Tet saldırısıyla ilgili yayınlarda görülmüştü.

Medyanın sorumsuzluğu ve düşmanca tutumunun tipik örneği sayılan Freedom House'un Tet saldırısıyla ilgili incelemesinde ortaya konulan kanıtlar, dikkatli bir incelemeyle kolaylıkla çürütebilir. Onlarca vahim hata, yanlış aktarımlar ve düpedüz çarpıtmalar ayıklanınca medyanın tam da propaganda modelinin öngördüğü biçimde (dar anlamda profesyonel beceriklilikle, ama Güney Vietnam'ı yakıp yıkan ABD güçlerinin ülkeyi yerli gerillalardan 'savunduğu' doktrinine de karşı çıkmadan) hareket ettiğini görürüz.

Freedom House eleştirisi, medyanın aşırı karamsar olduğu suçlamasına indirgenmektedir (oysa ABD istihbaratı, hükümet yetkilileri ve yüksek kademe danışmanlarının örgütleri içinde yaptıkları değerlendirmelerinden daha iyimserdi). Freedom House, örtük bir biçimde, özgür bir basının sorumluluğunun iç cepheyi sevindirmek olduğunu varsaymaktadır. Freedom House türünden yakınmaları Sovyet askeri komutanlığı ile Parti ideologları da Afganistan konusunda dile getiriyorlardı. Sovyet Savunma Bakanlığı "Sovyet basınını, olumsuz yorumlarıyla halkın

Sovyet ordusuna beslediği saygıyı sarstığı için keskin biçimde eleştirmekteydi". Özellikle büyük tirajı olan haftalık *Ogonyok* dergisi, Afgan birlikleri arasında "moralin kötü olduğu ve firarların önlenemediği", Sovyet birliklerinin bölgeyi denetim altına almayı başaramadıkları ve Sovyet askerleri arasında uyuşturucu kullanımının yayıldığından söz ederek, "meslektaşlarının yanarak kömür olmuş vücutlarının görüntüsü ve kokusu"nu anlatan ve "helikopter kayıplarının yüksek olduğu"nu ima eden bir helikopter pilotunun anlattıklarını yayımlayarak Afganistan'daki savaşa ilişkin 'kasvetli bir tablo' çizdiği için ağır eleştirilere uğramıştı. Aralık 1987'de *Moscow News*, Andrey Saharov'un Sovyet birliklerinin derhal geri çekilmesini isteyen bir mektubuna yer verirken, Tet saldırısıyla ABD'nin elit kesimlerinin bu maceranın astarı yüzünden pahalıya geldiğine ikna olmalarından çok sonraya kadar ABD basınında Vietnam hakkında buna benzer açıklamalara çok ender olarak rastlanabilirdi. Sözgelimi, oldukça çarpıcı bir örnek olan Moskovalı haber muhabiri Vladimir Dançev olayı vardı. Dançev, Mayıs 1983'te beş günü aşan radyo yayınıyla, Sovyetler'in Afganistan'ı işgalini mahkûm edip asileri direnmeye çağırmış, böylece Batı'da önce haklı övgüler alıp daha sonra bir psikiyatri hastahanesine gönderildiği zaman da öfkeli tepkilere yol açmıştı. Oysa Amerika Birleşik Devletleri'nde ne Amerika'nın Çin Hindi'nde girdiği savaşlarda ne de o zamandan beri tek bir Vladimir Dançev bile çıkmamıştır.[14]

Herman'la ben, 1950'den günümüze kadar medyanın ABD ve Hindiçin'le ilgili yayınlarını ele aldığımız bir değerlendirmede, bu sonuçların bazen hayret verici biçimde olmak üzere bütünüyle doğrulandığını gösteriyoruz.[15] Bilebildiğim kadarıyla, aynı durum, medyanın çelişkili yaklaşımlarını bir sınava tabi tutan başka örneklerde de geçerlidir.

14) Bill Kellner, *NYT*, 21 Ocak 1988; Paul Quinn-Judge, *Christian Science Monitor*, 21 Temmuz 1987; *Extra!*, FAIR'in aylığı. Aralık 1987, Sharov mektubu için Peck, *Chomsky Reader*, s. 223'de *Manufacturing of Consent*'den alıntılar için bkz. Danchev.

15) Bkz. *Manufacturing Consent*, Bölüm 5 ve 6, Ek III.

Metinde belirtildiği gibi, propaganda modelinin doğrulanan öngörülerinden birisi, 'rızanın üretilmesi'ni savunan elit kesimin önemli bölümünce ifade edilen propaganda gerekliliklerine ilk başta uygun geldiği halde, modelin medya üzerinde süregiden tartışmaların fiilen dışında tutulması gerektiğidir; ilk bakışta akla yatkın olması ve elit kesim tarafından savunulması elbette modelin doğruluğunu kanıtlamazken, tartışmaya değer olduğu akla gelebilirdi tabii. Gelgelelim ne bu düşünce ne de propaganda modelini destekleyen ampirik bulgular modelin böyle bir statüye kavuşmasını sağlayabilir.

Medyanın işleyişinin bir propaganda modeli temelinde incelenebileceği düşüncesi göz ardı edilmektedir. Medyanın ana eğilim çerçevesinde tartışılması dar bir muhafazakâr-liberal yelpazeyle sınırlı kalır: Medya ya otoriteye kafa tutuşunda çok aşırı gitmiştir, ya da Amerikan entelektüel yaşamının tipik durumunu yansıtan 'kavgacı açık tartışma ruhu'na sadık, otorite karşısında yılmayan ve gerçekten bağımsız bir tutum sergilemiştir.[16] Başka bir olasılığın da ele alındığı ender örneklerde ise, kavrayış gücü ve akıl yürütme zayıflığı yine, ortaya konulan anlayışın elit entelektüel kültürün doktriner çerçevesinden anlaşılamayacak kadar uzağında olduğunu gösterir.

Daha önce değindiğimiz bir örnek, *Times* köşe yazarı Tom Wicker'ın, ulusal basında dile getirilmesine izin verilen düşünce yelpazesine ilişkin bir incelemeye gösterdiği tepkidir. Bu olayda da tepkiler, genellikle söylenen şeyin algılanmasında bile ne kadar beceriksizlik sergilendiğini yansıtmaktadır. Şöyle ki, *Atlantic Monthly*'nin ulusal muhabiri Nicolas Lemann, dinleyici desteğindeki radyolar ve diğer yerel inisiyatifler sayesinde medyaya ulaşma olanaklarının nasıl çeşitlenebileceği tartışmasını, yalnızca devletin medyayı denetlemesine bir çağrı olarak anlayabilmiştir; yerel toplulukların kamuoyuna çeşitli yollarla ulaşma fikri, (basının bereket versin 'politikleşmiş' olmadığı, günümüzün şirket

16) *NYT*, 30 Nisan 1987.

oligopolü sistemine hiç benzemeyen) Stalinist tipte 'solcu politik düzen tarafından denetlendiği' gibi 'ürkütücü' bir "politikleşmiş basın' perspektifini gündeme getirmektedir. Ya da başka bir örneği alırsak, *Harper's Magazine* genel editörü, Michael Parenti'nin medya analizini, "Amerikan gazeteciliğinin anahtar bir özelliği", yani, "basının genellikle haberleri politikacıların söyledikleri gibi düzenlemesi"ni görmezlikten geldiği gerekçesiyle eleştirmektedir. Parenti'nin tezi de zaten, devleti ve medyayı aynı grupların -'şirketler sınıfı'- denetlediğidir ve bu yüzden eleştiri tezin geçerliliğini ortaya koyar.[17]

Medyayı bir propaganda modeli temelinde analiz etmenin pek olanaklı olmadığını kabul edebilmek, daha önce aktarılan geçmiş yılların çalışmalarında görüldüğü gibi, o kadar az rastlanan bir durumdur ki, varolan birkaç örnek de herhalde üzerinde biraz durulmayı hak eder. Lemann'ın bizim *Manufacturing Consent*'a yönelttiği eleştiri aslında ender örneklerden birisidir. Lemann'ın değerlendirmesinde kitaba yönelik değinmelerden çok azı doğruya yaklaşıyor denebilir bence; az önce aktarılan örnek bunun tipik bir örneğidir. Çarpıtmaları[18], kasten yanlış anlamaları ya da gerçekler konusunda yer yer anlaşamamayı bir kenara bırakabiliriz. Kaldı ki onun gösterdiği kanıtlar da, bizim sa-

17) Lemann, *New Republic*, 9 Ocak 1989; bkz. Bölüm 1, n32. Michael Pollan, *NYT Book Review*, 6 Nisan 1986, Parenti'nin *Inventing Reality*'sini değerlendirmektedir.

18) Yalnızca bir tanesine değiniyorum, çünkü Lemann bunu 'doğruya bağlılığımız'ın olmayışının kesin kanıtı olarak göstermektedir: "Herman ile Chomsky, askerlik çağına gelmiş Amerikalıların Vietnam'a karşı ortak tepkilerinde 'ilkeli ve cesurca karşı koyma'nın askerliği ertelemenin yollarını aramaktan daha yaygın bir tutum olduğunu söylüyorlar." Aktarılan bu sözler, Vietnam savaşıyla ilgili PBS dizilerinin barış hareketine ne kadar kısa süre tavır aldıklarını tartıştığımız bölümde, s. 252'de bulunabilir. Biz bir örnek olarak, dizide iddia edildiği gibi (Lemann'ın meslektaşı James Fallowsla yapılan söyleşide) askerliği erteleteme çabalarının "'Çağın ruhu' olarak tanımlanamayacağı"na, oysa "bu 'ruh'un egemen düşünce açısından, binlerce gencin ilkeli ve cesurca karşı koymasından çok daha kabul edilebilir bir özelliği olduğu"na işaret etmiştik. Lemann'ın bu doğru açıklamayı çarpıtması, 'doğruya bağlılık' konusunu dışta bırakırsak, ana eğilimi belirleyen düşünce çerçevesi içinde kaldığını göstermektedir sadece.

vunduğumuzu iddia ettiği şeyleri doğrulamayan 'literatür'e, yani ortak bilgilere indirgenmektedir.

Lemann'ın bizim propaganda modeline ilişkin yorumumuzu ele alışını düşünün. Lemann'ın temel savı şudur: "Basının bilerek yalanlara yer verdiği ve işine gelmeyen doğruları hasıraltı ettiği iddiasını hiçbir örnekte kanıtlayamıyorlar." Lemann tamamen haklıdır. Ampirik araştırmalarla hiçbir şey sözcüğün gerçek anlamıyla hiçbir zaman *kanıtlanmış* olmaz; daima yeni kanıtlar öne sürülür ve savunulan hipotez temelinde açıklama yapılabileceği gösterilmeye çalışılır. Bu durumda bir eleştirmen, akılcı biçimde kanıtların yanlış olduğunu, yanlış seçildiğini ya da yeterli gelmediğini, ya da gerçekleri açıklayacak daha iyi bir kuram bulunduğunu iddia edebilir. Lemann kanıtların yetersiz olduğunu ileri sürmez (yanlış iddiaları ayıkladığımız zaman), ama alternatif bir kuram ortaya atar gibidir: "En düzeyli basın oldukça dar bir varsayımlar yelpazesi içinde faaliyet gösterir" ve dikkati "önceden tahmin edilemeyecek biçimde ülkeden ülkeye" kaydırıp "Herman'la Chomsky'nin 'yurtsever öncüller' dedikleri düşünce"yi yansıtarak "çok sınırlı konularda yoğunlaşır". Gelgelelim, bu medya anlayışının bizim tartıştığımız olguları, ya da bizim tartışmamızın belirtilmeyen nedenlerden dolayı kötü seçilmiş kanıtlara dayandığını düşünüyorsa, başkalarının ele aldığı olguları açıkladığını söylemeye yanaşmaz. Yani, kitabımıza yönelik tek doğru değinmeyi alırsak, Lemann oldukça alaycı bir yaklaşımla, öldürülen Polonyalı rahibe ve Latin Amerika'daki 100'ü aşkın din şehidine gösterilen dikkatle ilgili olarak gerçek rakamları aktardığımızı belirtmektedir. Açıkçası bu örnek bizim hipotezimizi doğrulamaktadır ("kuşkusuz doğru olduğu anlaşılan" diye yine alayla yaklaşsa da Lemann). Bu örnek Lemann'ın alternatif kuramını destekler mi? Onun önerileri bizimkilerden farklı olduğu kadar, bu olgular ya da konuyla ilintili olabilecek başka şeyler üzerine de açıkça söyleyecek tek bir sözü bile yoktur.

Edward Herman'ın bu noktaya dikkat çeken bir mektubuna Lemann şu sözlerle karşılık vermiştir: "Peder Popieluszko'ya ge-

lince, onu ABD basınının Polonya'ya en fazla ilgi gösterdiği bir sırada öldürdüler. Başpiskopos Romero da basın gerçek anlamıyla El Salvador'a yoğun ilgi göstermediği zaman öldürülmüştü. Popieluszko'nun öldürülmesi daha önemli değildi; farklılık, basının bir dönemde yalnızca birkaç konuda yoğunlaşma eğilimi göstermesiyle açıklanabilir." Demek ki, medyanın Peder Popieluszko'nun öldürülmesine Latin Amerika'da 100'ü aşkın din şehidinden (bunlar arasında Başpiskopos Romero ile ırzlarına geçilip öldürülen ABD'li rahibeler de vardır) daha fazla yer vermesi ve yayınların ayrıntılarıyla gösterildiği üzere bambaşka bir nitelikte olmasının açıklaması burada yatar. Şimdi en basit soruyu soralım: Başpiskopos Romero ile Peder Popieluszko öldürüldüğü zaman medya El Salvador'a ve Polonya'ya ne kadar yer veriyordu? Yayınların hemen hemen aynı düzeyde olduğunu, bunun da Lemann'ın önerdiği açıklama biçiminin apaçık eksiklikleri nedeniyle daha fazla üzerinde durmaya gerek olmadan geçersiz kaldığını gösterdiğini görürüz.[19]

Yine tek makul sonuç şudur: İnanmamanın tercih edileceği sonuçlar doğurduğu zaman öfke uyandıran şey, medyanın akılcı incelemelere tabi tutulması fikridir.

Sorunun tam da bu olduğunu iyice doğrulayan Lemann bizi, "en fazla, eskiye dayalı sol gelenekteki liberal gazetecileri", özellikle Stephen Kinzer, Sydney Schanberg ve William Shawcross'u 'aşağılamamız' nedeniyle mahkûm etmektedir. Ancak, *New York Times*'ın hem muhabirlerini orada görevlendirmekten kaçınıp hem de Orta Amerika ve Kamboçya'ya verilen yerin nasıl araştırılabileceğine, ya da solun Pol Pot yıllarında -hatta Pol Pot'un devrilmesinden sonra baskıya giren yayınlarla- medya ve hükü-

19) Mektuplar, *The New Republic*, 6 Mart 1989. Romero 24 Mart 1980'de öldürülmüştü; Popieluszko ise 20 Ekim 1984'te kaçırıldı ve daha sonra öldürüldü. Demek ki, bu olayla ilgili yayınları dışta bırakarak Ağustos 1984'ten Temmuz 1985'e kadar (karşılaştırılabilir dönem) Polonya'yla, 1980'de El Salvador'la ilgili *New York Times* haberleri dizinini karşılaştırmak bunun doğal bir yolu olur. Bu ölçüde bakıldığında El Salvador'a biraz daha fazla yer verildiği ortaya çıkmaktadır.

metleri 'sessiz' kalmaya zorladığı fikrinin başarısının, yaratıcısına hiç değinmeden, nasıl incelenebileceğine ilişkin hiçbir açıklama getirmemektedir. Çok açıktır ki bunlar, kolayca anlaşılabilecek nedenlerden dolayı, Lemann'ın kabul edilemez saydığı konulardır. Bu gözlemleri bir kenara bırakırsak, Lemann en temel noktayı, yani, medyanın en muhalif ve eleştirel unsurları üzerine bir tartışmanın bilinen nedenlerden dolayı özellikle düşünülebilir düşünceye konan sınırlamaların açığa çıkması açısından büyük önem taşıdığını da anlamıyor gibidir.

Lemann'ı özellikle kızdıran nokta, 'masabaşı jargonu'yla ilgili alaycı yorumlarının gösterdiği gibi, gerçek olgulara dikkat çekilmesidir. Bunun için "hakkında yazı yazdığımız ülkeler üzerine bilinen kaynakları dikkate almıyoruz" demektedir. Ağırlıkla merkez-sağ partilerden oluşan İrlandalı Parlamenterler Heyeti'nin hazırladığı rapor ile Latin Amerikalı araştırmacıların meslek birliğinin ayrıntılı incelemesi gibi saçma kaynaklardan yararlanarak yürüttüğümüz Nikaragua seçimleriyle ilgili yayınlar tartışması buna bir örnektir (araştırmaları kendi önyargılarını tutmayan Latin Amerikalı araştırmacıları anlaşılan 'bağımsız' saymayan Lemann, bu insanlara 'bağımsız gözlemciler' dememizle de alay etmektedir). Herman'ın şu ya da bu örnekte bizim yararlandığımız kaynakları neden yetersiz bulduğu sorusunu ise, "bilinen kaynaklar derken, genellikle diğer kaynaklar karşısında hükümet bildirilerine ağırlık veren Amerikan basınını kastediyorum" diye yanıtlamaktadır. Demek ki Lemann'ın söylediği, medyanın Nikaragua seçimlerine nasıl yaklaştığını araştırırken, medyanın faaliyetlerini değerlendiren bağımsız malzemeleri değil, incelenmeye uygun medyayı temel almamız gerektiğidir. Bu samimi yaklaşımla biz de doğal olarak medyanın tamamen kendi istediği sonuçlara uygun haberlere yer verdiği sonucunu çıkaracağız. Bunun dışında Lemann, medyanın kendisinin kabul edilemez ve egzotik bulduğu kaynaklara hiçbir şekilde dayanmadan El Salvador ve Nikaragua örneklerinde gündemi en temelinden nasıl değiştirdiğine ilişkin açıklamamızı da kavramamış görünmektedir.

Bu tür çabaların ciddi amaçlarla yürütüldüğüne inanmak zordur. Daha akla yatkın bir yorum şöyle olabilir: Ortaya atılan sorular en ufak bir ciddiyetle bile yanıtlanamayacak kadar tahammül edilmez düzeydedir.

Zaman zaman propaganda modelinin bazı kesimlerin sistemin etkisinden kurtulmasıyla geçersiz kaldığı ileri sürülmektedir. Walter LaFeber'e göre, bu, propaganda modelinin açıklayamadığı bir "kural dışı" durumdur. Yani modelin "zayıflığı", "Yönetim'in politikasına -şimdiye kadar- gölge düşürmüş olan Kontra-karşıtı hareketi açıklayamamasıdır". LaFeber ayrıca şunları da savunur: Modeli savunanlar "ona her iki şekilde de, hem önde gelen Amerikan gazetelerinin 'önyargı yaydıkları'nı iddia ederek, hem de onların tezlerini çürüten can alıcı örnekler aktardığım zaman buna itiraz ederek sahip çıkmak" istemektedirler; "önemli istisna" olarak aktarılan tek örnek, olmayan MIG'ler olayıdır. LaFeber, bizim *Manufaturing Consent* kitabımızda ortaya konulduğu gibi, modelin aleyhine üçüncü bir argümanı da sergiler: "Haber medyası bu kadar kötüyse, o zaman bu kitap, en azından çok sayıda yayının (benimki dahil) Başkan Reagan'ın Orta Amerika politikasına saldıran açıklamalarını nasıl aktarabildiğini ortaya koymak zorundadır."

Bu, bir propaganda modelini, hakaret etmek yerine gerçek bir argümanla değerlendirmeye yönelik çok ender girişimlerden birisi; dahası, parlak ve bağımsız düşünceli bir tarihçinin akıl yürütme biçimidir. Dolayısıyla üç argümanın mantığını çözmek üzerinde durulmayı hak eden bir konu olur.

İlk argümanı ele alın: 'Önyargı yayma' çabalarının bazen boşa çıkması modeli geçersiz kılmaktadır. Aynı mantıkla, muhaliflerin varlığı da *Pravda*'nın 'önyargı yaymaya' çalıştığı iddiasını çürütecektir. Açıkçası, Sovyetler Birliği'nde çok sayıda muhalifin bulunması, *Pravda*'nın devletin bir propaganda organı işlevi gördüğü tezini doğrulamıyor değildir. *Pravda*'da çıkan her sözcüğü bütün Sovyet halkının eleştirmeden benimsemesi de bu tezi doğrulamaz. Bu tez propagandanın başarı derecesi hakkında hiçbir

şey anlatmaz. LaFeber'in ilk argümanı temelsizdir; bizim sunduğumuz modelle bir ilişkisi yoktur.

Medyanın kamuoyu üzerindeki gerçek etkisi sorununda kapsamlı ve sistematik incelemeler eksiktir, ancak bu etkinin özellikle eğitimli sınıflar arasında bir hayli fazla olduğuna pek kuşku yoktur.[20] Medyanın haberleri süzgeçten geçirip çarpıtmasının ne kadar etki yaptığına, başlıca sorunlarda çarpıcı yanılsamaların yerleştirilmesinde dar bencilliğin ve diğer nedenlerin yerinin ne olduğuna karar vermek için bugüne kadar henüz gerçekleştirilmemiş bir analiz yapılması gerekecektir. Bir kesimin büyük bir çaba harcayarak kendi adına düşünmenin yollarını bulduğu, hatta politik sahnede etkili olarak bir 'demokrasi krizi' doğurduğu da doğrudur. Ancak bunlar, medyanın nasıl işlediği açıklamasını ne doğrulayan ne de çürüten etkenlerdir.

'Kontra-karşıtı hareket' konusunu bir anlık bir kenara bırakıp, 'önemli istisna'yı temel alan ikinci argümana geçelim. Bunu daha önce tartışmıştık. Bu, propaganda modeline uymaktadır, istisna değildir (bkz. 8. not) ve ikinci argümanı çürütür. Ancak, medyanın hükümet çizgisine uyum sağlayamadığı gerçek örnekleri düşünün. LaFeber'in inandığı gibi, modelin yandaşları buna "itiraz etmeyecektir"; kaldı ki, inatçı bir yanlış yorum aşıldığında gördüğümüz gibi, modelin öngördüğü de tam olarak budur.

Propaganda modeli, medyanın totaliter bir rejimde olduğu gibi o günkü devleti yönetenlerin çizgisini bir papağan gibi tekrarladığını değil, medyanın, tipik taktik gerekçelerle hükümet politikasının bazı yönlerine itiraz edenler dahil olmak üzere, genel olarak devlet-şirket bağının güçlü elit kesimlerinin konsensüsünü yansıttığını ileri sürmektedir. Propaganda modeli ta başından beri, medyanın devletin yöneticilerini güçlü kesimlerin eleştirilerinden koruyacağını ileri sürmektedir. Bu noktanın görülememe-

20) Bu sonucu doğrulamayan çok az inceleme vardır. Freedom House'un Tet saldırısıyla ilgili yayınlar üzerine çıkardığı kendi kendini çürüten bir çalışma dahil olmak üzere, Vietnam Savaşı'na destek toplanmasında medyanın, özellikle televizyonun etkisiyle ilgili incelemeler üzerine bkz. *Manufacturing Consent*.

si demokratik sistemlerimiz hakkındaki daha genel yanılsamaların bir yansıması olabilir. Şimdiki örneğimizde medyanın Nikaragua'ya boyun eğdirmek için Kontra seçeneğine karşı çıkmaya başlayan güçlü demokratik çevrelere bir platform sunması propaganda modelini zayıflatmaz, tam tersine iyice güçlendirir. Daha önce belirtildiği üzere, 1986'da 'liderler'in (genel müdürler, vb.) yüzde 80'i, kamuoyundaki tartışmalara bakarsak eksik, çok pahalı ve ulaşılması istenen amaçlar açısından gereksiz bularak Kontra politikasına karşı çıkıyorlardı. Bu yüzden bir propaganda modeli, hükümetin çizgisiyle çelişkiye düşerek medyada bu görüşlerin yansıtılması gerektiğini öngörmektedir. Aslında bu modelin, La-Feber'ın inandığının *tam tersi* bir şekilde olsa da, Kontralar örneğinde başarısız kaldığı tartışmalıdır. Daha önce ele aldığımız gibi, medya, elit kesimin Orta Amerika politikası hakkındaki dar (ve oldukça çarpıcı) konsensüsünün temel doktrinlerini düşünmeden ya da sorgulamadan benimsemekle yetinmemiş, aynı zamanda devlet yetkililerine modelin beklentilerinin ötesinde bir bağımlılık sergileyerek devlet görevlilerinin ekstremist konumuna ağırlıkla bağlı kalmışlardı.

Bu noktaya açıklık getirdikten sonra "Kontra-karşıtı hareketin... Yönetimin politikasına gölge düşürmüş olduğu"na dönelim. Nasıl Vietnam savaşına karşı çok farklı iki hareket çıkmışsa, Kontralara karşı da çok farklı iki hareket vardır. Birisi yönetimin politikasına taktik gerekçelerle, diğeri ilkesel temelde karşı çıkıyordu. Tet saldırısından sonra şirketlerin elit kesiminin büyük bölümü mantıksız ya da gereksiz bularak savaşa karşı çıkmaya başlamıştı. Aynı durum Kontralar konusunda da geçerliydi. ABD'nin Vietnam'a ve Nikaragua'ya karşı saldırılarına halktan gelen ilkeli karşı çıkış 'yönetimin politikalarına gölge düşürmüştü', ama medyada değil. Bu hareketler suç işleyenlere ağır faturalar çıkarmıştı ve bu açıdan dar bir tabana sahip, yalnızca kendisini düşünen elit kesimin eleştirisinin şekillenmesinde etkisi büyüktü. Gene de bu konular ne kadar önemli olursa olsun, burada daha yakından irdelemeye gerek duymuyoruz. Önemli olan,

çok farklı iki tür 'Kontra-karşıtı hareket'in olmasıydı. Medya, toplumsal işleviyle uyum içinde dar taktik karşı çıkışları yansıtmış, ama asla, daha önce ele alınan örneklerde görüldüğü üzere, ilkeli eleştiriye marjinal açılışlardan daha fazlasını ortaya koymamıştır. Burada da bir propaganda modelinin öngörüleri doğrulanmış olmaktadır.

Bundan başka, dikkatli ve eleştirel bir okumayla, 'Başkan Reagan'ın Orta Amerika politikasına ilkesel temelde, başarısızlıklarına değil başarılarına (Nikaragua'nın hemen hemen yerle bir edilip baştan aşağı yıkılması, El Salvador'a demokrasi ve toplumsal reform getirme tehdidinde bulunan halk güçlerinin ezilmesi, vb.) karşı çıkanların kullanabilecekleri malzemelerin medyada bulunulabilmesinin keşfedilmesi de bir propaganda modelini zayıflatmaz. Bir benzerlik kurmaya çalışırsak, Sovyet basınının hükümetin propagandasını yaptığı ve 'önyargı yaymaya' çalıştığı iddiası da, bu basında, kahraman Sovyet ordusunun Afganistan'ı CIA'nın yönettiği haydutlardan savunmakta başarıdan başarıya koşturduğu iddiasını zayıflatan kanıtlar gördüğümüz zaman hiçbir şekilde çürütülmüş sayılamaz. Bu nokta hem sonraki hem de ilk örnekte açıkça ortadadır. Yani böylece üçüncü argüman da çökmüş olur.

Son olarak, LaFeber'ın yönetimin politikasının başarısız kaldığı düşüncesine dikkat çekelim. Gerçi resmi propaganda düzeyinde hükümetin politikaları çıkmaza girmişti: ABD, Nikaragua'da 'demokrasiyi geri getiremediği' gibi, El Salvador ve Guatemala'da da demokrasiyi tam olarak yerleştirememişti. Propaganda modelinin öngördüğü üzere, medya hemen hemen tam bir ittifakla resmi gerekçeleri hiçbir kuşkuya kapılıp irdeleme gereği duymadan benimseyerek izlenen politikayı başarısız olarak değerlendirmektedir. Eğer kendimize eleştirel bir mesafeden bakma olanağı verirsek, yani diğer toplumlarda olduğu şekilde ABD'nin ideolojik sistemini analiz etme hakkını tanırsak, o takdirde varacağımız sonuçlar bambaşka içerikte olur. Yönetimin politikaları temel amaçlara ulaşmakta önemli ölçüde başarı kazanmış, yalnız azami amaçlara ulaşılamadığı gibi kısmi başarısızlıklar da plancı-

ların temsil ettikleri çıkarlar açısından pahalıya patlamıştır (Hindiçin savaşları örneğinde görüldüğü gibi, tarihte eşine rastlanmamış bir olay değildir bu). Herhalde, açık olması gereken bir noktayı da vurgulamalıyız. Medya bir propaganda modelinin öngördüğü doğrultuda işliyorsa, o zaman, seçmeci bir versiyonla olsa bile, gerçekliğe oldukça yakın bir dünya tablosu çizmek zorundadır. Yatırımcılar yargılarını gerçek dünyanın verilerine dayanarak oluşturmalıdırlar ve aynı gereklilik devlet yöneticileri için de geçerlilik taşımaktadır. Medyaya dayanan ayrıcalıklı ve politik açıdan aktif elit kesimler, kendi çıkarlarına etkili biçimde hizmet edip toplumsal rollerini oynayacaklarsa, temel gerçekliklerin farkında olmalıdırlar. Oysa bu gerçeklikler, genellikle, devlet yöneticileri ile onların politikalarının beceriksizliği, yetersizliği, çürümüşlüğü ve diğer başarısızlıklarının kanıtlarıdır. Bu gerçekliklere medya işaret edilebilir, hatta vurgulayabilir; medyanın biricik işlevi güçlü kesimlerin çıkarlarına hizmet etmek olsaydı bile böyle olacaktı. Medyanın 'önyargı yaymaya' kalkışmadığını göstermek için bu gerçeklere başvurmak toplumsal gerçekliklerin ciddi ölçüde yanlış aktarıldığını açığa vurmak olur.

Medyanın ana eğilimi çerçevesinde, ideolojik sistemin bir propaganda modeli temelinde -bırakın akılcı gerekçelerle hesaplaşmayı denemeyi- analizinin kabul edilmesine bile çok ender rastlanır. Bulunabilecek birkaç örnekte dahi bu argümanın başarısız kalması, yine propaganda modelinin gerçekten dayanıklı olduğunu düşündürmektedir.

Propaganda modelini ya da medyanın işleyişine ilişkin her türlü anlayışı test etmenin en uygun yollarından birisi, çift örneklerin titiz bir kıyaslamasını yapmaktır. Kuşkusuz tarih önümüze mükemmel deneyler sunmaz, ama öğretici bir testin uygulanabileceği pek çok örnek de vardır. Bu metinde ve eklerde, ayrıca başka yerlerde pek çok örnek ele alınmıştır. Bildiğim kadarıyla bu örnekler, propaganda modelini karmaşık bir toplumsal dünyada şaşırtıcı bir tutarlılıkla ve genellikle dramatik bir biçimde doğrularlar.

Bu tür örneklerin titizlikle seçilmesi gerekmektedir. Örneğin, *Boston Globe*'un haksız eleştirilerle Boston şehrine çifte standart uyguladığını ileri süreceğimizi varsayalım. Bu varsayımı kanıtlamak üzere çift örnek yöntemine başvururuz: Diyelim, Boston ve Seattle'da şehir yönetimlerindeki kokuşmayı ya da Boston'da ve Karaçi'de bir cinayeti ele alırız. Kuşkusuz, varsayımın doğrulanarak, Boston'daki olaylarla ilgili yayınların çok daha fazla olduğunu saptarız: ve deriz ki, editörler ve gazete yönetimi 'şehirlerinden nefret eden Bostonlulardır.'

Belli ki saçma bir argümandır bu. Kıyaslamaya, *Boston Globe*'da Boston, Seattle ve Karaçi'deki olaylara normalde ne kadar yer verildiğini ve genel seçme kriterlerini baz alarak başlamamız gerekmektedir. Ayrıca, üç şehirle ilgili *olumlu* yayınların düzeyi gibi faktörleri de hesaba katmalıyız. Şehirlerinden nefret eden Bostonlular kuramı, bu açık hataların düzeltilmesiyle birlikte kendiliğinden çürümüş olur.

Bunlar o kadar önemsiz noktalardır ki, bunların yaygın olarak görmezlikten gelindiğini keşfetmek bile çok şaşırtıcı olmaktadır. Medyaya ilişkin bilinen suçlamalardan birisi (editörlere yazılan mektuplara, ateşli yorumlara, vb. bakılırsa herhalde en yaygın olan suçlama), İsrail'e karşı haksızlık edip 'çifte standart' uygulamasıydı; bunun nedeni belki Yahudi-karşıtı eğilimleri, belki gazetecilerin kendilerinden nefret eden Yahudiler olmaları ya da solcu faşistlere veya Üçüncü Dünya teröristlerine yakınlık duymalarıydı. Bu tezi doğrulamak amacıyla ortaya konan tipik kanıt, İsrail'in işlediği suçlara, Suriye, Güney Yemen, diğer Arap ülkeleri ve Üçüncü Dünya devletlerinde işlenen, onlarla karşılaştırılabilecek ya da daha ağır suçlara göre daha fazla yer verilmesiydi.[21]

21) Ortaya atılan örnekler çok saçmadır (bkz. bazı örnekler için bir sonraki bölüm), ne var ki gerçek örneklere de rastlanabilir. Medya, İsrail hükümetinin Kahan soruşturma komisyonunun sonuçlarını benimsemeden önce, Sabra-Şatila katliamları üzerinde kısaca dururken, görmezlikten geldiği başka katliamlar konusunda bkz. benim *Fateful Triagle*. Bu seçmeci yaklaşım, *Fateful Triangle*'da

Safsata açıkça görülmektedir, bunu daha yeni tartışmıştık. Medyanın İsrail yayınlarının düzeyi, 'çifte standart' uygulandığını kanıtlamak üzere aktarılan örneklerden çok fazladır ve tamamen farklı bir karakter taşımaktadır. Suriye, Yemen, vb. hakkında olumlu bir sözcük, hatta herhangi bir sözcük bulmak içinse hayli uzun bir araştırma yapılması gerekecektir. Bu ülkelerle ilgili yayınlar hemen hemen istisnasız olumsuz, hatta genellikle ağır suçlamalarla doludur.

İsrail'le ilgili yayınlar kapsam ve karakter bakımından köklü bir farklılık sunmaktadır. Örneğin 1988'deki İsrail seçimlerine ulusal medyada çok geniş ve öncelikli bir yer verilmişti (ABD'deki seçimlerden sonra önem verilen ikinci örnekti İsrail seçimleri).[22] Aynı tablo, seçilebilecek başka örnekler için de geçerlidir. Dahası, İsrail'le ilgili yayınlar, daha önce ve aşağıda aktarılan örneklerde yansıdığı üzere, aşırı derecede lehte, hatta dalkavukça bir içerik taşır; olaylar büyük çoğunlukla bir İsraillinin bakış açısıyla aktarılıp yorumlanır. Kuşkusuz şöyle bir sonuç da çıkarabiliriz: İsrail'in zulmü göz ardı edilemeyecek kadar aşırı boyutlara ulaştığı zaman, Boston ve Karaçi örneğindeki gibi, yayınlar yine genellikle hakaret edilen veya kaale alınmayan ülkelere göre daha fazla yer kaplayacaktır. Yayınların kapsamı ve övücülüğü bakımından İsrail'e yaklaşan herhangi bir ülke (benim bildiğim kadarıyla) henüz yoktur, İsrail'in düzenli olarak giriştiği türden

---

tartışıldığı gibi, İsrail hükümeti ile onu savunanların yönettiği ikiyüzlülük suçlamasını hak etmektedir. Kahan Komisyonu'nun raporu utanılası bir hasıraltı etme örneğiydi; bkz. *Fateful Triangle*, Bölüm 6, ve Shimon Lehrer, *Ha'ikar Hehaser* ("The Missing Crucial-Point"; Amit, Kudüs 1983). Lehrer, bu olaylara ve Kahan Komisyonu'nun raporuna ilişkin eleştirel bir çözümlemede, komisyonun sonuçlarının iler tutar bir yanının bulunmadığını göstermekte ve Savunma Bakanı ile Genelkurmay Başkanı'nın İsrail yasalarına göre taammüden cinayet işlemek suçundan 20 yıl hapis cezası almaları gerektiğini savunmaktadır. İsrail'de ağır eleştirilere uğrayan Kahan Komisyonu raporu, ABD'de ise, hiçbir çözümlemeye gerek görülmeden, çok etkileyici, hatta mükemmel bulunmuştu.

22) Örneğin, ABD iş çevrelerinin çıkarları açısından oldukça önemli olan 'serbest ticaret' anlaşmaları konusunda olumlu oy kullanan Kanada'daki seçimlerle İsrail'deki seçimlere aynı dönemde ne kadar yer verildiğini karşılaştırmak ilginç olur.

vahşet eylemlerini gerçekleştirecek olursa, ya da Sovyetler Birliği veya başka yerlerdeki Yahudiler Araplara hep reva görülen türden muameleye maruz kalırsa, medyanın nasıl tepki göstereceğinden pek kuşku duyulmaz. Bazı örnekleri daha sonra aktaracağım. Medyanın İsrail'e nasıl hamilik yapığını kanıtlayan çok geniş bir literatür vardır. Ama burada benim yapacağım, metodolojik saptamayı aydınlığa kavuşturmaktadır. Bunu anladığımız zaman, herhalde istisnasız biçimde bu geniş literatürü görmezlikten gelebiliriz.

Aklıma gelen bazı örnekler söz konusu literatürde, aktarılan ve burada da değinilen referanslarda, tartışılmış olanlar arasında seçilmiştir. Karmaşıklık o boyutlardadır ki her türlü tercihe karşı çıkan kanıtlar da bulunabilir. Ama benim bildiğim kadarıyla ciddi itirazlar ortaya konamamıştır. Gene de, ideolojik sistemlerin analizinde ciddi bir yol takip edilecekse, titizlikle kafa yormaya değer olan bazı metodolojik sorunlar yardır. Bunlardan bazılarını ele alalım şimdi.

Bir propaganda modeli çeşitli düzeylerde öngörülerde bulunur. Medyanın işleyişiyle ilgili birinci derecede öngörüler vardır. Propaganda modeli ayrıca, medyanın performansının nasıl tartışılıp değerlendirileceğine ilişkin ikinci derecede öngörüler de yapar. Ve bunun arkasından, medyanın performansıyla ilgili incelemelere tepkileri konu alan üçüncü derecede öngörüler gelir. Genel öngörü, her düzeyde, ana eğilim çerçevesinde kalan düşüncelerin mevcut iktidarın ihtiyaçlarını desteklemesi yönündedir. Birinci derecede öngörüler, başından beri üzerinde durduğumuz öngörülerdir; ikinci derecedeki öngörüye göre, medyadaki tartışmalar mevcut iktidarın ihtiyaçlarını tatmin eden bir ölçüyle, yani medyanın sözümona düşmanca tutum takındığı sorunuyla sınırlı kalacaktır. Birinci bölümde tartışılan bu soruna bir sonraki bölümde yeniden eğileceğim. Ancak medyaya ilişkin bir incelemenin bu sınırları aşıp istenmeyen sonuçlara vardığını düşünün. Modelde bu durumla ilgili üçüncü dereceden öngörüler de vardır; modele göre, bu tür incelemeler güçlü ve ayrıcalıklı

kesimlerin ihtiyaçlarıyla çelişmesi nedeniyle ya görmezlikten gelinecek ya da ağır bir dille mahkûm edilecektir. Daha önce birkaç örneğe değinilmiştir;[23] gelgelelim konunun ideolojik sistem araştırmalarındaki büyük önemi nedeniyle daha yakından göz atmamız uygun düşecektir. Bu tür araştırmaları engellemek için başvurulan hileleri kavramakta büyük yarar vardır.

Konu daha da içinden çıkılması güç bir hal almasın diye somut bir örneğe bakalım. *Political Economy of Human Rights*'da vahşet eylemlerinin üç kategoriye ayrılarak irdelenmesini ele alalım: Sözünü ettiğimiz kategoriler; 'yapıcı katliamlar' ABD devletinin çıkarlarına hizmet eden eylemlerdir; 'hayırlı katliamlar'ın büyük ölçüde bu çıkarlarla ilintisi yoktur; 'alçakça katliamlar' ise resmi düşmanların hanesine kaydedilebilecek ve bu yüzden kamuoyunu harekete geçirmekte yararlı olan eylemlerdir.

Bir propaganda modelinin birinci derecede öngörüsü, yapıcı katliamların hoşgörüyle karşılanması (belki geri halkların barbarlığıyla ilgili onaylamayan söz ve düşüncelerle birlikte), hayırlı katliamların görmezlikten gelinmesi, alçakça katliamların ise şiddetle mahkûm edilmesi yönündedir. Bu yaklaşımın temeli, pek inandırıcılığı olmayan ve ABD'ye ya da dost devletlere atfedilen suistimallerin incelenmesine uygulanması halinde aşağılanacak olan kriterlere uyabilecek gerçekler üzerinde yükselmektedir. Bu sonuçların tam da bizim ulaştığımız saptamalar olduğunu gösteren bir dizi örnek aktarmıştık.

Modelin ikinci derecedeki öngörüsü, ana eğilimi belirleyen çevrelerde bu tür araştırmalara rastlanmaması ve bunun da tartışmasız doğru olmasıdır. Ancak şimdi bizim önümüzde bu sınırları aşan bir örnek durmaktadır. Dolayısıyla üçüncü derecede öngörülere geçebiliriz: Tepkiler nasıl olacaktır?

Bu düzeyde, modelin öngörüsüne göre, gerçeklerin su yüzüne çıkarılması hiç hoş karşılanmayacaktır. Aslında daha keskin bir sonuca da varılabilir: Su yüzüne çıkarılan gerçekler yapıcı

23) Başka tartışmalar için bkz. *Manufacturing Consent.*

katliamlarda görmezlikten gelinecek, hayırlı katliamlarda pek ilgi gösterilmeksizin zaman zaman dikkat çekilmekle yetinilecek, alçakça katliamlar durumunda ise büyük öfkeye yol açacaktır. Bunun nedenleri açıktır: Yalnızca alçakça katliamlara ve genelde düşmanın kötülükleri üzerinde koparılan yaygaranın ikiyüzlülüğünü ortaya dökmek amacıyla olsa bile yapıcı katilamlara gösterilen hoşgörü hiçbir şekilde kabul edilemez; hayırlı katliamların üzerinde durulmadığının açığa çıkarılması, en azından ABD'nin bu vahşet eylemlerinin gerçekleştirilmesindeki rolü geçiştiriliyorsa, fazla zarar vermez; alçakça katliamlara gösterilen tepkinin ortaya çıkarılması ise yine ayrıcalıklı elit kesimlerin 'uzmanlaşmış sınıfı'nın toplumsal rolünü ve ikiyüzlülüğünü gözler önüne sermekle kalmadığı gibi, aynı zamanda tehditkâr bir düşman karşısında korku ve nefret duygularıyla dolu olan halkın harekete geçirilmesinde paha biçilmez önemi olan bir hileyi ele vermeye yarar.

Propaganda modelinin birinci derece öngörüleri sistemli biçimde doğrulanmıştır. Yapıcı katliamlar görmezlikten gelinmiş, alçakça katliamlar ise ABD'ye ya da müttefiklerine karşı ortaya serilse gülünç bulunup dikkate alınmayacak kanıt ve suçlamalara dayanarak öfkeyle mahkûm edilmiştir; ikinci derecede öngörülere gelirsek, propaganda modelinin öngördüğü gibi, bu tür eğilimi belirleyen yayınlarda bunlara asla rastlanmayacaktır.[24] Son olarak üçüncü derecede öngörüler de doğrulanmıştır. Bizim yapıcı katliamlara ilişkin tartışmamız tamamen görmezlikten gelinmiş, hayırlı katliamlar tartışmamız ABD'yi temize çıkaran bir bağlamda yer yer değinilmeye değer görülmüş, alçakça katliam-

24) Aslında, bu incelemenin 1974'teki ilk versiyonu, dağıtımı engellemek amacıyla yayımcının devre dışı bırakılması pahasına, yayımcının bağlı bulunduğu holding tarafından hasıraltı edilmişti; ayrıntılar için bkz. *Political Economy of Human Rights*'ın 1979'da yayımlanan versiyonunun önsöz niteliğindeki notu. Bu konu bazı sayılı sivil özgürlükçüler tarafından da ele alınmış, ne var ki herhalde devlet sansürünün söz konusu olmadığı, sivil toplumdaki güç dağılımının meşru olduğu varsayımına dayanarak yalnızca şirketten kaynaklanan sansür meşru olduğu için ilgiye değer bulunmamıştı.

ların nasıl işlendiğini ortaya dökmemiz ise muazzam suçlayıcı yayınların yapılmasını kışkırtmıştır.

Bu tepkiler irdelenmeye değerdir; bu tepkilerin ideolojik kurumların incelenmesi açısından kesin uzantıları vardır. Bunun nedenini anlamak için çok ayrıntılı biçimde üzerinde durduğumuz iki örneği alalım: ABD'nin desteğindeki Endonezya'nın Doğu Timor'u işgali (hayırlı eylem) ve Kamboçya'da Kızıl Kmerler döneminde yaşanan terör (alçakça eylem).

Bu iki örnek, propaganda modelini test etmek amacıyla seçilmiştir. İki örnekte de korkunç katliamlara girişildiği açıkça ortadaydı. Dahası bu katliamlar dünyanın aynı bölgesinde ve aynı yıllarda gerçekleştirilmiştir (Endonezya'nın Timor'da uyguladığı şiddet ve baskı ABD'nin ve diğer sanayi demokrasilerinin yardımıyla bugün de sürmektedir gerçi). İki örnek de delillerin toplanabilirliği, inanılırlık ve nitelik açısından karşılaştırılabilir olduğunu göstermekteydi (gene de nüfusa oranla Timor'daki baskılar daha fazlaydı).[25] En önemli farklılık, Timor'daki katliam ABD'nin güdümündeki bir devlet tarafından, vahşet tırmandıkça artan ABD diplomatik ve askeri desteği sayesinde gerçekleştirilirken, Kamboçya'daki katliamın sorumlusunun resmi bir düşman oluşu ve o dönemde 'Vietnam sendromu'nu aşmaya ve 'Pol Pot'lara karşı savunma' uygulamasına halkın desteğini kazanma-

25) Kitabın Pol Pot'u deviren Vietnam işgalinden hemen sonra, sığınmacıların tanıklıklarının yayınlanmasından ise hemen önce baskıya girdiğini aklınızda bulundurun. Biz yazdığımız sırada bütün kanıtlar 1975-1977 yıllarıyla ilgiliydi ve Doğu Bölgesi'nde gerçekleştirilen 1978 katliamlarıyla ilgili hiçbir şey bilinmiyordu. Bkz. Michael Vickery, *Cambodia* (South End, 1983); ABD'de fiilen göz ardı edilmiş olan, İngiltere'de Hindiçin araştırmacıları ve gazetecilerinin olumlu değerlendirmelerine konu olan en ayrıntılı bilimsel kaynaktır. Başka incelemeler üzerine bkz. *Inside Asia*'daki benim değerlendirmem (yeniden basımı: *The Chomsky Reader*, s. 289f). Vickery'nin gözlemlediği gibi, daha sonradan ortaya çıkan ve dönemin anlaşılması açısından zengin veriler sunan yığınla kanıt 1979'da yayımladığımız yapıtta hiçbir önemli gözden geçirmeye gerek olmadığını düşündürmektedir. Timor ile Kamboçya arasındaki paralelliklere ve yardım görevlileri, diğer gözlemciler ve bölge uzmanlarının 1980'lerin başlarında genel kabul gören değerlendirmelerine rağmen, bu olgulara dayanarak geleceğin tarihsel mühendisliğinin inşa edileceğini düşünemeyiz.

ya yardımcı olmada bir hayli işe yaramasıydı. Gerçekten de, bu olasılık üzerine yazmamızdan birkaç ay sonra, ABD'nin El Salvador'da Pol Pot tipi bir devlet terörüne yönelmesinin giderek kökleşmesi, halkı 'Pol Pot tipi sol'dan kurtarmanın kaçınılmaz bir yolu olarak haklı gösterilmeye çalışılmaktaydı.

Kamboçya ve Timor katliamlarına tepkiyi konu alan karşılaştırmalı incelememizde, fiili gerçeklerle ilgili hiçbir özgül sonuca varmadık. Sıkıntı verecek kadar aynı şeyleri tekrarlarken, fiili gerçekleri değerlendirmeye kalkışmak, özgül araştırmamızla pek ilgisi olmayan farklı bir konuya girer. Basit bir mantık sorunudur bu. Burada ele aldığımız mesele, eldeki kanıtların ideolojik sistemin süzgeçlerinden geçerken nasıl değiştirildiğini ortaya koymaktı. Açıkçası, fiili gerçeklerden öğrenebileceklerimiz, işlerlikteki propaganda sistemine yönelik bu araştırmamızı şu ya da bu şekilde etkilemiyor. Biz, Timor örneğinde kilise kaynakları ile aktardığımız sığınmacı incelemelerinin akla yatkın sonuçlara vardıklarını, Kamboçya örneğinde ise Dışişleri Bakanlığı uzmanlarının herhalde en inandırıcı açıklamaları yaptıklarını ileri sürdük. Geçmişe bakınca her iki önermemizin de doğrulanmış olduğunu görüyoruz, ne var ki gerçekler konusundaki kuşkularımızın doğruluğunun, bir an düşününce açıkça anladığımız ve tekrar tekrar vurguladığımız gibi, burada ele aldığımız sorunla doğrudan bir ilgisi yoktur.

Demek ki bizim amacımız, kamuoyunu oluşturan gazeteciler ve medyanın çizdiği tablo ile eldeki kanıtlar arasındaki ilişkiyi ele almaktadır; fiili gerçekleri saptamak ise farklı bir görev alanına girer. Fiili gerçekleri saptamak mutlaka yapılması gereken bir işti (ama bizim işimiz değildi). Yani, Jean Laconture'ün *New York Review of Books*'taki gerçeklerin önemli olmadığı savına karşı çıktık; Lacouture'ün, Pol Pot döneminde öldürülenlerin sayısının binlerce mi yoksa milyonlarca mı olduğunun hiçbir önemi olmadığı iddiasını kabul etmedik (Lacouture ilk başta Kızıl Kmerler'in 1976'da 2 milyon insanı öldürmekle övündüklerini iddia etmiş, birkaç hafta sonra yaptığı düzeltmelerle ise ölümle-

rin ancak binlerce sayılabileceğini, tahmininde birdenbire milyonlardan binlere inmesinin ciddi bir olay olmadığını belirtmişti).[26] Biz bu yaklaşımın, bu örnekte yaygın bir övgü ve saygıyla karşılanmakla birlikte, başkaları tarafından ABD'ye ya da onun güdümündeki ve müttefiki devletlere uygulanmaya kalkışılırsa küçümsenerek reddedileceğine işaret ettik. Sözgelimi, İsrail'i eleştiren birisinin İsrail'in 1982'deki Lübnan işgali sırasında milyonlarca insanı öldürmekle övündüğünü iddia etmesi, daha sonra belki bu sayının binlerce ifade edilebileceğini ve bu farklılığın pek önem taşımadığını söylemesi durumunda nasıl bir tepkiyle karşılaşılacağını hayal etmeye çalışın.

Propaganda modelinin birinci derecedeki öngörülerine dönersek, Kızıl Kmerler dönemindeki Kamboçya örneğinde,[27] ilk andan itibaren jenosid suçlamaları, muazzam protestolar, geniş çaplı uydurma kanıtlar, istenen bir tablo çizmedikleri için en güvenilir kaynakların bazılarının (bunların içinde, o zamanlar en çok bilgi edinebilecek kaynak olan Dışişleri Bakanlığı Kamboçya gözlemcileri de vardı) gözlemlerinin hasıraltı edilmesi, açıkça uydurma oldukları ortaya konduktan sonra dahi vazgeçilmeyen olağanüstü yalanların durmadan tekrarlanması, vb. egemendi haberlere. Timor örneğinde ise vahşetin boyutları ABD desteğiyle inanılmaz boyutlara tırmandıkça yayınlarda ciddi bir azalma görülmüştü.

Bu geçiştirmenin ne denli önemli olduğunun altı çok kalın çizgilerle çizilmiş olamaz. Bu yüzden, olup bitenleri bilenlerin ya da sızan sınırlı haberlere yeterince dikkat gösterenlerin sayısı

26) Aslında bu yalnızca yanlış bir iddiaydı. Lacoture'ün makalesi François Ponchaud'un *Cambodge année zéro*'sunun bir değerlendirmesi olarak sunuluyordu, ancak kitapta bunu doğrulayan tek bir referansa dahi rastlanmaz. Lacouture'ün yanlış iddiaları, bir propaganda modelinin öngörülerini hayli aşan sonuçla, yazarın iddialarını geri aldığını ifade etmesinden çok sonraları bile yaygın biçimde genelgeçer bir doğru olarak aktarılmaktaydı. Bu açıklayıcı verilerle ilgili ayrıntılar için bkz. *Political Economy of Human Rights*.

27) Vurguluyorum: *Kızıl Kmerler döneminde*. On yılın ilk yarısında gerçekleştirilen ve esas sorumluluğun ABD'de olduğu vahşet eylemleri çok fazla küçümsenmişti ve halen de küçümsenmektedir. Bkz. *Manufacturing Cansent*, Bölüm 6'da daha fazla ayrıntıya girilmektedir.

çok azdı. Açık olduğu kadar ağır bir eleştiridir bu. Üzüntüyle söylemeliyim ki, ben de kendimi bu eleştirinin dışında tutmuyorum. Timor'da ve Pol Pot yönetimindeki Kamboçya'daki vahşet yaklaşık aynı zamanlarda başladı, ne var ki ben Timor'la ilgili ilk satırı Kızıl Kmerlerin zulmünü yazdıktan on dokuz ay sonra yayımladım. Sona erdirmek için bir şeyler yapılabileceği gibi basit ve yeterli bir nedenle, ahlâki ölçütler açısından Timor'daki katliamlar çok daha önemliydi. Medyanın oto-sansürü sayesinde ABD'yi katliamda aktif olarak yer almaktan vazgeçirebilecek ve böylelikle katliamı sona erdirebilecek şekilde hareket etmeye zorlayan bir muhalefet örgütlemeye yönelik tek bir ciddi çabaya rastlanmamıştır. Buna karşın Kamboçya örneğinde kimse vahşeti hafifletebilecek önlemler önermiyordu. George McGovern 1978'in sonunda kurbanları kurtarmak amacıyla askeri müdahale yapılmasını önerdiğinde, sağ kanat ve hükümet danışmanlarının alaylarıyla karşılaşmıştı. Vietnam'ın Kamboçya'yı işgal edip katliamlara son vermesi ise, Pol Pot'u deviren ve bu suçtan dolayı cezalandırılmaları gereken 'Asya'nın Prusyalıları'na karşı yeni bir öfke nöbetine yol açmıştı.

Diyeceğim, birinci derecede öngörüler kesin bir biçimde doğrulanmıştır, ikinci derecede öngörüler doğrulanmakla kalmamış, bir hayli de etkili olmuştur. Uydurulur uydurulmaz benimsenen ve kolayca belgelenen gerçeklerle hiç uyuşmayan doktrin, Batı'da Kızıl Kmer vahşeti konusunda 'sessizliğin' egemen olduğudur.[28] Bu fantezi gerek eğitimli elit kesimlerin dışsal güce bağımlılığının ortadan kalkmasında gerekse gelecekte dikkatimizi düşmanların işledikleri suçlarda yoğunlaştırmamız gerektiği düşüncesinde bir hayli etkili olmuştur. Üçüncü derecede öngörüler de doğrulanmıştır. Pol Pot dönemindeki Kamboçya'yla ilgili tartışmamız bir protesto fırtınasına yol açmıştı.[29] Benim bildiğim ka-

28) Tartışma için *a.g.y.*

29) Uzunca olanı *Political Economy of Human Rights*, Cilt II'de olmak üzere bununla ilgili iki tartışma vardır. Natton'da 1977de çıkan bir değerlendirme makalesinde ise buna benzer noktalara özet olarak değinilmişti.

darıyla suçlamaların hiçbir özsel içeriği yoktu (bilimsel yayınlarda atlanmamış olan bir olgu)[30] ve ben yazdığımız şeylerde tek bir hata ya da yanıltıcı açıklama bulunmadığının farkındaydım. Bize yöneltilen eleştirilerin çoğu saçma, hatta komiktir; ayrıca kuşkusuz bilinçli olan bir yalan yağmuruyla karşı karşıya gelmiştik. Ancak bu konulara burada fazla girmeyeceğim.[31] Çok daha ilginç farklı bir tepki vardı: Bütün çabalarımızın gayri meşru olduğu. Pol Pot vahşetindeki gerçeklere elimizden geldiği kadarıyla bağlı kaldığımızı ileri sürmemiz, ya da acınacak durumdaki kurbanların propaganda uğruna nasıl kullanıldığını su yüzüne çıkarmamız çoğu kişiye yanlış, belki de insanlık dışı bir çabaymış gibi geliyordu.

Çok çarpıcıdır, karşılaştırmanın ikinci temeli (medyanın ABD'nin desteğiyle Timor'da gerçekleştirilen vahşet eylemlerini tepkisini tartışmamız), medyanın davranışı ve vahşet için rastgele söylenmiş birkaç sözcükle bahane aramanın dışında, fiilen görmezlikten gelinmişti. Gene bu da üçüncü derecede öngörüleri oldukça ayrıntılı biçimde doğrulamaktadır.

Kısacası, propaganda modeli her düzeyde doğrulanmıştır.

Şimdi, Pol Pot'un kanlı eylemleri örneğinde ideolojik sistemin uydurmalarını su yüzüne çıkarmanın yanlış ve insanlık dışı olduğunu iddia eden tepkinin mantığını irdeleyelim. Açıkçası, ABD'deki ideolojik sistemi incelemek ya meşrudur ya da meşru

30) Bkz. Vickery, *a.g.y.*, s. 308, 310.

31) Hem saçmalığın hem de yalanların örnekleri için bkz. *Political Economy of Human Rights*, Cilt II, Bölüm 6, ve *Manufacturing Consent*, Bölüm 6, Kısım 6.2.8; ayrıca burada Ek V, Kısım 5. 'Bilimsel inceleme' sayılan çalışmalardaki garip icatlar ve yalanların bir örneği için bkz. Leo Labdz, "Chomsky Revisited", *Encounter*, Temmuz 1980; bu makale, Timor'da Batı desteğinde gerçekleştirilen vahşet eylemlerini savunan gerekçeler açısından da dikkat çekicidir. Bu örnekte yalanların bilinçli olması, gazetenin çarpıtmaları madde madde su yüzüne çıkaran bir yanıta zemin bırakmaması, böylece makalenin aktarılabilmesinin bir göstergesidir. Bu, kişisel saldırılara yanıt verme hakkı tanınmayan muhalifler açısından yaygın bir durumu yansıtmaktadır. Sonuç olarak, gazetenin böylesi durumlarda yanıt verme hakkı engellenmezse çok çabuk su yüzüne çıkacak olan çarpıtmaları korumanın gerekli olduğunun farkına vardığını düşünmek akla uygun gelmektedir.

değildir. Meşru olduğunu varsayalım. O takdirde propaganda modelini bir hipotez olarak formüle etmek ve çift örnekleri inceleyerek (örneğin, medyanın Kamboçya'ya ve Timor'a yaklaşımı) test etmek meşrudur. Gelgelelim, eleştirmenlerin iddiasına göre, medyanın Kamboçya'ya yaklaşımını incelemek meşru değildir. Dolayısıyla, bu konuda henüz değinilmemiş özel bir not olmadıkça, onların konumu, ABD ideolojik sistemini incelemenin meşru *olmadığı* yönündedir. Tepkinin, tekrar tekrar açığa çıkarıldığı gibi, olağanüstü aldatmacalarla ortaya çıkması yalnızca şu açık olguya ışık tutar: Devlete hizmet etme hakkından vazgeçilmemelidir. İdeolojik sistem, toplumsal işlevinin dışsal bir güce hizmet etmek olduğu hipotezine dayanarak incelenemez. Mantık çok açık biçimde görülebilmektedir.

Bu sonucu daha da pekiştirmek için ABD'yle güdümündeki devletlerin işledikleri ağır suçlarla ilgili düzmece ya da yanıltıcı açıklamaların içyüzünün ortaya dökülmesine hiçbir itiraz gelmediğine dikkat çekebiliriz. Skandal yaratan, yalnızca resmi düşmanla ilgili uydurmaların içyüzünün ortaya dökülmesidir. Şöyle ki, Kamboçya'yla ilgili yalanların açığa çıkarılmasıyla rezil olanların hiçbirinden İsrail'e yönelik düzmece suçlamaların açığa çıkarılması durumunda en ufak bir protesto sesi gelmez; bu tamamen meşru ve övgüye değer bir çabadır. Ya da Kamboçya'yla ilgili bir örneği seçelim. Bizim yukarıda değinilen 1977 yılındaki değerlendirme-makalemiz, François Ponchaud'nun Kızıl Kmerler dönemindeki Kamboçya'yla ilgili Fransızca incelemesinin bir değerlendirmesini (bu metnin ilk değerlendirmesi, bildiğim kadarıyla) kapsıyordu. Kızıl Kmerlerin 'barbarlıklarını anlatan ürpertici öykeler'iyle 'ciddi ve okunmaya değer' bulduğumuz bu kitaba övgüler yağdırmıştık. Ayrıca çeşitli sorular gündeme getirmiştik. Ponchaud'nun Kızıl Kmerlere atfettiği alıntıları başka bir yerde bambaşka bir biçimde yorumlamış ve çelişkili kaynaklara dayandırmıştı; daha sonra da onun alıntılarının (dünyanın her tarafında yaygın biçimde ve sık sık tekrarlanmakla birlikte) ya vahim yanlış çevirilere dayandığı ya da hiçbir kaynaktan alın-

madığı gün ışığına çıkmıştı. Ponchaud'nun anlaşılan rakamları yanlış yorumladığını ve ABD'nin 1970'lerin başlarında Kamboçya'daki vahşet eylemlerinin kapsamını oldukça abarttığını da göstermiştik. Bizim Ponchaud'nun ABD'nin zulmüne yönelik suçlamaları sorgulamamız hiçbir tepkiyle karşılaşmadı; bu konuda yanlış anlatıma karşı çıkmak açıkça meşru sayılmaktadır. Buradan aynı ölçüde kesin bir sonuç çıkarabiliriz: Önemli olan, hangi öküzün kurban edildiğidir.

Çıkardığımız sonucu daha fazla pekiştiren başka örneklere bakabiliriz. *New York Times Book Review*'da Neil Sheehan'ın 1970'de Mark Lane'in *Conversations with Americans* adlı çalışması[32] üzerine analizinden daha uzun ve daha ayrıntılı bir inceleme çıkıp çıkmadığından kuşkuluyum; bu, Amerikan askerlerinin kendilerinin de katıldıklarını itiraf ettikleri savaş suçlarıyla ilgili tanıklıklarının sergilendiği bir kitaptır. Sheehan'a göre ise bu "rezil kitap", değerlendirilmemiş kanıtlara, Pentagon kaynaklarıyla çelişen açıklamalara, çelişkili anlatımlara, "savaş bütün şiddetiyle sürerken esirlerin öldürülmesi gibi savaşın anlaşılabilir vahşeti"ni çok daha ciddi zalimliklerden ayırt edememeye ve inandırıcılığına sekte vuran başka kusurlara dayanıyordu. Sheehan, "her türlü suçlama, her türlü ima ve her türlü söylenti"nin "tekrarlanıp gerçekmiş gibi yayınlanması"na olanak tanıyan ve "sanığa, ister bir kurum olsun ister bir birey, söylediği her söz kendiliğinden yalan sayılacağından yanıt verme hakkı tanımayan", "bu defa soldan gelen McCarthyciliği" suçluyordu. Lane'i de sözümona ayrıntıların önemli olmadığını, vahşetin genel bir tablosunu çıkarmanın yeteceğini iddia ettiği için ağır bir dille eleştirmişti (oysa bu, Kızıl Kmerler konusunda Lacouture ile diğerlerinin daha sonra coşkulu onaylar ve alkışlar arasında benimseyecekleri bir tutumdu).

Sheeland'ın ayrıntılı açıklamaları ABD'nin Vietnam'daki vahşetinin en yoğun olduğu, bütün zulüm eylemlerinin kesinlikle

32) *NYT Book Review*, 27 Aralık 1970.

reddedildiği (halen de reddedilmektedir) bir zamanda çıkmıştı. Sheeland'ın açıklamalarına ya da değerli bir davada gerçeklerin önemli olmadığını iddia edenlere yönelttiği suçlamalara hiçbir itiraz gelmemiştir.

Başka bir örnek Bertrand Russell'in söylediklerideir. O sırada seksenine merdiven dayamış olan Russell, Vietnam savaşını ve gittikçe tırmanan zulmü büyük bir cesaret ve dürüstlük örneği göstererek mahkûm etmiş, gelecekte olacaklara karşı herkesi uyarmıştı.[33] Geçmişe baktığımızda, dönemin yalanları, kaçamakları ve özür arayışlarının karşısında Bertrand Russell'ın yorumları kesinlikle doğru çıkmıştı. Ne var ki Russell'ın bazı yorumları da haksız, abartılı ve yanlıştı. Dolayısıyla böylesi açıklamalarını eleştirmek yerinde olurdu. Oysa çok farklı şeyler gündeme geldi. Russell durmadan aşağılandı ve kınandı. Komiserlerin hıncı karşısında Russell'ı savunan tek bir sözcük bulmak bile kolay değildir. Yaklaşan tehdit konusundaki kestirimlerini paylaşan, ancak zaman zaman ağırbaşlı yorumlarda bulunup daha sonra işlerine ve kişisel yaşamlarına dönen insanlardan farklı olarak Russell, nükleer silah yarışını protesto etmek üzere şiddeti dışlayan sivil itaatsizlik eylemlerine gönüllü olarak katılmayı seçtiğinde ona yönelik suçlamalar had safhaya ulaşmıştı. Saldırılarla hedeflenen kuşkusuz Russell'ın yanlışları ve aşırılıkları değil, sürünün karşısında fiilen tek başına ayak direnmesi ve kabul edilemez bulunan hakikatleri açık açık söyleme cüretini göstermesiydi. Russell bu tutumuyla, devlete ve devletin şiddete verdiği desteğe usulca boyun eğme yolunu seçmiş olanların davranışının içyüzünü ortaya dökmüş oluyordu.

Kaba ikiyüzlülüğü bir kenara bırakırsak, neredeyse hiçbir yorum ya da eleştiri almadan işlediği korkunç suçları hızlandırdığı

33) Bazı örnekler için bkz. Russell, *War Crimes in Vietnam* (Monthly Review, 1967); Barry Feinberg ve Ronalld Kasrils, *Bertrand Russell's America: 1945-1970* (South End 1983). Bu kitaplarda, komiserler tarafından asla affedilmeyeceği biçimde hoş karşılanmayan hakikatleri ortaya dökmesine tepki olarak aldığı histerik suçlamalar üzerine materyaller de yer almaktadır.

bir sırada ABD'ye karşı yöneltilen düzmece ya da abartılı suçlamaların açığa çıkarılmasına da hiçbir itiraz gelmemiştir. Ayrıca hiçbir itiraz da yapılmaması gerekir. Hakikat, kendisini üstün tutan çabalara layıktır.

Böylesi nedenlerden dolayı, düşmanın zulmüyle ilgili uydurma haberlerin ortaya çıkarılmasından öfke duyulmasını ciddiye almak zordu. Bu tür açıklamalarda hatalara rastlanabilse bile, o farklı bir konudur; kaldı ki burada böylesi hatalara düşülmemiştir. Biraz daha inceleyelim. Eğer, bu tür açıklamalar gerçekten meşru sayılmıyorsa, o zaman çift örneklerin karşılaştırmalı incelemeleri de meşru değildir ve ABD'deki ideolojik sistemin umut vadeden bir alanının önü tıkanmış olur. Bir kere daha, retorik engelinin arkasında sırıtan gerçek sorunu görebiliriz: İdeolojik kurumları ve onlarda yer alanları iktidarda yaptıkları hizmetlerin analiz edilmesinden korumak zorunludur. Entelektüellerin bu tutumu benimsemeleri, tarihin derslerini ve çağdaş toplumsal kurumların niteliğini bilenler açısından şaşırtıcı gelmeyecektir.

2) KRİTİK DENGE ÜZERİNE[34]

Daha yeni tartıştığımız üzere, bir propaganda modeli medyanın faaliyetleriyle ilgili öngörülerde bulunur, ama aynı zamanda medyanın faaliyetleri üzerine tartışmalarla ilgili olarak ikinci derecede öngörüler de üretir: Bunların da mevcut iktidarın ihtiyaçlarıyla sınırlı kalan bir tutumu sergilemesi beklenir. Demek ki medya üzerine tartışmaların, sözde düzen-karşıtı bir çaba taşıdığı sorunu etrafında dönmesini beklemeliyiz: Düşmanca aşırılıkları eleştirenlerle, dengeli ve önyargısız biçimde medyayı savunanlar karşı karşıya getirilecektir.[35] Medyanın propaganda mode-

34) Elinizdeki kitabın 20. sayfası ve sonrasında ele alınan konular için yapılan ektir.

35) Bunları tamamlaması açısından, medyanın, üstü kapalı varsayımlar için gerekli olan öncülleri pekiştirerek, otoriteye meydan okumakla niçin yanlış yaptığını açıklayan yorumları da bulabiliriz.

line uygun davranması olasılığı (tartışmasız varsayımlara temellenen ve kamuoyunda yaygın bir inancı yansıtan doğal bir beklenti), propaganda modeline göre, ayrıcalıklı kesimlerin çıkarlarına bir saldırı anlamına geleceğinden tartışma dışı bırakılmalıdır. Bizim saptamamız da tam olarak budur.

Karmaşık bir toplumsal düzende her zaman belirli bir yelpaze içinde çeşitli varyasyonlara rastlanabilir. Aslında, medyayı iktidara boyun eğmesi nedeniyle eleştirenlerin hoşgörüyle karşılandığı dikkat çekici bir durum vardır. Genellikle medya, açıkça kendine yarayan nedenlere bağlı olarak, otoriteye düşman oldukları yolundaki ithamlara hoşgörülü davranır, hatta sevinçle karşılar. Gelgelelim bu tür saldırıların gerçek bir tehdide dönüşebildiği zamanlar da olur. Medya bu durumda kendisini savunmak üzere -kısa süreliğine- uyumculuğunu eleştirenlere çevirebilir yüzünü. Yurtsever olmamakla ya da Reagan türünde halkla ilişkiler sanayiinin yaratılmasına karşı çok katı bir tutum takınmakla suçlanırlarsa, devlete bağımlılıklarını ve güçlü kişilerden korkularını eleştiren yazılara yer verebilirler –hatta iyice vurgulayabilirler. Medya sözcüleri o zaman her iki taraftan da eleştiri aldıklarını gözleyebilirler, yani işlerini doğru yaptıklarına göre tam ortada duruyor olsalar gerektir. 'Her iki tarafın eleştirisi' gerçekten değerlendirilmişse tartışma bir ölçüde etkili olabilir. Oysa durum bundan çok farklıdır; istenen amaca hizmet etmek için medyanın bağımlılığı eleştirisinin var olması yeterlidir.

Bu normdan sapmanın bile sınırları vardır. Medyanın uyumculuğunu eleştirenler, ABD'nin iyilikseverliği ya da demokrasi tutkusu gibi ebedi hakikatlerden ya da egemen kurumların niteliği ve işleyişinden uzak durarak, kişilik sorunlarıyla tali önemdeki sorunlara yönelmelidirler.

Bu tali etkilerin ilginç örnekleri vardır, ancak ben onları bir kenara bırakıp propaganda modelinin medyanın faaliyetleriyle ilgili hoşgörülebilir tartışmalarla ilgili temel öngörüleri üzerinde duracağım.

Daha önce zaten çeşitli örneklere dikkat çekilmişti. Georgetown Üniversitesi Diplomasi Araştırmaları Enstitüsü'nün med-

yanın Üçüncü Dünya'daki çatışmalarla ilgili yayınları üzerine bir dizi seminerin özeti olan raporu, ikinci derecedeki öngörülerin daha dikkatli bir gözle test edilmesi için en doğal seçimlerden birisidir.[36] Enstitü'nün yayınladığı rapor, İsrail'in 1982'de Lübnan'ı işgal etmesi ve Orta Amerika'daki çatışmalarla ilgili yayınlarda odaklanmaktadır. Raporu oluşturan yazılarda, eleştirileri destekleyen çok az kanıta rastlanmakta, ancak bu konuların medyanın içindeki ve medyaya yakın insanlar tarafından nasıl algılandığı aydınlatıcı bir gözle değerlendirilmektedir.

Gündemi belirleyenler, sözümona ABD-karşıtı ve İsrail-karşıtı önyargıları nedeniyle medyayı suçlayanlardır. Karşılıklı söyleşi metninde ve belgelerde,[37] aykırı yönde bir eleştiri yapılmasının en azından mantıksal bir olasılık olduğu asla kabul edilmeden, bu suçlamaların geçerliliği tartışılmaktadır.

Editör Landrum Bolling şu giriş niteliğindeki sözleriyle temel varsayımları sıralamaktadır:

> Başka ne söylenirse söylensin, Amerikan medyasının uluslararası olaylarla ilgili haberleri gerek kendimizin gerekse başka ülkelerin resmi sözcülerinin açıklamalarının bir tekrarı sayılamaz... resmi versiyonun basılı yayınlarda hiçbir tekeli yoktur... Tartışmalı konularda aykırı görüşlerin ne olduğu ısrarla öğrenilmeye çalışılır ve gerçekten de zaman zaman onlara hak etmedikleri kadar değer verilebilir. Medya tartışmalarda ve daha ağır çatışma biçimleriyle ilgili habercilikte başarılıdır.

Bolling şu sava dikkat çekmektedir: "Güneydoğu Asya'da galip gelememenin... ABD medyasının savaşla ilgili geniş, insafsız ve ayrıntılı yayınlarıyla, özellikle televizyonun halkı alt üst eden genellikle kanlı görüntülü haberciliğiyle doğrudan bağı vardı." Sonra şu temel sorun geliyordu: "'Özgür basın' ve demokratik bir

36) Der. Landrum R. Bolling, *Reporters Under Fire: U.S. Media Coverage of Conflicts in Lebanon and Central America* (Westview, 1985).
37) Birkaçı tam olarak aktarılmakla birlikte, çoğunlukla alıntıdır bunlar.

toplum, kendisini, dostlarını ve müttefiklerini tehlikelerin kol gezdiği bir dünyada, özgür bir basınla ve denetimsiz televizyonla uğraşmak zorunda kalmayan totaliter düşmanlara karşı savunabilir mi?"

Diyeceğim, medyadaki tartışmaların çerçevesi propaganda modelinin öngördüğü çerçevedir. Aynı saptama, hiçbir kanıtın, soru işaretinin ya da çekince payının bulunmadığı çok açık hakikatler gibi sunulan ABD hükümeti ve onun uluslararası ilişkileriyle ilgili varsayımlar için de geçerlilik taşımaktadır. Bolling'e bakılırsa, Üçüncü Dünya'da "başarı Grenada'ya kadar bizden uzak durmuştur... Yanlış olan nedir? Muazzam bir zenginliğe, güce *ve iyi niyete* sahip olan bir ulus niçin amaçlarına daha çabuk ve daha etkili biçimde ulaşamaz?... *Özgürlükten yana olan* dış politikamızı uygulamada niçin daha başarılı olmadık...?" (altını ben çizdim). Bolling, rahatsız edici yenilgilerimizin örneklerini, bilhassa "ABD halkı ve hükümeti açısından sancılı [bir öykü] olan" Küba'yı aktarmaktadır. "Florida kıyısından yalnızca 90 mil uzakta olan sıcak kalpli insanların başına nasıl böyle bir şey gelebilir?" Nasıl 'Kübay'a yönelik' politikalardan etkilenenlerin sonuçların 'ürkütücü' olduğunu kabul edip ermedikleri sorulabilirse, aynı şekilde Kübalıların ABD egemenliğindeki eski iyi günler karşısında Kastro'nun Küba'sıyla ilgili değerlendirmeyi benimseyip benimsemedikleri de pek belli değildir.[38] Ayrıca, hükü-

38) Örneğin, Bolling'in 'uluslararası hizmet'e koşulan hekimleri, inşaat işçileri, öğretmenleri olmasına bakarak Küba'yı 'uluslararası bir süper güç' sayan Üçüncü Dünya ülkeleri hakkındaki yargıları test edilebilir (Michael Stuehrenberg, *Die Zeit* (Batı Almanya), *World Press Review*, Aralık 1988). Bolling, 1985'te Üçüncü Dünya ülkelerinde 16 bin Kübalının çalıştığını (ABD'nin gönderdiği barış gönüllüleri ile AID uzmanlarının iki katından daha çok) bildirmektedir; "Bugün Küba'nın yurt dışında çalışan hekim sayısı herhangi bir sanayileşmiş ülkeye ve Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü'ne kıyasla daha fazladır." Bu yardımın büyük bölümü karşılıksızdır ve Küba'nın "uluslararası ajanları, kalkınma yardımına katılan çoğu işçinin katlanmayacağı koşullarda yaşayan erkek ve kadınlarından oluşmaktadır" ve "başarılı olmalarının temeli de budur". Bolling, "uluslararası hizmet"in Kübalılar açısından "politik olgunluk göstergesi" sayıldığını ve okullarda "en yüksek erdem" olarak öğretildiğini de eklemektedir.

metlerinin, ABD'nin yorulmak bilmez 'iyi niyetleri' ışığında, oynadıkları rol hakkında bir şeyler öğrenecek olsalardı, Karayipler-Orta Amerika bölgesindeki pek uzak olmayan sıcak kalpli insanların da başka 'ürkütücü şeyler'e tanık olup olmayacakları da merak edilebilir. Oysa bu tür sorular gelişmeleri hiç etkilemez.

Gündemdeki sorun, Amerikan iyilikseverliğinin hüsranla sonuçlanmasından özgür basının sorumlu tutulup tutulmayacağıdır. "Duygusal ve naif medya temsilcilerinin haberlerini hazırlarken yenilgiye uğramış devrimleri kayırdıkları" ve "teröristlerin insani söylemlerinden etikilendikleri" doğru mudur? Bolling, her ne kadar yelpazenin liberal tarafında yer aldığından kuşkucu bir bakışa sahipse de, "bu yakınmalarda haklı bir yan olabileceği"ne inanmaktadır.

Gerçekten aykırı görüşlerin ne olduğu 'ısrarla öğrenilmeye çalışılmaktadır', ama yalnızca doktrinin önvarsayımlarına uygun düştüğü zamanlarda. Bu doğrultuda, ABD'nin Güney Vietnam'a saldırdığı ve geçen on yılda Orta Amerika'da özgürlük, bağımsızlık, demokrasi ve toplumsal reform mücadelelerini ezmeye çalıştığı; Nikaragua seçimlerinin en azından El Salvador'daki seçimler kadar geçerli olduğu; ABD'nin (özgür basının yardımıyla), Vietnam'la ilgili 1973 Paris barış anlaşmasını (yine medyanın çok önemli yardımıyla) baltaladığı gibi, Orta Amerika barış anlaşmasını geçersizleştirmeyi başardığı; yirmi yıla yakındır Orta Doğu'daki barış sürecini ABD'nin engellediğini yeterli kanıtla desteklemenin hiç zor olmadığı ortadadır, ama ayrıcalık ve güç sahiplerinin ihtiyaçlarıyla belirlenen dar sınırları aşan başka tavırları yansıtan görüşleri arayıp bulmak için hiçbir zahmete kalkışılmaz. Medyanın Hindiçin yayınları da 'insafsızca' değildi. TV'nin görüntülü haberleri bilinçli biçimde engelleniyordu. TV'nin kamuoyu üzerindeki etkisi, varsa eğer, kamuoyu incelemelerinin ortaya koyduğu gibi, katı tutumları arttırmak yönündeydi. Şirket yöneticileri çok pahalıya patladığı gerekçesiyle sırt çevirene, hatta propaganda modelinin öngördüğü çerçeveden sapmalar istatistik bir hata sayılacak kadar marjinal kalana kadar

medya savaşı desteklemekten vazgeçmedi.[39] Daha sonraki yıllarda işlenmeye çalışılan 'gerekli yanılsamalar'ın tersine, medya savaşı eleştirenlere ve kendiliğinden gelişen kitlesel halk hareketlerinin temsilcilerine neredeyse bütünüyle kapalıydı, hatta 1980'lerdekine kıyasla çok daha kapalıydı.[40] Bunu kişisel deneyimimle biliyorum. Sanırım, muhalif kültürün içinde yer alan diğer insanlar da bu yargıyı doğrulayacaklardır.

Tartışmaya temel olarak ortaya atılan diğer doktrinlerin de, ne kadar geleneksel bir çerçevede kalırsa kalsın, pek ele avuca gelir bir tarafı yoktur. Gene de benim burada vurgulayacağım nokta, bu doktrinlerin yanlış olduğu değil, tersine her türlü tartışma veya soru işaretinin üstünde oldukları, kuşku bile duyulmadan kabul edildikleridir. Tartışmanın yürütüleceği çerçeveyi çizen hakikatler oldukları için kanıtlanmalarına gerek yoktur.

Sözünü ettiğimiz rapor bu çerçeveye çok yakından bağlıdır. Medyanın Orta Amerika yayınlarıyla ilgili yirmi iki sayfalık tartışmaya bir sunuş yazan aşırı şahinlerden Daniel James, medyayı "geleneksel gazetecilik ilkelerinden -yani, objektiflik ve adillikten- bir hayli saptığı" için mahkûm ediyordu. "Medyanın Orta Amerika yayınları [ABD hükümeti ve müttefiklerine karşı] taraflı gazetecilik kategorisine sokulabilecek kadar önyargılıydı." James'e göre, El Salvador'la ilgili yayınlarda "insan hakları sorunu özellikle abartılmaktadır". Bu tartışmanın, ABD hükümetinin destekleyip örgütlediği ve medyanın genellikle görmezlikten geldiği olağanüstü vahşet eylemlerinden sonra yapıldığını unutmayın. Yine James'e göre, 'temel' sorun olan "El Salvador'da özgürlük mü diktatörlük mü egemen olacak?" sorununda tam bir başarısızlık sergilenmiştir (burada, özgürlük ABD'nin, diktatörlük ise düşmanların hedefiydi tabii). Ancak durum çok belir-

39) Bu konularda bkz. *Manufacturing Consent*, Bölüm 5, 6.

40) Bir gazetenin, *New York Review of Books*, halkın protestosunun en yoğun olduğu yıllarda muhalif düşüncelere açık olması bazı kişileri yanıltmıştır. Ne var ki bu kapılar 1970'lerin başlarında kapanmıştır ve buna benzer başka örneklerin sayısı çok azdır.

gin değildir. "Bereket versin medya, özeleştiri yapabilecek yeteneği göstermiştir. El Salvador ile bir ölçüde Nikaragua örneğinde, bilhassa *Washington Post*'ta, El Salvador'daki kendi faaliyetlerini (bununla kastedilen, insan haklarına aşırı ilgi göstermeleri ve ABD hükümetinin perspektifini benimsememeleridir) eleştiren pek çok yazı çıkmıştır." Bu, medyanın Washington'a düşmanca yaklaşıp düşmanlarının yanını tutmaktan vazgeçeceği umudunu yansıtan 'çok sağlıklı bir eğilim' olarak değerlendirilmektedir.

On sekiz sayfalık tartışma metni, medyanın Orta Amerika yayınlarının 'önyargılı ve taraflı' olmadığını savunmaktan (Latin Amerikalı araştırmacı William LeoGrande) James'in savlarını desteklemeye kadar her türlü görüşle devam etmektedir. Kontralar adına lobi faaliyetleri yürüten Robert Leiken, "ABD'nin politikasının Orta Amerika'da demokrasiyi savunmak ve korunmasına yardımcı olmak olduğu"nu belirtmektedir. Farklı bir analizi ima dahi eden kimse yoktur. Medyanın ABD hükümetinin perspektifinden *yana* önyargılı olabileceğini ileri süren tek bir sözcüğe bile rastlanmaz. Medyanın, cinayetlerden ABD'nin desteklediği rejimlerin güvenlik güçleri yerine solun ve aşırı sağın sorumlu olabileceği gerekçesiyle, o yıllarda ABD'nin güdümündeki devletlerdeki kitlesel katliamlara yer vermeyi rezilce reddetmesi bile tartışılmaz.

Benim burada üzerinde durduğum nokta, bir kere daha söyleyeyim, ABD politikasıyla ve medyayla ilgili varsayımların düzmece oldukları değil (her ne kadar öyle de olsalar), daha çok, düzmece olabileceklerinin gündeme bile getirilemeyeceğidir.

Bu metnin arkasından, Shirley Christian'ın, "The Foregone Conclusions of the Fourth Estate"i mahkûm edişiyle başlayan yirmi üç sayfalık belgeler gelmektedir. Somoza'ya karşı savaş üzerinde yoğunlaşan Shirley Christian, *Washington Post* ile *New York Times*'ın olayı "romantik bir sis perdesi"yle algıladıkları görüşündedir. "Sandinistler'e karşı bu romantik bakışa, iki büyük Sandinist taarruzu sırasında Nikaragua'da bulunan hemen her

Amerikalı gazeteci kamuoyu önünde ya da özel sohbetlerinde tanık olmuştur. Herhalde İspanya'dan beri, dış basın ile bir iç savaştaki taraflardan biri arasında daha açık başka bir aşk olayı yaşanmamıştır." Bu görüşe yanıt ise, *Washington Post*'taki Nikaragua haberlerinin çoğunu kaleme alan Karen DeYoung ile haberlerine özellikle saldırılan *New York Times*'tan Alan Riding'den gelmiştir. DeYoung "Bayan Christian'la asla karşılaşmadığını ya da konuşmadığı"nı belirtmekte, iddialarını birer birer çürütmektedir. Alan Riding de Christian'ın suçlamalarına karşı çıkmaktadır, ikisi de, Christian'ın Managua'dan haber aktaran hemen herkesin tanık olduğunu iddia ettiği şeyin ne olduğunu öğrenememiştir.

'Karayip demokrasilerinin ekonomik zorluklar karşısındaki esneklikleri' ve burada ilintisi olmayan başka konular hakkındaki kısa değinmelerin dışında, dikkati çeken diğer yazı Ailen Weinstein'dır. Weinstein, muhabirlerin 'Nikaragua'daki basının statüsü', 'özgür basının tamamen susturulması' ve 'o ülkede gazetecilerin maddi güvenliğine yönelik tehditler' gibi konulara ilgi göstermelerinden yakınmaktadır. "Sandinist moda Batı ülkelerine bulaştı" diyen Weinstein şu sözlerle devam etmektedir: "Nikaragua trajedisi, basının -ve ABD Kongresi'nin- ilgisini, en azından Amerika'nın El Salvador'a müdahalesi, bu ülkedeki olağanüstü hal (kastedilen Nikaragua'daki olağanüstü haldir; El Salvador'daki daha eski ve çok daha katı olağanüstü hal ise medyada olduğu gibi hiç değinilmeden geçiştirilir) ve bağımsız gazetecilere (örneğin, Orta Amerika'daki özgür ifadenin meşalesi, bağımsız günlük gazete *La Prensa kadroları* gibi) yönelik tehdit kadar hak etmektedir."

Metinde ele alındığı gibi, El Salvador'da bağımsız medyanın hükümet terörüyle fiziksel anlamda yok edilmesi medyada suskunlukla geçiştirilmiş, *Times*'daki haberlerde ve yorum yazılarında tek bir sözcükle dahi yer verilmemiştir. ABD'ye bağımlı ülkelerde hükümetin desteğindeki ölüm mangalarının uyguladıkları 'sansür' de dikkat çekici bulunmamıştır. Oysa Nikaragua'daki

bununla uzaktan yakından ilgisi olmayan olaylar hükümetin baskıları suçlamalarının odak noktasını oluşturmuştur. Orta Amerika'daki sözde basın özgürlüğü savunucularının neredeyse biricik kaygısı *La Prensa*'nın karşılaştığı zorluklardı ve buna çok geniş biçimde yer verilmekteydi. Weinstein'ın savlarının yanlış olduğunu söylemek durumu bir hayli küçümsemek olur. Weinstein'ı yönlendiren düşünceler ne olursa olsun, bu düşünceler arasında basın özgürlüğünden kaygı duymanın yer almadığı açıktır. Gerçekler onun işi değildir.

Oysa buradaki sorun yine yalanlar -hatta düpedüz saçmalıklar- değil; daha çok, toplanan belgelerin bütünüyle propaganda modelinin öngördüğü sınırlar içinde kaldığıdır: Medyanın düşmanca tutumlar ve ABD-karşıtı önyargıları nedeniyle suçlanması, adil ve dengeli olmasının savunulması. Medyanın Reagancı propaganda sisteminin Orta Amerika konusundaki temel doktrinlerine tamamen boyun eğdiğini (olsa olsa taktik tartışmalara girdiğini) ve Carter yönetiminin sonuna yaklaşıldıkça tırmanan vahşet eylemlerini suskunlukla geçiştirdiğini doğrulayan ezici kanıtlar ışığında bu örnekte yüzde yüzlük bir çakışmanın olduğu açıkça görülebilmektedir.

Üzerinde durulan ikinci konu, *New York Times* editörlerinin Lübnanlıların Suriye ile FKÖ'nün boyunduruğundan 'kurtulmaları' diye selamladığı olay, yani, Beyrut'un bombalanması ve kuşatılmasının ardından 'İsrail birliklerinin Güney Lübnan'a girişi'dir. Tartışmayı açan Ben Wattenberg (aşırı bir şahin olan Daniel James gibi) medyayı İsrail'i lekelemeye çalışırken 'çifte standart' uygulamakla suçlamaktadır. Wattenberg'e göre, medya Vietnam'da kendimize aynı çifte standardı "uygulamıştı" ve Orta Amerika'da da aynısını yaparak "Amerikan kamuoyunu Kongre yardımlarına, vb. dayanarak bana göre ABD'nin görece ılımlı ve ahlâki eğiliminin aleyhine çevirmeye" çalışmaktadır. Wattenberg'in "görece ılımlı ve ahlâki" dediği, Daniel James'in bile kabul ettiği, ABD'nin örgütlediği, eğittiği ve donattığı El Salvador'daki güçlerin "duyulmamış vahşeti"dir. Dahası, Wattenberg'in inancı-

nın tersine, onayladığını belirttiği bu "duyulmamış vahşet" Kongre'nin yardımıyla aralıksız devam etmiş ve kamuoyunda ancak çok sınırlı bir kaygı uyandırmıştır. Bu kaygının ortaya çıkması da medyanın bahanelerine ve kaçamaklı açıklamalarına rağmen başka enformasyon kanallarına bağlıydı: insan hakları grupları, kilise kaynakları, alternatif medya, vb. Korkunç vahşet eylemlerine bahane arama çabalarının her tarafta rağbet görmesi yaygın ahlâki iklim ve entelektüel kültür hakkında çok şey anlatan ve üzerinde dikkatle durulması gereken bir olgudur.

Güvercinler arasında yer alan Milton Viorst ise Wattenberg'in Lübnan savaşı yayınlarıyla ilgili iddialarını büyük oranda onaylayarak yanıtlamaktadır. Viorst'a bakılırsa, İsrail'e karşı çifte standart uygulamasının nedenlerinden birisi, "İsraillilerin diğer uluslar gibi ya etkili biçimde ya da kasıtlı olarak basını manipüle etmeme ününe sahip olmalarıdır" (bütün rakiplerini geride bırakan İsrail *hasbara* -'açıklama'- aygıtının girift operasyonlarını yakından bilen gazetecilerle diğer insanları hayrete düşürecek olan bir yaklaşım).[41] Viorst, basını manipüle etmede hangi 'başka uluslar'ın daha etkili olduğunu söylemez. Herhalde Arap devletlerini kastetmiyordur. Çifte standardın İsrail konusundaki yüksek beklentilerimizden de kaynaklandığını ileri süren Viorst, 'insan dürüstlüğünün simgesi' olarak kalan devletin muazzam derecedeki daha yoğun terörüne yumuşak dille karşılık verir, hatta tam suskunlukla geçiştirirken, FKÖ terörizmine duyulan öfkenin nedenini açıklamaz.

Bundan sonraki yirmi üç sayfa aynı yaklaşımla sürmektedir: Medyanın sözde çifte standart uyguladığı için mahkûm edilmesi ve İsrail-karşıtı önyargılara verilen yanıtlar. Saflar kabaca yarı yarıya belirlendiğinden, tam zıt yöndeki suçlamaların daha uygun, hatta daha akla yatkın olduğunu düşündürecek hiçbir sonuç çıkarılamaz.

---

41) Bir bilanço için bkz. Robert I. Friedman, "Selling Israel to America: the Hasbara Project Targets the U.S. Media", *Mother Jones*, Şubat/Mart 1987.

Tartışmanın yelpazesi, aşırı milliyetçi uçtaki *New Republic* editörü Morton Kondracke ile Wattenberg'den, muhalefetin en dış sınırında yer alan American Enterprise Institute'den Nick Thimmesch ile Viorst'a kadar uzanmaktadır. Kondracke, "mesleki görevimizin bunu gerektirdiğine inanarak kendi toplumumuzu elimizden geldiği kadar parçalamak üzere kendi hükümetimize uyguladığımız düşmanca ilişkileri" mahkûm etmektedir (bu tavır şimdi de İsrail'e karşı hayata geçirilmektedir). Kondracke bunu aydınlatmak amacıyla iki örneğe başvurur: NBC haberleri dışında 'Amerikan basınında çok az ilgi gösterilen, Papa suikastına Bulgar/KGB parmağının karışması' ve Dışişleri Bakanlığı'nın, basının hasıraltı etmeye çalıştığı 'sarı yağmur' suçlamaları. Bunlar ilginç tercihlerdir. Dışişleri Bakanlığı'nın ortaya attığı anda medyanın bıkmadan tekrarladığı 'sarı yağmur' suçlamalarına şu anda hemen hiç itibar edilmemektedir. Bulgar/KGB bağına gelince, Kondracke'nin aklına gelen Marvin Kalb'ın NBC belgeselinin dışında, medya bu olaya çok geniş ve hiçbir eleştiri süzgecinden geçirmeden yer vermişti. Dahası, eski CIA yetkilisi Paul Henze, Claire Sterling ve Marvin Kalb'ın savundukları çizgi, çok etkili bir hükümet-medya operasyonuyla yayınlara egemen olunmasından sonra, bütünüyle çürütülmüştü.[42] Kondracke'nin medyanın düzen karşıtı önyargılarını aydınlığa kavuşturmak üzere bu iki örnekten yararlanması, kendisinin temsil ettiği tutumun entelektüel açıdan iflas ettiğini bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir.

Yelpazenin öbür ucundaki Nick Thimmesch, Kondracke'nin "Amerikan basını bu ülkeyi parçalamayı başardı" yönündeki yargısını şu sözlerle sorgulamaktadır:

> Tek yanlı yayınlardan iki yanlı yayınlara doğru uzun süren bir başkalaşım geçirdik. Şimdi can alıcı sorunları aydın-

42) Bkz. Edward S. Herman ve Frank Brodhead, *The Rise and Fail of the Bulgarian Connection* (Sheridan Square Publications, 1986); *Manufacturing Consent*, Bölüm 4.

latıcı bir bakışla çok dürüst ve meşru bir zeminde tartışıyoruz. Bunun için saldırganlaştıkça akıllanan basına teşekkür edebiliriz.

Açık oturumda bu yelpazenin dışına düşen sınırlı bir örnek de vardır. *Gannett Newspapers*'dan William Ringle, "bazı insanların Arafat'tan gelen her sözü kayıtsız şartsız kabul ettikleri" görüşündedir; Ringle'ın bununla ne demek istediğini öğrenmek çok heyecan verici olurdu. Ringle şunu da ekler: Ama geçmişte, "İsrail'in yayınladığı her şeyi ya da hükümetin düzenlediği İsrail gezilerinde kendilerine gösterilenleri kayıtsız şartsız ve içtenlikle kabullenen çok sayıda muhabir" vardı. Son cümleyi saymazsak, açık oturumda alternatif bir perspektif sayılabilecek hiçbir öneri çıkmamıştır.

Aslında, medyanın Lübnan savaşı sırasında ve daha sonra ABD-İsrail temel görüşlerini hiç eleştirmeden benimsemeye devam ettiğini gösteren çok sayıda kanıt bulunabilir.[43] Ama bizi burada ilgilendiren şey, medyada İsrail yanlısı (dolayısıyla ABD yanlısı, çünkü ABD hükümeti işgali son ana kadar kuvvetle desteklemişti) önyargı bulunması olasılığının fiilen gündeme getirilmediği, hatta temelsiz sayıldığı, açıkça akla bile getirilemez olduğudur.

Bolling şunları yazar: "ABD'deki Orta Doğu yayınlarının apaçık biçimde İsrail yanlısı olduğunu, Araplara ve onların çıkarlarıyla bakışlarına sürekli çamur atıldığını hisseden, bunu uzun süredir düşünen ve Lübnan'daki savaşla ilgili yayınlarına bakarsak düşüncelerini değiştirmeleri için bir neden de bulunmayan Araplar ve Arap yanlıları [toplantılarımızda] çok sınırlı ölçüde temsil edilmiştir." Bolling, niçin yalnızca 'Araplar ve Arap yanlıları'nın medyayı incelerken bu tür sonuçlar çıkardıklarını açıklamaz. Galiba şöyle bir örtük varsayım söz konusudur: İnsanların düşünceleri yoktur, sadece tutkuları vardır. Bu varsayım yal-

43) Bkz. diğer çalışmaların yanı sıra, *Fateful Triangle* ve Bölüm 3, n. 23'teki referanslar.

nızca dikkat çekici olmakla kalmaz, aynı zamanda besbelli yanlıştır. ABD medyasının ağırlıkla İsrail'den yana yayın yaptığı savı, ne Arap ne de Arap yanlısı olan, pek çok olay karşısında Arap devletleriyle FKÖ'ye çok ağır eleştiriler yönelten Amerikalı, Avrupalı ve İsrailli yorumcuların yakından bildiği bir savdır. Bolling, seminerlerin çerçevesinin dışına çıkan görüşleri saptamak için nasıl çabalar harcandığını da göstermez, ama yaptığı seçim, ABD'deki entelektüel düşüncenin herhalde uygun bir örneğini yansıtmaktadır.

Bunun arkasından, aynı çerçeveye sıkı sıkıya uyan kırk sekiz sayfalık belge gelmektedir. İlk denemenin yazarı Roger Morris, medyayı, savaştaki gelişmeler hakkında oldukça profesyonelce habercilik yapması (benim görüşümce, büyük oranda doğru bir yargıdır bu) ve 'dengeli yorumlarda bulunması' (bu ayrı bir konudur) nedeniyle savunmaktadır. Sözünü ettiği dengeyi örneklemek için de *New York Times*'ta Ağustos başlarında çıkan bir başyazıyı aktarır: "Batı Beyrut'taki sıkıntılardan FKÖ sorumludur, ama İsrail de aynı derecede sorumludur." Bu satırların, İsrail topçuları ve uçaklarının ağırlıkla sivillerden oluşan binlerce insanı öldürdüğü, hastaneleri yerle bir edip savunmasız şehirdeki yerleşim bölgelerine büyük zarar verdiği, FKÖ'yü boşaltma talebine zorlamak için halkı ağır kuşatma ve terör koşullarında rehin tuttuğu günlerde yazılmış olduğunu unutmayın. Morris, gazetecilerin "acı çeken şehrin sıkıntılarını gerçekten anladıklarını, *varlığı ne kadar anlaşılabilir olursa olsun* kuşatan ordunun yol açtığı yıkım karşısında dehşete düştükleri"ni de gözlemlemektedir (altını ben çizdim). Yine, doğru denge kurulmuştur.

Belgelerin hepsinde medya, İsrail düşmanı olmaktan dolayı ağır saldırılara uğramakta ya da zor koşullarda oldukça ileri düzeyde bir nesnellik tutturduğu için savunulmaktadır. 48 sayfadan yaklaşık 32'si İsrail'e karşı haksız yayınları nedeniyle medyanın suçlanmasına, 12'si bu suçlamalara verilen yanıtlara, geri kalanı da Orta Doğu uzmanı Eric Hooglund'un medya analizine ay-

rılmıştır. Hooglund'ın İsrail'in işgaliyle ilgili yayınların "tutarlı bir İsrail yanlısı önyargıyı açığa çıkardığı"nı ileri sürdüğü analizi Amerikan-Arap Anti-Ayrımcılık Komitesi tarafından yayımlanmış, ama hiçbir tepki uyandırmamıştır.[44] Roger Morris bir noktada, oldukça haklı olarak, medyanın "İsrail'in Beyrut kapılarına kadar gelen işgali için gösterdiği gerekçeye itibar etmeyi sürdürdüğü"nü gözlemlemekteydi. Milton Viorst, "Son zamanlara kadar İsrail'de eleştirel haberlere hiç rastlanmamıştır," diye yazar. Medyanın faaliyetleriyle ilgili alternatif bir perspektifin düşünülebileceği savını tamamen çürütmektedir bu.

Açık oturumun ve belgelerin yüzde 60'ı medyanın İsrail'e haksızlık etmesine yönelik suçlamalara, üçte biri bu suçlamalara karşı medyanın savunulmasına, yüzde 5'i de İsrail yanlısı önyargıyı hedef alan (ve yanıtsız kalan) suçlamalara ayrılmıştır. Orta Amerika'daki bu tür suçlamalara karşı ABD aleyhindeki önyargılı yaklaşım suçlamalarına ve bu suçlamalara karşı savunmalara ayrılan yüzde 100'lük orana göre denge biraz daha iyi kurulmuştur, ancak bir kere daha propaganda modelinin ağırlıkla doğrulandığını görebiliriz.

Bizim tartıştığımız özgül sorunlar da aynı derecede öğreticidir. Çeşitli yazılarda, Güney Lübnan'daki kayıplarla sığınmacıların sayılarını bildirmekte basının ve TV'nin hiçbir sorumluluk duymadığı suçlamasına (medya engelindeki temel unsurlardan birisi) değinilmektedir. Anti-Defamation Leage (ADL) incelemesinde, Kızıl Haç'ın sığınmacıların gerçek sayısının 600 bin olarak bildirilmesinin bir abartı olduğu, asıl sayının 300 bin dolaylarında kaldığı saptamasına 'hiçbir kanalın yer vermediği' suçlamasında bulunulmaktadır. Yine ADL incelemesinde, iki cümle sonra da, NBC'den John Chancellor'ın gözden geçirilmiş, 300 bin kişiden söz eden haberi aktarılmaktadır; bu örnek, eleştirinin nite-

44) *Pirates and Emperors*, Bölüm 2, n. 26'da hatalı biçimde ADC belgesinin yer almadığını belirtmiştim. Aynı hatadan kaynaklanarak aynı saptamalar şu yazımda da vardır: der. Edward Said ve Christopher Hitchens, *Blaming the Victims* (Verso, 1988).

liği açısından yerinde bir göstergedir. ADL'nin hitap ettiği insanları ne kadar küçümsediğini ortaya koyar.[45] Norman Podhoretz, İsrail *hasbara* aygıtının yaydığı, bölgedeki toplam nüfusun 500 bini biraz geçtiği, yani aktarılan sığınmacı sayılarının tamamen uydurma olduğu iddiasını yinelemektedir. Edward Alexander da sığınmacı sayılarının "açıkça saçma" olduğunu, çünkü bölgenin "toplam nüfusu"nun "5 milyonun altında" kaldığını yazar. Bir yıl içerisinde İsrail ordusu ABD'de İsrail propagandistleri aracılığıyla yaydığı nüfus sayılarında değişiklik yapmış, toplam nüfusu yaklaşık 1 milyon dolaylarında göstermiştir;[46] ancak bu gerçeklere hiçbir haberde değinilmemiştir.

Edward Alexander, "başında Yaser Arafat'ın erkek kardeşi bulunan Filistin Kızıl Hilal Derneği'yle işbirliği yaptığı" gerekçesiyle Uluslararası Kızıl Haç Komitesi'nin haberlerini aktaran muhabirleri de küçümsemektedir. Öbür yandan Alexander, bırakın İsrail kaynaklarını, İsrailliilerle birlikte çalışan bütün örgütlerden gelen haberleri reddetmemiz gerektiğini sonucuna varmaz. Birisinin dudak bükerek böyle bir öneri yaptığını düşünün, ortalık hemen kulakları sağır edici anti-semitizm feryatlarıyla dolacaktır. Oysa *Washington Post*'un yayınladığı ve burada yeniden aktarılan bu sözler hiçbir haberde yer verilmeden geçiştirilmiştir: Bu, ölümcül Arap-karşıtı ırkçılığın kolayca kabullenilmesinin bir yansımasıdır.[47]

Lübnan polisi ve diğer kaynakların bildirdiği Güney Lübnan'daki ilk kayıp sayılarına gelince, bugünden baktığımızda bu sayılar akla uygun görünmektedir. Kaldı ki, polisin, yardım kuruluşlarının ve İsrail'in destekleyip yerini sağlamlaştırmasına yardım ettiği Lübnan'daki Maruni hükümetin verdiği kesin ölü sayısının, çoğunluğu sivil olmak üzere, 20 bine yaklaştığından

45) Bu alıntı *Reporters under Fire*'daki aktarmadan çıkarılmıştır. ADL raporunun ayrıntılı bir çözümlemesi için bkz. *Fateful Triangle*, s. 284f.
46) Reuven Padhatzur, *Ha'aretz*, 14 Kasım 1983; Ya'acov Friedler, *Jerusalem Post*, 24 Şubat 1984; Drew Middleton, *NYT*, 26 Şubat 1984.
47) Başka yorumlar için bkz. Ek V, Kısım 4.

kuşkulanmak için ortada çok az neden vardır. Ayrıca, İsrail ordusu ile diğer gözlemcilere bakılırsa, bu sayılar hastanelere, kliniklere ve sivil savunma merkezlerine gelen gerçek sayılara dayandığı, toplu mezarlara gömülen ya da bombalamanın yıkıntıları arasında kalan insanları kapsamadığı için herhalde eksik, belki de ciddi oranda eksik bir tahmini yansıtmaktadır.[48]

Çeşitli yorumcular, İsrail karşıtı önyargıyı kanıtlamak çabasıyla, Lübnan iç savaşında yaşanan vahşete, özellikle, çeşitli defalar değinilen, FKÖ'nün 1976'da Hıristiyan Damour kasabasını yerle bir etmesine ilişkin yayınların yetersizliğine dikkat çekmektedirler. Charles Krauthammer, medyayı, "FKÖ'nün ve müttefiklerinin evlerinden sürdükleri Hıristiyan köylüleri katletmesinin tarihini anlatmadığı" için suçlamaktadır. Kondracke de "Filistinlilerin bir Hıristiyan kasabasını resmen yok ettikleri Damour olaylarına kadar hiçbir yayın yapılmadığı"nı hatırlatır. Wattenberg, "FKÖ'nün vahşetini gözler önüne seren Damour gibi şeylerin medyada büyük puntolara geçmediği"ni ekler. *Washington Post*'tan Jim Hoagland ise "Damour'un bir sayfayı dolduracak bir haber olduğu" yanıtını verir. Ama hiçbiri, Damour saldırısından kısa süre önce Hıristiyan birliklerin istila ettikten sonra yakıp buldozerlerle yerle bir ettikleri ve çok sayıda insanın katledildiği Müslüman Kanti mahallesini (bırakın bir sayfada vermeyi, haber bile olamamış ve unutulup gitmiştir), ya da İsrail'in Falanjist müttefiklerinin FKÖ'yü iç çatışmaya sokarak Filistinlilere ve Lübnanlı Müslümanlara karşı düzenledikleri vahşet eylemlerini ön plana çıkarmayı düşünmemiştir.[49] Hiçbirisi, İsrail jet uçaklarının Damour'daki bir BM okulunu bombalamasını (41 çocuğun ölmesine ya da yaralanmasına yol açarak) ön plana çıkarmamıştır. Yine, gündemi ABD'nin yandaşlarıyla İsrailli müttefikleri belirlemekte; bunlar dışındaki kesimler, eleştirmenlerin saptadıkları çerçeve içerisinde yanıt vermeye çalışmaktadırlar.

48) Bkz. *Fateful Triangle*, s. 221f.
49) *A.g.y.*, s. 84f. ve aktarılan kaynaklar.

FKÖ'nün Damour'da girişti̇ği̇ zulüm, düzenli olarak arkaplanına hiç değinmeden piyasaya sunulan İsrail propagandasının ayaklarından birisidir. İç savaştaki vahşetin boyutları bilinmiyor. Onun için bütün tahminlere ihtiyatla yaklaşılmalıdır. Yale Üniversitesi siyaset bilimcisi Naomi Weinberger, bilimsel bir çalışmasında, bilinen kaynaklara dayanarak Karantina katliamında 1.000 Müslüman ve Flistinlinin öldüğünü bildirmekte, Damour için ise sayı vermemektedir. Haziran 1982'de işgalci İsrail birlikleriyle ve (Hıristiyan) Falanjist orduyla birlikte Damour'da olan İsrailli yarbay Döv Yermiya, Damour'da 250 kişinin katledildiğini tahmin etmekte, kasabanın 1976'da ve 1982'de "kısmen Suriyeliler ve teröristler [FKÖ], kısmen de bizim hava kuvvetlerimiz ve topçularımız tarafından yıkıldığı"nı belirtmektedir. Diğerleri ise kendi kafalarına göre sayı uydurmaktadırlar. Walter Lagueur hiçbir kaynak aktarmayıp olayların arkaplanını anlatmaya gerek görmeden Damour'da 600 sivilin öldürüldüğünü iddia ederken, 'güvenilir İsrail kaynakları'nı aktaran gazeteci Eric Silver, Damour'da "binlerce Lübnanlı Hıristiyanın katledildiğini"ni bildirmektedir. İsrail ordusu yetkililerinden Ze'ev Schiff ile Arap uzmanı Ehud Ya'ari'nin İsrail'in Lübnan'da girdiği savaşla ilgili dürüst bir çalışmalarında, Damour kasabası "1975-1976'daki göğüs göğüse yapılan vahşi çatışmalarda katliamların yapıldığı bir yer" olarak tanımlanmaktadır.[50]

Kondracke, "İsraillilerin işgalinden önce Lübnan'da öldürülen 50 bin insana" çok sınırlı yer verildiğinden yakınırken, Wattenberg de "1975-1982 arasında Lübnan'da öldürülenlerin sayısının 1982'deki İsrail'in eylemi sırasında öldürülenlere göre beş-on kat daha fazla olduğu"nu iddia etmektedir: "İsrail'in eylemi" sırasında muhafazakârların en fazla 20 bin insanın öldüğünü id-

50) Naomi Joy Weinberger, *Syrian Intervention in Lebanon* (Oxford, 1986, 179); Dov Yermiya, *My War Diary* (South End, 1983, s. 62) (İbranice orjinalinden çevrilmiştir); Laqueur, *The Age of Terrorism* (Little, Brown and Co., 1987, s. 218); Silver, *Manchester Guardian Weekly*, 3 Ekim 1982; Schiff ve Ya'an, *Israel's Lebanon War* (Simon and Schuster, 1984, s. 87). Laqueur'ün incelemesi üzerine bkz. Ek V, Kısım 3.

dia etmelerini dikkate alırsak, demek ki 1975-1982 arasında toplam 100 bin-200 bin kişi öldürülmüştü. İsrail'in bu konudaki sayılı uzmanlarından Itamar Rabinovich, 1982'den önceki Lübnan iç savaşında toplam ölü sayısının "bazı tahminlere göre 10 bini biraz aştığı"nı *yazar*; yani bu sayı, İsrail işgaline atfedilen 20 bini aşkın ölünün ancak yarısı kadardır.[51] Arap vahşetiyle ilgili hiçbir çözümleme ya da yorum yapılmadan sürdürülen bu söz düellosunun yanında, İsrail'in Güney Lübnan'da 1970'lerin başlarından beri giriştiği üretimi baltalama operasyonlarında kaç kişinin öldüğüne hiç değinilmez. Medya ilgi göstermediği bu olayları haber konusu yapılacak değerde bile görmemiştir. Bu yüzden sayılara kuşkuyla yaklaşılması gerekliliği her zamankinden daha belirgin hale gelir. Yetersiz kanıtlarla bile binlerce kişinin öldürülüp yüz binlerce kişinin evlerinden yurtlarından edildiği ortadadır.[52] Ayrıca, medyanın İsrail 'akın'ı (ancak ırkçı önyargıyla açıklanabilecek başka bir gösterge) sırasında Lübnanlıların düşüncesini -özellikle yazılı kamuoyunu- aktarmamasına da asla değinilmez. Her şey bir yana, 'kurtarılan' kendi ülkeleriydi; dikkatli bir inceleme yapılsa bu insanların talihlerinin dönmesine pek sevinmemiş oldukları görülür. *New York Times* "Lübnan'ın kurtuluşu"nu alkışlarla karşılıyor, ancak BM Büyükelçisi Hassan Tueni'nin (Lübnan'ın önde gelen gazetelerinden birisinin muhafazakâr Hıristiyan sahibi) kendi ülkesinin kurtarılmasına ağır suçlamalar yağdırmasını geçiştirmeyi de beceriyordu; Tueni'nin ismi o aylardaki *Times* dizininde hiç görünmez. Lübnan içindeki kamuoyu da, Batı dilleriyle ve yapılacak söyleşilerle ne kadar kolay ulaşılabilir olursa olsun, ne medyadaki haberlerde ne de daha sonraki savaşla ilgili yayınlarda kendisine bir yer bulabilmiştir.[53] Ama İsrail, Suriye tarafından işgal edilse ve Tel Aviv

51) Rabinovich, *The War in Lebanon* (Comell, 1984, s. 57). Rabinovich, kayıpların önemli bölümünün gerçekleştiği 1975-1976 dönemine değinmektedir.
52) *Fateful Triangle*, s. 88f.
53) *A.g.y.*, s. 243f, kısmen Lübnan basınından aktarılan bir örnek için. Ben başka bilmiyorum.

bombardıman edilip kuşatılsa, medya İsrail'in BM Büyükelçisi'ni ve İsrail kaynaklarını aktarmaktan yine uzak durur muydu? Bu soruya yanıtın ne olacağını merak etmeye gerek yoktur.

Bolling, medyanın "İsrail avcı uçaklarının verdiği acıları, 1975-1976 Lübnan iç savaşında kendi aralarında savaşan Arapların yol açtığı daha kapsamlı yıkımı ve can kaybı"yla ve Hamma'daki Suriye katliamıyla "karşılaştırmaya çalışmadığı"nı aktarır. Bu doğru bile olsa, önceki bölümde ortaya serilen nedenlerden dolayı, İsrail işgaliyle ilgili haberlerin bununla ilintisi pek açık değildir. Medyadaki Suriye ve Araplarla ilgili yayınlar, genellikle, en iyi olasılıkla, aşırı derecede olumsuzdur; buna istisna olan tek tük ABD'li muhabirlere rastlanabilir. Suriye ile Lübnan içindeki çatışan taraflar hiçbir zaman 'insan yaşamına özen gösteren' yüce ahlâki standartlara sahip 'insan dürüstlüğünün simgeleri' olarak tanımlanamayacağı gibi, katliamlarını da ABD'nin maddi, diplomatik ve ideolojik desteğiyle sürdürmüyorlardı. Sovyetler'in Afganistan'ı işgaline yer veren gazeteciler, ABD'nin Hindiçin savaşlarında öldürülen milyonlarca kişiye ya da Müslüman vahşetine değinerek Sovyet ordusunun neden olduğu acıların öykülerini yumuşatmama buyruğu almışlardı (herhalde *Pravda*'nın dışında). Bolling'in açıklamasının mantığı galiba şöyledir: İsrail'in Araplara uyguladıkları şeylerin eleştirisi Arapların birbirlerine yaptıklarının mahkûm edilmesiyle (her ne kadar Bolling'in Araplara yönelik her eleştiriyi İsrail'in de suçlanmasıyla dengelenmesi gerektiğini önereceğinden kuşku duyuyorsam da) dengelenmelidir; ben ise burada ya da başka bir yerde bu türde bir ilke ortaya atacak değilim, kaldı ki böyle bir ilke de olmamalıdır. Bu tür argümanlar bazen hayret edilecek boyutlara ulaşmaktadır. *Jerusalem Post*'tan Wolf Blitzer, Wattenberg'in 'çifte standart' suçlamasını, *Washigton Post*'un Kuzey Yemen'deki depremi aktarmak için bile tek bir muhabir göndermediğine dayanarak onaylamaktadır örneğin. Bununla birlikte, Blitzer'in 'öldürülen Üçüncü Dünyalıları dikkate almayarak yürüttüğümüz olumsuz ırkçılık' hakkındaki düşünceleri çok yerindedir

ve (kendisi bunun farkında değil gibiyse de) on yıllardır İsrail'in uyguladığı şiddete medyanın tepki gösterme biçimine çok uygun düşmektedir. (Bu konulardaki safsatalar üzerine daha fazla bilgi için, bkz. Ek I, Kısım 1).

Bununla ilintili olan ve çeşitli yorumcuların da tekrarladığı bir suçlama, medyanın 'FKÖ'nün yönetiminde yaşanan altı yıllık terör'ü yansıtmayı başaramamasıdır (Edward Alexander, belli başlı medya kuruluşlarının "İsrail'i, başkenti ne Kudüs ne de Tel Aviv olan, tersine Sodom ve Gomorra'da bulunan şeytanın deney istasyonu olarak tanımladığı"na inanmaktadır –İsrail'in, gözettikleri olağan kuralları geçici olarak bozarak uyguladığı şiddete bahane arayanların histerisinin iyi bir göstergesi). Oysa gerçek bambaşkadır. FKÖ'nün Lübnan'daki baskısı ve zulmü yeterince vurgulanmıştı.[54] Ama ABD medyasında, yaygın iddiaları araştırmak üzere Lübnan'ı gezen ve İsrail ve Hıristiyan terörüyle ilgili çok sayıda kanıta rastlayan İsrailli gazetecilerin sonuçlarına değinen tek bir yazıyla dahi karşılaşmadım. İsrail'in belli başlı gazetelerinden *Ha'aretz*'de, doğru eleştirel saptamalarda bulunan saygın İsrailli gazeteci ve bir Hıristiyan Marunisi olan Attallah Mansur imzasıyla yayımlanan bir haber bu konuda özellikle açıklayıcı bir içerik taşımaktadır. Attallah Mansur'un, 'sol Müslüman-Filistinli kampı'nın çok daha yumuşak tutumlarıyla karşılaştırdığı İsrail'in Hıristiyan müttefiklerinin zulmüyle ilgili haberleri, bütünüyle yanlış sonuçlara vardığı için göz ardı edilmişti. Aynı ilgisizlik, İngilizce yayımlandığından kolayca bulunabilecek, ama yanlış sonuçlara varan önde gelen İsrail Yahudisi gazetecilerin haberlerinin de yazgısıydı.[55]

---

54) *Los Angeles Times, Christian Science Monitor* ve *Washington Post*'tan aktarılan birkaç örneğe referans için bkz. *Post*'un yeniden çıkan yorumları. Oysa Ombudsman Robert McCloskey, *Post* raporunun gecikmiş olduğu kanısındadır. Ayrıca David Shepler, *NYT*, 25 Temmuz 1982.

55) Mansour, *Ha'aretz*, 27 Temmuz 1982. Ayrıca bkz. Benny Morris ve David Bemstein, *Jerusalem Post*, 23 Temmuz 1982. Her ikisi de *Fateful Triangle*, s. 86f'de değerlendirilmiştir. Aynı günlerde ABD basınında FKÖ'nün baskılarında odaklanan çok farklı türde bir haber için, bkz. Shipler, *a.g.y.*

Edward Alexander, *Newseek*'i, İsrail'in FKÖ'ye karşı savaşının "daha ılımlı unsurlara ciddi ölçüde zarar verdiği"ni bildirdiği için suçlamakta, bunun da medyanın "İsrail'e karşı propaganda savaşı" verdiğinin başka bir kanıtı olduğunu ileri sürmektedir. Oysa Alexander, saygın İsrailli araştırmacıların, başından beri, işgalin asıl nedenlerinden birisinin FKÖ'deki daha ılımlı unsurları zayıflatmak olduğunu ileri sürmelerini hiç hatırlatmamaktadır. FKÖ'nün ılımlılığı, politik bir anlaşmaya varma tehdidini akla getiriyor diye "İsrail hükümetinin gözünde hakiki bir felaket olarak" değerlendiriliyordu, İsrail'in beslediği umut, FKÖ'nün "gelecekteki politik uzlaşmalar" tehlikesini ortadan kaldırarak terörizme sürüklenmesiydi (İsrail'in Filistin milliyetçiliği üzerine sayılı akademisyen uzmanlarından ve ortacı bir politikacı olan Yehoshua Porath). İsrail strateji analisti Avner Yaniv de (bu doğrultuda) şu sonucu çıkarmaktadır: "Bütün operasyonun varlık nedeni, bir politik güç olarak FKÖ'ye ağır bir darbenin indirilmesiydi". "[FKÖ] safları içindeki ılımlıların konumunu zayıflatmak, FKÖ'nün 'barış taarruzu'na geçip Arafat'ın 242 sayılı Birleşmiş Milletler kararını koşullu olarak kabul etmesiyle FKÖ'ye destek toplamasını engellemek ve [FKÖ'nün] politik saygınlık kazanmasını durdurmak için en kati askeri baskıları uygulamak" bir zorunluluktu. Sorun, "ılımlı -terörist yerine politik- bir FKÖ'nün önceki yılların şiddet yanlısı FKÖ'den çok daha tehlikeli hale gelebileceği" şeklinde algılanıyordu. Askeri eylem "FKÖ'deki ılımlıların zayıflatılıp radikal karşıtlarının kuvvetlendirilmesi" amacına hizmet ediyordu. Yehoshafat Harkabi (İsrail askeri istihbaratının eski başkanı, Begin'in eski danışmanı, Hebrew Üniverisitesi'nde Uluslararası İlişkiler ve Orta Doğu İncelemeleri kürsüsü profesörü ve İsrail'in bu konulardaki en çok itibar edilen uzmanlarından birisi) şöyle yazmaktadır: "Begin'i savaşa girişmeye iten asıl dürtü, barış sürecinin hızlanmasından duyduğu korkuydu". 1982 savaşı "Batı Şeria'nın işgalini garantiye alma savaşı" olarak adlandırılmalıydı; bütün tarafların kavradığı gibi, Filistin terörizminden çok Filistin ılımlılığı bu 'iş-

gal'i tehdit ederken, İsrail'in 1982 ortasında Lübnan'daki provokasyonlarına şiddete dayalı bir karşılık ortaya çıkarmaktaki başarısızlığıyla, tehdit iyice yoğunlaşıyordu. Genelkurmay Başkanı Rafael ('Raful') Eitan, samimi bir ifadeyle, eylemin başarıya ulaştığını söylemektedir: "İsrail toprağı hakkında bizle görüşmelere oturmaya aday olan FKÖ'yü temizledik."[56] Alexander'ın entrikacı kriterlerine göre, anti-semitizm İsrail'in egemen çevrelerinde derin kökler salmaktadır!

Editörlüğünü yaptıkları gazetede *(New Republic Commentary)* yeniden aktarılan Martin Peretz ile Norman Podhoretz'in yazıları üzerinde durmaya gerek yoktur.[57]

Yine önemli olan, gündemin, sözde düzen karşıtı önyargıları nedeniyle medyayı eleştiren ABD ve İsrail şiddetinin savunucularınca belirlenmesidir. Medyaya yöneltilen en olağanüstü suçlamalar utanmazca bir pervasızlıkla dile getirilmekte ve bazen çürütülmektedir. Ancak tartışılan olaylar ya da medyanın performansıyla ilgili ciddi analiz denemelerine çok az rastlanmaktadır. Hooglund'un dikkatli analizi dışında, muhtemel bir İsrail yanlısı, ABD yanlısı önyargı taşınabileceği fikri ise tamamen gündem dışıdır.

Son bölümde ("Medyanın Üçüncü Dünya Yayınları Üzerine Düşünceler") Büyükelçi David Newson şunları söyler: "Günümüz basınında resmi ABD politikası ile ülke dışındaki bu politikayla özdeşleştirilen resmi görevlilere karşı güçlü bir kuşkuculuk eğilimi gözlenmektedir." "Orta Amerika'yla ilgili televizyon yayınlarındaki görüntülerde pejmürde ve açık gömlekli devrim-

56) Porath, *Ha'aretz*, 25 Haziran 1982; Yaniv, *Dilemmas of Security* (Oxford, 1987, s. 52-3, 67ff., 100-101). Harkabi, *Israel's Fateful Hour*, s. 100-101. Eitan, akt. Rafi Ga'on, *Ha'aretz*, 27 Aralık 1983. Eitan ayrıca, "üç şehirlerini (Süveyş, İsmailiye, Port Said) yoğun bombardımanla, sivilleri öldürerek, hatta rotasından sapmış olan bir sivil Libya uçağını -bütün yolcuları ölmüştü- düşürerek yerle bir ettiğimiz" Süveyş'de İsrail tam altı yıl geçirirken nerede olduklarını sorarak, Yesh Gvul ile diğerlerinin protestolarını da hiçe saymaktadır. İsrail'in 1982 Lübnan işgaline zemin hazırlayan provokasyonlarının arkaplanı konusunda bkz. *Fateful Triangle* ile Schiff ve Ya'an, *Israel 's Lebanon War*.

57) İlki konusunda daha fazla tartışma için bkz. *Fateful Triangle*.

ci ile iyi giyimli oligark arasında zıtlığın kamuoyunun zihnindeki etkisi nedir?" Newson daha sonra, televizyonun El Salvador ve Guatemala'daki gerillalara sempati uyandıran bir portre çizdiğine inandırmaya çalışır. Sağcı medya gözleme kuruluşu Accuracy in Media'dan (AIM) David Lichtenstein'ın verdiği karşılıkta ise medya, ABD'nin Vietnam ve El Salvador'daki politikasıyla İsrail'in 'Lübnan akını' sırasındaki politikasını 'ahlâki açıdan anında mahkûm ettiği' için suçlanmaktadır. Basına yöneltilen eleştirilerin çoğunun, Arap yanlısı ya da İsrail yanlısı önyargılardan (Ho Chi Minh ya da komünist gerillaları kollayan duygulardan) kaynaklandığını düşünen Lichtenstein, Ho'dan ya da komünist gerillalardan yana olan basın eleştirilerinin, o kadar önemliyseler bu seminerlerde niçin temsil edilmediklerini açıklamaya yanaşmaz. Lichtenstein'ın vardığı, "medya içinde politik yelpazenin her eğilimini yansıtan ideolojik çatışmalar var" şeklindeki sonuç, politik yelpazeyi ancak güçlü elit kesimlerin ihtiyaçlarına göre tanımlayacaksak geçerli olabilecek bir yaklaşımdır. Lichtenstein, El Salvador konusunda da şunları söyler: "Örneğin, insan hakları konusunda koparılan bütün gürültü, tarihsel perspektiften yoksun, Latin Amerika kültürünü yakından bilmeyen, bütünüyle farklı bir kültürün bütünüyle farklı toplumsal koşullardan doğduğundan habersiz ve fazla bilgili de olmayan gazeteci ziyaretçilerin keskin çığlıklarından başka bir şey değildir." Bir yandan El Salvador'daki ABD desteğindeki vahşeti titizlikle geçiştirirken öbür yandan bu vahşetin müsebbibi 'ılımlı' Duarte rejimine övgüler yağdıran medyadaki 'gürültü'yle ilgili yargılarını bir kenara bırakırsak, benzer düşüncelerin resmi düşmanların uyguladıkları vahşetlerler için de geçerlilik taşıyıp taşımadığı konusunda açık bir fikir ileri sürmez. Bunun dışındaki tartışmalar da istisnasız olarak öngörülen sınırlar içerisinde kalmaktadır.

Özetle, 155 sayfadan ancak 4'ü propaganda modelinin öngördüğü sınırları aşmaktadır: ADC'nin İsrail yanlısı önyargısını yansıtan yazısı ile birkaç dağınık cümle. Doğal olarak değerlendir-

meye açık durumlar da vardır, ancak ben diğer ölçütlerin maddi açıdan farklı bir sonuca yol açacaklarından kuşkuluyum. Demek ki propaganda modeli ikinci derecedeki öngörülerde de çok iyi biçimde doğrulanmaktadır. Toplu katliamların haklı gösterilmesinin oldukça normal ve geçerli sayıldığına dikkat çekmenin dışında, katılanların burada örneklenen türde şaşırtıcı sözleri üzerine daha fazla yorumda bulunmayacağım.

Seminerde işlenen temel sorunun, "savaş zamanındaki bütün olaylara açıkça yer veren özgür bir basının, demokratik bir toplum"un (Bolling) önündeki sorun olduğunu aklınızdan çıkarmayın. Medyanın devlet propagandasının temel ilkelerini (her zaman taktik konulardaki yargılarda olmasa bile) benimseyeceğine güvenilebileceği ve olayları aktarıp yorumlayacağı sınırlara sıkı sıkıya uyacağı durumlarda 'açık yayınlar'a izin vermenin davaya hiçbir zarar vermeyeceğine ise üstü kapalı olarak bile değinilmez. Medya bu durumda haberleri onaylanan bakış açılarıyla (yani, yerli gerillalar yerine Güney Vietnam ve El Salvador'daki güdümlü hükümetlerin; Sovyet güdümündeki rejim yerine Afganistan gerillalarının; seçimle gelen hükümet -Washington'ın bildirilerine göre seçimle geldiği kabul edilmektedir- yerine ABD'nin desteklediği muhalefetin ve Nikaragua'da CIA'nın yönettiği sivil cephenin bakış açılarıyla) yorumlayacaktır.

Bolling, 'açık yayınlar'a izin verme politikasının önemli bir istisnasını da tartışmaktadır: Grenada işgalinin ilk günlerinde muhabirlerin haber göndermesinin engellenmesi. Bolling'e göre, soylu çabalarımızda başarının 'yüzümüze güldüğü' ilk olaydır bu. Bolling, "acımasız ve gözden düşmüş küçük Marksist diktatörlüğün devrilmesiyle Kübalı danışman, işçi ve askerlerin kovulması"nı açıkça övgüye layık bir girişim saymaktadır. Şimdi Bolling'nin bu olayları nasıl nitelediğini bir kenara bırakabilir ve bizi daha çok ilgilendiren bir konuya geçebiliriz. Gerçi medya dışlanmış ve ayrıcalıkları ihlal edilmişti. Ama onlar da öyle bir oto-sansür uyguladılar ki olaylara anlaşılmaz bir görünüm vermek ve ABD hükümetinin tutumunu korumak mümkün olabili-

yordu: Tartıştığımız metinde değinilmeyen, başka yerlerde de çok ender ele alınan bir olgudur bu.

ABD'nin daha önceki yıllardaki Maurice Bishop hükümetini yıkmaya yönelik eylemleri de medyada aktarılmamıştı.[58] 'Amber ve Amberdliler'in işgali provası olan büyük çaplı askeri operasyonların amacı, belli ki, Grenada hükümetini ve Grenadalılara gözdağı vermekti ve *New York Times*'da hiç değinilmemişti. Bunu ima eden biricik haber, Grenada'nın ABD'nin 'yakın bir saldırısı'nın hedefi olduğu iddiası, Dışişleri Bakanlığı'nın bunu 'gülünç bularak' reddetmesini içeren ufak bir pasajdı; başkaca bir ayrıntı ya da araştırmaya yer verilmemişti.[59] Carter yönetiminin, Ağustos 1980'de bir kasırga Grenada'nın muz ürünlerinin yüzde 40'ını yok ettiği zaman yardım göndermeyi reddetmesi hasıraltı edilmişti. Haber yapılmayan başka bir nokta da Carter'ın bir koşuluydu: Grenada, West Indian Banana Exporting Association aracılığıyla kasırgadan etkilenen ülkelere sağlanan rehabilitasyon yardımının dışında tutulacaktı (Birlik bu koşulu reddetti ve ABD'den hiçbir yardım gelmedi).[60] ABD yardımının kesilmesi ve ayrıca 1981 başlarında yardımı kesmeleri için Ortak Pazar'a yaptığı baskılara da yer verilmedi. Haber konusu edilmeyen başka bir gerçek, ilk çabalarında oldukça başarılı sonuçlar aldığı kabul edilen bir hükümetin yönetiminde ilerlemeyi ve gelişmeyi durdurmaya yönelik diğer önlemlerdi. Böylece medya, arkaplandaki ABD'nin önemli rolüyle Maurice Bishop'un öldürülüp işgalin başladığı Ekim 1983'te neler olup bittiğini çok az kişinin kavramasına uygun koşulları yaratmış oluyordu.

Yeniden işgale dönersek, hükümetin sansürdeki rolü öykünün en önemsiz kısmıydı. Çok daha önemli olan, medyanın, bir yandan hükümet sansürünü ağır biçimde eleştirirken, öbür yan-

58) Buradaki enformasyon kaynağı *Times* Database'dir.
59) *NYT*, 29 Mart 1983.
60) Yarımküre İşleri Konseyi, *Washington Report on the Hemisphere*, 23 Kasım 1988; Washington Ekim 1988'deki korkunç kasırganın ardından Nikaragua'ya yardım etmeyi reddetmiştir.

dan kendi isteğiyle işgal hakkındaki en can alıcı bilgileri büyük oranda hasıraltı etmesiydi.

Grenada işgali 25 Ekim sabahı gerçekleştirildi, işgal için burada irdelemeye gerek duymadığımız çeşitili çelişkili bahaneler gösterildi. Hükümetin sonunda karar kıldığı masal, 'kurtarma misyonu'yla giden ABD birliklerinin Sovyet emperyalizminin bu ileri karakolunu elde tutmaya çalışan Kübalı askeri birliklere karşı sert bir çatışmaya girdikleri şeklinde belirginleşti. Medya da, işgalin nedenleriyle ilgili sorular sorup sansürü yaymakla birlikte, özünde bu versiyona bağlı kalarak çok geniş yer verdi. En çarpıcı haberler Küba birlikleriyle çatışmalar, Küba direnişini kırma çabaları, ABD ordusunun serüvenleri, vb. üzerindeydi. Oysa hikâyenin başka yönleri de vardır.

ABD işgali sürerken, Küba basına bir dizi resmi belge sundu. Bu belgelere göre, Maurice Bishop'un öldürülmesi haberi 20 Ekim'de geçildiğinde, Küba hükümeti cinayetin 'büyük acı verdiği'ni ve öldürülen lidere 'derin bir borç duydukları'nı açıklamıştı. Aynı resmi açıklamada Grenada'daki Kübalılara verilen talimatlar da yer alıyordu: "Grenada'daki Kübalılar, Parti'nin ve Grenada'nın iç işlerine karışmaktan kesinlikle kaçınmalı", bunun yanında "asıl görevleriyle ilgili teknik ve ekonomik işbirliğini, Grenada halkına yaşamsal önemdeki ekonomik yardımı" sürdürmeye çalışmalıdırlar. 22 Ekim'de Castro, Grenada'daki Küba temsilcilerine, 'doğrudan saldırıya uğramadıkça' ABD'nin işgali durumunda hiçbir eyleme kalkışmamalarını vurgulayan bir mesaj göndermişti. Eğer ABD birlikleri yurttaşlarını boşaltmak üzere üniversite yakınındaki (Kübalıların İngilizlerin yardımıyla inşa ettikleri) piste ya da onun çevresine inerlerse Kübalılara 'kesinlikle karışmamaları' emredilmişti. Grenada'nın askeri yöneticilerine de, Küba ve Grenada halkının kesinlikle onaylamadığı Grenada'daki eylemler nedeniyle 'takviye birlikler göndermenin olanaksız ve düşünülemez olduğu' bildirilmişti. Küba ısrarla, 'ABD'li, İngiliz ve diğer milliyetlerden insanların güvenliği ve tahliye edilmeleri için her türlü güvencenin ve kolaylığın'

sağlanmasını istiyordu. Bu mesaj, takviye göndermenin politik açıdan yanlış, Bishop'un suikasta kurban gitmesinden sonra ise 'halkımız ve dünya önünde ahlâki açıdan da olanaksız' olacağı açıklamasıyla birlikte 23 Ekim'de tekrarlandı. 24 Ekim'de Küba, Grenada rejimine, Kübalıların yalnızca saldırıya uğrarlarsa kendilerini koruyacaklarını bildiren bir mesaj yolladı ve havaalanı pistinin askeri personelden arındırılmasını salık verdi.

Washington kuşkusuz bu haberleşmenin farkındaydı. Ama bu konuda spekülasyon yürütmeyelim. 22 Ekim'de Küba, Washington'a, Grenada'nın 'iç işlerine karışmama' politikasını açıklayan ve ABD'yle Küba'nın 'bu konuda temasa geçmelerini, bu şekilde Grenada'da şiddete ya da müdahaleye başvurmadan çıkabilecek güçlükleri ya da [ABD'nin veya Grenada'daki diğer yabancı milliyetlerin] güvenliğine ilişkin alınabilecek önlemleri olumlu bir çözüme kavuşturmaya katkıda bulunmaları'nı öneren bir mesaj gönderdi. Bu mesaja, 25 Ekim'de, ABD'nin Grenada'yı işgal edip Kübalı personele saldırmasından epey *sonraya* kadar hiçbir yanıt gelmedi. O zaman ABD, "Küba'nın her iki tarafın personelinin güvenliği konusunda temasa geçmeyi öneren 22 Ekim tarihli mesajının kabul edildiği"ni bildiriyordu. Birkaç saat sonra ABD Küba'ya bir mesaj daha yollayarak, silahlı çarpışmalardan dolayı 'üzüntüsü'nü bildirdi ve bu olayları 'karışıklığa ve kazalara' bağladı. Küba bu mesaja hemen karşılık vererek, sorunların 'şiddetsiz ya da müdahalesiz' çözümünde işbirliği yapılması isteğini yineledi.[61]

Bu gerçekleri bilen medya bir ölçüde de haber olarak aktardı, ama onun dışında unutulmaya bıraktı ve yurtsever gündemi etkilemesine olanak tanımadı. Knight-Ridder haber ajansı, Castro'nun, Küba'nın Grenada'nın takviye birlik isteğini reddettiğini ve 'adadaki 1.000 Amerikalının güvenliğini sağlamak için işbirliği' önerdiğini (her ne kadar 'ABD birlikleri Grenada'yı işgal edip adadaki Kübalılarla çarpışmaya girdikten 90 dakika sonraya' ka-

61) Küba İncelemeleri Merkezi, New York, 28 Ekim 1983.

dar Washington'dan hiçbir yanıt gelmemişse de) bildirdiği 26 Ekim tarihli açıklamasını geçiyordu. 26 Ekim'de *Washington Post*'taki Alma Guillermoprieto, Castro'nun 'yüze yakın yabancı ve yerel gazeteci' önünde 'gece yarısından sonra düzenlediği bir basın toplantısı'nda 'söylediklerinin Küba, Grenada ve ABD arasındaki diplomatik yazışmaların metinleri' olduğu yolundaki sözlerini aktarıyordu. ABD kaynakları mesaj alışverişini doğrulamışlardı, ama Havana'daki ABD bürosunun telefon hatları 23 Ekim akşamından 24 Ekim gecesi geç saatlere kadar kesik olduğundan Küba'ya hemen karşılık veremezlerdi; teknik olanaklardan bu kadar yoksun olan ABD hükümetinin, işgale gerek kalmasın (hükümet-medya gerekçesine göre) ve Kübalılarla çarpışma çıkmasın diye 22 Ekim tarihli mesaja karşılık vermenin -posta güverciniyle bile olsa- bir yolunu bulamaması ne talihsizlik! Alma Guillermoprieto'nun aktardıklarına bakarsak, Beyaz Saray sözcüsü Larry Speakes, "ABD'nin Grenada'daki ABD yurttaşlarının güvenliğine yönelik Küba ve Grenada'nın teminatlarını 'sonucu belirsiz bir zar oyunu olduğu ve kimin başta olduğunu bilmediğimiz' için geçersiz saydığı"nı söylemişti. *New York Times* okurları, bu gerçekleri, Küba hükümetinin 20 Kasım'da kuşkusuz medyanın oto-sansürünü kırmaya yönelik boşa bir çabayla verdiği bir reklamdan öğrenebilirler. Bu gerçekler aynı gün *Boston Globe*'daki Alan Berger'ın haberinde de doğru bir biçimde yansıtılmıştı'.[62]

Kısacası, Küba'nın ABD 'kurtarma misyonu'na karşı direniş gösterdiği öyküsü açık bir aldatmacaydı ve bu gerçek başından beri biliniyordu. Gene de medya resmi çizgiye bağlı kaldı ve yalnızca çok çabuk rafa kaldırdığı fiili gerçekleri satır aralarında geçiştirmekle yetindi. Küba yetkililerinin bazen ABD'yi 'yanıltıcı enformasyon' yaymakla suçladıkları aktarılmıştı, ama bu can alıcı gerçeklere hiç değinilmiyordu (Jo Thomas, *NewYork Times*).

62) Knight-Ridder Service, BC, 27 Ekim; *WP*, 27 Ekim; *NYT*, BG 20 Kasım. Ayrıca *Latin American Regional Reports Caribbean*, 4 Kasım 1983; Michael Massing, *Atlantic Monthly*, Şubat 1984, iç sayfadaki bir yazıda iki cümle.

Başyazılarda Reagan yönetiminin ortaya attığı 'Orwellcı argümanlar'a ilişkin çeşitli sorular yöneltiliyor, ancak operasyonun baştan sona bir halkla ilişkiler sahtekârlığı olduğunu su yüzüne çıkaran açıklamalardan bucak bucak kaçılıyordu.[63] Kalıp bütün medyayı kapsıyordu.

Medyanın kendisi hiçbir talimata ya da baskıya gerek kalmadan (başka örneklerdeki gibi, haklı olarak norm denebilecek kadar yaygın bir durumu yansıtarak) bu işlerde ustalaştığı zaman, ABD hükümetini sansür uygulamaktan dolayı suçlamanın ciddi bir gerekçesi bulunamaz.

63) Thomas, *NYT*, 1 Kasım; başyazı, *NYT*, 10 Kasım 1983.

EK: 2

1) KONTROL DOKTRİNİ[1]

Sovyetler Birliği'ni ve müttefiklerini kontrol altına alma projesi, çağdaş tarihin, üzerinde durmaya değecek kadar ağırlıklı bir konusudur.

'Kontrol' retoriğinin başka birtakım önemli önvarsayımları da beraberinde getirmesi akademik çalışmalarla ilgili litaratürde elbette kabul görmektedir. Önde gelen kontrol altına alma çalışmalarının birinde, John Lewis, "Amerikan politikasında sürekli bir savunmacı yönelim ima eden 'kontrol' terimi belli sorunlar ortaya çıkarır," demektedir. Bununla birlikte terimi de uygun bulur, çünkü "Amerikan liderleri kendilerini mevcut uluslarara-

1) Elinizdeki kitabın 39. sayfası ve sonrasında ele alınan konular için yapılan ektir.

sı düzen karşısında sürekli kafa tutuşlar başlatmak yerine karşılık vericiler olarak *algıladılar*", ve aslında "Batı'daki bu dengeye Moskova'dan gelen tehditler karşısında global bir güç dengesini korumak"la ilgilenmektedirler.[2] Öteki güçlerin liderleri de benzer bir kavrayıştadırlar, ama biz bu olgunun tarih yorumumuza hükmetmesine izin vermiyoruz.

'Savunulması' gereken 'mevcut uluslararası düzen' neydi peki? ABD'li plancılar Büyük Alan adını verdikleri, ABD ekonomisinin gereksinimlerine boyun eğen ve ABD politik denetimine tabi global bir düzen kurmayı amaçlıyorlardı. Özellikle İngiliz sistemi olmak üzere, bölgesel sistemler ortadan kaldırılırken ABD denetimindeki sistemler genişletilecekti.

İçişleriyle ilgili bir tartışmada Abe Fortas'ın ifade ettiği gibi, genişleme şu ilkeler temelinde olacaktı: "Bu adımlar dünyanın güvenliği konusundaki yükümlülüğümüzün bir parçasıydı... bizim için iyi olan dünya için de iyiydi."[3] Bu iyiliksever ilgiyi İngiliz Dışişleri Bakanlığı kavrayamadı. Onlara göre, "iyi huylu ve babacan bir enternasyonalizm kılığında oldukça etkin olan Amerikan iş çevrelerinin çıkarlarının ekonomik emperyalizmi" "bizi saf dışı bırakmak istiyor." Dışişleri Bakanı Richard Law kabine arkadaşlarına durumu şöyle yorumluyordu: Amerikalılar, "Amerika'nın dünyada bir şeyleri savunduğuna -öyle bir şey ki dünyanın ona ihtiyacı vardır, öyle bir şey ki dünya ona benzeyecektir, son olarak, öyle bir şey ki dünya onu alacaktır, sevsin ya da sevmesin-" inanırlar.[4] Yerinde bir kavrayış doğrusu.

İngiliz ve diğer ticari rakipler dışında, düşmanlara karşı Büyük Alan'ı savunmak gerekecek miydi? Retorik düzeyinde, düş-

2) John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment*, (New York, 1982), vurgular onun; *The Long Peace*, 43.

3) Roger Lewis, *Imperialism at Bay: The United States and the Decolinization of the British Empire* 1941-1945 (Oxford, 1978, 481). Büyük alan planı için bkz. Shoup ve Minter, *Imperial Britail Trust*. Bu konuda ve karşıt modeller ve Uzak Doğu'daki uygulamaları için bkz. Bruce Cummings, giriş, Cummings'in editörlüğünde *Child of Conflict* (Washington, 1983).

4) Lewis, *a.g.y.*, 550; Christopher *Thorne, The Issue of War* (Oxford, 1985, 225, 211).

man Sovyetler Birliği'ydi ve derin araştırmaların kabul ettiği gibi abartılmış olsa da, bu duygunun sahici olduğundan şüphe etmeye neden yoktu. Ama ilginin samimiyeti konumuzla çok bağlı değil; inanmak için neyin uygun olduğu konusunda insanın kendini ikna etmesi kolaydır ve devlet yöneticileri çok farklı nedenlerle kendilerinin uydurdukları tehlikelerin gerçekliğini hemen kabul ederler.

Sovyetler Birliği gerçekten de Büyük Alan'ı tehdit etmektedir, çünkü alan içinde işbirliğini reddediyor ve kendisi kadar inatçı başkalarına da yardım ediyor. Ama Sovyet tehdidi, savunmadaki sıkı önlemleri haklı çıkaracak kadar temelli olmaktan uzaktır. John Lewis Gaddis onaylar bir tutumla, Bolşevik Devrimi'nin ardından Sovyetler Birliği'ni işgal ettiklerinde, Woodrow Wilson ve "müttefikleri, eylemlerini saldırgan bir bağlamdan çok savunma olarak gördüler," diye yazıyordu. Wilson, ülkeyi işgal ederek ve uygun yöneticiler olduklarına karar verdiklerimizi başa geçirerek, "her şeyden önce Rusya'da ulusların kendi kaderlerini tayin haklarını güvence altına almada kararlıydı." Aynı mantıkla, Amerika kendisini Vietnam, Guatemala, Nikaragua ve ilgimize nail olan diğer ülke halklarının kendi kaderlerini tayin etmelerine adamıştı. Sovyetler de Çekoslavakya ve Afganistan'ın kendi kaderlerini tayinlerinin peşindeydi. Ama daha yakından baktığımızda, Gaddis'e göre, "Rusya'ya müdahale yeni Sovyet hükümetinin, sadece Batı'nın değil, gerçek anlamda dünyanın bütün ülkelerinin içişlerine doğrudan ve derinlemesine geniş müdahalesine bir yanıt olarak gerçekleşti." Başkalarının içişlerine yönelik bu Sovyet "müdahalesi", "Devrim'in kapitalist sistemin hayatta kalması açısından bir tehdit oluşturmasından - daha ciddi bir kategorik tehdit olamazdı- kaynaklanmaktadır." "Bu yüzden, Amerika'nın güvenliği 1917'de tehlikedeydi", böylece savunma eylemleri tamamen haklılık kazanıyordu; belki tarihte ilk kez uçaktan atılan gaz bombalarının kullanımı, İngiliz GHO'nun değerlendirmesine göre, 1919'da ilk günlerde kazanılan askeri başarının temel nedeniydi. Aynı yıl Başbakan Winston

Churchill, Mezopotamya (Irak) ve Afganistan'da "medeniyetten uzak kabileler" karşısında "zehirli gaz" kullanılmasını tavsiye ediyordu.[5]

Gaddis daha da ileri giderek, "Sovyetler'in bütün dünyadaki kapitalist hükümetleri devirme yolundaki açık niyeti karşısında savunma amacıyla Sovyetler'in işgali haklılık kazanmaktadır," görüşünü savunur, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra "Komünist Partilerin Batı Avrupa, Doğu Akdeniz ve Çin'deki artan başarıları", "ihtilaf devletleri karşısında direniş savaşçıları olarak popülariteleri etkinliklerinden çok daha hızla yayılmış olsa da, Sovyetler Birliği'nin eylemleri hakkında" haklı olarak yeni şüpheler doğurmuştur.

Gaddis, Devrim'den sonra Batı müdahalesini "şaşırtıcı, olağandışı, hatta milletler arasında olması gereken yasal normların ihlali" olarak gören Sovyet tarihçilerini eleştirir. Bir yandan Rusya'da sosyal düzeni değiştirerek ve devrimci amaçlar güderek "yüzyılın en derin devrimci kalkışmasını Batı karşısında gerçekleştirip, öte yandan Batı müdahalesi hakkında sızlanmak tutarsızlıktır."[6]

Burada, son derece sözü dinlenen bir diplomasi tarihçisi tarafından ifade edilen, böylesine geniş bir 'savunma' kavrayışı ile, Almanya'yı Nazi ideologlarının Çeklerin ve Polonyalıların terör saldırıları dedikleri şeye ve Almanya'nın düşman kuvvetler tarafından boğulması girişimlerine karşı 'savunma'ya yönelik (1930 sonlarındaki Hitler'in) eylemleri kolayca haklı gösterilebilir. Ve aynı mantıkla, Sovyetler Birliği (hatta Küba ve diğerleri) açısından, Amerika'nın 'Sovyetler ve Küba'nın sosyo-politik düzenini', tehdit eden, açıkça dile getirilmiş amaçları karşısında, 'kendi kaderini tayin etmeyi güvence altına almak için' Amerika'yı işgal etmeleri meşru olacaktır.

---

5) Gaddis, *The Long Peace,* 10, 11, 21; Andy Thomas, *Effects of Chemical Warfare* (SIPRI, Taylor ve Francis, 1985, 33), yeni yayımlanmış İngiliz devlet arşivlerini gözden geçirerek.
6) Gaddis, *The Long Peace,* 37, 11.

Sovyetler karşısında ABD'nin politikası yıllardır iki 'kontrol' kavrayışı arasında gidip gelmektedir: geriletme ve yumuşama. Bu gelip gitmeler, önemli oranda, Amerikan gücü tarafından 'savunulan' çok geniş alanların denetlenmesi sorununu ve kamuoyunu askeri sistemler için ileri teknolojiye ödenek ayırmaya ikna edecek sağlam bir tehdit ihtiyacını yansıtmaktadır.[7] Bu ikinci sorun NSC 68'de kabul gördü. Söz konusu belge, Sovyet blokunun ekonomik gücünü, Sovyetlerin GSMH'sı Amerika'nın dörtte biri olduğu halde askeri harcamaları yarısı kadar büyüktür tespitiyle birlikte, yaklaşık olarak Batı Avrupa'yla aynı olarak değerlendiriyordu.[8] Bununla birlikte, Batı'nın, bu Keynesçi itici güç olmaksızın, 'ekonomik etkinliğinde ciddi oranlarda bir düşüş'le yüz yüze geleceği uyarısı yapılarak, askeri harcamalarda önemli artışlar yapılması isteniyordu; kısa süre sonra Kore Savaşı bahanesiyle askeri bütçe neredeyse dörde katlandı. Bu belge oraya buraya saçılmış rakamların önemine gölge düşürüyordu, ama görünürde bazı bürokratların hesaplar yaptıkları ve sonuçlar çıkardıkları belliydi. Araştırmacı yazar Paul Nitze, rakamların hiçbir şey ifade etmediği sonucuna vararak bu potansiyel yaklaşımı savuşturdu, çünkü yoksul ve azgelişmiş bir toplum olarak "Sovyet dünyası daha azla daha çoğu başarabilirdi" –onların zayıflığı güçlerinin kaynağıdır, ve bu, 'ülke içi saldırılar'dan Hür Dünya'yı savunurken diğer örneklerde de sürekli aklımızda tutmamız gereken bir şeydir. Düşmanın bizi devirmek için zayıflığından gelen avantajını sömürecek kadar hain olduğu bir durumda, varlığımız karşısındaki tehdidin ne kadar dehşet verici olduğunu görebiliriz.

---

7) İlk yıllarda, askeri harcamalar ABD müttefiklerinin 'dolar açıkları'nı halletmek ve yardım programları hedefine ulaşamayacak olursa müttefiklerin ABD-egemenliğindeki dünya sisteminde kalmalarını sağlamak için seçilmişti.

8) Daha yakın bir bakış, Sovyet askeri harcamalarının etkisini ve Batı'nın zayıflığını abartmak üzere rakamların yanlış yorumlandığını gösterir; aynı yaklaşım yıllar konusunda da vardır.

Yıllardır, Sovyetler'in zayıflığından korkumuz neredeyse ürkütücü Sovyet gücü konusundaki kaygılarımız kadar yoğundur. Her ne olursa olsun, sorumluluğunu bilen bir strateji uzmanının önündeki görev, Amerika'nın varoluşuna karşı bir tehditle yüzyüze olduğu sonucuna varmaktı, öyle ki tetikte duralım –ve bu arada, Pentagon sisteminin yurtiçi ve yurtdışındaki önemli rollerini oynamayı sürdürmesini garantiye alalım. Bombardıman uçağı açıkları, füze açıkları, savunma boşlukları, varlığımız karşısında Grenada gibi süper güçlerden gelen tehlikelerle idare etmek güçleştiği zaman diğer araçlar yeterli olmalıdır, örneğin Sovyet dünyasının azla çok yapabileceği fikri gibi.

Uzmanlar, 1988 sonlarında, Gorbaçov'un tek taraflı silah indirimine gitmesinde varlığımız için bir tehdit bulmanın bir yolunu ararlarken, yine sorun çıktı. Washington'da Sovyet sorunları konusunda bir ABD Hava Kuvvetleri istihbarat konferansı düğümü çözebilirdi belki. Konferans üzerine yorum yapan ABD Ordusu Savaş Koleji'nde strateji uzmanı William V. Kennedy, istihbarat değerlendirmelerinin otuz beş yıldır yanıldığını ve Sovyet tehdidini ciddi biçimde hafife aldığını açığa çıkaran müthiş bir keşif hakkında bizi uyarıyor. Bütün bu süre boyunca ABD istihbaratı Sovyetler Birliği'nin dünyadaki en incelikli, en iyi örgütlenmiş ve donatılmış sivil savunma sistemine -o kadar gelişkin ki Sovyetler Birliği'ne nükleer bir savaşta önemli, belki de belirleyici bir avantaj sağlayabilir- sahip olduğuna inanmıştı. Ama Ermenistan'daki deprem bu değerlendirmenin yanlışlığını göstermiştir. "Çaresizlik öyle bir düzeydedir ki, böyle bir kaosu yöneten bir ABD hükümeti ya da bir federal yetkili olsaydı, şimdiye kadar linç edilmekten güçlükle kurtulurdu"; Sovyetler Birliği'yle en alt düzeyde bir tanışıklığı olan hiç kimse için olmasa da, görünüşe göre, ABD istihbaratı açısından büyük bir süpriz. Kennedy, bu keşfin "uzantılarıyla birlikte sersemletici olduğunu" ifade ediyor. Depremden altı hafta önce, istihbarat konferansına sunulan bir tebliğ, "Sovyetler'deki kötü yönetim ve yeniden hortlayan milliyetçiliğin dünya barışı için, geçtiğimiz kırk

yıl boyunca anlatıldığı biçimiyle muhtemel bir Sovyet saldırısının ya-ratacağı tehlikeden daha büyük olabileceği" uyarısında bulunmuştu. Tehlike, "dikkatle yaptıkları planların işe yaramadığını gören ve bütün bölgeye yayılacak milliyetçilik ateşini yakan bir Sovyet liderliğinin umutsuz bir uluslararası maceraya atılabileceği" noktasında çıkar –bir parça 'yaralı ayı' teorisini çağrıştırıyor. Ermenistan depremi en kötü korkularımızı doğrulamıştır. Sovyetler Birliği'nin hiç sivil savunma yeteneği yoktur, dolayısıyla şahinlerin uğursuz biçimde yıllardır uyardıkları gibi ilk darbe yetenekleri de yoktur. Şimdi gerçekten tehlikedeyiz, yaralı ayı saldırabilir. Elbette, ağır ulusal bunalımın bu anında 'savunma' kapasitemizi azaltmak gibi saçma fikirlere kapılıp kalmamalıyız.[9]

Acil görevin Kaynesçi askeri aşırılıkların maliyetini karşılamak olduğu bir anda böylesi tezler çocukçadır. Onların zamanı, ABD'nin güç alanlarını savunmak ya da yüksek teknoloji sanayilerine bir teşvik sağlamak için daha fazla militan dış maceralara atılmak gerektiğinde gelecektir. Yine de, stratejik teorinin, objektif olgular ne olursa olsun, şu an gerekebilecek sonuçları destekleyecek tezler ortaya atamadığını sanmak saflık olur.

Gaddis, "önemli oranda, kontrol, Rusların ne yaptıklarının ya da dünyanın diğer yerlerinde neler olduğunun ürünü olmaktan çok daha önce, Amerika içinde faal olan iç güçlerin bir ürünüdür," diye yazıyor. "Şaşırtıcı olan, *başka değerlendirmeleri dışlama pahasına,* kontrol stratejilerinin şekillenmesinde ekonomik değerlendirmelere (yani, devletin ekonomik idaresi) verilmekte olan *önceliktir.*"[10] Aslında, bütün bu dönem boyunca, Sovyet tehdidine bakarak haklı gösterilen askeri Keynesçilik politikaları, Reagan'ın ilk yıllarında bir kere daha, 'çağımızda kötülük odağı' ve dünyadaki bütün sorunların kaynağı olan 'Kötülük İmparatorluğu' hakkında alevlendirici söylevlerle birlikte, yüksek tek-

9) Kennedy, "Tremors that should be felt in Washington", *Christian Science Monitor,* 28 Eylül 1988.
10) *Strategies of Containment,* 356-357.

noloji sanayilerinin büyümesi için vazgeçilmezdi ve devletin sanayi idaresinin bir mekanizması olarak hizmet gördü. Bu yaşamsal konular kamuoyunun tartışmasına çok seyrek olarak açılır. Soğuk Savaş'ın sonu hakkındaki çoğu dikkatsiz konuşmalara karşın, bu konuların önemi kolayca silinip gitmeyecektir.

2) KIZIL PANİK[11]

Woodrow Wilson'ın Kızıl Panik'i, yirminci yüzyıl Amerika'sında işçileri, politik muhalefeti ve bağımsız düşünceyi bastırmak için devlet gücüne ilk ve en aşırı başvurmaydı. Daha sonraki girişimler için bir model sağladı ve önemli bir kurumsal miras olarak, gelecek yıllara kara bulutlar dağıtan ulusal siyasi polisi bıraktı.

FBI başkanı J. Edgar Hoover, Ağustos 1919'da Adalet Bakanlığı'na bağlı Genel İstihbarat Bölümü'nün başına atandığında, ulusal bir şöhrete kavuşmuştu. Bu tam da, Ocak 1920'deki, iddiaya göre radikallerden oluşan binlerce kişinin ülkenin birçok bölgesinde toparlandığı (ardından yüzlerce yabancı sınırdışı edilmişti), 'Palmer saldırıları' öncesiydi. Bu arada, *Washington Post* başyazıları Bolşevik tehlike karşısında "özgürlüğe tecavüzler üzerine kılı kırk yararak zaman kaybına tahammülümüz yok" derken, *New York Times,* "Eğer Kızılların neden olduğu bu karışıklıklar karşısında sabırsızlık duyan bazılarımız ya da hepimiz Amerika'daki bu düşmanı tepelemesinde Adalet Bakanlığı'nın istekli, kesin kararlı ve verimli, akıllı gayretinden şüpheye düşmüşse, şüphecilerin artık onaylama ve alkışlama nedenleri var... Bu saldırı yalnızca bir başlangıç... (Bakanlığın) başka faaliyetleri de kapsamlı ve sonuç alıcı olacaktır" diye yazıyordu. *Times* aynı gün, "Bu komünistler" daha iyi ücret ve çalışma koşulları yanında "birçok dilde Rusya'ya karşı ablukanın kaldırılmasını isteyen... zararlı bir çetedir," yorumunu yapmaktaydı. *Ti-*

11) Elinizdeki kitabın 47. sayfası ve sonrasında ele alınan konular için yapılan ektir.

mes'ın saldırılar haberinin başlığı "Kızıllar Ülke Çapında Saldırı Planlıyor" idi.

Washington Post, (Temsilciler Meclisi'nin) "daha iyi ve çarpıcı bir Amerikancılık gösterisi sergileyemiyeceği"ni bildirerek, sosyalist Kongre üyesi Victor Berger'i azletmesine alkış tutuyordu. *Post*, Emma Goldman'ın sınırdışı edilmesini haber vererek, Goldman'a karşı, 1901'de Başkan McKinley suikastı hakkında "garip fikirler" oluşmasına yardıma olduğuna dair "çok özenli" bir suçlama belgesi hazırlayan Hoover'ı övmekteydi. *Times*, sosyalist meclis üyelerinin meclisten atılmalarını, cahil seçmen ne derse desin, "Amerikan halkının ezici bir çoğunluğunun kabul edip onaylayacağı, bütünüyle Amerika'nın bir seçimi, yurtsever ve muhafazakâr bir seçim" olarak betimliyordu. 7 Ocak 1920'de, yani savaşın bitmesinden uzun süre sonra yazılan bir başyazıda, bilinen 'savunma' kavramını anımsatırcasına, atılmaların 'Almanya karşısında savaş ilanı gereği açıkça ve tartışmasız olarak bir ulusal savunma önlemi' olduğu fikri sürdürüldü. Bir ay önce, *Times*, Genel Savcı Palmer ve yardımcısı Hoover'ın önerdiği fesat yasasını onaylamıştı. Yasa, 'herhangi bir fesat eylemini tavsiye eden, savunan, öğreten ya da haklı çıkaran herhangi bir işaret, sözcük, konuşma, resim, çizim, tez ya da öğretiyi yapan, sergileyen, yazan, basan ya da dağıtanlar'ın ve bunlara yardım ve destek verenlerin cezalandırılmalarını istiyordu. Aynı zamanda, 'bütünlüklü ya da kısmi amaçları arasında herhangi bir fesat eylemini tavsiye, savunma, öğretme, ya da haklı çıkarma olan bir örgüte, bu örgüt resmi olarak kurulmuş olsun ya da olmasın' katılanların da cezalandırılmaları karara bağlanıyordu ki, bu son madde totaliter bir rejim tanımına birçok bakımdan denk düşüyordu.[12]

Bu fikirlerin öncesi vardı. 'Federalistlerin Fransız Devrimi'nin ilkelerine duyulan sempatiyi ortadan kaldırmak ve politik muha-

12) Bkz. Murray B. Levin, *Political Hysteria in America* (Basic Books, 1972); Richard G. Powers, *Secrecy and Power* (Free Press, 1987); Aronson, *The Press and Cold War*.

lefeti susturmak amacıyla çıkardıkları' 1798 Yabancılar ve Fesat Yasaları, bir grevcinin Mayıs 1886'da polis tarafından öldürülmesinin ardından Chicago'daki Haymarket Square'de bir bombanın patlamasından sorumlu olduğu iddia edilen doktrinleri savundukları için dört anarşistin adli cinayete kurban gitmeleri bunlar arasında sayılabilir. Yetkililere göre, Haymarket anarşistlerinin 'yıkıcı sloganları', içinde yer almasalar da bombalamada 'moral sorumluluk' taşıdıklarını göstermeye, cezalandırılıp asılmalarını haklı göstermeye yeterdi.[13]

Wilson'ın Kızıl Panik döneminde, Genel Savcı Palmer, kendi ifadesiyle, "neredeyse sağlam bir yasal düzenlemeden yoksun kalmış ülkeyi temizlemeye" girişti. Baskıcı uygulamalarını, Kongre'nin "çeşitli propaganda biçimleriyle kanunu açıkça yanıltan fesat topluluklarının defterini dürmedeki" başarısızlığı temelinde haklı gösteriyordu. "'Kızıllar'ın suçlu yabancılar oldukları ve Amerikan hükümetinin suçu önlemesi gerektiği gibi iki temel kesinlik üzerine, radikallerin teorik idealleri ile ulusal yasalarımızı fiili ihlalleri arasında ince ayrımlar yapılmasına gerek olmadığına karar verildi." Palmer, "edindiği bilgilerin, bu ülkedeki komünistlerin doğrudan (Troçki'nin) yandaşı olan binlerce yabancıyı barındıran bir örgüt olduklarını gösterdiği"ni söylüyordu. Böylece, "hükümet ülkeyi bu yabancı pislikten artık temizliyor"du. Bütün bunlar, kendi çıkarlarının tehlikeye girebileceğini fark edene kadar, basından tartışmasız destek gördü.[14] Palmer'ın Hoover'ın düzenlediği bir kongrede yaptığı konuşmada özetlediği nedenlerden dolayı, bu suçluların ezilmesi elbette

13) David Brion Davis, *der. The Fear of Conpiracy* (Cornell University Press, 1971). Ölüm kararından önce intihar eden beşinci anarşist de asılabilirdi. Ayrıca üç kişi daha ölüme mahkûm edildi, ama bunların cezası infaz edilmedi. Bu sekiz kişinin hiçbiri hakkında bombalamaya katıldıklarına dair delil bulunamadı. 'Moral sorumluluk' konusunda bkz. Michael J. Schaack, *Anarchy and Anarchists* (Chicago, 889), David koleksiyonunda. Chicago polis şefi Schaack "anarşist komployu açığa çıkarmakla tanınır oldu" (David).

14) Bkz. Davis'ten Palmer'ın alıntıları, *a.g.y.* Basının rolü konusunda bkz. Levin, *a.g.y.*

haklı ve yerindeydi. Ona göre, bu zararlı hareketlerin liderleri arasında "çarpık düşünceli idealistler vardı, çoğu çılgındı; çoğu da açıkça kendi çıkarını gözeten profesyonel kışkırtıcılardı ve belli sayıda insan karakter zayıflıkları yüzünden örgütlerinin ölçüsüz ve kaba teori ve taktiklerini kabullenen potansiyel ya da fiili suçluydu." Suçlulukları hakkında duyulan bir şüphe "fotoğraflarının incelenmesiyle" çabucak dağılacaktı: "Çoğunun şeytanca ve kurnaz bakışlarından hırs, hainlik, çılgınlık ve suç akıyor; asık yüzlerinden, sarkmış kaşlarından ve çarpılmış çehrelerinden bir suçlu tipini (tartışmasız) tanıyabilirsiniz." Ve onlar tehlikeliydi. Palmer şunları yazar: "Otlakta çıkan bir yangın gibi devrim ateşi de, işçileri, kiliseleri ve okulları yoldan çıkararak, hatta toplumun temellerini yıkmak üzere evlilik yemini ve özgürlük yasalarını yerinden etmek amacıyla Amerikan evlerinin kutsal köşelerine sızarak, Amerika'nın hukuk ve düzen kurumlarını yalayıp geçiyor."[15]

Amerikan devriminden 140 yıl, en son ciddi güvenlik sorunuyla karşılaşması üzerinden bir asır geçtikten sonra, ABD'nin büyük gücünün olduğu bir zamanda, Nikaragua'nın da buna benzer önermelerden yola çıkarak hareket etmeye kalkması halinde, Kamu Diplomasisi Bürosu, hükümetteki bir sürü görevli, basın ve geniş entellektüel topluluğun ne kadar komik duruma düşeceğini bir düşünün.

Palmer liberal ve ilericiydi. Onun amacı "zehirli teorileriyle Amerikan ideasına musallat olan radikal tohumları söküp atmaktı." "2 Ocak 1920'deki tutuklamaların Amerika'da radikal faaliyetlerin hissedilir biçimde son bulmasıyla sonuçlanmasından" özellikle etkilenmişti. "Tutuklamaları izleyen birkaç hafta içinde, radikal basın komünist eğilimlerle ilgilendikleri kadarıyla neredeyse ortadan silinmişti"; ve genelde örgütlenmeler "tamamen dağıtılmıştı."[16] Bu dönemin kayda değer başarıları arasında, daha sonraları ACLU'nun bildirdiğine göre, "savaş ve barış ko-

15) Powers, Aronson, *a.g.y.*
16) Davis, Powers, *a.g.y.*

nularındaki kamuoyu tartışmalarının bastırılması yanında, savaşa karşı kişisel düşüncelerin barbarca cezalandırılması"na ve bu yöndeki yasa tasarısına muhalefet ettiği için Mart 1919'da başkan adayı Eugene Debs'in on yıl hapse mahkûm edilmesi sayılabilir.[17]

Palmer'ın devletin bu tohumların yeşermesini engellemeye hakkı olduğu yolundaki inancı genel Amerikan geleneği içindedir. Kitlesel medya, okullar, üniversiteler, genellikle başarılı bir biçimde, kendi ideolojik Ortodoksluklarını savunurlar. Hüküm süren doktrin karşısında bir tehdit sezildiğinde, devletin hareket geçme yetkisi vardır.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, işçi sınıfının militanlığı yerleşik ayrıcalıkları tehdit etmişti. Edgar Hoover 1919'daki çelik grevini bir 'Kızıl fesat' olarak görmüştü. Ardından gelen bir madenciler grevi, Başkan Wilson'a göre, "bu ülkede düşünülebilecek en ağır adımlardan biri, öldürücü bir moral ve yasal hataydı." Bu arada basın "Bolşevik doktrinin kızılına batmış" madencilerin "Amerika'da genel bir devrim peşinde oldukları" uyarısında bulunuyordu'.[18] Murray Levin'e göre ise, Kızıl Panik "güçlerinin işçi hareketindeki sol eğilimlerce tehlikeye gireceğinden korkan büyük sermaye gruplarınca ortaya atılmıştır." Ve büyük başarılarından "sevinç duymak için nedenleri" vardır, yani "işçi hareketini zayıflatma ve tutuculaştırma, radikal partileri dağıtma ve liberalleri ürkütme başarısı." Bu, "kapitalizmin iktidar elitlerinin meşruiyetini yeniden kanıtlama -büyük oranda başarıldı- ve ayrıca sınıf bilincini zayıflatma girişimiydi." Kontrolden çıkan sağcı histerinin -özellikle, ucuz emek kaynağını tehdit eden göçmen karşıtı histerinin- kendi çıkarlarına zarar vereceğini görene kadar, Kızıl Panik, basın ve elit kesim tarafından kuvvetle desteklendi.

17) Robert J. Goldstein, *Political Repression in Modern America* (Schenkman, 1978).
18) Levin, *a.g.y.*

Kızıl Panik ayrıca müdahaleci dış politikanın dayanağı hizmetini de gördü. Diplomasi tarihçisi Poster Rhea Dulles şu gözlemini aktarıyor: "Hükümet kurumları 1919 yılı boyunca, en azından kısmen Sibirya ve Archangel'e müdahale politikasının haklı çıkarılması gereğinden doğan anti-Bolşevik propagandasını sürdürdü ve korkuları kullandı." Üzerinde durduğumuz, kendini-savunma kavrayışına uygun olarak John Lewis Gaddis konuya biraz farklı bir açıdan yaklaşıyordu: "Kızıl Panik ve onun Amerika dahil hiçbir ülkenin devrim virüsünden bağışık olamayacağı çağrışımı", "Amerika'nın komünizm karşısındaki düşmanlığının" doğmasındaki faktörlerden biridir. Mantık öğreticidir.[19]

O zamanlar yerleşiklik kazanan kalıp, bugüne kadar, çeşitli biçimlerde varlığını sürdürdü. 1960'larda, II. Dünya Savaşı sonrası baskıların etkisi azalır ve geniş alanlara uzanan halk hareketleri gelişirken, FBI, gettolarda şiddeti kışkırtarak bu gelişmeleri kesintiye uğratmak amacıyla, belli başlı baskı programlarından birini (COINTELPRO) yürürlüğe koydu ve bir Kara Panter örgütçüsünün polis suikastında doğrudan rol aldı, yıllarca Sosyalist İşçi Partisi'ni kundakladı, korkuttu ve daha birçok karalama ve engelleme yöntemi kullandı.[20]

Bu program tam da ülke Nixon'ın Watergate suçlarıyla çalkalanırken ve basın onun yanlışlarını izlerken gösterdiği saldırganlık yüzünden övülür ya da yerilirken açığa çıkarıldı. Aslında bunlar Kennedy, Johnson ve Nixon yönetimleri döneminde ülkenin önde gelen yıkıcı örgütünün programıyla karşılaştırıldığında basit bir çay partisi kalır. Bir kere daha, tarih, Watergate karşısındaki tepkiyi değerlendirmemizi sağlayan kontrollü bir deney sunacak kadar nazikti bize. Sonuçlar tartışmasızdır. Dikkatler, iktidar ve etkileme ile örgütlerin ve halkın haklarının gö-

19) Dulles, *The Road to Teheran* (Princetown, 1945), Levin'de geçer; Gaddis, *The Long Peace*, 37.

20) (Sık sık sona erdiği iddia edilen) FBI'ın süregiden baskı ve yıkıcı politikaları konusunda bkz. Ward Chruchill ve James Wander Wall, *Agent of Repression* (South End, 1998) ve *Cointelpo Papers* (South End, 1989).

rece küçük çaplı çiğnenmesine çekilmişti; güçsüzler karşısındaki çok daha ciddi suçlar hakkında çok az şey duyuldu ve bunlar hiçbir zaman Kongre oturumlarına konu olmadı.

Watergate'in dersleri açık ve nettir: Güçlü olanlar kendilerini savunabilirler ve basın, hükümetin halkı kontrol etme hakkına ne kadar sadık kaldıklarına bağlı olarak, bazılarını alkışlayıp bazılarını hayal kırıklığına uğratarak, onlara yardımlarını sunabilir. Medyanın tarihindeki en onurlu dönem olarak selamladığı Watergate üzerinde yoğunlaşma kararı, güçlülerin hizmetindeki sinik tutumlarının yeni bir örneğidir.

EK: 3

SINIRLARIN KUTSALLIĞI[1]

Nikaragua ordusu, uzun süredir Amerikan denetimindeki Kontralara terk edilmiş Honduras topraklarından sınırı yer yer geçerek, ABD yanlısı güçleri ulusal sınırlarının dışına sürmeye kalkıştığında, sınırların kutsallığının çiğnendiğine dair koparılan gürültü şaşılacak denli yoğundu. Şimdi her zamanki soruyu sorabiliriz: Bu bilinen nakarat hukuka bağlılık ve sınırların kutsallığına mı, yoksa ABD saldırısı karşısında hiçbir ülkenin kendini savunma hakkı olmadığı doktrinine mi dayanıyor? İşlevsel ilke kuşkusuz ikincisi. Bunun böyle olduğu, farklılıkları gidermek, çatışmaları çözümlemek ve sınırların uluslararası gözetimi-

1) Elinizdeki kitabın 78. sayfası ve sonrasında ele alınan konular için yapılan ektir.

ni sağlamak için hukukun gerektirdiği barışçıl yolları 1981'den beri izleyen Nikaragua'nın çabalarına gösterilen tepkiyle açığa çıkmıştır. Başka sınamalar da aynı sonucu vermektedir.

Mart 1988'deki böyle bir sınır olayının ardından, Toronto'da yayımlanan *Globe and Mail* editörleri şu gözlemde bulunmuşlardı: Nikaragua güçleri "sıcak takip için sınırı geçtiklerinde", ABD, "Reagan'ın asilere yeni bir yardımı Kongre'nin onayına sunmak için olayı körüklediği" zaman olduğu gibi, "yakında Kontralar üzerine bir oylama olup olmadığına bakarak bu sözde tecavüz karşısında duruma göre tavır almaktadır." Ve editörler şunları eklerler: Honduras'ın altında imzası bulunan barış anlaşması "Honduras ya da herhangi bir ülkenin Kontralar gibi yabancı asilere yardımda bulunmayı yasaklar." Binlerce Honduraslı köylüyü topraklarından sürdükten sonra Kontraların üslerini kurdukları güney Honduras topraklarına belli ki birkaç kilometre girdiklerinde, "Nikaragua'nın uluslararası hukuku çiğneyip çiğnemediği" pek açık değildir. Yazıya göre, "bölgede ABD politikasının neden olduğu olağanüstü sıkıntılar ortadan kaldırılırsa", "tecavüz son bulur", ya da bulacaktır. Bu da Nikaragua'nın sınırlarını korumasına değil, ABD'nin politikasına bağlıdır.[2] Bu Kanada sınırının güneyinde kalan Özgür Basın için yabancı bir bakıştır ve bu basın ayrıca uluslararası hukuku açıktan çiğneyenin yabancı üslerden Nikaragua'ya saldıran Kontra kuvvetlerine yapılan ABD yardımı olduğunu kavramak yanlısı da değildir. Hüküm süren dogma ABD'nin hukukun üstünde durduğunu, istediği zaman kuvvet kullanmakta özgür ve bunun doğru ve adil olduğunu savunmaktadır. Buna uygun olarak, medya da bilinen nedenlerle ABD tarafından sürekli görmezden gelinen Nikaragua'nın uluslararası otoritelerin gözetiminde bir sınır isteği doğrultusunda yaptığı sayısız teklifleri duymaz; Uluslararası Adalet Divanı'nın ABD'nin saldırıyı kesmesi ve anlaşma yükümlülüklerine uyması, ya da Nikaragua'nın dünyanın en bağnaz hukuk düzeni

2) Başyazı, *Globe and Mail*, 18 Mart 1988.

avukatlarından yardım dileme çağrılarına pek kulak verilmez.

Nikaragua hücumlarına yanıt, İsrail'in tam da aynı tarihlerdeki Güney Lübnan operasyonlarının gösterdiği gibi, *Global and Mail*'in sandığından çok daha seçmecidir. Bu olaylar karşısındaki tepki *New York Times* haberlerinin gözden geçirilmesiyle ölçülebilir.

12 Mart, İsrail uçakları Sidon kıyısındaki Filistin mülteci kamplarını bombaladı; ses yok. 18 Mart, bir başka konuyla ilgili bir makalede şunları okuyoruz: "İsrail savaş uçakları Lübnan'da Beyrut'un güneyindeki hedefleri... İsrail'in kuzeyine yapılan küçük çaplı bir roket saldırısına misilleme olarak... vurdu." Birkaç gün sonra, paralı Güney Lübnan Ordusu'yla birleşen İsrail birlikleri 'güvenlik bölgesi'nin kuzeyinde saldırıya geçtiler; yine ses yok. 24 Mart, *Times* Lübnan polisine göre on beş kişinin öldüğünü ve yaralandığını duyuran kısa bir haber geçti. Diğerleri "korkuyla yıkıntıların altına gizlenmişti", bazıları da zayiatı arttırmak için standart olarak başvurulan bir yöntem olan ilk saldırı dalgasının ardından "kurtarma ekipleri enkazları kaldırırken... uçakların geri dönüp bombalarını bıraktıklarında ölmüşlerdi." 24 Mart'ta gazete 12 Mart bombardımanından sadece şöyle bir söz ediyordu. Beş kişinin yaralanmasıyla son bulan ertesi günkü İsrail'in Sidon kıyısına yaptığı saldırı on iki satır değerindeydi. 31 Mart'ta, Lübnanlı müslümanlar İsrail'de Toprak Günü'nü kutlayan Arapları desteklemek için genel grevdeyken, ağır topçu barajı korumasında güvenlik bölgesinin kuzeyindeki başka bir köye yapılan saldırıda beş kişinin öldüğü ve çok sayıda evin yıkıldığına dair kısa bir haber geçildi.[3]

Ajanslar bu alışıldık habere birkaç ayrıntı ekliyor: 23 Mart saldırısı kurbanlarından yaşları yedi-on arasında değişen dört çocuk 'ağır yaralı' olarak hastaneye kaldırılmışlardı ve en çok ya-

3) *AP*, 17 Mart; Alan Cowel, Kudüs, *NYT*, 18 Mart; *UPI*, *Boston Globe*, 20 Mart; *NYT*, 25 Mart; *AP*, 24 Mart; *NYT*, 31 Mart 1988.

ralanma, kurtarma çalışmaları sırasında yapılan üçüncü tur bombalama esnasında olmuştu. Ajanslar, saldırının ertesi günü dört köyü 'saran duman ve toz bulutu'nu anlatarak ölen dokuz kişiyle, o yıl içinde İsrail saldırılarında ölenlerin sayısının kırk yediye yükseldiğini duyuruyordu. 30 Mart saldırısında, iki Mısırlı ve üç Lübnanlı sivil de içlerinde olmak üzere, en az yedi kişi ölmüştü, "İsrail helikopterlerinin geri çekilirken bölgeyi makineli tüfek ateşine tuttuğu sırada" "Nebatiye alışveriş merkezine ve çevresine düzinelerce top ve roket mermisi düşmüş" ve yakınlardaki dört köyde en az on beş ev hasar görmüştü.[4]

Honduras'ta bununla kıyaslanabilir hiçbir şey olmamıştı. İsrail kuvvetleri, terörist bir paralı ordunun denetlediği, gerçekte ise İsrail'in fiilen ilhak ettiği Güney Lübnan topraklarına giriyordu. Sınırları ötesindeki uyguladığı yıkım ve öldürmeler yanında ilhak hakkı da ABD'nin önde gelen bir himayesi olma statüsü sayesinde İsrail'e bağışlanıyordu. Sınırların kutsallığı konusundaki sözde ilginin önemi bu şekilde çarpıcı bir biçimde ortaya çıkmaktaydı.

Sonraki gelişmeler de, 1970 başlarından beri Lübnan üzerinde İsrail bombardımanında olduğu gibi, bu yargıyı sadece doğrulamaktadır. Polis raporlarına göre, Kasım 1988'deki İsrail bombalı saldırısında on beş kişi ölmüş ve otuz beş kişi yaralanmıştır. Aynı kaynağın bildirdiğine göre, Bekaa vadisindeki Maşgara yerleşim biriminde yaralılardan yirmiden fazlası, Lübnanlı doktor ve hemşireler de içlerinde olmak üzere bir klinikte bulunan sivillerdi. "Ekipler Hizbullah kliniğinin yıkıntıları altından kurbanlarını çıkarırken feryat eden kadınlar göğüslerini dövüyorlardı." "Saldırılar belli ki Lübnanlı bir Şii tarafından hafta başında gerçekleştirilen bir intihar saldırısında ölen yedi İsrailli askerin intikamını almak üzere yapılmıştı"; *Lübnan'ın içinde* bir bombalamayla, oradaki işgalci ordunun askerleri sözde güvenlik bölgesini denetlemekte kullanılan paralı güçlere yardım ediyorlardı.

4) *UPI*, BG, 24 Mart; AP, 24 Mart; *UPI, BG*, 31 Mart 1988.

Dışişleri sözcüsü, "*İsrail ile Lübnan arasındaki* şiddet eylemlerine son verilmesi çağrısında bulundu"; dengeli ve adil bir değerlendirme.[5]

Birkaç gün sonra İsrail uçakları, gerekçe göstermeden, Sidon kıyısındaki Mieh Mieh mülteci kampını bombaladılar. Kırk bir kişinin yaralandığı saldırda, polis "bir aileden altı kişi ve diğer üç kişinin kayıp olduğunu ve yıkıntılar altında ölmüş olabileceklerinden korkulduğu"nu bildiriyordu. Saldırı "Filistinlilerin yaşadığı harap bir gecekondu bölgesi"ni vurmuştu. Mieh Mieh ve iki köye yapılan saldırıda on yedi kişinin öldüğü bildirilmektedir. Maşgara bir kere daha "İsrail'de üslendirilmiş topçu bataryaları ile ağır bir topçu ateşine tutulmuştur." Aynı köyler ve diğerleri birkaç gün sonra tekrar saldırıya uğradılar ve dört ölüyle yirmi iki yaralı tespit edildi. "Filistin gerillalarına iki motorlu bot kiraladığı düşünülen ve gerillalara yedek parça sattığından şüphe edilen bir bot satış yeri" de içlerinde olmak üzere, Filistin mülteci kampları ve öteki hedefler kısa bir süre sonra silahlı İsrail helekopterlerinin saldırısına uğradılar. Arkasından, Aralık ayında Ayn-el-Hilve mülteci kampının İsrail tarafından bombalanması -bildiğim kadarıyla- duyurulmadı, ama orada da yıkıntılar altında kalan bir kadın ve dört yaşındaki kızı dahil altı Filistinli ölmüştü. "Polis, Fransa'dan bağımsızlık kazanılmasının 45. yılına rastlayan gün, ambulanslar Sidon'dan yaralıları kurtarmak üzere yola çıkarken, kaynaşan kamptan dumanların yükseldiğini bildiriyordu." Sidon kıyısına yapılan diğer saldırıda dokuzu sivil olmak üzere beş kişi ölmüş ve on beş kişi yaralanmıştı. 25 Aralık'taki saldırı Lübnan'a yapılan 23. hava saldırısıydı ve 1988 yılının ölü sayısını 119'a, yaralı sayısını da 333'e çıkarıyordu.[6]

Polisin verdiği rakamlara göre 1988 yılında Lübnan'a yapılan İsrail hava saldırılarında 128 kişi ölmüş ve 356 kişi yaralanmış-

5) *AP*, *BG*, 22 Ekim 1988 (vurgular bana ait), aynı gün.
6) *AP*, *BG*, 27 Ekim; *NYT*, 27 Ekim, 2 Kasım, 7 Kasım; *AP*, 22, 25 Kasım 1988.

tı. Bu arada Arafat'ın her jesti ya da sözü üzerinde gerçekten terörizmi reddedip reddetmediği konusunda kılı kırk yaran tartışmalar yapılıyordu.[7]

Aynı dönemde İsrail 'güvenlik bölgesi'nde de terörist eylemlerine hız verdi. Ajanslar Ocak 1989'da İsrail'in terörist paralı askerlerinin en az 76 kişiyi bölge dışına çıkardıklarını ve bölgede devriye gezen Birleşmiş Milletler'e bağlı güçlerin Norveçli bir subayın İsrail'in bölgede uyguladığı boşaltma eylemini Nazilerin işgal sırasında Norveç'ten Yahudileri çıkarmasıyla kıyaslamasının 'öfke' yarattığını bildirdi. Ama boşaltmalar ne İsrail'de ne de operasyonları finanse eden ülkede öfke doğurmuştu. Londra'da yayımlanan *Guardian* gazetesinden Julie Flint, olaya maruz kalan insanların söylediğine dayanarak "İsrail'in kontrolündeki Güney Lübnan Ordusu'nu (GLO) desteklemeyi reddettikleri" için Şebaa kasabasından düzinelerce yaşlı kadın, erkek ve çocuğun çıkarıldığını bildiriyordu. Norveç askerleri ana caddelerden birini bir jiple kapatarak sürgüne engel olmaya çalışmışsa da, jip GLO'ya ait bir zırhlı araçla "ezilmiş"ti. İsrail askerleri "şafak sökmeden önce hışımla kasabaya dalmış, kırk sekiz kişiyi yataklarından kaldırarak bölge dışına çıkarmışlar ve kasabayı ablukaya almışlardı" ve köylülere "ablukanın ancak 'koordinasyon bürosu' kurmayı ve GLO'ya katılmayı kabul ettiklerinde kalkacağı"nı duyurmuşlardı. Birleşmiş Milletler kaynaklarına göre, İsrail askerleri kasabayı sarmış, "İsrail'in beslediği yerel yöneticilerle işbirliğine gitmeyi reddetmeleri nedeniyle kasaba sakinlerini yiyecekten yoksun bırakmıştır". 15 bin nüfuslu Şebaa halkının yüzde 10'u bu tür uygulamalarla "zorla sürgün edilmiştir." Gençlere "GLO'nda asker olmak zorunda olduklarını, aksi halde yurtlarından koşulacakları" bildirilmiştir. Sürgünlerin bildirdiğine göre, bir okul müdürü işbirliğini reddettiği için İsrail ordusu tarafından gözaltında tutulurken "dövülmüş ve eziyete maruz kal-

7) *AP*, *NYT*, 12 Ocak 1989, askeri açıklamaya göre 'İsrail'e yönelik saldırıyı engellemeyi amaçlayan' yeni saldırıları haber veren kısa bir not.

mıştır". Başka bir kurban parmaklarından ve cinsel organlarından elektrik verildiğini bildirmiştir. Sekiz çocuğuyla birlikte sürgün edilen bir kadın şunları anlatır: "İsrail askerleri sabah saat beşte evimize daldılar. Buz gibi soğuğa rağmen çocuklar gece elbisesiyle dışarı çıkarıldılar. Bizi bir jipe bindirdikten ve başımıza siyah torbalar geçirdikten sonra yola çıkardılar. Sonra hepimiz bir kamyona bindirildik. Kocamın annesiyle 90 yaşındaki babası da oradaydı." Birleşmiş Milletler sözcüsü Timur Göksel, "Sürgünlerden çoğu kadınlar ve çocuklar," demiş, Barış Gücü'nün Norveçli kumandanı ise bölge dışına çıkarmaları "insanlık dışı yaptırımlar" olarak yorumlamıştır, İsrail protestolara yalnızca sürgünleri sürdürmekle karşılık vermiştir. Lübnan dışişleri bakanlığı politik işler direktörü, Lübnanlıların "işgal altındaki güneyde uygulanan İsrail politikasının aşamalı olarak o bölgede İsrail hegemonyasına karşı çıkanların yaşadığı bütün yerleri boşaltmayı amaçlamış olabileceğinden ve bunun da bir tür artan İsrail sömürgeleştirmesine dönüşebileceğinden korkmaktadırlar,"[8] demiştir.

Basında ara sıra gözüken bu olaylar 'İsrail ve Lübnan arasındaki şiddet' konusunda esef ifadeleri dışında bir tepki doğurmamıştır. FKÖ bombalamaları ya da ABD yanlısı güçleri topraklarından çıkarmak için Nikaragua'nın çabalarına gösterilen tepki ise tamamen farklıdır.

8) *AP*, 1 Şubat, 5 Şubat; Julie Hint, *Guardian* (Londra), 26 Ocak, 9 Şubat; Jim Muir, *Christian Science Monitör*, 9 Şubat 1989.

EK: 4

1) "TARİH MÜHENDİSLİĞİ" ZANAATI[1]

'Tarih mühendisliği' işi tarih kadar eskidir ve ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle mesleki bir sorumluluk olarak kabul edilmiştir. Örnekler metinde ve eklerde vardır, başvuru kaynaklarında da başka örneklere değinilmektedir. 1980'lerin büyük bir hükümet-medyası projesine dayanarak, burada iki olay örnek olarak irdelenecektir: Washington'ın, bir yandan terör devletlerini savunurken, öbür yandan 'Sandinistler'i şeytan gibi göstermesi.'

Nikaragua'nın yarımküreye yayılarak yıkıma yol açan bir kanser olduğunun, diğerleri kadar makul kanıtlarından biri,

1) Elinizdeki kitabın 121. sayfası ve sonrasında ele alınan konular için yapılan ektir.

Sandinistler'in Aralık 1985'te M-19 gerillalarının Kolombiya'da Adalet Sarayı'na karşı giriştikleri terörist saldırı için silah sağladıklarıdır. 5 ve 6 Ocak 1986 tarihli *New York Times,* Kolombiya'nın Nikaragua'ya yönelttiği suçlamalar ve Nikaragua'nın suçlamaları reddetmesi üzerine haberler yayımladı. Ertesi gün, yani 7 Ocak'ta Kolombiya resmi olarak Nikaragua'nın reddini kabul etti. Kolombiya dışişleri bakanı bir basın konferansında, "Kolombiya Nikaragua Dışişleri Bakanı Miguel D'Escoto'nun açıklamasını kabul etmiş ve olay kapanmıştır," diyordu. Bu haber *Boston Globe*'un 81'inci sayfasına, spor bölümüne layık görülmüş, *Times* ise olaydan hiç söz etmemiştir; *Times,* bunun yerine, ertesi gün Aralık olaylarını "tezgâhlayan teröristlere Sandinistler'in silah sağladığına dair Nikaragua'nın kabul etmediği kanıtlar üzerine Kolombiya'nın sabrının taştığı"nı yazmaktadır. 15 Ocak'ta *Times,* "Amerikan yetkilileri Bogota'daki Terör'ün Nikaragua bağlantılarını bulmuşlardır; bu iddia Nikaragua hükümeti tarafından yalanlanmıştır" demekte ve bir okuyucu köşesinde, hem Abrams hem de editörlerin değersiz olduklarını bildikleri, Elliott Abrams'ın bilinen iddialarına yer vermektedir. 26 Şubat'ta aynı şeyler, Kolombiya'nın suçlamayı resmi olarak geri çektiği ve konuyu kapattığı bir kere daha göz ardı edilerek, haber sütunlarında tekrarlanmıştır. *Washington Post* da Kolombiya'nın Nikaragua'yı sorumlu tutmadığı haberini vermemiştir.[2]

18 Mart tarihli *Times*'da, Reagan'ın "Nikragua'nın solcu tiranlarına karşı 'Kontralara' 100 milyon dolarlık yardım çağrısı"nı tartışırken "Nikaragua Korku Şovu" başlıklı bir başyazı vardır. Yazı Reagan'ın rahatsızlık yaratacak kadar desteksiz ve yanlış iddialar ortaya attığı konuşmayı eleştirmektedir. Yazıda şöyle uyarılarda bulunulur: "Bay Reagan Sandinistler'in tartışma götürmez ihlallerini ortaya koymalıydı"; onların nasıl kontrol altına alınabilecekleri ve Amerika'nın Nikaragua'da demokrasiyi, Washington'ın terör devletleri standartlarına yükselterek geliştirmek

2) *AP, NYT,* 5 Ocak; Stephen Kinzer, *NYT,* 6 Ocak, BG, 8 Ocak; başyazı, *NYT,* 8 Ocak; Bernadr Weinraub, *NYT,* 15 Ocak; Abrams, *NYT,* 15 Ocak; David Shipler, *NYT,* 26 Şubat 1986.

için neler yapabileceği"ni araştırmalıydı. Yazı "yarımkürenin gerçek üzüntü kaynakları"nın bir listesini -yani, Nikaragua'nın 'totaliter' iç politikası ve Sovyet yardımıyla gerçekleştirilen Orta-Amerika'nın en büyük havaalanı ve Karayipler'de bir denizaltı limanı kurmakla ortaya çıkan 'bölgenin güvenlik sorunları' ve 'El Salvador'daki yoldaş gerillalara' yardımları- sunar. 'Tartışma götürmez ihlaller' listesi şöyle son buluyordu: "İçişleri Bakanı Tomas Borge'nin Kolombiya'nın başkenti Bogoto'daki Adalet Sarayı'nı basan M-19 gerillaları için yapılan bir ayine katılması dindarlığın ötesinde şeyler anlatmaktadır." Bu Sandinistler'in terörist saldırılara karıştığının kesin kanıtıdır.

Sandinist günahkârlığın bu kanıtı diğerlerini de etkilemiştir. *Boston Globe*'un diplomasi muhabiri William Beecher "iddia edildiğine göre Nikaragua'nın sağladığı silahları" kullanan "M-19 gerillaları anısına yapılan bir toplantı"ya Borge'nin katılmasına dikkat çekmiş ve bunun "ciddi analistler"in bekledikleri ve Nikaragua karşı "askeri baskının artmasında" neden olacak türden bir hata olduğunu belirtmiştir, ama bu arada gazetesinin Kolombiya'nın suçlamaları geri çektiğini bildirdiğini unutmuş görünmektedir.[3]

Arizona'dan bir okur, Dr. James Hamilton, *Times* editörlerinin, Kolombiya hükümetinin yalanladığını bildiği suçlamayı yeniden neye dayanarak ortaya attıklarını öğrenmeye meraklıydı. Önce *Times* editörlerinden Max Frankel'e ve dışişlerinden sorumlu editör Warren Hoge'den mektubun Frankel'in eline geçmediğine ilişkin bir not aldıktan sonra da ona bir dizi mektup yazdı. Bu basit soruya bir yanıt almak için yaptığı girişimlerin ardından, nihayet Temmuz ortalarında Hoge'den bir mektup aldı. Hoge şunları yazıyordu: "Tomas Borge hakkındaki sorunuza yanıt olarak; Bay Borge değerli din adamı Uriel Molina başkanlığında, Kontralarla yapılan bir çatışmada öldürülen İletişim Bakanı Enrique Schmith'in ölümünün birinci yılı anmaları için düzenlenen bir ayine katılmıştır. Ayin sırasında cemaatten bir kişi M-19

3) Beecher, "Nikaragua'ya Baskı Yapmak", 17 Ocak, 1986.
4) Hamilton, elyazması, 1987.

için yüksek sesle dua etmiş ve bayraklarını açmıştır."[4] Hamilton şunları yazıyor: "Böylece, eski bir Sandinist bakanı anmak için yapılan ayin, yazı işlerinden bir yazarın elinde, 'M-19 gerillaları için yapılan bir ayin'e dönüşmüş, bu da *Times*'a, bu tartışmada destek olarak o gün kilisede bulunan bir kişinin davranışını kullanarak, Borge'ye kara çalma ve Sandinistler'le M-19 arasında ittifak olduğunu ima etme olanağı tanımıştır." Bazı masallar görmezden gelinemeyecek kadar yararlıdır.[5]

Times'ın 'tartışma götürmez ihlaller' listesinden geriye kalanlar da daha iyi durumda değildir ve aslında, egemen çevrelerin Nikaragua'nın emirleri dinlemekteki isteksizliği ve ABD saldırılarına karşı ayakta kalmak için harcadığı anlamsız çabaları üzerine tutulduğu histeri nöbetleri açısından oldukça ilginçtir.

Çok daha önemli bir gereklilik Salvador gerillaları ile Kontralar arasındaki bir 'simetri' kurmaktı. Bu 'simetri' ABD hükümet propagandası için yaşamsal önemdeydi, dolayısıyla medya tarafından durmaksızın üretilip satılacaktı. ABD'nin Kontralara yaptığı yardımın niteliği ve boyutları, Kontraların teröre doğrudan karışmaları göz ardı edilerek ve El Salvador'daki isyancıların Nikaragua'dan yardım aldıklarını reddetmelerine rağmen, James LeMoyne'nin Ağustos 1987'de Orta Amerika barış anlaşmasının imzalanması ardından yazdığı gibi[6] yardımın varlığı konusunda çok sayıda kanıt olduğu, bu yardım olmaksızın ne kadar ayakta kalabileceklerinin belli olmadığı yolundaki iddialar sürekli yinelenerek bu 'simetri' hemen kurulmaktadır. LeMoyne, ne o zaman ne de sonra, bu iddiasını destekleyecek bir delil ortaya koymuş değildir. LeMoyne, elinde birçok araç olan ABD hükümetinin 1981 başından beri güvenilir hiçbir kanıt -ya da dişe dokunur bir kanıt- ortaya koymaktaki başarısızlığı üzerine kafa yorsaydı şaşardım doğrusu. Bu durumu Uluslararası Adalet Divanı da tespit etmiş ve ABD hükümetinin mahkemeye sunmak için hazırladığı

5) Yalan olduğu bilinen suçlamaların propaganda amacıyla nasıl sürdürüldüğü ve bu gerçeklerin ortaya serilmesine ilginç tepkiler konusundaki kapsamlı bir araştırma için Bölüm I, Ek I'deki referanslara bakınız.
6) *NYT*, 13 Ağustos 1987.

materyalleri gözden geçirdikten sonra somut bir dayanaktan yoksun olduklarından dikkate almamıştır.[7] Ama iddia propagandanın bir gerekliliğidir; dolayısıyla doğrudur.

Times'ın gerçeği saklama çabaları öğreticidir. LeMoyne'nin iddiası basında yayınlandıktan sonra, medya gözlem örgütü FAIR, *Times*'a bir mektup yazarak 'çok sayıdaki kanıtı' okurlarıyla paylaşmasını ister. Bu mektup yayınlanmadı, ama dışişleri editörü Joseph Lelyveld özel bir yolla LeMoyne'nin iddiasının "kesin olmadığı"nı FAIR'e bildirdi.[8]

Eylül 1987'de iddiaların 'kesin olmadığı'nın kabul edilmesinden sonra, *Times*'ın eline bu yanlışlığı düzeltmesi için çok sayıda fırsat geçmişti ve bu fırsatları kullandı, ama değersiz olduğu özel olarak kabul edilmiş iddiaları tekrarlamak için. Böylelikle, Sandinistler'i terk eden Roger Miranda'yla bağlantılı bir şekilde Eylül ayında örgütlenen medya saldırılarına katkı olarak LeMoyne, Savunma Bakanı Ortega'nın Miranda'nın suçlamalarına verdiği yanıtta, "Sandinistler'in Salvadorlu asilere yardımının varolduğunu dolaylı olarak doğrular görünmektedir," diye yazıyordu. Bu, Ortega'nın ifadelerinin LeMoyne tarafından yorumlanmasıdır. Ortega, Reagan'ın Kontraları silahlandırırken böyle suçlamalar uydurmaya hakkı olmadığını söylüyor ve sözlerini şöyle sürdürüyordu: "Salvadorlu gerillaların silah sağlamak için bazı kaynaklarıyla yöntemleri vardı ve dış kaynaklarla değil, temel olarak kendi çabalarıyla silahlanıyorlardı; kendi kendilerine yeterliydiler." Tabii ki, yardımı reddeden Ortega'nın ifadeleri, LeMoyne ve *Times*'ın ellerinde yardımın 'doğrulanması'na dönüşüyordu.[9]

---

7) Belli başlı dışişleri iddialarının ayrıntılı bir değerlendirmesi için bkz. Morley ve Petras, *The Reagan Administration and Nikaragua.*
8) *Extra!,* Ekim-Kasım 1987.11 Mart 1988 tarihli bir mektupta Lelyveld FAIR'e, LeMoyne'ye "bütün makaleyi bu konuda eldeki kanıtların ne gösterdiğine ayırması" talimatı verdiğini bildirmektedir. (*Extra!,* Eylül-Ekim, 1988'de, "altı ay sonra böyle bir makalenin ortada görünmediği"ne değinir.) Bkz. sonraki notlar.
9) Humberto Ortega, FBIS-LAT-87-239, 14 Aralık 1987; LeMoyne, 20 Aralık 1987.

LeMoyne'nin *Times*'tan arkadaşları da bu karışıklıkta yerlerini aldılar. Stephen Engelberg, "Sandinistler'in silahları El Salvador'a deniz yoluyla, yani Fonseca Körfezi üzerinden naklettikleri"ni söyleyen Miranda'nın ifadeleriyle, "ABD hükümetinin iddiaları doğrulanmış görünmektedir," diye yazdı. Engelberg'in sözünü ettiği dönem konuyla ilgili belgeleri çözümlemekten sorumlu CIA uzmanı David MacMichael'ın Uluslararası Adalet Divanı huzurunda ifade ettiği gibi, Fonseca körfezi otuz kilometre genişliğinde olup, ABD savaş gemileri ve özel ekiplerce sıkı bir biçimde kontrol edilmektedir ve ayrıca Tiger Island'da körfezdeki hedefleri tespit ve takip edebilen bir radar üssü vardır. Bu yaygın çabalara rağmen hiçbir delil bulunamıyordu, ama Nikaragua garip bir biçimde CIA'nın sözde 'simetrik' durum uydurmalarına kanıt sağlamada hiçbir zorluk çekmiyordu. Bu noktada komik duruma düşmemek için bir özdenetim uygulaması gerekmektedir.

Ocak 1988'de barış anlaşması nihayet geçerliliğini yitirdikten sonra George Volsky şunları yazıyordu: Anlaşmanın "bütün ülkelerin komşu ülkelerde faaliyet yürüten asilere topraklarından yararlanmalarına izin vermemeleri maddesi... temel olarak El Salvador'daki isyancılara yardım ettiği söylenen Nikaragua'ya ve topraklarının, bildirildiği kadarıyla, Amerika'nın yönlendirdiği Kontralara yardım etmek için önemli bir kısmı kullanılan Honduras'a yöneliktir."[11] Anlaşmanın yasadışı ilan ettiği düzensiz ve asi güçlere yardım konusunda elde edilen kanıtların gerçekten dürüst bir özetidir bu.

Tabii bunlar, Volsky anlaşmanın aynı maddesinin neden El Salvador'a ('bildirildiğine göre', o da Amerika'nın Kontralara yardım yapılanmasına katılmıştır), ya da Kostarika'ya ("Nikaragualı daha liberal isyancılara uzun süredir üs sağlamaktadır ve Kostarika'da üslenmiş Kontralar" operasyonlarını sürdürmektedir;

10) *NYT*, 18 Aralık 1987.
11) *NYT*, 18 Ocak 1988.

bunları haber bültenleri düzenli olarak Kostarika'daki Kontra kaynaklarından söz ettiklerinde öğreniyoruz; eğer bu tür olgulardan belli bir yarar umulursa daha ayrıntılarıyla da öğreneceğiz) uygulanamayacağını açıklamıyor.[12]

LeMoyne daha sonra, eğer "Sandinistler'in hâlâ Salvador'lu gerillalara yardım ettikleri açığa çıkarsa", anlaşmanın suya düşeceği uyarısında bulunuyor, ama başka yerde benzer bir sorunun varlığından hiç söz etmiyordu. Honduras'a gelince, LeMoyne birkaç ay sonra dikkatli bir dille Kontraların desteklenmesinin "anlaşmanın doğrudan ihlali *gibi görünmektedir*" diye yazacaktır. *Times*'tan arkadaşı, savaş muhabiri Bernard Trainor ise şöyle yazmıştır: "Bugüne kadar Sandinistler'in Salvador gerillalarına sağladığı yardımın miktarı hiçbir zaman tespit edilememiştir." Bu, *Times*'ın jargonunda, ABD-destekli güvenlik güçlerinin "savunmasız sivil bir nüfus karşısında bir imha ve jenosid harekâtına" (öldürülen Başrahip Romero'nun halefi Rahip Rivera y Damas) girişmesinin hemen ardından, yedi yıl önce birkaç aylık bir süre için yapılan küçük miktardaki yardımdan beri hiçbir güvenilir kanıt olmadığını itiraf etmek anlamına gelmektedir.[14]

Böylece gerekli doktrin yerleşiklik kazanmıştır.

Daha ilginç olanı, savunmasız sivil halkın bir imha savaşı ve jenosid karşısında kendisini savunacak araçları edinmesinin şahinler kadar güvercinler açısından da tartışmasız büyük bir suç olarak görülebilmesidir; yeter ki, savaş bir ABD himayesi, ABD-destekli bir güç tarafından veriliyor olmasın. Halbuki bu örneklerde doğrudan katılım ve örgütleme had safhaya ulaşıyordu. Pol Pot'un kurbanlarına kendilerini savunmaları için silah sağlamak, başarılabilirse, gerçek bir asalet örneği olarak görülecekti. Bunun gibi basit örneklerin ve onların açık imalarının bir sonraki adımda anlaşılmazlığı gerçekten öğreticidir.

12) J.D. Gannon, *Christian Science Monitor*, 26 Ağustos 1988.
13) *NYT*, 7 Şubat, 4 Temmuz 1988; vurgular benim.
14) Trainor, *NYT*, 3 Nisan 1988; Rivera y Damas, 26 Ekim 1980, akt. Bonner *Weakness and Deceit*, 207.

1988 sonlarında LeMoyne, El Salvador'da *New York Times* muhabiri olarak dört yılını tamamladı ve bu durumdan Salvador gerillalarına yapılan yardım konusunda kapsamlı bir çözümleme yayımlamak için yararlandı.[15] Barış anlaşmasının imzalanmasının hemen ardından, Nikaragua'nın Salvador'daki gerillalara yardımının, "bu yardımlar olmadan gerillaların nasıl ayakta kalabileceklerinin tartışmalı olabileceği boyutta ve kapsamlı olduğu"nu yazmasının üzerinden on beş ay geçmişti. *Times*'ın dışişleri editörünün 'çok sayıda kanıt'ın olmadığını bildirmesinin üzerinden on dört ay, aynı editörün LeMoyne'yi gerçek kanıtları, (bkz. 8. not), gerçek denebilirse tabii, ortaya koymak üzere geniş bir makale hazırlamakla görevlendirmesinin üzerinden de dokuz ay geçmişti. Bu dokuz aylık araştırmanın sonuçları dikkatle incelenmeye değerdir.

Ortada hiç görünmeyen, Salvador gerillalarının varlıklarının bağlı olduğu Nikaragua yardımı konusunda 'çok sayıda kanıt'tır. LeMoyne geçmişteki iddialarından hiç söz etmediği gibi, ne 'çok sayıda kanıt' bulması istendiğinden ne de cani ruhlu ABD himayelerini koruyup barış anlaşmasını baltalayarak, yaptığı asılsız suçlamaların 'Sandinistler'i şeytan gibi gösterme' projesine katkısından bahseder.

Şimdi söyledikleri, kanıtın 'büyük oranda ikinci derecede önemli ve farklı yorumlara açık' olduğudur. 'Çok sayıda' olmaktan ziyade, hiçbir güvenilirliği olmayan 'sınırlı kanıtlar'dır bunlar. Dahası, bu 'sınırlı kanıtlar', yardım malzemesinin, Ağustos 1987 ve sonrasında iddia edildiği türden Salvador gerillalarını ayakta tutacak kadar büyük çapta değil, 'küçük ve muhtemelen düzensiz' olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bunlar geçmiş yıllarda ABD hükümet propagandası üzerine çalışanlar için şaşırtıcı olmayan sonuçlardır. Bu 'sınırlı kanıtlar'ın Sovyet blokundan, ön-

15) "Salvador Asileri: Silahları Nereden Alıyorlar?", *NYT*, 24 Kasım 1988. Tesadüf ya da değil, bu makale, FAIR, *Times*'ın yabancı editörlere söz vermesine rağmen konuyu açıklığa kavuşturamadığını açıklamasından bir ay sonra yazıldı; bkz. 8. not.

celikle Küba'dan gelen transit malzeme olabileceği iddia edilmiştir, ama yine kanıt yoktur. Okumayı sürdürdüğümüzde, en azından Kontralardan Salvador gerillalarına silah transferi ve silahların gerillalara taşınmasında Honduras ordusunun rolü konusunda daha çok kanıt varmış gibi görünüyor. Basının verdiklerini olduğu gibi kaydetmek yerine hükümet propagandasını *okumaya* çabalayanlar açısından bu da şaşırtıcı değildir; aynı şekilde, Dışişleri kaynaklı 1984 tarihli bir belge, Sandinistler'in silah sevkiyatıyla ilgili güvenilir bir belge koyamadan, silahların Meksika ve Guatemala'dan geldiğini ileri süren Sandinistler'i terk etmiş bir kişiyi tanık olarak gösteriyordu.[16] (Bu olasıydı, ama araştırılmamıştı; kendilerine günde üç kez malzeme atan uçuşların kesilmesinin ardından Şubat 1988'de ABD yanlısı güçler bozguna uğradıklarında, silahlarını karaborsacı Honduraslı subaylara satmaya başlamışlar, onlar da Salvador gerillalarına satmışlardı; işte bu, bizim doğrudan sözünü ettiğimiz konudur.) LeMoyne şimdi okuru, Sandinistler'in Salvador gerillalarına belli başlı katkısının subaylar için Nikaragua yoluyla başka ülkelere seyahat olanakları sağlamak olduğunu bildiriyor. Bu, ABD yanında öteki ülkelerin çoğu ve ABD'ye bağımlı ülkeler için de geçeridir; Kostarika dahil, bölgedeki bütün devletler, Nikaragua'ya saldıran ABD yanlısı güçlere benzer yardımları -aslında çok daha fazlasını- her zaman yapmaktadırlar.

Dikkatli bir okur, bunlardan dolayı, yıllardır süren sessiz sinema oyununun dağıldığını keşfedecektir. 'Simetri' masalları, her zaman açık olduğu için, komik bile değilir. Kontralara destek önemli ve geçerli bir politik seçenek olduğu sürece, sahtekârlık başarılı bir biçimde savunulmuştur; o zaman ABD yanlısı güçleri gerçek gerillalar olarak sunmak ve böylece, ikisi de hayatta kalmak için dış yardıma gereksinim duyan Nikaragua'ya saldıran gerillalar ile El Salvador'daki yerli gerillalar arasındaki

16) Bkz. Morley ve Petras'ın *Reagan Administration and Nikaragua*'sına yazdığım takdim yazısı.

'simetri'de ısrarlı olmak zorunlu hale geliyordu. 1988 sonlarına doğru, Kontra seçeneği, kısmen Nikaragua'daki sivil nüfusun acılarını ve rahatsızlığı maksimize etme ve ülkeyi sefaletin kucağına itme hedefine ulaşmak için bir araç olma özelliğini yitirdiğinden, kısmen de yandaş güçleri bölgede barındırmanın olanaksızlığı ortaya çıktığından, cazibesini yitirmekteydi. Bu nedenle masal unutulmaya bırakıldı; ama, önceden neler olduğuna ilişkin hiçbir açıklama yapılmaksızın. Tarihten silinmesi gerekiyordu ve elbette gereken yapılacaktı.

Oyunun kuralı yerleşik gücün tartışmanın kurallarını tayin etmesidir. Hükümet-medyası sistemi, Salvador gerillalarına Sandinist yardımı konusunda geçerli iddialar sağlarken, dava için gerekli oldukları sürece, temelsiz olduklarını bile bile bu iddiaları ısrarla tekrarlamaktaydı. Ara sıra bir şüphecinin kanıtların gerçekten çok zayıf olduğu gözlemiyle araya girmesine ses çıkarılmazdı tabii. Bununla birlikte, ABD yönetimindeki Kontra güçlerine Salvador'un yardım etmesi sorunu gündemden düşmüştü ve 1986 yılı boyunca Nikaragua'ya saldırmak için El Salvador'dan yararlanıldığına ilişkin kuşku götürmez kanıtlar olmasına ve aynı kaynakların o zaman gerçeği söylediği, ama göz ardı edildiği, sürecin bugün de işlediği, ama yine göz ardı edilmekte olduğu gerçeğine rağmen hiçbir araştırma yapılmamıştı. Saçma 'simetri' tezi, işe yaradığı sürece savunulmuştu ve şimdi bir kenara koyulan yaşamsal dış destek doktrini de gerek duyulduğu zaman yeniden canlandırılabilirdi, çünkü, geri alınmakla birlikte, ortak bilince oturtulmuş bir ana fikir yerinde durmaktaydı.[17] Geleneksel

17) Diğerleri de doktrini bir yana koymaktadırlar. *Newsweek*'in Orta Amerika muhabiri Charles Lane, Sandinistler'in El Salvador ve diğer hükümetleri yıkma girişimleri konusunda her zaman ölkeli *Wall Street Journal*'da, Salvadorlu gerillaların "silahlarının büyük bölümünü ya kendilerinin yapaklarını ya da ordudan el koydukları"nı yazıyor. Ama, köprünün altından çok sular akmıştır, ve şimdi, kısmen "hayal kırıklığı yaratan Sandinist deneyimi" nedeniyle, "bir zamanların umut vadeden devrimi" (bunu şimdi okuyoruz) şaşırtıcı biçimde Küba tarzı ekonomik felç durumuna (açıklanmayan nedenlerle) ve ABD-Sovyet savaş alanına "dönüşmüştür" (*WSJ*, 23 Aralık 1988).

tartışma Nikaragua'nın ve öteki hükümetlerin -ve mümkün olduğunda, bireylerin- kendilerini yabancı bir gücün kurduğu askeri bir rejimin ölüm mangalarından ve azgınca saldıran askerlerinden korumaya çalışan insanlara yardım *gönderebilecekleri* düşüncesine kapalıdır. Bu yasaklanmış soruya daha yakın bir bakış, egemen ahlâk ve entelektüel iklim hakkında bazı ilginç sonuçlar verebilir, ama böyle bir bakış iktidar konsensüsünden o kadar uzağa düşecektir ki doğrusu hayal bile edilemez.

Son olarak, istenmeyen barış anlaşmasını bozmak için hükümet medyası kampanyasının tam da son aşamasına denk gelen 'Sandinist kaçağı Miranda'ya uygulanan krallara layık muameleden bütün kaçakların nasiplerini aldıklarını söyleyemeyiz. Miranda olayında yararlanma, medya saldırısının *Washington Post*'taki (13 Aralık 1987) ön sayfadan iki uzun makalesiyle başladı ve Miranda'nın tanıklığına dayalı Dışişleri Bakanlığı propagandalarının nakledilmesiyle haftalarca sürdü. Bu tanıklık, Nikaragua'nın ABD yandaşı güçlere CIA'nın yardım uçuşları karşısında ulusal topraklarını savunmaya girişebilecekleri yolunda uğursuz bir uyarıyı; Nikaragua'nın, denetimsiz Fonseca Körfezi yoluyla El Salvador'a güle oynaya silahlar yollayarak eli kolu bağlı ABD Donanması'yla dalga geçtiği iddiasını ve Sandinistler'in olası bir ABD işgaline karşı savunma tedbiri olarak düzenli ordu kuvvetlerini azaltıp halka hafif silahlar dağıtmayı planladıkları yolunda bir haberi (bağımsız medya tarafından komşularını 'boğma ve korkutma' tehdidine dönüştürülen bir haber) içermektedir.[18]

Şimdi de medyanın, temel Kontra gücü FDN'nin 1985'ten beri İstihbarat Şefi olan Horacio Arce'nin örgütünü bırakıp kaçmasına gösterdiği tepkideki zıtlığa bakalım. Tegucigalpa'daki Meksika Konsolosluğu'na sığındıktan sonra Arce, Kasım 1988'de Mexico City'ye, oradan da hükümetin af programı koşullarında Managua'ya geçmiştir. Mexico City'deyken gazetecilerle görüşmeler yapmış ve çok sayıda ilginç şeyler anlatmıştır.

18) Miranda'nın tanıklığı ve bunun medya-dışişleri versiyonu için bkz. Mart 1988'de *Z Magazine*'deki makalem; Sklar, *Washington War on Nicaragua*, s. 383.

Kontra İstihbarat Şefi, Pentagon'un Kongre'nin koyduğu kısıtlamaları ihlal ederek Kontralara nasıl yardım yaptığını ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Bu yardıma 1986 yılı içinde ABD askeri uzmanlarının, Hercules C-130 nakliye uçaklarının kuşkusuz sınırları geçmeden ve gümrüklere uğramadan ulaştıkları 17 iniş pistine sahip yarı-gizli, bir kuzey ülkesindeki ABD hava üssünde verdikleri eğitimler de dahildir. Burada görevli öğretmenler Fort Bragg'dandı. 1982 Faklands/Malvinas savaşının ardından, Honduras'taki Kontralar Arjantinli öğretmenleri ve danışmanlarını kaybetmişlerdi, ama ABD üssünde (Arce'nin kendisi de dahil) yasadışı bir biçimde hepsi eğitim görüyordu; öğretmenler arasında Şili'den psikolojik savaş konusunda bir uzman da vardı, böylece ABD'nin uydusu neo-faşist devletlerle olan bağlar korunmaktaydı. Arce aynı zamanda, Salvadorlu ve ABD'li eğitmenler tarafından San Salvador yakınlarındaki Ilopango hava üssünde eğitim görenler arasındaydı. Honduras'ta ise, 1980'den beri temel eğitim ve lojistik sağlamakta olan, aynı zamanda Nikaragua içine yapılan destek uçuşları için pilot sağlayan Honduras'lı subaylar tarafından doğrudan eğitiliyorlardı. Honduras göçmen dairesi yetkilileri de Kontraların ordularına, bazen zorla, asker kaydetmek üzere mülteci kamplarına girişlerine yardımcı oluyorlardı. Miskito Kızılderililerinden olan acemiler, ayrı olarak, Japon bir subay tarafından eğitilmekteydi. Eğitimi ve yardımı denetleyenlerden çoğu İspanyol kökenliydi: Kübalılar, Dominikliler, Porto Rikolular, Güney Amerikalılar ve bazı İspanyollar. 'Herkesin bildiği' gibi, silahlar esas olarak İsrail'den geliyordu ve çoğu 1982 Lübnan savaşında ele geçirilmişti. 'CIA içinde Kübalılar her yerdeydi', aynı zamanda boğazına kadar pisliğe de batmışlardı. Kontraların finansmanı kısmen uyuşturucu ticaretinden geliyordu.

Amerika global bir güçtür ve bu yüzden, himaye ettiği ve beslediği devletlerden ve uluslararası terörizm ve suç örgüteriyle kurduğu uzun bir geçmişi olan ilişkilerinden yararlanarak, incelikli bir terör ve rüşvet sistemi kurabilir.

Arce, Tegucigalpa'daki ABD elçilik görevlilerinin Kontralara istihbarat bilgileri ve öteki yardımları sağladığını anlatmaktadır. Onun ABD elçiliğinde ilişki kurduğu kişiler arasında 'CIA'dan Robert McHorn ya da görünüşte AID görevlisi, ama aslında CIA'dan olan Alexander Zimmerman' vardı. Arce, Electropura şirketi binasında bulunan Tegucigalpa'daki AID antrepolarıyla da doğrudan bağlantı kuruyordu. AID'in, özellikle 'gizli savaş' esnasında Laos'ta olduğu gibi, geçmişte CIA'nın terörist operasyonları için bir paravan hizmeti gördüğüne ilişkin yaygın söylentiler vardır.

Arce, 19 Temmuz 1979'da, yani Sandinistler'in zafer kazandıkları gün, Somoza'nın Ulusal Muhafız birliklerinde çavuş olan babasıyla birlikte Nikaragua'dan kaçmıştı. 1980'de, 'Mercenario' ('paralı asker') adını alarak, Kontralara katıldı. Ocak 1981'de operasyon 'ciddi ve önemli bir şey' halini almıştı. Eski şef Ricardo Lao'nun işten el çektirilmesinin (ve, Arce'ye göre, muhtemelen Kontralarca öldürülmesinin) ardından istihbarat şefi göreviyle *comandante* rütbesine yükseldi. Lao, eski Salvador istihbarat şefi Roberto Sanivanez 1985 başlarında kendisinden politik cinayetler yanında El Salvador'da Başrahip Romero'nun öldürülmesini, Guatemala ve Honduras'taki ölüm mangalarının örgütlenmesi ve eğitilmesinde 'anahtar bir rol' almasını istediğinde, kafası karışmaya başlamıştı. Arce, onun 'hırsızlar içinde kalmış bir hırsız' olduğunu söylüyordu.

El Mercenerio'ya göre bütün Kontralar 'kiralık' değildir. Bazıları şeflerine sadık insanlardır. Yine de, bölge standartlarına göre iyi para alırlardı. Ailesi olmayan Arce'nin aylığı yaklaşık 500 dolardı.

Honduraslı silahlı güçler "sınıra yakın yerlerde yürütülen her operasyona katılırlar", aynı zamanda "Nikaragua'daki sivil ve askeri hedefler konusunda" istihbarat sağlarlardı. Arce'ye göre, bu ikinci hizmet özellikle önemliydi, çünkü "biz birçok okula, sağlık merkezine ve benzeri yerlere saldırıyorduk. Bunu özellikle Nikaragua hükümetinin köylülere sosyal hizmetleri sağlayama-

dığını, projelerini gerçekleştiremeyeceğini göstermek için yapardık... fikir buydu." Kuşkusuz, ABD eğitimleri bu temel fikrin anlaşılmasında başarılı olmuştu.

Arce'ye göre ayrıca, kumandan Enrique Bermudez'den başlamak üzere bütün Kontra örgütünde yaygın bir rüşvet vardı. ABD silah ve malzemelerini satıyorlardı ve "bunların çoğu... muhtemelen El Salvador'daki gerillaların eline geçiyordu." Kendi paylarını kesen Honduraslı subaylarla işbirliği içinde Kontralar hafif silahları ve radyo-iletişim malzemelerini El Salvador'daki FMLN'ye satıyorlardı; James Le Moyne ve *Times*'ın duymaktan mutlu olacakları gibi, FMLN sonuç olarak Nikaragualılardan yardım alıyordu.[19]

Arce'nin Miranda'dan çok daha önemli haberler verdiği ve Miranda'nın Nikaragua'da oynadığı role oranla Kontra örgütlenmesinde çok daha önemli bir rol oynadığı açıktı. Ek olarak, gördüğümüz gibi, Kontralar hakkında basında, genellikle hükümetlerden çok olmak üzere, fazlasıyla haber çıkıyordu. Ama bu olayda, eldeki tanıklığı 'Sandinistler'i şeytan gösterme' ve terör devletlerine destek sağlama kampanyaları için bir silaha çevirmenin yolu yoktu; aksine, mesaj tam tersi yöndeydi. Editörler seçimlerini buna göre yaptılar.

2) SUSKUN KALMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Daha önce tartıştığımız gibi, genelde savunulan bir doktrin şöyledir: "Biz Amerikalılar, onaylamadığımız kendi politika ve faaliyetlerimiz konusunda dövünmeye yatkın insanlarız." Ama gerçek bundan çok farklıdır.[20]

Egemen kalıpta, kendimizi hararetle kutlayıcı bir biçimde yüce

19) Marcio Vargas, Mexico City, "Arce ile Mülakat", *Central American Information Bulletin*, 21 Aralık 1988; Ruben Montedonico, *El Dia* (Mexico City), 6, 7 Kasım 1988, Kasım/Aralık 1988'deki bir çevirisi *Honduras Update*'de yeniden yayımlanmıştır. Lau konusunda bkz. *Turning the* Tide, s. 104.

20) Elinizdeki kitabın 122. sayfasında ek alınan konular için yapılan ektir.

prensiplere bakarak, düşmanın suçları konusunda derin bir öfke ile sorumluluğunu taşıdığımız suçlar örneğinde takdire şayan bir 'görmeme' yetisi iç içe geçmiştir. Batı'da, ABD müdahalelerinin Sovyet ve Üçüncü Dünya'lı kurbanları konusunda özür-arayanlar ya da sözde özür-arayanları aşağılayarak suçlayan geniş bir literatür -çoğu sahtekârca- vardır, ama olaylarla yüzleşme konusundaki bir isteğin bile işlenen suçların sınırlı kalması ya da ortadan kalkması yönünde başlı başına bir değişiklik yaratacağı durumlarda, kendi devleti ve himaye devletlerin suçları konusunda sessizlik ya da özür-aramalar çok yaygındır. Bu, başka yerlerde de standart işleyiştir. Sovyet dünyasında, muhalifler, doğru düşünen komiserlerin sert bir dille suçlandığı Batı'nın suçları için özür-arayanlar olarak mahkûm edilirler; burada da tamamen aynı kalıp taklit ediliyor.

Birkaç örneğe daha önce değinmiştik ve çok sayıda örnek de başka yerlerde tartışılıyor. ABD'nin politik kültürü ve medyasını değerlendirirken, ciddi bir araştırmacının, ABD'nin kendi suçlarından ayrı olarak hemen başvurabileceği örnekolaylar, vekili olduğumuz belli başlı devletlere ilişkindir; yakın dönemlerde bunlar El Salvador ve İsrail'dir. 1967'de İsrail'in sergilediği güç Amerikan entelektüelleri arasında etkisini hâlâ sürdüren aşırı bir övgü ve hayretle karşılandığından, bu örnek özellikle aydınlatıcı görünmektedir. Özür-arama edebiyatı Stalin dönemindeki bir parodiden pek farklı değildir.[21]

Başka yerlerde olduğu gibi, aynı telden çalmayanlar kadar sadakatini gerekleriyle yetinmeyenlere karşı da yürütülen incelikli iftira kampanyaları eleştirmenleri sindirmekte, kuvvet kullanımını kolaylaştırmakta ve aynı zamanda çoktandır uygulanabilir durumda olan politik bir çözümün önüne engeller dikmektedir.[22]

21) Bir örneğin tartışması için bkz. benim Saul Bellow'un *To Jeruselam and Back* üzerine yaptığım değerlendirme. *Towards a New Cold War*'da yeniden yayımlanan bu değerlendirme öyle bir öfke uyandırmıştır ki, öğrendiğime göre, yazımın orijinal olarak bulunduğu derginin basımı askıya alınmıştır. Çok daha başka örnekler için, aynı kitabımın, *Peace in the Middle East* (Panthon, 1974, Bölüm 5) ve *Fateful Triangle*, diğer bölümlerine bakınız.

22) Bkz. ek V, bölüm 4.

'Stratejik bir değer' olarak algılandığı sürece İsrail (*New York Times*'ın, İsrail'in işgal altındaki topraklardaki zulmü medyanın kısaca ciddiye aldığı bir boyuta ulaştığı sırada tanımladığı gibi), 'insan nezaketinin örneği' olmayı sürdürme konusunda kendinden emin olabilir; İsrail, ne yaparsa yapsın kendisini haklı çıkarmak için Amerikan işçi hareketi bürokrasisine de güvenebilir; "düzeni sağlama çabaları esnasında İsrail Savunma Güçleri yer yer gereksiz kuvvete başvuruyorsa da... kuşkusuz bu tür olaylar İsrail ordusunun ayaklanmayı denetim alma ve diğer politik işlevlerini yerine getirme konusundaki deneyimsizliğine, molotoflar ve taşlarla saldıran genç Filistinlilerle karşılaştıklarında geçirdikleri şaşkınlığa verilebilir."[23] Bu ifadeyi ve ne anlama geldiğini tam olarak değerlendirebilmek için, açıklamanın nadir anlardan birinin ardından yapıldığını akıldan çıkarmamalıyız. Medya o sıralar işgal altındaki topraklarda yıllardır süren, ama bu defa çok şiddetli olmasa bile skandal düzeyindeki şiddet örneklerinin bazı fotoğraflarını yayınlıyordu. John Kifner'ın *New York Times*'taki haberleri, yıllardır bilinen üstün siciliyle tutarlı bir biçimde, profesyonel gazeteciliğin özellikle iyi örnekleriydi.

AFL-CIO türü özür-aramalar yirmi yıldır ağır baskılar ve sonsuz işkencelere yetki belgesi işlevi görmektedir; nihayet bu, askerlerin evlere kapısını kırarak girdikleri, eşyaları parçaladıkları, insanların kemiklerini kırdıkları ve yirmisine basmamış çocukları evlerinden sürükleyerek çıkarıp öldüresiye dövdükleri düzenli pogromlar düzeyine erişmiştir. Konut ihlalleri fiili bir ceza muafiyeti koşullarında, toplu cezalandırmalar, sürgünler ve sistematik terör ise Savunma Bakanlığı emriyle yürütülmektedir. Hava değişmeye başlayınca, devlet ihlallerini gözlerden saklamak için kampanya yürüten belli başlı şahsiyetler şüphesiz kendilerine farklı bir geçmiş uyduracaklardır, ama görmeyi seçen gözler için kayıtlar ortadadır.

23) AFL-CIO Yürütme Konseyi'nin İsrail konusunda 16 Şubat 1988 tarihli kararı.

Okurları sadece bazı 'İsrailli yetkililerin hemen düzelttikleri, üzüntü verici istisnalar' olduğu konusunda temin eden bir Elie Wiesel her zaman vardır. Bu kişiler gerçek suç konusunda ise küplere binerler: İsrail zulmünün kamuoyu tarafından mahkûm edilmesi. Wiesel bize (belki de işgal topraklarındaki görevinden birkaç hafta önce dönen yedek kuvvetten birinin anlattığı) İsrail askerlerinin 'rüya gibi gözleri'nden dem vurur. Ama onlar, askeri otoriteler başka türlü yorumlamayı sürdürürken, kendi gözleriyle gördükleri 'utanç verici uygulamalar' da dahil olmak üzere, norm haline gelen ve neredeyse kimsenin engellemeyi düşünmediği "Filistinli yerleşik halka karşı şiddet ve işkence uygulamaları"ndan da söz ediyordu.[24] Ya da Wiesel'in aklında, belki de on yaşında bir çocuğu yakalayan, çocuğun söylediklerine karşılık vermemesi üzerine onun kendisine taş atan gruptan olduğunu tanıyan ve "kafasını ezerek, onu bir et parçası gibi bırakan" yedek ordudan askerlerin anlattıklarına göre, oğlunu korumaya çalışan annesini de döven ve ancak o zaman çocuğun sağır, dilsiz ve zihinsel özürlü olduğunu keşfeden askerler vardı. Dövme olayına katılanlardan birinin komutanı onlara yeni bir iş buyurmuştu, çünkü 'oyuna harcayacak zamanları' yoktu. Ya da Wiesel'in anlatmak istediği nokta belki de şudur: Yahudi basınının, *Against Silence* yazarı gibi zulmü tartışmasız kabul edenlerden söz ederken acı bir biçimde dile getirdiği, "ihtiyar bir Arap kadı-

24) Wiesel, *NYT*, 23 Haziran; Reuven Padhatzur, *Ha'aretz*, 16 Mayıs 1988. Wiesel'in, insanların sevdikleri devletin ihlalleri karşısında sessiz kalma yükümlülükleri ve yalnızca iktidardakilerin bilmek durumunda olduğu için kendisinin susması gerektiği doğrultusundaki, uzun zamandır savunduğu doktrin konusunda bkz. *Fateful Triangle* ve *Turning Tide*. Baskının son zamanlarda zirve noktasına ulaşması karşısında sessiz kalma yükümlülüğünü yinelediği *Yediot Ahronot* (22 Ocak 1988) makalesinde, ilk zamanlarda diğer devletlerin özürcülerinden alışık olduğumuz benzer duygular yanında, "İsrail'i eleştirmeyi reddediyorum, bunu yapmayı her zaman reddettim," diye yazar. Ama, şimdi onu sessizliğinden dolayı suçlayanların uzun yıllar sergiledikleri kendi daha berbat sicillerine bakmaksızın, yalnızca Wiesel'in pratiğini öne çıkarmak haksızlık olur. (Kabul edilmeyen gerçekler konusunda 21. notun referanslarına bakınız.) Wiesel, en azından, görüşü popülerliğini yitirdiğinde uzun yıllar savunduğu konuma bağlı kalma tutarlılığı gösterdi.

nını tekmeleyen bir İsrail askerinin fotoğrafı artık haber değildir". *Against Silence* yazarının sözleri, eğer uygun bir yöntem olarak sessizliğe başvurmamış olsaydı, acıları ve zulmü gerçekten hafifletebilirdi.[25] Böylesi tutarlı davranışların yıllarca saygıyla karşılanması, hatta azizce bir davranış olarak değerlendirilmesi Batı kültürü hakkında çok şey anlatmaktadır.

Bu bağışlama koşullarında İsrail, Wiesel'in "üzüntü verici istisnalar" dediği zamanlarda, İsrail basınında anlatılan (ama bizim basında nadiren değinilen) düzenli operasyonlar yürütmek üzere askeri güçlerini sevk etmek için olağanüstü ABD yardımını kullanmada özgür olacaktır; aynı zamanda 'ciddi bir yiyecek sıkıntısı'nın çekildiği mülteci kamplarına malzeme girişini engelleyecektir. Genç tutukluları Ansar 2 gözetim kampı doktorunun onları kabul etmeyeceği kadar acımasızca dövecektir. Bu gençlerden biri "hiçbir tıbbi müdahale olmaksızın, askerlerin arasında bir buçuk saat bitkin ve hareketsiz yattıktan" sonra, hastaneye giden yol üzerinde jipten "atılmış" ve "bir düzine askerin gözleri önünde tekrar hayvanca dövülmüştür" (bu olay, iddiaya göre, sansür edilmiştir). Askerler kapısını kırarak evlere girecek ve yatağın altında saklanan yedi yaşındaki çocuğu sürükleyip alacak, sonra "ailesinin ve anne-babasının gözleri önünde onu acımasızca dövecek", sonra da çocuk korkunç çığlıklar atarken ve "anne kendisine kımıldamaması emredildiği için onlara yardım edemezken", çocuğun saklandığı yeri söylemedikleri için babayı ve kardeşi de dövecektir; daha sonra o civardaki bütün beş yaş ve üzerindeki çocukları acımasızca dövecektir, bazen üç ya da dört asker ellerinde sopalarla "eller ve ayaklar kırılana kadar" ya da askerlerin suratlarına gaz püskürene kadar bu dayak devam edecektir; bunlar yoksul Cabaliye

25) Ze'ev Sachor, "İhlallere Alıştırılmak", 1 Nisan 1988, *Hotam*, 1988'de İsrail basınından aktarılan çok sayıdaki makaleden biri, İsrail İnsan Hakları Ligi (Tel Aviv) Rapor'undan. Yük hayvanlarına bir ders vermek için Savunma Bakanlığı'nın örgütlediği programların havasını bu rapordan öğrenebilirsiniz. Faturayı ödemesi beklenenleri ilgilendirip ilgilendirmediği tartışmalı bile olsa, bu son derece öğretici belge Amerika'da bilinmeyenler sırasında yerini aldı.

mülteci kampında görev yapan askerlerin anlattığı korkunç hikâyelerden bazılardır; kampta ordu "onları durdurmakta başarılı" olmuştu, öyle ki "hepsi baştan aşağı ezilmiş, zayıf ve bitkindi". Tutuklu olarak Dahariye hapishanesine vardıklarında, görevli subayların gözleri önünde, on iki-on beş yaş arası çocuklar "sakatlanmaları için" dikenli tellere gerilecek; yine cezaevi arabasında sopa, lastik boru ve muştayla meydan dayağı atılacak ve bunlar subayların gözleri önünde olacaktır (bu ve benzer eziyetleri anlatan Knesset üyesi Dedi Zucker, "Israil otobüslerinin işkence odaları haline geldikleri"ni söylüyordu). Aynı insanlar evlerin kapılarını kırıp insanları kaba dayaktan geçirip aşağılayarak Jericho kampına azgınca saldıracaktır. Amari mülteci kampına "cinnet getirmişçesine" saldıracaktır. Olay yerine gelen bir ambulans sürücüsü saçlarından sürüklendikten sonra dövülecektir; bu olayda, tanıkların anlattığına göre, bir kışkırtma olmaksızın çapulculuk yapan seçkin bir paraşütçü birliği vardır. Bir tutukluyu "sapasağlam" hapse koyup, "sakatlanmış ve konuşamaz" durumda bırakacaktır, belli ki çocuk Cenin soruşturma merkezinde "gözaltında bulunduğu sürece gördüğü işkence ve şiddetli dayak sonucunda" bu hale gelmiştir. Bir polis muhbirinin arabasına ateş açmak suçuyla hapsettiği bir Arap gencinin itirafının işkence sonucu olduğu, olaydan başkasının sorumlu olduğu ortaya çıkınca genci beraat ettirecektir, ama bölge savcısının ya da mahkemenin "şiddetli dayak sonucu itiraf ya da akla gelen başka olasılıklar" üzerine tek bir ifadesi olmayacaktır. Ve bunun gibi niceleri.[26]

---

26) *Ha'aretz*, 4,15 Temmuz; *Jeruselam Post*, 6 Temmuz; Ya'akov Lazar, *Hotam*, 15 Temmuz, Cabaliye'den bildiriyor; William Montalbano, *Los Angeles Times*, 31 Mayıs 1988, *AP*, 30 Mayıs, Dahariye konusunda, uygulanan vahşetten bir örnek Dedi Zucker tarafından bölge halkının tanıklığına dayanılarak *Yediot Ahronot*, 10 Haziran; Yerushalayim, 17 Haziran, Jericho konusu; *JP*, 22,24 Haziran, Knesset üyesi Ran Cohen'in suçlamalarına dayanarak; *JP*, 3 Ağustos 1988, üç aylık hapisten sonra Muhammet Dari'nin serbest bırakılması konusu. Kapsamlı belgeler için bkz. *Punishing a Nation: Human Rights Violations during the Palestinian Uprising, 1987-December 1988* (El Hak, *Law in the Service of Man*, Ramallah, Aralık 1988).

Daha çok çeşitli örnekler vardır. Seçkin bir birliğin komutanı olan Willy Shlap, Cabaliye yakınındaki El Burj mülteci kampındaki ilk haftasını anlatmaktadır. Yedi yaşında bir çocuk taş atarken görülüp evinden alınmış ve babasına çocuğunu dövmesi emredilmiştir. Baba çocuğa bir tokat atar ama subay bağırır: "Sen buna dövmek mi diyorsun. Döv onu. Döv!" Gerilim artar ve baba 'çılgın bir biçimde', çocuğu yerden yere vurarak ve olabildiğince şiddetle kaburgalarını tekmeleyerek, dövmeye başlar. Askerler belirgin bir biçimde tatmin olurlar. Wiesel'in gözlemlerini yazdığı zaman, 1988 yazında eziyet çok daha şiddetini artırdığında *Jerusalem Post,* UNRWA kurtarma görevlileri ve klinik doktorlarına dayanarak şunları bildirir: Şiddetli dayaktaki keskin artışın kurbanları '15-30 yaş arası erkeklerdi', ama geçtiğimiz haftalarda klinik beş yaşında ve daha küçük beş kız çocuğuyla 24 oğlan çocuğunu da tedavi etmişti, bu arada kliniğe 'kanamalı bir böbrek ve sopa darbeleriyle gelen' yedi yaşındaki bir çocuk gibi çocuklar da gelmektedir. Doktorlar ve kurtarma görevlilerine göre, askerler rutin olarak çocukları dövmekte, tekmelemekte ve sopalamaktadırlar.[27]

Mahkemeye intikal eden ve bu nedenle oldukça büyük ilgi çeken (tabii ki İsrail'de) bir olayda, Givati Tugayı'na bağlı seçme birlikten dört asker tutuklanmış ve 22 Ağustos'ta Cabaliye kampından bir kişiyi döverek öldürmekle suçlanmışlardı. Dava ilk defa bir ay sonra *Ha'aretz* tarafından duyuruldu. Çocukların taş atmalarından sonra yirmi asker bir eve girmişler ve babayla taş attığından şüphelenilen Hani el-Sami'yi dövmeye başlamışlar. Sami tekmelenmiş, sopa ve silahlarla dövülmüş. Sami yerde yatarken askerler yataktan üzerine atlıyorlarmış ve başı sopa darbeleri sonucu kanamış. Askerler Sami'nin karısını da dövmüşler. Bir subay gelmiş ve ağır yaralı, çok kan kaybeden adamı hastahaneye değil, Askeri İdare Bürosu'na getirmelerini emretmiş; bu rutin bir işlemdir. Daha sonra, aileye Sami'nin öldüğü bildiril-

27) Yizhar Be'er, *Kol Ha'ir, 26* Ağustos 1988; Joshua Brilliant, *JP,* 26 Ağustos 1988.

miş. Aynı birlikten iki asker, "Onları dövdüğümüz, hem de şiddetle dövdüğümüz doğrudur, ama insanlara ateş etmektense kemiklerini kırmak daha iyidir," demişler ve Savunma Bakanı'nı taklit ederek, "İnsan imajınızı kaybettik," diye eklemişlerdir.[28]

Tutuklamaların duyurulmasının ardından, Tugay'ın diğer eziyetleri gün ışığına çıkmıştır: örneğin, El Burej mülteci kampından bir gazetecinin hikâyesi. Askerler bu gazetecinin evini basmışlar, elleri ve dizleri üzerinde çömelip bir eşek gibi anırmasını emretmişler, aynı zamanda hayaları, midesi ve sırtına sopa ve elektrik kablolarıyla yarım saat süresince vurmuşlar, gözlüklerini kırmışlar ve "şimdi kör bir eşek olacaksın" diye alay etmişler. Askerler, aşırı-sağ fanatizmleriyle bilinen askeri-dinsel eğitim okulları, Hesder Yeshivot'tan gelen çoğu birliğin "sağ-kanat yönelimleri" ve komutanlarını suçlayarak, Givati'yi "yasasız bir tugay" olarak betimlemişlerdir.[29]

Jerusalem Post'un yorumsuz olarak kısaca bildirdiğine göre, dava sürerken cinayetle suçlanan askerler daha sonra serbest bırakılmıştır.

Yahudi basını yabancı basını izleyen okurlara sunulan versiyonundan aldığı şekliyle bu hikâyeyi anlattı. Bir asker, mahkemede 'zaman geçirme nedeniyle eziyet ve dayakların olduğu'nu doğruladı. Başka biriyse Sami'nin iri kıçının askerlerin özellikle hoşuna gittiğini ve 'dayak için bir hedef teşkil ettiği'ni eklemişti. Bir subay Sami'yi öldürmekle tehdit ettiğini kabul ederek ekliyordu: "Çünkü haykırışları beni rahatsız etmişti"; "Ona çenesini kapamasını, yoksa onu öldüreceğimi söyledim."

Ayrıca, dayaktan sonra Sami'nin getirildiği askeri bölgede, subay, bir doktordan Sami'ye bakmasını ister, ama doktor yalnızca yüzündeki kanın silinmesi emrini vererek bunu reddeder. Tanığın anlatımına göre, aynı gün idare binasına gözleri kapalı ve elleri arkadan bağlı, görevliler ve askerler tarafından acımasız-

28) Eitan Rabin, *Ha'aretz*, 23 Eylül 1988.
29) Shimon Elkavetz, *Hadashot*, 28 Eylül; Tali Zelinger, *Jerusalem Post*, 29 Eylül, 1988.

ca dövülmüş çok sayıda Arap getirilmiştir. Neden Sami'ye özen göstermediği sorulunca, tanık şöyle yanıtlamıştır: "Yaralı bir Arap beni ilgilendirmez, çünkü onlar Arap ve bizi öldürmek istiyorlar." Askerlerin tanıklığı şöyledir: "Bir asiyi yakaladığın zaman, onu döversin... direnmese bile. Bu onu caydıracaktır." Askerlere 'ayaklarını kırın ki yürüyemesinler, ellerini kırın ki taş atamasınlar' emri verilmiştir. Bir birlik komutanı, "her şüpheliyi bir-iki ay hareket edemeyecek hale koyacak şekilde dövmek için kesin emir aldıkları"nı bildiriyordu. Aynı kişi ifadesinde, bunun 'zorunlu' olduğunu, çünkü bir şüpheliyi hapse tıkmanın "onları FKÖ eğitim seminerine almaya benzediği"ni anlatmıştır. Ev içinde dayak atma Gazze'de 'sıradan bir olaydır.'

Askeri mahkeme, "merhumun askeri bölgede araştırmalarımıza rağmen kimliğini tespit edemediğimiz askerler tarafından dövüldüğü iddiasının doğruluğu"nu karara bağlarken, savunmanın talebini kabul etmiştir. Ayrıca, askerlerin seksen üç gün gözaltında kalmaları, "ordunun gereksinimleri ve masumiyetlerinin doğası ile adaletin doğası arasında doğru bir denge"yi sağlamıştır. Mahkeme sonuç olarak bu vakada, "adi suçlularla değil, görevlerini yapan askerlerle" karşı karşıya olduğu kararına varır. Ziva Yariv ise, "Hiç kimse silahsız bir Arabı kendi evinde acımasızca dövdüklerini, çocuklarının gözleri önünde kafasında birkaç sopa kırdıklarını ve postallarıyla çiğnediklerini inkâr etmiyor," yorumunu yapıyor; ama yasal sorumluluk yoktur, çünkü bu dayaklar ölümün gerçek nedeni olamazdı. Sanki sivilleri öldüresiye dövmeyi, ya da masum kişinin vücudunda sopalarını kırmayı yasaklayan bir kanun yoktu; sanki şiddetli saldırılar ya da ağır yaralamalara karşı bir kanun yoktu![30]

Ha'aretz'in askeri muhabiri, mahkemeye çıkarılan 'istisnalar'ın sayısında bir düşüş gözlemlemiş, fakat bunun nedenini 'istisnaların norm haline gelmesine' bağlamıştı. Kalandia mülteci

30) *JP*, 17 Kasım; Ha'aretz 2, 15, 16 Kasım; *Yediot Ahronot*, 18 Kasım 1988. Michal Sela, *JP*, 26 Ocak, 3 Şubat; *JP*, 10 Şubat 1989. Ayrıca, bkz. Glenn Frankel, *WP*, 12 Şubat; George Moffett, *CSM*, 15 Şubat 1989.

kampına saldırmaktan yargılanan seçkin paraşütçü birliğinin üyeleri gibi Givati askerleri de 'bu kadar gürültünün nedeni'ni anlayamamıştı. Onlar diğer birliklerdeki askerlerden farklı davranmamışlardı ve kendilerinden tam olarak beklenenleri yaparak emirlere uyuyorlardı. Arap sivilleri ya da tutukluları evlerinde ya da sokakta dövmek günlük yaşamın bir parçasıydı, bu yüzden haksız yere yargılanıyorlardı. Şüphesiz, mahkeme de onlarla aynı görüşteydi. Kelime anlamı olarak 'istisna' anlamına gelen İbranice *'harig'*, şimdiye kadar 'eziyet'le eşanlamlı kullanılagelmiş görünüyor.[31]

Eziyet, yetkililer tarafından oldukça sıradan bir şey olarak görülmektedir. Yedekler arasında Ansar 2 Mülteci Kampı Tıp Merkezi'ne çağrılan Dr. Marcus Levin'den, tutukluları 'sorgudan önce ve sonra' muayene etmesi istenmiştir. Tutukluların 'sorgudan sonra' neden muayene edilmeleri gerektiğini sorduğunda, sorumlu doktorlar, "Özel bir şey değil, bazı kereler kırık kaburgalara rastlıyoruz, örneğin, dün -sorgudan sonra- iki ayağı kırık on iki yaşında bir çocuk getirdiler," yanıtını vermişlerdir. Orduya on altı yıl hizmet vermiş biri olan Levin, komutana çıkmış ve "Benim adım Marcus Levin, Joseph Mengele değil; vicdani nedenlerden dolayı bana Güney Amerika diktatörlüklerini anımsatan bu yerde görev almayı reddediyorum," demiştir. Ama, çoğu kişi vicdanları rahatsız olsa da başka türlü davranıyor. Bir doktor ona, "Başlangıçta kendini Mengele gibi hissedersin, ama birkaç gün sonra alışırsın," diye karşılık vermiştir.[32]

İsrailli yazar Dan Almagor, İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinin otuzuncu yılında İngiltere'de gördüğü bir TV filminden bahseder. Filmde savaş suçlusu olarak cezalarını tamamladıktan sonra cezaevinden bırakılan birkaç Alman subayına, katıldıkları çirkin eylemleri filme almaya neden bu kadar özen gös-

31) Reuven Padhatzur, *Ha'aretz*, 30 Kasım 1988. Ayrıca bkz. Eitan Rabin, *Ha'aretz Supplement*, 2 Aralık 1988, aynı noktalara işaret eder.
32) Hadaf Hayarok, *Al Hamishar*'a ek, 23 Ağustos 1988.

terdikleri sorulur. Bir subay, "Biz onların çoğunu tarihe geçsinler diye filme almadık," der, "hafta sonları eve gittiğimizde çocuklara oyalanacakları bir şey getirmiş olacaktık. Çocuklar için çok eğlenceliydi." Çünkü çocuklar, savaş nedeniyle Mickey Mouse filmlerinden yoksundu. Almagor bu filmi, Hani el-Sami'nin iyi bir 'dayak hedefi' oluşturan iri kıçını 'çekici bularak eğlendikleri'ni anlatan Givati askerlerinin ifadelerini okurken hatırlamıştı. Almagor, rütbesi binbaşı olan bir eğitim subayıyla Batı Şeria'ya yaptığı bir ziyaretten de söz eder. Subay gururlanarak insanları sopalarla nasıl dövdüğünü anlatmaktadır. Sonra gönüllü kadın ve erkeklerle diğer subaylardan oluşan bir gruba katılırlar. Grup örme bir takke giymiş aşırı sağcı bir dinci örgütten bir adamın anlattığı hikâyelerle kahkahadan kırılmaktadır. Adam gizli polisin işaretlediği evleri buldozerle yerle bir etmiştir, bunlardan biri işaretli değildir, ama iki yanındaki ev işaretlidir ve adam buldozerini çevirmek isterken yolu üzerindeki bir depoyu da yerle bir etmiştir.

Almagor'un acı sözleri beni de anılarıma geri götürdü. Bunlar arasında bir tanesi, kırk yıl önceki unutamadığım bir olaya ilişkindi. O zaman, Boston şehir merkezindeki 'savaş mıntıkası'nda, Hiroşima'nın bombalanması üzerine korkutucu bir Japon filmi, eğlence olsun diye, bir porno filmi olarak gösterilmişti. Tet saldırısının hemen ardından Mart 1968 tarihli *New York Times*'ta yer alan bir haberde, Chicago Bilim Müzesi'ndeki bir sergiyi gösterenlerin nasıl berbat ettiği, kızgınlıkla anlatılmaktadır. Söz konusu sergide çocuklar, "bir makineli tüfekle bir diyoramadaki Orta Vietnam dağlık bölgesindeki hedeflere makineli tüfeklerle ateş etme taklidi yapmak üzere bir helikoptere girebilmektedirler". Çirkin barışçıları özellikle çileden çıkaran şey, hedeflerin arasında bir köylü kulübesinin bulunmasıydı.[33]

. "Öyle görünüyor ki, bu hikâyeleri ilişkilendirmek, bir açıklama beklemek, sorumlu aramak neredeyse olanaksız. Her yeni

33) Almagor, *Ha'ir*, 16 Aralık 1988; *NYT*, 18 Mart 1968.

günde yeni bir hikâye ortaya çıkıyor." Bunlar Zvi Gilat'ın umutsuz sözleridir. Silahlı güçler Filistin ayaklanmasını bastırmak için giderek daha çok vahşi önlemlere başvurdukça, Gilat özen ve sabırla, işgal altındaki topraklardaki ihlalleri rapor ediyordu.

Gilat, Nisan 1988 başında bir Yahudi kızın öldürülmesi yüzünden adı kötüye çıkmış Beita köyünü anlatıyordu. O kızı, iki köylüyü öldürdükten sonra çıldıran, dağcıların koruması bir İsrail muhafız öldürmüştü. Öldürülen kişilerden birinin üç aylık hamile kız kardeşi kardeşinin katiline taş attığı için hapse atılmış ve çocuğunu doğuracağı düşünülen güne kadar hapiste tutulmuştu; üç kişiyi öldüren İsrailli muhafız ise kovuşturmaya uğramadı, çünkü, askeri sözcü albay Raanan Gissen'in ifadesiyle, "Bu trajik olay ve sonuçlarının onun için zaten bir ceza olduğuna inanıyorum." Öteki Beita sakinleri, hiçbir karar olmaksızın, sekiz ay süresince hapiste kaldılar ve ancak bir aileden tek kişiye askeri mahkemedeki duruşmalara katılma izni verildi. Dört köylünün Yahudi kızı muhafızı tarafından öldürülmeden önce taş attıkları gerekçesiyle üçer yıl hapis cezasına çarptırılmaları *Times*'ta bir AP haberinin on birinci paragrafında birkaç cümleyle geçiştirildi; oysa on gün önce *Times,* evinin yakınlarında bir bölgede koyunlarını otlatırken gördüğü bir Arapı öldürdüğü için bir Yahudinin 2,5 yıl hapse mahkûm olduğunu (bu ceza kanundaki en düşük cezadır) yazıyordu.

Beita sakinleri yurtlarından çıkarıldılar, çoğu yıkım için özel olarak işaretlenmemiş olanlar da dahil, evleri tahrip edildi, malları dağıtıldı ve köyün temel gelir kaynağı olan zeytini Avrupa'ya satmasına izin verilmedi; İsrail de bu zeytini satın almayı reddetti. Gilat'ın köyü ikinci kere ziyaretinden iki hafta önce, 12 yaşlarında bir oğlan çocuğu İsrail askerlerinin yakın mesafeden ensesine sıktıkları bir kurşunla vurulup öldürülmüştü. Çocuk kendisini evden çıkarken gören askerlerden kaçarken vurulmuş ve tanıkların anlatımına göre, en az beş saat kanlar içinde yerde bekletilmişti. 'Artık gücü ve isteği' kalmamasına rağmen Gilat, yine de sayısız korku, acımasızlık ve dehşet hikâyeleri anlatmayı sür-

dürüyor. Ama o anlatırken, faturayı ödeyenlerin pek azı da içlerinde olmak üzere, bunları okuyanlar arasında bile duygular körelmeye başlıyor.[34]

Burada kuşkusuz 'deneyimsizlik' ve 'şaşkınlık'tan doğan eziyetler denebilecek 'üzüntü verici istisna'ların yalnızca küçük bir kısmına değindim. ABD medyası, eğer gizli anti-Semitizmden değilse, savunmasız İsrail'e karşı haksız ithamlardan kaynaklanan eleştirilere yönelik saldırıları esnasında kapsamı daraltırken, ihlaller 1988 ortalarında tırmanışa geçiyordu. Bu arada, şimdi korkuya kapıldıkları şey için geçmişte dayanak yaratılmasına yardımcı olanların bazıları, İsrail'in başındaki musibetler konusunda sessizce iç çekmek ile yer yer görülen aşırılıklar arasında bölünmüş durumdaydı. Basın başka yere bakarken zulüm sürüyordu; bunu durdurmaya yardımı dokunabilecek olanlar sessizlik yeminlerini gözden geçiriyor, bu arada bizi ciddi hiçbir şeyin olmadığına inandırmaya çalışıyor, ya da bugüne kadar söz konusu olmayan Filistinlilerin insan haklarını tanıma yolunda adımlar atmadıkça İsrail'in karşılaşacağı sorunlar konusunda uyarılarda bulunuyorlardı.

İsrail (asıl olarak İbranice) basınındaki korku hikâyeleri salt yüzeyi yalayıp geçer. İsrail Dışişleri Bakanlığı'ndan bir görevli, yedek hizmet görevinden döndükten sonra işgal bölgelerindeki "acı ve şiddetli olayların ezici çoğunluğunun kamuoyuna hiç ulaşmadığı"nı bildirmiştir. 'Gerçek bir savaş'a dönüşen şiddetin yükselmesi esnasında ancak on olaydan birinin kamuoyuna ulaştığı tahmininde bulunuyordu; ayrıca şiddet, büyük oranda sava-

34) Gilalt, *Hadashot,* 16 Aralık; Gissen, Joel Brinkley, *NYT,* 28 Nisan, *AP, NYT* 15 Aralık; özel, *NYT,* 5 Aralık 1988. Eiran Taus, *Al-Hamishmar,* 19 Kasım; Judith Green, *News from Within,* 14 Aralık 1988. 'Beita Komitesi'yle çalışan Kudüslü bir mimar olan Green, çocuğunun öldürüldüğü gün köyü ABD'li bir diplomatla birlikte ziyaret etmiş, ordu tarafından yıkılan evleri onarmayı umduğunu söylemiştir. Askerler ayaklanmayı denetleme ekipmanlarıyla girdiklerinde sokakları bomboş ve sessizliğe gömülmüş köyde azgın askerlerin neden olduğu yıkımla birlikte bu hikâyeyi de anlatmıştır. Nisan ayında, köy hâlâ askeri kuşatma altındayken, yürüyüşçülerle ilgili olayın bir hafta sonrasındaki kişisel ziyarete dayanan, arkaplan hakkında daha ayrıntılı bilgi için, Temmuz 1988'de *Z Magazine*'deki yazıma bakınız.

şı finanse eden -devlet terörüne ek bir katkı olarak- Amerikan vergi mükelleflerinin gözünden de uzak tutulmaktaydı.[35]

Yine faturayı ödeyenlerden büyük oranda saklanan şey, çözümün yalnızca işgal alandaki topraklardaki inatçı nüfusun 'transferi'nde yatıyor olabileceği yolundaki mevcut önerilerdir. Bu ilginç fikir şimdi yine sahneye çıkıyor, ama geleneksel yorum ve savlara dayanarak bunun uygulanamayacağı temelinde sık sık itiraz eden muhalifler de var. 1988 ortalarında, nüfusun yüzde 45'i İsrail'i aşırı demokratik bulur ve yüzde 55'i İsrail'deki Arap yurttaşlara eşit haklar verilmesine karşı çıkarken (ülkelerin bazı bölgelerine giriş gibi eşit haklardan yoksunluk, propaganda edilenin aksine, her zaman ciddi boyutlardadır), yaklaşık yüzde 40 oranında İsrail Yahudisi, Arap nüfusun topraklarından çıkarılmasından yanadır. Siyonist basın ağırlıkla Filistinlilerin İsrail Ülkesi'nde (ve belki de yakın dönemde Yahudi yeniden yerleşim çabalarıyla getirilen göçmenlerin toprağında) geçici konuklar olduklarını uzun süredir söylüyor; bu, Amerikan entelektüelleri arasında da yaygın bir hikâyedir. Amerika'da güçlü bir konuma sahip, yükselen aşırı-ortodoks dinci gruplar, Yahudilerden aşağı olan insanların yerlerinden edilmelerine ses çıkarmayacaklardır; böylece, 1921'den 1935'e kadar Eşkenazi Başhamamı olan Rav Kook'un deyişiyle, "İsrail ruhuyla... her düzeyde, bütün Yahudi-olmayanlarm ruhu arasındaki fark, bir insanın ruhuyla bir hayvanın ruhu arasındaki farktan daha büyük ve daha derindir; çünkü ikinci ayrım yalnızca nicelik ayrımıyken, birinci ayrım niteliksel dir.[36]

35) Gad Lior, *Yediot Ahronot*, 10 Temmuz 1988.

36) Transfer konusundaki mevcut tartışmalara birkaç referans için bkz. benim Mayıs 1988 tarihli Z *Magazine*'deki makalem. *Ha'aretz*, 8 Haziran 1988, kamuoyu yoklaması; sonradan yerleştirilenlerle kibbutz üyelerini dışarda bırakan yoklamada yüzde 41 lehte fikir belirtmiştir. Bundan çok kısa bir süre sonra yapılan bir yoklama yüzde 49'un Arapların işgal alandaki topraklardan transferinden yana olduğunu ortaya çıkarmıştır; *JP*, 12 Ağustos. Rav Kook. *Davar*, 26 Eylül 1988. Bkz. Yehoshafat Harkabi, *Israelits Fateful Hour* (Harper and Row, 1988) bu önemli konularla ilgili ilk işe yarar kaynaktır.

Transfer çözümünün bile Kuzey Amerikalı bazı çevrelerde kabul görmeyeceğine inananlar ciddi bir yanılgı içindedirler. ABD sosyal-demokrat solunun saygın şahsiyetleri yıllar önce eski Filistin'in yerli halkının 'devlet içinde marjinal' kaldığını, bu yüzden sorunların 'gitmesi gereken insanların gitmeleri'ne yardım ederek 'halledilebileceği'ni açıklamışlardı. Alexander Cockburn'e göre, Cumhuriyetçi Parti'nin 1988 platformu, şu ifadelerle, "alçakgönüllü bir biçimde transfer nosyonunu yüreklendirecek kadar ileri gittiğinde" bir fısıltı bile duyulmadı: "Kabul edildikleri ülkelerde ortaya çıkacak daha çok iş ve daha büyük fırsatlarla daha çok genç insan, enerjilerini başkalarının dünyasını -Amerika tarafından onaylanan ve finanse edilen acımasız bir askeri rejime karşı hakları için mücadele ederek- yıkmaktansa, kendilerine bir dünya kurmaya harcayabilecektir."[37]

3) ZİRVELER[38]

Aralık 1987deki Washington zirvesi dahilinde Reagan-Gorbaçov buluşmaları için yapılan hazırlık çalışmalarında, haberler, yalnızca uygun düşüncelerin kamuoyuna ulaşabilmelerini güvence altına almak üzere, dikkatli bir biçimde şekillendirildi. Ayıklanan şey, Birleşmiş Milletler'deki, neredeyse tek başına Amerika tarafından savunulan, silah yarışını tırmandırma çabalarına karşı ezici oy çoğunluğuydu. Bütün gözlerin Reagan'ın dünya barışını sağlamadaki başarılarına çevrildiği bir sırada bu yararlı bir mesaj olmazdı elbette. Bağımsız medyadan titizlikle saklanması gereken şeylerde hedef yalnızca dünya kamuoyu değildi. Ülke içindeki barış hareketi de gözden kaçırılmıyordu. Gözlem örgütü FAIR, medyanın izlediği olayların bir özetinde, "INF Anlaşması üzerine sadece sağ kanat eleştiriler haber değe-

37) Michael Walzer, "Nationalsm, Internationalism, and the Jews," ed. Irving Howe ve Cari Gerhman, *The Arabs and Middle East* (Barlam, 1972); Cockburn, *Nation*, 21 Kasım 1988.

38) Elinizdeki kitabın 128. sayfasında ele alınan konular için yapılan ektir.

rinde görülmüştür," diye yazmıştı. Reagan yönetiminin fütursuz nükleer yayılma politikasına sert eleştiriler yönelten Cumhuriyetçi Senatör Mark Hatfield 'ulusal medya tarafından karartmaya tabi tutulmuştur'; Amerika'nın en büyük barış grubu SANE/Freeze'in akıbeti de aynı yönde oldu. Barış hareketinin INF anlaşmasının ilkelerini tespit etmekteki rolü konusunda örgütün basın toplantısı 'büyük bir haber konusu' yapıldı. Dışişleri Bakanı George Shultz'un barış hareketini suçlaması ve onları 'yanıldıklarını kubul etmeye' çağırması haber olarak verildi, ama Brigid Sheaj'nın yorumladığı gibi, "hikâyenin bizden yana olan yüzünü anlatmamız için bir santimlik bir yer bile verilmiyordı." ABD'nin Yıldız Savaşları peşinde koşarak ABM anlaşmasını geçersiz kılmaya giriştiği yolundaki Sovyet iddiaları 'doktriner' ve 'düşmanca' görülerek TV haberlerinde verilmezken, onun yerine, başrolleri INF anlaşmasını tam sağdan eleştiren Richard Ferle ile güvercin rolündeki şahin Demokrat San Nunn'ın (Tom Brokaw, NBC) oynadığı bir 'son özetler zirvesi' yayınlandı. Her zaman olduğu gibi, tartışma yapılabilirdi, ama makul sınırlar içinde.[39]

Zirvenin resmi gündemi bir barış havarisi olarak Reagan'ın rolü ve onun insan haklarına tutkusunu içeriyordu. Öyleyse, medyanın görevi başkanın başarılarının bu iki kayda değer yönü üzerinde durmaktı. Uygun elemelerle birinci gereksinim karşılandı, ikincisi de ilkinden aşağı kalmayan bir soğukkanlılıkla yerine getirildi. Gorbaçov, TV kameraları önünde Washington Havaalanı'nda Amerikan topraklarına ayak basarken, CBS spikeri Dan Rather, Gorbaçov'un silah indirimine ağırlık vereceğini, ama "Reagan'ın Sovyetler Birliği'ni insan hakları, Afganistan ve Nikaragua gibi daha geniş konulara çekeceği"ni bildiyordu.[40] Reagan'ın parlayan insan hakları sicili (örneğin, Orta Amerika'daki) konusunda soru soracak kadar acemi birkaç kişi vardı, ama kimse Dan Rather kadar ileri gidemezdi. Nikaragua'da olanları

39) *Extra!*, Aralık 1987.

40) Akşam 6,30 CBS haberleri, 7 Aralık 1987. Cümle ya tam bir alıntı ya da yakın bir açıklama olarak tırnak içine alınmıştır; ben yazılı metni elde edemedim.

bir Sovyet ihlali olarak yorumlayan Dan, Reagan'ı sık sık 'ultra-liberalizm'le suçluyordu.[41]

New York Times'ın birinci sayfa haberlerinde, Moskova'dan Philip Tauman, Gorbaçov'un söz vermesine rağmen daha öğreneceği çok şey olduğu gözlemini aktarıyordu. Ona göre, hâlâ "Amerikan yaşamı konusunda ortodoks Sovyet görüşünü dile getiriyor; yani, bir askeri-sınai kompleks egemenliğindeki yönetici bir sınıf hükümeti kontrol ediyor, ekonomik eşitsizlik ve adaletsizliklerle dolu bir toplum yaratarak, Amerikalıların çok büyük bir çoğunluğunu sömürüyor"du Gorbaçov fakat Amerika'yı bilen ve dolayısıyla bu kavrayışın gerçeklikten ne kadar uzak olduğunu anlayan 'yardımcılarının daha incelikli bakışları'yla tutarsızlık içindedir. Aynı tarihli *Times*'ta Adam Walinsky'nin "Cehennemde Olmak Neye Benzer" başlıklı bir makalesi vardır. Bu makalede ise ekonomik eşitsizlik, adaletsizlik ve sömürüden uzak bu toplumun bir parçası olan yoksul Chicago mahallelerindeki yaşamın gerçekleri anlatılmaktadır.[42]

Haziran 1988'deki Moskova zirvesi de aynı akıbetten kurtulamadı. Birkaç istisna dışında, yapılan yorumlar Reagan'ın Sovyetler Birliği'ndeki insan haklarını cesaretle savunmasına duyulan hayranlıktan, Ruslara teslim olma zayıflığı göstermesine ve Leninizmle garip muhabbetine yönelik eleştirilere kadar uzanıyordu. Reagan'ın Sovyet muhalifleriyle buluşması haberi öne çıktı; *New York Times*'ın bildirdiğine göre, o, "birkaç basit ilkeye inanıyordu; Amerikan yaşam tarzı ile insan hakları için yaptığı özverili çalışmalar en temel değerleriyle uyum içindeydi". Editörler şunları da ekliyorlardı: "En dokunaklı konuşması" olan Moskovalı öğrencilere hitabı "Başkan'ın insan haklarına ilgisinin ısrarlı, takdire şayan ifadesi halini aldı." Aslında bu ilgi, herhalde, bırakın kendi ülkesindeki yoksullar karşısındaki nazik yaklaşımını, Guatemala'daki askeri yönetime bağlı soykırım-

41) Bkz. bölüm 2.
42) *NYT*, 4 Aralık 1987.

cı katiller için duyduğu ateşli hayranlık ve El Salvador'da örgütlediği devlet terörüyle kendini gösteriyordu.[43]

Birleşmiş Milletler'e yakın Kilise Meydanı'nda İnsan Hakları Koalisyonu'nun çağrısıyla yapılan bir basın toplantısında farklı şeyler dile getirilmişti. Reagan tabii ki, Ulusal Medya, ACLU'nun yasal başkanı, Anayasal Haklar Merkezi temsilcileri, Amerikan Kızılderililer Hareketi, cezaevi hakları grupları ve diğerlerinin dile getirdikleri, Amerika'da ve ABD yardımına bağlı ülkelerde insan hakları ihlallerine dikkat edilmesi çağrısını duyacak değildi.[44]

Yabancı basından bazı kişiler Washington'ın gündemini kabul etmekte pek istekli değildiler. Toronto *Globe and Mail*'in başyazısı Reagan'ın zirvede tam da kendini "Sovyetler Birliği'ne insan hakları dersi vermek zorunda hissettiği" gözlemini yaparken, *New York Times* ABD'nin silahlandırıp akıl verdiği Honduraslı işkenceciler ve CIA'nın geriye hiçbir iz bırakmayan insanlık dışı uygulamaları yeğlemesi üzerine 'korkunç açıklamalar' yayınlıyordu. *Times*'ın haberi, yine de, altı ay önceki BBC'nin geçtiği bir habere değinmekten kaçınıyordu. Haberde, ABD'nin eğittiği ölüm mangası Battalion 316'nın Amerikalı din adamı Peder James Camey'in helikopterden atılarak öldürülmesini emrettiği toplantıda ABD personelinin de hazır bulunduğu kaydedilmekteydi.[45] *Globe and Mail* köşe yazarları, konuya ışık tutan bazı küçük örnekleri seçerek, "ABD'nin Honduras'taki rolü ve Arjantin'deki 'kirli savaş'ta 'sessizce yoluna devam et' işaretini vermesi, 'insan onuru ve özgürlüğüne saygı açısından parlak bir sicil' sayılmaz," yorumunu yapmaktaydılar.

Kanadalı meslektaşlarının tersine *New York Times*, burada Reagan'ın Sovyetler Birliği'ndeki 'insan haklarına ilgisinin takdire şayan ifadesi'yle bir çelişki görmezken, yukarıdaki haberi pekâlâ yayınlayabilmiş olması dikkat çekicidir.

---

43) Steven Roberts, *NYT*, 31 Mayıs; başyazı, *NYT*, 1 Haziran.
44) BM Basın Açıklaması, 5 Haziran 1988.
45) Başyazı, *Globe and Mail*, 10 Haziran 1988; James LeMoyne, *New York Times Magazine*, 5 Haziran 1988. Rahip Camey'le ilgili olarak, LeMoyne sadece öldürüldüğü haberini geçiyor. Bunun arkasından LeMoyne'nin işkence anlatımı için, bkz. Ek V, Kısım 6.

Londra'da yayımlanan *New Statesman,* "Amerikan Başkanı'nın ahlâki üstünlük konusunda ortaya attığı her iddia en dehşet verici türden bir ikiyüzlülük olarak alınmalıdır," diye yazdıktan sonra, bu 'insan hakları kürsüsü'nün desteklerine dikkat çekiyordu: El Salvador ve Guatemala'daki devlet teröristleri ile Nikaragua'daki savunmasız sivillere karşı yürütülen 'kanlı terörist saldırı'. Editörler ayrıca, Reagan'ın Gorbaçov'a *Friendly Persuasion* filminin video-kasetini hediye etmesindeki 'açık ironi'ye de değinerek, bu filmin Hollywood tarihinde tanıtım yazılarında senaristin adı olmaksızın gösterilen tek film olduğunu, çünkü Reagan'ın Sahne Aktörleri Loncası-Birleşik Artistler başkanı olduğu ve McCarthist cadı avları sırasında sendikadan 'sapkınları' şutladığı sırada senaryoyu yazanın kara listeye alınmış olduğunu, ama Reagan'ın bizi daha sonra 'Hollywood kara listesi' gibi bir şeyin olmadığına inandırmaya çalıştığını eklerler. Başyazı, "Batı medyası Reagan'ın (Moskova'da) işlediği temaları değerli şeylermiş gibi ele aldı" diyordu; "Batılı medya yerini bilir." Bu söz, benzer bir uygunsuz ses bulmanız için çok büyük çaba sarf etmeniz gereken Amerika için fazlasıyla doğrudur.[46]

4) MEDYA VE ULUSLARARASI KAMUOYU[47]

Aralık 1987 tarihli Washington zirvesi dönemindeki BM oylamaları genel kalıp hakkında oldukça aydınlatıcıdır. Amerika, yakın zamanlarda, Güvenlik Konseyi kararlarını veto etmede rakiplerini çok gerilerde bırakmıştır. 1961'den 1987ye kadar Amerika, güney Lübnan'da İsrail'in uygulamalarını mahkûm eden, Filistinlilerin haklarının verilmesi ve İsrail'in Kudüs'ün statüsünü değiştirmesiyle işgal altındaki toprakları yerleşime açmasının kınanmasını isteyen 7 kararı veto ermiştir. Reagan yönetiminin

46) *New Statesman,* 3, 10 Haziran 1988. Bazı istisnalar için bkz. 1 Haziran tarihli *Boston Globe* başyazısı ve 28 Mayıs 1988 tarihli Los *Angeles Times*'ta Michael Parks'ın yazısı.

47) Elinizdeki kitabın 128. sayfasında ele alınan konular için yapılan ektir.

benzer konularda, ABD'nin yalnız başına kalarak, veto ettiği 13 yeni karar olmuştur.[48] Amerika aynı zamanda, Güney Afrika, silah yarışı ve diğer konulardaki BM kararlarını veto etmede ya da kararlara karşı çıkmada yalnız kalmakta veya küçük bir azınlıkla birlikte davranmaktadır.

Oylamalar genellikle ya duyurulmamakta ya da küçük bir haber olarak geçiştirilmektedir. Yer yer çıkan haberler, değindiğimiz örneklerin gösterdiği gibi, genelde devletin kontrolündeki bir basında rastlanabilecek türdendir. Yeni bir örnek verecek olursak, Kasım 1988'deki Genel Kurul 130'a karşı 2 (Amerika ve İsrail) oyla bir karar aldı. Karar Filistin ayaklanmasını bastırırken 'savunmasız Filistinlileri öldürdüğü ve yaraladığı' için İsrail'i 'mahkûm etmekte', işgal alandaki bölgelerdeki uygulamalarını mahkûm eden daha önceki Güvenlik Konseyi kararlarını dikkate almadığı için de 'şiddetle kınamaktadır.' Bu karar *New York Times*'da yayımlandı; ilk üç paragraf temel olgulara değinirken, makalenin geri kalanı (on paragraf) ABD ve İsrail'in konumuna, çekimserlere ve Arap devletlerinin önceki kararlar üzerinde 'oldukça zayıf şovu'na ayrılmıştı. Kararı destekleyenlerden yana bütün öğrenebildiğimiz, kararı 'dengesiz' bulanların koyduğu çekinceler olmuştur.[49]

ABD'nin yalnız kalması belli bir ilgiyi çekmektedir. 1984'te, *New York Times Magazine,* BM muhabiri Richard Bernstein'ın kaleminden bu konuya büyük bir yer ayırmıştı.[50] Bernstein öfke ve şüpheyle, "Birleşmiş Milletler'in bir değerinin olup olmadığı"nı soran "çok sayıda insan"ın varlığından bahseder ve sözlerini sürdürür: "Birleşmiş Milletler'in sıkıcı, nutuklara dayanan, aşırı ve anti-demokratik, Amerika'nın karşılıklı samimi ilişkiler yürüttüğü ülkelerden bile hiç sakınmayan saldırılar aldığı bir yer haline geldiğine ilişkin artan bir rahatsızlık vardır." "Yıllardır Birleşmiş

48) *Amerikan-Arap İşleri,* Kış 1987-1988.
49) Paul Lewis, *NYT,* 4 Kasım 1988.
50) "The UN versus the US", *NYT Magazine,* 22 Ocak 1984.

Milletler'in bir Üçüncü Dünya ideolojisi adını verebileceğimiz bir anlayışın -yani, üyelerinin çoğunluğunun görüşlerinin- egemenliğine girmekte olduğundan şüphe edilemez" ve bu ülkelerin Amerika'ya saldırıları "aşırı ve tek yanlı"dır.

Bu yargı, BM'nin her yıl Afganistan konusunda Sovyetler Birliği'ni mahkûm etmesi ve bu ülkenin Afganistan'daki insan hakları ihlalleriyle ilgili düzenli BM raporları ve Sovyetler'in Sovyet toprakları üzerinde KAL-007 uçağını düşürmesini mahkûm eden Güvenlik Konseyi kararına rağmen taraftar bulmaktadır. ABD donanmasının bir İran sivil yolcu uçağını İran toprakları üzerinde 290 yolcusuyla birlikte düşürmesine ise böyle tepki gösterilmemişti; aynı şekilde, Kuzey Vietnam'a karşı, daha sonra da bütün Hindiçin'e yönelik ABD saldırıları ne mahkûm edildi, ne de incelemeye alındı; aslında Shirley Hazzard'ın tespit ettiği gibi, "Vietnam'daki savaş bütün bu yıllar boyunca Birleşmiş Milletler'de hiç tartışılmadı."[51]

Bernstein, Birleşmiş Milletler'in itibar kaybettiği görüşünü sürdürerek, hem Güvenlik Konseyi'nin hem de Genel Kurul'un ABD'nin Grenada'yı işgalini, çoğu NATO ülkesi ve ABD müttefikinin oylarıyla mahkûm ettiklerini kaydeder. 'Belki de dünya yüzündeki en parlak entelektüel' (orada biraz kıkırdamalara neden olabilecek bir yorum) olan BM Elçisi Jeane Kirkpatrick'in çabaları bile, 'ırkçılık, sömürgecilik ve faşizm konusunda tek elden çıkmış bir jargon' ve Amerika'ya yönelik 'törensel' saldırı dalgasını engellemeye yeterli olmuyordu. Halbuki, ABD'nin tutumlarını destekleyen 'otomatik bir çoğunluk'un olduğu eski güzel günlerdeki gibi 'makul tartışmalar' yapılmalıydı. Bernstein'a göre, sorun,

> Amerikan politikasının neden diğer üye ülkelerin politikalarından ayrıldığından çok, dünyanın en güçlü demokrasi-

51) Shirley Hazzard, *Defeat of an Ideal* (Atlantic Monthly, Little and Brown, 1973, 201), istisnalar yalnızca, Hazzard'a göre, Adlai Stevenson yanlış bir biçimde ABD savaş gemilerine yapıldığı iddia edilen saldırıların "Amerika'ya karşı hesaplanmış ve bilerek yapılan saldırı oldukları"nı ileri sürdüğünde, 1959'daki Laos hükümetinin bir girişimi ve 1964'teki Tomkin Gulf olayıydı.

> sinin Birleşmiş Milletler tartışmalarına katılan üyeler arasında destek bulmayı neden başaramadığıdır. Yanıt iki temel unsurda yatıyor görünüyor. Birincisi ve önde gelen faktör, Amerika'yı yalnız bırakmak ve onu bir tür ideolojik hain olarak resmetmek sürecine yatkın, yeryüzünde evrilmekte olan politik kültür ve yapının kendisidir; ikincisi de Amerika'nın çok yönlü diplomasiyi yeterli bir beceriyle yürütmede uğradığı başarısızlıktır.

Kısacası, sorun dünyanın neden ABD'ye ayak uydurmadığıdır ve bunun yanıtı, açıkça, bir belirleme konusu olarak övgüye değer olan ABD politikalarında değildir; dolayısıyla sorunu tespit etmek için kafa yormak nafile olacaktır.

Farklı bir görüş 1972'de, ABD politikalarından oldukça soğuduğu bir sırada Senatör William Fulbright'tan gelmişti: "Birleşmiş Milletler'i yıllardır bir büyük kent patronunun kendi parti makinesini kontrol ettiği gibi sıkı ve kolaylıkla kontrol ettikten sonra, Birleşmiş Milletler'in istediğimizi yaptırabileceğimiz bir yer olduğu fikrine alışmıştık." Evan Luard de *History of the United Nations* (Birleşmiş Milletler'in Tarihi) adlı kitabında şunları yazıyordu:

> Kuşkusuz, çoğunluğa sahip olsalardı komünist devletler de aynı şekilde davranırlardı. Batı'nın denetimi... her şeye rağmen gücün kötüye kullanımıydı; kuvvet dengesi tekrar değişip farklı bir çoğunluk örgütün kontrolünü eline geçirdiğinde, en çok aynı (Batılı) üyelerin üzüntü duyacakları bir kötüye kullanmaydı bu.

Shirley Hazzard, Luard'ın çalışmasını ele alarak, söz konusu farklı çoğunluğun da "henüz üzüntüye değilse bile öfkeye yol açtığı" yorumunu getirmiştir.[52]

Hazzard, Genel Sekreter Trygvie Lie'nin suç ortaklığıyla, Amerika'nın BM'de 'uluslararası bağımsız bir sivil servis' yaratıl-

52) *Times Literary Supplement* (Londra), 17 Eylül 1982.

masını nasıl engellediğini anlatır. Bu sivil servis, BM kurulduğunda "hükümetlerin tek tek San Francisco'da altına imza attıkları hükümlerin hayata geçirilmesi için çareler önerecek ve yansız bir teşhiri sağlayacak"tı. Hazzard, ABD'nin ısrarını, FBI'ın "politik tayinler konusunda yaygara koparark" ve örgütü zor durumda bırakarak kadroların seçimini denetim altına almak üzere bir "cadı avı" yürütmeye yetkili olmasına bağlar.

Kendi çalışması "Birleşmiş Milletler'in Kendini Tahribi"nde Hazzard cadı avını ayrıntılarıyla anlatır. Söz konusu çalışmada Hazzard, "Birleşmiş Milletler Sekreteryası bünyesindeki 'uluslararası' işgücünün çoğunluğu"nun Dışişleri'yle varılan gizli bir anlaşma gereği nasıl FBI denetimi ve onayına tabi olduğunu açığa çıkarır. Bunun kısmen açık bir örneği, Mussolini'nin Milletler Ligi Sekreteryası'yla ilgili tebliğiydi. Bu gizli anlaşma, "Birleşmiş Milletler'in çalışmalarında bir dönüm noktasıydı ve Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın doğrudan bir ihlali olarak... ilk yıllardan itibaren, Uluslararası Sekreterya'nın kendisini tam olarak ulusal çıkarların ellerine teslim ettiği kesin tarihti." Hazzard'a göre, benzer bir sözleşmenin Sovyetler Birliği'yle yapıldığı keşfedilecek olsaydı, "uluslararası yaygara, her olasılıkta, Birleşmiş Milletler'in dağıtılmasına varacak kadar güçlü olurdu"; ama bu durumda, alışıldık uzlaşmaya uygun olarak, teşhir fırsatı sessizlikle geçiştirildi. BM, Amerika'nın ödeneğini kaybetme korkusuna kapıldı. Hazzard son olarak, "Amerika'nın 'uluslararası' kavrayışı, en iyi durumda, Amerikan politikalarının tartışılmadan herkesin çıkarına işleyeceği türden iyimser bir tektaraflılıktaydı –ve hâlâ öyledir," diye yazmaktadır.[53]

Bu yargı BM karşısında ABD kamuoyu ve medyasının, birbirine bağlı olarak, yıllardır süregiden tutumuna açıklık getiriyor. BM, Amerika'nın yumuşak başlı bir araç olduğu, seçkin sosyal bilimciler Sovyetler'in Rus kültüründe ve çocuk büyütme pratiklerindeki kaynakları konularına kafa yorarken Sovyet olumsuz-

53) *Defeat of an Ideal*, s. 9, 60, 65, 71.

luğu üzerine öfkeli sesler sıklıkla duyuluyordu. Örgüt 'çoğunluğun tiranlığı'nın -başka durumlarda 'demokrasi' denen şey- pençesine düştükçe, tutumlar yaygın 'öfke ve şüphe'yle birlikte bilgisiz çoğunluğun kültürel yanılgıları üzerine aynı oranda derin düşüncelere kaydı.

Diğer uluslararası örgütler karşısında da aynı tutumlar sergileniyordu. Amerikan Devletleri Örgütü'nün (ADÖ) bir toplantısında Latin Amerikalı delegeler, Reagancıların artık işe yaramadığı ortaya çıkan Panama'daki General Noriega'yı tez elden devirme çabaları konusunda ABD'nin isteğine boyun eğmeyi reddedince, *Times* muhabiri Elaine Sciolino üzüntüyle şunları yazmıştır: "Yıllar geçtikçe ADÖ, tıpkı Latin Amerika vicdanı gibi, otoritesinden çok şey kaybetmekte" (29 Şubat 1988) –tercümesi şu ki, OAS artık ABD'nin emirlerini dinlemiyor.

Bütün bu süreç boyunca, Amerika'nın yaptıkları ve savunduklarının, sorgusuz sualsiz haklı ve doğru olduğu önvarsayılmıştır; eğer birileri bu ahlâki dürüstlüğü anlayamadıysa, kuşkusuz bu onların hatasıdır. Bu naiflik belli oranda çocukça bir arzuyu taşımıyor değildir; ama onun, nasıl ağrı ve acı vermenin bir aracına dönüştüğünü kavradığımızda çabucak yiten bir arzudur bu.

Dünyanın en güçlü ve en zengin ülkesi olarak Amerika kamçısını kullanmayı sürdürüyor. *Times*'ın haberinde, "ADÖ yılın geri kalan bölümü için yardım programını askıya alacağa benziyor, çünkü tarihinin en kötü mali kriziyle karşı karşıya" denilmektedir. 1988 yılı için gereken 20 milyon doların yarısı ABD'nin katkısını kesmesinden kaynaklanmıştır; öncelikle gereken 46 milyonun üçte ikisi, Kasım 1988'de olduğu gibi, ABD'nin borcudur. Genel Sekreter'in bildirdiğine göre, "kriz o kadar ciddidir ki örgütün esası tehlikede"dir. ADÖ yetkilileri mali krizin bütün kalkınma programlarına sekte vuracağını söylüyor ve şunları ekliyorlar: "Anlaşmazlık yarımkürede örgütün rolü konusunda karşıt görüşler"den ve Amerika'nın faydalanacakların benimsediği kalkınma programlarına karşı olmasından kaynaklanıyor. ADÖ'nün Amerika İçi Uyuşturucu Kullanımı Kontrol Komisyonu

başkanının bildirdiğine göre, uyuşturucu programı da 'yıl sonuna doğru işlevsiz kalacaktır', ama bu arada Reagan yönetimi, Latin Amerika devletlerini Amerika'ya uyuşturucu akışını denetlemeyi başaramadıkları için paylamaktan geri kalmıyor. ABD kesintileri, yönetimden görevlilerin ve bazı Kongre üyelerinin ADÖ'yü General Noriega ve 'Nikaragua'ya karşı daha saldırgan bir tutum almaktan geri durdukları' eleştirisinin ardından geldi.[54] Bir Kongre üyesinin açıkladığı gibi: "Amerikalı vergi mükellefleri için 1 dolarlık bir performans gösterildiği konusunda tatmin olmadık." Reagan yönetiminin kabadayı taktikleri, birden kendisine dönünce ABD müdahaleciliği üzerine yaygara koparan zavallı Noriega'ya karşı yarımküre çapında destek sağlamada gerçekten başarılı olmuştur. ABD gücünün bir organı olarak işlev görecek kadar kavrayışı olmadığından Birleşmiş Milletler de şimdi aynı sorunlarla karşılaşıyor. 1987 Eylül'ünde 412 milyon dolarla Amerika en borçlu ülkeleri çok gerilerde bırakmıştır; örgüte karşı ikinci borçlu ülke ise 16 milyon dolarla Brezilya'dır. Sovyetler Birliği, o zamana kadar, belli başlı bütün borçlarını ödeyeceğini açıklamıştı. İlk yıllarda, Sovyetler'in suçlu görüldüğü yıllarda, ABD Uluslararası Adalet Divanı'na borç ödemeleri konusunda yetki veren bir teklifi desteklemiş ve kararı onaylamıştı. Ama şimdi devir değişti, borç ödemek artık kutsal bir yükümlülük değildir. Birleşmiş Milletler'de çalışan ABD görevlilerine göre, BM örgütü "her yıl ABD ve New York ekonomisine 400 ila 700 milyon dolar pompalıyordu". Bu, kayıtlara pek geçmeyen bir gerçektir.[55]

Dünya düzeninin kurumlarının, istenmeyen amaçlar için çalıştıkları sürece, diğer örneklerde de medyayla işleri yolunda gitmez. Sınır gerilimlerini çözme çabaları bu noktada çarpıcı bir örnek oluşturur. Söz konusu edilen düşman bir devletse, özellikle ABD saldırılarının bir kurbanıysa, bu gerilimler nadir olarak basında çıkar. Sınır denetimi için Nikaragua teklifleri yine bu konuda yerin-

54) Bir kalem sürçmesiyle 'General Ortega' adı geçiyor; David Johnston, *NYT*, 25 Haziran 1988. Lindsey Gruson, *NYT*, 14 Kasım 1988.
55) Paul Lewis, *NYT*, 16 Ekim 1987; *AP*, 28 Şubat 1988.

de bir örnektir. Ek bir örnek daha verecek olursak, Mart 1988'de, belli ki Kontraların kontrolündeki Honduras arazisine birkaç kilometre sızan Nikaragua birlikleri Kontralarla çarpıştığı zaman, Sandinist saldırıları ve barışçı Honduras'ın tehditleri üzerine çok öfkeli yorumlara rastlamak mümkündü. Nikaragua bir BM gözlem gücünün Nikaragua-Honduras sınırını denetlemesi teklifi yaptı; teklif, eğer öncelikle ciddiyseler, korkularını yatıştıracak nitelikteydi. Nikaragua yine Uluslararası Adalet Divanı'ndan Honduras'ın silahlı ihlal iddialarını araştırmasını istedi. *New York Times*'da bu olaylardan hiç bahsedilmezken, bölgeyle ilgili haber olarak, üç ay önce Honduras Dışişleri Bakanı Carlos Lopez Contreras'ın sınırın denetlenmesini önerdiği verilmekteydi.[56]

5) UZLAŞMALARI BOZMAK[57]

ABD, Üçüncü Dünya'da savunduğu politikalarına baktığımızda, dahili belgelerde bütün yönleriyle herkes tarafından kabul edildiği gibi, kendisini genelde -askeri bakımdan güçlü olsa bile- politik bakımdan zayıf görür. Bunun sonucu, kendi işine gelmeyen diplomasi ve politik uzlaşmalara düzenli karşı çıkmaktır. Olgular gereken imaja uymadığından, tarih mühendisiliğinde oldukça fazla beceriye gerek vardır.[58] Yakın dönemlerde Orta Amerika'da görülen çatışmalar sırasında, bu sorun güçlü bir biçimde kendisini duyurmuştur.

Amerika, *Times* muhabiri Shirley Christian'ın *"bizim* Nikaragua ıstırabımız" dediği sorunu çözmek için barışçı yolların kullanılmasını sistematik olarak baltalamıştır. Muhabir, "başarabileceğimiz kadar dengeli bir biçimde bütün tarafları iyi niyetle tem-

56) *AP*, 22 Mart; *Christian Science Monitor*, 25 Mart, 43 kelime; Treaster, *NYT*, 27 Mart 1988. Bkz. ayrıca Mary McGroy, *Boston Globe*, 23 Mart, Honduras'ın BM gözlem ekibini reddettiği notu.

57) Elinizdeki kitabın 137. sayfasında ele alınan konular için yapılan ektir.

58) 1950'den günümüze kadar Hindiçin olayının nasıl dile getirildiği sorununun tartışılması için bkz. *Manufacturing Consent*, bölümler 5, 6. Arap-İsrail çatışması konusunda benzer sorunlar için ise Ek V, Kısım 4.

sil ederek sorunları aşmaya yönelik idealist çabalarımız" esnasında çektiğimiz sıkıntıları anlatıyor.[59] Amerika, uluslararası hukuk gereği ve toprak sorunlarında bağlayıcı karar alan üst mahkeme olarak Uluslararası Adalet Divanı ve Birleşmiş Milletler'e başvurmayı göz ardı ederek, Orta Amerika ülkelerinin yasal çıkarlarını -hatta, ne kadar komik olsalar da, ABD'nin iddia ettiği güvenlik sorunlarını- çözmek için Nikaragua'nın ısrarlı çabalarını engelleyerek, Contadora girişimlerinin önünü tıkamayı başarmıştır. Amerika 1987'de, Arias önerilerini engellemeye çalışmış ve Temmuz ayında Salvador başkanı Duarte'nin işbirliğiyle bunda da başarılı olmuştur (Bkz. Bölüm 5).

5 Ağustos tarihli Reagan-Wright önerileri, bir sonraki gün Orta Amerika başkanlarının planlı toplantısından çıkabilecek bütün anlamlı uzlaşmaları sabote etmek üzere yapılmış son bir çabaydı. Guatemalalı bir diplomatın tespit ettiği gibi, bu "inanılmaz bir taktik hataydı", çünkü kaba kuvvet yöntemleriyle "hakarete uğradıkları" hissine kapılan "Kostarika ve Guatemala delegelerinin ulusal içgüdüleri"ni uyandırmıştı.[60] 7 Ağustos'ta, ABD yönetimini hayal kırıklığına uğratacak şekilde Orta Amerika başkanları, "Contadora ve (Latin Amerika) Destek Grupları'nın kalıcı arzusu ve görüşlerinden aldıkları güç"le Esquipulas II Anlaşması üzerinde görüş birliğine varmışlardır.[61]

---

59) *New Republic*, 29 Ağustos 1988, vurgular benim. Nikaragua konusunda uzman kabul edilen Christian, Kontraların tipik bir Latin Amerikan gerilla hareketi, "büyük oranda Orta Amerika'nın bir ürünü" olduğunu, "çünkü içlerinde belli belirsiz hükümet bağları olan birkaç Amerikalı yanında, önemli rol alanların Arjantinli albaylar" (Orta Amerika'ya taşınmış, Honduraslı askeri komutan, tanınmış bir katil Gustavo Alvarez) "ve çeşit çeşit eski Nikaragua Ulusal Muhafızları" olduğunu ileri sürüyor. Hakikaten, kayda değer birkaç göz ardı edilmiş örneği bir kenara bırakın, "Latin Amerika'daki gerilla ordularının klasik kalıbı"dır bu.

60) Michael Ailen, *Wall Street Journal*, 10 Ağustos; *Central America Report* (Guatemala City) 14 Ağustos 1987. Bkz. *Culture of Terorism*, 141, 15-19, olaylar ve tüm medya tepkileri.

61) Şimdi ve bundan sonra, İngilizce'ye çevrilmiş Guatemala versiyonunu kullanacağım; Special Document, Esquipulas II Accord, *Central America Report*, 14 Ağustos 1987.

Beklenmedik 7 Ağustos anlaşması medyayı, barışın belirgin bir işareti olarak savundukları Reagan-Wright planından çabucak çark etmeye zorladı. 6 Ağustos'ta James LeMoyne yanlışlıkla, uzlaşmazlığı yüzünden yalnız kalma riskine atılan Nikaragua dışındaki Orta Amerika ülkeleri başkanlarının Reagan-Wright önerilerini 'onayladıklarını' -Kostarika ve Guatemala bir 'hakaret' anlamına gelecek şekilde belli bir öfkeyle dışarda bırakılmıştı- bildirmektedir. Bir gün sonra, Orta Amerika ülkeleri başkanlarının yaptıkları barış anlaşmasıyla Washington'ın tek başına kalması üzerine, LeMoyne varılan uzlaşmanın "Nikaragua'da politik değişimler talep eden Bay Reagan'ın temel kaygısı"nı paylaştığını yazmaktadır; oysa Esquipulas Anlaşması Nikaragua'dan söz etmekten çok, aynı anda ve karşılaştırmalı olarak bütün Orta Amerika ülkelerini kapsıyor. Medya, kuvvet kullanımı ve Reagan-Wright girişimi yoluyla Nikaragua'yı uzlaşma masasına çektiği için Amerika'ya şeref payı veren bir konum oluşturma peşindedir. Amaç, ABD'nin barışçı çözümlere ısrarlı karşı çıkışını gözlerden saklamaktan başka, devletin ihlallerini meşrulaştırmak ve böylece, şurada ya da burada, gerek duyulduğunda yeni ihlallere zemin hazırlamaktı.[62]

Bazıları ise gelişmelerden duyduğu rahatsızlığı gizleyemiyordu. Emekliliğinden beri düzenli yazılarıyla kendi zamanındaki *Times*'ı yeniden canlandıran *New York Times*'ın eski yazı işleri müdürü A.M. Rosenthal, "basında ve politikadaki Sandinist yanlılarını" -çok güçlü bir mikroskopla seçilebilecek bir grup- Esquipulas Anlaşması imzalandıktan sonra Reagan-Wright planına arka çıkmadıklarından dolayı suçluyordu. Okuru, Orta Amerika başkanlarının öneriye -Rosenthal'ın dünyasında hararetle karşılanan, ama gerçek dünyada tiksintiyle reddedilen- sahip çıkmaktaki başarısızlıktan 'hayrete düştükleri' konusunda okurun

62) LeMoyne, *NYT*, 6,7 Ağustos; Başkan Cerezo ve Arias'ın gerçek tepkisi için, bkz. *Central American Report*, 14 Ağustos. Bkz. *Culture and Terrorism*, s. 141, ayrıntılar için.

yüreğine su serpiyordu. Ona göre, Reagan-Wright planının muhalifleri "Nikaragua için barış önerileri"ni ortadan kaldırmaya yardım ediyorlardı; yani, Esquipulas Anlaşması'nın tersine, Reagan-Wright planı yalnızca Nikaragua'ya uygulanacaktı. Rosenthal, şiddete olan inancını göklere çıkararak, "Sandinistler'in, anlaşmaları uygulanabilir kılacak kadar acı bir ders aldıklarına inanan Bakan Shultz ve Howard Baker, Başkan'ı ikna ettiler," diye yazmaktadır. Ama, "bu ülkedeki Sandinist yanlıları" şimdi de Esquipulas Anlaşması'nı savunan Shultz-Baker'ın başarılarını baltalıyor, hatta "Amerika'nın, varlıkları uzlaşma fırsatları yaratan Kontraların hemen ortadan kaldırmaması gerektiğini ileri sürmek büyük bir günahmış gibi davranıyorlar."[63]

Yine de, çok kişi barış anlaşmasını Reagan-Wright planının ana yapısına uydurmak için daha az kaba yolları tercih etti. Esquipulas Anlaşması ABD'nin onu işlemez hale getirmek için bir hükümet kampanyası başlatmasına ve 'acemi demokrasiler'i sapkınlıklardan korumak için gerekli olabilecek türden bir devlet terörü eşliğinde Nikaragua'ya daha fazla saldırı seçeneğini savunmasına yol açtı. Mükemmel yürütülen bir hükümet-medya operasyonuyla arzulanan bu sonuca Ocak 1988'de ulaşıldı.

4. Bölüm'de ele alındığı üzere, birinci görev ABD'ye bağlı koşulları, yani barış için 'vazgeçilmez unsur'u yok etmekti: Ülkedeki gerillalara ya da Kontralara her tür yardımın kesilmesi. Honduras ve Kostarika'dan Nikaragua'ya saldıran Kontralara yapılan ABD yardımı, kelimenin salt hukuksal anlamında bile, zaten suçtu, ama Equipulas Anlaşması yeni bir engel dikmişti. Ağustos 1987'ye doğru, Kontralara yardım uçuşları, güç bela savunulan hedefleri güvenli bir biçimde vurabilmeleri için gereken sürekli gözetleme uçuşlarına ek olarak, günde bire ulaşmıştı. ABD bu tür yardımları kesme çağrısına onların sayısını arttırarak yanıt verdi. Yardım uçuşları Eylül'de ikiye, izleyen aylarda ise hemen hemen üçe çıktı. Ağustos sonlarında CIA, Miskito Kızılderilileri-

63) Rosenthal, *NYT*, 21 Ağustos 1987.

nin liderlerine Nikaragua'nın barışçı uzlaşma çabalarını reddetmeleri ve savaşa devam etmeleri için rüşvet vermeyi denedi.[64]

Barışın 'vazgeçilmez unsuru'nun bu ahlâksızca ihlali Esquipulas Anlaşması'nın temellerini yıktı. Şimdi, medyanın rolünü değerlendirmek için, bu ciddi olaylara nasıl yaklaştığına bakalım. Burada yine, en önemli gazete olan ve tarih açısından yarıresmi kayıt işlevi gören *New York Times* incelenmeye devam edilecektir; ama başka yerlerdeki kalıplar da genel olarak aynıdır.[65]

Times'da, rüşvetler hakkında, ABD yardım ve gözetleme uçuşlarının ani artışı, ya da bunların sivillere karşı terörist saldırıları artırmadaki başarıları hakkında tek bir cümle bulmayı başaramadım.

Esquipulas Anlaşması 7 Ağustos'tan Kasım başlarına kadar anlaşma şartlarının yerine getirilmesi için ilk adımların atılacağı üç aylık bir süre belirlemişti ve 7 Ağustos'tan Ocak ortalarına kadar geçen süre bu konuda ilk aşamaydı. Bundan sonra Uluslararası Tahkik ve Gözlem Komisyonu (CIVS) nelerin başarıldığı konusunda bir rapor verecekti. *Times*'ın Nikaragua muhabiri Stephan Kinzer, ilk üç ay boyunca Nikaragua'yla ilgili 41 makale yazdı. Yukarıda değinilen ciddi olaylar bütünüyle görmezden gelinmişti. Aslında, yardım ve gözetleme uçuşlarının varlığına ilişkin iki atıf vardı.[66] 23 Eylül'de Kinzer, "Nikaragua sınırları içinde binlerce Kontra, artık malzemelerini asıl olarak Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) tarafından uçaklardan bırakılan paketlerle sağlıyor," diye yazıyordu. 15 Ağustos'ta da, "Geceleri Kontralara malzeme atmak üzere Nikaragua'ya giren uçaklar Honduras'tan kalkıyorlar," haberini geçmişti. Daha sonraki aylarda, bu

64) Brian Barger, *UPI, Philadelphia Inquirer,* 22 Kasım 1987; *Excelsior* (Mexico City), 22 Kasım 1987. Yardım uçuşları ve diğer konular için bkz. Ocak, Mart 1988, *Z Magazine*'deki yazılarının dipnot versiyonları.

65) Bazı istisnalar için bkz. bölüm 4, 34. ve 37. notlar.

66) Bu değerlendirmenin *Times*'ın kütüphaneler için hazırlanan baskısına dayandığına dikkat edin. Daha önceki (Boston) baskısı yer yer değişiktir. Son paragraftaki Kontra saldırıları konusundaki 24 Kasım haberinde, kütüphane basımında yoktur bu. Kinzer Kontraların, Nikaragua'nın engel olamayacağı jet uçaklarıyla, Honduras üzerinden 'gizli' CIA uçuşlarıyla sağladıkları Redeye füzeleri ve diğer malzemeleri kullandığına değinir.

uçuşlar hakkında şuraya buraya dağılmış birkaç cümle görülüyordu.[67]

Kısacası, uluslararası hukukun pervasızca çiğnenmesi ve oluşturulan kukla ordunun suni karakteri -bilebildiğim kadarıyla, hiç dikkat çekilmeyen bir sonuç- konusunda çarpıcı kanıtlar bir yana, anlaşmaların kaderiyle ilgili en can alıcı gerçeklerin tamamen bastırılmasıyla yüz yüzeyiz. Kayıtlar, medyanın devlet propagandası ve ihlallerine teslim oluşunun etkili kanıtlarını gösteriyor.

Times, yardım ve gözleme operasyonlarından vazgeçilmesi ile Esquipulas Anlaşması'nı baltalama çabası içindeki güçlere ABD'nin yardımlarını arttırmasının bütünüyle gizlenmesinden yana değildi. Onun için arada sırada doğrudan yalanlara başvurulmaktaydı. Kasım ortalarında, Başkan Ortega Washington'da düzenlenen bir ADÖ toplantısına katıldı. ABD de bu toplantıya CIA'nın finanse ettiği sivil Kontralardan oluşan bir heyet getirmişti. Bu durum Latin Amerikalı delegelerde büyük sıkıntı yarattı. Ortega, toplantıda benimsenen bir anlaşmayla yasaklandıktan sonra, Ağustos ayında 140 uçuş olmak üzere, yardım uçuşlarındaki hızlı artışı gündeme getirdi. Kontra Lider Adolfo Calero, "Radarları pek iyi çalışmıyor diyerek," bu sayıyı çok düşük buldu. *New York Times*, Ortega ve Calero'nun demeçlerini yayımladı, ama yazı kurulunun yaptığı bir düzeltmeyle. Liderlerin 'yardım uçuşları'ndan bahsettikleri yerlerde *Times* 'gözetleme uçuşları'ndan bahsediyordu Gerçi 'gözetleme uçuşları' da uluslararası hukukun ve anlaşmanın ihlaliydi, ama daha az ciddi bir ihlal, dolayısıyla daha az kabul edilemezdi.[68]

---

67) 6 Aralık'ta bir Kontra komutanıyla yaptığı bir görüşmede Kinzer, komutanın Kontraların Nikaragua'dan malzeme sağlamadıklarını (standart konvansiyonu izleyerek, El Salvador'la olan keskin karşıtlıktan bahsedilmez) ve 52 CIA uçuşundan malzemelerini sağladıklarını söylediğini aktarır. Ertesi gün çıkan bir haberde Kinzer, Nikaragua hükümetinin 5 Kasım'dan 5 Aralık'a kadar 82 yardım ve 21 gözlem uçuşu bildirdiğini aktarır. 25 Ocak tarihli bir haberde, 1987de 350'den fazla uçuş yapıldığını söyleyen bir Amerikan yetkilisine dayanarak, Nikaragua'ya yapılan 'gizli' gece uçuşlarından sağlanan yardımın Kontralar için yaşamsal olduğu kaydedilir. Kısa bir *AP* haberi, 30 Ekim 1987'de Honduras'ta bir yardım uçağının düştüğünü bildirmiştir.

68) Neil Lewis, *NYT*, 12 Kasım 1987. Diğerleri de haberi olduğu gibi aktarır. Bkz. 64. notta zikredilen referanslar.

Birkaç gün sonra, Nikaragua'nın BM Temsilcisi Nora Astorga 7 Ağustos'tan 3 Kasım'a kadar 275 yardım ve gözetleme uçuşu tespit ettiklerini bildirdi.[69]

Bu yollarla medya, Washington'ın Anlaşma'nın iki merkezi şartını ortadan kaldırma amacına hizmet etmeyi başarmıştı: Şartlardan biri, 'düzensiz kuvvetler ya da isyan hareketlerine yardımı kesmek', diğeri ise, 'toprakları başka ülkelere saldırı için kullandırmamak'tı. Anlaşma'nın bu örtük revizyonuna, en azından *Times*'ın versiyonuna göre, Başkan Arias'ın onayıyla Amerika artık istediğini yapmakta özgürdü.[70]

Esquipulas Anlaşması, 'sosyal adaleti, insan haklarına, egemenliğe ve devletlerin toprak bütünlüğüne ve her ulusun herhangi türden bir dış müdahale olmaksızın, kendi ekonomik, politik ve toplumsal modelini özgürce belirleme hakkını gözetmek üzere gerçek bir çoğulcu ve katılımcı demokratik süreç', aynı zamanda, 'adalet, özgürlük ve demokrasi', ifade ve politik faaliyet özgürlüğü, 'bütün ideolojik gruplar için' haberleşme yollarının açılmasını sağlayacak adımlar istiyordu. Yine Anlaşma 'ülke içindeki bütün silahsız politik muhalefet grupları arasında diyalog'

69) BM Genel Kurulu, A/42/PV.67, 6 Kasım 1987. Bu BM oturumunun haberi konusunda bkz. bölüm 4.

70) Stephen Kinzer, *NYT*, 15 Ekim 1987. Başkan Arias'ın "eğer Sandinistler Kontralarla ateşkes görüşmelerine oturmaz ve geniş bir aſ çıkarmazsa, Honduras'ın Kontra kamplarını kapatacağını ve gizli yardım uçuşlarını yasaklayacağını ummadığını söylediği"ni iddia eder Kinzer. Esquipulas Anlaşması Kontra yardımlarının kesilmesini böyle bir koşula bağlamamıştır. Ne Arias ne de başka hiç kimse El Salvador ve Guatemala'daki gerillalarla yabancı yardımının hükümetin ülke içindeki güçlerle ateşkes görüşmeleri yapana ya da anlaşma koşullarına uyana kadar meşru olduğunu savunmuştur. Eğer Kinzer'ın ifadeleri doğruysa, buradan çıkan sonuç, Arias'ın da yanlış biçimde 'Arias planı' denen anlaşmanın başarısızlığa uğraması için çaba sarf ettiğidir. *Times*'ta aynı sonuçlara çıkan ve Arias'ın iddia edilen tutumu konusunda yinelenen atıflar vardır, ancak bunun ne kadar doğru, ne kadar spekülasyon olduğunu kestirmek güçtür. Arias'ın rolü ve onun Amerika açısından göreli kabul edilebilirliği konusunda bkz. Kasım 1988 tarihli *Z Magazine*'deki makalem. Washington ve Kostarika içindeki güçlü sağ kesimden baskılara yanıt verirken, "kendi planını yalnızca üstünkörü savunması"ndaki "şaşırtıcı sicili" konusunda yorumlar için bkz. Yarımküre İşleri Konseyi, "News and Analysis", 10 Şubat 1989.

ve ulusal uzlaşmanın yaratılması için öteki adımların atılması çağrısında bulunuyordu. Ek olarak, 'hükme bağlanan haklardan yararlanacak insanların can ve mal güvenliği ile bütün yaşam ve özgürlük biçimlerinin ihlal edilemezliğini garanti edecek adımları yürürlüğe koyarak, bir genel af kararı çıkarılacaktı.'

El Salvador, devlet güvenlik güçleri ve onların yandaşlarını, suçlarından dolayı yasal işlemlerden kurtaran bir af ilan ederek daha baştan af koşulunu ihlal etmişti; insan hakları gözlemcileri, bunun devlet teröründe bir tırmanmaya neden olacağını -gerçekten, olduğu gibi- kestirerek bu adımı reddettiler. Ama *Times* bu affı övdü. Nikaragua'ya gelince, Washington medyasının yorumu, affın, Anlaşma'nın belirlediğinden çok daha kapsamlı olması gerektiği yolundaydı. Şimdi bu konuları ele alalım.

Demokrasi, sosyal adalet, insan haklarının güvenceye alınması ve benzerleri için gerekli adımlar, kuşkusuz Washington'ın uydusu olan terör devletleri tarafından atılmadı.[71] Bundan dolayı, anlaşmanın şartları etkili olmaktan çıkarılmalıydı. Burada izlenen yöntem, yine, gerçeklerin gizlenmesi ve terör devletlerini, giderek daha fazla ihlal ettikleri anlaşmalara bağlılıklarından dolayı övmekti.

Eylül'de, ADÖ'ne bağlı Amerika Devletleri Arası İnsan Hakları Komisyonu, Guatemala'da, 'insanları kitle halinde yok etme sistemleri ve yöntemlerinin yeniden başlaması ve korkutucu ölüm mangalarının yeniden ortaya çıkışı'na dikkat çekerek, 'insan haklarının yerine getirilmesinde gözle görülebilir bir düşüş' olduğunu bildiren bir rapor yayımladı. Kostarika merkezli Orta Amerika İnsan Hakları Savunma Komisyonu, Kasım ayında, Birleşmiş Milletler'e, el bombası saldırıları, bir kiliseye bomba atılması, vb. olaylara ek olarak, 8 Ağustos ile 17 Kasım 1987 arasın-

71) Genel olarak anlaşmadan muaf olduğu düşünülen Kostarika hakkında da sorular yükselmektedir. İspanyolca yayın organları sıkı bir sağcı denetim altındadır, 'bütün ideolojik grupların sızmaları'na kapalıdır. Kostarika sorunları eğer duyurulursa, bunun gibi daha birçokları ortaya çıkacaktır. Bkz. Ek V, Kısım 6. Aynı zamanda (kritik bir örnekolay için) *Culture of Terrorism*, 243.

daki 175 kaçırma, kaybolma ve cinayet olayını belgeleyerek, Guatemala güvenlik güçleri ve ölüm mangalarının süregiden terörünü rapor etti. Guatemala İnsan Hakları Komisyonu 1987'nin ilk dokuz ayında 334 yerinde infaz ve 73 kaçırma olayı bildirdi. Komisyon başkanlarından biri Washington'da, "Anlaşmalar bir göz boyama olarak kullanılırken insan hakları konusu giderek çok daha ciddileşiyor... [Anlaşmalar] ihlallerin çok daha pervasız yapılmasına hizmet ediyor," diyordu. Ordu ayrıca, 1980 başlarında yürütülen jenoside yakın kampanyadan sağ kurtulanları zorla denetim altında tutabilecekleri Kalkınma Köyleri'ne sevketmek üzere dağlık bölgelerde yeni bir saldırı başlattı.

Amerikalı okurlar böylesi olaylardan habersiz bırakılıyordu tabii. Latin Amerika uzmanı Susanne Jonas, "Anlaşmaların imzalanmasını izleyen altı ay boyunca *New York Times* ve diğer belli başlı ABD medyalarında Guatemala'nın anlaşmaya uyduğuna ilişkin tek bir makale bile çıkmadığı"nı gözlemiştir. Ekim 1987'den Mart 1988'e kadar *Times, Christian Science Monitor, Miami Herald* ve *Wall Street Journal* gibi gazeteleri gözden geçiren Alexander Cockburn da Guatemala üzerine çok az bir yoruma rastlarken, Kasım'a doğru yükselen politik şiddet dalgasından hiç bahsedilmediğine tanık olmuştur. Aralık ve Ocak aylarında zulüm tırmanışa geçerken, Guatemala üzerine gazetelerde iki habere rastlanır; bunların ikisi de *Monitor*'dadır ve ikisi de insan haklarının kötüye kullanımıyla ilgilidir. Ekim'den Ocak'a kadar toplam 500 ölü ve 160 kayıp gözlenirken, iki yeni haber vardır. Bütün bu dönemin tüm gazetelerini toplayıp gözden geçiren Cockburn, "ABD'nin en etkin gazetelerinde Guatemala üzerine her 154 günde 1 önemli haber geçmektedir," gözleminde bulunur.[73]

El Salvador'da, San Salvador kilise bölgesi insan hakları gözlem bürosuna göre, anlaşmaların hemen ardından ölüm mangala-

72) COHA, *Washington Report on the Hemisphere,* 3 Şubat 1988; *Update,* Central Historical Institute, 28 Aralık 1987; *Cultural Survival,* 12, no. 3, 1988.
73) Jonas, *San Francisco Bay Guardian;* Cockburn, *Anderson Valley Advertiser;* ikisi de 8 Haziran 1988 tarihlidir.

rının kayıtlı cinayetlerinde iki katı artış görülmüş ve ayda 10'a çıkmıştır. Ocak ayında da saldırılar sürmektedir; o yıl için Tutela Legal'in rakamları ise, ordu güçleri, ölüm mangaları ve sivil savunma tarafından gerçekleştirilen 96 öldürme ve 88 kayba ek olarak, askeri operasyonlar sırasında, çoğunun sivil olduğu sanılan, 280 öldürme olayını göstermektedir.[74] Kızılderili Birliği ANIS'in kurucularından biri olan Amadeo Ramos, bir Kızılderili yerleşim bölgesinin ordu tarafından bombalandığını ve Kasım ortalarında "birçok Kızılderilinin cesedinin bir çukura atılmış vaziyette uzak bir bölgede bulunduğu"nu bildirdi; tabii bunlar Nikaragua'daki Miskitolar olmadıklarından, akıbetleri de medyada hiç ilgi çekmedi. Göz ardı edilen ya da kısaca geçiştirilen çok sayıda başka olay da vardı. Yarımküre İşleri Konseyi, anlaşmanın yürürlükte olduğu Ağustos-Ocak döneminde ölüm mangalarının 87 sivili öldürdükleri ya da 'kaybettikleri'ni tahmin ediyordu. El Salvador'da yerleşik birkaç ABD'li gazeteciden biri olan Chris Norton, gerçek rakamların bilinmediğini, çünkü, Guatemala'da olduğu gibi, ölüm mangasının cinayetlerinin "kırsal bölgelerde gerçekleştiğini ve bunların pek azının bildirildiği"ni yazıyordu.[75]

El Salvador'daki himaye rejiminin korunması, çarpıcı boyutlara ulaşacak şekilde, özellikle zorunluydu, İnsan Hakları Komisyonu CDHES'in akıbeti buna iyi bir örnektir. James LeMoyne'nin, kuruluşun başkanı Herbert Anaya'nın öldürülmesini veriş biçimi bu sonuçtan gerillaların sorumlu olduğu yolundaki hükümet yorumuna uygundur. LeMoyne'nin anlatmadıkları ise dul karısı Mirna Anaya ve diğerlerinin bu yorumu çürüten kanıtları-

74) Human Rights Watch (American Watch/Asia Watch/Helsinki Watch) ve Lawyers Committee for Human Rights, *Critique: Review of the Deparment of State's Country Reports on Human Rights Practices for 1987*, Haziran 1988. Değerlendirme özellikle Orta Amerika ülkeleri konusundaki Dışişleri raporlarını ve bunların 'son derece saygın' Tutela Legal'in çalışmalarını karalamalarıyla yanlış yorumlamalarını mahkûm etmektedir. Bunlar dışişleri ürünlerinin düzenli özellikleri arasındadır.

75) COHA, *Washington Report on the Hemisphere*, 17 Şubat 1988; *Latin America Press* (Peru) 19 Kasım 1987.

dır. 1987'ye kadar yargıçlık yapan Mirna Anaya kocasının öldürülmesi üzerine ülkeden kaçtı. Anaya'nın öldürülmesinden güvenlik güçlerinin sorumlu olduğu ve tanıkların da eğer güvenlikleri sağlanırsa bunu doğrulayacağı açıklaması Kanada'da yayınlandı, ama *New York Times* okurları böyle nahoş olgulardan, ya da Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Kurulu'nda yaptığı konuşmada katillerin "hacienda polisi ve Ulusal Polis üyelerinden oluşan bir ölüm mangası olduğu"nun belirtilmesinden uzak tutuluyordu.[76]

Öteki üyeler güvenlik güçleri tarafından öldürülür ya da 'kaybedilirken', eski CDHES başkanı Marianela Garcia Villas'ın gerilla olduğu gerekçesiyle güvenlik güçleri tarafından öldürülmesinin üzerinden çok geçmemişti. Herbert Anaya, öteki komisyon üyeleriyle birlikte, Mayıs 1986'da mali polis tarafından gözaltına alınıp işkenceden geçirilmişti. Ancak bu insanlar hapishanedeyken boş durmamışlar, mahkûmlardan gördükleri işkencelerle ilgili yeminli ifadeler toplamışlardı. Hatta, bir video-kasetle birlikte 430 mahkûmun gördüğü işkencelerle ilgili ayrıntılı bir belgeyi cezaevinden dışarı çıkarmayı başardılar. Ama bu Küba ya da Sovyet hapishaneleriyle değil, düpedüz ABD ajanları ve kuklaları (bir keresinde, üniformalı bir ABD subayı) tarafından yapılan işkencelerin kanıtıydı. Bu yüzden de açıklamalar ilgi görmedi ve ulusal medyada hiçbir haber geçmedi (bkz. Ek I, kısım I). Anaya bir mahkûm değişimiyle serbest bırakıldıktan sonra hükümetçe suçlandı ve öldürülecek komisyon üyeleri listesinde isminin ilk sırada olduğu bildirildi. (Belli bir medya korumasından da yoksun olan Anaya, muhtemelen güvenlik güçleri ya da yandaşları tarafından katledildi.) Başrahip Rivera y Damas'ın Metropoliten Katedrali'nde bir vaaz sırasında söylediğine göre, "sorumlu kişiler bir ölüm mangasıydı", ama bu yorum *Times*'da haber olarak geçmedi.[77]

76) Ayrıntılar için bkz. benim Z *Magazine*, Mart 1988 sayısındaki makalem; BM belgeleri, *La Voz*, CDHES, Mart 1988.

77) *AP*, 15 Kasım 1987; Başrahip ayrıca başka ölüm mangası cinayetlerinden bahsetmektedir. 20 Şubat'ta *Times*, başrahibin cinayetlerden ölüm mangalarını sorumlu tuttuğunu ve suçlanan katilin itirafını geri aldığını yazmıştır.

El Salvador hakkındaki arzu edilmeyen gerçeklerden sistematik olarak kaçan James LeMoyne, Kasım sonunda, okurlarını Başkan Duarte'nin, "solcu asi ittifakı parçalamaya çalıştığına", onun da belki "anlaşma ruhuna özellikle sadık olmamasına rağmen anlaşma kâğıdını hayata geçirmede [Sandinistler'den] önemli oranda ileride olduğu"na dair -başka bir şey değil- teminat veriyor. LeMoyne, Duarte'yi asilerin "basını özgürce kullanmaları"na izin verdiği için de övüyor; Yarımküre Sorunları Konseyi ise, tersine, "Gazeteciler öyle bir oto-sansür uyguluyorlar ki, gazeteler muhalif grupların hükümeti eleştiren beyanlarını basmayacaktır," demektedir.[78]

LeMoyne, "El Salvador'daki asiler gibi, Kontraların da ergeç... sekiz yıllık tek parti yönetiminin arkasından Sandinistler'in gerçekten politik özgürlük verme vaatlerini" -belli bir politik muhalefete gönül rızasıyla ve samimiyetle hoşgörü göstereceklerinden kuşku duymak için nedenler olsa da[79]- gözlemek için temsilcilerini Nikaragua'ya gönderme riskine girip girmeyeceğini sorarak, Duarte'nin "sivil isyancı liderlerin ülke içine girişlerine ve politik görüşlerini aktif olarak savunmalarına izin verişinden" etkilendiğini de belirtiyor. LeMoyne'nin bildirdiğine göre, Nikaragua'da muhalefet Duarte'nin güvenlik güçleri ve yandaşlarının terörüyle en küçük bir benzerlik taşıyan hiçbir şeyle karşılaşmaz ve ülkeye saldıran ABD güçlerini açıktan destekler; onlarla *La Prensa*'daki kamuoyu açıklamalarında düzenli olarak birlik olur, *La Prensa* hükümeti açıktan reddeder ve Washington'ı ziyaret ettiğinde üstü örtülü biçimde Kontralara daha fazla askeri yardım çağrısı yaparken, gerilla savaşıyla uzaktan yalandan ilgisi olmayan saygın kilise liderleri ve entelektüeller El Salvador'dan kaç-

78) LeMoyne, *NYT*, 9 Kasım 1987; COHA, *Washington Report on the Hemisphere*, 17 Şubat 1988. Radyo ve TV'ye sızmak sonraları çok daha kolaydı, ama Kasım 1987de 'basına serbestçe sızma'dan söz etmek garipti ve ABD'nin kurduğu Kontra yanlısı *La Prensa* benzeri hiçbir şey yoktu. Orta Amerika medyası üzerine bkz. Ek V, Kısım 6.

79) *NYT*, 29 Kasım 1987; 5 Haziran, 22 Şubat 1988.

mak zorunda kalırlar ve öldürülme korkusuyla bir daha geri dönemezler.[80]

LeMoyne'nin de gayet iyi bildiği gibi, sadece ülke içi Kontra yanlısı muhalefet değil, aynı zamanda Nikaragua'ya dönmeye karar veren Kontra askeri liderleri de orada yaşamlarından kaygı duymadan çalışmakta ve yaşamaktadırlar. Birçok örnekten yalnızca birini verecek olursak, Kontra lideri Fernando Chamorro Kostarika'dan Nikaragua'ya geri döndü ve Kontraları açıktan destekleyen Muhafazakâr Parti'nin ülkedeki başkanlığına atandı.[81] Ekim 1979'da reformist bir askeri darbe düzenleyen ve ABD basını tarafından demokrasi ve reform yolunda çabalarından dolayı 'bu ülkedeki Amerikan politikasının sembolü' olarak anlatılan ve gerilla lideri değil, eski bir subay olan Albay Adolfo Majano örneğini düşünün bir de.[82] Majano, ABD hükümetinin desteğinde geleneksel baskıcı güçlerin darbesiyle kenara itilmiş ve Duarte'nin o zaman yoğunlaşan kıyımlara önderlik etmek üzere başkan olduğu Aralık 1980'de ise cuntadan kovulmuştur. Terörün hamisi ülkeden kaçmak zorunda bırakılmış, sürgünde yaşadığı yedi yılın ardından 'yeni demokrasi'yi sınamak üzere geri dönmüştür. Döndükten sonra, muhtemelen 'zalim ölüm mangaları' tarafından gerçekleştirilen en az iki suikastten sağ kurtulmuştu. Üçüncüsü, 25 Ağustos 1988'de gerçekleştirildi. Arabası Salvador alışveriş merkezinde iki kişi tarafından tarandı ve iki koruması öldürüldü. Majano, "Bu canice saldırı bana yönelikti ve bunun ölüm mangaları tarafından gerçekleştirildiğine de kuşku yoktu," diyor. Başpiskopos cinayetlerin "zalim ölüm mangaları" tarafından gerçekleştirildiğini dile getirir.[83] Suikast teşebbüsü, güvenlik güçleri ve ölüm mangaları tarafından işlenen bir dizi cinayetin

80) Bkz. Ek V, Kısım 6.
81) *A.g.y.*, Chamorro'nun dönüşüyle ilgili bkz. COHA, *News and Analysis*, 20 Şubat 1988.
82) Bkz. *Turning The Tide*, 109-110.
83) *El Sol (El Salvador On One*, Center for Central American Studies, Washington), 29 Ağustos 1988; Sam Dilton, "El Salvador Vilant Past Returns in Poverty, Death" *Miami Herald*, 6 Aralık 1988.

hemen ardından geldi. İnsan Managua'da meydana gelebilecek benzer bir olayın *New York Times*'ta nasıl patlayabileceğini merak ediyor. Bunun yerine, Sandinist dönemindeki kaba baskıyla kıyaslandığında El Salvador'un özgürlüğü ve açıklığı üzerine felsefi düşünceler buluyoruz.

Nikaragua'nın aksine, El Salvador'daki yüreklendirici gelişmeleri alkışlamakta LeMoyne'nin gösterdiği heves, bazen *Times* standartlarına göre bile aşırı kaçıyordu. LeMoyne, 'asi sivil görevliler' Ruben Zamora ve Guillerma Ungo'nun El Salvador'a dönmeyi planladıklarını ve orada kurşun geçirmez yelekler giyerek, sürekli adres değiştirerek ve hareketlerini dikkatle kısıtlayarak hayatta kalmayı umduklarını yazar ve sürdürür: "Bu iki kişinin planlanan dönüşü, yönetimdeki Sandinistler'in politik faaliyetlerini sürdürmek için geri dönmeye çalışan asi liderleri hapse atacaklarının söylendiği komşu ülkedeki durumla tam bir çelişki sergilemektedir." Beş gün önce Stephan Kinzer ise, Başkan Ortega'nın "savaşa son veren her liderin", Kontra lider Adolfo Calero ve askeri komutan Enrique Bermudez de içlerinde olmak üzere, "Nikaragua politik yaşamına tam katılımlarına izin verileceği"ni söylediğini bildirmişti. Ortega'nın aktarılan demeci şöyle devam eder:

> Bir ateşkes yakın hedeftir; ama Kontralar kabul ederse, Nikaragua'daki öteki partilerle de politik diyaloga girebilirler. Eğer Calero ve Bermudez kabul ederse, Managua sokaklarında özgürce dolaşacak, gösteri düzenleyebilecek ve muhafazakâr partiye ya da diledikleri partiye katılacaklardır. Hiç kimse bir şey imzalamak zorunda değildir. Silahlarını bırakmakla, otomatik olarak affolacaklardır.[84]

84) LeMoyne, *NYT*, 21 Kasım; Stephen Kinzer, *NYT*, 16 Kasım 1987. Le Moyne, asıl riskin devletin güvenlik güçleri ve onların yandaşlarından geldiğini gizleyerek, safça Zamora ve Ungo'nun "görüşlerini kan ve kurşunla güçlendiren aşırı solcu ve sağcılardan gelecek tehlikelerle yüz yüze oldukları"nı yazar. 'Sağ ve sol terör' tekniği ABD'nin desteklediği 'merkezciler'in terörünü gizlemenin bilinen bir aracıdır.

Fernando Chamorro, Adolfo Majano, Horacio Arce ve diğerleri hakkındaki gerçekler, ya da gerilla komutanı Aguinada Carranzo'nun politik yaşama katılmak üzere ülkeye dönme niyetini açıkladığı zaman Salvador hükümetinin tepkisi haber olarak geçmemiştir. Hükümet onun girişine engel olacağını bildirmiş, ordu da tutuklanıp suçları nedeniyle mahkemeye çıkarılacağını eklemişti;[85] iki ülkenin durumu, LeMoyne'nin anlattıklarıyla tam bir çelişki sergiliyor ve kendisi bunları bilmiyor olamaz.

Zamora ve Ungo ile Bermudez ve Calero'nun karşılaştırılmaları başlangıçta bir parça gariptir. Hem Zamora (bir sol Hıristiyan Demokrat)[86] hem de Ungo (1972'de Duarte'yle birlikte aday olan bir sosyal-demokrat), yandaşları ve akrabalarının öldürülmeleri üzerine, can korkusuyla El Salvador'dan kaçtılar. Kurbanlar arasında Ruben Zamaro'nun erkek kardeşi, Hıristiyan Demokrat Başsavcı Mario Zamaro da vardı. Bir ölüm mangası tarafından Mario Zamaro'nun öldürülmesinden iki hafta sonra Duarte, katliamları meşrulaştırmaya soyunacağı yer olan cuntaya girdi. Zamaro ve Ungo, onlar da devlet terörüyle dağlara sürülmüş olan Salvadorlu gerillalarla politik bir yakınlık sağladılar. Bermudez ise, tersine, Somoza'nın Ulusal Muhafızları'nın eski bir subayı, Kontra askeri komutanıdır; Calero, CIA-güdümlü 'sivil kurul'un sağ kanadından, Kostarika'ya ayak basması aynı nedenlerle yasak olan yeminli bir terör yandaşıdır. Dahası, El Salvador'daki gerillalar ile Nikaragua'ya saldıran ABD kuklası güçler arasında kıyaslama yapılamaz. Zamora ve Ungo'nun durumuna daha yakın duran şey, eğer isterlerse politik yaşama katılmakta özgür olan, taciz edilmekle birlikte Washington-Duarte tarzı bir devlet terörüyle karşılaşmayan Nikaragua içindeki muhalefetin durumudur. Fakat bu apaçık gerçeklerle ilgili en küçük bir

85) *El Norte* (Mexico City), 17 Temmuz 1987; *Central America News.*
86) Onun partisi, Social Christian Popular Movement'tir. Mevcut durumun değerlendirilmesi, 'demokrasinin işlememesi' ya da 'demokratik bir açılımın' görülmemesi konuları için bkz. COHA, *Washington on the Hemisphere,* 31 Ağustos 1988.

anıştırmaya, *Times*'da, ya da, bilebildiğim kadarıyla birkaç istisna dışında, temel çizgiyi izleyen başka bir yerde bulunmayacaktır.

Bütün bu süreç boyunca anlatılan resmi hikâye, Duarte'nin, 'hem aşırı sağcılar hem de Marksist gerillaların neden olduğu şiddeti' kontrol edemeyen, 'ılımlı orta'yı (James LeMoyne) temsil ettiğiydi. New York Belediye Başkanı Edward Koch'un birçok katliamın üstüne oturan Duarte'nin Savunma Bakanı General Vides Casanova'yı selamlamasını gösteren fotoğraf da bu habere eşlik ediyordu. *Times*'dan bir köşe yazısı Anaya suikastına değindi; Duarte'nin ölüm mangalarına 'karşı koyuş cesareti'nin bir kanıtı olarak. Aynı gün yayınlanan başka bir haberde ise katillerin yalnızca 'sağ-kanat ölüm mangaları'nın -yani, Duarte'nin güvenlik güçlerinin suikast mangaları- elde edebilecekleri gelişkin silahlar kullandıkları gerçeği gizliydi.

Honduras aslında Esquipulas Anlaşması'nı gözetme rolünü dahi yerine getirmedi. Amerika'nın 1980'lerde ülkeyi askeri bir üsse dönüştürmesiyle ciddi bir sorun haline gelen insan hakları ihlalleri Anlaşma imzalandıktan sonra daha da arttı. Honduras İnsan Hakları Komisyonu (CODEH) ve Orta Amerika İnsan Hakları Savunma Komisyonu başkanı Ramon Custodio, Kasım 1987 sonlarında, örnekler vererek, güvenlik güçlerinin işlediği cinayetlerin 'çok bariz' hale geldiğini bildirmişti. Anlaşma'nın ilk üç aylık dönemi geçtiğinde, Custodio'nun bir basın toplantısında söylediğine göre, Anlaşma'dan sonra Guatemala ve El Salvador'da olduğu gibi Honduras'ta da zaten hiç iyi olmayan insan haklarının durumu daha da kötüleşmiştir. Anlaşma'nın imzalanmasının ardından artan insan hakları ihlalleri konusundaki bu ve diğer raporlar Kanada ve Mesika'da yayınlandı, ama bütün o Ağustos-Ocak döneminde *Times*'ta yayınlanmadı.[88]

CODEH, Honduras'ta 1987 yılında, 1986'ya göre 44 fazlasıyla 263 yasal kovuşturma bildirmektedir. Bunun 107'si güvenlik

87) LeMoyne, fotoğraf, *NYT*, 4 Kasım 1987; *NYT*, 28 Ekim 1987.
88) Ayrıntılı bilgi için bkz. 64. notun referansları.

güçlerine yöneliktir. Aynı zamanda işkence ve yasadışı tutuklamalarda da artış gözlenmiştir. Honduras'lı gazeteci Manuel Torres Calderon, bu ABD bağımlısı ülkedeki ekonomik gerileme, "hükümeti ekonomiye, karalanan komşu Nikaragua'dan çok daha ağır müdahaleye zorlamıştır," diye yazıyor. Honduras'lı bir bankerin gözlemi ise şöyledir: Sermaye kaçışı o boyutlara ulaştı ki, "para geldiği hızla ülkeden kaçıyor." Geniş ABD desteğine ve gerilla tehdidi ya da yabancı saldırısı olmamasına rağmen, nüfusun yarısı sağlık hizmetlerinden yoksundur ve 1 milyondan fazla Honduras'lı aşırı kalabalık kulübelerde yaşamaktadır. Buna rağmen, ne artan insan hakları ihlalleri ne de ABD güdümlü ekonomik yönetimin etkileri medyanın gündeminde girebilmiştir.[89]

Gündemin ağırlıkla dışında kalan şey Honduras'ta Kontralara karşı duyulan düşmanlıktı. Bu düşmanlık yalnızca evlerinden sökülerek güneydeki *contraland*'a sürülen binlerce köylü arasında değildi. Haber ajanslarına göre, "Nikaragua'da Kontra-kaynaklı sayfalarca haber yayımlayan muhafazakâr *La Prensa,* Mart 1988'deki son kriz patlamadan önce yapılan bir kamuoyu araştırmasından kalkarak, Honduraslıların yüzde 88.5'i Kontraların kovulmasını istiyor," diye yazmaktaydı. Bu olgulara hemen hemen hiç yer verilmedi. Yine benzer biçimde, Honduras'ın büyük gazetelerinden *El Tiempo*'nun bildirdiğine göre, Kontralar yoksul Honduras'lı köylüleri 500 dolar rüşvetle (ki bu onların standartlarına göre muazzam bir paradır) birliklerine kaydetmektedirler. Medya, National Union of Campesinos'un bunu protesto ettiğini de haber yapmadı. Kesinlikle önemli ve haber değeri taşısalar bile, böyle olaylar gizlenmelidir, çünkü bunlar Sandinistler'in ortadan kaldırılmasına destek veren haberler değildir.[90]

Honduraslıların ABD etkisi altında ulusal bağımsızlıkları ve bütünlüklerini yitirme konusundaki artan endişeleri de popüler

89) *Central America Report,* 15 Temmuz 1988; *Latinamerica Press* (Peru), 21 Temmuz 1988, Tegurigalpa sayısı.
90) *Reuter* ve *AP,* Toronto, *Globe and Mail,* 23 Mart; Pamela Constable, *Boston Globe,* 20 Mart 1988. El *Tiempo,* 14 Temmuz 1987.

bir konu değildir. Nikaragua'nın Kontralara karşı Mart 1988'deki operasyonları, daha önce tartışıldığı gibi, ABD medyası ve Kongresi'nde Sandinistler'in saldırganlığı ve tehditkârlığı konusunda sert tepkilere ve ardından iki partinin ortak önerisiyle böylesine haksız bir saldırıya uğramış muhasara altındaki özgürlük savaşçılarına, silah dahil 48 milyon dolarlık yardım teklifine yol açmıştı. Amerika, Sandinist saldırısı karşısında 'Honduras'ı savunmak' üzere bir hava köprüsü kurduğunda, yurt içinde aşırı milliyetçi bir karnaval yaşanırken, kendisine pek önem verilmeyen Honduras'ta bir tepki vardı. Honduraslı gazeteciler ABD 'işgali'ni suçluyordu. *El Tiempo,* hükümetin ABD'nin asker göndermesi çağrısını -ya da buna göz yummasını- "sadece yasadışı değil, aynı zamanda utanç verici" bulmaktaydı. "Bu, dünyaya Honduras devletinin mevcut olmadığının söylenmesidir." Hıristiyan Demokratik Parti "ABD birliklerinin derhal evlerine dönmeleri gerektiği"ni bildirir ve partinin lideri Ruben Palma "gazetecilere Honduras Başkanı Jose Azcona'nm parlementodan yetki almadan yabancı birlikleri davet ederek yasadışına çıktığını anlatır"ken, *El Tiempo,* ABD birliklerini "işgal gücü" olarak adlandırıyordu.[91]

Bu konular hakkında *New York Times*'tan çok az şey öğrenebilirsiniz ve öteki gazetelerin durumu da farklı değildir.[92] ABD hükümetinin gündemini kalkış noktası yapan medya haberciliği, Honduraslıların birkaç hafta sonra, anti-Amerikan bir duygu patlamasıyla polis korumasındaki ABD elçiliğine saldırmalarıyla ortaya çıkan yaygın şaşkınlığı yatıştırmak durumunda da kalacaktı.

Daha önce ortaya koyduğumuz gibi, Esquipulas Anlaşması'nın, medyanın suç ortaklığıyla üstesinden gelinen ABD terörü karşısında bir engel olmasından başka, Washington için tahammül edilemez iki temel özelliği daha vardı: uluslararası gözleme

91) Toronto *Globe and Mail,* 23 Mart 1988. Sandinistler'in sınır ihlalleri üzerine öfkeyle ifade edilmiş ilgilerin bütünselliği konusunda bkz. Ek III. Yardım teklifi konusunda bkz. Susan Rasky, *NYT,* 19 Mart 1988.

(CIVS) verilen rol ve bütün Orta Amerika ülkeleri tarafından paralel adımlar atılmasını gerektiren anlaşmanın dayandığı 'simetri' koşulları. Birinci durum kabul edilemezdi, çünkü bu, ABD'nin Anlaşma'yı dilediği gibi ihlal etmesine müdahalede bulunuyordu; ikincisi de aynı nedenle ve ek olarak Washington'ın terör devletlerinin muhtemelen demokratikleşme ve insan hakları yaptırımları altında yaşayamayacaklarından kabul edilemezdi. O halde, medyanın görevi bu iki istenmeyen ilkeyi ortadan kaldırmaktı. Washington'ın gözünde anlaşma, uluslararası gözlemcilerin olmaması temelinde, salt Nikaragua üzerinde durmalıdır; istenmeyen Esquipulas Anlaşması, bu yollarla, Orta Amerika ülkeleri başkanlarının Ağustos ayında reddettikleri Reagan-Wright planı çizgisine çekilmeliydi.

Uluslararası gözlem sorunu, CIVS beş ülkede yaptığı araştırmalar sonucu elde ettiği bulguları Orta Amerika başkanlarına sunacağı sırada, Ocak 1988'de ciddi bir sorun haline geldi. Bu, kuşkusuz ayın en önemli diplomatik olayıydı; yine kuşkusuz, özellikle Komisyon sonuçlarını açıkladığında kabul edilemezdi. CIVS tek başına Amerika'yı suçluyordu, çünkü Amerika 'Nikaragua hükümetine karşı operasyonlar yürüten düzensiz kuvvetler'e yardımı sürdürüyor ve böylece 'barış çabalarının ve bir bütün olarak bu sürecin başarısı için vazgeçilmez bir gerekliliği' ihlal ediyordu. Bir CIVS yetkilisinin basına yaptığı açıklamaya göre, Latin Amerikalı temsilciler El Salvador ve Guatemala'daki sendikacıların ve muhaliflerin sergiledikleri 'bariz korkuya dayalı davranışlar karşısında şaşkına dönmüşlerdir.' Aynı yetkili, Honduras, El Salvador ve Guatemala'dan gelen itirazlar yüzünden CFVS'in sorunun ayrıntılarına inemediğini belirtmiştir; bu, eğer ABD ve himayesindeki devletler engellememiş olsaydı, raporda nelerin dile getirileceğinin belirgin bir göstergesidir. Rapor, karşılaştığı güçlüklere rağmen Nikaragua'yı demokratikleşme yolunda 'somut adımlar' attığı için övmektedir.

Bu gelişmeler birçok gazete tarafından yansıtıldı, ama *New York Times*'ta görülmedi; orada James LeMoyne, Nikaragua'nın

kusurlarına ağırlık veren bir makalesinde, yalnızca toplantının 'tam fikir birliği olmaksızın' (rapor oybirliğiyle benimsenmişti) kapandığını kaydederek, CIVS raporunu bir cümleyle geçiştirmiştir. Amerika'nın suçlanması ise dokuz gün sonra Stephen Kinzer'ın başka bir konuyla ilgili bir makalesi içinde geçmektedir. Kinzer hemen ardından şunları ekler: "Komisyon Nikaragua'nın 'demokratik bir süreci başlatma yolunda somut adımlar' attığını bildirirken bazı çevrelerin çıkarına göre hareket etmiştir"; ADÖ gibi CIVS da böylece "Latin Amerika'nın vicdanı olarak otoritesini büyük oranda yitirmişti."[93]

Komisyon ABD baskıları altında dağıldı ve Amerika terörist uygulamalarını engelsiz sürdürebilir, Duarte de baskılar ve cinayetler için göstermelik adam hizmeti görebilir hale geldi.

'Simetri' sorunu da, Esquipulas Anlaşması metninde ne varsa "anlaşmanın temel yaptırımları birincil olarak Nikaragua'ya yöneliktir ve anlaşmayı imzalayan diğer ülkelerden çok Nikaragua'yı etkileyecektir" (James LeMoyne) doğrultusunda sürekli bir hile yanında, bütün haber başlıklarının fiilen Nikaragua üzerinde yoğunlaşmasıyla aşıldı. Anlaşma metninden böyle bir sonuç çıkarılamasa bile, Washington'ın dikte ettiği koşullarda bunlar kuşkusuz doğruydu ve basın da bu açıdan görevini layıkıyla yerine getirdi. Daha sonra LeMoyne'nin açıkladığı gibi, Sandinistler "bir anlamda savunmasızdı", çünkü onlar, yalnızca onlar, "Orta Amerika barış anlaşmasını hayata geçirmeleri yönünde çok yakın denetim koşulları"nda yaşıyorlardı.[94] Diğer bir gerçek ise, Özgür Basın'ın Washington'dan gelen komutlara uy-

92) Tegucigalpa'dan Joseph Treaster yalnızca, Honduraslıların Kontralara "bulaşacakları" korkusuna atıfta bulunarak, "sıradan Honduraslıların genel olarak Kontraların Honduras dışına çıkmasıyla iki ülke arasındaki gerilimin sona ereceğine inandıkları"nı bildiriyor; *NYT*, 21,27 Mart.

93) Bkz. s. 221. Peter Ford, *Christian Science Monitor*, 15 Ocak; Richard Boudreaux, *Los Angeles Times*, 14 Ocak; LeMoyne, *NYT*, 16 Ocak; Kinzer, *NYT*, 25 Ocak 1988.

94) *NYT*, 10 Kasım 1987.

ması gerektiğine ilişkin örtük varsayımdı. Medyanın genelde açıkça yaptığı gibi, LeMoyne'nin arkadaşı Stephen Kinzer da aynı çözümlemeyi dile getiriyordu.

San Francisco Medya İttifakı, barış planı haberlerinin zirveye ulaştığı (5 Ağustos 1987den 15 Eylül'e ve 5 Ocak 1988'den 7 Şubat'a) iki zaman diliminde örnek basın haberleri konusunda çalıştı. *New York Times*, birinci dönemde bütün ilgili ülkelere ayırdığı yerden 10 misli fazla yeri Nikaragua haberlerine ayırmıştı; bu oran ikinci dönem için 11 mislidir. Diğer medyalardan örnekler de benzer bir oranı yansıtıyordu.[95]

Haber başlıklarının niteliği de köklü bir değişikliğe uğramıştı. Böylelikle, Nikaragua'dan 23 Ocak'taki taş atma eylemi *Washington Post*'ta manşetten verilirken, diğerleri de olay üzerinde dikkatle durmuşlardır. *Times* bu olayın, Reagan yönetiminin Nikaragua'nın barış planına uymak gibi bir niyetinin olmadığı yolundaki 'argümanını güçlendirdiği' uyarısında bulundu. Benzer şekilde, 16 Ocak'ta Kontralarla buluşan Nikaragua muhalefetinden dört kişinin gözaltına alınması ve 19 Ocak'ta beş kişinin tutuklanması büyük başlıklarla verilmişti. Tutuklananlar birkaç saat sonra sapasağlam serbest bırakılmış olmasına rağmen, *Times*'ta birinci olay sayfayı baştan başa kaplayan bir başlıkla birlikte on dokuz paragrafta, ikinci olay ise birinci sayfada baş haber olarak verildi; aylar sonra, bu olaya atfen Roy Gutman *Washington Post*'ta şunları yazacaktı: "Hiçbir hükümet normal olarak kendisini devirmeyi amaçlayan silahlı bir güçle yasal bir politik partinin ortak bir programı görüşmesine izin vermez." Buna karşın, 15 Ocak'ta Honduras'ta bir insan hakları ve Hıristiyan Demokrat Partisi liderinin öldürülmesi başlık konulmaksızın 160 sözcükle geçiştirilmiş ve Anlaşma'ya ilişkin hiçbir sonuç çıkarılmamıştır. 'Politik Tutuklu Anneleri'nin bir toplantısının sivil Sandinist yandaşları tarafından dağıtılması büyük puntolu bir

95) *San Francisco Bay Guardian*, 6 Ocak, 20 Nisan 1988.

Times haberi olmuş ve 23 Ocak'ta fotoğraflarıyla verilmiş olmasına rağmen, 'Politik Tutukluların ve Kaybolanların Anneleri'nin bir yürüyüşünün 21 Aralık'ta Salvadorlu toplum polisleri tarafından dağıtılması atlanmışur.[96] Örnekler tipiktir ve yine bir propaganda modeline göre kolayca açıklanmaktadır.

Toronto'da yayımlanan *Globe and Mail*'in ve haber ajanslarının izleyicileri, Ocak ayındaki bir haftalık zaman diliminde Anlaşma'ya uygun gelişmeler birinci sayfadan verilirken, El Salvador'da içlerinde göğüsleri kesilmiş ve yüzleri kırmızıya boyanmış bir vaziyette saçlarından ağaca asılmış iki kadın olmak üzere ölüm mangası tarzı işkence izleri taşıyan on kişi ölü bulunmuştur. Ayın ilerleyen günlerinde cinayetler artmış, işkenceye uğramış insanların cesetleri geleneksel ölüm mangası hendeklerinde bulunmuştur. Yabancı diplomatlar ve kilise önde gelenleri Salvador askeri güçlerini suçladılar. Yardımcı Başrahip Rosa Chavez 7 Şubat'ta verdiği bir vaazda şunları söyledi: "Bizim büromuzun (Tutela Legal) topladığı bilgilere göre, işkence gördükten sonra öldürülen iki işçiyi götürenler sivil polisler ve 1. Topçu Alayı'nın ayaklanma-bastırma bölüğünün (ABD'nin eğittiği seçkin birlik) üniformalı askerleriydi."[97] *New York Times* okurlarından bu gerçekler esirgendi, tıpkı 3 Ocak'ta Başrahip Rivera y Damas'ın televizyondan yayımlanan bir ayininde bir kere daha 'ölüm mangalarının Salvadorlulara yaptıkları işkenceleri' açığa çıkarması ve bölgelerden çok sayıda rahibin artan ölüm mangası cinayetlerini bildirdiğine, katliamlara ve işkencelere son verilmesi çağrısında bulunduklarına değinmesi gibi.[98]

Birkaç hafta sonra, *Times* kibarca başka taraflara bakarken, Duarte'nin güvenlik servisleri ve onların yandaşları uğursuz işle-

96) *A.g.y.*, ve (FAIR anketi), Orta Amerika haber başlıkları üzerine *Times* editörlerine sunulmuştur, 23 Ocak 1988; Gutman, *WP*, 7 Ağustos 1988.
97) *AP*, 2, 3 Şubat; *Globe and Mail*, 3 Şubat 1988; Amnesty International, *El Salvador: 'Death Squads' -A Goverment Strategy* (Ekim 1988). Ayrıntı için Ocak 1988 tarihli *Z Magazine*'deki makaleme bakınız.
98) Douglas Farah, 4 Ocak; COHA, *Washington Report on the Hemisphere*, 20 Ocak 1988.

rini yürüttükleri esnada, Temsilciler Meclisi'nden El Salvador'un demokrasiye ilerlemesini yorumlayan bir karar tasarısı geçti. Karar El Salvador'un 'insan haklarına saygılı' bir sistem kurduğunu belirtiyordu, ama New York'tan liberal temsilci Ted Weiss, tasarıyı yalnızca ülkenin böyle bir sistemi kurmayı 'gözettiği'ni belirten bir duruma getirmeyi başardı. Beyaz Saray Dışişleri Komitesi Başkanı Dante Fascell şöyle diyordu: "Denemeleri için onlara küçük bir güven payı ver, Ted." Aralık ayında, terör Esquipulas Anlaşması'nın imzalanmasının ardından tırmanışa geçerken, Temsilciler Meclisi Kongre'nin yüksek ideallerini doyuracak uzun bir 'Atılması Gereken Adımlar' listesini içeren kararı ezici bir çoğunlukla onayladı. Söz konusu ülke, kuşkusuz, Nikaragua'ydı. Temsilci Weiss, yalnızca Nikaragua yerine 'bütün Orta Amerika ülkeleri'ne koşulların uygulanmasını içeren birkaç değişiklik yaptırmaya çalışmışsa da, önerisi büyük bir çoğunlukla reddedilmişti. Kongre ve medyanın gündemi aynıydı.[99]

Sonraki aylarda, El Salvador'da devlet terörü tırmanışa geçti ama nadir olarak konu edildi. James LeMoyne *gerilla* terörü üzerine çok deneyimliydi; tekrar tekrar aynı sözde ihlallere atıfta bulunarak "Salvadorlu Asiler Bir Kasabaya Saldırdı, 12 Ölü", "Salvadorlu Gerillalar Seçim Öncesi Terörizmlerine Hız Verdiler" ve "Salvadorlu Asiler Sivilleri Hedef Aldı, 3 Ölü" gibi başlıklarla kendini bu konudaki haberlere vermişti.[100] ABD himayesindeki devletlerin terörü üzerine ise tek kelime duyulmuyordu. Öyle ki, bir haberi şöyle bitiyordu: "Asilerin bu tür şiddeti politik cinayetlerde bir yükselişte yankısını bulmaktadır"; fakat cinayetlerin kaynağına değinilmemiştir. Bir 'haftaya bakış' sütununda, gerillaların "terörist taktiklere" yönelmesini anlatır ve ekler: "gerillalar ve sempatizanları, giderek daha fazla şiddetin hedefleri haline gelmektedir." Gerilla terörüne ağırlık veren bir haberinde ise "hızla tırmanışa geçen gerilla katliamları, bomba-

99) *AP*, 26,23 Şubat 1988; *Congressional Record*, House, 8 Eylül 1987, Nikaragua'daki Cizvit'lerin tepkisi için bak *Envio*, Ocak 1988.

lamaları ve diğer saldırılara bir yanıt olarak ordunun solcu olduğundan şüphelendiği kişileri öldürmeye başladığı yolunda işaretler var" demektedir.[101] Mesaj şudur: ABD kaynaklı hükümetler mükemmel olmayabilirler, ama onların eksiklikleri gerilla cinayetlerine bir yanıt biçiminde ortaya çıkıyor. Bu tür gazetecilik uygulamalarına aşina olan okurlar satır aralarını okumaya çalışabilirler ve hükümetlerin belki de anlaşmada belirlenen insan hakları taahhütlerini akıllıca göz ardı ettiklerini bulup çıkarabilirler. Ama bu kaynaktan konuyla ilgili çok az şey öğreneceklerdir. Avrupalıların, asıl olarak, yalnızca Kostarika ve Nikaragua'da değil, "barbarlık örneği olmayı acı bir biçimde sürdüren Guatemala, Honduras ve El Salvador'da da uygar politikalar yönünde ilerleme görmeyi istedikleri"ni okumak için yabancı basına yönelmek gerekebilecektir.[102]

Yine, bu cinayetleri örtbas etme arayışlarının arkasında devlet teröristlerinin işlerini yürütebilecekleri bir zırh sağlama isteği yattığını göreceğiz. Disiplin altına alınmış gazetecilerin cinayetlere, işkenceye ve genel sıkıntılara katkısı az değildir.

Burada yalnızca az sayıda örneklendirilen medya kampanyası Ocak ayında Esquipulas Anlaşması'ndan geriye kalanları da dağıtmayı başardı.[103] CIVS'in ABD baskısı altında feshedilmesiyle, Ortega, anında karşılık verme koşulunu tümden bir kenara bırakarak, unutulan anlaşma şartlarının daha ötesine geçmeyi

100) 18 Şubat; 20 Mart; 20 Nisan 1988. (Gerilla ihlalleriyle ilgili olarak) LeMoyne'nin haberlerinin güvenilirliği konusunda bkz. Ek V, Kısım 4.

101) 20 Mart, "Review of the Week"; 29 Şubat 1988. LeMoyne'nin ardından gelen Lindsey Gruson temel olarak aynı yolu izler. Böylece, "El Salvador'da Asi Saldırıları Tırmanışta" başlığıyla gönderilen bir haber, ordu karargâhlarına saldırılar, polise pusu kurmak ve zengin bir kesimde iki arabanın bombalanması dahil, "Marksistlerin ulusal servetin yeniden bölüşülmesi ve Amerika'nın desteklediği hükümetleri devirmek için başvurdukları şiddet eylemleri konusu"ndaki on paragrafla başlar; ve on birinci paragrafta, insan hakları gözlemcilerinin "sağcı ölüm mangaları, ordu ve gerillalara yüklenen terör ve katliamlarda hızlı bir yükselişi" bildirdiklerini öğreniriz (*NYT*, 20 Eylül, 1988).

102) Başyazı, *Observer* (Londra), 7 Şubat 1988.

103) Ayrıntılar için bkz. Z *Magazine*, Ocak, Mart 1988'deki makalem.

kabul etti. *Times*'ın bir yazısında açıklandığı gibi, "Arias planının ruhu, Nikaragua'ya Washington'a yaltaklanır görünmeden komşularıyla uyum sağlamanın bir aracını sağlamaktır"; görüldüğü gibi, imzalandığında planın 'ruhu', anında karşılık verme gerekliliğini içermiyordu.[104] Referanslara ve alıntılara baktığımızda, Arias'ın zihnindekiler hakkında pekâlâ haklı olabilirler, ama eğer böyleyse bunun tek bir anlamı vardır: Arias, Esquipulas Anlaşması'nın hayata geçmesiyle *New York Times*'dan daha fazla ilgilenmiyordu.

Güçlü olanın kuralları koyduğunu kabul eden Ortega, Nikaragua'nın anlaşmaya sadık kaldığını gözlemeleri için ABD'nin iki partisinden üyelerin de dahil olduğu uluslararası bir komisyon bile çağırarak, Nikaragua'nın anlaşmayı tek başına hayata geçirmesini kabul etti.[105] Medya Ortega'nın şimdi anlaşmaya 'uyma' sözü verdiğini duyurdu -yani, metinle çok az bir benzerlik taşıyan, Washington'ın uydurduğu versiyon- ama bu arada onun sözüne kesinlikle güvenilmeyeceği uyarısını yapmaktan geri kalmadı. Anlaşma unutulmaya terk edilmiş olduğundan, başkalarının sözleri konu edilmiyor ve LeMoyne ismi verilmeyen 'yetkililere' dayanarak Nikaragua'yı kötü adam olarak resmediyordu: "çok yaygın olarak sadakatsizlikle suçlanan ülke", şimdi barış anlaşmasına uyması için "öteki dört Orta Amerikalı lider tarafından duvara sıkıştırıldı." Okurlar bir kere daha "Nikaragua'nın Orta Amerika barış planının koşullarına uymak için, Kostarika hariç, öteki beş imzacı ülkenin her birinden çok daha fazla çaba gösterdiği"ni okumak için yabancı basına bakmaları gerekiyordu. *Globe and Mail* editörlerinin tamamen doğru değerlendirmeler yaparken, kabul edilemez olaylara yalnızca şöyle bir rastgele bakan ABD medya engeli bunları saklamaktaydı.[106]

Propaganda kampanyası içinde eleştirmenler bile eriyip gittiler. Öyle ki, bir *Nation* yazarı 30 Ocak'ta, Ortega'nın "Orta Ame-

104) Başyazı, *NYT*, 31 Ocak.
105) LeMoyne, *NYT*, 22 Ocak, 1988.
106) LeMoyne, *NYT*, 18 Ocak, *Globe and Mail*, 5 Şubat 1988.

rika barış planı için önemli tavizler verdiği"ni yazıyordu; yani, ABD isteklerine uygun olarak anlaşmayı bir kenara atmayı kabul etmişti. Artık terör devletleri -para babaları gibi- özgürdü.

Bütün bu dönem boyunca, planın hangi özelliklerinin hesaba katılacağını belirleyecek basit bir algoritim vardı. Amerika ve 'acemi demokrasiler'in ihlalleri gündem dışı iken, Nikaragua'nın anlaşmaya uyması gereği gündemin başındadır. Örneğin, anlaşmaların merkezi bir yönü Ulusal Uzlaşma Komisyonu'nun kurulmasıydı. Yalnızca Nikaragua, en acımasız eleştirmeni Kardinal Obando'yu komisyonun başına getirerek, anlamlı bir biçimde bu şartı yerine getirdi; Duarte ise, aksine, ABD başkanlığının gösterdiği aday olan Alvaro Magana'yı hiçbir şey yapmayan Komisyon'un başına getirdi; ikinci bir ABD bağımlısı ülke Honduras'ta ise, tam olarak edilgen olmasa da, bir Komisyon oluşturmak için belli belirsiz bir çaba vardı yalnızca. Honduras basınından öğrendiğimize göre, Ulusal Uzlaşma Komisyonu ABD yardım malzemelerinin Kontralar arasında dağıtılmasını denetliyor ve dolayısıyla Mart 1988 ateşkesinin 'bozulması'na yardım ediyordu.[107]

Yukarıdaki algoritime uygun olarak, Ulusal Uzlaşma Komisyonu'yla ilgili anlaşma maddesi ortadan kalkıyordu. Benzer bir biçimde, Nikaragua'da mültecilerin kendi ülkelerinde yeniden yerleştirilmelerinin "Sandinist hükümetinin mükemmel yaklaşımı"[108] sayesinde, başka yerlere oranla çok daha başarılı olduğuna dair BM Mülteciler Komisyonu'nun (UNHRC) haber konusu edilmeyen kararı da bir işe yaramadı. Öyleyse, gündem dışı olan şey, Orta Amerika başkanlarının 'aciliyet anlayışları'dır. Bu anlayışla başkanlar, Esquipulas Anlaşması'na göre mültecileri yeniden ülkelerine yerleştirme görevine bağlılıklarını göstereceklerdi. Kalıp yine istisna tanımıyordu.

Bu yolu takip eden medya, hemen başlangıçta, Orta Amerika uzlaşmalarını "iki anahtar konu"ya (Stephen Kinzer) indirgedi:

---

107) Başyazı, *El Tiempo*, 5 Mayıs 1988; 18 Mayıs, *Hondupress'te* yeniden basılmıştır.
108) *Central American Report*, 17 Haziran 1988.

1) Nikaragua, ABD hükümetinin ve medyanın 'politik mahkûm' dediği insanları affedecek miydi?;[109] 2) Nikaragua, Kontraların sivil başkanlarıyla pazarlığı kabul edecek miydi?

İlk konuyla ilgili olarak, ancak çok az okur 1987 Kasım başlarında CIVS'in Nikaragua'ya karşı saldırı durduğunda af maddelerinin yürürlüğe konacağını karara bağladığının farkındadır ve gerçek medya müptelâları bile Kasım ayının sonlarında Nikaragua Ulusal Meclisi'nin genel bir affı ve olağanüstü durumu kaldırmayı, iki yasanın da Nikaragua'ya karşı saldırıların sona ermesi konusundaki (CIVS'ın da onayladığı) anlaşma hükümlerine 'uyulduğu tarihte yürürlüğe girmesi' kararı aldığını bile duymayacaklardı. Bu yasalar, Nikaragua'nın saf bir biçimde işlevsel olacağını düşündüğü anlaşmanın 'anında karşılık verme' koşuluna uygun olarak formüle edilmişti.[110] Böylece Nikaragua, Kasım ayında gerçekten yazıldığı biçimiyle anlaşmaya büyük oranda uydu ve Kostarika sayılmazsa, her zamanki gibi, bu alanda yine tek başına kaldı.

Ama anlaşma maddelerinin ABD hükümeti versiyonu CIVS'in ve metnin yorumundan çok farklıydı. Bu versiyonu Dışişleri Bakanlığı propagandasında, ya da dolaylı olarak, *New York Times*'ın haberlerinde bulabiliriz. *Times*'ta Stephen Kinzer anlaşmaların içeriğini şöyle anlatıyordu: "Sandinistler tam bir politik özgürlük getirdiklerinde, anlaşma şartlarına göre, bölgedeki hiçbir ülke Kontralara yardım etmeyecekti."[111] Bu faydalı versiyona göre, Nikaragua barış dönemlerindeki İskandinav demokrasilerinin koşullarını yerine getirmediği sürece, Amerika Nikaragua'ya sal-

109) İnsan hakları gözlemcileri bu ideolojik savaş tekniğini sürekli suçlamışlar, ama bu çabalar bir işe yaramamıştır. (Ayrıntılar için) Z *Magazine'deki* Ocak 1988 tarihli makaleme bakınız.

110) 8 Kasım tarihli CFVS raporu ve Latin Amerikalı yetkililerden akt. *Reuters*, *NYT*, 9 Kasım 1987; olağanüstü durumu askıya alan Amnesty Law and Bill Kasım 1987'de yürürlüğe girmiş ve Nikaragua Dışişleri Bakanlığı'nın gayrıresmi çevirisi bana Anlaşma'nın yaşamasına izin verileceğine sahiden inanan Dışişleri Bakanı Miguel D'Escoto tarafından verilmişti.

111) 18 Kasım 1987.

dıran bölgedeki güdümlü ordularını destekleme hakkına sahipti. Anlaşmalar Nikaragua'ya karşı tek başına özel bir muamele hükmü içermediğinden, buradan çıkan sonuç şu olacaktır: *Times*-Dışişleri versiyonu, Washington'ın terör devletlerinde radikal bir yeniden yapılanma tamamlanana kadar, Sovyetler ve Küba'dan yapılan günde birkaç seferle El Salvador gerillalarına silah ve malzeme gönderme hakkı tanıyordu. Gelgelelim, bu sonuçtan hiç söz edilmemiştir.

Daha önce bahsettiğimiz gibi, El Salvador, Esquipulas Anlaşması koşullarını bariz bir biçimde ihlal ederek de olsa genel af ilan etti. *New York Times,* Duarte hükümetinin "bölgesel barış koşullarına uyma yolunda attığı en somut adım" olarak af ilanını göklere çıkardı ve Sandinistler'in deneme kabilinden gönülsüz adımlar"[112] -az evvel açıklandığı gibi, *Times* gerçekleri hiçbir zaman yansıtmasa da, Anlaşma koşullarına uygun adımlar- dışında anlaşmaya uymayı reddetmeleriyle Duarte'nin af ilanını karşılaştırdı. Toronto *Globe and Mail,* Salvador tarzı af ilanını 'askerler ve ölüm mangaları için bir af' diye tanımlayarak, konuya başka açıdan yaklaşıyordu. Salvador'un bu soylu jesti, yalnızca on binlerce insanın katillerini kovuşturmadan (etkin askeri kontrola tabi hükümetler zamanında hiçbir olayda görülmeyecek kovuşturmalardan) kurtardığı için değil, aynı zamanda, birkaç aylık yeni bir vahşet döneminin ardından Tutela Legal'den Mana Julia Hernandez'in bildirdiği gibi, "gelecekte de insan hakları ihlallerinden dolayı kovuşturmaya uğramayacaklarına dair askerlerin kendilerini güvenli hissetmelerine neden olduğu" için de insan hakları grupları tarafından sert eleştirilere uğradı. *Globe and Mail*'in doğru bir biçimde yorumladığı gibi, aftan "askerlerle bağlantılı ölüm mangaları" yararlanmıştı.[113]

İkinci 'anahtar konu'ya -görüşmelere- gelince, anlaşmalar klasik Komünist Parti tarzındaki CIA'nın kurduğu göstermelik ör-

112) Lindsey Gruson, *NYT,* 29 Ekim; LeMoyne, 29 Kasım 1987.
113) Chris Norton, *Globe and Mail,* 10 Şubat 1988.

gütlerle tartışma masasına oturulması çağrısında bulunmuyordu. Kontra başkanlığının ne olduğu uzun zamandır biliniyordu ve CIA tarafından ülke içindeki 'düşman toprakları'ndan yararlanmak üzere kurulmuş olan cephenin sözcülüğüne seçilmiş Edgar Chamorro'nun kaleme aldığı önemli (ve sözü edilmeyen) bir araştırmada ayrıntılarıyla belgelenmiştir.[114] İran-Kontra söylentileri döneminde yayınlanan bir açıklamada, Oliver North'un Kontralarla bağlantısını sağlayan kişi olan Robert Owen, sivil cepheyi "yalnızca bir isim", "Kongre'den destek sağlamak için Amerika Hükümeti'nin bir uydurması" olarak tanımlıyordu; güç, Somoza yanlılarının örgütü FDN'nin ellerindeydi ve FDN'nin başında "Amerikan Hükümeti'nin yarattığı ve dolayısıyla seçilmiş bir binek atı"ndan başka bir şey olmayan Adolfo Calero vardı; ama Calero, etrafında, kaybettikleri iktidarı onlara geri verecek deniz kuvvetlerini bulmayı umarken sadece savaşı "bir iş" olarak gören, "yalancılar ile gözlerini para ve iktidar bürümüş" insanlar bulmuştu.[115]

Bununla birlikte, anlaşmaların yorumlanmasında algoritmik hesabı kullanan medya, kilit özellik olarak, Sandinistler'in Washington'ın yarattığı zavallı mahlûklarla masaya oturmasını gösteriyordu. Hatta *New York Times,* Kontralarla Nikaragua hükümetini, görüşmeler yapmaları ve bir uzlaşmaya varmaları gereken "iki fraksiyon" olarak görecek kadar ileri gitmişti. Hükümet "fraksiyonu" "Kontralara bütün dış yardımların kesilmesinde" ısrar ettiği için -Esquipulas Anlaşması'nın bunu hükme bağladığından söz edilmez- bu zor görevdi.[116] Bölgedeki sorunları araştıran başka bir gazeteci, Nikaragua'da iktidar için savaşanları "iki düşman çete" olarak tanımlar; El Salvador'da ise tersine "ABD'nin desteklediği hükümet" "Marksist gerillalara" karşı bir iç savaş yürütmektedir.[117] Dikkatli ayıklamalar, çarpıtmalar ve

114) Chamorro, *Packaging the Contras.*
115) *Harper's*, 1987 Ekim.
116) Lindsey Gruson, *NYT,* 15 Aralık, 1987.
117) Tad Szuc, *Parade Magazine,* 28 Ağustos 1988.

açıktan yalanlar yanında, uygun bir dil kullanımının oynayacağı rol bellidir.

Kontra başkanlığıyla geniş kapsamlı görüşmelerde ısrar etmek, ABD'nin desteklediği terör devleti tarafından harekete geçirilen, her zaman ülkelerinde savaş yürüten, eğer alıyorlarsa bile dışarıdan çok az yardım alan, bir süpergüç haminin Kontralara sağladığı türden olağanüstü istihbarat ve destek sistemine benzer hiçbir şeye sahip olmayan,[118] en azından kâğıt üzerinde Nikaragua ordusundan oldukça daha güçlü bir orduyla karşı karşıya olan El Salvador'daki gerillalarla kıyaslayarak, Kontraların güdümlü ordusunun yerli bir kuvvet olduğu kurgusunu kabul ettirmek için yürütülen uzun dönemli çabaların bir parçasıydı. Gerçek bir gerilla gücünün elde edemeyeceği kadar bol yardıma, güçlü radyo istasyonları yoluyla ülkenin büyük bölümünde ABD medyasının egemenliğine, Honduras'tan ya da başka yerlerden paralı asker devşirebilme olanağına, ABD'nin ekonomik savaşı ve terörü sonucu çökmüş bir ekonomiye, çok daha az tehdit altında kaldıklarında Batılı demokrasilerin düzenli başvurdukları ülke içi tedbirler uygulama haklarının dahi ABD'nin ideolojik savaşı sayesinde ellerinden alınmış olmasına rağmen, ABD'nin Nikaragua'da bir gerilla ordusu kurma konusundaki hayret verici yeteneksizliğini gözlerden gizlemek zorunluydu. ABD güdümlü güçlere cömertçe yağdırılan dış yardımın küçük bir parçasıyla Salvadorlu gerillalar ABD'nin kurdurduğu hükümeti çabucak alaşağı ederlerdi; akla hayale sığmaz büyüklükte bir süper-gücün yardımıyla

118) Julia Preston, Sandinistler'in çok gelişmiş aletler (öyle modern ki ABD birlikleri bile bunlara sahip değildir) ele geçirdiklerini kaydediyor (*WP*, 4 Şubat 1988). Bunlar düzenli yardım ve ABD hava ve deniz kuvvetlerinin gözetleme hizmetlerinden tamamen farklıdır. Kontraların yüksek nitelikli askeri ve iletişim sistemleri konusunda bkz. *Culture of Terrorism*, s. 91. Honduras'taki üslerinde Kontralara gönderilen yasadışı 'insani' yardım, yalnızca yiyecek ve malzeme açısından da, onlara Nikaragua'da bulabileceklerinin çok ötesinde bir yaşam düzeyi sağlıyordu (bkz. Joe Gannon, *Christian Science Monitor*, 13 Şubat 1989). 'İnsani' yardım, muhtemelen, yalnızca terörist güçleri bölgede tutmayı değil, aynı zamanda ekonomik durum kötüleştikçe Nikaragua'dan insanları da çekmeyi amaçlamaktadır.

ABD'nin sınır bölgelerinde bir gerilla hareketinin başarıyla tutunabileceğini bile düşünebiliriz. Nikaragua içinde bir gerilla gücü ya da benzeri görülmemiş bir dış yardım ve yönetim olmaksızın dışarıdan ayakta tutulabilecek bir güç örgütleme konusunda ABD çabalarının başarısızlığı, bunun ne anlama geldiğini düşünmeye hazır insanlar açısından, olağanüstü dikkat çekici ve öğreticidir. Bunun için, olaylar ve anlamları, gelişmelerin de gösterdiği gibi, titizlikle gözlerden gizlenmeliydi.

Congressional Quarterly (CQ) dergisinin 25 Haziran 1988 tarihli sayısında bildirildiğine göre, ABD'nin 1989'daki dış yardım bütçesinde Nikaragua'ya, bir bölümü açıktan Kontra saldırılarıyla özdeş medyaya ve muhalif politik gruplara, 2 milyon dolarlık pay ayrılmıştı. CQ'nin "Nikaragua'daki demokratik gruplar" dediği bu grupların hiçbiri halkın yüzde 3'ten fazlasının desteğine sahip değildi; hepsinin birlikte, Sandinistler'in sahip olduğu desteğin üçte birinden daha az olmak üzere yüzde 9'luk desteği vardı. Bu rakamlar Meksika'da Interamericano de Investigaciones (Orta Amerika Araştırma Grubu) ve Managua'da Cizvit Üniversitesi (UCA) gözetiminde yapılmış kamuoyu araştırmalarının sonuçlarından çıkarılmıştır. Başkan Ortega'nın kendisine gelince, yüzde 42 onu 'iyi/mükemmel' katına çıkarmış, UCA'run El Salvador'da yaptığı ve pek dikkat çekilmeyen bir kamuoyu araştırmasına yanıt verenlerin yüzde 6'sı Duarte'nin Hıristiyan Demokratlarını desteklerken, yüzde 10'u ARENA'yı desteklemiş ve yüzde 75'i hiçbir partinin kendilerini temsil etmediğini kaydetmiştir.[119]

Salvador araştırmasının öteki ilginç sonuçları şöyledir: yüzde 95 her türden askeri yardım yerine ekonomik ve insani yardımdan yanadır, yüzde 4 bunalım için 'gerilla ve komünist yıkıcıları' suçlamıştır ve yalnızca yüzde 13 Duarte'yi 'iyi' ya da 'mükemmel' görmektedir. Ancak yüzde 10'nun El Salvador'da demokratik bir sürecin başladığına dair bir işaret gördüğünü de hatırlatalım.[120] El

119) *Interamerican's Public Opinion Series*, no. 7, 4-5 Haziran 1988, Interamerican Reserarch Center, Los Angeles. *Alert!* (CISPES), Mart 1988.
120) Bkz. *a.g.y.*, 16.

Salvador ile Nikaragua arasındaki diğer zıtlık, araştırmayı yapanlann ifadelerine göre şöyledir;

> ...belli bazı politik sorular suçlayıcı olmayan bir dille titizlikle hazırlanmalıydı. Önemli sayıda Salvadorlu, en yakın arkadaşları ve akrabalarıyla bile politik süreci tartışmıyor. Haziran ayında Nikaragua'daki araştırmamıza göre ise, aksine, Managua'daki 1.129 katılımcının yüzde 77'si görünür bir korku ve rahatsızlık duymaksızın soruları yanıtlamıştır.

'Bu bölgedeki araştırmaları sırasında karşılaştıkları en büyük sorun', Sandinist rejimi aleyhine ya da lehine yanıtların açıklamalarını yapan katılımcıların ayrıntılı karşılıklarının neden olduğu gecikmeydi. Honduras'ta Kasım 1987'de yapılan bir araştırmada, katılanların yüzde 65'i "Honduraslıların politik görüşlerini açıkça ifade etmekten korktukları"nı söylemiş ve mülakata katılanların yalnızca yüzde 38'inin soruları "korku ve rahatsızlık duymadan yanıtladıkları" sonucuna varmışlardır.[121] Medya, tam tersi bir izlenim peşinde olmasına rağmen, Nikaragua ile El Salvador arasındaki iklim farkı her zaman belirgindir.

El Salvador kamuoyu üzerine yayımlanmamış bir diğer bilgi, ABD politikası ve medyanın gerçek ilgi alanları konusuna ışık tutmaktadır. 1988'de San Salvador Başrahibi ülkenin yüz yüze olduğu sorunları tartışmak üzere bir ulusal tartışma örgütledi. "Özel sektörü, meslek birliklerini, eğitsel ve kültürel yapıları, işçi örgütlerini, insan hakları gruplarını, yerlerinden edilenleri, dini kurumları ve diğerlerini temsil eden" altmışın üzerinde örgüt bu tartışmada yer aldı.[122] Reagan yönetiminin El Salvador proje-

121) William Bollinger ve David M. Lund, *Latinamerica Press* (Peru), 22 Eylül 1988. Bollinger International Research Center başkanıdır; Lund ise Universidad Autonoma in Mexico City'nin tarih bölümü başkanıdır; ikisi de, tartıştıkları anketler de içinde olmak üzere, Orta Amerika'daki anketlerle ilgilenmektedirler.

122) *Conclusions of the National Debate for Peace in El Salvador*, Başrahip Arturo Rivera y Damas, 1988 Eylül. El Salvador'da Barış İçin Ulusal Kampanya tarafından dağıtılmıştır, Box 192, Cardinal Station, Washington DC 20064.

sinin başarısızlığı', uzlaşma görüşmelerine destek verilmesi, 'küçük bir kesim zenginleşirken' çoğunluğun yoksullaşması ve insan hakları ihlalleri konusuna artan ilgi, çatışmanın 'temel nedeni'nin 'uluslararası komünizmin saldırısı' olmaktan çok toprakta, sanayide ve ticarette 'servetin adaletsiz yoğunlaşmasıyla kendini gösteren yapısal bozukluk' olduğu ve 'uluslararası ticaretin adil olmayan yapılanışının bir parçası olarak kapitalist, tanımsal ihracata dayalı modelin tükenişi' konularında oybirliğine yakın (yüzde 95-100) bir mutabakat vardı.

Aynı oran (yüzde 95-100) mevcut politikaların aşağıdaki noktalarda mahkûm edilmesinde de hemfikirdi:

1) Politik iktidarın ekonomik iktidara boyun eğmesi,

2) Ordunun oligarşi ve egemen kesimleri, dolayısıyla Kuzey Amerika'nın çıkarlarını desteklemek için, ülke uluslararası sermayenin çıkarlarına tabi kılınırken, devletin ve toplumun işleyişine sürekli müdahalesi,

3) Ulusal egemenliğin ve kendi kaderini tayin etme hakkının ipotek edilmesi ve El Salvador'un ulusal sorunlarına ABD'nin müdahalesi,

4) Yabancı askeri yardım,

5) El Salvador'un uymaya zorlanması gereken Esquipulas Anlaşması'na Amerika'nın ve Salvadorlu sağ kanat ve asker yandaşlarının güçlü muhalefeti,

6) Savaş suçu ve insanlık suçları işleyenleri temize çıkaran Genel Af Yasası.

Bunlara ek olarak, yüzde 88, 'demokratik süreç üzerinde ciddi kısıtlamalar' görüp, 'Hıristiyan Demokratların giderek daha yoğun ABD müdahalesine bir örtü işlevi' gördüğüne inanmakta, silahlı çatışmalarda asıl sorumluluğun 'özellikle ABD olmak üzere dış müdahale'de yattığını düşünmekte, silahlı mücadeleyi 'gerçek bir halk katılımının hiçbir biçimde olanaklı kılınmaması'na bir karşılık olarak tanımlamaktadır. Çoğu kişi (yüzde 55-59) FMLN'nin şiddet ve adaletsizlik karşısında bir yanıt olarak

ortaya çıkmış 'politik bir temsili güç' olarak tanınması çağrısında bulunmuştur. Oldukça şaibeli olan seçimler, yüzde 81 tarafından, 'savaşı meşrulaştırıp halk hareketini nötralize ederek, ABD'nin ayaklanma-karşıtı tasarılarının temel bir aracı' olarak değerlendirilmiştir.

Söz konusu belge 'ABD'nin ayaklanma-karşıtı tasarıları' ve bu ülkenin muhtemel geleceği konusunda çok şey anlatmaktadır. Tabii bu belge de, değinilen diğer kamuoyu araştırmaları gibi, ABD tarafından gözardı edilmiştir.

El Salvador kamuoyunu dikkate almama, ABD'nin politik kültürü ve medyanın toplumsal işlevi konusunda ilginç dersler vermektedir. Amerika'nın El Salvador'da gemi azıya almış askeri ve baskıcı, muazzam bir aygıtı vardır. Eğer bunların El Salvador halkının gereksinimleri ve sorunlarıyla uzaktan bile ilişkileri olsaydı, o zaman, pek tabii olarak, Salvadorluların görüşleri de ABD medyasının baş sayfalarını doldurur ve geniş bir tartışmanın konusunu oluştururdu. Gelgelelim, karşımıza çıkan şey, onların görüşlerine en ufak bir ilginin bile yokluğudur. Enformasyon akışının engellendiğini söylemek yanıltıcı olur; onun yerine, irademize tabi insanların konu edilmemesi aritmetik kuralı kadar kesin bir kuraldır. Onların ne düşündüklerini ele almak bir tavuğun ya da bir eşeğin davranışlarını anlamaya çalışmak kadar saçma bir şeydir.

Sonuç açıktır: ABD plancıları ve uluslararası sorunlar konusunda yorumlar yapan ve konumları tespit eden eğitimli seçkinler, El Salvador halkının gereksinimleri ve sorunlarına bir nebze olsun eğilmezler. Onları ilgilendiren tek şey, kendi ayrıcalık ve iktidarlarını korumaktır. Hedefini bulmayan 'cömertlik' ve 'iyi niyet' lafları ve benzeri faaliyetler aldatmacadan başka birşey değildir. Salvadorluların yaklaşımları ve görüşleri, hiç önemi olmayan şeyler olarak, yalnızca göz ardı edilmekle kalınıyor, aynı zamanda, Washington, New York, Cambridge ve başka yerlerdeki sözde velinimetlerinin görüş ve tutumlarıyla taban tabana zıt bir yönde seyrediyordu. Bu, olaylara sadece dikkat çekme düzeyin-

de bile konu edilmez. Bağımlı halkları hor görme, soluduğumuz hava gibi, gerçeğin sadece bir arkaplanıdır.

New York Times muhabirleri, hiçbir kanıt göstermeden ve (normal olarak kamuoyu yoklamasından sorumlu olan) UCA rektörü saygın Cizvit rahibinin araştırmaya izin verildiği, ancak o koşullarla anlaşılır olan araçların yokluğu konusunda yaptığı açıklamayı kaydetmeden, düzenli olarak Nikaragua'daki anketlerin hükümsüz olduğunu ileri sürüyorlar. *Interamerican* raporu (119 nolu dipnota bakınız) 1984'den beri anketlere izin verildiğini, Ağustos 1987'deki düzenlemeyle anketlerin daha da meşrulaştırıldığını, 'mevcut anketlerin bu genel anlayışı sınava tabi tuttuğu'nu bildirmektedir. Bu kamuoyu anketi *Times*'ta verilmemiştir. Başka yerlerde de çok az değinilmiş ve güvenilmez görülmüştür (Bölüm 3, 47 nolu dipnota bakınız).

Ocak 1988'de, Esquipulas Anlaşması'nın fiilen rafa kaldırılmasından sonra Orta Amerika barış görüşmelerinin akıbetine dönelim. Son tartışmada, Anlaşma'nın şartları, Nikaragua'nın onayı aranmaksızın, Washington versiyonuyla tutarlı bir biçimde yorumlanmıştır: Washington'ın başının altından çıkan geniş yorum yalnızca Nikaragua'ya uygulanmaktadır. Böylelikle, Ağustos 1988'de *Boston Globe*'un bildirdiği gibi, anlaşmanın "basın ve politik partilere özgürlük tanınması, diğer ülkelerdeki gerillalarla yardımın kesilmesi ve Nikaragua'daki asilerle görüşmelere başlanması" şartlarına uyma konusunda Nikaragua'ya oranla "diğer ülkelerin bir parça daha iyi şeyler yaptığı"nı gazete sütunlarında ileri sürmek olanaklı hale gelmiştir; gerçekten de, hükümet-medya, Yenikonuş *(newspeak)* mutabakatı koşullarında, olgular nasıl seyrederse seyretsin öteki ülkeler anlaşmayı ihlal *edemezlerdi.*[123]

123) Katherina Ellison, Knight-Ridder Service, *BG*, 1 Ağustos 1988. Diğerleri "Nikaragua'nın Guatemala, Honduras ve El Salvador'a oranla Arias planına uymakta daha ilerde olduğunu" anlıyor, ama Nikaragua'nın Sovyetler'le olan bağlantılarının gerçeği göz ardı etmeleri ve süregiden haber başlıklarını ya da görüşleri değiştirmede etkili olmayacağını kabul etmeleri açısından "bir bahane değilse bile bir neden olduğu"nu görüyorlardı; *NYT*, başyazı, 11 Mart 1988.

Artık olağan hale gelen 'acemi demokrasiler'deki devlet terörünün hiç dikkate alınmaması ve Kontralara yapılan Honduras desteğini bir kenara koyarsak, burada görüşmelere atıfta bulunulması oldukça cüretkâr görünüyor; sadece Nikaragua'nın ateşkesi kabul etmesinin görüşüldüğü hiç de sır değildi. Ama yukarıda anlatılan algoritmi anlamak gerekiyor. Nikaragua ateşkes görüşmelerine girdiği ve Kontralarla bir uzlaşmaya vardığında, artık servise uygun olmadığından bu 'anahtar konu' gündemden düşürülüyordu.

El Salvador ve Guatemala'nın, kamuoyunun oybirliğine yakın isteğine rağmen, ülke içindeki gerillalarla görüşmeye oturmayı reddetmeleri gibi uygunsuz gerçeklerin de devre dışı bırakılmaları zorunluydu.[124] Anlaşmaların hükümsüz kılınması açısından can alıcı öneme sahip 1988 (Ocak) ayı boyunca *Times* Sandinistler'i karalamaya hiç ara vermedi, ama bu arada "Ungo'ya (FDR lideri Guillermo Ungo) göre, FMLN'nin tekliflerine rağmen, Duarte üzerine ülkedeki güvenlik güçleri kadar Reagan Yönetimi'nin de yaptığı baskılar yüzünden, görüşmeler başlamamıştır," haberini vermektedir.[125] Ungo'nun 8 Şubat tarihli diyalog çağrısı "diyalogun ancak yasal olarak kayıtlı partilerle yürütüleceği" gerekçesiyle geri çevrildi; bu haber Meksika basınında geniş olarak yayınlandı, ama *Times*'ta görülmedi.[126] FMLN/FDR, bunun Kasım'dan beri görüşmelerin başlaması çağrısına Duarte'nin üçüncü red yanıtı olduğunu açıkladılar. Yine ne bu haber ne de Başrahip Rivera y Damas'ın bir ayinde Duarte'nin karşılık vereceğini beklediğini açıklaması haber olacağa benziyordu. Onun yerine *Washington Post* yazarları, eğlendirici bir kurgulamayla Duarte'nin, "Orta Amerika barış planından doğan yüküm-

124) En azından El Salvador'da; Guatemala'da kanıt bulunamadı. Ellison'un raporu en azından Guatemala'nın gerillalarla görüşmeleri baltaladığını kabul etmek açısından ilginçtir.

125) COHA, *New and Analyses*, 14 Ocak 1988. FDR, FMLN gerillalarıyla işbirliği yapan bir politik gruptur.

126) *Excelsior*, 9 Şubat; *Central America Report*, 26 Şubat. *BG*, 9 Şubat ve *CSM*, 10 Şubat 1988'de kısa notlar vardır.

lülüklerini büyük oranda aşan önerilerini reddettikleri" için gerillaları suçluyorlardı; isyancıların daha sonraki görüşme önerileri ve bunların hükümetçe reddedilmesi konularında en ufak bir haber çıkmadı. Jeane Kirkpatrick, gerillaları görüşmeler için Duarte'nin bütün 'cömert teklifleri'ni geri çevirdiklerinden dolayı suçlayacak kadar ileri gitmekteydi. Bir kere daha, olaylar medyanın çarpıtıcı prizmasından geçerken tersine döndürülüyordu.

Guatemala'da rahipler konferansı 29 Ocak'ta görüşmelerin başlatılması çağrısında bulundu; gerillalar bu çağrıyı kabul etti, ama Başkan Cerezo'nun desteklediği ordu reddetti. Şubat sonlarında, asiler yine Başrahibin aracılık edeceği görüşmelerin başlatılması önerisini yaptılar ve hükümet bunu da reddetti. Nisan'da, Başkan Arias'ın desteklediği ve kendi ülkesini görüşme yeri olarak önerdiği, yeni bir teklif yine Cerezo tarafından reddedildi. Haziran'daki ateşkes önerisi de hükümetçe görmezden gelindi.[128]

Üzerinde tartışmakta olduğumuz ilke uyarınca, bütün bunlar dikkate değer görülmedi. Bu mantık daha sonra, Başkan'dan Salvador hükümetinin bütün yardımların serbest bırakılabilmesi öncesinde bir ateşkes sağlamaya yönelik çabaları konusunda Kongre'ye bir rapor sunmasını isteyen öneriye itiraz eden bir mektubunda, George Shultz tarafından iyice açığa çıkarıldı. Öneri sahipleri bu yolla Kongre'nin, El Salvador'daki iç savaşı "görüşmeler yoluyla sona erdirmek için desteğini göstereceği"ni ileri sürmüşlerdi. Shultz'un yanıtı ise, "Hiçbir demokratik hükümeti, kabul etmeyeceği bir şeye, seçilmiş bir hükümeti gerillalarla görüşmeler yapmaya ya da onlara taviz vermeye zorlamak bütünüyle yersizdir", biçiminde olmuştur. El Salvador'un tersine, Nikaragua başarılı bir demokrasiye ve seçilmiş bir hükümete sahip olmadığından, onu ABD-güdümlü güçlerle görüşmeye zorlamak için terör ve ekonomik savaşa mahkûm etmek gayet yerindedir.[129]

127) *El Sol*, 22 Şubat; WP *Weekly*, başyazı, 28 Mart; *AP*, 13 Mayıs; *BG*, 14 Mayıs; Tad Szulc, *LAT*, 22 Mayıs 1988.
128) *Central America Report*, 4 Mart, 24 Haziran; *AP*, 24 Şubat, 30 Mart 1988.
129) *Congressional Quarterly*, 25 Haziran 1988.

23 Mart 1988'de Nikaragua'da ateşkes sağlandı; yine Nikaragua, anlaşmanın bir maddesini daha hayata geçirme konusunda yalnız kalmıştı.[130] Anlaşma hemen Kongre kararıyla zayıf düşürüldü ve yönetim, hem ateşkes anlaşmasını hem de Kongre kararını ihlal ederek, daha da ileri gitti. Kitap metninde tartışıldığı gibi, medya da onları izledi. Haziran ayında, giderek sertlikten yana tavır alan Kontra liderliği uzlaşma yaklaştıkça taleplerini sürekli tırmandırarak görüşmeleri tıkama doğrultusundaki ABD stratejisini izlediğinden, daha ileri görüşmeler yapılmadı.

Yarımküre Sorunları Konseyi şunları bildiriyordu:

> Nikaragua görüşmelerinin çıkmaza girmesi, birkaç hafta önce Dışişleri Bakan yardımcılarından Eliott Abrams'ın ortaya attığı oyun planının bir parçasıydı: plana göre, yönetim Kontraları Sandinistler'le bir barış anlaşması imzalamamaya, ancak *de facto* ateşkes durumunda kalmaya zorluyordu; ve bu arada Kontralara yardım taşıyan bir uçağın düşürülmesi ya da bir kontra birliğine ateş açılması gibi elverişli bir Sandinist askeri eyleminin Beyaz Saray'ın Kongre'den ölümcül askeri yardımı çıkarmasını sağlayacağı umuluyordu. Abrams'a göre, bu umut ettiklerinin en azıydı. Böyle bir gerekçe ellerine geçerse Amerika'nın yapabilecekleri sorulduğunda, şöyle yanıt veriyordu: "Managua'yı yerle bir edeceğiz."

'Oyun planı'nın diğer unsurları, 'ülke içi muhalefeti Sandinistler'e karşı güvensizlik yaratmada ve memnuniyetsizlik tohumların ekmede kullanmayı umarak', ABD istihbarat ajanlarının Nikaragua'daki faaliyetlerine hız vermek ve daha üst düzeyde bir askeri müdahalenin koşullarını hazırlamaktı; medya dışında, genelde ve tam yerinde olarak bu (Şili demokrasisini yıkarak yerine askeri diktatörlüğü getirmekte kullanılan yollara atfen) 'Şili yöntemi' olarak bilinir. Bir örnek verelim: COHA, kendileri-

130) Doğruyu söylemek gerekirse, şimdi gözden geçirilmiş, ABD hükümetinin dayatmalarıyla ve bu dayatmalar doğrultusunda değiştirilmiş anlaşmalara başvuruyoruz.

ne izin verildiğini bildiren bir öneriyi reddettikten sonra Ulusal Meclis dışında gösteri yapan on beş muhalefet liderinin gözaltına alınıp kısa bir süre için tutuklandıklarına işaret etmiş ve sözlerini şöyle sürdürmüştür: "Washington'da, muhalefetin izinsiz gösteriler düzenlemesi yolunda CIA bağlantılarının buyruğuyla harekete geçtiğine yaygın olarak inanılmaktadır", ve "mahkemenin tutuklama kararı da Sandinistler'in zalimliğinin bir kanıtı"dır.[131]

Birkaç hafta sonra durumu gözden geçiren Stephen Kinzer, başka açıklama olasılıklarından söz etmeksizin, "Hükümet yetkilileri görüşmelerin tıkanmasından Sandinistler'in uzlaşmaz yaklaşımını sorumlu tutuyorlar," diye yazıyordu. *Times* editörleri ise, "Savaş ve Nikaragua ekonomisine verilecek zarar olmaksızın, Managua'nın Ağustos 1987 tarihli bölgesel barış planını imzalaması kuşkuludur," diye ekliyorlardı. Bu yazarlar, yönetimi daha sıkı yaptırımlarla karşı karşıya bırakarak, Sandinistler'i "özel hedefleri ve tarifeleri" kabul etmeye zorlamak için "Orta Amerika'yla ilgilenmeye" davet ediyorlardı; Orta Amerika dramının öteki aktörleri için hiçbir öneri sunulmamıştı. Bundan birkaç hafta önce, James LeMoyne, "[El Salvador'daki] gerillaların baskılarının buradaki olumlu politik değişiklikler için başlıca itici güç olduğundan kimsenin şüphesi yoktur," tespitini yapmıştı.[132] Öyleyse, editörlerin mantığına göre, El Salvador'daki gerillaları desteklemeliyiz! Her nedense, bu mantıksal sonuca ulaşılmamıştır.

Esquipulas Anlaşması'nın birinci yıldönümü yaklaşırken, artık altına imza attıkları yükümlülüklerden muaf olan devletlerde ihlaller devam etmekteydi. El Salvador'da, Kilise İnsan Hakları Bürosu 1988'de sivillere yönelik politik cinayetlerde 'şaşırtıcı bir artış' olduğunu belgeledi. Başrahip bir pazar ayininde, ölüm mangalarının artan şiddet eylemleriyle "orman yasasına geri dönüldüğü" suçlamasını getirdi; UNTS işçi sendikasına kayıtlı köy-

131) COHA basın açıklaması, 11 Haziran 1988.
132) Kinzer ve *NYT* başyazısı, 25 Haziran; LeMoyne, *NYT*, 7 Haziran 1988.

lülerin ölüdürülmelerini ulusal TV'den duyuran Rahip Rosa Chavez, "bütün kanıtların tek bir yönü -Salvador güvenlik güçlerini- gösterdiği"ni duyurdu; içlerinde 99 yaşında bir ihtiyar ve köye yeni yerleşen kızının da olduğu, Salvador Yerlileri Ulusal Birliği üyesi köylülerin işkence edildikten sonra askerler tarafından öldürüldüğü bildirilmektedir. 28 Temmuz'da, yeni kurulan Ekmek, Toprak, İş ve Özgürlük Hareketi lideri Rigoberta Orellana, örgütün sözcülerine göre askerler tarafından öldürüldü. Anlaşma'nın birinci yılı dolarken cinayetler sürüyordu. 21 Ağustos'ta, İsviçreli bir doktor olan Jurg Weiss, Ulusal Polis tarafından gözaltına alındı ve öldürüldü. Kimliği belli olmasın diye yüzüne çok yakından ateş edilmişti. Weiss bir köyün bombalandığı yolundaki haberleri araştırmaktaydı. Ordu, onun bir kavga sırasında öldürüldüğünü duyururken, arkadaşları, insani yardım faaliyetlerinden dolayı, güvenlik güçlerinin insan hakları ve din gönüllülerini ezme kampanyası çerçevesinde hedef alındığını açıklamışlardı. Avrupa Parlamentosu'nun El Salvador'daki 'tırmanışa geçen devlet terörü' üzerine bir kararında bu cinayet kınandı. Aynı gün iki gencin cesedi San Salvador'da bulunmuş ve hafta içindeki cinayetler beşe çıkmıştı; öldürülmeleri 'halk arasında psikolojik terör' yaratmak üzere düşünüldüğünü anlatan CDHES İnsan Hakları Komisyonu sözcülerine göre, bütün kurbanlarda işkence izine rastlanmıştır. Albay Majano'yu öldürme teşebbüsü ise dört gün sonra gerçekleştirildi.[133]

Küçük çaplı ihlaller de vardı. Ordu yeniden oluşturulan mülteci köylerine Kilise'nin erzak sağlanmasına engel oluyordu. Kırsal alanda, polis düzenli olarak politik toplantıları dağıtıyordu (Ruben Zamora). Kaçırılan bir sendikacının serbest bırakılması çağrısı yapan 21 Temmuz tarihindeki bir gösteri, gaz bombaları ve otomatik silahlarla ateş açarak birçok kişiyi yaralayan polisin

133) Tutela Legal'dan aktararak, 20 Temmuz, COHA, *Washington Report in the Hemisphere*. 14 Nisan cinayetlerini açığa vuran Rahip Chavez, Başrahip Rivera y Damas, 29 Mayıs; *Mart* (CISPES), Haziran, Temmuz. *El Sol*, 29 Ağustos 1988. Avrupa Parlamentosu (Mexico City), 7 Ekim 1988; *Central American News Update*.

saldırısına uğramıştı. 12 Temmuz'da, göz yaşartıcı bombalar, tüfek dipçikleri ve sopalar kullanan askerler, grevdeki elektrik işçilerine destek vermeye çalışan (ve sayıları l'den 100'e kadar değişen) çiftçi ve kooperatifçilerin bir yürüyüşüne saldırdılar ve göstericiler polis tarafından gözaltına alındı. Daha önce, 1 Mayıs yürüyüşünü bozguna uğratma çabaları çerçevesinde, UNTS'nin ses düzenini devamlı kuran kişinin ölüm tehdidiyle uzaklaştırılmasının ardından Mali Polis ses düzenini işletmeye çalışan bir kişiyi kaçırmış ve acımasızca dövmüş, askerler UNTS bürosunu bombalamıştı. Çok sayıda örgütçü ve gösterici hapishaneye atılmış, yürüyüşte slogan attıran grevdeki metal işçileri sendikasının bir lideri 'kaybolmuştu.' Honduras'ta ordu, doğu Honduras'ın en büyük işçi sendikası tarafından düzenlenen Danli'deki 1 Mayıs gösterilerine işçilerin katılmasına engel olmuştu; Nisan ortalarında Tegucigalpa polisi, ABD Elçiliği'ne karşı bir protesto yürüyüşünü engellemek için havaya ateş açmış ve göz yaşartıcı bomba kullanmıştı; insan hakları görevlilerine göre, 7 Nisan'da polis korumasındaki ABD konsolosluğuna yapılan bir saldırıyla ilgili olarak tutuklanan öğrenciler arasında olan Roger Gonzales 'kaybolmuştu.' Kostarika'da, protesto yürüyüşü yapan çiftçiler de gözaltına alınmışlardı; bir keresinde, şehir meclisine dilekçe vermelerini engellemek için göz yaşartıcı bomba ve fiziki güç kullanılmıştı.[134]

Ara sıra çıkan baştan savma kısa haberler dışında, ne süregiden vahşet ne de küçük çaplı eziyetler kapakta yer almıştır. Ancak Temmuz ortalarında Nikaragua azıcık ABD bağımlısı ülkelerdeki her zamanki küçük çaplı eziyetlere benzer şeyler yaptığında, politik yelpazenin her yerinden yeni bir suçlama dalgası-

134) Brook Larmer, *CSM*, 16 Ağustos. Zamora, *NPR*, 19 Temmuz. *El Sol*, 25 Temmuz; *AP*, *BG*, 22 Haziran, 100 kelimelik. *El Sol*, 18 Temmuz; *AP*, *NYT*, 14 Temmuz, 125 kelimelik. Joel Bleifuss, *These Times*, 18 Mayıs. *Hondupress*, 4 Mayıs; *El Tiempo*, 4 Mayıs. *Hondupress*, 18 Mayıs, 15 Haziran; *Central American Report*, 18 Kasım 1988. Maria Veronica Frenkel, Kostarika'daki dikkati çeken çiftçilere yaptığı bir ziyareti üzerine, *Nicaragua through Our Eyes* (Nikaragua'da Çalışan Amerikalılar), Temmuz 1988.

na ve Kongre'deki libarellerin Kontra yardımına yeni bir desteğine yol açacak biçimde, kampanya bütün hızıyla sürüyordu.

Ağustos'ta, Anlaşma'nın birinci yılını değerlendirirken Julia Preston, Nikaragua dışında hiçbir ülkede bir değişim görülmediğini belirtiyordu. Honduras'ta, Azcona "güçlü ordu için yeni bir geçici başkan" olarak kalmıştır; aynı şey, ifade edilmemekle birlikte, El Salvador ve Guatemala için de geçerlidir. Julia Preston American Watch'ın insan hakları konusundaki (4 Ağustos tarihli) bir değerlendirmesine değinir. Değerlendirmede, "militer ve paramiliter güçlerin politik cinayetleri Guatemala ve El Salvador'da büyük bir oranda, Honduras'ta daha küçük bir oranda sürmektedir ve Nikaragua'da bu tür olaylar olağan değildir", uyarısında bulunur. Nikaragua Temmuz ortalarına kadar, yani anlaşmanın imzalanmasından on ay sonrasına kadar, "Anlaşma'ya uyma konusunda diğer bütün Orta Amerika ülkelerine oranla başlangıçta çok daha titiz davranmıştır"; bu uzun "başlangıç" dönemi ateşkes görüşmelerinin çıkmaza girmesinin ardından sona ermiş ve Nikaragua, "Nadaime'deki on muhalefet örgütünün yürüyüşünü sert biçimde dağıtmış ve uzun mahkemeler süresince altı lideri hapiste tutmuş, Katolik radyo istasyonunu süresiz kapatmış, ABD elçisi Melton'u sınırdışı etmiş ve Nikaragua'daki en büyük şeker işletmesini mülksüzleştirmiştir". Son iki uygulamayı Anlaşma'nın ihlali olarak değerlendirmek zordur. Kadınları aşağılayıcı yayın yaptığı için hükümetçe cezalandırılan Sandinist-yanlısı *La Semana Cotnica*'yı saymazsak, Katolik Radyosu 18 Ağustos'ta yeniden açılmıştır.[135]

Temmuz ortasındaki olaylar -Nikaragua'daki yani- büyük bir korku yarattı, ilk defa gaz bombası kullanan polis Nandaime'deki yürüyüşü dağıttığında -Stephen Kinzer'ın on üçüncü paragrafından öğrendiğimize göre, "taş ve sopalarla saldırıya uğradıkları

135) *WP Weekly*, Ağustos; 15-21; *NYT*, 19 Ağustos; CHA, *Washington Report on the Hemisphere*, 31 Ağustos 1988.

sonra", ama bu gerçek daha sonraki çoğu yorumda görülmeyecektir"; bir radyo yorumcusu ılımlı tepkilerinden birini gösterirken "Sandinistler Sandinist olarak kalacaktır" demiştir.[136] Standart Salvador tarzında yürüyüş dağıtması, Kontra-yanlısı muhalefetin örgütlenmesine bulaştığı suçlamasıyla ABD elçisini sınır dışı etmesi ve (*Times*'te birinci sayfa haberi olacak kadar önemli) üretken olmadığı bahanesiyle özel bir şeker işletmesini millileştirmesi konularında Sandinist barbarlığı hakkında artık kapak hikâyeleri, başyazılar ve düzenli haberler görülüyordu. Yürüyüşün gaz bombası kullanılarak dağıtılması ve polisin uyguladığı şiddet konularındaki atıflar, uygun bir korku havası yaratılarak, basında aylar boyunca sürdü. Kongre o kadar hiddete kapılmıştı ki, Kontralar için yinelenen silah yardımı yanında, her iki meclis de ezici bir çoğunlukla (Senato'da 4'e 91, Temsilciler Meclisi'nde 18'e 358) Managua'yı 'insan haklarını acımasızca ayaklar altına aldığı' için kınayan kızgın bir suçlama metnini kabul etti ve basın da bunu onaylayarak haber yaptı.[137]

Sandinistler'in 'insan haklarını acımasızca ayaklar altına almaları'nın, bölgedeki ABD'nin gözdesi ülkelerde normal bir uygulama olan *küçük çaplı* ihlallerin bazılarına -kısa bir dönem için- ancak yaklaşmaya başladığını, onların düzenli 'terörle eğitim' uygulamalarının yakınına bile gelmediğini unutmayın. Yine, Duarte'nin güvenlik servisleri ve ölüm mangaları anlaşma imzaladıktan sonra terörlerine hız verdiklerinde, Kongre'den suçlamalar yerine 'insan haklarına saygılı' bir sisteme doğru ilerlemeleri yüzünden övgüler aldıklarını unutmayın.

Bizim yüce liberter standartlarımız ve onların ne zaman dışına çıkılsa -Nikaragua'da elbette- duyarlı yüreklerimizdeki derin acı üzerine heyecenlı söylevleri bir yana koysak bile, Sandinistler'i Temmuz'da çizmeyi aşmaları yüzünden en iyi nasıl cezalandıracağımız üzerine Kongre'de yürütülen tartışmalar daha az il-

136) *NYT*, 11 Temmuz, 1988.
137) Robert Pear, *NYT*, 15 Temmuz 1988, ve daha birçok referans.

ginç değildi. Senato, Kontralara yeni bir askeri yardım koşullarını belirleyen Byrd Tasarısı'nı kabul etti.[138] En önde gelen liberal senatörler de dahil, arkadaşları adına konuşan Byrd, Sandinistler'i şöyle uyarıyordu: "Ya Arias barış planını kabul eden ve komşularıyla uyumlu demokratik ilişkiler yolunda ilerleyen demokratikleşmenin gereklerine tam olarak uyarsınız, ya da barış anlaşmasının hükümlerini pervasızca çiğnemeyi ve Nikaragua halkının meşru demokratik özlemlerini bastırırsınız"; bunun sonuçlarına da katlanmak zorunda kalır, "askeri baskı"ya -yani, ABD destekli uluslararası terörizme- uğrarsınız. Byrd ayrıca, Reagancıların, "Nikaragua Hükümeti'ne askeri yardım programından vazgeçmeleri ve yardımı durdurmaları için baskı yapma" girişimlerinin başarısızlığıyla da ilgileniyordu; öyle ki bölgede yabancı saldırısına maruz tek ülke, aynı zamanda silahlarından tümüyle arınmış tek ülke haline de gelecektir. Orta Amerika konularında Senato'da belki de önde gelen güvercinlerden biri olan Senatör Dodd bu konuşmalar ve önerilerden çok etkilenmiş, Senatör Byrd'ü kastederek, "liderimizin görüşlerine bütün kalbimle katılıyorum" diye eklemişti. Dodd, "yürekli Kostarika lideri Başkan Arias, Guatemala Başkanı Cerezo, Honduras'tan Başkan Azcona ve Kongre'nin büyük dostu, El Salvador'dan Başkan Duarte'ye" -El Salvador halkı, yararsız diye kamuoyundan gizlenen yoklamaların gösterdiği gibi, o başkana korku ve aşağılamayla baksa ve ülkede demokratikleşme sürecinde bir nebze olsun ilerleme görmese bile- yağdırılan övgüler daha az cömert değildi. Senatör Dodd ve Byrd tasarısının öteki destekçileri, ABD terör devletlerindeki askeri rejimlerin neler yaptıklarının, Esquipulas Anlaşması'na karşılık olarak, resmi 'arabulucular'ın medya ve Kongre yararına demokratik bir kılıf sağladıkları terörün tırmandırılmasının pekâlâ farkındaydılar. Ama bunlar medyanın gözünde hiç önemli değildi.

138) Bkz. *a.g.y.*, s. 157.

Kongre açısından, "Diktatörce biçimlere meylettikleri için Sandinistler'e okkalı bir yumruk indirmek' ve 'onlara Amerikalıların demokratik doğrular ve yanlışlar konusunda bölünmezliklerini hatırlatmak iyiydi," diye yazan *New York Times* editörleri, Demokratlara, "Sandinistler'e kötü yürekli eylemlerinin tehlikelerini bariz bir biçimde öğretmeleri" tavsiyesinde bulunuyorlardı. Yazarlar, El Salvador'da "demokratik doğrular ve yanlışlar konusunda da bölünmemişlerdi"; bu terör devletindeki demokratik gelişmeler konusunda sürekli düzdükleri övgüler bir yana, sessizliklerinden belli olduğu gibi, onlar El Salvador'daki demokratik haklara tam bir saygısızlık örneğidirler. Guatemala'yı çok iyi bilen Stephen Kinzer, Guatemalalı bir memurun hükümetinin Sandinistler'e karşı onursuz yaklaşımı karşısındaki 'dokunaklı mutsuzluğu'nu yazabilecek kadar ileri gitmiştir; insan hakları gruplarına göre, ilk yıllara oranla kesin bir ilerleme anlamına gelmek üzere, cinayetleri ve kaybolmaları ancak günde birkaç olay düzeyine indirerek liberalleşen bir hükümet adına konuşan yetkili, "Bütün dünyada liberalleşme yönünde bir eğilim var ve Nikaragua buna direnen tek ülke," demektedir.[139]

Washington Post editörleri, "kafaları patlatarak, insanları zindanlara tıkarak ve medyaya sansür uygulayarak daha çok komünist polis devletleri" gibi davranmalarından ve "üzerine ciddiyetle yemin ettikleri demokrasi taahhütleri"yle ilgili ihlallerinden dolayı Sandinistler'in kınanmasına "bütün kalpleriyle" katılmak için, "Orta Amerika demokrasileri" ve "Kontra yardımı konusundaki Demokratların yaptığı eleştiriler"e değiniyorlar. Yukarıda Nikaragua'ya uygulanan standartlarla, aynı dönemdeki İsrail ya da El Salvador uygulamaları için ne tür terimlerin kullanabileceğini bir düşünün. Yazarlar, 'muhalefete fazladan yardım gerektiği' önermesinin Amerikan Elçisi açısından kuşkusuz gayet anlaşılır olduğunu belirtiyorlar. Ama, Yarımküre Sorunları Kon-

139) *NYT*, başyazılar, 18 Temmuz, 7 Ağustos; Kinzer, *NYT*, "Week in Review", 17 Temmuz 1988.

seyi'nin tespit ettiği gibi, böyle bir davranışa çok az ülke hoşgörüyle bakar; "Washington, ABD'ye muhalif birimlere yapılan yabancı hükümet yardımlarını, doğrudan yasadışı eylem olarak görmezse şayet, düşmanca bir yaklaşım olarak görecektir" ve Washington'da "mevcut hükümeti devirme çağrısı yapan yerel bir solcu grubun yürüyüşüne Sovyet elçisinin katılmasına hoşgörüyle bakmayacaktır"; benzer bir örnek gösterecek olursak, 1942'de Japon ya da Alman elçisinin böyle bir toplantıya katılmalarını düşünün. Düşman bir ülkeden gelen ve ABD'ye karşı düşmanca faaliyetler yürütmüş bir elçinin, hele bu elçi Washington'da elçilik görevine başlatılırken ettiği yemin sırasında "Amerika'nın savunduklarını ve demokrasinin erdemlerini, Sandinistler'in nasıl en düşük standartlara dahi uymadıklarını bütün açıklığıyla ortaya çıkaracağı"nı söyleyen Melto'un performansını kopya eden biri olursa, öncelikle ülkeye kabul bile edilmeyeceğini söyleyebiliriz. Nikaragua karşısındaki terörist saldırıların mimarı Elliot Abrams'ın bu adamına göre, "Sandinistler'le artık uzlaşma"olmayacaktı.[140] Görüldüğü gibi, resmi bir düşman örneğinde, eşi görülmemiş standartlar uygulanmaktadır.

Birkaç ay önce Singapur, 'ülkesinin içişlerine uygunsuz bir biçimde müdahale ettiği' gerekçesiyle bir ABD diplomatını sınır dışı etti. Owen Harris, kendi yönettiği sağcı gazetede bu haberi vermiş ve şunları eklemişti: "Diplomatik ilişkileri düzenleyen Viyana Konvansiyonu'na göre, böyle müdahalelere izin verilmez, dolayısıyla Singapurlu diplomatın hoşnutsuz Singapurluları hükümet karşıtı eylemlere kışkırttığı suçlaması karşısında ABD'nin buna boyun eğmekten başka yapacak bir şeyi yoktur."[141] Harries, uygunsuz davranış ve polis-devlet baskısı suçlamalarına karşı Singapur'un savunmasını yapıyordu. Singapur elverişli bir yatırım ortamı sağlayan yarı-faşist bir devlettir, o halde orada Viya-

140) *WP Weekly*, 18-24, 25-31 Temmuz; COHA basın bülteni, 14 Temmuz; *Update*, Central American Hisorical Institute (Georgetown University, Washington), 17 Ağustos 1988.
141) *The National Interest*, 1988 Sonbahar.

na Konvansiyonu uygulanır. Otoriteler tarafından düşman diye tanımlanan Nikaragua örneğinde ise durum farklıdır.

Yarımküre Sorunları Konseyi'ne göre, 'Nikaragua'nın içişlerine pervasızca müdahale ettikleri için' Melton ve kadrosu sınır dışı edilmekle birlikte, muhalefet unsurlarına tahsis edilen 700 bin dolarlık ABD hükümet yardımı da içinde olmak üzere, 'Kontra eylemleriyle uyum içinde Nikaragua'daki sivil muhalefetin bozguncu eylemlerini yönlendirmek ve koordine etmek amacıyla ABD elçilik fonlarının kullanılması' sürmektedir. ABD hükümeti, "tırmanan saldırı ya da toplumsal yıkım koşullarında Nikaragua'da iktidarı üstlenebilecek bir paralel hükümet ortaya çıkarmak için açıktan çaba gösteriyor."[142]

Ağustos 1988'de, Uluslararası Af Örgütü, *El Salvador: 'Ölüm Mangaları' – Bir Hükümet Stratejisi* başlığı taşıyan bir rapor yayımladı. Raporda, sağcı ölüm mangalarının on sekiz ay içinde yüzlerce Salvadorluyu kaçırıp işkence ederek öldürdüğü ve genellikle korku yaymak için kurbanların kafalarını kestiği kaydedilmektedir.[143] Bu sözde 'ölüm mangaları', her türden potansiyel muhalefetin gözünü korkutma stratejisine hizmet eden, ABD'nin kurduğu hükümete bağlı güvenlik güçlerinin bir şubesidir. Uluslararası Af Örgütü raporu, "kurbanların genel olarak parçalanmış, kafaları kesilmiş, uzuvları ayrılmış, boğulmuş ya da işkenceden geçirilmiş... ya da tecavüz edilmiş olarak bulunduğu"nu belirterek, "ölüm mangalarının tarzının, gizli iş yürütmek ama insanlara korku vermenin bir aracı olarak kurbanların parçalanmış cesetlerini bırakmak" olduğunu yazar. Kurbanlar arasında sendikacılar, insan hakları çalışanları, insan hakları ihlalleri davalarıyla ilgilenen hakim ve jüri üyeleri, mülteciler, kilise görevlileri, öğretmenler ve öğrenciler vardır. "Ölüm mangası cinayetlerini kendileri işledikleri için polise ya da askere başvuru

142) COHA, "News and Analysis", 8 Eylül 1988.
143) Reuter, *Toronto Globe and Mail*, 26 Ekim; *Miami Herald*, 26 Ekim: aynı gün *Boston Globe*, *AP*'de daha kısa bir haber çıkar. Ayrıca, American Watch, *Nightmare Revisited*, Eylül 1988.

olmaz." Öldürmeler sivil giyimli kişiler ile üniformalı polis ya da askerler tarafından devletin açık onayıyla gerçekleştirilir: "Salvador ölüm mangaları, hükümeti işkenceler, kaybolmalar (ve kendi adına yürütülen yargısız infazlarda) hesap verme sorumluluğundan koruyan bir zırh olarak kullanılır yalnızca." UAÖ çalışanlarına, bazıları Amerika'da saklanan ölüm mangası üyelerinin özel olarak eğitilmiş polis birlikleri, Mali Polis ve Ulusal Muhafızlar arasından seçildikleri söylenmiştir. Kilise ve insan hakları grupları, 1988 başlarında dörde katlanmadan önceki yıl içinde, her ay yaklaşık bir düzine insanın ölüm mangalarının işkence ve infaz izlerini taşıyan cesetlerinin yol kenarlarında ve yıkıntılar arasında bulunduğunu belirtiyorlar. Uluslararası Af Örgütü raporu, ölüm mangalarının yeniden canlanmasının hükümetin bir yıl önceki affıyla bağlantısı olduğunu bildirmektedir; halbuki o tarihte böyle bir gelişme beklenmekteyken *Times*, El Salvador'u barış anlaşmasına uyma yolunda attığı adımlardan dolayı kutlamıştı.

Uluslararası Af Örgütü raporu *New York Times*'ın sütunlarında yer bulamadı. Senato, 54'e karşı 12 oyla Nikaragua'yı uyarma kararı aldı. "Bölgesel barış planını Sandinistler'in sürekli çiğnemeleri 'çok büyük olasılıkla' gelecek yıl Kongre'nin yeni bir askeri yardımı kabul etmesine yol açacaktır."[144] İşte yine aynı kalıp karşımızda: Himaye edilen devletlerde ABD destekli vahşet, yoğunlaşan ABD terörünün verdiği acı karşısında tutumunu değiştirmesi için Nikaragua'ya yapılan sert uyarılarla kol kola yürümektedir.

Yine Ekim 1988'de, Guatemala City'de yayımlanan *Central America Report* gazetesi, 1987 yılı için Uluslararası Af Örgütü'nün yeni yayımlanan yıllık insan hakları değerlendirmesini kapak konusu yapmıştır.[145] Gazetenin bildirdiğine göre, "Uluslararası Af Örgütü raporu özellikle adam kaçırma ve cinayetlerin soldan gelen muhalefet karşısında hükümetin sistematik mekânizmaları olarak hizmet gördüğü Guatemala ve El Salvador'da ve

144) Ramela Constable, *BG*, 27 Ekim 1988.
145) *Central America Report*, 14 Ekim 1988.

genel olarak Orta Amerika'da çok ciddi insan hakları ihlallerinin görüldüğünü bildirmektedir"; Esquipulas Anlaşması'nın ardından durumun kötüleştiğini, 1988 yılı boyunca çok daha vahim bir hal aldığını anımsayalım. İnsan haklarının durumu, 'ABD'nin desteklediği Kontraların işlediği sivil cinayetler' dışında, Nikaragua ve Honduras'ta 'daha az dramatik'tir. 'Honduras, Nikaragua ve Panama'da kaçırma, işkence ve yargısız infaz olayları görülmekle birlikte, bunlar sistematik hükümet mekanizmaları olarak yerleşiklik kazanmamıştır.'

Bir ay sonra *New York Times*, Lindsey Gruson imzalı, Guatemala'daki vahşet uygulamalarını konu alan bir ön sayfa haberi yayımladı.[146] Gruson'a göre, geçmişte Guatemala City, yaygın terör eylemleri gerçekleştiren "politik uçların serbest atış bölgesiydi"; ama unutulan şey, vahşetin çok büyük bir kısmından sorumlu "politik uçlar"ın ABD destekli hükümetin ajanları olmasıydı; halen de öyledir. Aslında, Guatemala'da ABD'nin rolü bu haberde konu edilmez. Gruson, kaçırma, işkence ve öldürme olaylarındaki artışı, şehirlerin kötüleşen durumunu ve (American Watch gözlemcisi Anne Manuel'den alıntı yaparak) kırsal kesimdeki "*de facto* askeri diktatörlüğü" anlatmaktadır. Şehirlerde ana hedefler "işçi önderleri, sendika örgütçüleri ve solcular"dır. Bağımsız bir insan hakları örgütünün bir sözcüsü, "Şimdi demokratik bir makyaj var, o kadar. Makyaj, bütün iktidarın ordunun elinde olduğunu ve durumun giderek kötüleştiğini gizliyor," demektedir. Bundan iki hafta sonra yayımlanan bir Americas Watch raporu, hesaplamalar muhtemelen düşük bir sayıyı gösterse de, günde ortalama iki olay düzeyine çıkan insan hakları ihlallerindeki kaygı verici artıştan asıl olarak hükümeti sorumlu tutmaktadır.[147]

1988 yılına girilirken, güdümlü devletlerdeki hükümet vahşeti tırmanışa geçti. Birçok yeni ölüm mangası ortaya çıktı. San-

146) *NYT*, 13 Kasım 1988.
147) *NYT*, 25 Kasım 1988.

ta Ana Hukuk Fakültesi Dekanı Imelda Medrano, 16 Aralık'ta San Salvador'da düzenlenen ve birinci konuşmacı olarak katıldığı bir üniversite gösterisinden döndükten sonra öldürüldü; evi iki gün boyunca, ölüm mangalarının bilinen yöntemiyle içi görünmeyen bir jip kullanan adamlar tarafından gözlenmişti. Üç güçlü patlama, 22 Aralık'ta, Ulusal Üniversite'nin biyoloji laboratuvarını havaya uçurdu. Saldırganlar bir gözcüyü öldürdüler; ikinci bir gözcü yaklaşık elli kişiden oluşan ağır silahlarla donanmış bir ölüm mangasından söz etti. Üniversite rektörü bombanın yerleştirilme konusunda orduyu suçladı: "Bu, tırmanan savaşa karşı Silahlı Güçler'in bir yanıtıdır ve bu savaşı kontrol altına almadaki acizliklerini göstermişlerdir." Rektör, saldırının askerlerin kampüsü kuşattıkları bir esnada meydana geldiğini ve ancak ordu güçlerinin bu kadar açıktan iş görebilecek kadar özgür ve pervasız olduklarını ekledi. Tutela Legal başkanı da aynı görüşteydi: "Bunlar, askeri eğitim görmüş, ağır silahlarla donanmış ve tam bir serbesti içinde hareket eden insanların eylemleridir." Beş gün sonra, ordunun mültecilerle ilgili çalışmalarından dolayı şüpheyle baktığı Lutheran Kilisesi'nin büroları bombayla tahrip edildi. Kendileri de ölüm tehditleri almış olan kilise çalışanları orduyu suçladılar. Lutheran Kilisesi'ne karşı saldırıları kınayan Batı Alman Elçi ölüm tehdidi aldı ve ülkeyi terk etti. Bir Batılı diplomat, bombalama olaylarının arkasında, "Ben askerlerin elini görüyorum," diyordu. Orduyla yakın ilişkileri olan bir kaynak ise ordunun gerillaları ancak 'seçici terör'le durdurabileceklerini düşündüğünü belirtiyor.[148] El Salvador'a 'demokrasi' getirme yolundaki Reagan projesi karşısındaki olası tehlikeler dışında, bu konulara ilgi yoktu ve haber niteliği taşımıyorlardı.

Himaye devletlerdeki küçük çaplı ihlaller de sürmekteydi. 13 Aralık'ta askerler ve polisler San Salvador'da bir öğrenci gösterisine saldırdılar, Santa Ana'daki bir başka gösteri de dağıtıldı. 250'ye yakın öğrenci ve üniversite çalışanı gözaltına alındı; üni-

148) Cris Norton, *CSM*, 13 Ocak; *El Sol*, 9 Ocak 1989.

versite rektörü 600 öğrencinin gözaltına alındığını ve bunlardan 400'ünün nerede olduğunu bilmediklerini söyledi. "Gösteri sırasında toplum polisi, 3 bin kişilik kalabalığın ortasına göz yaşartıcı bombalar atmış, salvo atışlarla çok sayıda göstericiyi yaralamış ve bu arada göstericilere tazyikli su sıkan aracın sürücüsü de polis kurşunlarıyla ölmüştür" *(Central America Report)*. Otuz kadar yerel muhabirle yabancı basından on kadar muhabir gözaltına alınmıştır. *Miami Herald*'dan Sam Dilton, "kızgın toplum polisi'nin işçilerin ve öğrencilerin üzerine göz yaşartıcı bombalar fırlattıklarını, havaya ateş ettiklerini, protestocuları copladıklarını ve 230 kişiyi gözaltına aldıkları"nı bildirdi. Tutela Legal başkanı "can alıcı bir seçim döneminin daha başlangıcında polis eylemlerinin kentli protestocuları yıldırmayı amaçladığı"nı söylemiştir. Savunma Bakanı Vides Casanova gazetecilere, "güvenlik birimlerinin sokak provokatörleri karşısında sabırlarının sınırına geldiği"ni belirterek sözlerini şöyle sürdürür: "Artık şiddete tolerans göstermeyeceğiz." COHA ise bir gün önce, ordu güçlerinin "barışçı bir biçimde ağır su baskını sonrasında hükümetin yardım etmemesini protesto eden 500 göstericiye saldırdığı"nı ve on beş kişiyi yaralayarak sekizini gözaltına aldıklarını bildirdi.[149]

Önceden olduğu gibi, bu küçük çaplı ihlaller hükümetin çıplak terör yoluyla sindirme strateji karşısında önemini kaybetmektedir.

Düzenli yapılan küçük çaplı ihlallere bir parça yaklaşan Nan-daime olayları dışında, bunların hiçbiri sorun edilmemiş ya da ilgi görmemiştir. Nandaime olayları ise, daha önce gördüğümüz gibi, öyle bir korkuya yol açmıştır ki, Kongre güvercinleri bile Sandinistler'i cezalandırmaları için terörist güçlerine yardımı yenilemek zorunda kalmışlardır. Bundan başka, Amerika'nın Avrupalı müttefikleri de, Ekim'de Joan Kasırgası Nika-

149) *UPI, BG,* 14 Eylül; *El Sol,* 14 Eylül, *Central America Report,* 23 Eylül; Sam Dillon, *MH,* 20 Eylül; COHA "News and Analysis", 19 Ekim 1988.

ragua'yı yerle bir ettiğinde yaptıkları sembolik yardım dışında, bu ülkeye ilgisiz kalmışlardır. Julia Preston'un bildirdiğine göre, bunun nedeni Nandaime saldırısından sonraki derin duygu değişikliğidir, öyle ki "birçok Avrupa hükümeti bunu Sandinistler tarafından bölgesel barış sürecinin açıktan reddedilmesi olarak görmektedir". Julia Preston, "Avrupa'nın Sandinistler'e karşı mevcut hoşnutsuzluğu"na dikkat çeker; ama onların yardımlarından hâlâ yararlanan El Salvador ve Guatemala'ya karşı değil.[150] Tekrar görüyoruz ki ikiyüzlülüğün sınırı yoktur ve Avrupa da inanmaya istekli olduğundan çok daha fazla sömürgeleştirilmiştir.

Değindiğimiz gibi, *Miami Herald*'dan Sam Dillon da, güdümlü ülkelerdeki küçük çaplı ihlallerin genellikle göz ardı edildiğini bildirmektedir. Dillon, daha sonraki bir makalesinde bütün bölgedeki artan baskıyı gözden geçirir ve Nikaragua'yı en kötü saldırgan olarak ayırır. Nikaragua'nın en ciddi saldırısı ise Nandaime'de "barışçı göstericilerin üzerine gaz bombaları fırlatması ve önde gelen politik liderleri zindana atması"dır. Daha sonra Salvador askerlerinin "kalabalık ama barışçıl köylü protestoculara" nasıl saldırdığını anlatmaya geçer. "Kızgın toplum polisi... kalabalığı gaz bombalarıyla, joplarla... dağıttı, 250'den fazla kişi gözaltına alındı; gözaltılar yanında gece solcu iki sendika ve köylü grubunun bürolarına saldırdılar." Sam Dillon, "-gerillalar kadar- ordunun ve ölüm mangalarının politik cinayetlerindeki ürkütücü artış"tan kısaca bahseder. Görülüyor ki medya yöneticileri olayları kesinlikle bilmektedirler, ancak ideolojik filtre, ABD güdümlü ülkelerde hükümetin bir sindirme stratejisi olarak sürdürdüğü baskı (büyük sayılara ulaşan kanlı cinayetler ve terör) olayları açıkça çarpıtmaktadır. Üstelik burada, olayların bazılarını en azından yansıtmaya istekli bir gazeteciden ve bir gazeteden bahsettiğimizi biliyoruz.[151]

150) Preston, *WP*, 8 Kasım 1988.
151) Sam Dillon, *MH*, 1 Ekim 1988.

Bir yandan ABD hükümeti ve medya, ABD uşaklarının engelleme taktikleri nedeniyle tıkanan görüşmeleri yeniden başlatmadaki başarısızlıklarından dolayı Sandinistler'e saldırırken, bu güdümlü devletler de görüşmeleri reddetmeyi sürdürüyordu. Meksika basınından Başkan Cerezo'nun "gerilla ordusuyla olası bir diyalogu reddettiğini yinelediği"ni öğreniyoruz mesela ve Başkan sözlerini şöyle sürdürüyor: "Yıkıcılar savaş durumlarından vazgeçmedikleri sürece, liderleriyle doğrudan görüşmelere başlamayacağız. Silahların ortasında diyalog olamaz." El Salvador'da, binlerce işçi, köylü ve öğrenci başkentten ADÖ toplantısının gerçekleştiği otele doğru hükümetlerinden gerillalarla görüşmesini talep etmek üzere yürüyüşe geçti. AP'nin haberine göre, gerillalar toplantı süresince tek taraflı ateşkes ilan etmişler ve "hükümetle görüşme çağrılarını yinelemişlerdir". ADÖ delegelerine hitabında ise Başkan Duarte, gerillaların görüşmeleri başlatma arzularını dile getirmelerinin yalnızca taktik amaçlı olduğunu söylemiş ve asileri "demokrasinin kendi özgürlükleriyle demokrasiyi yıkmak için stratejik bir manevra yapmak"la suçlamıştır.[152]

ADÖ toplantıları *New York Times* tarafından haber olarak verilmemiştir. Onun yerine Gruson, kederli bir biçimde Orta Amerika barış sürecinin 'saptırılması'ndan söz etmeyi yeğlemiştir. Tahmin edilebileceği gibi, kaydedilen tek örnek, Kontralara yardım ettikleri şüphesiyle Nikaragualı köylülerin tutuklanması ve (Nandaime'deki) yürüyüştür. Gruson, ABD'li diplomatları kaynak göstererek, bu baskı uygulamalarının "görüşmeleri yeniden canlandırma çabalarını zayıflattığı"nı yazmaktadır. El Salvador'la ilgili olarak yaptığı tek yorum, Ekim 1987'deki affın ordunun daha önce işlediği cinayetlerin defterini kapattığını söylemek olmuştur; Guatemala ve Honduras ihlalleri suskunlukla geçiştirilmiş, El Salvador ve Guatemala'daki görüşmelerle ya da onların neden 'yeniden canlandırılmadıkları'yla ilgili tek bir söz edilme-

152) *Excelsior* (Mexico City), 31 Ağustos, *Central America Newspak. AP*, 15 Kasım; bilinmeyen amaçlarla bir yürüyüşün yapıldığını kaydeden birkaç sözcük *Boston Globe*'da -16 Kasım 1988- çıkmıştı.

miştir.[153] Kısacası, seçici bir filtre hükümet propagandasının gereksinimlerine göre düzenlenmiş ve bu amaçlara hizmet etmediklerinde terör, işkence ve baskı önemsiz sayılmıştır.

Gruson, planlanan Orta Amerika zirvesi için, bilinmeyen nedenlerle, bir tarih belirlenmesi konusunda uzlaşmaya varılmadığını kaydediyor. Perde Meksika basını tarafından aralandı. Bildirildiğine göre, Salvador hükümeti, San Salvador'da yapılması kararlaştırılan Orta Amerika Zirvesi'ni, 'ekonomik kapasitesizlik' bahanesiyle iptal etmiştir. İptal kararı, "Orta Amerika'yla ilgili ABD Özel Temsilcisi Morris Busby'nin ülkeyi ziyareti ve Başkan Duarte'yle görüşmesinden yalnızca birkaç saat sonra" açıklanmıştır. Analistler, zirvenin karşılaştığı güçlüklerin, "Morris Busby'nin de 'suçlanabilirlik'ten muaf olmayacağı ve [Cerezo'nun] Nikaragua karşısında savaşçı tutumu desteklemeyi reddine bir karşılık olarak düşünülmüş olabilecek ABD'nin boykotu"na bağlanabileceğini kaydetmişlerdir. Başkan Cerezo'ya gelince, "gözlemcilerin bildirdiğine göre, başkanlar zirvesinin gerçekleşmesi yaşamsal bir önem taşımaktadır, çünkü bu zirveyle Cerezo, dikkatleri ülkesinin karşılaştığı ciddi sorunlardan uzaklaştırmaya ve etkin tarafsızlık politikasıyla kazandığı uluslararası prestijini artırmaya çalışıyor."[154]

Kalıp tekrar tekrar gördüğümüz bir kalıptır: ABD'nin politik uzlaşmayı engelleme girişimleri, Duarte'nin boyun eğişi ve medyanın suskunluğu.

Konuların seçimi ve yorumlama tarzı, uygun düşünme alışkanlıklarını kafalara sokmak için kullanılan yolları gösterir. Özel olarak yararlı bir teknik, onaylanan liderlerden kritik yapmaksızın alıntılar vermektir. Hükümet ve medya 1988 yazında anti-Sandinist ateşi yeniden körüklemeyi gözettiklerinden, Stephen Kinzer Amerika ve Orta Amerikalı dört müttefikin bir toplantısını haber yaptı ve şunları yazdı: "Dört ülke de Sandinistler'e

153) Lindsey Gruson, *NYT*, 18 Kasım 1988.
154) *Excelsior*, 18, 21 Ekim 1988; *Central America Newspak*.

karşı ve onları rejimlerini özgürleştirmeye zorluyorlar, ancak böylesi bir baskıyı uygulamanın en iyi yolu konusunda anlaşamıyorlar." Başkan Arias'ın, Nikaragua'daki ihlalleri terör devletlerinden arkadaşlarıyla tartışırken, "hayal kırıklığı, acı ve üzüntüleri"ni ifade ederek, "Nikaragua maalesef beni yanılttı," dediği kaydedilmektedir; terör devletlerinin pratiklerine gelince, en azından ABD medyasının kaydettiği kadarıyla, hayal kırıklığı, acı ve üzüntülerini ifade etmekten geri kalmamıştır. Başkan Cerezo, "Sandinistler'in demokrasinin kurallarına uymamalarından çok rahatsızlık duyduğu"nu eklemiştir. George Shultz, "Nikaragua'daki komünist hükümeti" ve tabii ki, "bölgede yıkıcı ve istikrarsızlık kaynağı bir güç olarak" El Salvador ve Guatemala'daki gerillaları, ayrıca "savunma gereksinimlerini çok aşan kalabalık bir askeri aygıt besleyen ve Sovyet silahlarına bağlılıklarını sürdüren Sandinist rejimini" suçlamıştır. Kinzer, ikircimsiz ve hiçbir yorum katmaksızın şu haberi geçmektedir: "Bay Shultz ve Honduras, Guatemala, El Salvador ve Kostarika Dışişleri Bakanları 'barış, demokrasi, güvenlik, sosyal adalet ve ekonomik kalkınma ilkelerine saygıları'nı dile getirmişlerdir."[155]

Washington'dan aynı doğrultuda kaleme alınan bir makale de Senatörlerin Kontralara daha fazla yardım yapma konusunda hemfikir olduklarını ve Demokratların "eğer Sandinistler ülke içindeki muhalefeti bastıracak ya da Kontralara karşı askeri saldırıya geçecek olurlarsa partilerinin imajının zarar görmesi"nden kaygı duyduklarını açıklamaktadır; 'partilerinin imajı' terör devletlerindeki süregiden vahşeti desteklediklerinde zarar görmezdi ama. Birkaç gün sonra, Senato'nun güvercinleri, hain Sandinistler'in Nikaragua içinde Kontralara saldırması ya da Kongre'nin uygun gördüğü ölçünün üstünde askeri yardım alması durumunda, yeni askeri yardımın yasalaşmasını öngören kararı onayladılar.[156] *AP*, liberal Massachusetts Senatörü John Kerry'in

155) Kinzer, *NYT*, 2 Ağustos 1988.
156) Bkz. 138. not.

bir demecini yayımladı. Senatör, "asilere insani yardımı desteklediği"ni ve "Nikaragua'ya Sovyet silahlarının durmaksızın akışı, geçtiğimiz yılki gibi Sandinistler'in bölgesel barış anlaşmasını ihlalleri ve Nikaragua hükümetinin asi güçleri askeri yolla 'temizleme' yolunda herhangi bir girişimi" durumunda silah yardımı için de bir oyunun hazır olduğunu söylemektedir.[157]

Yetkin habercilik açısından, bütün bunlar standartlara uygundur. Alıntılar, betimleyici ifadeler gibi, muhtemelen doğrudur. Olay-ların seçimi ve sunuş tarzının arkasında yatanlar ise belli bazı tartışmasız varsayımlardır. Örneğin: Yalnızca Nikaragua 'liberalleşme'yi başaramamış ve Esquipulas Anlaşması'na uymamıştır; gerçekler farklıdır, ama hoş karşılanmazlar, bu yüzden nadiren kaydedilirler. Nikaragua'nın, kendi topraklarında askeri operasyon yürüterek, ya da Amerika'nın izin vereceği tek silah kaynağından silah sağlayarak, Honduras'ta üslenmiş ABD güdümlü güçlerin terörist ataklarına karşı kendisini savunması meşru değildir; ama ABD müttefiklerinin, ülke içindeki gerillalarla görüşmeyi reddetmeleri, ABD silahları ve danışmanlarıyla onları yok etmeye çalışmaları meşrudur. İş dünyasının yönettiği demokrasisi ABD yardımına dayanan ve gerçeği söylemek gerekirse, 'acemi demokrasiler'de süregiden ihlaller ya da onların demokrasinin en düşük gereklerini ya da medyada kendi adını taşıyan barış anlaşmasını açıktan açığa ihlalleriyle pek az ilgilenen Kostarika başkanı, demokratik pratiği ve anlaşma maddelerine uyulmasına hakemlik yapmaktadır. İlk yıllarda olduğundan daha küçük ölçekte olsa bile, yurttaşları üzerinde de terör estirmeyi ve cinayetlerini sürdüren Guatemala'nın ordu yönetimindeki devletinin başkanı, çok daha az baskıcı ve 'demokratik' adımlarda kendi başarısızlığına oranla daha açık toplumları suçlayacak bir konumdadır. Nikaragua'ya yapılan saldırı, El Salvador'un sarsılması ve Guatemala'daki jenoside yakın katliamın desteklenmesinde büyük sorumluluk taşıyan bir ABD görevlisi, keza, Or-

157) Rasky, *NYT*, 2 Ağustos; *AP-BG*, 3 Ağustos 1988.

ta Amerika'yı kimin 'istikrarsızlığa sürüklediği'ne ve ABD'nin silahlı saldırılarına uğrayan bir hükümetin uygun savunma düzeyinin ne olduğuna karar verecek konumdadır. ABD'nin reddettiği ve medyanın göz ardı ettiği Uluslararası Adalet Divanı hükümleriyle doğrulanan uluslararası konvansiyonların 'insani yardımı' kavramını *sivillerle,* ayrımsız *iki tarafın* sivillerine yardımla sınırlamasına rağmen, ABD güdümlü güçlere yapılan yardımlar 'insani'dir. Bu tür 'insani yardım'ı düzenlemek ancak Dışişleri Bakanlığı gibi 'tarafsız bir kurum' olması durumunda doğru ve idealdir, eğer Nikaragua, hiçbir Batı demokrasisinde tartışılmayan ve normal görülen, kendi savunmasını düzenlemeye girişirse, CIA'nın Nikaragua içindeki terörist güçlere malzeme sağlaması yerinde bir davranıştır; yeter ki desteklediklerı güçler 'yetersiz bir araç' olmasınlar ve 'bizim Nikaragua acımıza' katkıda bulunsunlar.

ABD propagandasının gereklerine boyun eğmeyen, diğer kaynaklardan (Adalet Divanı, örneğin) beslenen ve farklı kriterlerle ilgili gerçekleri (insan hakları ve gereksinimleri, demokrasi ve özgürlük, hukuk düzeni ve ortak telaffuz edilen diğer değerler) seçen, farklı türden bir habercilik düşünebilirsiniz. Ama böylesi bir yaklaşım medya dünyasında çok seyrek bulunur. Zar zor geçen eleştirel bir sözcük ya da analitik pasaj içeren, uygun bir biçimde seçilmiş materyalin toplandığı barajdan altta yatan önvarsayımlar itinayla süzülürler ve kabul edilen çerçeve içindeki izleyicinin algıları herhangi bir Gerçekler Bakanlığı'nın ürünlerinden daha etkili bir biçimde şekillendirilir. Bu arada medya, yalnızca dürüst bir biçimde görevini yaptığını ileri sürebilir; tam olarak kendi amaçladıkları anlamda olmasa bile, bunu yapmaktadırlar.

Bu korkutucu on yıl boyunca, Orta Amerika'da insan haklarını en kötü biçimde ihlal edenler doğrudan ABD'nin yarattığı güçler -El Salvador hükümeti ve Kontralar- ve ABD'nin desteklediği Guatemala gibi ülkelerdir. Eğer bu gerçeklerin tartışmasız önemi önde gelen medyada ve gazetelerde tartışılmışsa bile, ben bilmiyorum. Bu rejimlerin doğası bazen kısmen açığa çıkarılır;

fakat ABD'nin Orta Amerika'daki rolü, ABD politik kültürü ve bu politikaları oluşturup destekleyen ayrıcalıklı sınıfların moral standartlarıyla ilgili hiçbir sonuç çıkarılmaz.

New York Times'ın diplomasi muhabiri Robert Par, Bush yönetimi sırasında "Orta Amerika'da yeni bir diplomasi politikası" açısından ne gibi açılımların olabileceğini tartışır. Başkan Bush ve onun pragmatik Dışişleri Bakanı James Baker'ın bu umut verici yeni politikası "seçimlere (Washington'ın kararına göre Nikaragua'da hiç olmamıştır), fikir özgürlüğüne ve bölgesel barış anlaşmasıyla teminat altına alman öteki haklara izin vermesi için Sandinistler'e politik baskı uygulamak üzere Kongre ve Latin Amerika ülkeleriyle daha yakın ilişkilere girme"ye ağırlık verecektir. Okurun Parti Hattı'nı anladığını garantiye almak için Par ekler: "Nikaragua bu anlaşmaları 1987 ve 1988'de imzaladı, ama Amerika ve öteki devletler Sandinistler'in birçok maddeye uymadığını söylüyorlar." ABD güdümlüsü devletlerde bir şeylerin ters gidebileceği ya da Amerika'nın kendi uygulamalarının bazı soruları doğurabileceği konularında ise en ufak bir ima bile yoktur.

Böylesi bir performans totaliter bir devletin yöneticilerini bile etkiler. Bunun sonucunda ortaya çıkan ve böyle giderse çıkacak olan sıkıntılar ise saymakla bitmez.

EK: 5

1) ABD VE KOSTARİKA DEMOKRASİSİ[1]

Bölüm 5'te kaydedildiği gibi, Jose (Don Pepe) liderliğindeki 1948 darbesiyle kurulan Kostarika sistemi, ABD'nin global politikası ve ideolojisinin temel gereklerini karşılıyor ve darbenin önde gelenleri de ikircimsiz Amerika'nın peşinden gidiyordu. Jose'nin hükümeti yabancı yatırımlar için elverişli bir ortam yaratmış, yurt içinde iş dünyasının çıkarlarının egemenliğini sağlama almış ve gerektiğinde politik muhalefeti ve işçi hareketini ezmek açısından uygun bir zemin hazırlamış, hatta 1949 Anayasası Komünist Parti'yi yasadışı ilan etmişti. Amerika, bunlara rağmen, hoşnutsuzluğunu sürdürüyordu.

1) Elinizdeki kitabın 171. sayfasında ele alınan konular için yapılan ektir.

Bir istihbarat raporunun da bildirdiği gibi, Kostarika konusunda şüphelerin dile getirilmesi erken tarihlere raslar.[2] O zamanlar seçimlerde aday olan Figueres'e verildiği iddia edilen 300 bin dolarlık hediyenin ilk örnek olduğu, 1952'de CIA Gutemala'nın "diğer Orta Amerika ülkelerinde komünist ve anti-Amerikan etkinliklere desteğinin yakın dönemde arttığı" uyarısında bulunuyordu. Bir CIA darbesiyle son verilen on yıllık demokratik bir ara dönem başlatmış "1944 Guatemala Devrimi'yle özdeş toplumsal reformların ve ulusçu politikaların askeri savunusuna dayalı... komünist etki" nedeniyle, Guatemala'daki durum elbette "ABD çıkarlarına ters" olarak değerlendirildi. Ama daha kötüsü, "yabancı ekonomik çıkarlara, özellikle de Birleşik Meyva Şirketi'ne darbe vurmak" da dahil, demokratik kapitalist hükümetin "radikal ve ulusçu politikaları" neredeyse bütün Guatemalalıların desteğini ya da sempatisini kazanmıştı. Hükümet, işçi örgütlenmeleri ve tarım reformuyla "mevcut rejim için kitle desteği yaratma"ya ve büyük toprak sahiplerinin gücünü zayıflatarak "o zamana kadar pasif durumdaki köylüleri" harekete geçirmeye girişmişti. Üstüne üstlük, "demokrasi ile diktatörlük ve ulusal bağımsızlıkla 'ekonomik emperyalizm' arasındaki çatışmaya ağırlık veren Guatemala resmi propagandası Karayipler'de sıkıntı yaratan bir unsurdu"; bu değerlendirmenin arkasında Washington'ın diktatörlüklere verdiği destek ve bağımsız demokratik eğilimlerden duyduğu korku yatıyordu. Guatemala'nın "diğer Karayip ülkelerindeki 'demokratik' unsurların 'diktatörlük' karşıtı mücadeleleri"ne destek vermesi de rahatsızlık yaratıyordu. 1944 Devrimi, "Guatemala'yı askeri diktatörlükten, toplumsal gerilikten ve geçmişin şekillenmesi olan 'ekonomik sömürgecilik'ten kurtarmak üzere güçlü bir ulusal hareket ortaya çıkarmış, ülkeye bağlılık artmış ve politik olarak en bilinçli Guatemalalıların kendi çıkarlarını ön plana çıkarmıştı." Bu yüzden, "ne toprak sahipleri ne de Birleşik Meyva Şirketi'nden Guatemala kamuoyuna bir sempa-

2) Aksi belirtilmediği takdirde aşağıdaki alıntılar *Foreign Relations of the United States*'den yapılmıştır, 1955-1957, VII, 2. 198.

ti duymaları beklenebilirdi." "Dev 1 Mayıs kutlaması"ndaki "komünist güç gösterisi", bu uğursuz gelişmelerdeki liderlik rolleri hakkında istihbaratın yaklaşımı düşünüldüğünde, özellikle rahatsız ediciydi.[3] Figueres'in de kendini benzer komünist tasarılara kaptırabileceğinden korkuluyordu.

Amerikan Elçisi Robert Woodward, Washington'da 1955'te, Figueres hükümetinin "sallantılı" olduğunu ve tam güven vermediğini söylemişti. Doğru, Figueres "Birleşik Meyva Şirketi'nin faaliyetlerine izin verdiklerini açıklamış" ve darbe öncesi hükümetteki "güçlü mevkilerinden komünistleri tasfiye ermişti". Ama Figueres, "komünistlerin egemenliğine girdikten sonra bile uzun süre Guatemala'daki Arbenz rejimini desteklemeyi sürdürdüğünden, hakkındaki şüpheleri attırmıştı"; yani, bu kapitalist demokrasi uzun bir sürenin sonunda CIA tarafından ortadan kaldırılmak üzere hedef alınmıştı.

Gelgelelim, Elçi Woodward'ın, "Anayasanın Komünist Parti'yi yasadışı ilan ettiği"ni kaydederek söylediği gibi, Kostarika'da "komünistler ciddi bir sorun yaratmadılar". Ama yine de, komünistler "potansiyel bir tehlike"ydiler, çünkü henüz "işçi sınıfı"yla bağları koparılmamıştı ve şüphe altındaki hükümet, demokrasiye sıkı bir bağlılığın gereği olarak, "hareketin tam olarak defterini dürme" konusunda adım atmıyordu. "Komünistler"in bütünüyle ortadan kaldırılamadığı ortamda, muz işçilerini ve diğer tehlikeli unsurları denetlemede bazı sorunlar çıkabilirdi. Bu yıkıcıların hakları için ne zaman mücadele örgütlemeye girişeceklerini kim söyleyebilirdi? Otuz yıl sonra, Twentieth Century Fund, "şiddet -ve birkaç ölümle- sonuçlanan 1984'teki uzun grev" de dahil, "komünist liderlik altında muz sendikalarındaki radikalleşmenin Birleşik Meyva Şirketi'ni daha az emek yoğun bir ürün olan hurma yağı üretimine" yöneltti. Böylece bu sıkıntılardan kurtulacaktı.[4]

3) "Memorandum by the Director of Central Intelligence (Smith) to the Under Secretary of State (Bruce)", 12 Aralık 1952; NIE-84, 19 Mayıs 1953. FRUS 1952-54, kısım IV, 1055, 1061ff.

4) Sol W. Sanders, *The Costra Rican Laboratory* (Twentieth Century Fund, Priority Press, 1986).

Bundan başka, Elçi Woodward'a göre, güvenlik güçleri "komünistleri tutuklamakta ikircimlidirler, çünkü Kostarika Anayasası bireysel koruma sağlamaktadır." Ama demokrasiden bu talihsiz sapmalara rağmen, "komünist yayınları susturmak çok zor değildir", yalnızca bunun "yoldaşların fikir özgürlüğü yaygaraları koparmaları" gibi bir tehlikesi vardır; ve "sınırlı bir güç kullanımı da, eğer biz hükümete yeterli istihbaratı sağlayabilir ve onların kamuoyunu komünistlerin mevcut bir tehlike oluşturdukları"nı inandırmalarına yardımcı olabilirsek, olanaklı hale gelecektir. Bu halkla ilişkiler çabaları, halkın, "güçlü bir propaganda kampanyası" yoluyla, "otoritelerin güç kullanmalarına koşullanmaları"nı gerektirir. Bir kere daha burada, etkin güç kullanımı için zemin oluşturmaya yarayan önemli gerekli yanılsamaları görebiliyoruz.

Öyleyse, tavsiye edilen politikalar şöyle olacaktır: "Hükümet komünistleri yakından gözaltında tutmaya ve (açıklanmayan yollarla) onları daha şiddetle cezalandırmaya sevk edilmelidir; hükümetler, aynı zamanda, Anayasa'yı komünistlerin seyahatlerini kısıtlama, yıkıcı faaliyetlere verilen cezaları ağırlaştırma ve komünistleri sendika liderliğinden uzaklaştıran yasa önerisini yürürlüğe koyma yönünde değiştirmeye zorlanmalıdır", ama bu arada ABD istihbarat birimlerinin "halkı komünist tehlikeye koşullama" programı da sürdürülmelidir. Ekonominin büyük bölümüne hakim Birleşik Meyva Şirketi, Figueres'i "Şirket için yarımküre çapında bir halkla ilişkiler elamanı haline getirecek bir noktaya kadar" çekmeye çalışmalıdır. Bu güç olmayacaktı, çünkü o zaten "Birleşik Meyva Şirketi'nin Latin Amerika'da bulabileceği en iyi reklam elemanı" haline gelmekteydi.

Bu çabaları daha ileriye taşıyabilmek için, Elçi, Birleşik Meyva Şirketi'nin "işçiler için büyük psikolojik etkisi olabilecek görece basit ve sıradan birkaç insani ilgi süslemesi"ni devreye sokmasını tavsiye etmektedir. Bu tavsiyeler, Amerika hükümetinin yoksullara ve işçi sınıfına ilgi göstermediği iftirasına bir son verecekti.

Elçi Woodward'ın Birleşik Meyva Şirketi'ne tavsiyeleri, gelecekte hammadde kaynağı ve ABD şirketleri için kâr alanı olarak Latin Amerika ülkelerinin ABD çizgisine nasıl getirileceği konusunda başkan Eisenhower ile Dışişleri Bakanı John Poster Dulles'ın özel konuşmalarını hatırlatıyor: "Azıcık sırtlarını sıvazlamalısın ki onlara tutkun olduğumuzu düşünsünler."[5]

Dışişleri, Kostarika'nın "zayıflığı"nı, "komünist etkinliklerin tespiti ve tetkiki" ve "komünistlere karşı harekete geçecek yasal bir otoritenin yokluğu" noktalarında görüyordu. Diğer bir sorun, güvenlik güçlerinin kaynak yetersizliğiydi. "Dolayısıyla, onlar da uluslararası komünist hareketin gözlenmesi ve denetlenmesine çok az katkıda bulunabiliyorlardı." Medya, ABD propaganda servislerinden aldığı "haberleri ve özel makaleleri yaygın bir biçimde" kullanmakla birlikte, "demokrasiye ve özel girişime güveni artıracak" -bu ikisi işlevsel olarak eşitti- ve "hükümetin komünistleri ezme konusundaki mevcut lakayt tavrının üstesinden gelecek" daha çok şey yapabilirdi. Dışişleri, bir yandan "anti-komünist uygulamalara halk desteğini arttırmak" için ABD propaganda sistemleri uygulanırken, öte yandan, hükümetin "komünistlerin uluslararası hareketlerine sınır getirme, komünist etkinliklere verilen cezaları yükseltme, komünistleri sendikaların başından uzaklaştırma, komünist propagandanın kısıtlanması" konularında ikna edilmesini tavsiye ediyordu.

Kısacası, Amerika demokrasiyi güçlendirecekti.

Bunların sadece Cumhuriyetçi Eisenhower yönetiminin düşünceleri olduğu sanılmasın. En azından, Kennedy liberalleri, demokratik biçimlerin uygun sınırlar içinde kalmasını sağlamakla daha fazla ilgiliydiler.[6]

Daha sonraki yıllarda Don Pepe, hükümette dürüstlüğü, sınıf işbirliğini iş dünyasının ve yabancı yatırımcıların gereksinimlerine duyarlı ekonomik kalkınmayı savunurken, Hür Dünya'nın

5) 26 Şubat, 1953, akt. Stephen G. Rape, *Eisenhower and Latin America* (North Carolina, 1988, 33).
6) Bkz. s. 67-68 ve not. 58, kaynaklar.

standart taşıyıcısı olarak Amerika'nın çıkarlarına hizmet etmeyi sürdürdü. Kennedy döneminde, CIA'dan 'Demokratik Sol' projeleri için gizli yardımlar aldı, sonra da CIA yardımı iddialarını "aptalca ve çocukça" diye reddetti, ama bu arada "liberallerin istekli çalışmaları" sayesinde, gerçekleştirilen "incelikli politik ve kültürel hizmetler" için CIA'ya övgüler yağdırmayı ihmal etmedi. CIA'nın yardımıyla Latin Amerika'da ve başka yerlerde işçi hareketini zayıflatma konusunda çarpıcı bir sicile sahip Jay Lovestone ve Amerikalı diğer sendika bürokratlarının katkılarına özellikle değer verdi.[7] "Küba'ya girmekte olan demokratik güçlerin çabuk bir zaferi" öngörüsünde bulunarak, Domuzlar Körfezi çıkarmasını destekledi ve sonra "acı veren" yenilgilerinden duyduğu üzüntüyü ifade etti. Öncelikle düşmanı Trujillo'nun alaşağı edilmesi, ondan sonra Dominik Cumhuriyeti'nin Castro'ya karşı bir üs olarak kullanılabileceği konusuyla ilgilendi. Johnson yönetimi demokratik kapitalist reformcu Juan Bosch başkanlığında anayasal bir hükümetin yeniden kurulmasını engellemek için bir bahaneyle Dominik Cumhuriyeti'ni işgal ettiğinde, Don Pepe, suçlamalardan sakınmak için, kendisine göre zorunlu olan Johnson'ın eylemini anlamaktan dem vurarak, ikircimli bir tepki sergiledi.[8]

Amerika 1980'lerde, Orta Amerika'daki popüler örgütler ve sosyal reformlara saldırıları için ortam hazırlarken, Kostarika işbirliğini sürdürdü, ama Reagan'a bakış açısından bunlar, özellikle Arias hükümeti döneminde, yeterli coşkudan yoksundu. Washington'ın terör devletlerini "demokrasiler" olarak göklere çıkararak, ABD himayelerinin uyduğu bölgesel standartları gözetmedikleri için Sandinistler'i suçlayarak ve basını "Bay Shultz'a, Sandinistler bugün kötü çocuklar; siz ise iyi çocuklarsınız, Nanda-

7) Bkz. Tom Barry ve Deb Preusch, *AIFLD in Central America* (Resource Center, Albuquerque, 1986); Daniel Cantor ve Juliet Schor, *Tunnel Vision* (South End, 1987); Al Weinrub ve William Bollinger, *The AFL-CIO in Central America* (Labor Nertwork on Central America, Oakland, 1987). Ayrıca bkz. *Turning the Tide,* s. 273. not 61, kaynaklar.

8) Ameringer, *Don Pepe.*

ime'deki baskıyla maskeleri düşmüştür" dediği konusunda temin ederek, Arias temel normları kabul etmiştir.[9] Ama ABD-destekli terör açısından bu düzeydeki destek, Arias'ın bölgedeki açık ABD ihlallerine karşı çıkma konusunda genel Latin Amerika kamuoyuna katılmasından rahatsız olan şovenist sağ için yeterli değildir. Eylül 1987'de, Yarımküre İşleri Konseyi'ne (COHA) göre Arias, Elliot Abrams'ın da hazır bulunduğu Beyaz Saray'da bir toplantıya katılmış ve Reagan'dan 'iyi bir zılgıt' yemiştir, ayrıca Reagan kendisini doğrudan uyarmıştır. O tarihten önceki aylarda, Kostarika'ya yardımın gecikmesi ve diğer baskılar yedekte nelerin tutulduğu konusunda bir uyarı görevi görmüştür. Arias, ABD politikası hakkında eleştirel sözler sarf ettiğinde ise, COHA'nın bildirdiğine göre, "Arias ayrılırken Reagan'ın öfkeyle 'Kim bu cüce,' diye bağırdığı duyulmuştur. O günden beri Arias, Washington'ın kendisi için koyduğu sınırları aşmamak için sinirlerine hakim olmuştur." Aksi halde, "giderek kırılgan hale gelen ülkedeki demokrasiyi korumak için önemli olan refah yanılsaması"nı sürdürmesini sağlayan ABD'nin ekonomik yardımını kaybetme tehlikesi vardı.[10]

Bu arada, Sandinist Devrimi'ne (ve Nikaragua'ya yönelik ABD terörist saldırılarına) hiçbir biçimde kabul edilemeyecek tepkileri nedeniyle Jose Figueres gözden çıkarılmıştı, Nikaragua'ya karşı medya suçlamaları sırasında adı geçiyordu artık. Bununla birlikte, "ülkedeki belki de en güçlü ve popüler kişi olduğu" da kabul ediliyordu, ama "hatalı bir şahsiyet ve düşünürdü"; şimdi Sandinistler'i desteklemesi ve "Marksist Managua rejimi karşısında ABD müdahalesi"ne şiddetle karşı çıkması da bunu göstermekteydi.[11] Öyleyse, Amerikan kamuoyunun, açığa serildiğinde Orta Amerika'daki kapitalist demokrasilerinin önde gelen şahsiyetlerinin düşüncelerinde izler bırakabilecek olan bu karışıklıktan korunması gerekecekti.

9) Richard Boudreaux, *Los Angeles Times*, 5 Ağustos 1988.
10) COHA, *News and Analysis*, 18 Ağustos 1988.
11) Sanders, *Costa Rican Laboratory*.

Kostarika'nın dış borçları 1977den 1981'e kadar üçe katlandı ve o tarihten bu yana da, 1988'deki 500 milyonluk yeni borç ve her yıl 200 milyon dolarlık açıkla birlikte, iki katına çıktı. Özel bankalara olan mevcut borcun sadece faiz ödemesi 200 milyon dolara ulaşmaktadır, ancak ödeme büyük oranda askıya alınsa da, uluslararası borç kurumları fon akıtmayı sürdürüyorlar. San Jose'de yayımlanan *Masoamerica* gazetesi 1988 yılı ortalarında, gerçek ücretlerin bir önceki yıl yüzde 42 oranında gerilediğini, yiyecek ve ilaca yapılan hükümet yardımları azalır ya da kaldırılırken fiyatların yükseldiğini bildirerek, "Kostarika kendi ekonomik geleceğini belirleme yetkisini yitirmektedir," diye yazmıştır. Kostarika Üniversitesi Sağlık Araştırmaları Kurumu'nun bildirdiğine göre, birincil olarak ekonomik kriz ve artan açlık yüzünden, belli bölgelerde çocuk ölüm oranlan hızla yükseldi. Uluslararası Para Fonu (IMF), *Mesoamerica*'nın bildirdiğine göre, sosyal harcamaların daha fazla kesilmesini, asgari ücretin düşürülmesini, kamu çalışanlarının sayısının azaltılmasını talep etti, "böylece Latin Amerika'da sosyal hizmet programları içinde en kapsamlı programlardan birini tehlikeye soktu." Bir zamanlar tarımda kendine yeterli olan Kostarika şimdi temel tüketim malları ithal etmektedir, çünkü, Üçüncü Dünya ülkelerindeki felaketin IMF-Dünya Bankası-USAID direktifleri doğrultusunda hazırlanan reçetesi uyarınca, tahıl da dahil, yabancı sermaye denetiminde ihraç ürünlerine kaymıştır. COHA'ya göre, "Arias'ın büyük sermaye yanlısı ekonomik stratejisi" bir zamanların kendine yeterli çiftçilerini büyük sayılar halinde tarım plantasyonlarında ücretli işçilere dönüştürebilir, ama bu arada kârlar büyük oranda ülke dışına çıkar; "devlet yönlendirmesiyle güçlü bir refah arayışı olan bir ülkede önemli bir felsefe değişikliğidir bu."[12]

12) LaFeber, *Inevitable Revolutions; Mesomamerica*, Temmuz 1988; *Central America Report*, Kasım 1988; "COHA's *Washington Report on the Hemisphere*", 23 Kasım 1988. Ayrıca bkz. *Times* 23 Kasım 1988. 1980'lerin başlarında dış borçlar hükümet sırrı olarak saklandığından bazı rakamlar tahminlere dayandırılmıştır.

Ülkede artan sivil huzursuzluk da vardır. Din adamlarının önderlik ettiği topraksız köylüler, tutuklamalara ve zorla çıkarmalara neden olacak şekilde, terk edilmiş toprakları işgal etmektedirler. Kostarika İnsan Hakları Komisyonu'nun bir raporu iki yıl içinde düzinelerce yasadışı boşaltma ve otoritelerin kötü muamelesi hakkında yapılan şikayetleri belgelemiştir. Bunlar arasında, güvenlik güçlerinin, özellikle köy korucularının, köylülere karşı şiddet kullandıklarının bir işareti olarak, çok sayıda cinayet de vardır. 100 işgalciyle birlikte hapse atılan Peder Elias Arias, "Kostarika'nın acil olarak toprak reformuna ihtiyacı vardır, ama onların kendi çıkarlarına ters düştüğünden, yasaları yapanlar bu tür bir reformu gerçekleştirmede isteksizler. Köylülere yardım etmek yerine onlar John Hull'ın mülkiyetini (Kostarika üslerinden Nikaragua'ya saldırı eylemine bulaşan zengin bir ABD'li toprak sahibi ve CIA mülkü) korumaktadırlar."[13]

1980'ler boyunca, bölgedeki ABD hedeflerine genel destek koşuluna bağlı olduğu anlaşılan, artan ABD yardımı sayesinde Kostarika bu sorunları erteleyebilmiştir. "Kostarika'nın yaşam standartlarını çok daha feci bir biçimde yere çakılmaktan ve toplumunu da yıkımdan" koruyan yalnızca muazzam yardım akışıdır. Bu tespiti yapan Sanders, Kostarika'nın kişi başına dış borç ve yabancı yardımıyla ayakta kalma bakımından belki İsrail'den sonra gelen bir örnek olduğunu kaydeder. "Yalnızca büyük miktarda ABD yardımının akışı... felaketi önlüyor." Ekonomik sorunlar özel sektörün büyük miktarlarda sermaye kaçırması ve bencilce zenginleşmesi yüzünden artıyor. "Sorun çıkarıcı"lar ve özellikle de "aşırı sol"un istismarına açık "ulusal bir gerileme" tehlikesi vardır. Bu tehlike öbüründen daha az uğursuzdur; Nikaragua ekonomisinin çökmesi ve "Sandinist rejiminin politik

13) Linnea Capps, "Links", Orta Amerika Sağlık Raporu (NCAHRN), Yaz 1988. Hull hakkında bkz. Leslie Cockburn, *Out of Control* (Atlantic Monthly Press, 1987). Hull, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı iddialarıyla Ocak 1988'de Kostarika'da tutuklanıp gözaltında tutulmuştur; Stephan Kurkjian, *Boston Globe*, 14 Ocak 1989.

baskı altında tutulması" "şimdilik Kostarika halkını sola kaymaktan alıkoyabilir"; en azından, Büyük Birader'in kendileri için yedekte neyi tuttuğunu gören Kostarikalıları.[14]

Hiçbir şeyi şansa bırakmayan Amerika, COHA'nın iddiasına göre, "Kostarika'da, özellikle güvenlik güçleri içinde, paralel yapıları" desteklemektedir. COHA, ABD-destekli militer ve paramiliter programlara ve sık sık verilen raporlara değiniyor. Bu raporlardan biri Ocak 1988'de bir COHA yetkilisi tarafından kişisel olarak doğrulanmıştır ve arkaplanda Washington bağlantılı, Sivil Muhafızlar ve sağcı örgütlenmelerle işbirliği yapan "özel paramiliter gruplarla, ABD'nin finanse ettiği gizli silah sevkiyatı"yla ilgilidir.[15]

Jose Figueres, beğenmediği Reagancıların yönetiminde, "Bu eğilimin bir unsuru da Sandinistler'in işinin bitirilmesidir," demektedir. "Diğeri ise Kostarika'nın sosyal kurumlarını devre dışı bırakmak, bütün ekonomimimizi işadamlarının eline teslim etmek, sosyal sigortamızı, ulusal bankamızı, ulusallaştırılmış elektrik kurumumuzu bir kenara atmak çabasıdır; sahip olduğumuz az sayıdaki kuruluş özel ellere sığmayacak kadar büyüktür. Amerika, bizi onları sözde özel sektöre satmaya zorluyor, bunun anlamı onları yerel oligarşiye ya da ABD veya Avrupa şirketlerine devretmektir. Elimizden gelen her türlü çabayla buna karşı mücadele ediyoruz."[16]

2) 'TERÖRİZM MÜSİBETİ'[17]

Herhangi bir ülke halkını karşı oldukları politikaları desteklememe noktasına getirmek üzere düzene sokmak için standart bir araç vardır: üzerlerine onları yok etmek için hazır bekleyen dehşetli bir düşman korkusu salmak. Bölüm 5'te tartışıldığı gibi, üzer-

14) Sanders, *Costa Rican Laboratory*.
15) COHA, *News and Analysis*, 18 Ağustos 1988.
16) Görüşme, *World Policy Journal*, Bahar 1986.
17) Elinizdeki kitabın 173. sayfasında ele alınan konular için yapılan ektir.

lerine, Amerika'nın, sakınımsız saldırabileceği kadar zayıf ama Reagancıların içerde devlet iktidarını, dışarıda da şiddeti yaymasını desteklemek üzere genel nüfusu harekete geçirebilecek kadar tehdit edici bir düşman uydurma peşinde olduğu 1980 başlarında 'terörizm musibeti' bu rol için doğal bir seçimdi. Birkaç yıl sonra bu politikaların maliyetleriyle yüzleşmek zorunlu hale geldiğinde, tehdit eriyip bitmişti. Medya hevesle bu işe soyundu.[18]

'Terörizm' teriminin anlamı ciddi bir tartışma konusu değildir. Terim, resmi ABD hukuku ve sayısız hükümet yayınında yeterli açıklıkta tanımlanmıştır. Karşılaşılan felaketler üzerine bir ABD ordu talimatnamesi terörizmi "politik, dini ya ideolojik nitelikli hedeflere ulaşmak için hesaplı şiddet kullanma ya da şiddet tehdidi" olarak tanımlıyor. "Bu yıldırma, baskı ya da korku yaratma yoluyla yapılır." Ama daha kısa olanı, bir Pentagon komisyonu araştırmasındaki tanımdır. Terör uzmanı Robert Kupperman'ın kaleme aldığı bu tanım, "kaynakların tam olarak sevk edilmesi olmaksızın politik hedeflere ulaşmak için güç kullanımı ya da tehdidi"nden söz eder.[19]

Ancak, Kupperman 'terörizm'i tanımlamak yerine, tanımın ifade ettiği ve fiili pratiğin doğruladığı uluslararası terörizmin bir biçiminden, 'düşük yoğunluktaki çatışma'dan (DYÇ) bahsediyor. Bu, Amerika'nın resmi olarak bağlı olduğu ve El Salvador'da korkutucu baskı işaretlerine rağmen sınıfta kalsa da, Nikaragua'daki bağımsız kalkınmayı başarıyla engellemede değerini kanıtlamış bir doktrindir. DYÇ'nin -tıpkı atası 'karşı-ayaklanma' gibi- uluslararası terörizmin daha nazikçe telaffuzundan başka bir şey olmadığı, yani, Nüremberg yargılamaları sahasına girmeyen, savaş suçu sayılan saldırı düzeyine erişmeyen güç kullanımı olduğu vurgulanmalıdır.

---

18) Daha geniş çaplı bir araştırma ve tartışma için bkz. 5. kısım, not 25.

19) US *Army Operational Concept for Terrorism Conteraction* (TRADOC), No. 525-537, 1984; Robert Kupperman Associates, *Low Intensity Conflict*, 30 Temmuz 1983. İkisi de Michael Klare ve Peter Kornbluh, "Low Intensity Warfare"den (Pantheon, 1988, 69, 147) alınmıştır. Kuppennan'dan yapılan esas alıntı 'güç tehditleri'yle ilgilidir.

Dünyada birçok terörist devlet vardır, ama Amerika, uluslararası terörizme *resmi olarak* bağlılığıyla ve rakiplerini utandıran düzeyiyle, bu alanda eşsizdir. Örneğin İran'ı ele alalım; hükümetin ve medyanın iddia ettiği gibi, İran kuşkusuz bir terör devletidir. Uluslararası terörizme bilinen önemli katkısı İran-Kontra skandalıdır: Yani, tüm açıklığıyla belli olmakla birlikte rahatsız edici bu olaydan dikkatleri kaçırmayı başaran medyanın çok önem verdiği bir konu, İran'ın belki de istemeden ABD himayesinde Nikaragua karşısındaki savaşa bulaşması konusudur. ABD'nin işlediği uluslararası terörizm suçları en ince ayrıntılara yayılmıştır. Nikaragua'ya saldıran güdümlü güçler, bu yüzden, tarım kooperatiflerine saldırıya yönlendirilirler; tam da Ebu Nidal yaptığında dehşetle suçladığımız şey. Bu örnekte, emirler açıkça dışişleri kaynaklıdır ve medya güvercinlerinin onayını almaktadır. ABD'nin örgütlediği güvenlik güçleri El Salvador'da aynı politikayı izlemektedir.[20]

"Terörizm sıradan yurttaşlara karşı yürütülen bir savaştır"; "terörist -ve onlara yardım edip cesaret veren diğer- devletler demokrasinin kırılgan olduğunun ve kıskançlıkla korunması gerektiğinin zalim habercisi işlevini görür." Tam da Libya'ya karşı ABD terörist saldırısı sırasında George Shultz böyle gürlüyordu. "Eğer gücün gölgesi pazarlık masasına düşürülmemişse, görüşmeler teslim olmanın başka bir adıdır," diye ekliyor ve aynı zamanda, "eşitlikteki güç unsurunu göz ardı ederek, başka bir arabulucu, Birleşmiş Milletler ve Adalet Divanı gibi ütopik, yasal yolları savunanlar"ı suçluyordu. Modern tarihte duyguların hep bir öncesi vardır.[21]

Yüzümüzü belli başlı felaket örneklerine döndüğümüzde, bu başarının ne kadar etkileyici olduğunu görüyoruz. İşin kolayına kaçmamak için, 1980'ler boyunca Orta Amerika'da gözlenen ola-

20) Bkz. *Culture of Terrorism*, 77, ve Noam Chomsky, makale, Z *Magazine*, Ocak 1988.

21) Shultz, "Moral Principles and Strategic Interests", ABD Dışişleri Bakanlığı, 14 Nisan 1986 konuşması.

ğanüstü terör patlamasını bir kenara bırakalım; ABD'nin yaşamsal bir rol oynadığı ve ağırlıklı olarak devlet-denetimli uluslararası terörizmden, dolayısıyla 1980'lerin retoriğine göre, bu dönemin önemli suçlarından bir örnek almak aslında fazlasıyla uç bir örnek olur.

1985 yılını, medyanın terörizmin zirveye ulaştığını iddia ettiği yılı ele alalım. 1985'in tek ve en büyük terörist eylemi, 329 kişinin ölümüyle sonuçlanan Hindistan Havayolları uçağının düşürülmesidir. Teröristlere bu becerileri Frank Camber'in yönettiği Alabama'daki paramiliter kampta öğretilmiştir. Bu kampta paralı askerler Orta Amerika ya da dünyanın başka yerindeki terörist eylemler için eğitilirler. Eski paralı askerlere göre, Camper'in ABD istihbaratıyla yakın ilişkileri vardır ve Hindistan uçağının bombalanmasına kişisel olarak bulaşmıştır; iddia edildiğine göre, "canını yakma" operasyonu kontrolden çıkmıştır. Genel Savcı Edwin Meese, Hindistan'a yaptığı bir ziyarette, terörist operasyonların bir ABD terörist eğitim kampından kaynaklandığını dolaylı olarak kabul etmişti, ama ifadeleri basında neredeyse görünmemiştir.[22] Bir teröristin Libya ile, ne kadar saçma olursa olsun, herhangi bir bağlantısı gösterilse, bu Kaddafi'nin ortadan kaldırılması gereken 'deli bir köpek' olduğunu göstermeye yeter.

Devlet doktrini ve medyaya göre uluslararası terörizmin başlıca yatağı olan Orta Doğu'ya dönersek, 1985'teki en önemli terörist eylem, 80 kişinin ölümü ve 200 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan Mart ayında Beyrut'taki bombalı araba olayıdır. Hedef kişi, terörizme karışmakla suçlanan, Şii lider Şeyh Fadlallah'tır, ama bu Fadlallah kaçmayı başarmıştır. Saldırı, CIA ve Lübnan istihbaratıyla İngiliz uzmanların da yardımını alan Suudi ortağın, özellikle, Casey ve CIA üzerine yazdığı kitapta Bob Woodward'ın iddiasına göre, CIA başkanı William Casey'in özel bilgisi dahilinde yürütülmüştür.[23]

22) *Pirates and Emperors,* 136; Cockburn, *Out of Control,* 26.
23) Woodward, *Veil* (Simon and Schuster, 1987, 396f).

Buradan çıkan sonuç, resmi felaketin doruğa çıktığı yıl uluslararası terörizmin önemli eylemleri dalında ödülü Amerika'nın aldığıdır. ABD'nin himaye ettiği İsrail devleti de onun hemen arkasından gelir. İsrail'in Lübnan'daki Demir Yumruk operasyonlarının o yıl uluslararası terörizmin süreli eylemleri dalında eşsiz bir yeri vardır; (ABD'nin zımni yardımlarıyla) Tunus'un bombalanması, ABD'nin çekimser kaldığı BM Güvenlik Konseyi kararının belirlediği gibi, bu saldırıyı fiili saldırının bir örneği olarak almadığımız takdirde, önemli terörist eylemler dalında ikinci ödülü alır.[24]

1986'da, belli başlı terörist eylem ABD'nin Libya'yı bombalamasıdır; yine, bu ihlali saldırı kategorisine almadığımızı varsayarak. Bu, kanalların ulusal haber programlarını açtıkları bir saatte gerçekleştiğinden, tarihte ilk defa TV'den duyurulan bombalama olarak, parlak bir biçimde sahnelenmiş bir medya olayıdır. Medyanın anlamamış gibi görünmediği bu uygun düzenleme, izleyicileri heyecanlı olayları canlı izlesinler diye geride duranlara hemen Trablus'a bağlanma olanağı sağlıyordu. Mükemmel kotarılmış bu TV dramasının ikinci sahnesi, bir dizi basın toplantısıyla bunun 'gelecek saldırılar karşısında kendini savunma' ve Libya'nın on gün önce Batı Berlin'de bir diskonun bombalamasına ölçülü bir tepki olduğunu bildiren Beyaz Saray açıklamalarıydı. Medya bu suçlamanın kanıtlarının yetersiz olduğunu pekâlâ biliyordu, ama gerçekler, Reagan'ın politik yelpazede yankı bulan terörizme karşı kararlı tutumuna düzülen genel övgüler arasında hasıraltı edilmekteydi.

Medyanın hasıraltı etme çabası ilk andan itibaren başlamıştı. Televizyondan verilen basın toplantısında, gazeteciler duydukları iddialar hakkında çok ciddi kuşkular uyandıran eldeki mevcut delillerden uysal bir biçimde gözlerini kaçırıyorlardı. Örneğin, Libya kentlerine yönelik ABD saldırısından yarım saat önce Berlin'den gelen bir raporda, ABD ve Batı Alman yetkililerin Ber-

24) Bkz. Kısım 5. Saldırganlığın, uluslararası terörizmden çok daha ciddi bir suç olduğunu hatırlatmaya yarayan bir örnektir bu.

lin'deki disko bombalanmasında Libya'nın rolü konusunda ellerinde kanıt olmadığını, yönetimin on gün önce açıkladığı, ellerinde kesin bilgiler olduğu ddiasının tersine, yalnızca 'şüphe'den söz edilebileceği bildirilmektedir; TV'deki basın toplantısında, Beyaz Saray basın camiasının yiğit evlatlarından hiçbiri, ABD ve Batı Alman istihbaratının habersiz olduğu şeyler hakkında Washington'ın on gün önce nasıl kesin bilgisinin olabileceğini sormadı. Haftalar sonra, Batı Alman polisi istihbarat ekiplerinin bombalama araştırmasında 'Libya bağlantısı'yla ilgili, o anda ya da olaydan sonra, bir bilgileri olmadığını belirten rapor esas olarak Almanya'da yayımlandı; burada ise gölgede kalmış yayın organlarında. Bir kere daha, duymak isteyen herkese bilgi veren yüksek mevkilerdeki yetkililerle mülakatlar yapan gazeteciler tarafından bile, olaylar hasıraltı edildi. ABD hükümetinin yalanları konusunda başka kanıtlar dışarda yayımlandı, burada ise marjinal yayınlar dışında sessizlikle geçiştirildi. Böylece, sözde Libyalıların 'tutuklanmaları'nın ardından Batı Berlin'de bombalanan diskodaki kurbanları kurtarmada sadece on beş dakika geç kalan alarm hakkında yönetimden üst düzey yetkililerin anlattığı dramatik hikâyelerin tamamen uydurma olduğu açığa çıktı; Batı Berlin polisinin BBC'ye yaptığı açıklamaya göre, alarm çalmamıştı. Sonunda, saldırıda Libya'nın parmağının bulunduğu suçlamalarında, varsa bile, çok az gerçek payı olduğu sessizce kabul edildi, ama suçlamalar yine de gerçekmiş gibi sunulmaya devam edildi; *Business Week*'in Pentagon muhabiri, böylece, "iki Amerikalı görevlinin öldüğü bir Batı Berlin diskosunun 1986'da bombalanması emrini veren Kaddafi şiddetli bir karışıklığını -yoğun bir hava saldırısı- kışkırtmıştı"; çok aşina olduğumuz bir süreç. Küçük yayın organlarında hâlâ geniş olarak yayınlanmaya devam edilen bu hikâyelerin temelsiz olduğu sık sık yazılmasına rağmen, biri Amerikalı görevli olmak üzere iki kişinin öldüğü bombalamaya yapılan 'misilleme'de 100 kişinin ölümüyle sonuçlanan sivil hedeflerin vurulması, yani ABD bombardımanının kendisi hakkında hiçbir sonuç çıkarılmamıştır. Bu büyük çaplı terörist eylemde, bura-

da verilen örnekleri çok gerilerde bırakan, medyanın bilinçli parmağı konusunda da hiçbir değerlendirme yapılmadı.[25]

Bu örnekte de, medyanın özellikle Reagan yönetiminin ilk aylarından itibaren Libya'yla ilgili yanlış bilgi aktarma kampanyalarına kendini adaması, her defasında 'aptal yerine kondukları'nı kabul etmekle birlikte, hevesle bir sonraki deneyimin tadına bakmaya koşması düşünüldüğünde, uzman sınıfın disiplini bütün sürecin tamamında çarpıcı boyutlara varıyordu.[26]

Gelelim 1986 yılına. Eski CIA başkanı Stansfield Turner'ın Nikaragua'da 'devlet-destekli terörizmimiz' dedikleri de dahil, Orta Amerika'da örgütlenen geniş çaplı terör bir yana, ABD uluslararası terörizm dalında yine ödülü kimseye bırakmaz görünmektedir.[27]

Amerika'nın ve himayelerinin 1980'lerdeki geniş çaplı terörist eylemleri hayret vericidir. Tek başına Orta Amerika'da, on binlerce ölü, yaralı ve işkence kurbanı, doğrudan Reagancılar ve ortaklarının hesabına yazılabilir. Bundan dolayı, *New Republic*'ten okuduğumuza göre -"Marksist-Leninist gerillaların kazanmaması için, kaç kişinin öldüğüne bakmaksızın" Reagan'ı El Salvador'daki devlet terörünü desteklemeye çağıran bir gazetede yer alan "insan hakları" sözcüğünün anlamını düşündüğümüzde, çok şaşırmadığımız, Reagan'ın önemli "başarıları"ndan biri olan insan hakları davasına katkılarından dolayı ancak övülmesi gerektiği açıktır. Liberal uçta, editör Hendrik Hertzberg, "bakımsızlık, evsizlik, Lübnan (muhtemelen, ölen denizciler kastediliyor, Lübnanlılar ya da

25) Ayrıntılı bilgi için bkz. Noam Chomsky, "Libya in US Demonology", *Covert Action Information Bulletin*, Yaz, 1986. Genişletilmiş hali, *Pirates and Emperors*, 3. Kısım'da. William Shaab, CAIB, Yaz, 1988. Dave Griffiths, *Business Week*, 19 Eylül 1988. Diskoya yapılan terör saldırısıyla ilgili güvenilir bir bilgi elde edinmiş olmasa da, bir Türk kadının ve siyah bir Amerikan askerinin ölümüyle (sonra siyah bir Amerikan askeri daha ölecektir) sonuçlanan, Üçüncü Dünya vatandaşlarının gittiği gece kulübündeki olayın uyuşturucuyla ya da bir kabile operasyonuyla ilgisi olabileceği düşünülüyor.

26) Bir 'yanlış enformasyon' kampanyası ilk olarak *Newsweek*, 3 Ağustos 1981'de yayımlandı.

27) Batı yarımküre olaylarıyla ilgili Saray alt komitesine sunulan kanıtlar, Turner, 16 Nisan 1985, akt. Peter Kornbluh, tarafından *Walker! Reagan vs Sandinistas*.

Filistinliler değil), yuppi pisliği ve diğer çirkinlikler ve zevksizlikler gibi" Reagan dönemini "pek çekici kılmayan şeyler"in bir listesini yapar. Orta Amerika'daki on binlerce işkence ve sakat bırakma olayları ise "pek çekici olmayan şeyler" listesine girmez.[28]

Uluslararası terörizm, elbette, 1980'lerin bir icadı değildir. Bu bakımdan 1960'ların ve 1970'lerin iki önemli kurbanı Küba ve Lübnan'dır.

Anti-Küba terörizmi, 'Mongoose' kod adı altında Küba'ya karşı gizli operasyonlar yürütmek üzere 1961 Kasımında kurulan gizli bir Özel Grup tarafından yönlendiriliyordu. Grup, Tarafsızlık Anlaşması'nı ve muhtemelen CIA'nın Amerika'da faaliyetini engelleyen yasayı ihlal ederek çalışan Miami'deki bir CIA karargâhı tarafından idare edilen, 400 Amerikalı, 2 bin Kübalı, hızlı teknelerden özel bir deniz gücü ve yıllık 50 milyon dolarlık bir bütçeye sahipti.[29] Bu operasyonlara otel ve sanayi kuruluşlarının bombalanması, balıkçı teknelerinin batırılması, ekin ve hayvanların zehirlenmesi, ihraç şekerin kirletilmesi, sivil uçakların düşürülmesi, vb. dahildi. Bu eylemlerin hepsi CIA tarafından doğrudan yönetilmiyordu, ama resmi olarak tespit edilmiş terörist devletleri suçlarken, böylesi inceliklerin bizi rahatsız etmelerine meydan vermeyiz.

Bu terörist operasyonların bazıları Ekim-Kasım 1962'deki Küba füze krizi zamanında gerçekleştirildi. Haftalar önce, Raymond Garthoff'un bildirdiğine göre, ABD hükümetinin izniyle Florida'dan hareket eden bir grup Kübalı terörist, "Sovyet askeri teknisyenlerinin kaldığı bilinen Havana yakınlarındaki bir Küba oteline sürat motorundan makineli tüfeklerle cüretli bir saldırı düzenleyip, çok sayıda Kübalı ve Sovyet öldürmüşlerdir"; kısa bir süre sonra, Kongre, "Küba saldırısını ve Batı Yarımküredeki

28) Fred Barnes, *TNR*, 30 Mayıs 1988; makale, *TNR*, 2 Nisan 1984. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. *Turning The Tide* ve editör Hendrik Hertsberg'in notları. Hertsberg, TNR, 6 Şubat 1989. Zirveler sırasındaki propaganda çalışmalarında Reagan'ın insan haklarına yaptığı atıflara yağdırılan övgüleri de gözden geçirin.
29) Raymond L. Garthoff, *Reflections on the Cuban Missile Crisis* (Brookings Institution, 1987, 17).

yıkıcı eylemlerini püskürtmek için, gerekirse kuvvet kullanılması"nı ve Küba'yla ticaret yapan bütün ülkelere yardımın durdurulmasını karara bağlarken, Eylül başlarında tırmanışa geçen eylemler arasında İngiliz ve Küba kargo gemilerine ve yine Küba'ya saldırılmasını sayabiliriz. Füze krizinin en kritik anlarından birinde, 8 Kasım'da, Mongoose operasyonları resmi olarak askıya alındıktan sonra, Amerika'dan yola çıkan bir terör ekibi bir Küba sanayi işletmesini havaya uçurmuştu. BM Genel Sekreteri'ne gönderdiği bir mektupta Fidel Castro ("CIA'nın eğittiği ve yönlendirdiği bir grup ajanın lideri"nin yakalandıktan sonra verdiği ifadeye dayanarak), "casus uçaklarının çektikleri fotoğraflar" yardımıyla yürütülen bu operasyonda 400 işçinin öldürüldüğünü ileri sürmektedir. Global bir dünya savaşı çıkarabilecek bu terörist eylem, *International Security* gazetesinde füze krizi üzerine bir makalede bir dipnotla geçiştirilebilecek kadar değerli bulundu ancak -yine de bildiğim kadarıyla- medyanın dikkatini çekmedi. Castro'yu öldürme girişimleri ve diğer terör eylemleri krizin sona ermesinin hemen ardından sürdürülüp ve 1969'da Nixon'la birlikte tırmandırıldı.[30] Ölçü ve şiddet bakımından buna yaklaşan, tartışmasız bir biçimde terör olarak nitelenebilecek bir başka kampanya örneği yoktur.

Reagan öncesinin ikinci örneğine dönecek olursak, 1970 başlarından itibaren güney Lübnan halkı, "insanların, düşmanlıkların sona erdirilmesi için baskı yapmaları" ve İsrail'in bölgedeki düzenlemelerini kabul etmeleri yönünde etkilenmesi gibi "eksiksiz olarak yerine getirilen akılcı bir yaklaşım"la rehin alındı. (Anlatımın doğruluğuna tanıklık eden Abba Eban, "ne Bay Begin ne de benim söylemeye cüret edebileceğimiz" tarzda bir rejim olan İşçi Partisi hükümeti döneminde Lübnan'da işlenen suçlar

30) *A.g.y.*, 16f., 78, 89; *International Security*, Kış 1987-1988, 12. Terörist operasyonları için bkz. kaynaklar 5. kısım, not 25; Ayrıca, Amerikan Ordusu'ndan Albay Bradley Earl Ayers, *The War that Never* Was (Bobbs-Merril, 1976); Warren Hincle ve William Turner, *The Fish is Red* (Harper and Row, 1981); William Blum, "The CIA" (Zed, 1986); Morris Morley, *Imperial State and Revolution* (Cambridge, 1987).

hakkında Başbakan Menahem Begin'in anlatımlarını yorumluyor.)[31] Saygın bir İşçi Partisi güvercininin sunduğu bu savunmanın yapılan eylemlerin, yine söylüyorum, eğer saldırı kategorisi için yeterli ciddiyette görmediğimiz takdirde, doğrudan (makul bir biçimde tanımlanmış) uluslararası terörizm başlığı altına konulacağı ortadaydı. Konulur konulmasına ama, eğer suçu işleyen bir düşman devletse.

Bu terör saldırılarında binlerce kişi öldü, yüz binlercesi de yurtlarından edildi. Onlar hakkında çok az şey biliyoruz, çünkü Arapların öldürülmesi ve Amerika'nın silahlandırıp desteklediği bir Batı ülkesi tarafından köylerinin yıkılması kayıtsız kalınan bir konuydu. O zamanlar Lübnan'da gazeteci olan, ABC muhabiri Charles Glass, "Güney Lübnan'ın koşullarında Amerikalı editörün dikkatini çekecek fazla bir şey yok. Köylere yapılan İsrail saldırıları ve topçu ateşi, Güney Lübnan'dan Beyrut varoşlarındaki büyüyen gecekondu mahallelerine sürülmeleri, uçakları kaçırarak, elçilikleri basarak İsrail'i tehdit eden ürkütücü 'terörist' hikâyeleriyle karşılaştırıldıklarında önemsiz kalıyor." Glass ayrıca, 1982 İsrail işgalinden sonra Güney Lübnan'da İsrail ölüm mangaları operasyonlarını sürdürürken, "Tepki hemen hemen aynıydı", diyor. Bunları *London Times*'ta okuyabilirsiniz, ama ABD'li editörler ilgilenmezler. Medya, "Şii Müslüman nüfusu tahrik ederek ve Denizciler'in varlıklarını savunulamaz kılmaya yardımcı olarak" "Güney Lübnan'daki kamplarda ve köylerde şüphelileri öldüren sivil giysili Shih Beth (gizli polis) elemanlarından kurulu ölüm mangaları"nın eylemlerini bildirmiş olsaydı, Lübnan'a yerleştirilen ABD Denizcileri'nin neler vadettiği üzerine bir değerlendirme yapılabilirdi. "Kamera karşısında hiç konuşmasalar bile, hemen hepsi buraya fakirler karşısında zenginleri korumaya geldiklerini söyleyen kara listedeki askerler" dışında, kimsenin neden orada olduğla-

31) *Jerusalem Post*, 16 Ağustos, 1981; bkz. *Fateful Triangle*, 5. kısım, bölüm I, 3. Aynı tür alıntılar, arkaplan ve tanım için bkz. bölüm 4.

rı hakkında en ufak bir fikri yoktu. "Lübnan'da tanıdıkları tek halk kesimi Beyrut havalimanındaki üsleri etrafında oturan yoksul Şii göçmenlerdi; 23 Ekim 1983'te onlardan 241'ini öldüren kişinin belki de o yoksul Şiilerden biri olduğu söyleniyor." Eğer bu konular bildirilmiş olsaydı, Denizciler'in öldürüldüğü bombalamadan kaçınmak, ya da en azından olayı anlamak, mümkün olacaktı. Denizciler, "basının kamuoyuna ve istihbarat subaylarının denizcilerin kendilerine anlatamadığı" bir politikanın kurbanlarıdır; şimdi olay George Shultz ve onun 'terörizme karşı içten tepkisi'ne hayranlık duyan yorumcular tarafından kendiliğinden Arap terörizmi olarak açıklanıyor.[32]

İsrailli strateji uzmanı Avner Yaniv, Camp David'de Mısır'ın kavga dışına çıkarılmasının etkisini, on yıl sonra şöyle değerlendiriyordu: "İsrail, Batı Şeria'da yerleşme faaliyetleri kadar Lübnan'da FKÖ'ye karşı askeri operasyonlar yürütmekte de özgür kalacaktı"; bu nokta o zaman da belliydi, ama Amerikan 'barış yapıcılığı' konusundaki canlılık ortamında kabul edilemez bir görüş olarak kaldı.[33] O zaman da kestirilebileceği gibi, Lübnan'daki İsrail terörü Camp David'den sonra sürdü, belki de artarak sürdü, ama o kadar az haber oldu ki insan bundan emin olamıyor. Filistinlilerin ve Lübnanlıların çok sayıda kayıp verdiklerini bilmek yetiyor. Bazı kereler İsrail operasyonları misilleme ya da güya misilleme olarak yapılıyor; sıklıkla da hiçbir gerekçe olmadan. 1981 başlarından itibaren, İsrail nedensiz saldırılara girişti ve bunlar sonuçta bir karşılığa neden oldu. Temmuz ayında, karşılıklı açılan ateş sonucu altı İsrail askeri öldü ve yoğun olarak sivillerin yaşadığı hedeflerin top ateşine tutulması sonucu yüzlerce Filistinli ve Lübnanlı öldürüldü. Hepsi medya-

32) Glass, Orta Doğru Çalışmaları Birliği Konferansı'ndan notlar, Los Angeles, 4 Kasım 1988, *Index on Censorship* (Londra), Ocak 1989.

33) Yaniv, *Dilemmas of Security*, 70. Ekim 1973 savaşı Mısır'ın göz ardı edilemeyeceği dersini verdi. Bunun üzerine ABD açık bir strateji uygulamaya başladı: çatışmayla bunu karıştırmayın. Bkz. Noam Chomsy, 1977, *Towards a New Cold War*, 2. kısım. Camp David bu stratejiyi tamamlamıştır.

nın kollektif hafızasında kalan bu olaylardan biri, Katyuşa roketleri tarafından yurtlarından sökülen kuzey Galilee sakinlerinin trajik kaderidir.[34]

ABD denetiminde bir ateşkese varıldıktan sonra İsrail saldırılarını sürdürdü. Yaniv'e göre, İsrail'in kaygı duyduğu şey, FKÖ'nün ateşkes anlaşmasına uyacağı ve iki devletli diplomatik bir uzlaşmaya varma çabalarını sürdüreceği noktasındadır ki, buna ABD ve İsrail kuvvetle karşıdır. Ertesi yıl, İsrail artan bir umutsuzluk içinde, Lübnan'ın planlanan işgali için bahane olarak kullanılacak bir FKÖ saldırısı kışkırtmaya çabaladı; işgal planı, FKÖ'yü politik bir güç olarak yok etmeyi, işgal altındaki topraklarda İsrail kontrolünü kurmayı ve -en geniş anlamda- Lübnan'da Ariel Şaron'un 'Yeni Düzen'ini ve belki de daha fazlasını kurmayı hedefliyordu. Çabalar bir FKÖ saldırısı ortaya çıkarmayı başaramadı, İsrail Lübnan'da birçok sivili yaralayıp öldürdüğü hedeflerini bombalarken, medya 'İsrail'e vaaz vermek' yerine 'İsrail'in acısına saygı' gösterilmesi çağrısı yapıyordu.[35] İsrail nihayet Galilee Barış Operasyonu'nu yürürlüğe koymak için aradığı bahaneyi buldu: Yıllardır FKÖ'yle savaş halinde olan ve Lübnan'da bürosu bile olmayan Ebu Nidal'in Büyükelçi Argov'a suikast girişimi. Bu arada *New York Times*, Lübnan kamuoyunun yaklaşımından dikkatle kaçınarak, "Lübnan'ın kurtuluşu"nu alkışlıyordu. "Lübnan Savaşını 'Galilee Barışı İçin Savaş' olarak adlandırmak bir isim yanlışından öte bir şeydir," diye yazıyordu Yehoshafat Harkabi. "Onu 'Batı Şeria'nın İşgalini Garantiye Alma Savaşı' olarak adlandırmak daha dürüstçe olurdu." "Begin'in sa-

34) Bkz. *Towards a New Cold War* ve *Fateful Triangle*, olaylar hakkında ve *Pirates and Emperors*, hafızalara nasıl yerleştikleri hakkında İsrailli bir uzmanın görüşünden kısa bir değerlendirme için bkz. Schiff ve Ya'ari *Israel's Lebonan War*. İsrail sansür heyeti tarafından kesintiler yapıldığından orijinal elyazmasında nelerin yer aldığını bilmek güçtür; West Point Military Academy'den Orta Doğu uzmanı ve bu işin 'saygın sorumluları'ndan Richard Norton'a göre yüzde50, Ehud Ya'ari'ye göre yüzde 20 kesindi. ("Kol Ha'ir" 10 Şubat 1984; *Middle East Journal*, Yaz 1985).
35) Makale, *Washington Post*, 22 Nisan 1982; Ayrıntılı arkaplan için bkz. *Fateful Triangle*; karşıt alıntılar için bkz. Yaniv; bu operasyonların haklılığı hakkında ayrıca bkz. yukarıdaki kaynak, Ek I, kısım 2.

vaşı başlatmadaki birincil motifi, barış sürecinin ivmesinden duyduğu korkuydu."[36]

O zaman hissedilen FKÖ tehdidi, politik bir uzlaşmaya sadık kalması ve terörü reddetmesi olduğu yeterince açıktı. Aksine FKÖ terörü sorun değil, aslında, politik uzlaşmadan geri durmanın bir gerekçesi olarak arzu edilen bir şeydi.

Amerika bu politikalara arka çıktı; gerçek nedenler ve bunların arkaplanı, bizi ABD-İsrail barış çabalarının FKÖ terörü tarafından bozulduğuna inandırmaya çalışan medyaya hiç yabancı değildi. 20 bin ya da daha fazla ölü ve yaralıya mal olan İsrail işgalinin ardından, Lübnan'daki İsrail terörü bugün olduğu gibi, sürdü, ama bunlar 'terör müsibeti'nin birer parçası değildi. Ara sıra, "İsrail uçaklarının kasten bıraktığı bomba Ain Khilwe yakınlarında tarlada çalışan çiftçilerin ölümüne yol açtı", türü haberler okuyabiliriz, ama, Ain Khilwe mülteci kampının bombalanmasıyla 41 kişinin ölmesi ve 70 kişinin yaralanmasının ertesi günü, İsrail hücumbotlarının Raşidiye mülteci kampını top ateşine tutuşu konusunda kısa bir makalenin son cümlesinde geçen bu tesadüfi haber hiçbir şey akla getirmiyor.[37] Araplara karşı diğer terörist saldırılar, hatta birçok kişinin yaralanmasına yol açan Arap ülkelerindeki ABD işletmeleri ve uluslararası sularda seyreden bir ABD gemisine karşı *(USS Liberty)* saldırılar, eylemci himaye bir devlet olduğundan, hiçbir rahatsızlık duymadan sineye çekildi.

Bu tür gerçekler ışığında, terörizmin "hemen hemen yalnızca demokratik ya da görece demokratik ülkelerde ortaya çıktığına" dair "bolca kanıt" sağlayan (bu konuda Walter Laqueur bizi temin ediyor) Clair Sterling'in iddia ettiği gibi, modern çağdaki felaketin, "Batılı demokratik toplumların istikrarasızlığa sürüklenmesini hedefleyen", Sovyet kaynaklı "dünya çapındaki terör ağı" tarafından yönlendirildiği yolundaki tezi medyanın ve yazarların savunması nasıl olanaklıdır? Medya için İran, Libya, FKÖ, Küba

36) Harkabi, *Israel's Fateful Hour*, 100-101. Bkz. ek I, kısım 2.
37) *NYT*, 7 Eylül 1987.

ve diğer resmi düşmanları uluslararası terörizmin önde gelen uygulayıcıları olarak tanımayı sürdürmek nasıl olanaklıdır? Basitliğin kendisi yanıttır. Bir kere daha, yalnızca 'yorumların faydası'nı anımsamak gerekiyor. Terörizm yalnızca resmi düşmanlar tarafından başvurulduğunda terörizmdir; eylemci Amerika ve himaye ettiği ülkelerse, yalnızca demokrasinin ve insan haklarının savunusudur.

Medyadan doktrini savunması değil, sadece ona uyması isteniyordu. Araştırmacıları ise daha acil bir görev bekliyor. Bir örnek olarak, saygın bir yeri bulunan terör uzmanı Walter Laqueur'un katkılarını düşünün[38]; bu saygın düşünürün uluslararası sorunlara ışık tutan görüşleri başka bir yerde yayımlanan bir deklarasyonda görülüyor: "Sovyetler Birliği'nin aksine, Amerika kimseyi kendi özgün politik, sosyal ya da ekonomik sisteminden döndürmeyi istemiyor."[39]

Laqueur'un kapsamlı terörizm araştırmasının birincil ilgisi 'uluslararası devlet-destekli terörizm'dir. Onun araştırması, en ufak bir delil göstermeden, Küba'nın terörizme destek çıktığı suçlamaları ve imalarıyla doludur. Ama ABD'nin Küba'ya karşı terörist operasyonları hakkında tek bir kelime yoktur. Laqueur şunları yazıyor: "Geçtiğimiz yirmi otuz yılda... daha baskıcı olan rejimler yalnızca terörden kurtulmuş olarak kalmamışlar, terörün çok daha müsamahakâr toplumlarda tezgâhlanmasına da yardım etmişlerdir." Onun niyeti kuşkusuz, 'müsamahakâr bir toplum' olan Amerika'nın devlet destekli uluslararası terörizmin kurbanlarından biri olduğunu, ama bu arada, 'baskıcı bir rejim' olan Küba'nın ise aktörlerden biri olduğunu ima etmektir. Aslında, bu ifadeden çıkan sonuç, Amerika'nın tartışmasız bir biçimde Küba'ya karşı büyük çaplı terörist saldırılar düzenlediği ve kendisinin terörden görece özgür olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Amerika'nın 'daha baskıcı rejim' ve Küba'nın 'daha

38) Laqueur, *The Age of Terrorism.* İzleyen alıntılar s. 8, 91-92, 218, 215, 139, 166, 232, 141, 106, 21-22, 291-92, 204, 262, 245, 296-297, 310, 300.
39) Laqueur ve Charles Krauthummer, *New Republic,* 31 Mart, 1982.

müsamahakâr bir toplum' olduğudur. Kanıtların ve iddiaların dikkatle seçilmesi bunun gibi basit gerçeklerin anlaşılmasını engellemeyi amaçlamaktadır.

Aynı doktriner süzgeçleri kullanarak Laqueur, 1982'de İsrail'in Lübnan'ı işgalinin "İsrail'e karşı FKÖ saldırıları"na bir karşılık olduğunu söyler; oysa, daha önce gördüğümüz gibi, gerçekler tümüyle farklıdır. Daha erken tarihlerde ise Laqueur, FKÖ'nün, hiçbir neden göstermeksizin, Maruniler karşısında Lübnan Ulusal Ordusu'nu desteklemeye karar verdikten sonra, "Damour'a azgınca saldırdığı"nı ve "600 sivili öldürdüğü"nü iddia eder. FKÖ'yü iç savaşa sürükleyen ve Damour'da karşılıklı teröre neden olan şeyin İsrail'in desteklediği Marunilerin terörist saldırıları olduğundan hiç söz etmeyen Laqueur şunları yazar: "[FKÖ] eğer titizlikle tarafsız kalmış olsaydı, ki elbette kalmadı, yalnızca fiziksel varlıkları bile bir provokasyon rolü oynayacaktı." Filistinlilere ve Lübnanlı müttefiklerine karşı öldürücü saldırılardan sonra, nasıl 'titizlikle tarafsız' kalabilecekleri konusunda ise hiç kafa yormaz.[40] Ama Amerika'nın tam bir propaganda görevlisi işinin FKÖ'yü şeytan gibi göstermek ve böylece işgal alandaki topraklar -Laqueur oraya 'Sol Kıyı' der- üzerinde İsrail kontrolünün sürmesinin ima yollu haklı gösterilmesini sağlamak olduğunu anlar.

Laqueur, ABD tarafından yönetilip desteklenen ürpertici devlet terörizminin sergilenmesini değil, gerilla terörünü -gerçek, ama amaçları açısından aktörler yanlış olduğunda görmediği 'devlet-destekli uluslararası terörizm'le uzaktan yakından ilişkisi yokturkastederek, terörizmin "El Salvador ve Guatemala'da oldukça önemli bir faktör olduğu"nu bildirir. Ayrıca, altı Amerikalının "El Salvador'daki sivil savaşta katledildiği"ni yazar, ama kimlik belirtmez. Muhtemelen aklında, ABD'nin desteklediği ve 'acemi demokrasi'nin Duarte hükümeti zamanında Savunma Bakanlığı'na terfi ettirilen General Vides Casanova'nın yönettiği Salvador Ulusal

40) Olaylar ve sayı oyunları hakkında bkz. Ek I, Kısım 2.

Muhafızları tarafından iğfal edildikten sonra öldürülen dört Amerikalı kilise görevlisi kadın ile, hiçbir zaman suçlanmayan Genelkurmay Başkanı ve Ulusal Muhafız subaylarından emir alan askerler tarafından bir lokantada öldürülen, toprak reformu üzerine çalışan iki Amerikalı vardır. Bu olaylardan hiç söz edilmez ve bu korkulu ülkede terörizmin kaynağı konusunda hiçbir düşünceye kapı açılmaz; 'iç savaşta katledildiler' ifadesinin bu vahşet olaylarındaki 'devlet-destekli uluslararası terörizm'in bir unsurunun payını soruşturup soruşturmadığı da sorulabilir. Ama eğer görev, devletin düşmanlarını şeytan gibi gösterirken, pervasızca yollarına devam etsinler diye ABD destekli ihlaller için bir kılıf sağlamaksa, olaylar önemsiz şikayetler olarak rahatlıkla göz ardı edilebilir.

Laqueur, Şeyh Fadlallah'tan söz eder, ama onu öldürmek için başarısız bir girişimle seksen sivilin hayatına mal olan Mart 1985'teki CIA'nın tezgâhladığı bombalı araba olayına değinmez. Sadece Lübnan'da ya da başka yerdeki bombalı arabalar onun terörizm kavramının alanına girer. Bu yüzden, "Lübnan'daki ABD denizcilerine karşı bombalı araba saldırıları" terörizm kitabında yazılıdır, ama aynı kitapta, felaketin zirveye tırmandığı yıllar içinde Orta Doğu'da uluslararası terörizmin tek önemli eylemi olan CIA kaynaklı bombalı araba saldırısı yoktur. Benzer şekilde, mektup-bombaları ve "ilkel bir kitap-bombası" tartışılır, ama o sıralar Filistinli Fedain grubunun İsrail hedeflerine saldırmak için sızmalarını engellemekle görevli Mısırlı General Mustafa Hafız'ı 1956 yılında Gazze'de öldürmek için İsrail istihbaratının kullandığı gelişmiş kitap-bombasından söz edilmez.[41] Mektup-bombalarının kullanımı konusunda Laqueur'un değerlendirmeleri, şimdi Başbakan olan Izak Şamir'in başkanlık ettiği terörist grubun (*Lehi*, 'acımasız çete') bir komutanı olan Ya'akov Eliav'ın mektup-bombalarını ilk kullanan kişi olduğunu iddia eder. 1946'da Paris'te faaliyet yürüten Eliav, böyle yetmiş bomba yapmış ve bunları resmi

41) Ehud Ya'ari, *Egypt and the Fedayeen* (İbranice) (Givat Haviva, 1975, 27f.), ele geçirilen Mısır ve Ürdün belgeleri hakkında bir çalışma, Doğu Kudüs'ten muhtemelen aynı kaynaktan gönderilen bir bombalı mektupla tahrip edilmişti.

İngiliz hükümetinin zarfları içinde, kurbanın kendisinin açması amacıyla üstlerine, 'özel ve gizli' damgası vurarak, İngiliz kabinesinin bütün üyelerine, Muhafazakâr muhalefetin ileri gelenlerine ve birkaç askeri komutana postalamıştır. Haziran 1947'de, o ve bir ortağı, bu mektup-bombalarını postaya vermeye çalışırlarken, Belçika polisi tarafından yakalanmış ve tutuklanmışlardır.[42]

Laqueur, ciddi bir araştırmacının kolayca elde edebileceği konuyla ilgili temel gerçeklerden kaçınarak, Güney Vietnam'da Kuzey Vietnam kaynaklı terörizmden bahseder; Fransız-karşıtı direnişi imha eden ABD-Diem terörist saldırılarıyla silinip süpürülmekte olan güneylilerin yıllar süren yalvarmalarının ardından Hanoi'nin şiddete izin verdiği; 'hükümetin devrimci hareketten çok daha fazla' ve şiddete ABD-destekli teröre karşılık olarak izin verilmesinden çok daha önce başvurduğu; bu kuvvet kullanma izninin de ABD'nin ve bölgedeki yandaşlarının Kuzey ve Güney Vietnam arasında geçici bir sınır hattı çizen Cenevre Anlaşması'nı geçersiz saymasından çok sonra geldiği unutulur.[43]

Laqueur, aynı zamanda Sovyet bloku ülkeleri hesabına, özellikle haşhaş da yetiştiren Laos hesabına, narko-terörizmi tartışır. Bu, okurun anlayacağı gibi, Sovyetler'in günahının uç bir örneğidir. Onun vardığı sonuç şöyledir: "Çeşitli yerel savaş beyleri ve asilerle Güney-doğu Asya'daki, 'altın üçgen'deki uyuşturucu imali arasındaki bağlantılar konusunda bazı söylentiler -ve belki de söylentiden öte şeyler- vardı." Ama onun narko-terörizm tartışması CIA'nın uyuşturucu ticaretindeki, özellikle de Laos ve 'altın üçgen'deki önde gelen rolünden dikkatle kaçınır. Yönelinen hedefler açısından bu gerçekler yararsızdı, bu yüzden onlar hafıza boşluğuna bırakılır ve Laos yine *Sovyet*-destekli narko-terörizmin bir örneği haline gelir. En azından bu mantıktaki cürete saygı gösterilmelidir. Laqueur, uyuşturucu ticaretinde olası

42) İsrail askeri tarihçisi Un Milshtein, *Hadashot*, 31 Aralık 1987; Eliav'ın kitabı *Hamevukash*, 1983.
43) Bkz. Jeffrey Race, *War Comes to Longan* (California, 1972, 197, özellikle bölüm 3.)

Sovyet parmağı üzerine kaygılarını dile getiren tek araştırmacı değildir. Bu noktada, uğursuz bir biçimde 'Batı'yı yıkmak için' tezgâhlanan uyuşturucu ticaretinde iddia edilen Sovyet parmağına değinip, II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra ABD hükümetinin herkesin bildiği gibi uyuşturucu ticaretine bulaşmasını unutan ve Batı'yı Gorbaçov'un hilelerine kanmamaya çağıran Oxford tarih profesörü Norman Stone'u bir örnek olarak verebiliriz.[44]

Laqueur'a göre, "politik şiddet bazı çevrelerde entelektüel bakımdan saygınlık kazandığı" ve ağırlıkla solcular olmak üzere terörist gruplar yabancı destekle "terörist bir dalga" yarattıklarında, Batı demokrasilerinde terörizm bir sorun haline geldi. Gerçi sağdan gelen terörizmin varlığını kabul eder, hatta "Avrupa'da çok sayıda can alan terörist öfke patlamaları"na değinir ve bunlardan biri Münih'te, ikisi de İtalya'da gerçekleşmiştir; ayrıca "solcu grupların işi değildir" demek, onun dilinde sağcı terör anlamına geliyordu bu. Ve ekliyordu: "Münih bombasının kazara patladığı neredeyse kesindir"; böylece sağı, en azından kısmen suçsuz çıkarabileceğini sanıyordu. Tabii ki, solcu bombalar her zaman sivilleri hedef alır. Avrupa'daki en şiddetli terörden sağcıların sorumlu olmasına rağmen, sağcı terörün "çok daha az sistematik ve sıklıkta olduğu da ileri sürülebilir" diyebilmektedir. Bu ısmarlama iddia, örneğin, gizli servis ve orduyla bütünleşmiş faşist unsurların, ağırlıklı olarak sağın sorumlu olduğu 'terörist öfke patlamaları' döneminde, neredeyse devleti ele geçirme noktasına geldiği İtalya'da sağ uçların yol açtığı patlamaları tamamıyla göz ardı ederek hazırlanmıştır.[45]

Amerika'daki sol terör, siyahlarınki dışında, Laqueur'a göre, apolitiktir. "Kimlik bunalımından, varoşların sıkıcılığından, heyecan ve macera arayışından, belli bir romantik huydan -kısaca-

44) Bkz. Alfred W. McCoy vd., *The Politics of Heroin in South Asia* (Harper and Row, 1972). Son tartışmalar hakkında bkz. Jonathan Kwitny, *The Crimes of Patriots* (Norton, 1987). Stone, "Is the Cold War really Over?" *Sunday Telegraph* (Londra), 27 Kasım, 1988.

45) ABD medyasında özünde yadsınmış olan bu konular hakkında bkz. Herman ve Brodhead, *Rise and Fail of the Bulgarian Connection,* 81.

sı, kişilik problemlerine bir çare olarak terörizmden- kaynaklanır." Laqueur'un verdiği karar böyledir; kuşkusuz katılanlar hakkında derin psikolojik araştırmalar temelinde varmıştır bu karara. Oysa özelde bu, havaya bakıp karar verenlerin doğrusuydu. Kuşkusuz bu insanlar, 'muazzam entelektüel şaşkınlık' ve 'değerlerden yoksunluk' yüzünden ortaya çıkan 'kişisel meseleler'le boğuşuyorlardı, yoksa onlar Hindiçin'deki savaştaki gibi, Siyahlara yapılan muameleler gibi önemsiz sorunlara tepki göstermiyorlardı, ya da astarı yüzünden pahalı olduncaya kadar saldırı ve ihlalleri destekleyen veya sessiz kalan Laqueur'un sergilediği türden değerleri de yoktu.[46]

Terörizmle başa çıkmakta bir sorun da medyanın hayran olunacak bir terörizm imajı sunmasıdır. Böylece, tek bir eleştirel sözcük sarf etmeden, "televizyonun terörizme yaklaşımı abartılı bir saygıdan dalkavukluğa kadar kılıktan kılığa giriyordu". Görüldüğü gibi, ideolojik savaş için kullanışlı olan *obiter dicta* (gayrı resmi karar) lehine, kanıtlar yine göz ardı edilmektedir.

"Ebu Nidal ve Carlos, ya da diğer resmi teröristler türü bir terörizmin Batı'da karşılığı bulunmamaktadır"; örneğin, 1985 Martında Beyrut'taki bombalı-araba, Nikaragua'da tarım kooperatiflerine yapılan saldırılar ya da Küba'da Mongoose Operasyonlarının sonuçları onlara hiç benzemez. Tersine, 'devlet-destekli terörizm' demokratik toplumlara yöneliktir. Amerika ve müttefikleri kanadında terörizmden uzak durulmasının nedenleri, "Batı toplumlarının *status quo* yönelimli olmaları ve ayaklanmalarla diğer istikrarsızlık biçimlerini önlemek istemeleridir". Bu bize Amerika'nın neden başka birçok örnek yanında Küba'da, Allende Şili'sinde, Nikaragua'da *status quo*'yu korumada bu kadar titiz davrandığını, tarihi boyunca müdahalelerden ve diğer istikrarsızlık getirici biçimlerden kaçındığını açıklıyor. Dahası, Sovyetler Birliği, 'Küba ve Bulgaristan gibi' uydularını kullanabi-

46) Weatheman'in o zamanlarda yaptığı eleştirel tartışmalar için bkz. Harold Jacops, *Weatheman* (Ramparts, 1970).

lirken, Amerika'nın böyle 'ikame güçleri' yoktur, ve bundan dolayı Sovyet blokunun profesyonelliğiyle kıyaslandığında 'amatör' kalır. Amerika Kontralara yardım sağlamak için (bu belki de İran-Kontra oturumlarından çıkarılacak dersti) ya da Guatemala'daki devlet terörünü desteklemek için Arjantinli neo-Nazi subaylara, ya da Tayvan'a, İsrail'e veya diğer himaye devletlere başvuramaz; bu yüzden de Sovyet rakibiyle boy ölçüşmesi olanaksızdır.

Bu son derece saygın uzmanın tavsiyesine göre, uluslararası terörizm tırmanışa geçerse, "misilleme için görünen yol, elbette, destekçi ülkenin yaptığının karşılığını ödemesidir", ama böylesine meşru bir karşılık, diğerlerinin onların "demokrasi, özgürlük ve hümanizm standartları"nı paylaşmadıklarını kolaylıkla anlamayacak Batı toplumlarında güçlüklerle karşılaşacaktır. Meşru karşılık, yine de, alışageldiğimiz yorumlamanın faydaları sayesinde, Washington ve Tel Aviv'in bombalanmasını içermez.

Bütün bu yazılanların medyada ve genel entelektüel kültürde oldukça ciddiye alındığını hatırlatmak gerekiyor. Gerçekte, türü için garip olmayan Laqueur tipi düşün adamlığı, ara sıra dünyanın gerçeklerinin izlerini taşıyan ideolojik bir inşa hareketidir. Ve devlet propagandası için gerekli yerleşik imajlara olan katkısından dolayı, bizi hiç şaşırtmayacak biçimde, son derece hoş karşılanmıştır. Öyleyse medya, işlevlerine hizmet ettikleri sürece, bu akademik çalışmalara başvurabilir ve kutsal yorumları için bu kalem erbabına güvenebilirdi.

3) KAHRAMANLAR VE ŞEYTANLAR[47]

Çocuk masallarının yazarlarının anlayacağı gibi, saygı duyup seveceğimiz kahramanlar ve korkup nefret edeceğimiz şeytanlar olduğu sürece hayat basittir; iyi işlenmiş bir propaganda sistemi-

47) Elinizdeki kitabın 182. sayfasında ele alınan konular için yapılan ektir.

nin amacı, hedeflerini bir yurtseverlik mesajı taşıyan sloganlara yeterli bir coşkuyla sarılacakları düzeye indirerek, zihinsel yetileri körleştirmektir. Buna uygun olarak, uluslararası işlerde karakterlerin dağılımı, özgürlük, demokrasi, reform ve bütün güzel şeyleri savunan kahramanlar ile zalim, totaliter ve genelde iğrenç olan şeytanları içerir. Oyuncuların çoğu sahnenin arkaplanında kalan alakasız tiplerdir; iki önemli kategorinin sahneye çıkışı, elit çıkarlara katkısına ya da bu çıkarlara verdikleri zarara göre belirlenir.

İran ilginç bir örnektir.[48] II. Dünya Savaşı süresince ve sonrasında İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin çevirdiği dolaplar yüzünden ülkede milliyetçi akımlar gelişmişti ve Amerika, petrol üzerinde kontrol sağlamak temel faktör olmak üzere, bölgede artan rolünün bir parçası olarak varlığını duyurmaya başladı. 1946'da Sovyet sınırındaki kuzey İran'dan Sovyetler'in çıkarılmasında ABD baskıları önemli rol oynamıştı. Ülkenin petrol kaynakları, İngilizler Amerikan niyetlerine karşı şüpheyle baksa da, İngiliz tekelinde kaldı. Milliyetçi hareket, James Bill'in, "eski moda bir liberal", "İran'ın bütün sosyal sınıfları arasında muazzam bir karizması olan sevilen bir şahsiyet" dediği, Muhammed Musaddık etrafında billurlaşmıştı.[49] Milliyetçi blokun başına geçen Musaddık 1951'de başbakan oldu ve İran petrolünü millileştirmeye girişti. 1953'te Amerika, İngiltere'yle Musaddık'ın gitmesi gerektiğinde anlaştı. Bir CIA darbesi, Şah'ı yeniden tahta geçirerek, parlamenter rejimi yıktı. Darbenin bir sonucu, Amerika'nın dünyanın önemli enerji kaynaklarını tamamen ele geçirmesi sürecinin bir parçası olarak, İran imtiyazının yüzde 40'ını ABD petrol şirketlerinin alması oldu.[50] Şah'ın 1978'de kitlesel bir halk hareketi tarafından devrilmesine kadar, Nixon-Kissinger yıllarında olağanüstü bir düzeye erişen sürekli ABD yardımıyla Şah iktidarda kaldı.

48) ABD-İran ilişkileri hakkında bkz. James A. Bill, *The Eagle and the Lion* (Yale, 1988).
49) *A.g.y.*, 55-56.
50) Manevralar ilgiye değerdir; bkz. *Towards a New Cold War*, 313.

Varsayımımıza göre, Amerika onu devirmeye kararlı olduğundan Musaddık 'önemsiz' kategorisinden 'şeytan' kategorisine geçecek, bu arada genel olarak ABD amaçlarını gözeten Şah, tahtı sallantıya girene kadar (bu noktada diğer 'şeytan' çıkacaktır) 'kahraman' olacaktır. Kısacası, bütün bu dönem boyunca basında çıkan haberleri değerlendiren William Dorman ve Mansor Farhang'ın anlattığı hikâye de budur.[51]

1951'de Musaddık başbakan olduğunda, Dorman ve Farhang'ın tespit ettikleri gibi, Amerika petrol politikasıyla ilgili olarak "İran taleplerini genel olarak desteklemektedir", çünkü belki de "ABD yetkilileri İngiliz çıkarları pahasına Amerikan şirketlerine bir yer açma fırsatı görüyorlardı." Aynı şekilde, basın "İran'ın konumunu tarafsız ifadelerle verdi." Ama millileştirmeler sonrasında ABD hükümeti tutumunu değiştirdi ve "basında yeni bir çerçeve oluşmaya başladı." "Bu iki yıllık dönem içinde, Musaddık'ın portresi garip bir milliyetçiden, biraz çılgına ve nihayet komünist hilekâra değişecekti." Aslında Musaddık, İran'ın bağımsızlığını savunmayı öne alan anti-emperyalist bir milliyetçi olarak kaldı. Değişen Musaddık değil, Amerikan planlarıydı; medya da, devlet politikasının hemen arkasından, yönünü değiştirdi.

New York Times, 1953'te Şah'ın yeniden tahta geçirilişi ve ABD imtiyazının kurulmasından çıkarılacak dersler olduğu sonucuna vardı. Ciddi bir biçimde, "zengin kaynaklara sahip olan azgelişmiş ülkelerde şimdi ağır maliyetleri olan bir ders konusu vardır"; kendi kaynaklarını kontrol etmeye girişerek "fanatik bir milliyetçiliğe meyledenler bu maliyeti ödemek zorundadırlar". "Belki İran deneyiminin başka ülkelerde başka Musaddıkların çıkmasını engelleyeceğini düşünmek fazla olur, ama bu deneyim en azından daha makul ve uzak görüşlü liderlerin elini güçlendirebilir."[52] Bir bilge, bağımsız medyada uyarıda bulunuyor.

---

51) Dorman ve Farhang, *The US Press and Iran.* Aksi belirtilmedikçe alıntılar bu kitaptandır.

52) Makale, *NYT,* 6 Ağustos, 1954; Ayrıntılı bilgi için bkz. *Towards New Cold War,* 99'daki ve 2. bölümdeki tartışmalar.

Amerika Musaddık'ı devirmeye soyunduğu için, onun medyadaki imajı da kötüleşmeye başladı ve rutin bir biçimde diktatörlükle suçlandı. Ancak, Şah iktidarda olduğu sürece gerçekte hiçbir zaman bu terimlerle betimlenmedi. Ağustos 1953'te CIA'nın darbesiyle iktidara geldiğinden 1978 devrimine kadar, *New York Times* 'diktatör' kelimesini, 1967'de Şah'ın 'iyi diktatör' olduğunu belirterek, yalnızca bir kere kullandı. Uluslararası Af Örgütü ve diğerleri Şah'ı dünyadaki en zalim insan hakları ihlalcisi olarak tanımlarlarken, "İran'da insan hakları ihlalleriyle ilgili önemli bir haber yayımladı": *Washington Post*'taki bir başyazıda Şah'ın halkı daha şiddetle ezmek için 'bir diktatör' olarak elindeki gücü neden kullanmadığı sorgulanırken. Dorman ve Farhang 1978'deki devrim yılı içinde, Şah'ın, pozitif bir bağlamda, *bir* diktatör olarak bir kere anıldığını gördüler.

Musaddık'ın 'yönetim tarzı İran'ın görmüş olduğu en demokratik yönetim olsa'da (kuşkusuz Şah'tan çok daha demokratikti), Dorman ve Fahrang'ın tespit ettiği gibi, Şah 'kitlelere ilgisini gösteren' iyi huylu bir ilerici reformcuyken, 'mutlak diktatör' olarak adlandırılan kişi Musaddık'tı *(New York Times)* ve *"Times*'ın, Ağustos 1953'te tek bir ay boyunca (askeri darbeyle onu 'kurtarmaya' giriştiği zaman) İran'ın anayasal sistemiyle sonraki çeyrek asırda olduğundan çok daha fazla ilgilendiğini söylemek abartma olmaz." Diğerleri gibi, bu da bilinen bir hikâyedir.

Musaddık'ın yaptırdığı bir halk oylaması *New York Times* tarafından "Hitler ve Stalin koşulları altında düzenlenenlerden daha şaşırtıcı ve eğlenceli" bulunarak reddedildi. On yıl sonra, "çok daha şaibeli koşullarda," Şah'ın düzenleyip yüzde 99 oranında bir oy aldığı bir halk oylaması *Times* tarafından "İran halkının cüretli yeni reform çabalarında açıkça Şah'ın arkasında olduğunun güçlü bir kanıtı" olarak alkışlanıyordu. Şah'ın seçimleri de aynı coşkuyla alkışlanacaktı tabii.

Dorman ve Farhang'ın vardıkları sonuca göre, *Times,* 1953 yılı içindeki darbede CIA'nın oynadığı rolün pekâlâ farkında olmasına rağmen, tam on yedi yıl boyunca bu gerçeğe hiç değinilme-

di. Dorman ve Farhang, "Humeyni'nin ortaya çıkışına kadar Musaddık'ın en popüler tek lider olduğu açıktı," tespiti yaparlarken, Amerikan basınına göre, "İran halkının çok büyük bir çoğunluğu neredeyse Şah'a tapıyordu" (*Washington Post*). Polonya'daki grevler coşkulu alkışlarla karşılanırken, Dorman ve Farhang aynı tarihteki Şah'a karşı halk ayaklanması sürecinde "grevlerden yana yorum yapan tek bir yazı ya da haber"e rastlayamamışlardı.[53]

Şah'ın düşüşü yirmi beş yılda İran'daki medeni haklar ve insan hakları için ilk ciddi ilgiyi de ortaya çıkardı. Sabırsız Kongre ve medya yorumları birbirini izledi ve baskıyı kınayan ilk Senato kararı çıktı; senatörler Jacob Javits ve Henry Jatkson gibi "Şah'ın ve hükümetinin uzun süredir özür arayıcılığı"nı yapanlar, insan hakları ihlallerini -zalim tiran yerinden edildikten sonra- kınamada özellikle başı çekiyorlardı.[54] Medyanın tepkisi de aynı doğrultudaydı.

Bu anlamda, genel kalıp gerçek anlamda Nikaragua'ya da uymaktadır. 1960'dan 1977'ye kadar *New York Times*'ta Nikaragua üzerine üç yazı çıkmıştır (1963, 1967) ve 1978-1979'daki son terör fırtınası bile kısa bir yorumla geçiştirilmiştir. Diğer medyalardaki haber başlıkları da, gördüğümüz gibi, bunlara benzerdi. 1980'lerde 'ilk defa' Nikaragua, 1986'da Figueres'in yayımlanmayan sözleriyle, "halkını dikkate alan bir hükümet"e kavuştuğunda, durum çarpıcı bir biçimde değişti. Fakat Dışişleri Bakanlığı Latin Amerika Kamu Diplomasisi'nin direktiflerine uygun olarak,

53) *US Press and Iran*, 33f., 123, 164, 91f., 120, 54, 148, 157. *Times*'ın darbeden CIA'nın rolüne başka nasıl açıdan bakıldığının bir değerlendirmesi ve Vietnam üzerine 'aklayıcı' kopyanın hazırlanmasına başyazar olarak katkıda bulunan kişinin yorumları için bkz. John Hess, *Grand Street*, Kış/1989. Ne var ki, Hess'in ilginç yorumları kendi yanılgılarını ortaya sermektedir. Bu kitapta, *Times* muhabirlerinden David Halberstam ve Neil Sheehan başlangıçta, "Vietnam savaşında ABD'nin uyguladığı taktikleri eleştirirken, giderek... savaşın kendi içinde kötü olduğunu gördüler ve birçok Amerikalıyı buna ikna etme aşamasına geldiler". Onlar aslında, yalnızca (onların yapamadığını yapan) barış hareketinin değil, bu bağlamda, birçok Amerikalının da gerisindeydiler, ama en azından propaganda sisteminin temel doktrinlerini sorgulamadan uyarlayan güvercin-şahin konsensüsü çerçevesinde, onların yayınlanmış eleştirileri ehven-i şerdi.
54) Bill, karşıt alıntı, 283-284.

misyonumuzu yerine getirmek için -mucizevi bir biçimde 19 Temmuz 1979'dan beri hatırlanan- 'demokrasiyi onarıp' insan haklarını savunurken, Sandinistler bizim gözümüzde ortadan kaldırılması ya da en azından 'denetim' altına alınmaları gereken totaliter canavarlardır.

Genel kalıp burada da karakteristiktir. Bu hızlı değişimler ve onların bariz nedenleri, eğitim görmüş sınıflar arasındaki doktrinsizleştirmenin etkisinin başka bir göstergesi anlamına gelmek üzere, çok nadir olarak sorgulanmaktadır.

ABD himayesi kalktığında, 1979'da İran'daki insan hakları sorunlarının aniden keşfedilmesinin başka sonuçları da vardı. Vera Beaudin Saeedpour, Kürtlerle ilgili medya başlıklarını gözden geçirerek, "1979'dan başlayarak İran Kürtleri *Times*'ın ilk defa dikkatini çekiyorlardı," demişti, çünkü Humeyni rejimine karşı silahlı ayaklanma başlatmışlardı.[55] Daha sonraki basın haberleri Kürt sorununu 'güçler mücadelesinde bir değişken' olarak ele aldı. Temel sorun, eğer İran parçalanırsa, Amerikan çıkarlarının nasıl etkileneceğiydi; Kürt halkının hakları ve sorunları üzerine haberler bu kritere göre artıyor ya da azalıyordu.

Gelgelelim, Kürtlerin baskı altına alınmalarının meşru bir ilgi konusu olması için bir başka koşul daha vardı: İsrail'in gücünü desteklemek üzere sömürülebilmesi. Bu mantıkla, *Times*'ın köşe yazarı William Safire, Kürtlerin otonomi ve kültürlerine saygı istemelerinden yana görüş belirttikten sonra, asıl noktaya geliyor: "Sadece Batı Şeria'da değil, bütün İsrail'de egemenlik kurmak isteyen Yaser Arafat İran'da Humeyni'yi bağrına basmış" ve Kürtleri savunmamıştır; "Sovyet-destekli Iraklılar" da, "Arap-olmayan Kürtlere" saldırıp Filistinli Araplara bağımsızlık isterken, aynı şekilde ikiyüzlüdürler. Safire'in vardığı sonuca göre, "FKÖ taraftarları nerede destek görüyorsa, orada Kürtlerin hakları göz ardı edilir". Bu, *New Republic*'te ve İsrail lobisinin diğer yayınlarında da ortak temadır.

---

55) Saeedpour, *Kurdish Times ve the New York Times, Kurdish Times* (Brooklyn) Cultural Survival yayını, Yaz 1988. Diğer yayın örneklerinde yer almıştır.

Saeedpour'un tespitleri ise şöyledir: "Arap-olmayan Kürtler"e ihanet edilmesi ve "Filistinlilerin 'meşru hakları'ndan söz ederken Kürtler konusunda sessiz kalan" Arapların ikiyüzlülüğü hakkında yazılar yazan Safire, 1976'dan beri, 'Irak Kürtleri'nin şampiyonluğuna soyundu. 1980'de, Iran rejimine karşı Kürtlerin silahlanmasını savundu. Irak ve İran'da acı çeken Kürtler için İsrail'in hiçbir şey yapmamasını bile protesto etti. Ve Saeedpour devam ediyor: "Bugüne kadar Bay Safire Türkiye'deki Kürtlerle ilgili tek bir satır olsun yazmadı." Ama orada Kürtler ABD-destekli (ve İsrail müttefiki) rejim altında aşırı baskılara maruz kalıyorlardı. Kürtlerin yalnızca düşman İran ve Arap Irak'taki kaderleri öfke ve insani ilgi doğurmaktadır.

Mücadelelerinin Nixon ve Kissinger tarafından sinik bir biçimde manipule edildiği ve artık kendilerine gerek duyulmadığında ise Irak terörüne terk edildikleri, Beyaz Saray'ın sızdırılan gizli raporunun ortaya çıktığı 1975 yılında gazete haberlerine kısaca konu oldu. O zamandan beri, Irak terörü altındaki Kürtler, ağırlıklı olarak demeçleri anti-Arap bir silah olarak sömürülebildiği kadarıyla, ortaya çıkan bir temadır. Ve İran'daki Kürtlere yapılan baskılar ABD'nin stratejik çıkarları bağlamında bir sorun olarak sık sık gündeme gelir.

ABD'nin müttefiki Türkiye'de Kürtlere uygulanan kötü muamelenin böyle bir değeri ya da yararı yoktur. Saeedpour'un işaret ettiği gibi, bu yüzden Türkiye'yle ilgili gazete başlıkları göze batacak kadar farklıdır. Türkiye'de, Kürtlerin ayrılmaları savunulamaz; aslında, Türk ortağımızın iddia ettiği gibi, Kürtler yoktur, hatta dillerini kullanmaları bile suçtur. Medya Türk hükümetinin yaklaşımına yakından bağlı kalır. 1980'deki ABD-destekli askeri darbeden sonra Kürtlere yapılan baskı konusunda bazı sınırlı haberler çıksa da, Türk devleti terörizm kuşatması altında 'layık bir demokrasi' olarak sunulurken Kürtler 'Marksist ve terörist' olarak inkâr edilir. Medya tarafından bir komünist ajana dönüştürülen bir Türk faşist kullanılarak yaratılan, Papa'yı

öldürmek için KGB-Bulgar komplosu etrafında dönen masallar bu imajın yerleşmesine yardımcı olmuştur. "Amerikan basınında olaylan Türk yorumuyla kabul etme", Saeedpour'un yazdığına göre, "kimlikleri tespit edilemeyen saldırganlar"a bir misilleme olduğu iddia edilen Irak sınırı içlerinde Kürtlere karşı Türk saldırıları hakkında çıkan haberlerle açıklık kazanmıştır. Türkiye'nin Kürt bölgelerindeki şiddet üzerine haberler, Türk haber ajanslarına dayanarak, aynı biçimde Kürtlerin Türkleri öldürdüklerini ima etmektedir. Bazı yazarlarda da yankı bulacak biçimde, basın Kürtlerin Türkiye'de 'militanlar'ı desteklemediklerini ileri sürer. Bir Türkiyeli Kürt için böyle bir desteği açıkça belirtmek 'intiharla aynı anlama geldiğinden', Saeedpour'a göre, "saçmalığın sınırını gösteren" bir iddiadır bu. Etnik kimliklerinin yasadışı olduğu bir ülkede Kürtlerin görüşü örnek olarak bile alınamaz. Kısacası, Kürtlere karşı işlenen suçlar ve onların kendi kaderlerini tayin hakları uygun temalardır, ama yalnızca başka amaçlar açısından yararlıysalar.

4) ORTADOĞU 'BARIŞ SÜRECİ'[56]

'Tarih mühendisliği' görevi, muhtemelen dünya sorunları içinde en tehlikelisi olan ve yıkıcı bir bölgesel savaşla süper-güçlerin çatışması açısından sürekli bir tehdit oluşturan Arap-İsrail çatışmasında tek bir hamleyle yerine getirildi. Görev, gerçekte red cephesinin başını çekmelerine, geniş uluslararası ve bölgesel destek gören barış girişimlerini engellemelerine rağmen, Amerika ve İsrail'i 'barış için yanıp tutuşan' ve bir 'barış sürecini' gözeten ülkeler olarak sunmaktı. Bu durum, 4. bölümde tartışılan ve şimdi ele alacağımız diplomatik bir telaşla sona erene kadar değişmedi.

1960 sonlarından beri, uluslararası düzeyde kabul edilen sınırlar (Haziran 1967 öncesi) konusunda, belki bazı küçük değişikliklerle politik bir uzlaşma sağlanmasından yana bir konsen-

56) Elinizdeki kitabın 184. sayfasında ele alınan konular için yapılan ektir.

süs vardır. Erken aşamalarda, bu geniş konsensüsün maddeleri mevcut devletlerin haklarına uygun biçimde daraltıldı ve aslında, Eylül 1969'daki Rogers planında açıklanan haliyle resmi ABD politikasının genel çizgisine çekildi. 1970 ortalarında konsensüsün maddeleri, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde bir Filistin devleti kurulması ve bölgedeki bütün devletlerin haklarını güvence altına almak üzere kabul edilen sınırlar, güvenlik garantileri ve diğer düzenlemeleri de içine alacak şekilde değişti. Bu noktada, FKÖ ve çoğu Arap ülkesi uluslararası konsensüse yaklaştılar ya da katıldılar. Daha önceki konsensüs, ilgili tarafların biri ya da ikisinin eski Filistin'in yerli halklarının kaderlerini tayin etme haklarını inkâr eden, tam anlamıyla bir red konsensüsüydü.

Bir yanlış anlamadan kaçınmak için, burada standart anlayıştan hareket ettiğimi ve 'red' terimini ilgili taraflardan bir ya da ikisinin kaderlerini tayin etme haklarını reddetme konumlarına bakarak aktüel anlamda kullanıyorum. Yani, 'reddiyeci' terimini yalnızca Yahudilerin kaderlerini tayin etme haklarını inkâr edenlere uygulayan geleneksel kullanımdan yana değilim. Tek kelimeyle ırkçı olan geleneksel kullanım, örtük bir biçimde, Filistinlilerin böyle bir haklarının olmadığı konusunda doktriner gereksinimi pekiştirmeyi amaçlamaktadır. Böylesi hakların statülerinin, bir örnekten diğerine değerlendirilmesi de ayrı konulardır, ama bu konuya burada değinmeyeceğim.

Amerika, hem resmi ABD politikasına uygun olan ve Filistinlilere hiçbir hak tanımayan önceki planı, hem de İsrail Yahudileri ile Filistinli Arapların paralel haklarını tanıyan reddiyeci olmayan sonraki alternatif olmak üzere, uluslararası konsensüsün bütün düzenlemelerine karşı çıkmaktadır. Amerika, uygulanabilir bir politik uzlaşmayı engellemeyi ve (retorik bir yana) bölgede İsrail yayılmasını destekleyip finanse etmeyi yeğlemektedir. İsrail'deki başlıca iki politik grup da, kaynakların etkin kontrolünü ve işgal topraklarının büyük kısmını İsrail'e bırakmayan herhangi bir politik uzlaşmaya şiddetle karşıdır; yalnızca, yerli halkların kendi kaderlerini tayinlerini inkâr eden reddiyeci konumun tarzları üzeri-

ne farklılık gösterirler.[57] ABD yönetimleri genel olarak, bu temel talepleri karşılayan bir 'toprak tavizi' biçimi isteyen İsrail İşçi Partisi'nin tutumunu desteklemektedir. ABD-İsrail reddiyeciliği öylesine aşırı boyutlardadır ki, Filistinlilerin süren görüşmeler için kendi temsilcilerini seçme haklarını bile tanımamaktadır. Böylelikle, Amerika ve İsrail 1947'de Yahudilerin o zamanki görüşmelerde Siyonist örgütler tarafından temsil edilmesinin reddiyle kıyaslanan bir tutum -eğer uygulanmış olsaydı Nazizme geri dönüş olarak değerlendirilebilecek bir tutum- benimsemektedirler.[58] Bu anlamda, ABD-İsrail konumuyla ilgili medyada herhangi bir sorgulama bulmak zor olacaktır; çağdaş Batı kültürünün ilkel doğasıyla kafası karışanlar için ilgi çekmeyen olgulardır bunlar.

Medya, aşırı reddiyeci tutumu lütûfkârlık ve uzlaşma ruhu olarak sunarak, özellikle FKÖ'yü şiddet yanlısı aşırılar olarak resmederek Arap devletlerinin ve FKÖ'nün reddiyeci olmayan bir uzlaşmaya varma çabalarını gözlerden uzak tutma göreviyle karşı karşıyadır. Bu sorumluluklar kararlılık, beceri ve büyük bir başarıyla yerine getirilmektedir.[59]

---

57) Joan Peters'in, iyimser yaklaşıldığında Amerikan entelektüellerinden oldukça takdir toplayan kitabında gündeme getirdiği, Filistinlilerin son mülteci olmaktan öte önem taşıdıkları görüşünü inkâr ederek, bu durumu doğrulamak için çok büyük bir kampanya çalışması yapılmıştır. Son dönem entelektüel gelişmeler tarihinin çok daha yakından incelenmesi gereken, bu en aydınlatıcı kısmını değerlendirmek için bkz. denemeler, Norman Finkelstein, Edward Said ve Christopher Hitchens, *Blaming the Victims.* Finkelstein'in, bu propaganda kampanyasından çok daha önce de, çok iyi bilinen ve Filistinliler konusunda yapılmış olan sahtekârlığı ortaya seren önemli çalışması ABD'de yayınlanamıyordu. Kitap ancak İngiltere'de ortaya çıktıktan sonradır ki, gözlemciler tarafından yerden yere vurulabilmişti (kısmen, Finkelstein'in analizinin yayınlanamamış olmasına dayanarak). Bunlardan heyecanlı Amerikalılar ya da aralarında daha az küstah olanlar, söylenenlere bakmayıp konuyu unuttular; bazıları kendi yardımlarıyla o hale getirilmiş olan sahtekârlıktan haberleri olmadığını iddia etti. Bu, üzerinde çok durulması gereken öğretici bir hikâyedir.

58) Herhangi bir tarihsel karşılaştırma gibi bu da bazı yönlerden doğru değildir. Sadece en aşikâr ve fark edilmesi çok kolay olan farklılıklara bakarak. Filistinlilerin FKÖ'yü desteklemesi, eldeki tüm kanıtlarla dayanarak, Musevilerin 1940'ların ortalarında Siyonist örgütleri desteklemesinden çok daha öte bir şeydir.

59) Ayrıntılı bilgi ve arkaplandaki unsurlar için bkz. *Fateful Triangle; Pirates and Emperors;* Noam Chomsky, makaleler, "The Palestinian Uprising", Z *Magazine,* Mayıs 1988, ve "The US and the Middle East" (bkz. bölüm 3, not 23). Sonuncusunda ayrıca, İsrailler ilgili bazı önemli diplomatik kayıtların değerlendirmeleri vardır. Referans için aynı kaynaklara bakınız.

ABD'nin politik bir çözümü saptırma girişimleri, yönetimin Kissinger'ın 'sıkıştırma' politikasını tercih ettiği, İsrail'in uluslararası konsensüsü ve resmi ABD politikasına göre düzenlenmiş Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat'ın geniş kapsamlı barış önerilerini reddetmesini desteklediği 1971 yılına kadar geri götürülebilir. Bu yüzden, söz konusu olaylar tarihten kazınmalıydı. Sonuçta ulaşılan standart doktrine göre, ancak altı yıl sonra, 1977'de, "Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat Kudüs'e uçarak ve Neşet'te İsrail'e barış önererek Arap reddiyeciliğinin duvarlarını yıkmıştı"[60] –Filistinlilere hiçbir hak tanımayan, altı yıl önce reddettiği öneriye oranla İsrail açısından daha az kabul edilebilir maddeler içeren bir öneri. Propaganda sisteminin bu can alıcı doktrinine ihanet etmeye istekli birilerine rastlamak ise pek kolay değildir.

Arada kalan yıllar içinde, Ekim 1973 savaşı Kissinger ve İsrail liderlerine Mısır'ın basitçe hor görülerek yok sayılamayacağını öğretmişti. Bu yüzden, kendileri için en iyi başka bir politikaya, yani, olağanüstü boyutlara ulaşan ABD yardımıyla, İsrail'in işgal ettiği toprakları bir araya getirmekte ve Amerika'ya 'stratejik bir değer' olarak hizmet görürken kuzey komşusuna saldırmakta serbest olacağı biçimde, belli başlı caydırıcı Arap güçlerini İsrail'le çatışmadan uzak tutma politikasına geçtiler. Bu politika 1978-1979'da Camp David'de tamamlandı –katılanların niyetleri ne olursa olsun. Bu bağlamda, Sedat'ın 1977 barış girişimi kabul edilebilir bir çizgideydi.

Bu gelişmelere eşlik eden bir doktrin ise Sedat'ın 1977'de 'Arap reddiyeciliği'ni aşmasının tek örneği olarak kaldığıdır. Dolayısıyla, toprak ve güvenlik garantileriyle uluslararası konsensüse uygun iki-devletli diplomatik bir uzlaşma isteyen, Ürdün, Suriye ve Mısır'ın savunup FKÖ'nün desteklediği, hatta İsrail'e

60) Mary Curtis, *Boston Globe Magazine*, 14 Ağustos 1988. Bu örnek birçoklarından daha ilginçtir, çünkü Curtis bağımsız çalışan ve birikimli bir muhabirdir. Diğer olaylardan örnek için bkz. *Fateful Triangle*, bölüm 3, 2, 4.2. Belli başlı gazeteler bu konuda çıkan yanlış yorumları düzelten editör mektuplarını reddetmiştir.

göre 'hazırladığı' bir kararı Amerika'nın veto ettiği, 1976 Ocak ayındaki BM Güvenlik Konseyi oturumu gibi olayların kayıtlardan silinmesi gerekmektedir. İsrail'in hakları konusunda, "anlaşmaya taraf Arap devletleri" ve FKÖ, "bölgedeki bütün devletlerin egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve politik bağımsızlığı ile güvenli ve tanınmış sınırlar içinde barış halinde yaşama haklarını... garantiye alan... uygun düzenlemeler" isteyen BM'in 242 sayılı kararının sözlerini yineliyorlardı. Bu, belli başlı Arap devletlerinin desteğiyle FKÖ'nün ilk defa BM'nin 242 sayılı kararını onaylamasının örneğidir.

Bu olgular kabul edilemezdi. Nitekim resmi tarihten çabucak silindiler ve unutturuldular. Aynı şey Filistin Ulusal Konseyi'nin (FUK) bir Sovyet barış önerisini oybirliğiyle onaylaması için de geçerlidir. Öneri iki 'temel ilke'ye dayanıyordu: 1) Bağımsız bir devlet olarak Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin etme haklarını gerçekleştirmek; 2) "İsrail'inki dahil olmak üzere bölgedeki bütün devletlerin güvenlik ve egemenliğini sağlamak" esastı. FKÖ ve diğerleri tarafından, diplomatik tıkanıklığın aşılması ve Filistinli Araplarla ve İsrail Yahudilerinin kendi kaderlerini tayin etme haklarını tanıyan iki devletli, barışçı bir uzlaşma sağlanması yönünde başlatılan, ABD-İsrail reddiyeciliğince düzenli olarak engellenen bir dizi girişimin de gözlerden uzak tutulması zorunluydu.

Genel Washington-medyasının tutumuna göre Filistinliler İsrail'in, açıktan ırkçı önvarsayımları gizlemek için tasarlanan bir maddeyle, 'nüfus sorunları'yla karşılaşmaması için Arapların yoğun olarak yaşadığı bölgeleri kapsam dışı bırakırken, işgal altındaki topraklar ve kaynakları üzerinde İsrail denetimini garanti altına alan İşçi Parti reddiyeciliğiyle yetinmelidirler. Bu bölgeler, devletsiz kalacak ya da Ürdün tarafından yönetilecektir. Bu seçenekler söz konusu topraklarda yaşayan halk tarafından ezici bir çoğunlukla reddedilmiştir, ama bu olgu, yolumuza çıkan halkların insandan daha farklı bir sınıfa girdikleri ve haklarının olmadığı şeklindeki geleneksel ilkeye dayanarak, gündem dışı kalmaya mahkûmdur.

Bütün bu yıllar boyunca, Amerika'nın reddiyeci tutumu medyada ve geleneksel olarak entelektüel camiada tarihsel bir veri olarak ele alındı ve dolayısıyla hiç tartışma konusu edilmedi. *Times* muhabiri Thomas Friedman, bu anlayışla, Arafat'ın "yalnızca, en iyi olasılıkla, Batı Şeria'da bir çoğunluk elde etme karşılığında İsrail'i tanıyan bir Filistinli lider olarak tarihin derinlerine gömülmek ya da hiçbir şey elde etmemeyi sürdürerek Filistinlilerin bütün sorumluluğunu üstlenmek seçimiyle yüzleşmek zorunda olduğu"nu yazar.[61] Sadece bu seçeneklerin Amerika tarafından hoş karşılanması gibi basit ve yeterli bir nedenden dolayı bile bunlar tek seçenektir. Ekim 1984'te, "aşırıların ve Ortadoğu'da uzlaşmaya dayalı çözümleri reddedenlerin" artan güçlerinden dolayı üzüntülerini dile getirdiği *Times Magazine*'deki bir başka makalesinde Friedman, suçu birincil olarak Araplara, özel olarak da Yaser Arafat'a yıkar: "İsrail'i tanımayı ve onunla doğrudan görüşmeyi reddeden Araplar, Haham Kahane gibi İsrailli fanatiklerin, hâlâ çoğunluğu uzlaşmadan yana olan İsrail kamuoyunun meşru korkuları ve güvenlik sorunlarını istismar etmesine olanak sağlayarak onları güçlendiriyorlar." Bu yazı Arafat'ın açık bir biçimde İsrail'le karşılıklı tanıma temelinde görüşme çağrısından birkaç ay sonra yazıldı. Bu çağrı İsrail tarafından resmen reddedildi, Amerika tarafında ise yorumsuz biçimde geçiştirildi; Bu çağrıya atıfta bulunan mektupları bile basmayı kabul etmeyen *New York Times* tarafından ise haber olarak verilmedi.[62] Ama önemi yok: Arafat'ın görüşme ve karşılıklı tanıma çağrısı, "İsaril'i tanımayı ve onunla doğrudan görüşme"yi "aşırı bir tavırla" reddetmek anlamına gelir ve İsrail İşçi Partisi'nin bu ihtimali dikkate almaması da çarpıcı bir ılımlılık ve uzlaşma arayışıdır. Friedman, bildiğimiz geleneği izleyerek, "Moşe Dayan ile Menahem Begin arasında ortayı Enver Sedat buldu," diye yazıyor, ama burada ideolojik bakımdan kabul edilemez bulunan, bu yüzden 1971'de reddedilen barış önerisi yerine, Amerika'nın ve İsrail'in

61) Friedman, *NYT*, 7 Ağustos, 1988.
62) Ayrıntı için bkz. *Pirates and Emperors*, bölüm 2, not 58 ve metin; kaynaklar belirtilmiştir.

geniş kapsamlı hedeflerine ulaşamayacaklarını kabul etmelerinden sonra yayımlandığı için tarihsel kayıtlara girme hakkı kazanan ve daha az gelecek vadeden 1977 önerilerini kastediyordu.[63]

Times editörleri için, çatışan tarafların eşit haklarını benimseme isteği 'reddiyecilik' olarak adlandırılır. Yani, reddiyeci olmamak reddiyetçiliktir: yorumların faydasının başka bir örneği. Onlara göre, "İsrail'in kaba güce dayanan baskısı"nı eleştirmek yerindedir, ama "kayıtları tamamlamak" ve arkaplanı hatırlamak, özellikle de İsrail'e çok küçük bir şans bırakan Filistinlilerin ve genel olarak Arapların "katıksız reddiyetcilikleri"ni hatırlamak da zorunludur. Haziran 1988'de "Arapların egemen olduğu devletlerin katı tutumları"ndan etkilenen editörler, "Shultz'un barış planını doğrudan reddetmek ya da Filistin devletinde ısrar etmemekle birlikte, İsrail'in işgal ettiği bütün topraklardan çekilmesi gereği konusundaki tutumlarını sertleştiriyorlar," diye yazıyordu. Bu talihsiz bir yazıdır: "Reddiyecilik sonsuz parçalanmanın bir formülüdür." Burada önemli olan, 'reddiyecilik'in anlamıyla ilgili ulusal grupların biri ya da ötekinin kaderini tayin etmesi hakkı değildir; tersine bu hakkı Filistinlilere tanımayan ve Amerika tarafından ileri sürüldüğü için yalnızca tanım gereği geleceği olan Shultz'un barış planının reddidir. Editörler burada, "FKÖ'lü sürgünler ve onların Filistin'in kendi kaderini tayin etme hakkını isteyen açıklamaları tarafından kötüye kullanılan Batı Şerialılara", "işgalci askerlere kafa tutma"nın ötesine geçmeleri ve "daha ciddi adımlar atmaları", yani, Filistinlilere kaderlerini tayin hakkı etme *tanımayan* ABD-İsrail barış anlayışını kabul etmeleri çağrısı yapmaktadırlar. Üstelik, "İsrail suçlanamaz, çünkü Filistinliler Güvenlik Konseyi barış planını aşağılayarak reddetmiştir," diye yazacak kadar ileri gittiler; örneğin, Ocak 1976'da FKÖ'nün desteklediği (ya da 'hazırladığı') iki-devletli Güvenlik Konseyi kararı ve ABD'nin vetosu.[64]

63) Friedman, "The Power of Fanatics", *NYT Magazine*, 7 Ekim, 1988.
64) Makale, *NYT*, 13 Haziran 1988.

Buradaki tavır üç yaşındaki inatçı bir çocuğu hatırlatıyor: "Onu sevmiyorum, öyleyse o yok." Fark, bu örnekte üç yaşındaki çocuğun, egemen bir süper-gücün enformasyon servisleri olmasıdır.

Filistinlilerin Yahudiler gibi insan haklarını tanıyan, reddiyeci olmayan bir uzlaşma seçeneği yoktur, çünkü Amerika ve İsrail ona karşıdır; bu basit, tartışılmaz bir olgudur. Benzer biçimde, Filistinlilerin, Yahudilerin tersine, özellikle aşırı bir reddiyecilik biçimi olarak, kendi temsilcilerini seçemeyecekleri tartışmasız kabul edilmektedir. 'Barış süreci' bu ilkeleri bilinçli ve derinlikli irdelenmekten koruyacak biçimde şekillendirilmelidir. Başka bir yerde uzun uzadıya belgelediğim gibi, bu konuda elde edilen başarı göz kamaştırıcıdır.[65]

Yarı-resmi kayıtların gazetesi olarak *New York Times*, tercih edilen tarih versiyonunu güvence altına almak için her zamankinden çok daha dikkatli olmalıdır. Değindiğim gibi, Yaser Arafat Nisan-Mayıs 1984'te karşılıklı taramayı esas alan görüşmeler için bir çağrı yayımladığında, *Times* bu çağrıyı, hatta atıfta bulunan mektupları bile basmayı reddetti. Gazetenin Kudüs muhabiri Friedman birkaç ay sonra, "Ortadoğu'da Yirmi Yıllık Barış Arayışı"nı değerlendirdi, ama bu yirmi yıldaki belli başlı Arap (FKÖ dahil) girişimleri dışarıda bırakıldı ve dikkatler çeşitli reddiyeci ABD önerilerine, yani resmi 'barış süreci'ne çekildi. Dört gün sonra *Times* yazarları şunları açıkladılar: "En önemli gerçeklik, Arapların eninde sonunda İsrail'le görüşmelere oturmak zorunda kalacaklarıdır"; Yaser Arafat yollarını kesiyor ve hâlâ, Kral Hüseyin'i 'Batı Şeria Filistinlilerinin sözcüsü' olmasında görüş birliği sağlayarak Başbakan Peres'in sağlıklı pragmatizmini güçlendirmek üzere "İsrail'e samimi bir yakınlaşma" gösterme yerine, "ulaşılamaz bir bağımsız devletten dem vuruyor". Kral Hüseyin çözümüne ezici bir muhalefetin olması önemli değildir, insan hakları olmayan halklar örneğinde çoğunluk konu edil-

65) Bkz. not 59'un kaynakları.

mez, çünkü onlar ABD düzenlemelerinin önünü tıkarlar. Peres'in 'sağlıklı pragmatizmi'nin İsrail'e toprakların büyük bölümüyle kaynakların denetimini bağışlaması ise geçiştirilir. Hemen ardından, "Filistinliler Barış Arayışına Hazır mı?" başlığı altında başka bir 'barış süreci' değerlendirmesinde, diplomasi muhabiri (Bernard) Gwertman -yine yanlış olarak-, "FKÖ her zaman İsrail'le barış görüşmesi hakkında konuşmayı reddetmektedir," diye yazıyor.[66]

Gwertzman'ın İsrail ve Amerika'nın 'barış için hazır' olup olmadığını sorma gereği duymadığına dikkat edelim. Amerika için bu tanım gereği doğrudur, çünkü 'barış' Washington'ın neyi kabul etmeye hazır olduğuna bakarak tanımlanır. 'Sağlıklı pragmatizmi'yle İsrail İşçi Partisi, temel olarak ABD reddiyeciliğine katıldığından, o da otomatik olarak 'barış için hazır'dır.

Bu can alıcı konuda kayıtların çarpıtılması işi şaşırtıcı düzeylere ulaşır. 10 Aralık 1986'da Friedman, "İsrailli Hemen Barış grubu, görüşecek bir Arap partner bulamadığından hiçbir zaman sıkıntıya girmedi," diye yazmaktadır.[67] Birkaç ay sonra, Şimon Perez'in "Yahudi halkının sahip olduğu türden bir barış hareketinin Arap halkı arasında yokluğu"ndan sızlandığını ve "vurucu bir örgüt olarak kaldığı ve görüşmeleri reddettiği sürece" FKÖ'nün görüşmelere katılamayacağını söylediğini yazar.[68] Bunun Arafat'ın karşılıklı görüşmeler esasına dayanan önerisinin İsrail hükümeti tarafından reddedilmesinden üç yıl sonra söylediğini unutmayın.

Friedman'ın 'görüşecek bir Arap partner yokluğu' üzerine makalesinden altı gün önce, geniş çaplı olarak dağıtılan İsrail gazetesi *Ma'ariv'de* şöyle bir başlık vardı: "Arafat, İsrail'e doğrudan görüşmelere girmeye hazır olduğu işareti veriyor." Bu teklif 'sağlıklı pragmatist' Şimon Peres'in başbakanlığı zamanında yapıldı.

66) *NYT*, Mart 17, 21; 2 Haziran 1985.
67) 'Hemen Barış' kendini hiçbir zaman İşçi Partisi reddiyeciliğinden tamamen ayrı tutamamıştır. Net olmayan ve kararsız duruşundan dolayı ABD'de oldukça yanlış anlaşılmıştır.
68) Friedman, *NYT*, 10 Aralık 1986; 27 Mart 1987.

Peres'in basın danışmanı, "FKÖ'nün görüşmelerde taraf olamayacağı doktrininden gelen, FKÖ'yle herhangi bir ilişkiye ilkesel bir itiraz olduğu" yorumunu yaparak bu haberi doğrulamıştır. İşçi Partisi görevlisi Yossi Beilin, "öneri... göz ardı edildi, çünkü herhangi bir FKÖ unsuruyla herhangi bir görüşme yapmaya hazır olmadığımız bir zamanda yapılan doğrudan ilişki kurma yönünde hileli bir adım görüntüsü vermektedir," diyordu. Başbakanlık daire başkanı ve Izak Şamir'in politik danışmanı, Yossi Ben-Aharon da durumu şöyle açıklıyordu:

> İsrail kampındaki Ukud ile İşçi ittifakı arasında bir ayrılık konusu yok. Aslında işbirliği ve genel bir anlayış hakim, kuşkusuz FKÖ'nün tartışmalarda ya da herhangi bir şeyde taraf olamayacağı olgusu anlamında... FKÖ'yle bağlantılı hiç kimse Filistinlilerin sorunlarını temsil edemez. Eğer bu sorunu çözecek düzenlemeler için bir umut varsa, birinci koşul FKÖ'nün bölgeden sökülüp atılması gerektiğidir: Politik olarak, psikolojik olarak, sosyolojik olarak, ekonomik olarak, ideolojik olarak. Bir etki zerresi bile kalmamalıdır. FKÖ'yle herhangi bir uzlaşma konusundaki İsrail muhalefeti, onun zayıflaması ve nihai olarak ortadan kaybolması amacını gözetmelidir... Bu büyük oranda bize bağlıdır. Örneğin, hiçbir gazeteci FKÖ ve etkisi konusunda soru sormayabilir. FKÖ'nün İsrail basınında bir tartışma konusu olduğu fikrine gelince, bu zaten yersizdir. FKÖ'nün, İsrail'in herhangi bir ilişkiye girebileceği bir unsur olamayacağı konusunda konsensüs olmalıdır, bu konuda hiçbir tartışma yapılmamalıdır.[69]

Ortadoğu'da görüşecek bir tek Arap partner bulamayan tek barışçı gücün acı kaderi üzerine sık sık tuttuğu matemlerin birinde Friedman bu konuya şöyle bir değinmiş olsa da, Amerikan medyası asıl olarak bu olguların hiçbirini haber yapmamıştır.

---

69) Yıtzhak Ben-Horin, *Ma'ariv*, 4 Aralık 1986; *Ma'ariv*, 5 Aralık 1986; Eyal Ehrlich, *Ha'aretz*, 19 Aralık 1986.

Friedman'ın hizmetleri fazlasıyla ödüllendirildi. *Times* onu diplomasi bölümünün başına getirdi ve Nisan 1988'de, Ortadoğu için pek örneğine rastlanmayan 'dengeli ve doğru haberler' verdiği gerekçesiyle Pulitizer Ödülü'ne layık görüldü. Bu onun ikinci ödülüydü; ilk ödülünü Lübnan'daki çalışmalarından dolayı almıştı, ama o zaman sevinci gölgelenmişti, çünkü ödül tam Lübnan'daki Amerikan Büyükelçiliği'nin bombalanmasının ardından verilmiş ve kendisine 'bir buruk sevinç tattırmıştı." Ancak bu defa ödül 'herhangi bir trajedi tarafından gölgelenmemiş'ti. Kudüs ve işgal altındaki topraklar konusunda yazan bir gazeteci açısından ilginç bir tepkidir bu. Filistin ayaklanmasının sert bir biçimde bastırılması öncesine rastlayan aylarda, görülüyor ki her şey mükemmeldi o bölgede.[70]

Pulitzer Ödülü'nü alması dolayısıyla İsrail basını Friedman'la uzun mülakatlar yaptı.[71] Friedman bu mülakatlarda, örneğin, 'Filistinlilerin İsrail'in varlığını tanımayı reddettikleri, kendilerini kurban olarak sunmayı yeğledikleri' görüşünün yerleşiklik kazanmasına hizmet eden uydurmalarından bazılarını yineledi. Irkçı aşağılama tonu, sahtekârlığından daha az kayda değer değildi; 'işgal altındaki topraklardaki ayaklanmayı bütünüyle önceden görmekteki' parlak başarısı için kendisini övdü -düzenli okurları için bir parça şaşırtıcı bir şeydi bu-, ayrıca eşsiz bir özen ve kavrayışla "o zamana kadar kimsenin göndermediği haberler" kaleme almıştı; ama onun kavrayışından daha önemlisi, İsrail, "dünyanın en açık ülkesi olduğu halde medyada en az anlaşılan ülkeydi". Friedman bu arada işgal altındaki topraklar sorununa kendi çözümünü de sunmuştu. Bu model, İsrail gücünün desteğinde terörist bir paralı ordunun denetimindeki, güney Lübnan modeli olacaktı. Temel ilke 'barış değil, güvenlik' olmalıydı. Ama yine de, Filistinliler her şeyden mahrum bırakılmayacaklardı. "Filistinlilere yalnızca kaybedeceklerine dair bir umut olması"

70) *AP*, 1 Nisan 1988. Bu olaylar aslına sadık kalınarak, yıllarca çeşitli yayın organlarında çalışmış bir gazeteci olan John Kifner tarafından, ayaklanmanın ilk aylarında *New York Times*'da yayınlanmıştır.

bile yeterdi; yani, Friedman'ın haber olarak geçmeyi reddettiği ve tutarlı biçimde karşı çıktığı, uzun süredir savunulan bir tutum olan iki-devletli karşılıklı tanımaya dayanan bir uzlaşmanın dışında bir 'talep.' Friedman şöyle devam ediyordu: "Bana göre, Ahmed otobüste bir yer edinir edinmez, taleplerini kısacıktır."

Son cümle ilginçtir. Mississipi'de bir güneyli şerifin otuz yıl önce benzer bir yorumu yaptığını ("Zenciye otobüste bir yer ver, sesi kesilecektir,") hayal edebilirsiniz, ama ABD'li bir gazetecinin bugün böyle bir ifadeyi Araplardan başka herhangi bir grup için kullanabileceğine inanmak güçtür. Aslında, Amerika'da saygın çevrelerde anti-Arap ırkçılığı egemendir. Bu konuya daha sonra döneceğim.

'Dengeli ve doğru haber' vermekteki başarılarının onaylanmasıyla *Times*'ın diplomasi bürosunda şef olmasının ardından Friedman, yeni konumunda daha geniş sorumluluk isteyen alanlara yöneldi ve okuru aydınlatmaya başladı. Örneğin, "başarısızlığa uğramış Reagan yönetiminin yaklaşımından sekiz yıl sonra, Washington'ın Orta Amerika'da gerçekçi bir seçeneği vardır –Kostarika, El Salvador, Guatemala ve Honduras liderlerinin yol açtığı diplomatik girişimler çerçevesinde değişimleri gözetmek"; ve buna baştan sona karşı çıkanlar, kuşkusuz hemen anlayacağınız gibi, yalnızca totaliter Sandinistler'dir.[72] İyi eğitim görmüş bir entelektüelin çizgiyi belirlemesi için ne kadar az çaba gerektiğini görmek hayli etkileyicidir. Kuşkusuz başka bir Pulitzer Ödülü kapıda onu beklemektedir.

Şimon Perez'in 'doğrudan görüşmeleri' reddetmesinden bir yıl sonra, İbrani basını İsrail'de Arafat'ın ifadelerini, "İsrail'le doğrudan görüşmelere hazırım, ama sadece eşitler arasında bir eşit olarak", başlığıyla duyurdu ve Şimon Peres, "FKÖ, İsrail'le uluslararası bir konferans olmadan doğrudan görüşmeye hazır,"[73] diye bildirdi, ama İsrail teklifi yine reddetti. Birkaç gün sonra Arafat,

71) "The Man who Foresaw the Uprising", *Yediot Ahronot*, 7 Nisan; "Hotam", 15 Nisan.
72) Friedman, *NYT News in Review*, 29 Ocak 1989.
73) "Hadashot", 7 Ocak 1988 *Ha'oretz*, 31 Aralık 1987.

FKÖ'nün "İsrailliler tarafından boşaltılmış ya da bizim tarafımızdan kurtarılmış Filistin topraklarının herhangi bir parçasında bağımsız bir Filistin devleti" çağrısını yineledi ve bu devletin "Ürdünlülerin, Mısırlıların, Suriyelilerin, ve neden olmasın, İsrailli-lerin bir konfederasyonu" olacağını ekledi.[74] Tabii bir kere daha, Kuzey Amerikalı okurlar bu olgular hakkındaki bilgilerden esirgendiler.

14 Ocak 1988'de Arafat, "eğer İsrail ve Amerika 242 sayılı karar dahil BM kararlarına dayanan uluslararası Ortadoğu Barış Konferansı'na katılmasını kabul ederse, FKÖ'nün İsrail'in varlık hakkını tanıyacağı"nı ifade etti.[75] Bir kere daha, *New York Times*, Arafat'ın bu açıklamasını, hatta ona atıfta bulunan mektupları yayınlamayı reddetti; ama dokuz gün sonra başka bir konu hakkındaki bir makalenin içine gizlenmiş olarak bu olaydan söz edildi. Arafat benzer önerileri birçok kere dile getirmişti. Örneğin birkaç ay önce, *New York Review of Books*'ta yayımlanan bir mülakatta ve Eylül ayında BM Hükümetler Dışı Örgüt'ün bir toplantısında yaptığı, *Newspaper of Record*'da da yayınlanan konuşmasında. Burada, "Filistin davası ve Ortadoğu Krizi'yle ilgili BM'nin onayladığı uluslararası kararlar ve Güvenlik Konseyi'nin -242 sayılı ve 338 dahil- kararları yanında uluslararası yasalara ve BM gözetiminde uluslararası bir konferans" çağrısı yapmıştı.[76]

1988 Mart'ında *New York Times* en azından okurlarının olaylara şöyle bir göz atmasına izin verdi, ama ilginç bir tarzda. Birinci sayfa başlığı şöyleydi: "Hem Arafat Hem de Şamir, ABD'nin Ortadoğu Barışı İçin Attığı Adımlardan Rahatsızlar."[77] Ardından, barış

74) Röportaj, *Nouvel Observateur*, 7 Ocak 1988.
75) AP, 15 Ocak; Toronto, *Globe and Mail*, 15 Ocak 1987; Ayrıca ABD'nin birçok yerel gazetesinde yayınlanmıştır.
76) *NYRB*, 25 Haziran 1987. BM, İngilizce tercüme, İsrail-Filistin Barışı İçin İsrail Konseyi haber yayını *The Other Israel*'de yer almıştır. Kasım-Aralık 1987.
77) Özetle, Ocak 1976'da Birleşmiş Milletler'de FKÖ'nün saldırgan olmayan politik çözüm hakkını desteklemesini ABD'nin veto etmesi raporlarda yer aldıysa da (*NYT*, 27 Ocak 1988), sonra tarihten silinmiştir.

sürecinden rahatsız kötü adamlar hakkında iki haber geliyordu. Biri İzak Şamir hakkındaydı. Şamir, "Shultz planında kabul ettiğim tek sözcük, imzasıdır," diyordu. Diğer haber Yaser Arafat'la ilgiliydi. O da 242 ve 338 sayılı dahil, BM kararlarını onayladığını tekrar ediyor, bir kere daha İsrail'in varlığını işgal altındaki topraklardan çekilmesi ve Filistinlilerin görüşmelerde kendi seçtikleri temsilcilerce temsil edilmelerini benimsemesi karşılığında kabul ediyordu.[78] George Shultz sabırla ve gururla barış sürecini izlerken, iki tarafın da aşırıları onun çabalarından rahatsız olmaktaydı.

1984'te basın, benzer bir havada, İsrail Yüksek Mahkemesi'nin "iki aşırı politik parti"nin, biri "bütün Arapların İsrail yerleşim bölgelerinden, Batı Şeria'dan ve Ürdün Nehir Havzasından hemen çıkarılmalarını savunan" Rabbi Kahane'nin Kach partisi, öteki ise İsrail'in FKÖ'yü tanımasını ve Batı Şeria'da bir Filistin devleti kurulmasını isteyen "ilerici Liste"nin -iki aşırılık biçimine dikkat- seçimlere katılmalarına izin vereceğini yazdı.[79]

Nisan 1988'de Arafat, açıkça iki-devletli politik bir uzlaşma ilkesine -1947'deki BM kararındaki sınırlara değil- atıfta bulunarak, katılımı bir kere daha onayladı. Ertesi gün, Rabin'in (İşçi Partisi) Savunma Bakanı, Filistinlilerin bütün politik uzlaşmaların dışında bırakılmaları gerektiğini ve diplomasinin yalnızca "tek devlet düzeyi"nde yürütülebileceğini duyurdu. Birkaç gün önce Başbakan İzak Şamir (Likud), George Shultz'u, "BM'nin 242 sayılı kararının Ürdün'e ilişkin toprak maddesi içermediği", yani Batı Şeria'yı kapsamadığı konusunda uyarıyordu; dünyanın başka herhangi bir yerinde anlaşılacağı üzere, İsrail hükümeti BM'nin 242 sayılı kararını doğrudan reddederek kayıtlara geçmiştir. Şubat ayında, yönetimdeki Likud koalisyonunun çekirdeği olan Herut Platform Komitesi, Yahudi halkının Ürdün'ün tamamı da dahil olmak üzere İsrail Toprağı üzerindeki hakkının, 'Amman'la savaşa girmeyi istemiyor' (en azından şimdilik) olsalar da, 'kalıcı'

78) *NYT*, 12 Mart, 1988.
79) "Israil Supreme Court lets two Extremist Parties run", *Christian Science Monitor*, 29 Haziran 1984.

ve 'herhangi bir yüksek otoritenin iznine tabi olmadığı' doğrultusundaki uzun süredir savunduğu tutumunu tekrarlamıştı. Başbakan Yardımcısı Roni Milo (Likud), daha önce, Ürdün'e mevcut toprağının (muhtemelen kimsenin oturmadığı çöllük alan kastediliyordu) bir kısmını bağışlayarak, "Ürdün'le görüşmelere bağlı olarak Doğu Transürdün'de bazı tavizler verebilirsek de, hiçbir zaman (Ürdün üzerindeki) hakkımızdan vazgeçtiğimizi söylemedik," diye açıklama yapmıştı. Nisan 1988 sonlarında İşçi Partisi, bir kere daha İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesini reddeden bir kampanya platformunu benimsedi. Rabin, planın başkent Amman olmak üzere Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nin yüzde 60'lık bir bölümünü Ürdün-İsrail devletine ayırmaya izin verdiğini açıklamıştı. Karakteristik olarak farklı kılıklara girseler de, İsrail'deki önemli politik gruplarının ikisi de aşırı reddiyeci tutumlarını doğrulamışlardır. Reddiyeciliğin İşçi Partisi versiyonunu savunan saygın İsrailli diplomat Abba Eban, "İsrail hükümetinin hiç desteklemediği garip olgu"dan (BM 242) söz eder ve özel olarak "İsrail koalisyon anlaşmasında (242 ve 338 sayılı kararların) hiçbir izi yoktur, çünkü Likud'dan görüşmeciler 1984'te 242'nin İsrail hükümet politikasının dayanaklarından biri olması yönündeki İşçi Partisi teklifine karşı çıktılar," der.[80]

Elbette bütün bunlar büyük medya grupları tarafından geçiştirildi.[81] Ama basın, Ürdün'de 'barış misyonu'nu yerine getiren George Shultz'un, 'terörist eylemlere katılan' FKÖ ve diğerlerinin barış görüşmelerinden dışlanması gerektiğini söylediğini aktarıyordu ki, bu durumda pazarlık masası boşalacak ve hiç kuşkusuz konuşmacının da masayı terk etmesi gerekecekti. *Times* muhabiri Elaine Sciolino'nun yazdığına göre, Shultz ayrıca, Amerika örneğini vererek, kendisinin, yani Shultz'un Kaliforniyalı, George Bush'un ise

80) *Ha'aretz,* 12 Nisan; *Jerusalem Post,* 13 Nisan; Shamir, *Ha'aretz,* 7 Nisan; Herut, Dorit Gefen, *Al-Hamishmar,* 29 Şubat 1988; Milo, daha sonra Knesset'te Likud bloğuna başkanlık yapmıştır, *Maariv,* 3 Ocak 1984; *Globe and Mail,* 26 Nisan; Rabin, Tony Banks, *Defence Weekly,* 7 Mayıs; Eban, *Jerusalem Post,* 3 Aralık 1988.

81) Bkz. Noam Chomsky, makaleler, Z *Magazine,* Mayıs, Temmuz 1988.

Teksas'lı olduklarını, ama birlikte uyum içinde yaşamalarının sorun yaratmadığını söylemiş ve "Filistinlilerin özlemlerini anladığı"nı göstermiştir. Böylesine derinlemesine nüfuz ettiği Filistinlilerin özlemleri de pekâlâ aynı biçimde ele alınabilirdi![82]

Haziran 1988'de Cezayir'de toplanan Arap Ülkeleri Konferansı'nda dağıtılan Arafat'ın özel sözcüsü Besim Ebu Şerif'in kaleme aldığı bir belge, belli başlı ABD medyalarına ulaştırıldı ve tegrafla 8 Haziran'da Dışişleri Bakanlığı'na yollandı. Belge bir kere daha, FKÖ'nün neden maddeleri tek tek kabul etmeyeceğini açıklayarak, BM'in 242 ve 338 sayılı kararlarını tanıdıklarını açıkça ifade ediyordu. Bunun uzun süredir bilinen nedeni, "tek tek hiçbir kararın, demokratik kendini ifade etme hakkı ve kendi kaderini tayin etme hakkı da dahil, Filistin halkının ulusal hakları konusunda somut bir şey söylememesi"dir. Ebu Şerif, "bu nedenle ve yalnızca bu nedenle, 242 ve 338 sayılı kararları kendi bağlamında kabul ettiğimizi defalarca dile getirdik," diye devam ediyor. Amerika ve İsrail'in FKÖ'nün 242 ve 338 sayılı kararları tek tek kabul etmesi konusundaki ısrarlarının altında aynı değerlendirmeler yatmaktadır; böylelikle FKÖ, zımnen kendi ulusunun kaderini tayin hakkından vazgeçecektir. Ebu Şerif'in açıklaması küçük bir demokratik sosyalist haftalık dergi olan *In These Times*'de yayımlandı. *Washington Post* ise bunu yayınlamayı reddetti. *New York Times*, "Arafat'ın Yardımcısı Ateş Altında: Sertlik Yanlısı Filistinli Gruplar Danışmanın İsrail'le Görüşme Çağrısını Eleştiriyor" başlığıyla verdiği birinci sayfa haberinin yanında, Ebu Şerif'in görüşlerini okuyucu köşesinde kısaltarak verdi. Ebu Şerif'in FKÖ'ye karşı gruplar ve Filistin'in Kurtuluşu İçin Halk Cephesi lideri George Habbaş tarafından suçlanmasına ağırlık veren haber, önerinin içeriğine neredeyse hiç değinmiyordu. Haberi bu hale getirene kadar *Times*'ın baskıyı bekletmiş olması da başka bir olasılıktır.[83]

82) Sciolino, *NYT*, 6, 8 Nisan 1988.

83) *In These Times*, 22 Haziran, ama günler öncesinden dağıtılmıştır; *New York Times*, 22 Haziran 1988. Takip eden haftalarda FKÖ'nün Ebu-Şerif önderliği hakkında çıkan tartışmaların sürekli değerlendirilmesi yapılmıştır.

Bütün bunlardan sonra *Times* editörleri, Filistinlileri ve genel olarak Arapları, yukarda aktardığımız 13 Haziran tarihli bir başyazıda, 'katkısız reddiyecilik' ve 'uzlaşmazlık'la suçlamışlardır. Birkaç hafta sonra, Batı Şeria'nın önde gelen ılımlılarından Faysal Hüseyni, bu defa bir Hemen Barış mitinginde Ebu Şerif'in önerisini açıkça savunduğu için idari gözetim altına alındı; kuşkusuz bu olay da *Times*'ta bir haber olacak değerde görülmedi (aşağıdaki satırlara bakınız). Hemen Barış'ın 1988 ortalarında Hüseyni'yle işbirliği, Hüseyni'nin savunduğu reddiyeci olmayan iki-devlet önerisine dolaylı bir destek olarak yorumlanabilirdi, ama Hemen Barış'ın sonraki açıklamaları bu yoruma gölge düşürdü.[84] Hüseyni -haklı olarak- kendisinin FKÖ'nün uzun süredir savunduğu bir tutum aldığını vurgulamıştı. Eğer Hemen Barış, Hüseyni'nin tutumuna benzer bir çizgiye desteğini şu ya da bu şekilde göstermek niyetinde olsaydı, İsrail'de ilk defa politik sistemin kıyısında yer almayan ve reddiyeci olmayan FKÖ'yle kıyaslanabilir bir barış hareketinin olduğu sonucuna varabilirdik. Yine bu ifadeler, doğru olsalar da, Amerika'nın saygın politik söyleminde tamamıyla anlaşılamaz şeylerdir.[85]

---

84) 1988 itibariyla Hemen Barış, FKÖ'den farklı olarak hiçbir zaman saldırgan olmayan bir barış anlaşması önermemiştir. Grupla bağlantısı olan kişiler de buna uyarken, diğerleri özellikle, Abba Eban, net bir şekilde İşçi Partisi reddiyeciliğini savunarak bir birlik oluşturmuşlardır (bkz. Abba Eban, "The Central Question", 1 Şubat 1986). Nisan 1988 itibarıyla, İsrail'deki aktivist liderler, bana iki devletli bir çözümü destekleyen tek bir yazılı belge örneği bile veremediler, benim de bulma şansım olmadı. Kasım 1988 hükümet kayıtlarında Hemen Barış'ın, saldırgan olmayan bir politik çözümü savunan 'Filistinlilerle konuşma' arzusunda oldukları, böylece diğer Filistinlilerin 'şiddetten vazgeçip, saldırı yanlılarını engellemeye' yöneltebileceğine inandıkları yer almıştır. Fakat, Hemen Barış'ın, saldırgan olmayan bir çözüm oluşturma konusunda Filistinli muhataplarıyla (özellikle Faysal Hüseyin) görüştüklerine dair tek kelime bile yoktur.

85) Bu konularda genellikle yarı-histerik olan ABD entelektüelleri arasında, FKÖ'nün pek de takdir toplayan bir örgüt olmadığını destekleyen gerçek kayıtlar olduğunu eklemek anlamlı olabilir. Aslında FKÖ yıllardır, özellikle 1970'lerin başlarında yetersiz, yoz, aptalca ve sık sık da gaddarca davrandığını ispatlamıştır. Bunlar son yirmi yıldır sıkça tartışılan konulardır. Nasıl Siyonistlerin uzun süreli şiddet kayıtlarının 1947'de Musevilere Siyonistler tarafından temsil edilme ya da Filistin'de bir kendi kaderini tayin hakkı verilmesinde bir etkisi olmadıysa, FKÖ'nün de günümüz bağlantılarında bir etkisi yoktur.

1988 sonlarına doğru gelişen olaylar yine, ABD-İsrail'in politik bir uzlaşmayı saptırma çabalarını 'barış süreci' , reddiyeciliklerini de 'ılımlılık' olarak resmederken, Arap ve FKÖ girişimlerini tarihten silmek üzere bu geniş hükümet-medya kampanyasının yararını ortaya çıkardı. Metinde değinildiği gibi, Cezayir'de toplanan Filistin Ulusal Konseyi, Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin etme hakkı yanında BM'in 242 ve 338 sayılı kararları (İsrail'in haklarını tanıyan ve Filistinlilerden söz etmeyen kararlar) çerçevesinde uluslararası bir konferans çağrısı yaptı. Hem İsrail'in hem de Filistinlilerin haklarının çok açık biçimde tanınmasının ABD-İsrail reddiyeciliği açısından bazı sorunlar doğurmuş olabileceği düşünülebilir. Aslında, beklenen FUK açıklaması böyle korkuları gerçekten açığa çıkardı. Bu korkular, örneğin, Amerikan Yahudi basınının daha güvercinimsi kesimlerinden bir başlıkta, 'Arap barış teklifiyle kuşanmış İsrail' biçiminde ifade edildi; Filistin'in barışa doğru adım atmasının hoş karşılanacağı yolundaki bütün görüntüler korkutucu an yaklaştıkça bir kenara atılıyordu.[86]

Ama barış korkuları, FUK barış önerisi medyanın filtresinden geçtikçe, çabucak hafifledi. *New York Times* editörlerine göre, öneri sadece "Yaser Arafat'ın yıllardır yinelediği eski saçmalık", "boşa harcanmış bir fırsat", "reddiyeci formülleri terk etmenin yeni bir reddi"ydi. Bir kere daha, reddiyeci olmayan açık bir tutum 'reddiyecilik' sayılıyordu, çünkü ABD-İsrail'in Filistinlilerin ulusal haklarını reddeden tutumlarına uymuyordu. FKÖ'nün Amerika, İsrail ve Güney Afrika dışında bütün dünyanın onayladığı terörizme karşı tutumunu yinelemesine gelince, editörler aşağılayacı bir "eski bir Arafat kuşatması" yorumunu yapmışlardı.[87]

Birkaç hafta sonra, hep can sıkıcı bir konuda gösterilen Arafat, Stockholm'de, açıkça FUK açıklamasının "İsrail'in bölgede bir devlet olarak varlığını kabul ettiği"ni belirtti ve Amerikan Ya-

86) *Jewish Post and Opinion,* 16 Kasım 1988.
87) Bkz. Bölüm 4, Makale, *NYT,* 16 Kasım 1988.

hudileriyle ortak bir deklarasyonda FKÖ'nün "İsrail ve Filistin temelinde iki-devletli çözüm isteyen Birleşmiş Milletler kararları"nı ve "242 ve 338 sayılı BM Kararları ile Filistinlilerin dış müdahale olmaksızın kendi kaderlerini tayin etme hakları temelinde uluslararası bir konferans çağrısı"nı kabul ettiğini tekrarladı. *Times* yine, hem belli başlı İsrailli politik grupların hem de ABD hükümetinin yaptığı gibi, bu tavrı küçümseyici bir tepki gösterdi. Editörler, bir kere daha, "242 ve 338 sayılı kararların onaylanması aynı zamanda İsrail'in meşruiyetine gölge düşüren diğer BM açıklamalarına belirsiz imalar da içeriyor", açıklaması yapıyorlardı. Bu açıklama düpedüz yalandı. Arafat'ın atıfta bulunduğu BM kararları yalnızca 242 ve 338 sayılı kararlar ile Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin etme haklarını tanıyan kararlardır. Editörler, Arafat'ın 'terörizmi reddetmekte' yeteri kadar açık olmadığına ilişkin resmi tutumu da yineliyorlar, yani Arafat, ABD hükümeti ve *Times*'a dünya kamuoyunun çeşitli açılımlarını kusursuz bir biçimde yalıtmalarında yardım etmemiştir; *Newspaper of Record*'un basmayı reddettiği basit gerçek budur.[88]

Times editörleri, FKÖ'nün "İsrail'in varlık hakkını tanımaya doğru sürünerek yaklaşıyor görünüyor", ama "FKÖ'nün bunu söylemesi çok zaman aldı" diyerek, ABD'nin bu yüzden "hızlı davranması ve "daha fazla açıklık" için Arafat üzerinde "baskıyı sürdürmesi" gerektiği noktasına geliyorlar. Ancak Filistinliler açıkça ve ikircimsiz biçimde, Dışişleri Bakanlığı-*Times* direktiflerine uygun olarak, insani ve ulusal iddialarından vazgeçerlerse, durumları düşünülmeye değecek kadar açık olacaktır.

Los Angeles Times, Cezayir deklarasyonunu, "Cezayir toplantısında FKÖ'den gelen mesajı tanımlamak için 'işaret'ten daha güçlü bir sözcük kullanmak, gerçeği çarpıtmak demek olsa da", FKÖ'nün tutumunu, "bütün Filistin topraklarında egemenlik" iddialarını terk etme yönündeki "ilk defa resmi bir işaret" olarak betimliyordu. FKÖ'nün, bütün devletlerin barış içinde güvenli ve

88) Makale, 8 Aralık,1988; Steve Lohr, "Arafat says PLO Accepted Israel", *NYT,* aynı tarih.

tanınan sınırlarıyla yaşama hakkını birlikte getiren iki-devletli çözüm, karşılıklı tanımaya dayanan görüşme önerileri, vb. on yıldan uzun bir süredir 'işaret' olarak nitelenmiyordu, çünkü tarihsel kayıtlardan silinmişlerdi. Özellikle sorun yaratan durum, editörlere göre, "Filistin iddialarının bir Filistin devletinin sınırlarını belirtmiyor olmasıydı"; İsrail'in kuruluşundan bu yana aynı şeyi yapmayı reddetmesi asla sorun olmayacaktı oysa. *Washington Post,* FUK açıklamasını sezdiğinden, gelecekten umutluydu, çünkü "ilk defa makul insanlar Filistinlilerin en azından barışa doğru ilerleyip ilerlemediklerini sorabileceklerdir"; yeterince açıktır ki, eğer bizi kendimiz hakkında hoş olmayan gerçekleri kabul etmeye zorlayacaksa, tarihsel olgular yok sayılacaktır.[89]

Cezayir deklarasyonunu "hantal ama potansiyel olarak önemli bir adım" (Brookings Institution'dan Judith Kipper) olarak gören güvercinlerden "iki devletli uzlaşma"ya Almanca karşılık olarak "*Endloesung,* yani 'nihai çözüm'" diyen George Will'e kadar uzanan bir köşe yazarları yelpazesi vardır. Güvercinimsi uçta Antony Lewis "yapıcı bir doğrultuda" atılmış bu adımı alkışlar, ama karar yine de "istediğimiz kadar açık değildir" ve FKÖ, görüşmelerden dışlanmalıdır, çünkü hâlâ "tartışmasız olarak her türlü terörizme karşı çıkmamaktadır"; yani, dünyayı karşısına alarak Amerika ve İsrail'e (ve kuşkusuz Güney Afrika'ya) katılmamıştır. Boston Üniversitesi tarih profesörü ve Demokrasi Merkezi Başkanı Ailen Weinstein, Arafat'ın sözde 'ılımlılığı'na güvenip güvenemeyeceğimizi soruyor. Ona göre, "gelecekte ABD'nin Filistin halkının meşru istemlerine vereceği karşılığın şekillenmesinde değerli bir iyi niyet jesti olarak" Arafat'ı Filistin ayaklanmasını (İntifada) tek taraflı olarak durdurmaya çağırarak bunu sınayabiliriz; Wienstein, ABD ve İsrail'in bu "meşru talepleri" karşılamak için ne yapacağına ya da İntifada'dan önce neden yapmadıklarına değinmiyor tabii.[90]

89) Makaleler, *LAT,* 16 Kasım; *WP,* 15 Kasım 1988.
90) Will, *BG,* 20 Kasım; Kipper, Lewis, *NYT,* 1 Aralık 1988; Weinstein, *BG,* 4 Aralık 1988.

En garip tepkilerden biri, Filistinlilerin de, İsrailli Yahudilere tanınan kendi kaderlerini tayin etme hakları dahil, insan haklarını tanımak için yer yer istekli davranmasıyla dikkatleri çeken *Christian Science Monitor*'da ortaya çıktı. *Monitor* iki sütun ayırdı bu konuya: Amerika Yahudi Komitesi başkanı, Arafat'a vize verilmesine karşı çıkan bir tutum sergiledi ve FKÖ'ye "İsrail'i yıkma çabalarına son vermesi gerektiği" mesajını gönderdi, ama açıklanan görüşlerin karşı ucunu temsil eden *Monitor* muhabiri Scott Pendelton, Arafat'ın Birleşmiş Milletler'de konuşmasını engelleme kararını yeniden değerlendirmesi için Shultz'a çağrı yaptı. Pendelton'a göre, "ABD'nin de yüreklendirmesiyle FKÖ ılımlılığı, nihayet, emeklemeyi öğrenmektedir. Bizim nihai amacımız, anlaşıldığı kadarıyla, onun yürümesine yardımcı olmaktır." Olgular bir yana, formülasyondaki ırkçı küstahlık kaydedilmeye değerdir.

Pendelton adil bir çözümü ana hatlarıyla özetler. "Bizim birinci kaygımız İsrail'in güvenliği olduğu"ndan tek sorun şudur: "Filistinlilerin sıkıntılarına seslenmeyi ne kadar ileri götürebiliriz?" Öyleyse, temel ilke yerli halkların Yahudilere tanınan haklara sahip olmayacaklarıdır. "Filistinlilere kaybedebilecekleri bir şey vermek onların iyi davranışlarını garanti altına alacaktır," diyerek Pendelton, Thomas Friedman'ın tutumunu onaylar. Böylece Filistinlilere belli bir 'devlet' kurma hakkı tanınacaktır, ama "İsrail'in Batı Şeria ve Gazze'de askeri üslerini, uçuş haklarını ve benzeri birçok hakim bölgeyi elinde tutması gerekecektir"; ve bu benzeri "birçok hak" (bu hakkın İsrail'e barışa ek olarak "gereken şeyi öne çıkarma" hakkı tanıyacağı dışında) açıklanmadan bırakılmıştır. Filistinlilere gelince, eğer onlar "İsrail'e yan gözle bakarlarsa, biz bir adım geri çekilecek, İsrail'in yeni devletlerini ilhak etmesini ve halkını denize dökmesini seyredeceğiz". Güvercinlerin avukatının vardığı sonuç şudur: "Eğer Arafat böylesine kaba biçimde çıplak bir koşulu kabul ederse", o zaman bizim için yeterince açık bir "dürüst niyetler" açıklaması yapmış olacaktır.[91]

91) *CSM*, 8 Aralık 1988.

Kısacası, bütün bu süreç boyunca katıksız bir reddiyecilik daha aşağı soylar için ırkçı küçümsemeyle bezenmiştir. Baştan sona yelpazenin tamamı Araplar arasındaki aşırı uçların karşıtlarına denk düşmektedir.

Amerika'daki Yahudi lider ve örgütlerinin tepkilerine oldukça fazla dikkat çekildi. Onlar arasındaki güvercinler, Arafat'ın iki-devletli bir çözüm içinde İsrail'i açıkça tanımasını, "açıklanan tutumun politik bir çözümü ayakta tutmayacağına ilişkin korkularımız olsa da, barış yolunda yeni bir ufak adım" (Arthur Hertzberg) olarak betimlediler. Anti-İftira Birliği başkanı, tam bir açıklığın gerektiği bir zamanda Arafat'ın açıklamasını "engelleyici" ve "koşullu" bularak eleştirdi (Abraham Foxman). Önde gelen Amerikan Yahudi Örgütleri Başkanları Konferansı yönetim kurulu başkanı, Arafat'ın açıklamalarını "eski propaganda hattının biraz kılık değiştirmiş yeni versiyonu" olarak tanımlamış ve İsrail'i tanımasını mevcut gerçekliği "anlamsız" bir tanıma olarak görmezden gelmiştir; İsrail'i yok etme arzusu "dinmemiştir" ve anlatılanların hepsi bundan ibarettir (Morris Abram).[92] Kısacası, Filistinliler için tek tatmin edici adım 'bütün açıklığıyla' ulusal bir intihardır.

İsrail'de, Hemen Barış grubu, bu gelişmelere, İsrail basınının yorumladığı gibi, 'çoğu kişiyi şaşırtan' 'yeni bir tutum' takınarak karşılık verdi: yani, Hemen Barış, FKÖ'yle görüşmelere başlanmasını isteyen, böylelikle Filistinlilerin görüşmelerde kendi temsilcilerini bile seçme haklarını inkâr eden aşırı reddiyecilik tutumlarını terk eden bir ilan verdi. Bununla birlikte, Hemen Barış, Ocak 1976'da FKÖ'nün ileri sürdüğü ve o zamandan beri tekrarladığı iki-devletli politik çözüm çağrısı türünden bir tutuma yönelmedi. Hemen Barış ilanı yanlış bir biçimde "Cezayirde FKÖ red yolunu terk etti... ve politik uzlaşma yolunu kabul etti" iddiasında bulunmaktadır; o adım on üç yıl önce FKÖ'nün desteklediği (ya da, İsrail başkanı öyle diyorsa, "hazırladığı") öneri-

92) Peter Steinfels, 8 Aralık 1988.

ler Amerika ve İsrail tarafından reddedildiğinde atılmıştı; oysa o adımı Hemen Barış şimdi bile atamıyordu. İlan "FKÖ'nün gerçekten Cezayir'de iddia ettiği gibi barış yolunu kabul edip etmediği"ne karar vermek için İsrail'in "FKÖ'yle konuşması"nı önermektedir. Tavsiye tutarlıdır, yalnızca temel bir soruyu unutmuştur: İsrail, ya da Hemen Barış, nihayet barış yolunu benimsiyorlar mı? Hemen Barış sözcüsü Tsali Reshef, BM'in 242 sayılı kararını ve iki-devletli çözümü kabul ederek Cezayir'de "devrimci bir değişim" geçiren "FKÖ'dür, yoksa değişen biz değiliz," diyor. Haberin açıkça işaret ettiği gibi, Cezayir'deki değişim devrimcidir. Ama asıl değişen, geleneksel düşünceyle birlikte hareket ederek artık İşçi Partisi reddiyeciliğinden pek ayrımı kalmayan Hemen Barış'tır ve o geleneksel düşünce, birkaç ay sonra ve FKÖ'nün tutumunda göreceğimiz gibi önemli bir değişme olmaksızın yüzde 54'e karşılık yüzde 44'lük bir üstünlükle FKÖ'yle görüşmelerden yana tavır belirtmiştir.[93]

Gayet yerinde olarak, FKÖ'nün formülasyonlarındaki bulanıklıklara, onların ikiyüzlülüklerine, hilekârlıklarına, aptallıklarına ve terörlerine işaret edebilirsiniz belki, ama bu utanç verici sicil İsrail İşçi Partisi ve Hemen Barış'la kıyaslandığında övgüye değer bir sicildir. Çünkü bu iki hareket hâlâ, FKÖ ve "karşı karşıya olunan devletlerin on yıl önceki barışçı bir çözüme bağlılıkları" düzeyine bile gelememişlerdir.

ABD medyasında dikkat çekici bir biçimde tartışılmayan konu, ABD ve İsrail'in Filistinlilerin haklarını açık ve ikircimsiz biçimde reddetmeyi bırakması, ya da terörizmi bir kenara itmesi doğrultusundaki herhangi bir öneridir.[94] Filistinlilerin kendi haklarının

93) Aryeh Dayan, *Kol Ha'ir*, 25 Kasım; Hemen Barış 23 Kasım; *Yediot Ahronot*, 23 Aralık 1988.

94) Bir istisna, William Rasperry'nin yazdığı köşe yazısında, İsrail'in terördeki payının azalmadan devam ettiği ve "İsrail'in esas meselesinin, Filistin 'belirsizliği' değil, Filistinlilerin bir anavatana, İsrail'den daha az ihtiyaç duymadıklarında ısrar etmeleri"dir. Terör açısından aynı şey ABD için de söylenebilir. Gerçeğin, neredeyse tek tek ortaya serilmesinin, ABD'nin sadece birkaç siyah köşe yazarı tarafından yapıldığını da söylemeden geçemeyiz.

reddinin '*Endloesung*'un bir biçimi olduğuna dair bir düşünce ortada görülmez. Üzerinde durulabilir tek soru, Filistinlilerin, tanım gereği haklı ve bu yüzden sorgulanamaz olan bizim tutumumuza yeteri kadar yaklaşıp yaklaşmadıklarıdır. Güvercinler, "Filistinliler öğreniyorlar ve onları bu acılı yavaş ilerlemeleri yüzünden ödüllendirmeliyiz," diyorlar. Daha ileri gidenler ise, "Filistinliler ilk defa, 'eski Arafat saçmalıkları'ndan koparak, makul insanların dinleyebileceği bir ses çıkarmışlardır," diyorlar: yani, iki halkın da kendi kaderlerini tayin etme hakkına dayanan iki-devletli bir çözümün onaylanması, görüşme ve karşılıklı tanıma çağrıları ve 'işaret' olarak bile nitelenmeyecek çağrılar. Ancak yüreği katı olan kişiler buna bile kulak vermeyi reddederler. Ustalıkla şekillendirilmiş tarih, güçlü bir araçtır.

Aralık 1988, medyanın devlet propagandasının gereksinimlerine anında uyum sağlama yeteneğinin yeni bir çarpıcı göstergesini sağlayan olaylar dizisini beraberinde getirdi. *New York Times* editörlerinin dile getirdiği gibi, medyanın konsensüsü, Aralık ortasında FKÖ'nün ilk defa "ciddi bir görüşmeci tutumu savunarak", "sarsıcı bir tavır değişikliği"ne girdiğidir. FKÖ'nün şimdi bütün ABD taleplerini karşılamış olduğunu kabul eden Washington onlarla konuşmak için 'ani bir karar' verdi. Thomas Friedman'ın söylediği gibi, şimdi artık Ortadoğu'da "gerçeklik zamanı"dır: Bir gelişmenin olup olmayacağı "büyük oranda Amerikalı diplomatlarla görüşmelere katılmaları beklenen FKÖ liderliğinin gerçeklik dozuna nasıl yanıt vereceği"ne bağlıdır.[95]

Şimdi gerçekten neler olduğuna bir bakalım.

Öncelikle, daha geniş bir bağlamdan olaylara bakmamız gerekiyor. Aralık 1987'den bu yana süren Filistin ayaklanması, Filistinlilerin basitçe göz ardı edilebilecekleri varsayımını zayıflattı. Filistinlilerin direnişi İsrail'e birçok bakımdan pahalıya oturmaya başlıyor; Amerika'ya yardım hizmetlerine ve belki de eko-

95) Makale, *NYT*, 21 Aralık 1988; Friedman, *Reality Time in Mideast*, *NYT*, 19 Aralık 1988.

nomik ve sosyal bütünlüğüne karşı bir tehdit oluyor. Hem İşçi Partisi hem de Likud'un İsrail reddiyeciliğini savunanlar, bu sonuçlara zaten ulaşmış olan az sayıda diğerlerine katılarak, Filistinlilerin sandıkları gibi kolayca ezilemeyeceklerini kavramaya başladılar. ABD'li uzmanlar da aynı sonuçlara varıyorlardı. ABD entelektüel topluluğunun ezici bir biçimde egemen olan reddiyetçiliği de, İntifada'nın İsrail'e maliyetleri ortaya çıktıkça, erimeye başlıyordu. Yıllardır politik bir uzlaşmayı savunanları 'sol faşistlik', 'kendinden nefret eden Yahudiler' ve daha birçok şeyle suçlarlarken, İsrail baskıları ve ihlalleri için sürekli canlı tutulan özürler üreten belli başlı keskin liderlerin bazıları bile, kendilerine, politik bir çözümün uzun süreli savunucuları ve İsrail'in acımasızlığının (tipik olarak Likud'u suçlayan, ama benzer, hatta bazı bakımlardan daha kötü bir sicili olan İşçi Partisini aklayan bir tarzda) eleştiricileri olarak bir rol biçmeye başlıyorlardı.[96] İsrail'in 1982'de Lübnan'daki pahalıya patlayan başarısızlığı ve Ekim 1973 savaşındaki Arap askeri başarıları benzer şekilde yeniden değerlendirmelere neden olmuş ve Arap devletlerinin kolayca göz ardı edilemeyeceklerini, İsrail ve Amerika için en iyi yolun bir Sina çözümü kotarmak olacağını göstermişti. Filistinlilere karşı uygulanan politikadaki bazı değişiklikler, en azından sembolik düzeyde, maliyetin yeniden değerlendirilmesi temelinde benzer bir nitelik arz ediyordu. Bu arkaplan düşünüldüğünde, uzun süredir işe yarayan yanılsamaları savunmak giderek güçleşiyordu. Buna uygun olarak, 1988 başlarından itibaren Arap barış girişimleri, çarpıtılarak da olsa, haber olarak verilmeye ve belli bir sınırlı tepki ortaya çıkarmaya başlayacaktı.

Aralık 1988 olaylarına geri dönecek olursak, Kasım'daki Cezayir deklarasyonunun ardından ABD, Arafat'ın New York'ta BM

96) Parti çizgisinden ayrılanlara yapılan kıyıcı saldırılar ve İsrail'in mazeret raporları güç dengeleri değiştiğinde tarihten çabucak silinmiştir; bkz. *Peace in the Middle East*, bölüm 5; *Fateful Triangle*, 146, 263f., 378. Bazı geçişler insanı gerçekten şaşırtıyor.

Genel Kurulu'nda konuşmasına -yasayı açıktan ihlal ederek- izin vermedi. Meclis Cenova'ya taşındı ve Arafat orada, asıl olarak daha önce açıklanan tutumunu yineledi. Amerika'nın yanıtı Arafat'ın koşullarını yerine getirmediği oldu ve bir kere daha koşulları açıkça sıraladı.

1) 242 ve 338 sayılı kararların kabulü,
2) İsrail'in varolma hakkının tanınması,
3) Her türlü terörizmin reddi.

Dışişleri Bakanlığı, bu koşulların FKÖ tarafından "açıkça, doğrudan ve net olarak" kabul edilmesi gereken ABD koşulları olduğunu duyurdu. Medya da tahmin edileceği üzere bu tutumu hemen onayladı. *New York Times Magazine,* "İkircimli Yaser Arafat" başlıklı bir kapak haberi ve onun kaçamaklarından sızlanan başka haberler yayımladı. 'İkircim' kavramına NBC'den John Chancellor tarafından açıklık getiriliyordu: Yaser Arafat'ın sorunu anadilinin de ikircimli olmasından geliyordu. Ona söyletmek istediğiniz şeyi asla tam olarak söylemez.[97] Ne kadar anlaşılmaz!

Bu üç koşulda nelerin konu edildiğini hatırlayalım. 242 ve 338 sayılı kararlar bölgedeki bütün *devletlere* 'güvenli ve tanınan sınırlar içinde barışçı bir yaşam sürme' hakkı tanıyor. Bu koşul FKÖ tarafından Ocak 1976'da bu sözcüklerle onaylanmış ve o zamandan beri yinelenmişti. Ama FKÖ her zaman bir 'kayıt' koymuş, İsrail'in yanında bir devlet içinde Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin etme haklarını tanıyan BM kararlarında da ısrar etmişti. Dışişleri Bakanlığı'nın birinci şartı FKÖ'nün bu 'kaydı', dolayısıyla kendi kaderini tayin etme hakkını terk etmesidir.

İkinci nokta bir parça farklıdır. Uluslararası sistemde hiçbir devletin soyut bir 'varlık hakkı' olmamıştır, ama devletlerin barış ve güven içinde varolma hakları vardır. Bu fark temel önem-

97) *NYT,* 14 Aralık; Marie Colvin, *NYT Magazine,* 18 Aralık; Chancellor, NBC akşam haberleri, 13 Aralık 1988, Marlyn Young tarafından bildirilmiştir. ABD'nin Birleşmiş Milletler'e karşı yükümlülüklerinin kısa bir hukuksal analizi için bkz. Alfred P. Rubin, *CSM,* 15 Aralık 1988.

dedir. Bu anlamda ABD, mevcut biçimiyle Sovyetler Birliği'nin 'varolma hakkı'nı açıktan inkâr etmektedir (örneğin, Ulusal Esaret Haftası, ya da NSC68 gibi yüksek düzeyde plan belgelerinin gösterdiği gibi). Ama ABD, Sovyetler'in yabancı saldırı ya da terörden özgür olma, yani, barış ve güven içinde yaşama hakkını tanır. Filistinliler açısından İsrail'in soyut 'varlık hakkı'nı tanımak kendileri için sadece bir *olguyu* değil, aynı zamanda kendi toprakları ve evlerinden koparılmalarının *meşruiyetini* de kabul etmek anlamına gelecektir. Bu nedenle İsrail ve ABD bu nazik sözcükte ısrar ediyorlar. Dışişleri Bakanlığı'ndan bir Ortadoğu uzmanının iddiasına göre, "Bu sözcüklerin söylenmesi esastır." Ulusal Güvenlik Danışmanı Colin Powel'ın iddiasına göre ise, söz konusu olan İsrail'in 'varolması' değil, varolma 'hakkı'dır: "Gerek duyduğumuz asıl onay İsrail'in varolma hakkıdır."[98] İsrail doğal olarak bunları onaylıyor. ABD medyası ve entellektüel topluluk da öyle, çünkü ancak Filistinliler söz konusu olduğunda soyut hakların bile böylesine tümden aşağılanıp ve reddedilmesi, entelektüel çevrenin uzun zamandır onlara karşı sergiledikleri tavırlarını haklı gösterecektir.

Üçüncü noktayı zaten tartışmış bulunuyoruz. FKÖ'nün terörizme karşı fiilen bütün dünyanın benimsediği bir tutum alması yeterli değildir; dünya kamuoyunun dışındaki Amerika, İsrail ve Güney Afrika'ya katılıp, açıkça ve ikircimsiz olarak halkların ırkçı ve sömürgeci rejimleri ya da yabancı işgaline karşı kendi kaderlerini tayin için mücadele etme haklarını reddetmelidir. Medya, bir kere daha, aynı çizgiyi neredeyse oybirliğiyle onaylıyor, ama bu arada bunun özellikle tartışılan konu olduğunu gözlerden uzak tutmayı sürdürüyor.

İddia edildiğine göre, ABD-İsrail tavrının nedenleri 'güvenlik'tir; hükümet-medya doktrinine göre, yalnızca Arafat'ın söyleyeceği sihirli sözcükler İsrail'i güvenli kılacaktır. Bu mantıktaki saçmalık açıkça görünüyor. Varsayalım ki Arafat, başında bir

98) Richard Strauss, *BG*, 14 Aralık; Charlotte Saikowski, *CSM*, 15 Aralık 1988.

takke, *Havitka* okuyarak dans adımlarıyla Neşet'e girdi ve İsrail Devleti'ne ölümsüz sadakatini sunarken, Filistinlileri hak etmeyen günahkârlar, eğer bütün toprakların adil efendileri kendilerine Batı Şeria ve Gazze'de minicik bir devlet bağışlarlarsa ölene kadar minnettar kalacakları İsrail Toprağı'ndaki geçici konuklar olarak suçladı, böyle bir durumda bile İsrail'in güvenliği bir milim artmazdı. Güvenlik olgulara dayanır, sözlere değil. Aslında, Filistinlilerin İsrail'in güvenliğini tehdit ettikleri fikri ciddiye bile alınamaz; eğer FKÖ'nün uzun zamandır savunduğu iki-devletli diplomatik çözüm kabul edilirse, güvenlik sorunlarıyla karşılaşacak olan, Ürdün ile İsrail, yani bölgesel süper güçler arasındaki geleneksel zımni ittifak nedeniyle, Filistin devleti olacaktır. Kuşkusuz İsrail, kısmen 1971'den beri diplomatik çözüm olasılıklarını reddetmesi yüzünden, ciddi güvenlik sorunlarıyla karşılaşıyor. Ama Filistinlilerin ortaya koydukları güvenlik tehdidi başka bir anlamdadır, öyle ki İsrail askeri gücü, savaşta kavgaya tutuşmaya değil, çocukların kemiklerini kırmaya eğitildikleri için, İsrail'in gerçek tehlikeli düşmanlar karşısında kendisini savunma yeteneği kuşkusuz erimektedir. Bu tehdit İsrail askeri uzmanları tarafından anlaşılmıştır ve İntifada'nın onları işgal altındaki toprakları elde tutmanın mantığını yeniden değerlendirmeye itmesinin bir nedeni de budur. Tanınmış bir askeri tarihçi Martin van Creveld şunları söylüyor: "Bir zamanların dünyanın en seçkin savaş güçlerinden biri, hızla dördüncü sınıf bir polis örgütüne dönüştürülüyor. Böyle bir gücün gerçek bir orduyla karşılaştığında nasıl savaşacağını görmek için, fazla uzağa değil, Arjantinlilerin Falkland adalarında nasıl dövüştüklerine bakmak gerekir."[99]

Arafat'ın Dışişleri Bakanlığı'nca kendisi için yazılmış sözcükleri telaffuz etmeyi reddetmesi konusu -medyanın 'ikircimlilik' dediği şey-, *Washington Post* editörlerinin, nedenlerini yanlış göstermelerine rağmen, haklı olarak iddia ettikleri gibi, hiç de

99) İsrail-Ürdün ittifakının ilk dönemleri için bkz. Avi Schlaim, *Collusion across the Jordan* (Columbia, 1988). Van Creveld, *Jerusalem Post*, 1 Şubat 1989.

'anlamsız' değildir.[100] Eğer FKÖ, Dışişleri Bakanlığı'nın konumunu açıkça ve ikircimsiz kabul etseydi, diplomatik bir tuzağa düşecekti. O zaman kendi ulusal kaderini belirleme hakkını reddetmiş (242'ye 'kayıt'), Filistinlilere geçmişte yapılan her şeyin meşruluğunu kabul etmiş ve kendi kaderini belirleme hakkı için herhangi türden bir mücadeleyi -örneğin, 'kurtarılmış bir köyde' halk komitelerini onaylama hakkını, ya da bu suçları işleyenleri öldürmek için köyü işgal eden ordu birliklerine taş atarlarsa onaylama hakkını- reddetmiş olacaktı. Bu koşulları FKÖ'nün kabullenmesi ABD-İsrail reddiyeciliği açısından somut bir başarı olacaktı. Eğer Filistinliler kendi kaderlerini tayin etme doğrultusunda herhangi bir adım atar, hatta bu etkiyi yaratacak sözcükler kullanırlarsa, bu anlaşmanın anlamına göre, kutsal yeminlerine ihanetle suçlanacaklar, Amerika ve İsrail'in her zaman bildirdikleri gibi barbar olduklarını kanıtlamış olacaklar ve ellerinde olan haklarından da mahrum bırakılacaklardı. Amerika ve İsrail'in şimdi onlar için layık gördükleri ne varsa, onların değersizliklerinin bu kanıtından sonra, bu muameleye maruz kalmaları meşru olacaktı. Eğer FKÖ, ABD hükümetinin ve medyanın istemlerini kabul etseydi, şimdi yedekte tutulan silah hep elde ve kendisine dönmüş olacaktı.

1988 Aralık ortalarında ABD hükümeti, Arafat'ın yalnızca uluslararası topluluk tarafından uzun süredir makul olarak değerlendirilen tutumları kabul etmesinde değil, aynı zamanda onun için Dışişleri Bakanlığı'nın kaleme aldığı sözcükleri tam

100) Makale, *WP Weekly*, 19 Aralık 1988. 1975'in ilkeli koşulları konusunda ağırlığını hissettirdiği ve 'önemli bir işaret' olarak Arafat'a vize verilmesini kabul etmediği için Schultz'a övgü. Editörler, 1975 taslağının, İsrail'de karşılarında anlaşmaya yanaşan bir taraf olsaydı, barış için toprak mücadelesine hazır bir hükümet olduğu dönemde hazırlandığını belirtmektedirler. Ne var ki, İsrail İşçi Partisi hükümeti, politik herhangi bir konuda, herhangi bir Filistinliyle ilgilenmeyi kabul etmediğini ima etmiş, BM Güvenlik Konseyi'nde de ABD ve İsrail, barış toprakları önerisini reddetmişlerdir. Bkz. *Fateful Triangle*, o dönem İsrail hükümetinin tutumu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Towards a New Cold War*, 267. BM. oturumuna karşı İsrail'in tepkisi, sebepsiz yere 50'yi aşkın ölümle sonuçlanan Lübnan'ı bombalamak olmuştur. Medyanın tepkisiyse, aynı bu makaledeki gibi, gerçekleri inkâr etmekten başka bir şey değildi.

olarak telaffuz etmesinde de ısrarlı olduğundan, Amerika dışında espri konusu olmaya başlamıştı. Savunulamaz bir konuda sıkışan Washington bu noktada alışıldık bir güçlü tekniğe başvurdu: 'Trollope hilesi' (bkz. bölüm 4, dipnot 40): Rakip konumunu kabul etmemişse, medyanın peşine düşeceğine güvenerek kabul etmiş gibi görün. Gerekli yanılsamalar dünyasında, sonuçta rakip, gerçekten senin konumunu kabul etmiş olacaktır ve sen sanki bunlar olmuş gibi yoluna devam edebilir ve rakibini gerektiğinde kendisi için icat ettiğin kutsal yeminini bozmaktan dolayı cezalandırabilirsin. Ek bir yarar da Üçüncü Dünya'nın dertlerinin önemsenmediği iddasından gelen psikolojik tatmindir, ama biz şimdi onlara bazı anlamsız konuşmalar için efendilerinin salonlarına kabul edilmenin büyük onurunu bahşediyoruz. Ayrıca bu hileler, kararlı ve uzlaşmaz bir tutumun daha aşağı soylarla başa çıkmanın tek yolu olduğu doktrinini güçlendirmenin pratik bir avantajına da sahiptir. Amerika'nın Ağustos ayındaki diplomatik yenilgisinin şiddete başvurmamıza, son tahlilde Sandinistler'in ABD koşullarını kabullenmekteki isteksizliklerinin neden olduğunun bir kanıtı olarak yeniden yorumlanmasını anımsayın. Enformasyon sistemi boyun eğmeye sevk edilebilir ve fikirleri biçimlendirme gücü önemli ülkelerde (Batılı müttefikler) yeterli düzeydeyse, gerçek olgular ne olursa olsun, fark etmez. Nixon ve Kissinger'ın 1973'te Paris barış anlaşmalarını bozmakta ve Reagan yönetiminin Esquipulas Anlaşmaları'nı zayıflatmakta kullandığı araç buydu. Aslında, bu neredeyse bir reflekstir ve tipik olarak tılsım gibi işler.

Bu süreci benimseyen Dışişleri Bakanlığı, Arafat'ın yeni hiçbir şey söylemediği bir basın toplantısında nihayet üç konuda da ABD'nin koşullarını kabul ettiğini duyurdu; öyleyse artık, alicenaplık göstererek FKÖ'yle görüşmeyi kabul edebilirdik (ve onlara nazikçe Filistinlilerin hiçbir hakları ve iddalarının olmadığını söyleyebilirdik). Konuya daha geniş bir açıdan bakan araştırmacıların da kabul ettiği gibi, yönetim "giderek savunulamaz bir konumdan çıkış yolu olarak Arafat'ın Cenevre'deki basın toplan-

tısında uzattığı saman çöpünü kapan ABD'nin politikasındaki ani ve çarpıcı değişiklik Reagan yönetimini kendini tekrardan başka bir şey yapmayan köşesinden çıkardı."[101] Gelgelelim, standart medya yorumu gayet farklıydı: ABD'nin konumunda hiçbir değişiklik olmamıştı; tersine, kararlılık meyvesini vermiş ve *Washington Post* yazarının dediği gibi, ABD'nin 'ağırdan almayı' sürdürmesi gerektiğini kanıtlarcasına, ikircimli Arafat'ı Washington'ın haklı taleplerine razı olmaya zorlamıştır.

New York Times haber sütunlarında şunları okuyoruz: "Dışişleri Bakanlığı yetkilileri Bay Arafat'ı, bu kadar yıl reddettikten sonra, Amerika formülüne sarılmaya iten şeyin ne olduğu konusunda uzun uzadıya düşünmeye başladılar." Medya, bıkıp usanmadan, FKÖ'nün "terörizmi reddederek, İsrail'in varolma hakkını tanıyarak ve Ortadoğu konusundaki önemli BM kararlarını kabul ederek", ABD'nin koşullarını yerine getirdiğini tekrarladı. *Washington Post,* Reagan yönetimini "Filistin Kurtuluş Örgütü'nü İsrail devletini resmen tanıma noktasına getirerek beklenmedik bir diplomatik darbe gerçekleştirdiği" için göklere çıkarıyordu. Hatta "Filistin anlambilimi" üzerine espriler bile yapılıyordu. Hikâye şuydu: Arafat çetin ABD koşullarından kaçmaya çabalamış, ama sonunda kaçacak yer kalmadığından boyun eğmişti. Böylece, uzun bir kıvranmanın ardından Arafat, FKÖ'ye ABD'li yetkililerle bir öğlen yemeği daveti ayrıcalığı sağlayan sözcükleri nihayet telaffuz etmişti. Bu "sersemletici hamle", *Times* editörlerinin bildirdiğine göre, ABD diplomasisinin bir zaferiydi. Ayrıca editörler, Shultz'a "İsrail'de ve işgal altındaki topraklarda herhangi bir şiddet eyleminden Arafat'ı sorumlu tutması"nı salık veriyorlardı. *Boston Globe* editörleri, "Yaser Arafat'ın, İsrail'in barış ve güven içinde varolma hakkının geciktirilmiş ilanı da dahil, FKÖ'yle kurulacak doğrudan ilişki için ABD'nin şartını yerine getirerek söylenmesi gereken söyledi," diye yazdılar.

101) HDS. Greenway, *BG,* 15 Aralık; bkz. ayrıca Randolph Ryan, *BG,* 16 Aralık 1988. Dışişleri'nin koşullarının anlaşılabildiği, bulabildiğim tek örnek.

Ve şöyle uyardılar: "Bundan sonra, FKÖ, ettiği yeminden yükümlüdür." Köşe yazarları, Amerika'nın "bu üç koşulu yıldan yıla tekrarlayarak Bay Arafat'ı bu noktada uzun süre tutmak için katı yaklaşımı"nda ısrarlı olması gerektiğini eklediler; bu kararlılık Bay Arafat'ı, kendi kaderini tayin etme hakkı gibi marjinal iddiaları terk ederek İsrail ve Ürdün'ün "meşru çıkarları"na uyum göstermek için, yolun geri kalanını katetmeye zorlayacaktır (Daniel Pipes). Thomas Friedman da 'gerçeklik' diyordu: Arafat nihayet "İsrail'in varolma hakkı"nı tanımıştı; artık tıpkı Sedat gibi, İsrail'le görüşmeliydi; Sedat, "1973 savaşının ardından İsrail'de ilk görüşmeler esnasında", nihayet Mısır'ın "İsrail'le doğrudan ve İsraillilerin samimi bulacağı bir dilde konuşmak zorunda kalacağı"nı anlamıştı (Mısır'ın 1971'de genelde İsrail tarafından resmi olarak benimsenen kapsamlı bir barış önerisi sunduğunu, ama İşçi Partisi hükümetinin açıkça ifade ettikleri gibi, Mısırlıların ayak direyerek toprak tavizi koparabileceklerini hissettiğinden, teklifi reddettiğini hatırlayalım). ABD, FKÖ'ye 'gerçeklik dozu' aşılamayı sürdürürken, Friedman'a göre, Filistinlilere "İsrail'in yerel seçimleri düzenlemelerine izin vermesi karşılığında, ayaklanmada iki aylık ateşkesi kabul etmeleri"ni tavsiye etmelidir. Dikkat edin, işgal altındaki topraklarda 'ateşkesi kabul etmesi' gereken *Filistinlilerdir;* buradan okur, İsrail ordusuna 'ateş edenler'in Filistinliler olduğu izlenimine kapılacaktır.[102]

Ardından gelen yorumlar da, neredeyse (ya da belki de tamamen) istisnasız aynı çizgiyi izledi; ilk basın toplantısında Başkan Bush, FKÖ'yle "ilişkiye geçmeyi" ("anlaşmayı" değil, bir dil sürçmesini düzelterek hemen vurguladığı gibi), kendileri formüle ettiğimiz "üç ilkeyi kabul ettikleri" için kabul ettiğimizi bildirdi; "Bu üç ilkeye bağlı kaldıkları sürece, FKÖ'yle gayet olumlu top-

102) Alan Cowell, *NYT,* 19 Kasım; Robert Pear, *NYT,* 15 Aralık; makale, *WP Weekly,* 19 Aralık; *Palestinian Semantic: Arafat's Changing Words, NYT,* 15 Aralık; makale, *NYT,* 16 Aralık; makale, *BG,* 16 Aralık; Pipes, *How the US Should Handle Arafat,* 20 Aralık; Friedman, *Reality Time, NYT,* 19 Aralık 1988. 1971 görüşmeleriyle ilgili gerçekler, ki Friedman bunlara sürekli inkâr etmiş ya da göz ardı etmiştir, bkz. *Fateful Triangle,* 3. bölüm.

lantılar yapacağız." Değişen şey, FKÖ'nün, sihirli sözcükleri söyleyerek, "diyebiliriz ki, çarpıcı bir biçimde, politikamızın parçası olan ilkeleri kabul etmesidir". *Times* muhabiri Joel Brinkley, birçoklarıyla birlikte, daha ileri giderek, "FKÖ lideri Yaser Arafat açıkça ilk defa Filistin sorununu görüşmeler yoluyla çözmek istediğini söylüyor"; "bu gerçek bir hamle", ABD'nin ve dünyanın "denemek üzere kabul ettiği bir tekliftir," diye yazacaktır. Brinkley'in yorumunun *Times*'ın yıllardır dikkatle üzerinde çalıştığı gerekli yanılsamalar dünyasında geçerli bir yaklaşım olduğunu hatırlayalım; Arafat'ın Arap-İsrail çatışmasını görüşmeler yoluyla çözme önerileri yalnızca *Times* okurlarının özenle korundukları o alakasız gerçeklik dünyasında vardır.[103]

Önceden kestirebileceğimiz gibi, çabucak ortadan siliniveren olgular dünyasına dönersek, sihirli sözcükleriyle Arafat, "Ortadoğu çalışmasıyla ilgili bütün tarafların ve değindiğim gibi, Filistin devleti dahil, İsrail ve diğer komşu devletlerin, 242 ve 338 sayılı kararlara uygun olarak, barış ve güven içinde varolmaları hakkını" tanıyordu; böylece Arafat, "İsrail devleti"ni on üç yıl önce teklif ettiği ve o günden bu yana tekrarladığı, aynı "kaydı" koyarak ve soyut bir 'varolma hakkı' tanımayarak kabul ediyordu. Arafat her türden terörizmi "terk ettiklerini" (Dışişleri yalnızca "reddetme" noktasında direniyordu) söylerken, o ve diğer yetkililer beraberinde yaptığı açıklamalarla konuya açıklık getiriyorlar ve FKÖ'nün "ne İsrail'deki askeri hedeflere saldırılarından, ne de İsrail işgalindeki (Gazze Şeridi ve Batı Şeria'daki) bir yılını dolduran ayaklanmadan vazgeçeceği"ni söylüyorlardı.[104]

Kısacası, Arafat eski FKÖ tutumunu tekrarlamıştı. Tek değişiklik Ocak 1976'da (ve sonraları da sıklıkla) FKÖ'nün, bütün tarafların 'tanınan sınırlarda barış ve güven içinde yaşama hakları'nı onaylayan BM'in 242 sayılı kararının içeriğini kabul etmesiyle, Arafat'ın artık 'güven ve barış içinde varolma'dan söz etmesiydi; yani, değişiklik sıfırdı. Her zamanki gibi, açıktan İsrail'in yanıbaşında bir

103) Bush, Basın Toplantısı, *NYT*, 28 Ocak; Brinkley, 29 Ocak 1989.
104) *Palestinian Semantic*, *NYT*, 15 Aralık; Alan Cowell, *NYT*, 19 Aralık 1988.

'Filistin Devleti'nden söz ederek, Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin haklarının olduğu 'kaydı'nda ısrarlıydı. Arafat, ABD'nin can alıcı nokta olarak ısrar ettiği İsrail'in soyut 'varolma hakkı'nı reddetmişti. Önceki gibi, terörizmi 'reddetmek' ve 'mahkûm etmek' yerine, terörizmden 'vazgeçmişti', ama bu arada ırkçı ve sömürgeci rejimlere ve yabancı işgaline karşı kendi kaderini tayin için uluslararası düzeyde kabul gören mücadele hakkını koruyordu.

Dışişleri ve medyanın sunduğu versiyon ise hemen hemen bu tekil özelliklerin tümünü çarpıtmaktaydı. Ama, bu olgu en ufak bir değişiklik yaratmadı. Gerekli yanılsamalar yerleşiklik kazanmaktaydı. Buna uygun olarak, Arafat vermediği sözlerden sorumlu tutulabilir ve Filistinliler bu ciddi taahütlerine göre davranmazlarsa cezalandırılabilirlerdi. Diğer benzer örnekler yanında, Esquipulas Anlaşması'nı zayıflatmak için benimsenen tekniklerdeki yakın benzerlik yine dikkat çekicidir.

Bu gelişmelerden ne tür bir avantaj sağlanabileceğini araştıran William Safire, 'mahkûm etmek' ile 'vazgeçmek' sözcükleri arasındaki önemli fark üzerinde etraflıca durmuştur. Doğru, diyor Williams Safire, Arafat daha önce terörizmi 'mahkûm etmişti' (eklemeyi unuttuğu, terörizmi 'reddetmiş' de olduğudur), ama şimdi emirlerimizi dinlemiş, ondan 'vazgeçmiştir', bunun anlamı da daha önce terörizmi onayladığını zımnen kabul etmesidir. İsrail'in güvenliği -Safire'in kaygılandığı- ya da insani önem taşıması olası başka bir konu açısından, fark neredeyse görülemeyecek kadar küçüktür. Ama, Safire'i etkileyen şey, Amerika'nın, onları haklı olarak kendilerinin, yalnızca kendilerinin, günah işlediğini kabul etmeye zorlayarak, ABD-İsrail baskı ve reddiyeciliğinin kurbanlarına tatmin edici bir aşağılama biçimi dayatmasıdır.[105]

105) Safir'in, Arafat'ın nefret ettiği 'feragat' sözcüğünü kabul ederek, örgütünün geçmişte yaptığı eylemleri artık yapmayacağı sözü vermesinden terörizmi anladığını açıkça görüyoruz. Tabii asıl sonuç, Arafat'ın terörizmden ne anlıyorsa, onu yapmama sözü verdiğidir. Mesele, yeniden, ABD ve İsrail dışında tüm dünyanın kabul etmiş olduğu, sömürü, ırkçı uygulamalar ve yabancı istilasına karşı kendi kaderini tayin etme hakkına gelip dayanmaktadır. Safire'in çarpık iddiası, bu noktayı gözden kaçırmakta ve anlamını yitirmektedir.

Kabul edilebilir politik yelpazenin öbür ucunda Paul Berman, İsrail'i "düşmanın kaypak sözlerini almasını ve etrafında bir hendek kazarak onu kendi sözlerinin doldurduğu bu hendek içine hapsetmesi"ni öğütler. "Sözlerini sonsuz biçimde tekrarlatarak ve büyük sözleri küçük çaplı taahhütlere bağlayarak, küçükten büyüğe." Arafat, "halkının gözlerini laik bir demokratik devletin yakın olduğu haberleriyle kamaştırdığı günlerde olduğundan daha iyi bir yola yönelirse ancak ilerleme olur," diyen Berman'ı, öte yandan Abba Eban'ı ('İsrail işçi Partisi'nin büyük emektarı' ve uzun zamandır onun reddiyeciliğinin avukatı) ve Irving Howe'u ('sakin ve vakur, sosyalizmin gerçekçi sesi', İsrail ihlallerinden beri sesi soluğu çıkmayan ya da onları reddeden, Daniel Berrigan'ı, Palo Alto'dan Scarsdale'e Yeni Sol'u ve bir sürü haini kendisi susmayı tercih ederken onlar yalnızca gerçekleri dile getirdiler diye acımasızca itham eden kişi) göklere çıkarmaktadır. Ne Safire ne de Berman, ne de aradaki yelpaze, Amerika ve İsrail'i terörizmlerinden ve her türlü politik çözüm karşısında gösterdikleri reddiyeciliklerinden 'vazgeçmeye' çağırıyorlar; bu rejimlerin kendi sözlerinin doldurulduğu hendekler arkasına hapsedilmeleri gerektiği, nedamet ve pişmanlık sözlerini sonsuza kadar tekrarlamaya zorlanmaları ve yalanlarının daha iyi bir yöne kaydırılması gerektiği ihtarı yapılmıyor. Ve diplomasi tarihi konumundaki gerekli yanılsamalar sağlam bir biçimde yerlerinde duruyorlar. Yolumuza çıkanlara karşı emperyal horgörme ve ırkçı aşağılama, istenmeyen olguları kolayca gözden kaçırmak kadar çarpıcıdır.[106]

Gözlerin Filistinlilerin ikircimliliklerine odaklandığı bir sırada, basında çıkan haberlere göre, "askerler Batı Şeria'da Deir el Ghusun köyüne saldırdılar ve bir Arap'ı vurarak öldürdüler"; kurban, ölümün gündelik olay haline geldiği yeni bir İsrail şiddet patlamasında ölen ya da yaralanan çok sayıda insandan biriydi sadece. Terörizme karşı ABD-İsrail tavrının yeni bir göstergesi olarak ABD, Beyrut yakınlarında İsrail'in geniş kapsamlı bir

106) Safire, *NYT Magazine*, 1 Ocak; Berman, "What's a Jew?", *Village Voice*, 3 Ocak 1989. Howe'un yıllarca sürmüş asıl rolü için bkz. not 96'daki kaynaklar.

askeri saldırısını kınayan bir Güvenlik Konseyi kararını veto ediyordu. Medyada İsrail'in önde gelen güvercini olarak övülen Şimon Perez, görüşmeler için bir Filistinli partnerin yokluğunu ve Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin haklarının olmadığını, çünkü onların Ürdün'le kültürel ilişkilerinin "Filistin halkını yapay olarak bölen bir nosyon"a imkân tanımadığına karar verdiklerini açıkladı; Filistinliler eğer özgür seçimlerde -oybirliğine yakın- benimsedikleri bir ilkeyi önceden reddederlerse, İsrail Batı Şeria ve Gazze halkının İsrail müdahalesi olmadan "özgür ve gizli seçimler" yapmasına izin bile verecekti. İsrail, iki büyük politik grubun benzer taleplerine dayanan, bir kolisyon hükümeti kurdu: "FKÖ'yle kesin görüşme yok, Ürdün ile Akdeniz arasında bir Filistin devleti yok, 1967 sınırlarına çekilmek yok." Koalisyon protokolü ayrıca bir yıl içinde işgal altındaki topraklarda, ABD yardımıyla, sekiz yeni yerleşim bölgesi kurmayı amaçlıyordu.[107]

Burada belirsizlik yoktur. Benzer biçimde medya, Washington kendi ikircimsiz reddiyeciliğinde ısrarlı olduğu sürece, olası bir barış sürecini saptırma hizmetlerini kararlılıkla sürdürmektedir.

Bu hizmetin bir özelliği, ABD diplomasisinin gösterişli başarısının ardından Amerika'nın tutumunu gözlerden gizlemektir. İsrail basınına göre, Washington, İsrail'e Amerika'nın FKÖ'yle diyalogunu kesmeyi teklif etmekten vazgeçmesini tavsiye ediyor, çünkü teklifler "sadece diyalogun önemini artırıyor". Savunma Bakanı Rabin, Şubat ayı sonlarındaki diyalogtan büyük mutluluk

107) *BG*, 19 Aralık; Peres, *NYT*, 21 Aralık; John Kifner, *NYT*, 20 Aralık 1988. Kayıplar için bkz. Daoud Kuttab, *Middle East International*, 20 Ocak 1989, Aralık ortasından Ocak ortasına kadar 31 ölü ve 1000 yaralıyla, ölü sayısının Marttan itibaren bu dönemde en fazla olduğu belirtilmiştir. Korkunç ayrıntılar Yahudi basınında sürekli yer almıştır. Bkz. Yizhar Be'er, *Kol Ha'ir*, 30 Aralık 1988. Arafat bağlılıkla o büyülü sözcükleri söyledikten iki gün sonra 16 Aralık tarihinde Nablus'daki 'kıyım günü' hakkında yapılan yoğun bir araştırmanın sonuçları. Bazı ayrıntılar için bkz. Noam Chomsky, makale, Z *Magazine*, Mart 1989.

duyduğunu açıkladı, çünkü en azından bir yıl İsrail'e İntifada'yı 'sert askeri ve ekonomik baskıyla bastırma' hakkı tanımayı amaçlayan gecikmiş bir adımdı diyalog. ABD ile FKÖ arasında Tunus'ta yapılan ilk toplantının protokolleri bu yorumu güçlendirdi. Bunlar Başkan Mübarek'e yakın *El-Mussawar* kanalıyla Mısır basınına sızdı ve çevrilerek, "Amerikan temsilcilerinin İsrail'in tutumunu benimsemesi" olgusu karşısında sevincini zor zapteden *Jerusalem Post*'ta yayımlandı. Tunus'taki ABD Büyükelçisi Robert Pelletreau iki önemli koşul açıkladı: FKÖ, İntifada'yı durdurmalı ve ABD'nin isteği olan FKÖ ile İsrail arasında doğrudan görüşmeleri kabul ederek (ki bunu, yeri gelmişken belirtelim, İsrail reddediyordu), uluslararası konferans fikrini terk etmeliydi. İntifada konusunda ABD'nin tutumu şöyledir:

> İşgal altındaki topraklarda şahit olduğumuz iç mücadele, kuşkusuz, İsrail Devleti'nin güvenlik ve istikrarına yöneliktir, ve *bize göre İsrail'e karşı terörist bir eylem olan* bu isyanların durdurulmasını istiyoruz. Bazen çok şiddetli olan bu isyanları, topraklar dışından sizin yönettiğinizi bildiğimizden, tespitimiz özellikle doğrudur.[108]

ABD'nin tutumu, sonuç olarak, Filistin ayaklanmasının İsrail'i yıkmayı amaçlayan terörizm olduğu ve Filistin'in onu durdurmayı emretmesi yönündedir. Bir kere İntifada sona erdiğinde, AHP hükümetinin İsrail'in halkı (ve İsrail içindeki toprakları bütünleştirme girişimlerini) acımasızca bastırmasını zevkle desteklediği ve bonkörce finanse ettiği, bu arada medyanın sistematik olarak süregiden ihlalleri gözardı ettiği ve 'iyi' işgali övdü-

108) *Hadashot*, 14 Şubat; Rabin, Nahum Barnea, *Yediot Ahronot*, 24 Şubat; *JP*, 6 Ocak 1989. ABD ve İsrail'in gizli servisinin İntifada'nın FKÖ tarafından başlatıldığı ve idare edildiğine inanmaları olanaksız değildir. Gizli servisin, ulusal siyasi polisin ya da halk mücadeleleri ve halk hareketleri gerçeğini anlamaları gereken siyasi liderlerin yetersizliklerinin kanıtıdır bu. Bunu düşünmek bile çok ürkütücü; ne kabul edilebilir ne de anlaşılabilir bir durum. Ayrıca, sık sık gizli servis raporlarını renklendiren ideolojik fanatizmi ve çok sayıdaki yorumlarının açıkça belgelendiğini de unutmamamız gerekir.

ğü, işgalcileri 'ahlâki duyarlılığın politik yaşamın bir ilkesi olduğu bir toplum' olarak selamladığı (*New York Times*, hemen Sabra-Şatila katliamından sonra); sol-liberal inteli jansiyanın, politik bir çözüm isteyenlere alçakça iftira eder ve gayet yetersiz olarak, bütün bunların anlatıldığı kadar hoş olmadığını söyleyecek kadar pervasız ve cüretli olabilirken, demokratik sosyalizme doğru koşan bu 'fıkır fıkır demokrasi'yi övdüğü (Irwing Howe) bir duruma geri döneceğiz."[109]

Doğrudan görüşmelere gelince, bu konu henüz ciddi olarak gündeme gelmiş sayılamaz. Uluslararası topluluk politik bir çözümü destekliyor, ama Amerika istemiyor. Bu yüzden, uluslararası toplum herhangi bir rol almamalıdır, çünkü Amerikan'nın uzun yıllar reddettiği türden politik bir çözümde ısrar etmek sinir bozucu olabilir. Daha genel olarak, diğer bağlamlarda da gördüğümüz gibi, uluslararası toplum olabildiği kadarıyla ABD'nin arpalığına müdahaleden uzak tutulmalıdır, ama ABD, denetim sağlamada tercih edilen yöntemler işe yaramadığında o topluma başvurmaya da heveslidir. Barış için baskı yapabileceklerin müdahalesinden uzak 'doğrudan görüşmelerde' İsrail bu sessiz sinema oyununda rol almaya ikna edilse bile, anlamlı görüşmeleler ya da politik çözüm için yapılacak her öneriyi reddetmeyi (ABD'nin de desteğiyle) sürdürebilecektir.

FKÖ'ye yöneltilen 'gerçeklik dozu', bu yüzden, daha çok *Times* diplomatik büro şefinin zorunlu gördüğü çizgi doğrultusundadır ve *Jerusalem Post* editörlerinin göklere uçtukları gibi, İsrail reddiyeciliğinin taleplerine tamamen uymaktadır. Amerika, bir kere daha 'barış süreci'ne çomak sokmayı, Washington ve Tel Aviv'i hayretler içinde bırakarak gelişiyor görünen açılımları engellemeyi başarmıştır.

Böylesi konular medyanın tartışma gündeminden tamamen çıkarılmalıydı ve nitekim çıkartıldı, hem de Aralık 1988'deki takdire şayan ve gösterişli ABD diplomatik başarısı üzerine atılan parlak nutuklar arasında.

109) Önceki kaynaklara bkz. *NYT*, 6 Kasım 1982.

Amerika önemli diplomatik ve propagandif başarılar kazanmakla birlikte, tam da daha önceki tartıştığımız örneklerdeki gibi, dinamik güçler Amerika'nın kontrol edemediği hareketler başlatabilirler. Dünya, medya gibi kolayca idare edilemez çünkü. Ama bu doğal olarak başka bir yazının konusudur.

Bu, çok geniş bir sicilin yalnızca küçük bir örneğidir. *New York Times*'ın *Boston Globe*'dan Ortadoğu muhabiri Curtis Wilkie'nin tespit ettiği gibi, "Amerikan tüketimi için haberler üretme açısından İsrail'in başlıca kanal olmak" gibi bir hizmet görmesi pek yadırganmaz. Ama genel kalıp çok daha kapsamlıdır, neredeyse istisnasızdır.

Daha önce değinildiği gibi, İsrail-Arap çatışmaları konusunda yapılan tartışmalarda alttan alta işleyen ırkçılığı unutmamak gerekir. Bu, büyük oranda yerli halkları yerinden eden Yahudi göçmenlere doğal olarak tanıdığımız insani ve ulusal haklardan yerli halkların yararlanamayacağı doğrultusundaki örtük varsayımın anlamıdır. Bu varsayıma nadiren karşı çıkılır ya da apaçık benimsenir. Arapların haklarının reddi sadece önvarsayılırken, fiilen olan budur ve ırkçı davranışların dışavurumu kaba ya da apaçık olduğunda bile geçerliğini korur. Daha önce bahsedilen birçok örnekten, onları sadece oraya buraya saçılmış örnekler olarak değerlendirmek hatalıdır.

Örneğin, *New York Times Magazine*'de yayımlanan Thomas Friedman'ın "Barış Önerileri" başlıklı makalesini ele alalım. Makale, Arap-İsrail çatışmaları üzerinde barışçı bir karar konusunda yazarın fikirlerini özetlemektedir. Friedman, yazısına "İsrail'in sessiz çoğunluğu"nun bir temsilcisi olan "Sasson isimli yaşlı ve huysuz" bir kişiyi takdim ederek başlar. Makale, bu sessiz ve makul sıradan insanı -görüşleri hayret verici bir biçimde Friedman'ınkilere benzer- politik bir çözümü kabul etmeye neyin ikna edebileceğini soruyor. Friedman'a göre, "Sasson, bir Filistin-İsrail barışçı çözümünde anahtar rolü oynamaktadır." Sas-

110) Wilkie, *BG*, 1 Aralık 1985.

son'u ikna edebilecek iki öneri sunulmuştur; bu öneriler, Friedman'ın tavsiyelerini dinleyecek kadar uzak görüşlü olan İsrailli bazı politik simaların konuşmaları olarak sunulmuştur. Birisi, değindiğimiz, Friedman'ın Güney Lübnan önerisidir: Toprakları büyük İsrail gücünün desteklediği paralı bir ordunun kontrolü altına sokmak ve Filistinlilere "eğer içimizden biri hastanelik olursa, onlardan 200'ü morga gider" diye tehdit ederlerse, İsrail'in Filistinlilerin kurduğu ne varsa "yerle bir edeceği" uyarısı yapmak; ikincisi, İsraillileri, hoşlanmadıkları "Filistin şiirini göz ardı edebilecekleri"ne inandıracak kadar güç göstermenin yanında, İşçi Partisi reddiyeciliği çizgisinde bir "diplomatik çözüm"dür. İşte, yine bildiğimiz ırkçı aşağılamayla karşı karşıyayız.[111]

Dikkati çekecek biçimde göz ardı edilen herhangi bir Filistinli Sasson'dur, ya da gerçekte Filistinlilerin istedikleri ya da düşündüklerinin dikkate alınabileceğine ilişkin herhangi bir olumlu yaklaşımdır. Barış önerileri tartışması, tek önemli olanın Yahudiler için neyin iyi olduğunun önkabulüne dayanmaktadır. Friedman, Amerikan okurlarına, çok iyi anladığını sandığı Yahudi davranışlarını açıklamak için çok ter döker: Sasson'un, ya da oğlunun, eğer İsrail'in güvenliğini tehlikede görürse Raşidiye mülteci kampına "gözünü kırpmadan" bir atom bombası bırakacağını sakin sakin açıklarken sempatiyle resmedilen, İsrail Hükümeti Basın Masası eski müdürlerinden, Amerikan doğumlu Ze'ev Chafets'in davranışıdır. Friedman'ın Filistinliler hakkında bir şeyler bildiğine, ya da onları dikkate aldığına dair en ufak bir işaret yoktur. Onlar İsrail'in kurtulamadığı bir beladır ve kendi iyiliği için İsrail, Ahmed'e sesini kesmesi için otobüste bir yer vermelidir. Tartışma böylece sona erer.

Irkçılık genellikle hiç de incelikli değildir. *Times* muhabiri Stephen Kinzer'ın Sandinistler'in "Filistinliler, M-19 ve öteki Üçüncü Dünya süprüntüleriyle dayanışmasını dile getirme"deki

111) *NYT Magazine*, 30 Ekim 1988.

istekliliklerine öfkelendiğini okuyoruz (Joe Klein); burada 'Filistinliler' yerine 'Yahudiler'i! koyun, hemen *Der Stuermer'in* yankılarını duyarsınız. New York'un 'nüfusunun yetersiz' olduğu yolundaki bir şikayette de aynı tepki sezilir, yani gereğinden çok Zenci, İspanyol ve Yahudi, çok az beyaz Protestan Amerikalı (WASP) vardır; ama 'yetersiz nüfuslu' Galilee'ye bir gönderme yapıldığında hiçbir tepki duyulmaz, çünkü bunun anlamı, gereğinden çok Arap ve çok az Yahudi olduğudur (*dissent* -muhalif- editör Irving Howe, *New York Times*'da). Liberal entelektüeler, editörleri "yalanın ispat külfeti olmadığı Arap kültürü" üstüne, ya da "çıldırmış bir Arap", ama "kendi kültürünün çapraşık yollarında çıldırmış"; "dille zehirlenmiş, gerçeği fantaziden ayıramaz, uzlaşmadan iğrenir, kendi durumu için hep başkalarını suçlar ve sonunda şaşkınlığının acı veren çıbanını, geçici olarak rahatlatıcı olsa da, sonu olmayan bir kan banyosu eylemine akıtır" (*New Republic* editörü Martin Peretz) şeklinde çamur atan bir gazeteyle ilgili üzüntülerini açıklamazlar. Oysa 'Yahudi kültürü' hakkında buna benzer ifadeler Nazizme bir dönüş olarak kabul edilecektir. Gary Hart bir dikkatsizliği yüzünden başkan adaylığından çekilmek zorunda kaldı, ama aynı dikkatsizliği Arap ortakları olduğunu öğrendiği bir bankadan parasını çekerken göstermedi: Hart'ın kampanyasında özel danışman Kenneth Guido, "Onun bir Arap bankası olduğunu bilmiyorduk. Öğrenir öğrenmez (Hart'a) parayı çektirttim," demiştir. *Wall Street Journal*'ın, "Amerikalı Yahudileri gücendirme korkusuyla" Arap-Amerikalılardan, ya da, bir keresinde, Arap-Amerikan soyadı taşıyan bir kadından aldığı kampanya katkılarını geri ödediğinde, Walter Mondale ırkçılıkla suçlanmadı; *The New Republic'ten* bu davranıştan dolayı onay alması da ırkçılık değildi. Birkaç isim değişikliği yapın, bu olayların anlamı yeterince açık hale gelir. *New York Times*'tan William Safire, "dünya filmleri tayfası"nı, "İsrail'deki Batı Şeria'da TV için yapılan yeni bir halk ayaklanması"yla ilgili yaptıkları haberden dolayı suçlar; yine oysa, benzer ihlaller karşısında Yahudi direnişi hakkında böyle bir alaycı tavır -neo-Nazi

yayınlar dışında- düşünülemezdi bile. Ama bunun üzerinde de durulmaz. "Kendi sefaletlerini besleyen, kanatan ve sonra da reklamını yapan Filistinli Arapları" aşağılayıcı bir dille paylayan bir başmakaleye yer veren, muhafazakâr kamuyoyunun en saygın kürsüsü olarak değerlendirilen Amerikan Yahudi Komitesi'nin. gazetesini tartışmak da tamamen anlamsızdır. Yukarıdaki sözlerin yazarı şöyle devam ediyor: Bu, Yahudileri Nazi *Lebensraum* kavramına uygun olarak bir ölüm-kalım denizine çekme yönündeki "Arap stratejisinin başarısı için anahtar"dır. Yine, büyük bir üniversitede saygın bir profesörün Yahudileri kastederek benzer sözcükleri kullandığında kopacak fırtınayı hayal edebiliriz.[112]

Arapların romanlarda, televizyonda, çizgi filmlerde ya da sinemada açıktan ırkçı biçimde betimlenmeleri ya da Arap nüfus ve bu nüfusa karşı davranışları bakımından niyetleri yalnızca önemsiz bazı ayrıntılarda farklılık gösteren İsrailli yorumcular ve öteki gruplarca, bir Nazi olarak mahkûm edilen Rabbi Kahane'ye Amerikan Yahudi toplumunun verdiği yaşamsal desteği burada yorumlamak için yerimiz yoktur.

Siyahlar ve diğerleri arasında anti-Semitizmin ortaya çıkışı konusunda korkuları ve kaygılarını dile getirenler, eğer kendi arkadaşlarının ve yandaşlarının söylediklerine biraz da olsa dikkat çekiyorlarsa ciddiye alınabilirler.

Irkçılık ve Arap-Yahudi çatışması çok daha karmaşık bir konudur. Dikkatlerden kaçacak kadar alışageldiğimiz anti-Arap ırkçılık, anti-Semitizm konusunda belirgin bir ilgiyle atbaşı gitmektedir; bu nitelemenin doğru olduğu, anti-Semitizm kavramının alttan alta işlediği gözden geçirme sürecine daha yakından baktığımızda ortaya çıkmaktadır. Anti-Semitizm ve anti-Siyonizmi, anti-ırkçı duyguları politik çıkarlar için sömürme çabası çer-

112) Klein, "Our Man in Managua", *Esquire,* Kasım 1986; Howe, *NYT Book Review,* 16 Mayıs 1982; Peretz, *New Rebuplic,* 29 Ağustos 1983, 7 Mayıs 1984, birçok örnekten bazılarıdır; Brooks Jackson, *Wall Street Journal,* 23 Mart 1984; Mart Moffett, *WSJ,* 30 Ağustos 1984; Safire, *NYT,* 5 Eylül 1988; Ruth Wisse, McGill Üniversitesi'nde Yiddiş Edebiyatı Profesörü, *Commentary,* Mayıs 1988.

çevesinde tanımlama çabaları uzun süredir yürütülmektedir. İsrailli diplomat Abba Eban, entelektüel ve ahlâki bakımdan karşı konulmaz bir konumdan yapılan tipik bir açıklamasında, "Musevi olmayan dünyayla girilen her diyalogun ana görevlerinden biri, anti-Semitizm ile anti-Siyonizm arasında hiçbir ayrım olmadığını kanıtlamaktır."[113] Ama bu da yetmez. Şimdi İsrail politikalarını eleştirmenin anti-Semitizmle -ya da, Yahudiler söz konusu olduğunda, bütün olası durumları kapsayacak, 'kendinden-nefret'le- özdeş olduğunu göstermek zorunludur.

Önde gelen resmi anti-Semitizm gözlemcisi B'nai Brith Anti-İftira Birliği, anti-Semitizmi İsrail otoritelerini destekleme gereklerini yerine getirmede isteksizlik olarak yorumlar. Bu kavrayış Anti-İftira Birliği'nin Ulusal Başkanı Natham Perlmutter tarafından açıkça dile getirilmiştir. Perlmutter'e göre, eski moda anti-Semitizm düşüşe geçerken, "başarılı bir Vietnam sezonunda barış isteyenler, kılıçları saban demirine çevirenler, terörist FKÖ'nün şampiyonluğunu yapanlar" ve "Amerika savunma bütçesini kırparken" Vietnam ve Orta Amerika'daki ABD politikalarını mahkûm edenler tarafında yeni ve daha tehlikeli bir anti-Semitizm vardır. Perlmutter, bu "gerçek anti-Semitizm"in doğuşuyla birlikte "basında savaşın 'kötü' bir sıfat, barışın ise 'hayırlı' bir talep hale gelmesi"nden korkmaktadır. Mantık bellidir: Anti-Semitizm (Anti-İftira'nın gördüğü biçimiyle), İsrail'in çıkarlarına karşı çıkmaya eştir; bu çıkarlar 'liberaller', kiliseler ve anti-iftira'nın politik hattını benimsemeyen diğerlerinin tehdidi altındadır.[114]

Anti-İftira Birliği, İsrail basınının haklı olarak tanımladığı gibi, İsrail'in eylemlerini eleştirenlere karşı basında öfkeli karşılıklar, vb. amaçlar için yandaşlarına dağıtmak üzere raporlar, kara listeler ve FBI tarzı arşivler düzenlemekle ilgilenen ABD'deki İsrail propagandasının 'temel direklerinden biri' haline gelerek, bir

113) Eban, *Congress Bi-Weekly*, 30 Mart 1973.
114) Nathan ve Ruth Perlmutter, *The Real Anti-Semitism in America* (Arbor House, 1982); Bkz. *Fateful Triangle*, 14., ayrıntılı bilgi.

sivil haklar örgütü olarak ilk yıllardaki rolünü terk etmiştir. Anti-Semitizm yakıştırmaları ya da doğrudan suçlamalarıyla desteklenen bu çabalar, İsrail'in ABD desteğiyle genel bir politik çözüm doğrultusundaki herhangi bir adımı reddetmesi de dahil, İsrail politikalarına karşı muhalefeti saptırmayı ya da zayıflatmayı amaçlamaktadır. Anti-İftira Birliği, 'güvenilir' görülen Yahudi liderler çevresine Birlik'in kara listesini dağıtmasının ardından Ortadoğu Araştırmaları Derneği tarafından suçlanmıştır. Bu tür uygulamalar İsrailli güvercinler tarafından da şiddetle eleştirilmiştir; kısmen, bu histerik İsrail şovenizminin sonuçlarından korktukları, kısmen standart yaklaşımlarıyla yetindiklerinden, kısmen de doğal bir ani tepkiyle.[115]

Kısaca, anti-Semitizm yalnızca anti-Siyonizmle aynı kefeye konmakla kalmayacak, aynı zamanda İsrail uygulamalarına eleştirel yaklaşan Siyonistlere de bulaştırılacaktır. Buna uygun olarak, İsrail'in gücüne hizmetleri uygun görülenlerin payına düşen otantik anti-Semitizmden hiç söz edilmez.

Anti-İftira tarzı 'gerçek anti-Semitizm'in bu iki özelliği 1988 ABD başkanlık kampanyası boyunca sergilenmiştir. Demokrat Parti, seçim bildirgesinde İsrail-Filistin çatışmasına iki-devletli politik çözüm çağrısı yapan bir kararı tartışmaya cüret etmesi temelinde, anti-Semitizmden suçlu bulunmuştur. Ama, 1988 Ağustos'unda Bush'un başkanlık kampanyasında bir dizi Nazi sempatizanı ve anti-Semit ortaya çıkarıldığında, önde gelen Yahudi örgütleri ve liderleri büyük çoğunlukla, John Judis'in yorumladığı gibi, ağırlıkla konuyu görmezden gelerek, "hem bu duruma hem de Bush'un yanıtı karşısında ciddi olarak tepkisiz kalmışlardır."[116] *New Republic,* Cumhuriyetçi kampanya örgütlenmesinde anti-Semitlerin, Nazilerin ve faşist sempatizanlarının sayılarının tehlikeli bir düzeyde oluşunu "anti-Semitizmin antik

115) Colin Cambell, *NYT,* 30 Ocak 1985. Bkz. *Fateful Triangle* ve *Pirates and Emperors* (29, 46). İsrailli güvercinlerin, ülkeleri için son derece zararlı olduklarını düşündükleri -bence de doğru- sapkın sinisizm, Stalinist yöntemler, fanatizm ve histeriyi lanetledikleri kaynaklardır bunlar.

ve hastalıklı biçimleri", önemsiz bir konu olarak göz ardı etmiştir. Onun yerine editörler, "Demokrat Parti'nin sol kanadı" olan Jackson kampanyasının bir kısmı, hepsi Parti bildirgesindeki iki-devletli çözümü benimseyen ve bu yüzden de "Yahudi-düşmanı" olan, "giderek daha iyi örgütlenen Arap-aktivistleri" dahil, "soldaki Yahudi-düşmanlarının rahat cennetleri" üzerinde önemle durmaktadırlar.[117]

Bunun anlamı, aşırı-sağcı Cumhuriyetçilerin, sertlik yanlısı standartlara göre İsrail'in uygun destekçileri, Demokratların ise Filistinlilerin, İsrail gibi kendi kaderlerini tayin etme hakkı dahil, Yahudilerle aynı haklara sahip insanlar olduklarına inanan unsurlara hoşgörüyle davranarak 'Yahudi-düşmanları'nı sergileyenler olarak değerlendirilmesidir. Önde gelen Yahudi örgütlerinin liderliğini izleyen Demokratlar, Cumhuriyetçi kampanya merkezlerindeki anti-Semit ya da Nazilerin keşfinden ve keşiften sonra süren yakın ilişkilerden dikkatle uzak kalmışlardır.

Aynı nokta yine, Reagan'ın Eğitim Bakanlığı okullarında Yahudi soykırımı üzerine son derece değerli bir tarih programına federal bütçeden pay ayrılmasını bir kere daha reddettiğinin ortaya çıkmasıyla kendini gösterdi. Program 1986'da ilk defa, "panel üyesinin Nazi Partisi ve Ku Klux Klan görüşlerinin temsil edilmediğinden şikayet eden bir görüş bildirmesi"nin ardından reddedilmişti. Cumhuriyetçiler, *New York Times* köşe yazarı Flora Lewis, İngiliz tarihçi A.J.P. Taylor ve Kurt Vonnegut gibi 'solcu otoriteler'den alıntılar yaparak, programı "davranış değişimi ve özel hayata müdahaleyi teşvik eden psikolojik manipülas-

116) Ortaya çıkarılmaları üzerine Bush kampanyasından yedi kişi çıkarılmıştı; bunlardan dördü Cumhuriyetçi Ulusal Komite'nin etnik bir uzantısı olan Heritage Groups Council'de lider konumlarını sürdürmektedir. Bkz. Russell C. Bellant, *Will Bush Purge Nazi Collaborators in the GOP?*, *NYT*, 19 Kasım 1988.

117) Judis, *In These Times*, 28 Eylül; *New Republic*, 3 Ekim 1988. Bkz. David Corn, *Nation*, 24 Ekim 1988. Cumhuriyetçi partide 'anti-semitist ve faşist sempatizanlar'ın 'sığınağı' için bkz. Holly Sklar, *Z Magazine*, Kasım 1988; Charles Allen, *Village Voice*, 1 Kasım 1988. *New York Times* tarafından hikâyenin senaryolaştırılması hakkında bkz. FAIR, *Extra!*, Eylül/Ocak 1988.

yon", "fundamentalistleri ve evangelistleri derinden yaralayan", hatta "savaş ve avlanma karşıtı" ve belki de "suç arama gezisine sevk edici" olarak canla başla suçlanmışlardır. Eğitim Bakanlığı görevlilerinden biri reddedilmeyi 'Cumhuriyetçi Parti'nin aşırı sağ kanadı'na bağlanmaktadır. 1986 ve 1987'de bu özel program "reddedilen tek programdı". 1988'de program "o zamanın Eğitim Bakanı Wiliam J. Bennett'in ürettiği tarih, coğrafya, medeni haklar sınıfında ilk sıradayken", bütün sınıf gündemden kaldırıldı.

Ama, Yahudilere ya da Yahudi soykırımına karşı tavrı ne olursa olsun, 'Cumhuriyetçi Parti'nin aşırı sağı' yeteri kadar İsrail yanlısıdır. Bu yüzden, göze görünen bir protesto olmadı ve konu seçim kampanyasının son sahnesinde de gündeme getirilmedi.

Anti-Semitizm kavramının ucuzlatılması ve anti-Arap ırkçılığa tartışmasız hoşgörü, aynı politik bağlılıkları dışa vurarak el ele yürütülmektedir. Bütün bunlar, yine 'antika ve hastalıklı anti-Semitizm'dir.

Filistinliler işkence, günlük aşağılama ve toplu cezaya maruz kalırken, İsrail medyanın hizmetlerine övgü düzmenin çok ötesine geçti. Bu hizmetler arasında, Lübnan'da ve başka yerlerde İsrail terörüne ve FKÖ'nün önerdiği politik uzlaşma yönündeki adımları bilinçli engelleme çabasına ilişkin haberleri engellemek, 1982'de 'Lübnan'ın kurtuluşu'nu selamlamak, diplomasi, terör gibi konular üzerine tarihsel sicili elverişli bir biçime sokmak sayılabilir. Medya aynı zamanda, uluslararası barış hareketinin nükleer gelişmeyle ilgili Carnegie Vakfı uzmanlarından Leonard Spector'un tespit ettiği gibi: İsrail nükleer tehdit konusunda 'hayret verici bir biçimde aymazlık' içindedir; İsrail'in, nükleer güçleri ve 'Sovyetler Birliği'ne yetişecek' menzili bulunan nükleer başlıklı füzeleri denemesi konusunda yeteri kadar delil ortaya çıktıktan sonra, nükleer artış araştırması (*Los Angeles Times* ve *Boston Globe*'un bildirdiğine göre) "nükleer kapasite bakımından Hindistan ve Güney Afrika gibi erken davrananları geride bırakarak, İsrail'in 'yeni ortaya çıkan' sekiz

nükleer güç içinde büyük bir farkla en gelişmişi" olduğu anlaşılmıştır.

Globe'un başlığı, "Rapor'a göre, İsrail'in 20 nükleer silahı olabilir" şeklindeydi. *New York Times*, Spector'un araştırmasını Richard Halloran'ın haberiyle aynı gün başlıktan veriyordı: "Üçüncü Dünya'daki Nükleer Silah Yarışı Korkutuyor." Fakat haber İsrail'den bir kere söz ediyordu; yani, 1981'de Irak nükleer reaktörünü bombalayarak, tehlikeli nükleer gelişmenin *azalmasına* yardımcı olması vesilesiyle! Spector'un 1987'deki nükleer artış araştırması *Boston Globe*'un 67. sayfasındaki Eğlence bölümünde, "Rapor İsrail kentleri 'düzleyebilir' diyor" başlığıyla verilmiştir. Spector, İsrail'in "Ortadoğu'da nüfusu 100 binin üstündeki bütün yerleşim merkezlerini dümdüz edecek" kadar nükleer silaha sahip olabileceğini söylüyordu.[118] *New York Times*, haberi aynı gün Michael Gordon'un kaleminden vermiş, ama İsrail'e değinmemiştir. Haber Libya'nın nükleer kapasite elde etme çabalarından girer, sonra Pakistan, İran ve Hindistan hakkındaki şüphelere geçer.[119]

London Sunday Times, Mordechai Vanunu'nun İsrail'in nükleer cephaneliği konusundaki tanıklığını 5 Ekim 1986'da arka sayfada başlıktan verirken, ABD basını bu haberi kısaca geçiştirmiştir. *New York Times* kısa bir ajans haberini ulusal baskısından çıkarmış, ertesi gün İsrail'in reddinden birkaç sözcükle bahsetmiştir. Diğer büyük gazetelerin durumları da pek farklı değildir. Medyadaki haber başlıklarını inceleyen Nabeel Abraham, gelecek altı ay içinde, "İsrail'in dünyanın altıncı büyük nükleer gücü olarak yeni statüsü... aleyhinde ya da lehinde bir köşe yazısına ya da yorum"a rastlamamış, ancak çoğunlukla haberin gerçekliğine gölge düşüren ve şüpheleri arttıran çok az sayıda atıf

118) Ed Williamy, *WP Weekly*, 24-30 Ocak. Ayrıca bkz. Christopher Kendall, *BG*, 16 Ekim; David Korn ve Jefferson Morley, *Nation*, 7 Kasım 1988.
119) Spector, *NYT*, 17 Mart 1988, Washington'daki basın konferansı ve televizyon röportajlarında Başbakan İzak Şamir'e bu konuyla ilgili tek bir soru bile sorulmamıştır; *LAT-BG, NYT*, 31 Ekim 1984; *BG, NYT*, 25 Şubat 1987.

tespit etmiştir (bunlar arasında 9 Kasım tarihli *New York Times*'dan Thomas Friedman'ın haberini sayar).[120]

Fransa'nın İsrail'e Dimona'da bir nükleer silah tesisi kurmasına yardım ettiği zaman Fransız atom enerji kurumunun bilim kurulu başkanının yaptığı ilginç bir gözlem de, 12 Ekim 1986'da *London Sunday Times*'da yayımlanmış, ama Amerikan medyasında görülmemiştir. Başkan şunları söylüyordu:

> İsrail bombalarının Amerikalılara yöneltildiği kanısındayız, Amerika'ya karşı kullanma anlamında değil, ancak "eğer kritik durumlarda bize yardım etmezseniz, bize yardım etmenizi rica edeceğiz, yoksa nükleer bombalarımızı kullanacağız," demeleri anlamında.

Bu, denebilir ki, Amerikan kamuoyu açısından belli bir potansiyel ilgi alanı (özellikle yıllarca geriye giden kökleri ışığında incelendiğinde) oluşturan bir kavrayıştır.[121]

Vanunu'nun İsrail gizli servisi tarafından kaçırılması ve İsrail'de gizlice mahkeme edilişi de medyada herhangi bir şekilde ilgi çekmedi. *London Sunday Times,* Vanunu'nun Avrupa'dan kaçırılışının ayrıntılarını büyük oranda yayımlamasından üç hafta sonra mahkeme açıldığında, *New York Times,* yalnızca "geçen Eylül ayında Londra'da kaybolan Bay Vanunu'nun mahkemeye çıkarılmak üzere İsrail'e nasıl getirildiğinin hâlâ tam anlamıyla açığa kavuşmadığı"nı bildirmektedir.[122]

Medyada İsrail'i kollama çabalarının çok sayıda benzer örneği vardır ve bunlardan bazılarını zaten tartıştık. Yeni bir örnek verecek olursak, Eylül 1987'de Dışişleri Bakanlığı Genel Direktörü Yossi Beilin'in (İşçi Partili bir güvercin), İsrail'in Güney Afrika'ya karşı yaptırımlarının 'sembolik ve psikolojik' olduğu ve iki

120) Abraham, AAUG *Midleast Monitor,* Nisan 1987.

121) Bkz. *Fateful Triangle,* bölüm 7, kısım 4.2.

122) *Sunday Times,* 9-16 Ağustos; *NYT,* 31 Ağustos 1987. Ayrıca *Jerusalem Post,* 9 Ağustos, *Sunday Times* hikâyesine yer verir. İsrail basını, İsraille ilgili hoşa gitmeyen haberleri düzenli olarak hasıraltı etmesi ve nedenleri için bkz. Robert I. Friedman, *Mother Jones,* Şubat-Mart 1987.

ülke arasındaki yıllık 240 milyon dolarlık ticareti zedelemeyeceği yolundaki açıklaması *New York Times*'ta haber yapılmamıştır.[123] Güney Afrika da seçmeci dikkatten yarar sağlamaktadır. Böylece, bir Güney Afrika deniz gücü Haziran 1986'da Angola'nın Namibe limanında üç Rus gemisine saldırıp, İsrail yapımı Scorpion füzelerini kullanarak birini batırdığında, *New York Times, Wall Street Journal, Christian Scilence Monitor,* haftalık dergiler ya da listelerde adı geçen diğer gazeteler bu olaydan bahsetmemişlerdir; *Washington Post* da 17. sayfasında Moskova haberleri başlığı altında Sovyetler'in saldırıyı kınayan açıklamasını 120 sözcükle geçiştirmiştir.[124] Oysa eğer Libya, Hayfa limanında ABD ticari gemilerine saldırıp, kuşkusuz Doğu-Alman füzelerini kullanarak bunlardan birini batırsaydı, tepki çok farklı olurdu.

5) EN İYİ SAVUNMA[125]

Medyanın 1967'den bu yana İsrail'e sağladığı olağanüstü kollamaya ve düşmanlarını şeytan gibi göstermesine rağmen, bazı kalemler hâlâ tatmin olmamışlar ve medyayı İsrail'e karşı adil olmayan tavrından, FKÖ'yle genel olarak Araplara karşı gösterdiği yakınlıktan dolayı sert bir dille eleştirmişlerdir (bkz. Ek I). Bu saldırılar İsrail'in maruz kaldığı 'çifte standart' ve bunun nedenleri üzerine düşündürücü ifadelere yol açtı. Lübnan'daki savaş ya da 1987 Aralık ayından bu yana Filistin ayaklanmasının acımasızca bastırılması gibi İsrail vahşeti göz ardı edilemeyecek bir boyuta ulaşıp, medya, bu durumun arkaplanını ya da nedenlerini unutmayı (ya da bazı kereler çarpıtmayı) sürdürürken, genelde görmediği ya da inkâr ettiği olaylara şöyle bir göz attığında hemen ortaya çıkan bir reflekstir bu.

123) *AP,* 19 Şubat 1987.
124) Victoria Brittain, *Guardian* (Londra), 6 Haziran; Anthony Robinson, *Financial Times,* 7 Haziran; *Economist,* 14 Haziran 1987; ayrıca BBC World Service.
125) Elinizdeki kitabın 185. sayfasında ele alınan konular için yapılan ektir.

'Çifte standart' üzerine yürütülen tartışma sıklıkla şaşırtıcıdır. *Jerusalem Post*'ta Eliahu Tal ('belki de İsrail'in en yetkin kitle iletişim uzmanı'), Anti-İftira Birliği'yle birlikte yürüttüğü işinin, medyanın 'çifte standardı ve anti-İsrail önyargıları' ve Arap propagandacıları tarafından kurulan 'akıllı tuzaklar' yüzünden İsrail'in propaganda savaşını nasıl yitirmekte olduğunu göstermek olduğunu anlatıyor: bu kurguda öngörülen tuzaklardan biri "kadınları ve çocukları bile bile kamera için hedef olarak kullanmak"tı; bu görüş *Commentary*'deki "sefaletlerini besleyen, kanını akıtan ve reklam eden Filistinli Araplar" hakkındaki parlak düşünceyi hatırlatıyor.[126] Tipik olan diğer bir sakınma konusu ise, İsrail'de yaşamayanlar ve onun sorunlarıyla doğrudan yüzleşmeyenlerin, politikalarını eleştirerek işlerine müdahale ettiklerinde haksızlık ve ikiyüzlülük etmiş olacaklarıdır, ama bu arada İsrail'in kamuoyunda alkışlanıp göklere çıkarılmasına izin verilir ve mülteci kampları ya da Leningrad'da yaşamayanlar için FKÖ ve Sovyetler eleştirisi açısından benzer bir sınırlama yoktur. Ayrıca Amerikan Yahudi toplumunun İsrail üzerindeki aşırı baskısı da doktrin dışıdır. Bu baskılar o noktadadır ki, Kasım 1988 seçiminden sonra görüldüğü gibi haftalarca fiili bir hükümet kurulmasını engelleyebilir ve karakterini de önemli oranda etkileyebilir; hükümet o günlerde diaspora Yahudiliği için kabul edilemeyecek bir tarzda Geri Dönüş Yasası'nı değiştirme eğilimindeydi.

İsrail konusundaki medya haberlerine tepkiler belli bir duyguyu ifade eder: Saldırı her zaman en iyi savunmadır, özellikle tartışma koşullarını denetlemeniz istendiği ve ne kadar aşırı olursa olsun suçlamalarınız belli bir güvene layık görüldüğünde.

Bu konuda bazı örnekler zaten tartışıldı. Başka bir tipik örnek Peter Jennings'in yönettiği ABC'deki TV 'haber yorumu'dur.[127] Normal kalıba göre iki tutum sergilenir: bu örnekte, İsrail'e kar-

126) Sarah Horug, *JP Magazine*, 23 Eylül 1988.
127) Transcript, ABC NEWS VIEWPOINT Show 1794, ABC, 7 Nisan 1988, Güney Afrika'nın istilası ve diğer bazı konular arasında odak İsrail'in istilasıdır.

şı aşırı düşmanca ve haksız yaklaşımlarından dolayı medya eleştirilir ve medya zor koşullar altında saygın bir görev üstlendiği için savunulur. Farklı önyargılarla hareket edebilecekleri olasılığı karşısında boyun eğmekten başka bir şey yapılamaz. İzleyicilerden gelen bir soruyu medya analisti Dennis Penin, ABC İsrail Bürosu Şefi Bili Seamans'a yöneltti: Arafat'ın 'karşılıklı güvenlik garantisi ve karşılıklı tanıma' doğrultusunda bir dizi açıklamasına rağmen, medya hâlâ FKÖ'nün İsrail'in haklarını tanımayı reddediyor iddiasını neden sürdürüyor? Seamans'ın yanıtı, Arafat'ın "İsrail'in varolma hakkını tanıyan açık ve keskin bir açıklama" yapmadığı ve her zaman kayıtlar koyduğuydu. Amerikan Yahudi Kongresi'nden panelist Howard Stjuadron, Penin'in yorumlarını 'tam anlamıyla saçma' bulmuş ve tartışma orada bitmiştir.

Seamans'ın yorumu tamamen yerindedir: Arafat Filistinlilerin İsrail Yahudilerine tanınan haklardan yararlanması gerektiği doğrultusunda kayıtlar koymaktadır. ABD-İsrail açıklamalarının, tartışmasız bir biçimde reddiyetçi olarak, herhangi bir kuşkuya yer bırakmayacak kadar açık oldukları da doğrudur. Bu tutum, tanım gereği, barış, uzlaşma ve adaletin gereklerine uyar, bu yüzden başka bir şey söylemeye gerek yoktur.

Ama fiili olayları yorumsuz vermenin, büyük bir "skandal"la FKÖ'ye "moral ve politik prestij" kazandıran (Leon Wieseltier) ve örgütün "medyada yıldızının parlaması"nı sağlayan (Daniel Pipe) "FKÖ-yanlısı" medyaya yönelik eleştiri dalgasını azaltması beklenebilir. FKÖ'nün göklere çıkarılması ve savunmasız İsrail'e karşı çifte standart uygulanması, belki de, İsrail Başkanı Chaim Herzog'un ağzında geveledeği gibi, Hıristiyan uygarlığının "derin psişesi"nde yatan "Batı dünyasının Yahudilere karşı akıldışı tutumu" temelinde açıklanacaktır.[128]

Bu tür kavrayışların aşina olduğumuz uzantıları vardır. Şah rejimi ezici bir biçimde haber başlıklarına olumlu geçmişti, ama

128) Wieseltier, *New Republic*, 23 Eylül 1981; Pipes, *NYT*, 3 Ağustos 1988; Herzog, *LAT*, 9 Temmuz 1988.

bu, Şah'ı, Batı medyasını "uluslararası ahlâk konusunda çifte standart; ne kadar kanlı ve aşağılık olursa olsun Marksist olan her şey kabul edilir; bir sosyalist, ortacı ya da sağcı hükümetin politikaları ise eleştirilir," diyerek suçlamaktan alıkoymamıştır. Benzer bir biçimde, 1954'te Guatemala hükümetinin devrilmesi arifesinde, hükümet içi tartışmalar sırasında İçişleri Bakanı John Poster Dulles, "Sydney Gruson'un *New York Times*'taki köşesinde yazdığı komünist çizgiyi izleyen yazıları hakkında büyük kaygı duyduğunu açıklamış", Başkan Eisenhower da gazeteyi "Amerika'daki en güvenilmez gazete" olarak tanımlamıştı. CIA Başkanı Ailen Dulles, "Sidney Gruson'un günümüze kadarki kariyerinin bazı çok rahatsız edici özellikleri"ne işaret etmiş ve ileri gelenler toplanarak "*New York Times* yöneticileriyle gayrı resmi konuşma"ya karar vermişler, göründüğü kadarıyla, istedikleri sonucu almakta başarılı da olmuşlardır. Ailen Dulles'ın önde gelen *Times* yöneticilerine, Gruson ve *Times*'ta köşe yazarı olan karısı Flora Lewis'in komünist ajanı ya da sempatizanı olduklarını (ve darbe sırasında onun Orta Amerika'dan uzak tutulmasını) bildirmesinin ardından Gruson Meksika'ya yollandı. Bu olaylar, *Times* ve diğer medyaların Birleşik Meyva Şirketi'nin halkla ilişkiler uzmanlarının sağladığı uygun belgelerle yetinmek zorunda kaldıkları bir zamanda gelişiyordu. Yine de, halkla ilişkiler başkanı Thomas McCann'in sonraları yazdığı gibi, "Kurbanların deneyip görmeye çok arzulu oldukları bir zamanda basını manipüle etmek için inandırıcı bir savunma yapmak güçtür."[129]

Saygın politik şahsiyetler, düşünürler ve gazeteciler arasında benzer kavrayışlara rastlayabilirsiniz. Zbigniew Brzezinski şöyle yazar: "Uzlaşımsal olarak liberal denen topluluğun Amerika'nın, İsrail'in ya da herhangi bir sevimsiz emperyalizmin kurbanlarını

129) Şah hakkında bkz. Dorman ve Farhang, *The US Press and Iran*, 24; FRUS, 1952-1954, cilt IV, 1132, NSC Memorandum tartışmaları, 27 Mayıs 1954; Harrison e. Salisbury, *Without Fear or Favor* (Times Books, 1980, 479); Thomas P.-McCann, *An American Company* (Crown, 1976, 47). Bkz. MacCann ve *The Turning Tide*, 164, *Times*'ın bu dönem yorumları için.

bağrına basmaya hazırken, Afganistan konusunda susması utanç veridir." Kuşkusuz şimdi Kongre ya da basındaki liberallerden, artık çizmeyi aşan Sovyet suçlarına eğilmek üzere FKÖ ya da El Salvador'dan yana sonu gelmez çabalarından vazgeçmeleri beklenebilir; belki de Brzezinski'nin izinden Hayber Geçidi'ne kadar giderek, kamera ekiplerine kahramanlık pozları bile verebilirler. Robert Tucker ise şunları yazıyor: "Batı'daki tanınmış simalar, hatta birçok Batılı hükümet içinde FKÖ'yü 'kazanan hepsini alır' ilkesine, yani İsrail'in yıkılmasına dayanan maksimalist çizgisine yüreklendirenler vardır." Tabii ki, o da süpriz sayılamayacak nedenlerden dolayı burada isim ya da referans belirtilmez. En cüretkâr örneklerden biri, gazeteci William Shawcross'un kazandığı medya zaferiydi. Shawcross, Pol Pot vahşeti döneminde Batı'da göreli bir sessizlik olduğu (aslında, geniş bir öfke korosu vardı) ve bu sessizliğin Batılı toplumların çok çarpıcı bir özelliği olan hükümetler ve medya üzerindeki muazzam sol etkiyle bağlanabileceği doktrinini kabul ettirmeyi -düşüncenin servise hazırlığı göz önünde bulundurulduğunda kolayca- başarmıştı. Shawcross'un kurgusunda, birlikte kitap yazdığımız Edward Herman ile bana sihirli güçler bile bahşedilmişti: bizim Şubat 1979'da basılmaya verilen ve izleyen Kasım ayında okuyucu karşısına çıkan yorumlarımızı, 1975'ten Aralık 1978'e kadar süren bu etkinin kaynağı ve taşıyıcısı olarak yorumlamıştı.[130] Bunların hiçbiri bu derin görüşlerin saygıyla kabul görmesine en ufak bir etkide bulunmadı tabii.

Bu yaklaşımın bir çeşitlemesi de üniversitelerin Marksistlerin ve diğer solcu faşistlerin eline geçmiş olduğudur. Sovyet araştırmaları alanındaki 'yeni nesil' üstüne yorumlar yapan Harvard Rus Araştırma Merkezi'nin bir üyesi olan, Massachusetts Üniversitesi sosyologlarından Paul Hollander şöyle yazar: "Bu nesilden çok sayıda akademisyen, toplumsal-politik hiçbir sistemin ken-

130) Brzezinski, *The National Interest* (Kış 1985); Tucker, *Commentary*, Ekim 1982. Shawcross'un gizli teşkilata etkileri hakkında bkz. *Manufacturing Consent*, 6. bölüm, kısım 2.8. Suçlama, iddianın bariz saçmalığını ve kasıtlı biçimde yaratıldığını gizlemek için tanımlanmamış ve tarihsiz bırakılmıştır. *A.g.y.*

dilerininkinden daha kötü olamayacağı inancındadırlar... Onlar açısından, Sovyetler'de politik çoğulculuğu bulup çıkarmak Amerika'da olduğundan daha kolaydır." Tarihçi John Diggens, Marksizmin "akademik dünyada egemen ideoloji haline gelmekte olduğu"nu tespit eder. New York Üniversitesi'nden tarihçi Norman Cantor, Reagancıların, orta sınıftan çocukları "Avrupa sosyalist teorisiyle zehirleyen radikal sol"un akademik yaşamdaki egemenliğini kırmadaki başarısızlığından yakınır ve bunun kapsamlı bir sağ doktrin geliştirmedeki köklü başarısızlığın bir semptomu olduğu sonucuna varır. Böylesi bir doktrinin "yapı taşları" "iki savaş arasındaki Avrupa faşizmi"nde görülebilir, ancak "entelektüel faşizm"in -entelektüel faşizmle hiçbir ilişkisinin olmadığını açıkça anlayacağımız- "II. Dünya Savaşı, Vichy, Mussolini, Nazizm ve Yahudi Soykırımı tarafından gözden düşürülmesi" nedeniyle "bu entelektüel hazineye hiç el atılmamıştır". Reagancıların bu değerli fikirleri yeniden canlandırma fırsatını kaçırmaları ne kadar utanç verici![131]

Benzer çok sayıda örnek vardır ve bunların özelliklerine anlaşılabilir nedenlerden dolayı değinilmemiştir. Solcuların akademik dünyayı (ya da belki de bütün dünyayı) avuçlarının içine aldıkları yolundaki açıklamaların gerçeklikle ilişkisi üzerine kafa yormaya gerek yoktur. Ama buna ciddi olarak niyetlenmiş olabilirler; görülüyor ki bu çabalarında saygıyla benimsenmektedirler. Önemli olan nokta, otoriteye sıkı bağlılık talep edenler açısından, küçük bir düşünce bağımsızlığının bile her şeyin kaybedildiği korkusunu uyandırmaya yetiyor olmasıdır.

6) *LA PRENSA* VE YANDAŞLARI[132]

1980'ler boyunca Nikaragua, bir bunalım döneminde toplumsal açıklık bakımından son derece olağanüstü çabalar harcı-

131) Hollander, *Wall Street Journal*, 24 Aralık 1985; Diggins, *NYT Book Review*, 20 Ekim 1985; *NYT*, 22 Ağustos 1988.
132) Elinizdeki kitabın 192. sayfasında ele alınan konular için yapılan ektir.

yordu. Nikaragua'ya saldıran büyük gücün ajanlarından neredeyse daha fazla sayıda olan düşman gazeteciler, bütün ülkede özgürce seyahat edip haber yapıyorlardı.[133] Şiddetli Sandinist karşıtı ABD yetkilileri ve ABD'nin terörist saldırılarının öteki avukatları, hükümeti devirme çağrısı yapan basın toplantıları ve açık hava konuşmaları yapabilir, bunlara katılabilir, aynı amaçları güden ve Kontralara desteklerini gizleme gereği duymayan ABD'nin beslediği politik muhalefetle buluşabilirlerdi. Nikaragua'ya karşı bir saldırıyla özdeş ve bu amaca hizmet eden, aynı zamanda ülkeye saldıran yabancı bir gücün finanse ettiği ülke içi medyalar, tehdit, sansür ve dönem dönem kapatılmaya maruz kalırlar; ama ne medyalar, editörleri ve çalışanları, ne de benzer faaliyetleri yürüten muhalefet üyeleri, ABD-destekli 'acemi demokrasiler'de medyalar ve muhaliflerin bastırılmasına uzaktan yakından benzer bir uygulamayla karşılaşmaktadırlar; fakat Nikaragua'yla ilgili eldeki bilgiler, diğer ABD müttefikleri ve ABD'nin kendisiyle kıyaslandığında, gerçekleri görmek istemeyen insanları şaşırtacak sonuçlar vererek, daha olumlu bir tablo ortaya çıkarmaktadır.

Bundan başka, en gösterişlisinden bir öfke gösterisi ve kasıtlı göz yumma ortamında, bu cesur uygulamaların hiçbiri Amerika'da ilgi çekmemektedir. Benzer bir biçimde, Amerika'nın seyahat özgürlüğüne, ABD saldırısına maruz kalmış zayıf bir ülkede görülmeyen kısıtlamalar getirmesinin (küçük bazı yerleşim birimlerinden davetler alan El Salvadorlu işkence kurbanı kadınların, Kontralara yardıma karşı çıkan Nikaragualı muhalif parlamenterlerin ya da savaşın üzerinden yıllar geçmesine rağmen Vi-

133) Kontralarla görüşmesini CIA'nın sağladığı basın sözcüsü Edgar Chamorro, Stephen Kinzer'ı, 'Beyaz Saray'ın söylediklerıyle uyuşan' ve 'Reagan planlarıyla uyum gösteren hikâyeler uyduran', Reagan yönetiminin şamar oğlanı olarak tanımlıyor. Chamorro, CIA, medya ve Kontralarla ilgili monografında, olay yorumları da muhabirlerinin kontra manipülasyonlarını olduğu gibi kabul ettiğini belirtirken, James LeMoyne'nin kendisine, "Makaleleriniz fazla eleştirel olduğu takdirde, Kontra liderleri sizi davet etmez, kamplarına girmenize izin vermez ve sizinle konuşmaz," dediğine yer vermemiştir. (Röportaj, *Extra!* (FAIR) Ekim/Kasım 1987; *Packaging the Contras.*

etnam'ı eleştirenlerin ülkeye girişlerinin yasaklanması) gayet haklı olduğu düşünülür ve bundan dolayı ulusal medyada yorumlanmasına ya da haber yapılmasına gerek bile yoktur.

Esquipulas Anlaşması'yla Ekim 1987'de yeniden açıldığından beri muhalefet gazetesi *La Prensa*, Nikaragua'daki hükümeti zor kullanarak yıkmaya kararlı ABD propagandasının bir aracı olma rolünü gizlemek için en küçük bir çaba bile göstermedi. Gazete, neredeyse bir direniş çağrısı yaparak Sandinist vahşeti üzerine korkunç hikâyeler anlatıyor, Sandinistler'i Naziler'le kıyaslıyor ve Reagan ağzıyla özgürlük savaşçıları olarak resmedilen Kontralara övgüler düzüyordu.[134]

La Prensa'yı Ekim 1987'deki açılışından 23 Aralık'a kadar gözden geçirdim.[135] Fakat bu dönem boyunca en sıradan gazetecilik standartlarını gözetme kaygısına bile rastlamadım. Tam tersine, gazete aşağıda örneklerini verdiğim, komik denecek kadar standart ABD psikolojik savaş yöntemlerini izliyordu.

Bütün süreç boyunca temel motif, mevcut mücadele ile Somoza'ya karşı olan mücadele arasında yakın bir benzerlik olduğuydu. Mevcut mücadelede, Sandinistler (FSLN) Somoza rolünü oynuyordu, ama ondan çok daha kötüydüler, çünkü Somoza en azından Nikaragua'nın yerlisiydi, oysa Sandinistler Sovyet emperyalizminin (ABD, bazı kereler üzüntü yaratan yabancılar olsalar da, yine de iyiydi) ajanlarıydılar. Kontralar Somoza'ya karşı savaşan gerillalar, içerdeki muhalefet de, Somoza yıllarındaki aynı isimli bir gazeteyle kendini bir gören *La Prensa*'yla birlikte, Somoza'ya karşı muhalefetti. Bu temanın büyük bir kısmı imalar yoluyla işleniyor, bazı kereler de "FSLN Tehditleri Somoza'yı Hatırlatıyor" gibi başlıklarla (15 Aralık) açıktan ifade ediliyordu. Sandinistler, bu yeni Somoza kliği, halk onların baskı yönetimi altında açlık çekerken lüks bir yaşam sürerek halka

134) Michael Massing, *Colombia Journalism Review*, Temmuz/Ağustos 1987. *Update*, 29 Aralık 1987 (Central American Historical Institute, Georgetown University, Washington).
135) Bu kolleksiyonda 2 sayı kayıptır.

saldırıyor, işkence ediyor, halkı soyuyor ve sömürüyordu. Amerika neredeyse tamamen sahnenin dışındadır, ama yine de kahramanlar Amerikalıdır: Örneğin, 12 Ekim'deki baş haber olan açıklamasında, "Nikaragualılar yalnız değildir," diyen, ateşli Kontra yanlısı Jeane Kirkpatrick onlarlaydı; "tam demokratikleşme, ya da sonuna kadar mücadele" (23 Ekim, 11 Kasım) çağrısı yapan Elliott Abrams da öyle. Öteki kahramanlar, *La Prensa* dahil (7 Ekim), Nikaragua'daki "demokratik kurumlar" için 250 milyon dolar yardım sağlayan ABD Senatosu; ABD basınının bir kısmı, örneğin, "Sandinist-karşıtı direnişi" desteklemek (17 Aralık) için "anlamlı ve mütevazı" bir araç olarak Kontralara yardım çağrısı yapan *Baltimore Sun* editörleri. Kontraları destekleyen ABD Kongre üyelerinin halka açık toplantılarda aldıkları alkışlar ve övgüler, özgürlük mücadelesinde 'tarihsel bir an' olarak (16-18 Aralık) selamlanmaktadır.

Bu CIA kurgusunun tamamlayıcı bir başka niteliği, anlaşmanın koşullarını yerine getirmedeki başarısızlığı yüzünden Ortega'nın 'oybirliğiyle' (bütün toplumsal sınıfların, vb.) reddedildiği yanılsamasını yaratmaktır; halk, 'oybirliğiyle' Sandinistler'e karşı çıkmaktadır ve bütün bunlar Somoza diktatörlüğü döneminin benzer koşullarını anımsatmaktadır (6 Kasım). Ortega aynı zamanda Reagan'ı (öteki kahraman) ve ülke dışındaki savaşlarda ('Rusya'yı mitlerden kurtarma'ya yardımcı olanlar da dahil; tarihin ilginç bir yorumu) ölen Amerikalı askerleri kızdırdığı için de reddedilmektedir. Aralık ayı başından itibaren köylülerin Sandinistler'in adaletsizliğinden, kent sakinlerinin baskıcı Sandinist yetkililerden, annelerin hapisteki ya da ordudaki oğullarıyla ilgili, mahkûmların işkenceden ve berbat koşullardan, işçilerin baskı ve yokluktan yakındıklarını okuyoruz. Yangınlar, kazalar, felaketler, enflasyon, azgın askerler, askerlik karşısında protestolar vardır. Hükümet kurumlarının ekmek satmadığı Campesinos'lar protesto eylemleri düzenlemektedir; açlık vardır, çünkü karaborsadan ekmek alamayacak kadar yoksuldurlar. Ve bu çizgide süren haberler. Kısacası bütün amaç, yabancıların dayattığı bir diktatör-

lüğe oybirliğiyle karşı çıkan genel nüfusun acımasız baskı altında olduğu bir manzara çizmektir. Bu diktatörlük, bir yanda uyuşturucu ticaretinden kârlar yaparken, öte yanda kendi açgözlülükleri ve yabancı efendilerine hizmet etmeleri dışında bir nedene dayanmaksızın halkı işkencelere ve acılara boğmaktadır (24 Kasım).

Bu çizgi tam anlamıyla ABD elçiliğinin belirlediği çizgiye uyar. Dolayısıyla, barış anlaşmalarına uyma koşulları Amerika'nın belirlediği koşullara harfiyen uymaktadır. 30 Ekim tarihli başlıkta şunları okuyoruz: "FSLN Barışa Hayır Dedi"; ardından, "FSLN'nin Kontra sivil liderliğiyle diyalogu reddettiği ve saldırılar durana kadar olağanüstü halin süreceği" -iki uygulamanın da anlaşma koşullarına uyduğunu daha önce tartışmıştık- yolunda bir AFP haberi.[136] Ama Amerika konuyu başka türlü değerlendirmektedir ve ABD medyası için olduğu kadar *La Prensa* için de her şeyi kapsayan bir değerlendirmedir bu.

Barış anlaşmaları hakkındaki bir özet değerlendirme (4 Aralık), her şeyden Sandinistler'i sorumlu tutarak, tamamen olumsuz bir sonuca ulaşmaktadır. Ağustos'tan beri iyi olan yalnızca tek bir gelişme olmuştur: Ateşkes görüşmeleri 'Nikaragua direnişini (Kontraları) meşrulaştırmış' ve böylece ülke içi muhalefete 'meşruiyet sınırları dışarı çıkmadan Nikaragua direnişiyle doğrudan görüşme' olanağı sağlamıştır. Kontraların programı, "ulus çapında diyalog halinde olan sivil muhalefetin on dört politik örgütünün tutumuyla tam bir uyum içindedir."

Bütün bu dönem boyunca *La Prensa*, sık sık açık bir biçimde kendisini Kontralarla özdeşleştirmektedir. "Nikaragua direnişinin bir üyesi olarak yaşadığı deneyler" konusunda Pedro Joaquin Chamorro'yla yapılan bir söyleşide (12 Aralık) Chamorro, "Sandinist diktatörlüğüne karşı dışarıdan mücadeleyi seçen *La Prensa*'nın editörlerinden biri" olarak tanıtılır; kendisi bir zamanlar da CIA'nın kurduğu 'sivil başkanlık'ın bir üyesiydi. Gö-

136) Uluslararası Tahkik Komisyonu'nun saldırganlık sona erene kadar devletin olağanüstü hal ilan edebileceğine dair Sandinistler için güvence verdiğini gösteren bir kayıt yoktur.

rüşmede Chamorro'nun demokrasi ve Sandinist diktatörlüğüne karşı kararlı mücadelesi dolayısıyla aldığı uluslararası ödüller anlatılır. "Sivil mücadeleyi farklı bir düzeyde, farklı bir bağlamda yürütme" kararı almıştır. Kısacası, taktiksel kararlar dışında, *La Prensa* ile Kontralar arasında hiçbir fark yoktur.

Benzer bir biçimde, 13 Aralık'ta yayımlanan bir makalede, Sandinistler'in ateşkes görüşmelerini kabul ederek "Kontraları tanıdığı" açıklanmaktadır. Aynı gün, Muhafazakâr Parti Başkanı Mario Rappacioli, Kardinal Obando aracılığıyla Kontralarla görüşmenin kabul edilmesinin "Kontraların meşruiyetlerinin kabulü" anlamına geldiğini, "çok önemli bir nokta" olarak Kontraları "Nikaragua toplumunun bütün haklara sahip meşru partilerinden biri" haline getirdiğini ilan eder. Kontralar artık Nikaragua içinde politik eylem yürütme haklarına kavuşmuştu ve muhalefet de meşruiyet sınırları dışına çıkmadan onlarla açıktan birlik yapabilirdi. Kısacası, ülke içi muhalefet zaten hep Kontrayanlısıydı, ama şimdi bunu açıktan ortaya koyabilirlerdi, çünkü Sandinistler "Kontraları tanımıştı".

30 Kasım'da, Kontra lideri Adolfo Calero'ya Rappacioli'nin görüşleri konusundaki yorumu sorulur. Calero bu görüşleri kuvvetle desteklemektedir ve "Nikaragua'da mevcut belli başlı politik akımlar"ın (burada kastedilen politik bir unsur olmaktan çok yabancı kaynaklı bir diktatörlük olan Sandinistler değil, muhalif politik partilerdir) Kontralarla birlikte demokrasi ve serbest seçimler için mücadele etmeleri önerisi yapar; bu çizgi Pedro Joaquin Chamorro'nun Kontra zaferinden sonra açıkladığı, kurulacak "demokraside Sandinistler'in yönetici cunta içinde temsil haklarının olamayacağı" görüşüyle tam bir uyum içindedir.[137] Clero, Kontraların ve iç muhalefetin aynı hedefleri paylaştığını ve kendisini Kontralarla, aslında onların en terörist unsurlarıyla bir gören *La Prensa*'nın da bu tutumu onayladığını söyler. 3 Aralık'ta Sosyal Hıristiyan Partisi Genel Sekreteri, direniş önerileri-

137) *AP*, 24 Kasım 1986.

nin on dört iç muhalefet grubunun önerileriyle uyum içinde olduğunu vurgulayarak, aynı noktaya değinir.

Gelişmelerin ardından, "en azından şimdilik, Nikaragua'da hemen hemen bütün eleştirilere, hâlâ resmi tabu sayılan -Kontralara yardım- bir yaklaşımı onaylamadıkları sürece hoşgörüyle bakılacağa benziyor," diye yazan Stephen Kinzer pek haklı çıkmış görünmüyor.[138] Bu türden bir yardım *La Prensa*'da ve politik muhalefetin açıklamalarında çok açıktı. Herhangi bir Batılı demokrasinin, ulusal sınırları ihlal eden sürekli yardım uçuşlarıyla desteklenen, yabancı bir ülkenin ona saldıran besleme ordusuyla kendisini açıktan özdeşleştiren bir gazeteye ya da iç muhalefete hoşgörüyle bakabileceğini hayal etmek doğrusu çok zordur.

ABD, savaşı hızlandırarak Esquipulas Anlaşması'nı etkisizleştirmeyi gözetirken, dönem sivillere karşı Kontra saldırılarının arttığı bir dönem olmasına rağmen, savaş *La Prensa*'nın başlıklarında seyrek olarak görülüyordu. Bazı kereler, çatışmalar, bölgenin insanlara dehşet saçan Sandinistler'in saldırısı altında olduğunu ima eden bir biçimde (19 Aralık, "Bombalar köylüleri dehşete düşürdü", vb.) verilmekteydi. Aynı zamanda Honduras'taki Kontralara karşı misket ve fosfor bombalarının kullanıldığı iddiaları ortaya atılıyordu. Ortega'nın Kasım ayında ADÖ'de yaptığı konuşma haberinin bağlamı dışında, CIA'nın yardım uçuşlarındaki artışla ilgili bir habere rastlamadım.

Bütün bunlar ABD'deki haber başlıklarından pek farklı değildir. Aslında zaman zaman *La Prensa* daha dürüsttür. Bu anlamda, daha önce gördüğümüz gibi, *New York Times*, Ortega ve Calero'nun yardım uçuşlarına değinmelerini sadece yalanlamıştır; *La Prensa* ise haberi tam olarak vermiştir. 17 Aralık'ta, Honduras'a gelişkin F-5 jet uçakları gönderdiği için Amerika'yı suçlayan bir başyazı vardır; bu haber *New York Times*'ta duyurulmamıştır bile; suçlamayı bırakın, bu gelişmeler tam da Sandinistler'i, 'yumuşak hedefler'e saldıran Kontralar için silah ve bilgi sağ-

138) *NYT*, 31 Ocak 1988.

layan ABD ordusu ve CIA'nın yasadışı yardım uçuşlarına karşı topraklarını korumak üzere, 1950 model, modası geçmiş avcı uçakları istedikleri için makale ardına makale yazıldığı bir zamanda olmaktadır.

İçişleri Bakanı, "Katolik Radyosu haber yayını yapabilir, ama programlar için gerekli yasal izni almalı ve radyodan sorumlu kişinin adını, yayın zamanını ve diğer bilgileri kaydettirmelidir," dediğinde, *La Prensa* haberi az çok doğru bir biçimde geçti.[139] Ama Stephen Kinzer, aksine, "Hükümet bugün Nikaragua'da yeni açılan Katolik radyo istasyonunun haber programı yapmasını yasakladı," diye başlayan makalesinde, "Sandinistler'in Radyo Haberlerini Yasaklama Planı" başlığını kullanarak "İçişleri Bakanlığı sözcüsünün yorum yapmadığı"nı yazabilmiştir. İki gün sonra Kinzer yine yanlış bir biçimde, "Hükümet yeni açılan Roman Katolik radyosunun haber yayınına izin vermedi. Hükümetin, barış anlaşmasına göre gerektiği halde, muhalif haberlerin yayınlanmasına izin verip vermeyeceği konusunda bir gelişme yok," diye yazıyordu. Üç gün sonraki Pazar günü 'haftanın yorumu' sütununda Kinzer, yine Bakanlığın açıklamasını vermeyerek, "İçişleri Bakanlığı kilise radyosunun haber yayınını engelledi", ifadesini kullanmaktadır. Bu yanlış iddia çalışma arkadaşı James LeMoyne tarafından da yinelenmiştir.[140]

Denebilir ki, eğer yanlı haber ve çökertme projesi başarılı olsun isteniyorsa, *La Prensa*'ya malzeme sağlayanlar gazetenin Nikaragua içinde belli bir güvenilirlik kazanması gerektiğini kavramışlardır. Amerika'da ise kısıtlamalar çok daha zayıftır.

La Prensa'nın sıkıntıları Avrupa ve Amerika'da geniş ve acıklı haber başlıklarıyla dile getirilirken, Orta Amerika'nın başka yerlerindeki medyanın başına gelenler ilgiye değer görülmüyordu; gerektiğinde devlet terörüyle yönlendirilen piyasanın işleyişi çerçevesinde sıkı bir biçimde sağcı kanadın denetiminde ol-

139) *AP*, 20 Ekim 1987; BG ve *La Prensa*, aynı tarihli.
140) Kinzer, *NYT*, 20-22-25 Ekim; LeMoyne, 5 Kasım 1987.

duklarından, bu medyalar basın özgürlüğünün kararlı savunucuları açısından pek sorun yaratmıyorlardı.

Harper'ın editörü Francisco Goldman, Ağustos 1988'de Orta Amerika basınının bir değerlendirmesini yaptı.[141] Başkalarının da tespit ettiği gibi, Guatemala ve El Salvador'da sansürün pek gerekli olmadığını yazıyordu: "Bir gazeteye sahip olmak için zengin, onu yürütebilmek için de politik bakımdan sağda olmak zorundasınız. El Salvador'da gazetelerin sansür edilmeleri gereksiz: yoksulluk ve ölüm korkusu o işi zaten yapıyor." Sağcı işadamları sınıfı ve oligarşinin gündemine tamamen ayak uydurmayan politik şahsiyetler, Nikaragua'daki *La Prensa*'dan aşina olduğumuz bir tarzda faydalanıyorlardı. "Hayal mahsulü yanlış haberlerle beslenerek kurallara uyarken, güvenlik güçleri herhangi bir eleştiriden muaf tutulurlar. Gazetecilik standartları korkunçtur. Savaş ve terör nadiren görülür. Renkli ve çok sayfalı spor ilaveleri dışında... bu gazeteler bütünüyle sosyete haberlerinden ibarettir: bütün ülke iyi giyinmekte ve bütün zamanını bir partiden diğerine gitmekle geçirmektedir."

Honduras'ta da ordu 'eleştiri ve inceleme dışı"dır. Honduras'ın etkin bir askeri yönetim alanda bağımlı bir devlet olarak statüsünü korumak için, "Honduraslı gazetecilerin ülkelerinin Kontra işgalindeki geniş bir güney bölgesinden birinci elden haberler vermekleri uzun süreden beri yasaklanmıştır."

Başka kaynaklardan öğrendiğimize göre, Amerikalı gazetecilerin bölgeye girmelerine izin verilmekte, ama onlar, Kilise ve hayır kurumları çalışanlarının ricalarına rağmen, evlerinden kovulan ve açlıktan ölen yüz binlerce insanın durumunu yansıtmamayı tercih etmektedirler. Bunlar yerine, düzmece savaş sahneleri, yardım paketleri atılması ve mayınlamalar (daha sonra CIA'nın döşediği gerçek mayınlar) dahil "*Kontraların* iyi bir etki yaratmasına" hizmet eden ve "çok etkileyici parçalar" içeren haber malzemesi sağlayan ve "onlar için sahneye konan" "demok-

141) "Sad Tales of La Libertad de Prensa", *Harpers*, Ağustos 1988.

ratik direniş"in durumu haber yapılmaktadır. Bu arada, "FDN'nin (Kontraların) bilinen taktiği, gazetecileri kırsal bölgelerde bir geziye çıkarmak, hâlâ Honduras topraklarında oldukları halde onlara Nikaragua'da dolaşmakta olduklarını söylemektir". Diğer bir yöntemleri, CIA'nın "Amerikan amaçları için çalışan... besleme ordusu" olduklarını gizlerken, "kamuoyunu şaşırtmak ve FDN'nin kabaca Salvadorlu gerillalarla eşit göstermek" için "Salvador gerilla muhalefetiyle paralellikler kurmaktır". Medya manipülasyonunun bu ve buna benzer mekanizmaları CIA'nın Kontraların basın sözcüsü olarak seçtiği Edgar Chamorro'nun ABD medyasının nasıl denetlendiği konusundaki, pek sözü edilmeyen bir yapıtında anlatılmaktadır.[142]

Goldman, "Şu an Nikaragua, Orta Amerika'nın en özgür basılı medyasına sahip," diye yazmaktadır; tek başına gazetecilerin güvenlik güçlerinin intikamından korkmadan işlerini yapmaları bakımından dahi, Nikaragua medyası, El Salvador ve Guatemala'dakiyle kıyaslanmaz ölçüde daha özgürdür. Sandinistler'in gazetesi *Barricada*, "gerçeklikle bir ilişki kurma konusunda çabalar genellikle ciddiyete boğulmaktadır: Belki orada açıklanamaz Sandinist politikalarını... okuyucularına sık sık parti militanlarının kesinlikle Nikaragualı olduklarını hatırlatarak... (eğer onları yalanlamanın anlamı yoksa) gerçek bir açıklama çabasına rastlanır genelde." Üç aylık incelememde *La Prensa*'nın misyonundan saptığına ilişkin bir işaret göremediysem de, aslında, *Barricada*'da bu tür örnekler seyrek değildir. *La Prensa*, "Son derece ideolojik, propagandist, tek yanlı, sansasyonel, olumsuz ve hatta dürüst değildir." Ayrıca bir özelliğiyle daha eşsizdir: *La Prensa*, "Orta Amerika gazeteleri içinde, ülkedeki 'yönetim' aleyhinde istediğini yazan tek örnektir", "Guatemala'daki *Prensa Libre* ya da El Salvador'daki politika yapan diğer paçavralardan daha aydınlatıcı, ya da aydınlanmış da görünmez." Sandinist vahşeti konusundaki uydurmaları gözden geçiren Goldman, Orta Amerika'daki hiçbir gazete-

142) Chamorro, *Packaging the Contras*.

nin "ulusal ordu karşısında bu tür suçlamalar"dan sonra yayınını sürdüremeyeceği tespitini yapar. "*La Prensa*'nın bizim (CIA, Demokrasi İçin Ulusal Donanım, Ollie North) Nikaragua hükümetini devirme çabalarımıza sıcak baktığı" gerçeğini kimse kolaylıkla göz ardı edemez. Gerçekte, böyle bir gazetenin bu koşullarda uzun süre yayınını sürdürmesi yalnızca Orta Amerika için bir istisna değildir. Batı demokrasilerinde de buna benzer bir örnek bulmak kolay değildir; varsa da en azından ben bilmiyorum.

Bekleneceği gibi, *Washington Post* ve *New York Times* sayfalarında *La Prensa,* erdemin timsali, Nikaragua ise ifade özgürlüğü tanımayan baskıcı bir diktatörlüktür ve onlara bakılırsa El Salvador'daki özgür basın bütün görüşlere açıktır.[143]

Kostarika'da hükümet, Amerikan Ulusları İnsan Hakları Mahkemesi'nce 1985'te mahkûm edilen zorunlu bir basın izin sistemi uygulamaktadır. Başkan Arias basın özgürlüğünü kısıtlayan bu yasayı uygulamaya koymadı ve ona uymadı. Basın devlet sansürü ve teröründen uzak olsa da, "pratikte Kostarikalılar olayların sadece bir yüzünü öğrenebilmekteler, çünkü belli başlı günlük gazeteler ve radyo-televizyon istasyonları zengin ve son derece muhafazakâr çevrelerin kontrolü altındadır."[144] Özellikle en büyük gazete *La Nacion* ve diğerleri şiddetli bir anti-Sandinist yalan ve çarpıtma kampanyası yürütmekle meşguldürler ve Jose Figueres'in yayınlanmayan bir demecine göre de bunu kayda değer bir başarıyla yapmaktadırlar.[145]

La Prensa, hükümeti, soyduğu ve baskı uyguladığı halkın oybirliğiyle karşı olduğu 'yeni Somoza rejimi' olarak resmederken

143) Goldman bu noktaya değinmese de, belirtmekte fayda vardır ki, 1988 ortalarında El Salvador'da radyo ve TV değişik konumlardaki kişilere yer vermede ABD'den daha açık davranıyordu ve benim şüphe ettiğim nokta, basının bu ücretli ilanlara da geniş bir yelpazede yer vermesidir. Durum tabii ki temelde Nikaragua'dakinden çok farklıdır. Nikaragua'da, hükümeti devirme teşebbüsü içinde dış güçlerin kurduğu büyük gazeteler bu çabayı açıkça desteklerler.

144) Küresel İlişkiler ve Gazete Cemiyetleri Konseyi, *A Survey of Press Freedom in Latin America, 1985-1986* (Washington, Aralık 1986).

145) Örneklerin tartışmaları için bkz. Mano Zeledon, ed., *La Desinformacion da La Prensa en Costa Rica: Un gram peligro para La Paz* (Instituto Costamcense de Estudios Sociales, Costa Rica).

çok kaba yöntemler kullanıyor. Amerika'da, Latin Amerika Kamu Diplomasisi Bürosu'nun direktiflerine uygun olarak, 'Sandinistler'i şeytan gösterme' projesi çok daha incelikli yoldan yürütülmektedir. Bir kere kaynaklar dikkatle seçilmektedir. Ekim 1987'de *La Prensa*'nın ve Katolik Radyosu'nun açılışı üzerine Stephen Kinzer'ın yazdığı bir makale kamuoyunun yaklaşımının bir örneğini sunuyor: "Kentin yoksul kesiminde" bir mağaza sahibi bayan, "istediğim Doğru, *La Prensa*'daki Doğrudur," diyor; bir muz satıcısı gazetenin yakında kapatılacağı tahmin ettiğini söylüyor ve 'biz eskisinin iki katı baskıyla karşılaşacağız" diyor; *La Prensa*'nın bir sadık okuru, gazeteyi torunlarına saklayan arkadaşına onu yüksek sesle okuyor; *La Prensa* kapandığından beri gazete okumamış, ama bu güzel gelişmenin uzun sürmeyeceği kuşkusunu taşıyan bir kamyon şoförü: Kısacası, Birleşik Halk.

Yöntem, Komünist Parti Ajitpropu'nu anımsatıyor. Muhalefet partilerinin tamamının Sandinistler'in aldığı oyların üçte birinden az (ve Başkan Ortega'ya verilen destekten çok daha az) destek gördüğünü belirleyen seçim sonuçları (Kinzer bunu bildirmiyordu) göz önüne getirildiğinde, başka bazı tepkilerin olabileceği düşünülebilirdi, ama olmuşsa bile, haber olarak verilmedi; aynı şekilde *La Epoca* Guatemala'da açıldığı ya da birkaç hafta sonra terörle susturulduğu, bağımsız Salvador basınının ABD hükümetinin, Kongre'nin, medyanın ve hemen hemen entelektüel topluluğun tamamının desteklediği güvenlik güçlerinin ajanlarının işlediği cinayet ve yürüttüğü terörle yerle bir edildiği zaman olduğu gibi hiçbir görüş bildirilmiyordu.[146] Başka örneklerde ise, 'halkın' sesi, yine baskıcı hükümete karşı acı çeken halkın gerekli olduğu imajını yerleştirmeye yardım edecek biçimde, bazı hükümet görevlilerinin demeçleriyle dengeleniyordu.

Aslında, *Times* okurları haklı olarak Sandinistler'in hükümet dışında neredeyse hiç desteği olmadığı sonucu çıkarabilirler. Kin-

146) Kinzer, *NYT*, 3 Ekim 1987.

zer'ın Ağustos 1987'de barış anlaşmalarının imzalanmasından Eylül ortalarına kadar yazdığı 49 makaleden sadece birinde bu tür insanların olası varlığına değinen iki ibare vardı. Birisi, af konusunda Sandinistler'i suçlayan çok sayıdaki makaleden birinin on sekizinci paragrafında, 'oğlunu öldüren insanlar' için af çıkarılmasına karşı çıkan annenin söyledikleri aktarılır. Diğeri ise, Orta Amerika'daki toprak sorunu üzerine bir incelemenin arasına sıkıştırılmış, toprak reformu uygulamalarını olumlayan görüşler dile getiren kooperatif üyelerinden yapılan alıntıdır.[147] Bunun dışında makaleler tamamen diplomatik manevralara ve Nikaragua'nın gerçek sesi olarak gösterilen ülke içi muhalefetin sıkıntılarına hasredilmiştir. Medyanın haber başlıkları açısından şaşırtıcı bir durum olmamak üzere, ülkenin durumu hakkında başka hiçbir şey öğrenemezsiniz.

Bu son derece seçmeci araştırma, hükümet propagandasından bağımsız kalmaya özen gösteren gazeteciler arasında bile yaygındır. Reagan yönetiminin Nikaragua'daki politikasını yetersiz ve saçma olarak eleştiren bir kitabında *Newsday*'den Roy Gutman, CIA destekli aday Arturo Cruz'un Sandinist yanlılarının hücumuna uğradığı iddia edilen 1984'te Chinandega'daki hayli tartışmalı gösterileri bu mantıkla kurgular. Cruz'un danışmanı ve Nikaragua üzerine *New York Review of Books* ve *New Republic*'e yazılar yazan Kontra lobicisi Robert Lieken ile genelde Reagancı propagandistler açısından olay, Sandinistler'in totaliter taahhütlerini değilse bile uzlaşmazlıklarını gösteren kritik bir olaydır. Bir dipnotta Gutman, anlatımının Cruz'la, ABD elçisi ve Ulusal Güvenlik Danışmanı ve isimleri verilmeyen Orta Amerika'daki ABD'li yardımcı personeli olmak üzere ABD-destekli politik muhalefetin beş diğer üyesiyle yapılan mülakatlara dayandığını ifade eder.[148] Beklendiği gibi, anlatımı -herhangi bir ayıkla-

147) "Full Amnesty Seen as Test for Managua", 10 Eylül 1987; "Life on a Cooperative: 'A Little Better Off'", 7 Eylül 1987. Siyasi tutuklular hakkındaki gerçekler ve hayaller için bkz. Noam Chomsky, makale, Z *Magazine*, Ocak 1988.
148) Gutman, *Banana Diplomacy* (Simon and Schuster, 1988, 371).

ma yapmadan olgulara dayandığını söylediği- Cruz'un son derece lehinde ve Sandinistler aleyhindedir. Eğer kaynakların seçimi ABD ve himayeleri aleyhine bir anlatımda tersine çevrilecek olursa, böyle bir uygulama şiddetli protestolar ve aşağılamalarla karşılaşır. Bu durumda ise, Gutman'ı eleştirel ve bağımsız tutumundan dolayı öven yorumcular tarafından üzerinde hiç durulmadan geçiştirilir; yani, haber ve yorumlar ancak izin verilen yelpaze dışına çıkılmamışsa doğrudur.

Bu türün başka bir örneğinde, Managua'da anlaşmanın birinci yılının tamamlanması üzerine yapılan 7 Kasım 1987 gösterisinin *Times*'ta yayımlanan bir fotoğrafının altında şunlar yazıyordu: "Nikaragualılar Sandinist Hükümeti'nin Kontralarla ateşkes konusunda dolaylı görüşmelere karar verdiğini duyuran Başkan Daniel Ortega Savedra'yı alkışlıyor." Okur öyleyse, Nikaragua halkının, James LeMoyne'nin anlattığı hikâyenin akla getirdiği gibi, Kontraların ve Amerika'nın bu büyük zaferini kutladıklarını anlamalıdır.[149] İnsanlar gerçekten sevinç gösterileri yapıyordu, ama flamalara ve giydikleri gömleklere baktığımızda, onların ateşli Sandinist taraftarları olduklarını görüyoruz. Gösteriyi anlatan Peter Ford şunları bildiriyordu: "Devrim meydanında toplanan on binlerce Sandinist yanlısı, Başkan, Kontra liderleriyle görüşme konusunu duyurduğunda... hiçbir tepki vermediler" ve bu arada oldukça fazla reklamı yapılan diğer adımlar "şaşkın bir sessizlikle karşılanırken", "Nikaragua halkına yapılan saldırılara" cüretli bir biçimde meydan okuması "çılgınca alkışlandı."[150] Önemli gazeteler ise farklı bir imaj iletmeyi tercih etmişlerdi.

Benzer bir biçimde, "Kongre'yi Reagan'ın Kontralara karşı yeni yardım paketini engellemesi için iknaya çalışan Sandinist Hükümeti bir imaj kampanyası başlattı," diye verdiği küçümseyici bir haberde Stephen Kinzer, "Hükümet'in Kontra yardımına karşı kampanyası *bir kesimden* -Nikaragua'da yaşayan yaklaşık 2 bin Amerikalı- güçlü destek alıyor" (vurgu benim) diye yazıyordu.

149) *NYT*, 8 Kasım 1987.
150) *Christian Science Monitor*, 9 Kasım 1987.

Kinzer, Kontralara muhalefetin ezici bir çoğunluk olduğunu bilmesine rağmen, Nikaragua'da çalışan bir grup Amerikalının görüşlerini aktarırken (kuşku götürmeyen bir ima); kamuoyu araştırmalarının yasadışı olduğu yolundaki uzun tartışmalardan sonra yapılan ve Kinzer'ın bildirmediği araştırmalar, yüzde 85'in Kontralara karşı olduğunu, yüzde 9'un Kontraları desteklediğini -muhtemelen bu aynı yüzde 9 bütün muhalefet partilerini desteklemektedir- ortaya çıkarıyordu.[151]

Tam tersi bir imaj verilmesi gereken El Salvador'da ise, örnekleme yöntemi de tersine çevrilmektedir. Buna göre, El Salvador'daki artan huzursuzlukla ilgili bir tartışmada LeMoyne, hükümet yetkilileri, subaylar, genç bir işadamı, kimliği bildirilmeyen bir konuk, 'yüksek sınıftan işadamları ve kadınların katıldığı davetteki' konuklar, 'göz kamaştırıcı stüdyosunda' bir ressam ve bir Amerikan subayıyla görüşmüş, ama 'acemi demokrasi' konusunda farklı kaygılar taşımaları olası hiçbir kenar mahalleye, mülteci kampına ya da köye uğramamıştır. Onların gerçek düşünceleri, Özgür Basın'ın dışında, Kilise'nin örgütlediği Ulusal Tartışma'ya verilen yanıtlar ve kamuoyu araştırmalarından çıkarılabilir; ama bildiğimiz gibi bunlar yayınlanmamıştır.[152]

Buna çok benzeyen bir 'halk' kavramı sıklıkla ülke basınındaki haberlerde de vardır. Clyde Farnsworth Washington'dan, bizi rahatlatan bir başlıkla, "Pek Etkili Görünmeyen" Nikaragua'ya karşı ABD ambargosunu bildirmektedir; gerçekte ise, ambargo öngörülen bütün etkilerini göstermiş ve özel girişimi tahrip ederek ülkeyi sadece geçim ekonomisi düzeyine geriletmiştir. Farnsworth, 'ambargoya karşı olanlar'ın bunun ABD'nin hedeflerine ulaşmasına hizmet etmeyeceğine söylediklerini yazar. Ama hepsi de yaptırımların "uzun zamanda etkisini göstereceği"nde hemfikirdir, çünkü henüz "genellikle önde gelen çokuluslu şirketler işin içine katılmamıştır." "Ülkedeki yapılaşma bu ticaret engellemesiyle ciddi bir yara almamıştır, bu yüzden *kimse* gay-

151) Kinzer, *NYT*, 31 Ocak 1988.
152) Bkz. ek IV, bölüm 5. LeMoyne, *NYT*, 15 Haziran 1988.

retli bir biçimde ambargonun gözden geçirilmesini istememektedir" (vurgu benim). Buradaki 'kimse' ibaresi üzerinde anlaşıldığı anlamıyla, yani 'hesaba katılan hiç kimse' diye anlaşılmalıdır. Çok sayıda insan bu -tam anlamıyla öldürücü- yaptırımların kaldırılmasını -kendilerine zarar verdiğinden dolayı da değil- istemekte ve bunun için büyük bir gayretle çaba sarf etmektedir. Adalet Divanı'nın hiçbir etkisi olmayan ve üzerinde durulmayan kararıyla ambargonun yasadışı ilan edilmesinin ardından, bu insanlar yine çabalarını sürdürdüler. Ama onlar iktidarda olanların dayatmalarına uymuyorlardı, bu yüzden bağımsız medyanın gözünde tanınmayan kişiler kategorisine itildiler.[153]

Yine benzer bir teknik Oscar Arias gibi şahsiyetlerden yapılan seçilmiş alıntılardır. Arias, Sandinistler'i reddettiğinde manşetlere çıkmıştı. Ama bazen o da çizmeyi aşarak Jose Figueres'le bir araya gelmektedir. Hükümet-medya kampanyası barış anlaşmalarını *Times*'ın Nikaragua'nın iki 'fraksiyonu' dediği gruplar arasındaki görüşmelere odaklandırma sırasında, Stephen Kinzer iki tarafın da "uzlaşmaya gönüllü olmadığı"nı bildirir ve Ortega'nın "görüşmelerin Kontraların silahlarını nasıl bırakacakları ve savaşı kesmeye hazırlanırken erzaklarını nasıl sağlayacakları- gibi teknik konuları içermesi gerektiği" üzerinde ısrarlı olduğunu yazar; ama eklemeyi unuttuğu şey, barış anlaşmalarının tam da bunu gerektirdiğidir. Arias'ın, "gündem, bir ateşkese ulaşma üzerinde sınırlandırılmalıdır. Bu herhangi bir konuyu gündeme getireliceğiniz bir politik diyalog olmayacaktır," dediğini de bildirmez Kinzer. O elbette, birkaç hafta önce tespit ettiği gibi, "Ağustos'ta imzalanan Orta Amerika barış anlaşmasının hükümetlerin silahlı gruplarla politik konuları görüşmeleri karara bağlamadığı"nı biliyordu. Bu gerçekler Sandinistler'in 'uzlaşmazlıkları' üzerine yorum yapılırken sistemli bir biçimde göz ardı edilmiştir.[154]

153) *NYT*, 10 Kasım 1985.
154) Kinzer, 4 Aralık; Jonathan Steele, "Arias'la röportaj", *Guardian* (Londra), 17 Kasım; Kinzer, 15 Kasım 1987.

Gerçekliğin istenen bir versiyonunu oturtmak için kullanılan, görece incelikli yolların geniş bir yelpazeye yayılan gündelik örnekleri, Kolombiyalı teröristlere Nikaragua yardımı ya da Katolik Radyosu olayı ve daha niceleri hakkındaki uydurmalarda görüldüğü gibi, daha doğrudan katkıları gölgelememelidir. Sadece bir örnek verecek olursak, Kinzer'ın, 30 Mayıs 1984'te *La Penca*'da Kontra lideri Eden Pastora'ya suikast girişimiyle ilgili olarak verdiği haberi düşünün. Bombalamayla ilgili 1 Haziran tarihli haberinde Kinzer, Pastora'nın Sandinistler'i suçladığını bildirmektedir. Oysa Pastora, CIA'yı suçladığını söylüyordu: "Hiçbir zaman failin Nikaragua hükümeti olduğunu söylemedim. Eğer böyle bir şey söyleseydim utanırdım."[155]

James LeMoyne'nin *Times*'taki haberleri, bazılarını daha önce tartıştığımız, çok sayıda örnek sunmaktadır.[156] Bir başka örnek, Aralık 1987'de, Kontraların Honduras'tan aldıkları destek hattına yakın olan kuzeydoğu Nikaragua'daki üç maden kasabasına yapılan Kontra saldırıları konusunda verdiği haberdir. Olaylar verilirken, Kontraların artan politik ilgi odağı olan ciddi bir askeri güç olarak resmedilmeleri yönünde ciddi çabaların harcandığı görülüyordu. LeMoyne bölgeye uçan çok sayıdaki gazeteciden biridir. Dışişleri Bakanlığı'nın propaganda gereksinimlerine uyan onun anlatımı, aynı partiden gazeteci Mark Cook'un haberiyle çürütülmektedir. Cook'un anlatımı medyada kendine yer bulamadı, ama taraflar Alexander Cockburn tarafında, aynı sütunda bir araya getirildi. LeMoyne, "Mark Cook denen birinin" (aslında çok iyi tanıdığı birisi) yönelttiği eleştirileri, kendisine göre, anlatımını somutlayan görgü tanıklarından alıntılar yaparak, uzun bir mektupta yanıtlamaktadır. Ama,

155) Michael Emery, San *Francisco Bay Guardian*, 3 Aralık 1988, *La Penca Pastora, the Press and the CIA*. Tony Avirgan'ın yaralandığı, 8 kişinin öldüğü bombalama olayının iki yıl süren araştırmasını anlatıyorlar. Emery'nin gözlemine göre, 'çok ironik', 'Honey'nin CIA baskısını anlattığı Pastora' haberi, 31 Mayıs tarihli (1984) *The New York Times*'ın baş sayfasında yer aldı.

156) Başka örnekler için bkz. *Culture of Terrorism* ve Noam Chomsky, *Z Magazine*, makaleler, Ocak, Mart 1988.

LeMoyne'nin kaynakları onun söyledikleri ve anlattıklarını açıkça *yalanlamaktadırlar*.[157]

LeMoyne'nin, öncelikleri tersine çevirerek (biz 'demokratik' hükümeti destekler, terörist gerillalara karşı çıkarız) El Salvador'dan geçtiği haberler daha az kuşku yaratıcı değildir. Kontralar ile ona göre, Nikaragua'dan (henüz tespit edilemeyen) sürekli bir silah akışı olmaksızın ayakta kalamayacak El Salvador'daki FMLN arasında 'simetri' kurulması yolundaki Dışişleri Bakanlığı propagandasına sadakati dahil olmak üzere, çok sayıdaki örneği görmüştük. Ayrıca, ya haber vermeyerek, ya bunları aşırı-sağcılara yükleyerek, ya da dikkatleri çektiği gerilla terörüne bir yanıt olarak göstererek, devlet terörünü saklamaya ya da yutturmaya çalıştıklarını da biliyoruz. Salvadorlu gerillaların güçsüzlüğünü göstermek için LeMoyne, 1988 1 Mayıs gösterilerinde UNTS işçi federasyonunun, 1986'daki 40 bin yandaştan "belki 3 bin destekçi"ye çarpıcı bir düşüş gösterdiğini bildirir. Ama kendisi 1986 yürüyüşünde 40 bin değil, 20 bin katılımcı sayısı vermişti; AP, UPI, PBS *Frontline* (kamuya ait TV) ve Cizvit Üniversitesi gazetesi 1988'de, 1987'dekinin yarısından fazla, ama 3 bin değil, 20 bin tahmini yapmaktadırlar. LeMoyne bu arada, ordunun *campesinos*'ları uzak tutmak için yolları kapattığından ve yürüyüşten iki gün önce UNTS bürolarının bombalanması da dahil, geçen aylar boyunca işçi sınıfına yönelik hükümetin şiddetli saldırılarından bahsetmemektedir. Bu olayları değerlendiren Alexander Cockburn'ün tespit ettiği gibi, doğru başlık "Ordunun Engelleme Taktiklerine Rağmen İsyanla Bağlantılı İşçi Desteği İkiye Katlanmıştır" olacaktır.[158]

157) *NYT*, 25 Aralık 1987; Cook, "Nicaragua: The Snow Goes On", Managua 28 Aralık 1987; Cockburn, *Nation*, 30 Ocak 1988. Mektuplar, *Nation*, 2/9 Temmuz 1988. ABD'nin Honduras'ta bir propaganda radyosu kurduğu yer ve 17 bin kişinin göç etmek zorunda bırakıldığı saldırıya uğramış kasabalar, bu uzak bölgenin arkaplanı hakkındaki tek bilgi kaynağı. (*Excelsior*'a göre (Mexico City), 12 Aralık 1987.

158) LeMoyne, *NYT*, 26 Haziran 1988; Cockburn, *Nation*, 30 Temmuz/6 Ağustos 1988.

LeMoyne'nin El Salvador'dan geçtiği haberlerin en çarpıcı özelliği hükümetin uyguladığı sistematik baskıdan uzak durmasıdır, ama gerilla vahşeti üzerine anlattıkları da oldukça şüphe götürür. Doğrudan kanıt nadir olarak gösterilir ve bu anlatımları kontrol etmek, en azından, bazı sorular akla getirir. Hükümetin gerillaların El Salvador'daki 1988 seçimlerini engellediklerini kanıtlama kampanyaları süresinde, Dışişleri Bakanlığı 29 Şubat tarihinde LeMoyne'nin kaleme aldığı bir haberi dağıtıyordu. LeMoyne haberde şunları yazmaktadır: "Köylüler gerillaların iki köylüyü göz göre göre öldürdüklerini söylüyorlar... çünkü seçimler için müracaat etmişler ve yeni seçmen kartlarını almışlardı... Köylülere göre, gerillalar, seçimlere katılmamaları ikazı yapmak üzere, Juan Martin Portillo ve İsmail Portillo'nun seçmen kartlarını, onları öldürdükten sonra ağızlarına sokmuşlardır."

Bu olay üzerine gazeteci Chris Norton tarafından bağımsız bir inceleme yapıldı ve bu olayın tamamen yalan olduğu ortaya çıkarıldı. Olay, LeMoyne'nin referans göstermeden haber aşırdığı "yerel Salvador medyasında orduyla ilişkili bir gazetede Salvador ordusunun bir propaganda uzmanının uydurması"ndan başka bir şey değildi. Dışişleri Bakanlığı, gerillaların 'terör ve yıldırma kampanyaları'na ışık tutmak üzere seçim öncesi dağıttığı bir kitapçıkta *Times*'tan bir haber vardı. Kitapçık Kongre'ye, gazete editörlerine ve kamuoyunu oluşturan diğer kişi ve kurumlara postalandı. Kilise insan hakları bürosu haberi araştırmak üzere bölgeye bir ekip gönderdi; yerel kaynaklara göre, öldürüldükleri bildirilen iki kişiden gerçekte birinin ölmüş olduğu, diğerinin ise hayatta ve sağlıklı olduğu sonucuna vardı. Demek ki, elimizde ordunun, muhtemelen uydurduğu, bir iddiası var; bu iddia *New York Times* kanalıyla tartışmasız bir gerilla terörizmi haberine dönüştürülmüş ve Dışişleri Bakanlığı propagandası olarak dağıtılmıştır.[159]

159) Chris Norton, *Extra!* (FAIR), Temmuz/Ağustos 1988. Alexander Cockburn, *Nation*, 27 Ağustos/3 Eylül 1988, gazeteci Mare Cooger'in bir haberi, *Los*

Başka bir örnek de *New York Times Magazine*'deki bir mektupta ortaya çıkıyor. Mektupta Honduraslı bir işkence kurbanı, LeMoyne'nin, işkence üzerine yazdığı bir makalesine temel olan, bir mülakatta sorduğu soruları yanıtlıyor, işkence kurbanı kadın birçok çarpıtma ve yanlış saptıyor ve bunların "kendisine ve ailesine büyük zararlar verebileceği"ni, Honduras'ta "yüz binlerce insanın kaçırılması, kaybolması ve öldürülmesini haklı çıkartmakta kullanılabileceği"ni yazıyor; işte, bu da çok önemli başka bir konu. LeMoyne'nin yanıtı bu özgün noktalardan hiçbirine değinmiyor.[160]

Böylesi özel ve çarpıcı örnekler, LeMoyne'nin Esquipulas Anlaşması'nı geçersiz kılmaya ve tartıştığımız gibi, Sandinist ordusunun bunlara dayanarak, hayatta kalan Salvador gerillalarına yaptığı silah yardımları hakkında 'bol miktarda kanıt bulma' tarihine yaptığı katkılar gibi, sistematik bir haçlı seferiyle yan yana konabilirler.

Angeles Weekly, 27 Mayıs-2 Haziran. Cockburn'un haberi çıkıştan sonra, *Times* 15 Eylül'de, bu haberin *Times*'ın haber yayın standartlarını taşımadığını, çünkü *Times*'ın ilk elden haber verdiğini, oysa bu haberin Salvador ordusu emriyle merkez-sağ gazete El Mundo'da yayınlanmış bir haberden ve LeMoyne'nin haberinde yer almayan (belki de olmayan) bir insan hakları örgütü temsilcisinden kotarıldığını belirtmiştir. Bu yargılamadan sonra LeMoyne, haberinin doğru olduğunda ısrar etmiştir. Editörün notunda adı açıklanmayan ve haberin yanlışlığına hükmeden 'Orta Amerika'da serbest çalışan bir gazeteci'ye ve *LA Weekly* haberine değinilmiştir. *Newsday'in* röportaj yaptığı (21 Eylül) dış haberler editörü Joseph Evelyn, düzeltmenin, editörün notunda açıklanmayan, Cockburn'un haberinden yola çıkılarak yapıldığını söylemiş ve Cockburn'u 'LeMoyne'ye karşı bir kan davası gütmek'le suçlamıştır. LeMoyne ise yaptığı açıklamada "o tarihte orada olmadığını ve dönüşünde de, gerillalar ve sağcı ölüm mangaları tarafından gerçekleştirilmiş çok sayıdaki cinayet olaylarıyla karşılaştığı"nı söylemiştir. 1 Mayıs'a katılımdaki rakamları yalanladığı açıklamasında LeMoyne, kendi tahminlerini aldığı "gerilla tarafları üyelerinin adını veremeyeceği"ni çünkü Cockburn'un "gerçekleri çarpıttığı" gerekçesiyle doğruluğunu savunduğu bu bilgileri inkâr edeceğini söylemiştir.

160) LeMoyne, *NYT Magazine*, 5 Haziran: mektuplar, 18 Eylül 1988. Ayrıca bkz. Murillo'nun *New York Times* editörlerine yazdığı, Honduras *Update*'de yayınlanan tartışmalara açıklık getirmek için tartışmaya açık olduğunu ifade ettiği mektup (Haziran/Temmuz 1988). *The Times Magazine* editörleri bu mektubu yayınladıkları için takdiri hak ediyorlar. Gazeteler genellikle, muhaliflerin itiraz haklarına, kişisel saldırılara yapılan itiraza bile pek izin vermezler.

Kamuoyuna ulaşan ve yorumlarla tartışmaların çerçevesini çizen tablo, olayların Kinzer'lar ve LeMoyne'ler tarafından sunulan versiyonlarıdır; fakat çarpıtmalar ve can alıcı atlamalar, olayların ötesine dikkatle bakanlar tarafından keşfedilebilirler. Yine de bu kolay bir iş değildir.

Verilen mesaj, özellikle bir gazete belli bir davaya böylesine ateşli bir biçimde bağlandığında, *ceveat emptor**'dur; bu örnekte satışa sunulan şey ise, 'Sandinistler'i şeytan göstermek' ve El Salvador'daki ABD terör devletini kollamaktır.

7) 'SİVİL ÖZGÜRLÜKLERİ KORUMA CESARETİ'[161]

5. Bölüm'de siyaset yorumcularının ifade özgürlüğünün gerçek ve kuramsal boyutları arasındaki mesafeyi tartışırken, yasal yapı ve uygulamalar açısından düşman Nikaragua rejimi ile Amerikan yardımı alımında tüm ülkeleri geride bırakan, *New York Times* editörünün, asker ve işgal kuvvetleri yerleştirilmiş, resmi 'güç, yaptırım ve dayak' politikası altındaki köy ve mülteci kamplarında pogrom uygulanırken, 'insan yüceliğinin sembolü' olarak tanımladığı İsrail'e karşı tepkileri karşılaştırmıştım. Yüksek Mahkeme Yargıcı William Brennan'ın gözlemlerine göre, ulusal güvenlik zorunluluklarına karşı sivil özgürlükleri koruyabilecek bir hukuk oluşturulmasında en çok umut vadeden ülke İsrail devletidir. Bu da bize İsrail'in temelsiz olduğunu ortaya çıkardığı güvenlik iddialarını reddedebilme yetkinliği ve yine İsrail'in güvenliğine gölge düşürmeden koruduğu sivil özgürlükleri koruma cesareti kazandırabilir.

İsrail'in sicilinden bazı örnekler ve Amerika'nın buna tepkilerini gözden geçirmiştik; iyi bir inceleme resmi, düşmanları en çok kötüleyen ülkelerde ifade özgürlüğüne karşı takınılan gerçek tutumu daha yakından görebilmemizi sağlayacaktır.

---

*) (Lat.) Bütün sorumluluk alıcıya aittir. (ç.n.)

161) Elinizdeki kitabın 197. sayfasında ele alınan konular için yapılan ektir.

İsrail'de sansür yaygın olarak işlemektedir. Ordunun telefonları dinlemesi ve mektupları okuması, sansür politikasının sıradan uygulamalarıdır ve gizlenmemektedir. Halk telefon görüşmelerinin denetimciler tarafından kesildiğini rapor etmekte, mektupların gideceği adrese *'nivdak'* (görülmüştür) damgasıyla ulaştığı bildirilmektedir. Basına uygulanan sansür, 'düşman örgüt' kılıfıyla tanımlananlar dahil, güvenlik önlemlerini çoktan aşmış, su depoları, yol durumları, İsrail'e verilen borç, nükleer araştırma, sınır yerleşimleri ve gökyüzü fotoğraflarına kadar uzanmıştır.[162]

Özellikle işgal topraklarında sansür çok sert uygulanmaktadır. Buralarda 'kamu huzurunu bozduğu' gerekçesiyle, önde gelen insan hakları grubunun (El-Hak) çıkardığı her türlü ilan, yayın ve kendi çalışmalarını tanıtıcı makaleleri yasaklanmıştır. Filistinlilerin iş ve çalışma hakları konusunda eğitici broşürler çıkaran sendika liderlerinin tutuklanması ve 'kamu güvenliğini koruma altına alma' gerekçesiyle basımevlerinin kapatılması (General Amram Mitzna, 28 Temmuz 1987); gazetecilerin gerekçesiz olarak gözaltına alınması; bir Filistinli ressamın, tablosunda Filistin bayrağının renklerini kullanmaktan dolayı hapsedilmesi, vb. en basit uygulamalardır. Teorik olarak İsrail yasaları işleyen Doğu Kudüs'te de benzeri önlemler yürürlüktedir. Telefon bağlantıları kesilmekte, gazete dağıtımı engellenmekte, kolektif ceza uygulanarak enformasyon kontrol altında tutulmaya çalışılmaktadır. Filistin Ulusal Konseyi Kasım 1988'de Cezayir'de bağımsızlığını ilan ettiği zaman hükümet, radyo ve televizyon kanalıyla da haber ulaşımını engellemek için Batı Şeria ve Gazze'nin elektrik hatlarını kesip, toplu kutlamaları yasaklarken, Amerikan medyası bu Bildirge'nin Amerikan halkına yönelik olduğu yolunda alaycı yaklaşımlarda bulunmuştur. Bu gelişme üzerine, hükümet ayrıca halkın Cezayir Bildirgesi'ni öğrenmesini engellemek için, İsrail içinde de haberlere sansür uygula-

162) Bkz. *NYT*, 26 Ekim 1988. İsrail ölüm mangalarının işgal topraklarında yaptıkları eylemleri rapor eden üç dış haber muhabirinin basın kartlarının geçerli olup olmaması tartışmaları üzerine, gerçeklerin sergilendiği haber.

mış, İsrail TV'si Arap yanlısı Ehud Ya'ari'nin hükümetin bu davranışını kınamasını ekrana getirdiği halde, Savunma Bakanı Rabin'in isteği üzerine Arafat'ın açıklamaları verilmemiştir.[163] Arap gazetecileri düzenli olarak gerekçesiz tutuklanıp aylarca hapiste, bazen de dehşet saçan Negev Ketziot Ansar 3 askeri hapishanesinde tutuluyorlardı. Tutuklamalar genelde keyfiydi. Hapse atılan Arap gazetecilerden biri olan Nahide Nazzal, sürekli terör ve sıkıyönetim altında bulunan Kalkilya köyü sakiniydi. Nazzal, sosyal yaşam ve aile konulannda yazılar yazdığı *El-Avdah* gazetesinin Kudüs bürosunda tutuklandı. Siyasi konularda yazmadığı gibi, hiçbir siyasi eyleme de katılmamıştı. Kötü koşullar altındaki beş aylık hapis süresinin sonunda bile neden ceza gördüğü hakkında bir fikri yoktu.

Böyle durumlarda hiçbir gerekçe olmayabiliyor; çünkü amaç genel bir yılgınlık yaratmaktır. Hedef grubu oluşturanlar özellikle gazeteci ve hukukçu, İsrail'li güvercinlerle bağlantısı olup, siyasal zemin oluşturmaya çalışanlardır. Buna karşın, politik bir uzlaşma zemini arayan laik milliyetçilere tercih edilen uzlaşmaz, köktenci dini gruplara destek sağlama politikasının bir uzantısı olarak, ateş püskürerek Anti-Semitist propaganda yapan köktenci dini liderlere dokunulmamıştır. El-Bireh'te 20 yıl faaliyete bulunmuş, Aile Sağlığı ve Enstitüsü başkanı 65 yaşındaki Semiha Halil, 1988 yılında, isyana teşvik, huzur ve kamu düzenini bozmaya teşebbüs, yasak yayın bulundurma ve dağıtımını yapmaktan tutuklanmıştı. Askeri Ramallah mahkemesine sevkinde gösterilen belli başlı gerekçeler, Semiha Halil'in kurum içi törenlerde, Filistin halkına duyduğu yakınlığı ve bağımsız bir Filistin

163) El-Hak, *Newsletter*, Mart/Nisan 1987, Temmuz/Ağustos 1987; Marty Rosenbluth, "Harassing Palestinian Unions", *Middle East Internation* 7 Kasım 1987; Ammon Barzali, "Danger: A Painter", *Ha'areatz*, 21 Aralık 1984. Ayrıca bkz. Shirley Eber, "Cencorsphip in the Middle East", *Third World Affairs*, 1988, örneklerle. Shyam Bhatia, "Observer" (Londra); *Jerusalem Post*, 17 Kasım; Avigrdor Feldman, *Hadashot*, 18 Kasım; Daniel Williams, *LAT*, 20 Kasım 1988. Ayrıca bkz. "Commitee to Protect Journalists", *Journalists under Occupation* (New York, 1988).

devleti kurulması dileğiyle zafer işareti yaparak konuşmasıdır. Yöneltilen suçlamalar arasında Halil'in, basımı yapılmamış bir kitap olan "İntifada"nın yazılmasına katkıda bulunması ve aramalarda evinde, her yerde kolayca bulunabilen bir Kıbrıs gazetesi bulunması yer almaktadır. Pinhas İnbari'nın raporuna göre, 1974 yılında sürgüne gönderilen yetenekli bir gazeteci Kudüs gazetesi *El-Shaab*'ın editörü Mahmut el-Hatib olayında olduğu gibi, acımasız baskı ve denetim tedbirleri uygulanmaktadır. İsrail, Ürdün, ve FKÖ siyasetlerini eleştiren oğullarının kurduğu bir Kudüs gazetesi olan *El-Mithak* da devlet eliyle kapatılmıştır. Amman'da yaşayan El-Hatib ise, birilerinin kendisine acıyıp ailesini tekrar görmesine izin vermesi umuduyla hiçbir siyasal eyleme karışmamış, 1987 Kasım ayında karısının ölümü üzerine bir haftalığına Kudüs'teki evine gitmesine izin verilmiştir. Ardından tekrar ailesinden uzak, tek başına bir yaşam sürmek üzere Ürdün'e sürülen yaşlı baba, Kudüs'teki çocuklarını ziyaret edemediği gibi, çocuklarının da kendisini görmesine izin verilmiyordu. Yapılan bütün itirazlar reddedilmişti.[164]

1967 öncesi sınırları içinde, birçok olayda görüldüğü gibi, özellikle Araplara, bazen de Yahudilere karşı, tiyatro oyunlarının engellenmesine kadar vardırılan sert yasalar uygulanmıştır. Tahmin edildiği gibi askeri işgalin acımasız uygulamaları İsrailli Yahudilere yayılmış; Filistin direnişi arttıkça, baskı belirtileri de görülmeye başlamıştır. 1987 Martında Amerikan- Sivil Özgürlükleri Koalisyonu, Başbakan İzak Şamir'e bir mektup göndererek, 16 Şubat'ta Bati Kudüs'te Alternatif Enformasyon Merkezi'nin polisçe kapatılmasını, yayın organı *News from Within*'in süresiz kapatılmasını ve derginin editörü Michael Warshavsky'nin önce oku-

164) Irit Nahmani, *Hadashot* 29 Ağustos 1988; Khaled Abu-Tuama, *Yerushalayim*, 11 Kasım 1988. Köktenci aşırıları destekleme politikası şiddetli eleştirilere maruz kalmıştır. Pinhas İnbari yazısında, İsrail'in Filistin milliyetçiliğinin gücünü çökertme girişimlerinin çok daha tehlikeli bir güç olan İslam köktenciliğine yol açtığı, Güney Lübnan'da yaptığı hatayı, şimdi işgal topraklarında yaptığını belirtmiştir. Ayrıca, İsrail'in FKÖ'nün ayağını kaydırabileceğini ama 'Arafat'la görüşmek istemeyenlerin, 'Humeyni'yle savaşmak zorunda kalacak'ları uyarısında bulunmuştur (AP *Hamishmar*, 15 Eylül 1988).

ma yazma özgürlüğü elinden alınarak, yanlızlığa mahkûmiyetini ve nihayet sürekli tutuklu bulundurulmasını protesto etmiştir. Mektupta ayrıca, bu baskıların Warshavsky'nin Filistinlilerin değişmez iki kadın avukatından biri olan Lea Tsemel'le evli olmasıyla ilgili olmadığı, merkezin aksi halde topraklarındaki hükümet faaliyeti hakkında İsrail ve dış basına önemli açıklamalar yapacağı belirtilmiştir.[165] Washington'ın İsrail Büyükelçiliği, bu konu hakkında yapılan itirazlara, kapatılan merkezin, FKÖ'nün George Habbaş önderliğindeki terör organı Filistin'in Özgürlüğü İçin Halk Cephesi'ni desteklediği ve örgüt yararına bilgi toplama faaliyetlerini örtmek için ikiyüzlü biçimde gazeteci rolüne soyundukları karşılığını vermiştir. Bir 'terör cephesi'nin kapatılması ve sorumlusunun gözaltına alınması 'sivil özgürlüklerin ihlali' değildir: "Şiddete başvurarak İsrail devletinin yıkılmasına yardımcı olmak, kimsenin sivil özgürlüğü değildir." Asıl suçlama, Warshavsky'nin Filistin'in Özgürlüğü İçin Halk Cephesi üyelerine yataklık etme ve gizli servis sorgulamalarına (işkencelerine) nasıl dayanmaları gerektiği konularında tavsiyelerde bulunan bir FÖHC broşürü ve yasadışı yollarla dağıtımı yapılan FÖHC dergilerinde yayınlanan makalelerin dizgilerini hazırlamak, ayrıca adları belirtilmeyen FÖHC belgeleri bulundurmaktı.[166] Bu kitabı yazdığım şu sıralarda hâlâ Warshavsky'nin davası sürmektedir. Bu büroların kapatılması *New York Times*'da kısa bir haber olarak yer almıştır.[167]

1988 yılında İbranice yayın yapan *Derech Hanitzotz* gazetesi de aynı şekilde kapatılmış, editörleri tutuklanmıştır. Hani El-Shami'yi döverek öldüren ama konsensüs sınırlarını aşmayan Givati Tugayı askeri, serbest bırakılırken, editörlerin "ulusal konsensüs sınırlarını aştıkları" (Yargıç Barak) gerekçesiyle kefalet istemi reddedilmişti.[168] Aynı derginin Arapça yayın yapan kardeş organı da kapatılmıştı. Bu derginin editörü Ribhi El-Aruri, gerek-

165) Inbari, *Al Hamishmar*, 27 Kasım 1987.
166) Temyiz, Avukat Avignor Feldman.
167) *NYT*, 18 Şubat 1987.
168) Oren Cohen, *Hadashot*, 24 Mart; Peretz Kadron, *Middle East International*, 14 Mayıs; AP, 25 Mayıs; *Newsfrom Within* (Jerusalem), 10 Temmuz 1988.

çe gösterilmeden altı ay tutuklu kaldığını ve işkenceli sorgulamadan geçtiğini beyan etmiştir. Kendisi Uluslararası Af Örgütü tarafından 'fikir suçlusu' olarak kabul edilmiştir. Tutuklanan Yahudi editörler de kendilerine insanlık dışı muamelelerde bulunulduğunu beyan etmişlerdir. Editörlere yöneltilen bir diğer suçlama, İsrail yasalarına göre suç sayılan 'yabancı bir haber ajansıyla bağlantı kurmak'tır. 1988 Haziranında dört İsrailli Yahudi, Filistinlilerle Romanya'da bir tartışma düzenledikleri için bu yasaya karşı gelmekle suçlanmışlardır. Mahkeme, bu tartışma toplantısının tamamen 'barış adına düzenlenmiş olduğunu' kabul etmiş, ancak olağanüstü hal yaşayan bir ülke vatandaşının, terörist olduğu ilan edilmiş bir örgütün üyeleriyle, barış adına da olsa, düzenledikleri siyasal bir toplantıyı engelleme hakkını saklı tutmuştur.[169] Aslında, politik uzlaşma tartışmaları özellikle tehlikeli kabul edilmiştir.

Aynı mantıkla İsrail, 1988 Temmuzunda İsrail-Filistin anlaşmazlığına barışçı bir çözüm arayan Hemen Barış örgütünün düzenlediği ve tartışma konularının sadece birkaç saat önce belirlenmiş toplantısına birinci konuşmacı olarak katılan Filistinli aydın Faysal Hüseyni, bu toplantının hemen ardından yeniden altı aya mahkûm edilmiştir. İsrail basını, Filistin'in önde gelen aydınları ve FKÖ'nün resmi olmayan sözcülerinden Hüseyni'yi, FKÖ'nün kesinlikle en yetkili kişisi olarak değerlendirmektedir. Hemen Barış toplantısında Hüseyni, FKÖ sözcüsü Ebu Şerif'in, Filistinlilerin şimdiki işgal toprakları üzerinde ordudan arındırılmış bir devlet oluşturmaları ve 'tarafların eşit koşullarda tanınması' çağrısı yapan, iki devletli uzlaşma teklifine onay vermiştir. *New York Times* gazetesi bu olaya haber değeri vermezken, Hüseyni'nin yöneticiliğini yaptığı Arap Araştırmaları Merkezi'nin kapatılması ve Hüseyni'nin tutuklanması haberini, fotoğrafla da belgeleyerek yayımlamıştır.[170]

169) Savunma ifadeleri, Temmuz 1988.
170) Aryeh Dayan, *Kol Hair*, 5 Ağustos 1988; *LAT*, 1 Ağustos; *NYT*, 1 Ağustos; Joel Greenberg, *Christian Science Monitor*, 3 Ağustos; Geraldine Brooks, *Wall Street Journal*, 26 Ağustos 1988.

Bu olay Hüseyni'nin iki yıl içinde üçüncü kez görevinden alıkonmasıydı. İlki, Hüseyni'nin Sovyet muhalif Natan Sharansky'le medeni haklar konusunda yaptığı görüşmeden bir hafta sonraydı; ikinci tutuklanma olayı Hüseyni'nin Likud eylemci Moşe Amirav'la barışçıl politik uzlaşma tasarısı üzerine görüşmelerinin hemen ardından gerçekleşmişti. Filistin milliyetçiliği konusunda İsrail'in önde gelen uzmanı Profesör Yehoshua Porat, Hüseyni'yi İsrail araştırma enstitüleri ve akademisyenleriyle irtibat halinde olmaya özen gösteren ve İsrailliler ile Filistinlileri ortak çalışmaya çağıran tek aydın, merkezinin de bu yaklaşıma sahip tek kurum olduğunu söylemektedir. Fakat hükümetin yumuşama ve politik uzlaşma tehditlerine karşı tepkisi, resmi politikanın tipik tepkisidir. Kimse burada, sorunların özünü öğrenemeyeceği gibi, bu sorunlarda İsrail ve ABD'nin barış için ne denli derin katkılarda bulunduklarını anlayacak tek bir Filistinli bulamadıkları gerçeğinin değişmesini de sağlamayacaktır.

Hüseyni-Sharanasky görüşmesi daha çok ilgiyi hak etmektedir. Hüseyni'nin yaklaşımı Sharansky'den, askeri yetkililer tarafından ülke dışına sürülen Kudüs gazetesi *El-Shaab*'ın editörü Ekrem Haniye için yardım istemek şeklinde olmuştur. Sürgün olayı Uluslararası Kızıl Haç ve Avrupa Topluluğu'na bağlı on iki ülke tarafından, uluslararası yasaların ihlal edildiği gerekçesiyle İsrail'in kınanmasıyla protesto edilmiştir. Ancak Sharansky bu protestolara katılmamıştır. Haniye olayıyla ilgili, Hüseyni'yle görüşmesi sonucu İsrail'in saldırılarına maruz kalan Sharansky, bir ilan yayınlayarak Haniye'nin sürgün olayı da dahil olmak üzere, İsrail hükümeti ve güvenlik güçlerinin faaliyetlerine inancının tam olduğunu açıklamıştır. Bu faaliyetlerin hiçbir şekilde 'insan hakları ihlali olmadığı' ve daha da ileri giderek, 'İsrail ulusunun korunmasının tüm uygarlığı tehdit eden bir salgınla mücadele yolunda insanlığın ulvi bir amacı' olduğu iddiasında bulunmuştur. Seçilen sözcüklerin herhangi bir Musevi okurda uyandıracağı etkiler düşünülünce bu nokta oldukça ilginçtir. Sharansky, birkaç hafta sonra da İsrail'i 'kesinlikle özgür bir toplum' olarak

tanımlamıştır. Aynı hafta içinde de, Sina'nın kuzeydoğusundan binlerce Bedevi sürülüp, evleri, okulları, tarlaları, mezarlıkları ve camileri tahrip edildikten sonra İsrail'in kurduğu Yamit kasabasında sağ kanatta askeri-dini bir eğitim veren bir okul olan Yeshivat Hesder Yamit'in verdiği Gazze Bölgesine Yahudi Yerleşimi Ödülü'nü almıştır (bu gibi kuruluşların askeri teröre katkılarını görmüştük). Yapılan törende, Sharansky, işgal topraklarını ima ederek, 'İsrail'in her yerine yerleşim özgürlüğü' çağrısında bulunmuştur.[171]

Sovyet cezaevlerinde dokuz yıl süren cesaretli direnişinden sonra İsrail'e dönüşünde Sharansky, gazetecilere, "insan haklarına olan büyük ilgisinin azalmadığı"nı ve "insan haklarına karşı taşıdığı duyarlılığın kendisini kaçınılmaz olarak burada da aynı konunun tetkiki çalışmalarına sevk edeceği" açıklamasını yapmıştı. Araplar konusunda ise gazetecilere, "İstesek de istemesek de İsrail'de birçok Arap var; bence zaman zaman onlarla konuşmaya çalışmalıyız," demiştir. Bu sözler geleceğin habercisiydi. *New York Times*'ın bir köşe yazarı, Sharansky'nin "insan haklarının her yerde geçerli olabilmesi için gösterdiği siyasal mücadele"yi ve bu mücadeleye olan "ulvi ve sonsuz inancı"nı övmüştür. Herhalde 'her yer'den kastı kendi oturduğu yerlerdi. Onun İsrail'in Amerikan büyükelçisi olması için getirilen öneri çok yankı uyandırmıştır. *New Republic* editörlerine göre o, "belki de günümüzün moral değerlere bağlı" ve "Filistinlilerin acılarına karşı da son derece duyarlı" tek tanınmış şahsiyetidir."[172]

İsrail yasaları ve pratikteki uygulamaları hakkında görüşler ne olursa olsun, bir şey çok acıdır. Çok daha büyük bir tehdit altında olan Nikaragua, İsrail'in yasal ilkelerini ve düzenli uygulamalarını izlemiş olsaydı, ülke içindeki siyasal muhalefeti sür-

171) Dayan, *The Other Israel*, Kasım/Aralık 1987; Porath, *Ha'aretz*, 9 Ağustos 1988.

172) Reuters, *NYT*, 13 Kasım 1986; AET tepkisi, *Manchester Guardian Weekly*, 4 Ocak 1987; "Natan Sharansky Clarifies", ilan, *Jerusalem Post, Ma'ariv*, 13 Kasım, 1986; Louis Rapoport'la röportaj, *JP*, 5 Aralık 1986; hüküm, Samson Krupnik, *Jewish Post*, 19 Şubat 1986; Robert Stone, *NYT Book Review*, 5 Haziran 1988; *New Republic*, 27 Şubat 1989.

dürenler ya hapse atılır ya da yıllar önce sürgüne gönderilir ve tüm yayınları durdurulurdu. Yine eğer Nikaragua, Honduras'ın içlerindeki bir mülteci kampına iki saati aşkın bir süre boyunca 15 sortiyle 30 füze saldırısı düzenleyip üç kişinin ölümüne neden olsa ve saldırılarını 1988 yılının Ağustos ortalarına kadar sürdürerek ölü sayısını 60'a çıkarsaydı, *Times* gazetesi bu olayı tanımlamak için 190 sözcükten fazlasını sarf ederdi; fakat bombalamayı yapan İsrail jetleri olunca "Mieh Mieh bölgesinde FKÖ'nün radyo istasyonu Filistin'in Sesi'nin aktarıcısının bombalandığı" ve bu radyonun da "Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde çıkan olayları İsrail sözcüsü terörist eylem olarak tanımladığı için kışkırtıcı yönde yayınlar yaptığı" yazıldı.[173] Nitekim burada sözü edilen terörist eylem İntifada'dır ve işgal kuvvetlerinin aşırı gaddarlıklarının çok azı yansıtılabilmiş, dahası gösterdikleri cesaret, birlik bütünlük ve özgürlük iradeleri göklere çıkarılmıştır. Doğru bir karşılaştırma yapabilmek bile neredeyse imkânsızdır; Filistin'in Sesi radyosu, İsrail'in tamamına yayın yapamazken, işgal topraklarındaki radyo dalgalarını bastırabilecek kadar güçlü yayınlar yapabilecek Sovyet destekli bir radyo da değildir. Ayrıca İntifada'nın terör eylemleri, sivil yerleşimleri basıp, cinayet, işkence, talan ve adam kaçırarak, kendilerini bir de gururla 'Reagan'ın oğulları' tanımlayanların yaptıkları yanında çok önemsiz kalır. Ne var ki, bu olay için hiçbir ceza verilmemiş, en ufak bir tepki gösterilmemiştir. Şüphesiz, İsrail'in 'totaliter Sandinistler'in yaptığı gibi, FKÖ ve Arap ülkelerinden gelecek gazeteci ve siyasal kişilere serbest giriş hakkı vermesi düşünülemez. Hatta daha az tehdit oluşturan koşullar altında ABD bile benzer bir hoşgörüyü göstermemiştir. Amerika'nın yorumlarında standart olan Nikaragua konusundaki talepler, özünde kimse uymasa da, bence, liberter standartlara, yani, daha önce basit samimiyet sınamasında tartıştığımız gibi söz konusu olan resmî düşmansa, yayın organlarında ateş püskürülerek anımsatılan standartlara uyar. Bu standartların Batılı elitler

173) *NYT*, 1 Temmuz 1988.

tarafından Nikaragua'ya uygulanması inceltilmemiş bir ikiyüzlülük örneğiyken, aydın kültürün hamlığı ve düşünce denetiminin etkinliğinin de göstergesidir.[174]

Bunları düşünmek ABD yorumunda program dışıdır. Washington çizgisinde hareket eden Stephan Kinzer'ın gözlemlerine göre:

> Managua'daki son görüşmeler sırasında, tartışmalar ilerledikçe Kontra liderleri, haber programlarında sabah akşam demeçler vererek radyo dalgalarını işgal ettiler ve *La Prensa*'nın bürosunda coşkuyla karşılandılar. Birkaç ay öncesine kadar böyle bir şey düşünülemez, gerçek bir Marksist rejimde böyle bir ihtimal söz konusu bile olamazdı.[175]

Öyleyse şunu kabul etmeliyiz ki, Batı demokrasilerinin süper bir gücün terörist saldırısında, hatta en küçük bir tehdit karşısında, standart gelişim çizgisi bu yönde olacaktır.

Genellikle, Nikaragua'da tezgâhlandığında hiddet uyandıran türden bir baskının Batı demokrasilerinde bir örneği görüldüğünde hiç ilgi uyanmamakta, bu noktaya dikkat çekilmemektedir. 1988'de Kongre liberalleri ve medya güvercinleri, medya ve politik muhalefete zarar verdikleri gerekçesiyle Sandinistler'i azarlayıp, komünist totalitarizm gösterisine hemen son vermezlerse askeri saldırıları arttırma tehdidinde bulunuyorlar; Fransa, "kamu düzenini bozduğu gerekçesiyle" bir Bask kitabının "yayımı ve dağıtımı"nı yasaklıyor; yine Fransa, "Cezayir'le diplomatik ilişkilerine zarar verebileceği" gerekçesiyle Cezayir muhaliflerini destekleyen *El-Badil Democratique* gazetesinin yayınlanmasını engelliyor; Fransız mahkemeleri Bask gazetesi *Abil'in* editörünü "terörizme gerekçe" olabilecek yayınlar yaptığı için 20 yıl hapse mahkûm ediyor; İspanyol mahkemesi, programında krala hakaret edildiği için bir Bask radyosunu para cezasına çarptırıyor ve

174) Ihsa Hijazi, *NYT*, 10 Ağustos 1988, 190 kelime.
175) *NYT*, 24 Nisan 1988.

hükümet bir siyasal grubun üç eylemcisini "kamu düzenini bozabilecek yanlış bilgiyi basmak, dağıtmak ve çoğaltmak" suçlarından mahkemeye çağırıyor, barışçı eylemleri engelleniyor ve basın duyuruları yasaklanıyordu. Üstelik bunlar olaylardan sadece birkaçıdır.[176] Benzeri olaylar Batılı aydınların ne sivil özgürlük tutkularını uyandırmakta, ne de demokrasi ilkelerinin bu bekçilerinde sert bir tepki yaratmaktadır.

8) SÜREGİDEN MÜCADELE[177]

Daha önce Wuztice Brennan'ın işaret ettiği gibi, ABD'de nispeten koşullar daha iyi olsa bile, konuşma özgürlüğü geleneksel olarak daima kısıtlanmıştır.[178] Aynı durum diğer haklar için de geçerlidir. Yarım yüzyıl önce anarşist yazar Rudolf Rocker'ın gözlemlerine göre:

> Siyasal haklar parlamentoda doğmaz; parlamentoya dışarıdan zorlamayla getirilir. Hatta yasalara sokulmaları bile uzun yıllar bu hakların güvencesini sağlayamamıştır. Bu haklar bir kâğıt parçasına geçirildiğinde varoldukları anlamına gelmez, ta ki halkın içten gelen bir alışkanlığına ve bu haklara dokunacak herhangi bir tehdit karşısında çoğunluğun şiddetle karşı koyacak duruma gelmesine kadar.[179]

Tarih bu sonucu doğrulayacak örneklerle doludur. Çok iyi bilindiği gibi, oy verme hakkı bile Amerika'da sürekli bir mücadeleyle elde edilmiştir. Kadınlar 130 yıl boyunca bu haktan yoksun bırakılmış ve nüfusun 5'te 3 gibi bir çoğunluğunu yok sayan

176) *El Pais* (Madrid), 3 Mayıs; *Egin* (San Sebastian), 28 Haziran, 2 Ağustos, 22 Haziran, 24-28 Temmuz 1988.
177) Elinizdeki kitabın 199. sayfasında ele alınan konular için yapılan ektir.
178) Konuyu fazla kurcalamadan burada yalnızca, durumun diğer endüstriyel demokrasilerde çok daha kötü olduğunu belirteceğim.
179) Rocker, *Anarchism and Anarcho-Syndicalism*, Paul Otzbacher, *Anarchism* (Freedom Prees, 1960). Rocker'in 1938'deki önemli kitabı *Anarcho-Syndicalism'den* seçilmiştir (Pluto Press, Londra, 1989).

Amerikan Anayasası, geçmiş kuşağın halk hareketleriyle kültürel ve siyasal iklim değiştirilinceye kadar gündemde kalmıştır. Halkın mücadelesiyle yavaş yavaş geniş kitlelere yayılırken, büyük ölçüde, toplumun geniş kesiminin depolitizasyonu ve kendisini ayakta tutan halk desteği yanında sermaye dünyasının egemenliğine kafa tutan bağımsız bir kültürün parçalanmasının bir yansıması olarak, oy verme oranı azalmış ve ayrıcalıklı olmanın tamamlayıcı bir öğesi haline gelmiştir. Özellikle siyasal gücün yüksek katmanlarında sınırlı bir anlamı olan resmi katılım genellikle bir onay hareketinden başka bir şey değildir.

Aynı nokta konuşma özgürlüğü için de geçerlidir. Anayasada bu haklar garantiye alınmış görünse de, uygulamaya geçildiğinde güvence payı sınırlıydı. Aşın özgürlükçü haliyle yasal doktrin de Blackstone döneminde kalmış, 1931 yılında konuşma özgürlüğünde kazanılmış bir zafer olarak değerlendirilen kararda Baş Yargıç Hughes üstüne basa basa şöyle demiştir: "Tartışmasız her özgür kişinin halk önünde canının istediğini söyleme hakkı vardır, buna yasaklamak basın özgürlüğünü zedelemektir; ancak yanlış, zararlı veya yaşadığı bir şey yayımladığında kişi, bu cüretinin sonuçlarına katlanmalıdır." İlk elden sınırlama kaldırılmıştır, fakat kabul edilmeyen düşüncelere ceza yürürlüktedir.

'Amerika'da ifade özgürlüğünün geçmişi ve gerçeği' değerlendirmesinde David Kairy şöyle der:

> 1919'dan 1940'a kadarki dönemde yürürlükte olan konuşma hakkı yasasında temel bir değişiklik yapılana kadar, ne yasal ne de uygulama alanında özgür bir ifade hakkı söz konusu olmuştur. Bu değişiklikten önce kişi, halka hitaben konuşmasını ancak, genellikle iş çevreleri veya toplumun diğer güçlü birimlerinin duymak istemediklerini yasaklayan yerel, bazen de federal otoritelerin kontrolü altında yapabiliyordu.[180]

180) Hughes, *Near v. Minnesota*, 1931, akt. Jerome Barron, "Access to the Press."

Kairy'nin bahsettiği, benim sözünü etmekte olduğum gevşek bir kontrol değil, çok hafif bir tehdide bile dayanamayan bir yasal konuşma özgürlüğü hakkıdır.[181] Konuşma özgürlüğüne verilen önemin ağırlığını, Yüksek Mahkeme'nin 1959'dan 1974'e kadar ele aldığı Anayasa'yla ilgili davaların çokluğu göstermektedir. Bu hakların yasallaştırılması çalışmalarına ise ciddi olarak Birinci Dünya Savaşı sonrasında başlanmıştır. 1798 Fesat Yasası, 'Anayasa'yla tutarlılığı olmadığı' beyan edilen 1964 yılına kadar mahkemelerde tartışılmamıştı. Yargıç Brennan'ın bu davadaki fikrini, *New York Times* gazetesinin, sivil hakları savunucusu bir grubun Alabama Montgomery polis müdürünü karalayıcı bir ilanını yayınlamaktan dolayı mahkûm eden kararı değiştirmişti. Böylece, Yüksek Mahkeme ilk kez 1964 yılında, "kötü niyetli iftiraların -hükümetin eleştirilmesi- Anayasa bağlamında bakıldığında, Amerika'da suç sayılamayacağı" ilkesine açıklık getirmiştir.[182] Bu karar hakkında yorumda bulunan Harry Kalven'in gözlemine göre, kötü niyetli iftira, "dünyadaki kapalı toplumların ayar damgasıdır" ve "yasadaki ağırlığı o toplumun niteliğini belirler"; eğer "hükümeti eleştirmek, karalamak olarak görülüyor ve suç sayılıp cezalandırılıyorsa, o toplumun diğer özellikleri ne olursa olsun özgür değildir."[183] Bu akılcı önlemi alarak ABD, Bağımsızlık Bildirgesi'nin 100. yılı kutlamaları yaklaşırken, 'özgür toplum' olmanın en önemli sınavlarından birini geçmiştir.

1917 tarihli Bilgilendirme Yasasına göre, savaş yıllarında, 'bilerek ordu ve donanma kuvvetlerinin başarı veya operasyonlarına zarar verici ya da düşmanın başarısına yardım edici bilgi üretmek veya yaymak', 'orduda itaatsizlik, sadakatsizlik, isyan ya da göreve karşı gelmeye sebep olmak ya da buna teşebbüs etmek',

181) Kairys, "Freedom of Speech", David Kairys, ed. *The Politics of Law* (Pantheon, 1983).
182) Jamie Kalven, editörün Harry Kalven'i tanıtım yazısı, *A Worthy Traditon: Freedom of Speech in America* (Harper and Row, 1988). Kalven'in ilginç kitabının adının yanlış olduğunu unutmayın: incelediği gerçek gelenek değerli olmaktan çok uzaktır.
183) *A.g.y.*, 63.

'Birleşik Devletler ordusuna yazılmayı ya da kayıt hizmetlerini kasten engellemek' federal suçlar arasında sayılıyordu.[184] 1918 yılında, 'ABD hükümetini, yapısını, bayrağını, ordu ve donanma üniformasını aşağılayıcı, horlayıcı, küfür kabilinden ya da fesat maksatlı ya da ABD'ye karşı gelme fikrini yerleştirebilecek ya da düşmanlarının lehine işleyebilecek herhangi bir ifadeyi söylemek, basmak, yazmak ya da yayınlamak' da suçlar arasına dahil edilmişti.[185]

Posta aracılığıyla gönderilen şeylerin sakıncasız olmasından sorumlu Posta Müdürü General Albert Burleson, kimsenin, "hükümetin savaştaki tutumunun, amacının yanlış olduğuna dair ya da hükümetin savaşa girme gerekçelerini saptıracak hiçbir şey yazamayacağı"nı açıklamıştır. 'Kimse hükümetin Wall Street'in veya levazım üreticilerinin maşası olduğunu söyleyemez', 'Kimse mecburi askerlik ya da Hizmet Yasası aleyhinde kampanya yürütemez', 'Otoritelerin savaşa girmek için yeterli gördükleri sebepleri, iyi niyet ve cesaretle kabul etmeliyiz' maddelerini de içeren kararları, istisnasız bütün mahkemelerce kabul edilmişti (Yargıç Aldrich, New Hampshire Bölgesi). Burleson, Hindistan'ın İngiliz yönetimi altında ezilmesi hakkındaki bir kitapçığı yasaklamış, Papa'nın bir Katolik gazetesinde yer alan, "Bir kimse öncelikle kendi vicdanına ve Tanrı'ya sadık kalmadan ülkesine sadık kalamaz," sözlerini de çıkarttırmıştır. Washington Kamu Enformasyon Komitesi, yani hükümetin propaganda bürosunun, 'Lenin'in resmi portresini dağıtma'ya izin verirken, New York'ta bir okula 'Lenin'in kendisi hakkında yayın yapma' izni verilmemesi de benzeri olaylar arasındadır.[186]

Bu devlet baskısının beraberinde, şovenist duygularla körüklenen ve devlet otoritelerince de desteklenen halkın gösterdiği

184) "Espionage Act of 1917", Harold L. Nelson, *Freedom of the Press from Hamilton to the Warren Court*'da yeniden basılmıştır (Bobbs-Merrill, 1967, 247f).
185) Akt. Kairy, *a.g.y.*
186) Burleson, tanıtım yazısından alıntı, Nelson, William Had, *New Republic,* 10 Mayıs 1919; Nelson, 253.

yaygın şiddet eğilimleri görülmüştür.[187] Aynı dönem sendika ve siyasal örgütlerin hızla zayıflamasına, pasifist bir konuşma yaptığı gerekçesiyle başkan adayı Eugene Debs'in (1919) on yıl hapse mahkûm edilmesine, Boston Senfoni Orkestrası şefinin milli marşı çalmayı reddettiği gerekçesiyle görevinden alınmasına, düzinelerce gazetenin postada alıkonmasına ve benzeri birçok olaya tanık olunmuşsa da, bu olaylar Woodrow Wilson'ın 'Kızıl Panik'iyle karşılaştırıldığında önemsiz kalmaktadır.[188]

Yaptıkları muhalefet yüzünden haklarında dava açılmış 2 bin civarında suçlu vardı. Bunların bir değerlendirmesini yapan Harvard Hukuk Fakültesi profesörlerinden Zechanah Chafee'nin gözlemleri şöyledir:

> Mahkemeler fikirleri gerçeklerin yansıtılması olarak değerlendirmiş, Başkan'ın konuşmalarından ve Kongre'nin savaşa girme kararından ayrıldıkları gerekçesiyle de suç saymıştır. Tahvil çıkarmak yerine vergileri artırmayı savunmak, zorunlu askerliğin meşru olmadığını belirtmek, savaş ilan etmeden önce bir referandumun gerekliliği fikrinde direnmek, savaşın Hıristiyanlığın öğretilerine aykırı olduğunu söylemek suç sayıldı. Kızıl Haç'ı YMCA'ı (Genç Hıristiyanlar Birliği) eleştirenler cezalandırıldı.[189]
>
> Kairy'ye göre, "Yüksek Mahkeme, Anayasa'ya dayanarak Fesat Yasası davalarından hiçbirini bozmamıştı."

Yeniden belirtmeliyiz ki, ifade özgürlüğüne yapılan bu fevkalade saldırı, ülkenin benzeri görülmemiş bir refaha ve büyüme gücüne sahip olduğu, karşısında hiçbir tehdidin bulunmadığı bir zamanda görülmüştür.

Bir 1943 yılı değerlendirmesinde ACLU, 2. Dünya Savaşı sırasındaki 'sivil özgürlükçü ortam'dan hükümet baskıları ve di-

187) 1917 Nisanından 1918 Haziranına kadar yüzlerce davayı gözden geçirmek için bkz. Ulusal Sivil Özgürlükleri Bürosu (National Civil Liberti'es Bureau) 1919 raporu. (Bir yıl sonra onun yerini ACLU almıştır.) Nelson yeniden basımı, 307.
188) Robert J. Goldstein, *Political Repression in Modern America* (Cambridge: Schenkman, 1987). Ayrıca bkz. Ek 2, Kısım 2.
189) Chafee, *Free Spech in the United States* (Harvard, 1941), akt. Kairy, *a.g.y.*

ğer baskıların, 'muhaliflere karşı kitlesel şiddet'le sonuçlandığı 1. Dünya Savaşı dönemindekinin aksine övgüyle söz etmektedir. Bu dönemde ayrıca muhalif konuşmalar için açılmış yüzlerce dava; muhalifleri FBI'ya bildirmek üzere resmen tanınmış evrensel bir gönüllü hizmet sistemi; Alman olan her şeyden nefret etme; kişisel eleştiri ifadelerine vahşi cezalar; halkın savaş ve barış hakkındaki yayınları tartışmalarına uygulanan baskılar vardır."[190]

Ama, sivil özgürlükçü devletin 2. Dünya Savaşı yıllarındaki bu olumlu yaklaşımı, 110 bin Japon-Amerikalının temerküz kamplarına sürülmeleri de (mahkeme onaylı) göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir; 1940 Fesat Yasası ve Smith Yasası;[191] en az otuz yıl boyunca şiddetli uygulamalarını sürdüren FBI baskılarının başlaması; hükümetin grev kırıcılığı ve Sosyalist İşçi Partisi'nin dağıtılması; Havai'de jüri sistemini ve sanığın mahkemeye çıkarılması gibi temel hukuk kurallarını ihlal eden süresiz sıkıyönetim; Fesat Yasası aleyhinde propaganda yapmak gibi maddelerinden dolayı onlarca kişinin hapse atılması; muhalif yayınların dağıtımının engellenmesi, gazetelerin ve diğer yayınların kapatılması, savaş hali sansürüyle tüm uluslararası haber trafiğinin gözetim altında tutulması; muhalif görüşlülere yapılan gaddarca muameleler, vb.[192] Bu arada sol-liberal düşünce, Haklar Bildirgesi'nin 'demokrasi dostları' çizgisine çekilmesi ve 'hain basın'ın 'yok edilmesi' çağrısında bulunurken, Re-

190) ACLU, *Review of the Year* (1943'e kadar). Nelson, yeniden basım, *a.g.y.* 264.

191) Harry Kalven'in 'temizleyici Fesat yasası' değerlendirmesine göre, ABD'nin herhangi bir hükümetini şiddet ya da güç kullanarak yıkmak ya da tahrip etmek ilgisini, isteğini, gerekliliğini ya da ödevini öğretmek, tavsiye etmek, teşvik etmek ya da savunmak, bu gibi doktrinleri öğreten, savunan ya da teşvik eden herhangi bir örgüt kurmak ya da kurulmasına yardımcı olmak ya da burada söz edilen amaçlarını bildiği herhangi bir birlik, grup ya da topluluğun üyesi olmak ya da ilişkisi bulunmak suçtur. Smith Yasası'nın üyelik maddesi Yüksek Mahkeme tarafından korunmuştur, "Scales v. United States", 1961. 192) Goldstein, *Political Repression.*

inhold Niebuhr, ulusça olağanüstü hal yaşanan bir dönemde "tedbirlerin sıkılaştırılması" gerektiğini vurgulayıp, "örgütlerin karşıt propaganda yapma özgürlükleri"ni ihlal etmenin ve toplumu "sabit fikirli, hatta hain bireylerden ayıklama"ya çağırmanın yerinde olacağını savunuyordu.[193]

Bütün bu olaylar savaş aleyhtarlığının çok az olduğu dönemlerde meydana gelmişti. ABD dünyanın en zengin ve en güçlü ülkesiydi ve toprakları 1812 savaşından beri hiçbir saldırı tehdidiyle karşılaşmamıştı.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Holmes ve Brandais'in fikirleri, devletin konuşma özgürlüğünü kısıtlayıcı modeline küçük de olsa ilk belirgin darbeyi vurmuştur. 1919 yılında Yargıç Holmes, sivil özgürlüklerinin önemli bir zaferi olarak görülen 'açık ve mevcut tehlike' testini formüle etmiştir. Doktrinin, özellikle nesnel koşullar göz önünde bulundurulduğunda, tam bir konuşma özgürlüğü savunusu olduğunu söylemek güçtür. Burada Holmes, 1. Dünya Savaşı'nı eleştiren, anayasaya aykırılığını iddia ettiği askere almalar karşısında yasal temelde, yasal yollarla askerleri karşı çıkmaya çağıran bir bildiri dağıtmakla suçlanan bir Sosyalist Parti liderini tutuklamıştı. Ancak 1969'dan sonradır ki, Yüksek Mahkeme, konuşmanın devlet tarafından yasaklanması için doğrudan tahrik kriterini benimseyerek 'açık ve yakın tehdit' testinin yeterli olmadığı sonucuna varacaktır.[194]

Yukarıda yer alan konularda Rocker'ın özetlediği bakış açısını açıkça onaylayan Kairys için önemli olan nokta şudur: "Sivil özgürlüklerin ve sivil hakların sıkıca korunup genişletildiği dönemler, mevcut düzene önemli oranda bir tehdit oluşturan kitle hareketinin bu tür istemler öne sürdüğü dönemlerdir"; yani, ifade özgürlüğü hakkının teoride güvence altına alınması. Öncelikle sol, işçi ve diğer halk hareketleri 1960'larda benzer haklar peşindeydi.

193) *New Republic, New Leader, Nation;* Fox, *Reinhold Niebuhr,* 293.
194) Richard Polenberg, *Fighting Faiths* (Viking, 1987, 367).

Bu açıklamaya eklemek zorunda olduğumuz bir şey de egemen sınıfların, kendi haklarına tecavüz edebilecek bir devlet otoritesine karşı gelmek için kendi nedenleri olması ve birincil derecede yararlanacakları bu hakları genellikle korumalarıdır. Diğerleri, özellikle ayrıcalıkları paylaşanlar, muhalif de olsalar, devletin yetkisinin bu kısıtlanmasından yararlanacaklardı; iyi işleyen bir kapitalist sistemde -özgürlük dahil- her şey metaya dönüşür. Kişi satın alabildiği kadarına sahiptir. Çok satın alanın, sunacak çok şeyi de olacaktır.

Elinizdeki kitabın başından bu yana, sosyo-politik sistemin normal işleyişinden kaynaklanan düşünce ve ifade etmeyi kontrol altına alma yönündeki basit (etkileri büyük olsa da) uygulamalara ve soyut fikir özgürlüğüne destek verme eğiliminde olan liberal kanat üzerinde duruyorum. Ama Amerikan tarihinin günümüze kadar çok açık biçimde gösterdiği gibi, konuşma özgürlüğü kavramına ve örgütlenmeye karşı sürekli bir muhalefet olagelmiştir. Bunu dünya savaşları ve savaş sonrası baskı deneyimlerinden, 1960'larda yükselen elit otoriteye karşı çıkışların engellenmesi çabalarıyla siyasal nedenlerle üniversiteden uzaklaştırma dalgalalarından, 1960'ların liberal yönetimleri döneminde artan FBI COINTELPRO operasyonları ve bunun Watergate azgınlığı sırasında açıklanmasının uyandırdığı yetersiz ilgiden ve daha birçok uygulamadan biliyoruz. Yine 1988'de Bush'un başkanlık seçimi kampanyalarında, dinsel köktenciliği ve önemli diğer kavramları kullandığı kaba şovenist dilde de (devlerin çocukları bayrağa bağlılık yemini etmeye zorlaması talebi, sözgelimi, birçok özgürlük muhalifi tarafından desteklenmiştir) görüyoruz.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında hükümetin ön ayak olduğu gözü açıklığı yeterli görmeyenler ve düşünülmesine izin verilmeyen fikirleri devletin bizzat açıklayıp tanımlamasını isteyenler de olmuştur. Şu da unutulmamalıdır ki, bunlar hiçbir şekilde, faşist nitelikli aşırı uç mensupları olarak düşünülmemiştir. Şimdi bunu göstermek için son yıllardan bir örnek vermekle yetineceğim.

Tarihçi Günter Lewy'i ele alalım; onun 'incelikli ve üstün' diye yüceltilen moral-tarihsel konulara yaklaşım biçimi, belgelerin yanlış aksettirilmesi, hükümet iddialarının aynen tekrarı, bu iddialara ters düşen rahatsız edici gerçeklerin gözlerden uzak tutulmasıdır; ahlâk anlayışı ise, hükümet bir kez emri verince sivillere karşı her türlü acımasızlığı mubah gösteren bir anlayıştır.[195] Fikir pazarında yer almanın gereği olan 'belirleyici temel kurallar'ı tam anlamıyla yerine getirebilmek için, okuru, konuşma özgürlüğü ve özgür fikir alışverişi konusunda desteklediğine ikna ettikten sonra bu değerlerin nasıl anlaşılması gerektiğini özetler. Lewy'nin temel yaklaşımı, yıkıcı tehdit, özel çabaların yetersizliği, devlet otoritelerine getirilen kısıtlamalar yüzünden devletin, tahripçilerin bozucu etkilerine karşı halkı korumak ve 'demokratik güçleri hareketlendirmek' için yeni yollar bulmak zorunda olmasıdır. Pazarı adil ve eşit koşullarda yarışmaya açık tutmak için devleti işin içine sokmaksızın, geleneksel 'demokratik güçler', 'aşırı grupların progapanda ettiği çarpıtma ve aldatmacaları karşılayacak' güç'ten yoksundurlar.[196]

Lewy'yi zor duruma düşüren sorunlar, 1950'lerin sonlarında devletin ve halkın uyanıklılığında sapmalar doğmasıyla ortaya çıkmıştır. Ülke, 'komünist yıkıcılık tehlikesine karşı ilgisini tamamen kaybetmiştir', Kongre'den 'yıkıcılık' terimini kullanımdan çıkarması istenmiştir ve Başsavcı Edward H. Levi, FBI'ın yerel haberalma işlevini, federal yasaların ihlaline karşı işlenen suçla sınırlamıştır. Bu durumda "FBI'ın Komünist Parti gruplarından başka doğrudan veya dolaylı olarak Küba, Nikaragua, Komünist Çin ya da diğer düşman devletlere bağlı grupların izini yeterince sürebildiğinden şüphe etmek gerekir" (dersini iyi çalışmış bir öğrenciden alıntılardır bunlar).

195) Bkz. *America in Vietnam* değerlendirmesinde, yeniden basım, *Towards a New Cold War* (Edward Herman'ın işbirliğiyle).
196) Lewy, "Does America Need a Verfassungisschutzbericht?", *Orbis*, Sonbahar 1987.

1960'lardan beri Lewy, kendi hesaplarında geniş bir alanı kaplayan ve belli ki Amerikalı olmayan, "Amerika, Yeni Sol'la başa çıkma zorundadır", nakaratını tekrarlamaktadır. 'Amerika', uygunsuz düşüncelerle 'başa çıkma', bunun için de uygun araçlara sahip olmaları gereken devlet otoriteleriyle tamamen özdeştir.

Devlet, McCarthy sonrası dönemin naif liberalizmi ve hoşgörüsünün ortaya çıkardığı sorunlara cesaretle eğilerek, Yeni Sol'u oluşturan dağınık grupların sürekli değişen görüntüsüne karşı harekete geçmelidir. Lewy'nin iddialarına göre, bu örgütlerin 'gizli planları' olduğundan 'yıkıcı ve buna bağlı olarak da zararlı'dırlar. Yeni Sol gruplar ne Küba tarzı komünizmle bir beraberlik, ne orta Amerika'daki Marksist-Leninistlerle dayanışma içine girmiş; sadece barış ve adaleti savunup, büyümeye açık bir toplumsal ve ekonomik düzen üzerinde duruyor gibidirler. Bazıları, aslında tamamen komünizme (şimdilerde kulağa daha hoş gelen şekliyle Marksism-Leninizm'e) adanmış olsalar da, bir Marksist paradigma kullanmaktan söz etmektedirler. 'Demokratik' bir toplumda 'açık bir Marksism-Leninizm onayı' 'kabul edilemez', hatta 'yıkıcı'dır ve bu 'gizli planı' saklayanlar daha da tehlikeledir. 'Bazı Yeni Solcular' komünizme sadakatten çok ondan tamamen vazgeçme eğiliminde olabilirler, ama bu devlet otoritelerinin 'gözetim altında tutması açısından önemli değildir.' Bu yıkıcıların komünizme gizliden bir bağlılıktan daha başka amaçları olabileceği gibi psikolojik rahatsızlıkları da kolayca anlaşılamamaktadır. O halde tahminen Marksist-Leninist teoriyi reddedip çok daha ciddi uygulama ve araştırmalar yapan Yeni Sol, Lewy'nin ifade ettiği gibi, 'gizli planları'nı saklamaya çalışıyor olmalıdır.

Strausyen yorumda, esas metinde ne deniyor olunursa olsun, gizli planları sezme teknikleri, otorite ve yerleşik değer muhafızlarının en çok kullandıkları araçtır. Bu yöntemler ulaşılmak istenen sonuç için otomatik olarak 'kanıt' sağlar. Eğer sonuç eldeki hiçbir ipucuyla desteklenmiyor, hatta olay tarafından alenen yadsınıyorsa bile, bu sadece kişinin çok daha kötü bir suçlu olduğunu gösterir. Yalnızca kötü yolu izlemekte kalmıyor, hüner

gösterip, bahaneler yaratarak bu kötülükler gizlenmeye de çalışıyordur demek ki. Komiserin kafasında zaten kim olduğu önceden belli olan bu sinsi köpeğin oyununa gelinmemelidir. Lewy'nin mantığına göre, onun ve yayıncısının, talihsiz yenilgisini tersine döndürmeye çalışan 3. Reich'ın ajanları olduğunu anlamak çocuk oyuncağıdır.

Lewy, "Bu yıkıcılardan bazıları yabancı ajanlardır," diye devam ediyor. Sonra da bu kategoriye hangi 'muhalif gruplar'ın girdiğine karar vermenin 'çıldırtan zorluğu' konusunda Sosyolog James Q. Wilson'dan alıntı yapıyor. Sözgelimi, "Eğitim için yurtdışına giden biri, kuruluşunun masraflarını kapamak için döviz kabul eden biri ya da siyasal amaçlarını gerçekleştirmek için ödeme yapmadan, gizlice yabancı güçlerle işbirliğine giren biri ne zaman bu gruba dahil edilmelidir?" Komiserin işi gerçekten insanı çıldırtan cinstendir; insan, acaba Lewy ve Wilson'ın kafasında paranoyak kurgularına uygun başka dosyalar da var mı, diye merak ediyor: Amerikan Siyonistleri, sözgelimi.

Lewy'nin görüşüne göre bir başka sorun da, FBI'ın artık ne dış güçlerle bağıntılı, ne de yasadışı grupların faaliyetleriyle ilgilenmesidir. Demek ki, "Birleşik Devletler," artık yasa boşluklarından faydalanan kurnaz düşmanlarla, "yalan yanlış bilgi yayanlarla ya da siyasal amacını saklayan samimiyetsiz siyasilerle başa çıkma" araçlarından yoksun bırakılmıştır. Orta Amerika'daki özgürlük seferimiz sırasında gördük ki, bu kategoriye girenler arasında ağırlıklı olarak yer alan kilise destek grupları ve Vietnam karşıtları ve benzer 'politik tezgâh' düzenleyenler vardır. Bu yıkıcı grupların gizli planlarını gerçekleştirmek ya da yabancı efendilerine hizmet için yaydıkları 'yalan yanlış bilgiler' fikir pazarını zehirleyebilir, bu da bir topluma bir devletin şiddet yoluyla yıkılmasının alenen savunulmasının verebileceğinden daha ciddi zararlar verebilir: Kendini demokrasiye adamışlar için gerçekten ciddi bir sorun.

Lewy, bu grupları ve yabancı ajanları kontrol edecek 'özel bir girişim' başlatmanın bu ürkütücü görev için yetersiz kalacağı so-

nucuna varmaktadır. John Birch Society dahil "sol-destekli manipülasyonları açığa çıkaran" grupların, "ABD İşçi Partisi kurucusu Lyadon Larouche ve potansiyel işçilerin politik geçmişlerini şirketler için araştırmak" üzere 1950 ortalarında kurulmuş American Security Council'in katkılarına rağmen bu böyledir. Bu yüzden devletin, "yıkıcı tasarılara ışık tutma"yı, "işe yarar bir tedbir" olarak üstlenmesi gerekmektedir. Devlet, "halkın bir kişi ya da örgütün ne zaman gerçekte yabancı bir devletin ajanı olduğunu bilmesi"ni sağlayacak ve halkı "fikir pazarının aldatmacaları"na karşı koruyacak, doğrudan bir "tüketiciyi koruyucu" özelliğe kavuşmuş olmalıdır. "Fikirler açık ve dürüstçe yarışabilmeli", ama "politik bütünlüğü değiştirebilecek güçteki motifler hakkında, devletin sağlaması gereken tüm bilgiler de verilmelidir". Yani devlet, Doğru olanı kaydetmeli ve yabancı ajan değilse bile bozguncu oldukları için Resmi Doğru'yu inkâr edenleri fişlemeli, halka "bir kişi ya da örgütün ne zaman bir yabancı ajan olduğunu göstermeli"dir. Bu yolla devlet, "demokratik sürecin bozulması"na karşı koruyuculuk yapabilir.

Devletin her şeyi bildiği ve akıllıca davrandığı düşünüldüğünde, bir yanda barış, adalet, uluslararası hukuk ve diğer değerleri açıkça savunurken, Resmi Doğru'nun formülasyonunda ve 'hile', 'yıkıcı faaliyetler', 'yanlış bilgi verme' ve kötü niyetli 'gizli planlar' peşinde olanların diğer yöntemlerini açığa çıkarmada hataya düşebileceğinden kaygı duymak gerekmez. Ve belli bir demokrasi kavrayışına bağlı olanlar bu işi yürütmeye hakkı olan, hatta ödevi bu olan devletle uyum içinde olmalıdırlar.

Ama devletin kararına göre doğru olanları sorgulamaya cüret eden yıkıcı ve yabancı ajanları tanımlamak yetmez. Lewy ayrıca devletin denetim kurması ve "potansiyel yıkıcı gruplar hakkında bilgi toplaması" gerektiğinde, böylece "vatandaşı yanlış etiketli ticari mallardan koruyabileceği gibi yanlış etiketli fikirlerden de koruyabilecek" güce sahip olabileceğinde ısrar etmektedir (en azından, böyle bir hak konusunda, kafasında 'birey haklarına tecavüz etmemek' kavramı vardır). Lewy, devlet ortoritelerinin,

"halkın şimşeklerini anti-demokratik politik güçlere çekmesine imkân tanıyan 1949 tarihli Batı Alman Temel Yasa modeli"ni (Batı Alman 'militan demokrasisi'nin yenilikçi ve başarılı bir görüntüsü yakından incelemeye değerdir) önerir. FBI, "herhalde soygun, zorla evlere girme, elektronikli denetim gibi yöntemleri" serbestçe kullanamazken, yine de "aşırı uçların faaliyetlerini halka duyurmak" için bahane yaratabilir ve böylece "açık ve yakın" tehlike oluşturmadan demokratik sistem düşmanlarının mekanizmalarını kontrol altında tutabilir.[198]

Serbest pazarın işleyişini sağlamlaştırmak için "paket üzerine doğru etiket" (Morris Ernst) yapıştırılmalıdır, fikirlere yapıştırılacak etiketleri bulmak devletin sorumluluğundadır. Radikal Sol'un gizlice 'Kuzey Vietnam'ın zaferini isteyen' ve 'ABD'yi saldırgan ve Vietnam'daki vahşetin körükleyicisi olarak gösteren bir politik hava yaratmaya çalışan' Vietnam'la ilgili Din Adamları ve Diğerleri gibi kollarının komünist planlarının açığa çıkarılması ve sonuçta devlet otoritelerince Yanlış olarak etiketlenmesi gerekir, çünkü Lewy bunların yanlış olduğunu söylüyor. Onun bakış açısından hareket edince, Lewy'nin gerçekten ilgili Din Adamları ve Diğerleri'ni ve Washington-Hindiçin Araştırma Merkezi'ni gizli planlar yapmakla suçlamak için kanıt göstermesine şaşırmamak gerekir. Bu kanıt, Troçkist-Sosyalist İşçi Partisi'nin bir üyesi ve hareketin liderlerinden biri olan Fred Halstead'in her şey bittikten sonra "esas görevimiz Amerika'yı Vietnam'dan çıkarmak için maksimum çabayı göstermek" ve böylece "Vietnam devrimine yardımcı olmaktı" açıklamasını yapmasıdır. Halstead ve SİP, "her şey bitmeden" çok daha önce, aslında

197) Dramatik tespitler arasında şunlar vardır: Polis Çalışmaları Enstitüsü'nden Marcus Raskin ve benim, CIA, KGB ve diğer makamlarla çalışıp, İngiltere Kraliçesi gibi meslektaşlarımız da uluslararası Siyonistlere ve diğer kötü birimlere bağlı uluslararası uyuşturucu piyonlarını kontrol ederken, biz uluslararası terör ağını kontrol ediyor, 100. yıl kutlamalarını engellemek için Amerikan şehirlerine atom bombası atmayı planlıyoruz. Bunların hepsi, uzman dedektifler sayesinde çözülebilirse de, tabii ki "gizli plan"dır.

198) Vurgular bize aittir.

sürekli olarak, açıkça hep aynı şeyi söylemişlerdi: Din Adamları ve Diğerleri, Hindiçin Araştırma Merkezi ve diğer 'Yeni Sol' suçluları, Halstead'in fesat peşindeki liderlerden biri olduğunu öğrenince çok şaşıracaklar ya da gizli planları gereği şaşırmış gibi yapacaklardır.

Benzer şekilde, "Sandinistler'in, demokratik sosyalistler ve inanmış Hıristiyanlar olduğunu iddia edenler, aslında başka bir meşru politik konum almaktan çok, bir yanlışı manipüle ediyorlardı." Bu tür yanıltmalar demokrasinin ve serbest fikir pazarının korunması için devlet tarafından açıklığa kavuşturulmalıdır: Sözgelimi *Atlantic Monthly*'den Conor Cruise O'Biren, bizi yanıltmak için Sandinist devrimindeki Hıristiyan unsurları ayırt etmiş gibi yaparsa, Tüketiciyi Koruma Ajansı hemen harekete geçmelidir. Aynı şey, aynı akıl hocalarının Vietnam'da "gizlice komünizmin zaferi için çalışırken barış aradıkları" (tüm Yeni Sol) gibi, "bir yandan Orta Amerika'daki demokratik rejimler için ABD yardımını kınarken, Orta Amerika'daki Marksist-Leninist gerillalara Sovyet Bloku'nun desteğini yadsıyan ya da önemsiz gösterenler" (bu yıkıcılar arasında eski CIA uzmanı David Mac Michael ve Uluslararası Adalet Divanı da vardır) için de geçerlidir. Bu gibi yıkıcı modelleri gizlice uygulamaya çalışanlar arasında liberal lobici Yeni Bir Dış ve Askeri Politika İçin Koalisyon grubu, Araştırma kuruluşu NACLA, Barış İçin Kadın Hamlesi ve kendi 'mekanizmaları'yla 'gizli planları'nı saklamaya çalışan diğerleri vardır. Bu unsurların hepsi 'Sovyetler Birliği ya da diğer komünist rejimlerle bağlantılı olup olmadıklarına bakılmaksızın, aşırı uçlar ve bozgunculuk üzerine Amerikan raporu'nda devlet tarafından tanımlanmalıdırlar.

Bu düşünceler ne küçümsenebilir, ne de alay edilebilir. En iyisi, bu düşüncelerin, editörlüğünü Daniel Pipes'ın yaptığı ve uzman bir yayın kuruluşu olan, Philadelphiya Dış Politika Araştırma Enstitüsü'nün dergisinde yer almasıdır.

Burada aşırı olduğunu itiraf ettiğim tek bir olaydan bahsettim. Ama, titreşimleri bu hissi doğuran belli başka akımlar da

vardır ve ifade özgürlüğüne yönelen diğer saldırı şekilleri de burada kolayca görülebilir. Konuşma özgürlüğü için kazanılmış zaferlerin hiçbirinin tam bir kalıcılığı yoktur.

Yine de kazanılmış zaferler vardır. Başka alanlarda da temel insan haklarının güvence altına alınmasında hissedilir gelişmeler olmaktadır. Bize Hitler'i ve Stalin'i bahşeden bir çağda bu sözcükleri telaffuz etmek ne kadar zorsa, süreç o ölçüde sancılı olacaktır. Önümüzde uzun bir yol var ve sürekli bir uyanıklık ile halka yönelmekte kararlılık göstermezsek, şimdiye kadar elde ettiklerimizin 'güvenlik garantisi' yoktur.

MEDYA GERÇEĞİ

Yıllar önce, zavallı bir kuşun petrole bulanmış, çaresiz görüntüsü karşısında dehşete kapılıp lanetler yağdıracak kadar hassas olduğumuz günlerde, çoğu kadın ve çocuk, 100 bine yakın insanın gökyüzünden yağan bombalar altında ölümünü, sıcak odalarımızda kahvemizi yudumlayıp koltuğa yayılırken, havai fişek gösterileri gibi izlemiştik. Anlaşılan, kıyamet habercilerinden Guy Debord'un 1968'lerde öngördüğü "Gösteri Toplumu" gerçekleşmişti.

Bundan tam on yıl sonra da, tüm dünya nefesini tutup o müthiş 11 Eylül saldırısını izledi. Gösteri mekânı bu defa dünyanın en büyük ticaret ve finans merkeziydi. Hemen ardından ABD'nin bir "cezalandırma eylemi" olarak giriştiği Afganistan operasyonu, Ariel Şaron'un bütün pervasızlığıyla Filistin şehirlerini yakıp yıkması ve Arafat'ı kuşatma altında tutmasının yanında, yalnız kovboyun dünyaya inat "muhtemel Irak operasyonu" o günlere hem ne kadar uzak, hem de ne kadar yakın olduğumuzu gösterdi.

Bu süreç içinde, medyanın "rızanın üretilmesi"ndeki ve "güdümlü gerçeklik yaratılması"ndaki rolü hiç değişmedi. Medya daha incelikli yöntemlerle düşmanları şeytanlaştırırken, yandaşlarını melekleştirmekten vazgeçmedi. Medyanın sermaye ve iktidarla ilişkisi her geçen gün tarafların meşruiyetini daha çok kemiren bir sorun olarak ortaya çıktı. Buna bağlı olarak, etik kavramı her zamankinden daha çok medyayla ilişkilendirilerek tartışılırdı.

İşte, dünyaca tanınmış dilbilimci ve müzmin muhalif Noam Chomsky, **Medya Gerçeği** adıyla yayımladığımız bu kitabında, medyanın hükümet, sermaye ve elit kesimlerle sıkı fıkı bağları ve çıkar ilişkileri temelinde işleyiş mekanizmasını, özellikle Ortadoğu, Filistin ve Nikaragua'dan zengin örnekler sunarak, çok çarpıcı bir biçimde gözler önüne sermektedir.

ISBN 975-289-037-7
9 789752 890374